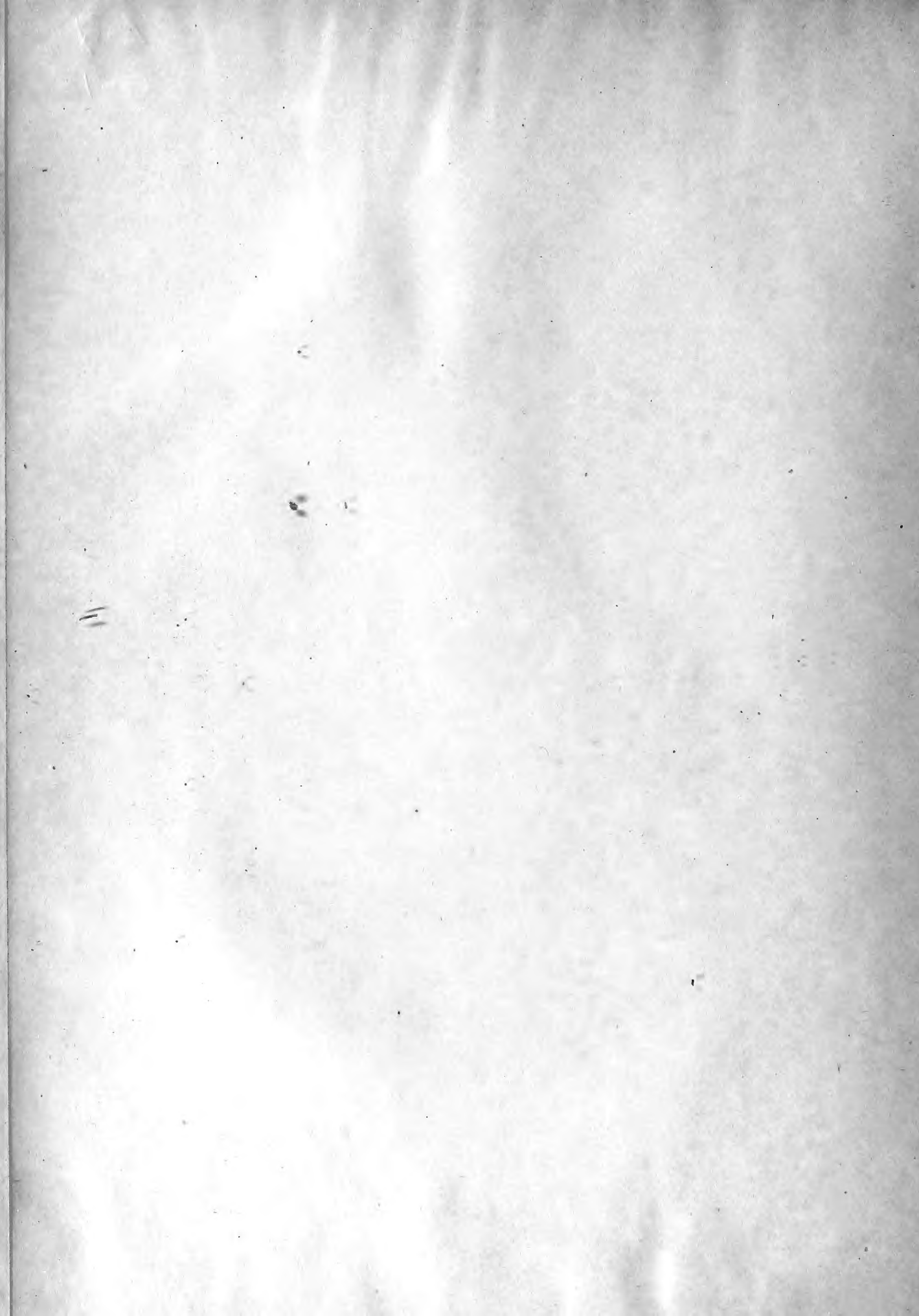

G-18

5

587
N. No.

AMPELIS GARRULA, LIN.
& CSONTMADÁR.

Erratum

ad Tomum V. «Aquila» (1898)

Az «Aqu.» V. (1898) kötetében pg. 307 felülről a 7. fajnál:

7. *Charadrius pluvialis* helyett 7. *Squatarola helvetica*
olvasandó.

Im V. (1898) Jahrgange der «Aquila» pg. 307 bei der 7. Art soll:

7. *Squatarola helvetica* statt 7. *Charadrius pluvialis* stehen.

AQUILA.

A MAGYAR ORNITHOLOGIAI KÖZPONT FOLYÓIRATA.

PERIODICAL OF ORNITHOLOGY. * JOURNAL POUR ORNITHOLOGIE.

ZEITSCHRIFT FÜR ORNITHOLOGIE.

SZERK. — REDACT.

HERMAN OTTÓ.

JAHRGANG V. ÉVFOLYAM

1898.

CUM TAB. 1 COLORATA,

ET ICONIBUS NON COLORATIS.

BUDAPEST.

A MAGYAR ORNITHOLOGIAI KÖZPONT KIADVÁNYA.

1898.

TARTALOM. — INHALT.

<p>Dr. ALMÁSY, G. V. Madártani betekintés a román Dobrudzsába. (1 térképpel és 14 fototip. képpel)</p> <p>CsÖRGEY T. Petényi S. J. Ornithologiai hagyatéka. III. Ampelis garrula. (1 színes táblával)...</p> <p>GAAL G. A madárvonulás Magyarországon az 1897. év tavaszán. (A M. O. Központ. IV. évi jelentése) ...</p> <p>Dr. PALACKY, J. A madarak vándorlása. — II. Ázsia</p> <p>CHERNEL I. A fekete varju (<i>Corvus corone</i> L.) Magyarország madárvilágában ...</p>	<p>Ornithologische Recognoscirung der rumänischen Dobrudscha. (m. 1. Karte u. 14 photot. Bild.) ... 1</p> <p>J. S. v. Petényi's ornithologischer Nachlass. III. Ampelis garrula. (M. 1. col. Tafel) ... 214</p> <p>Der Vogelzug in Ungarn während des Frühjahres 1897. (IV. Jahresber. der U. O. C.) ... 226</p> <p>La migration des Oiseaux. II. Asie 280</p> <p>Die Rabenkrähe (<i>Corv. corone</i> L.) in der Ornis Ungarns 289</p>
--	--

Kisebb közlések :

<p>M. O. K. (U. O. C.) A füstifecske idei felvonulása ...</p> <p>„ „ Teletöl vendégek hazánkban ...</p> <p>„ „ Az 1897/98-iki enyhe tél ...</p> <p>REISER, OTIL. A <i>Saxicola albicollis</i> (Vieill.) és <i>Saxicola amphileuca</i> Hempr. et Ehrb. megkülönböztetésének kérdéséhez</p> <p>HERMAN O. A madárvonulásról ...</p> <p>„ „ Dr. Middendorf Sándor Iseiptesisei Oroszországból</p> <p>„ „ Nansen Rózsa sirálya ...</p> <p>HAVLIČEK, I. <i>Scelopax rusticola</i> Kupinováon fészkelő és áttelelő ...</p> <p>TILSCH, K. A karvaly kártékonyasága ...</p> <p>M. O. K. (U. O. C.) Adatok az idei fészkelés lefolyásához és a buhú biológiájához</p> <p>„ „ Füstös récze ...</p> <p>„ „ Nyílfarku halfarkas</p> <p>„ „ Rozsdás ölyv</p> <p>„ „ Bütykös ásólúd</p>	
--	--

Intézeti ügyek :

<p>M. O. K. (U. O. C.) Dr. Flöricke Curt ...</p> <p>„ „ A M. O. Központ három térképe</p> <p>„ „ A hasznos és káros madarokról szóló mű</p> <p>„ „ A Nansen-féle <i>Rhodostethia rosea</i> táblája</p> <p>„ „ Personalia</p>	
--	--

Kleinere Mittheilungen :

<p>Der Frühlingszug der Rauchschnalbe ... 206</p> <p>Wintergäste in Ungarn ... 208</p> <p>Die Milde des Winters 1897/98 209</p> <p>Zur Unterscheidung der <i>Saxicola albicollis</i> (Vieill.) von <i>Saxic. amphileuca</i> Hempr.-Ehrbg. 293</p> <p>Ueber den Vogelzug 294</p> <p>Dr. Alex. von Middendorf's Iseiptesen Russlands 296</p> <p>Nansen's Rosenmöve 296</p> <p><i>Scelopax rusticola</i> Brut- und Ueberwinterungsvogel in Kupinovo 296</p> <p>Schädlichkeit des Sperbers 297</p> <p>Einige Daten über das heurige Nistgeschäft und zur Biologie des Uhus 298</p> <p>Trauerente 299</p> <p>Kleine Schmarotzermöve 299</p> <p>Adlerbussard 300</p> <p>Die Brandente 300</p>	
---	--

Institutsangelegenheiten :

<p>Dr. Curt Flöricke 209</p> <p>Drei Karten der Ung. O. Centrale 210</p> <p>Das Werk über die nützlichen und schädlichen Vögel 210</p> <p>Die Tafel der Nansen'schen <i>Rhodostethia rosea</i> 211</p> <p>... 211</p>	
---	--

M. O. K. (U. O. C.)	Az első füsti fecske	Die erste Rauchschwalbe	212
"	" M. O. Központ munkássága 1897 jun. 1-től	Die Thätigkeit der U. O. C. vom 1. Juni	
	1898 aug. 31-ig	1897 bis 31. Aug. 1898	301
"	" Az intézet gyűjteményei	Sammlungen des Institutes	307
	Λ Magyar Ornithologiai Központhoz érke-	An die Ung. Ornith. Centrale eingelangte	
	zett nyomtatványok jegyzéke :	Schriften :	
	Ajándékok	Geschenke	310
	Cserepéldányok	Tauschexemplare	312

HIBAIGAZÍTÁS.

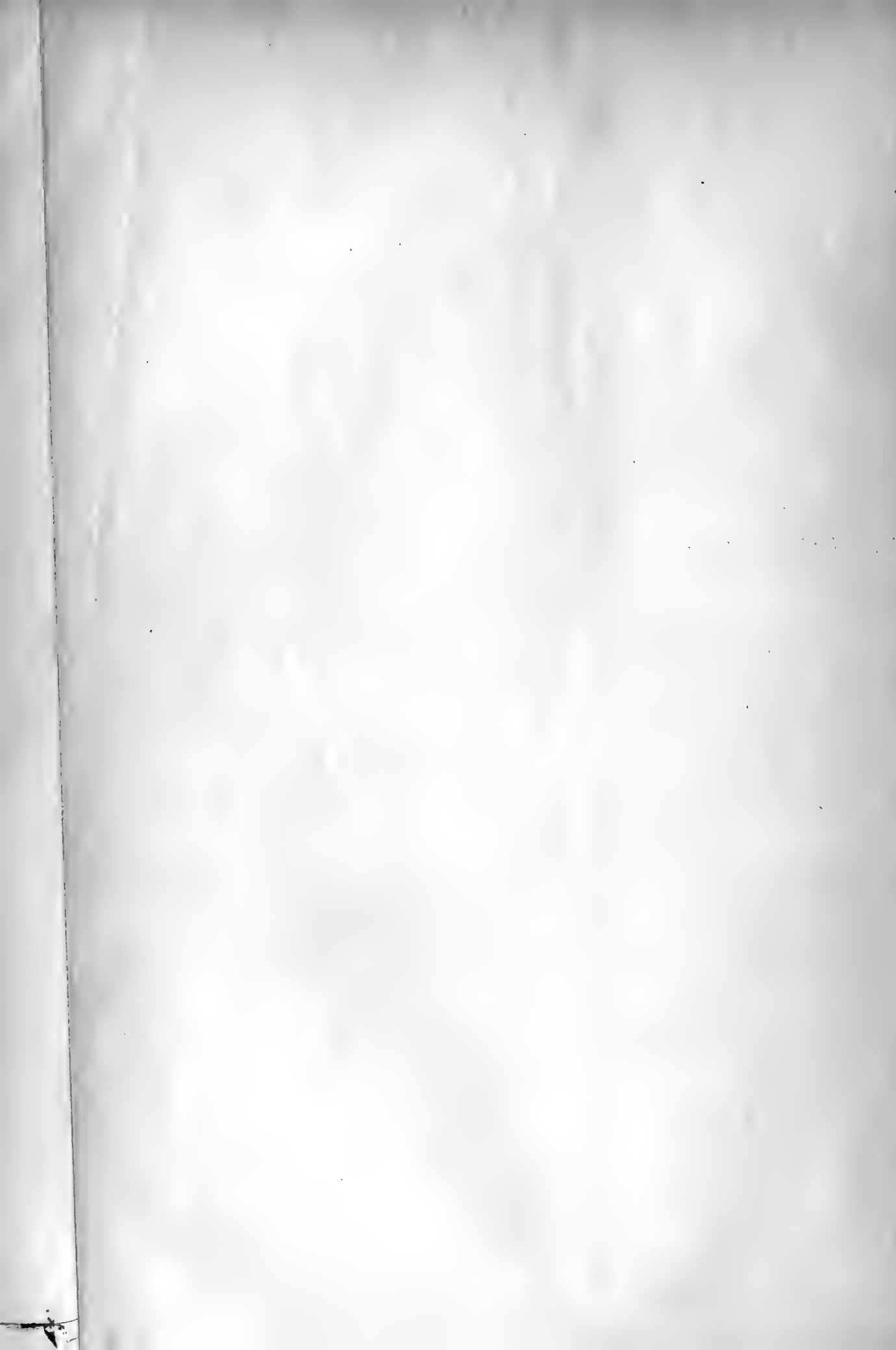
A negyvenedik oldalon az ott elősorolt magyar növények nevei a fordító tévedése folytán így igazítandók ki:

Hu yor helyett **uszó hinár** = Laichkraut, Potamogeton ;

Hunyor helyett **ezikszár** = Knöterich, Polygonum ;

Boglárka helyett **szironták** = Wasserranunkel, Ranunculus sceleratus ;

Sulyom = Wassernuss = Trapa natans pedig a német szöveg alapján még beveendő.

AQUILA.

*In excelso figit nidum
Regina avium . . .*

A MAGYAR MADÁRTAN KÖZPONTI FOLYÓIRATA.

PERIODICAL OF ORNITHOLOGY. JOURNAL POUR L'ORNITHOLOGIE. ZEITSCHRIFT FÜR ORNITHOLOGIE.
EDITED BY THE HUNGARIAN CENTRAL-BUREAU PUBLIÉ PAR LE BUREAU CENTRAL POUR ORGAN DES UNGARISCHEN CENTRALBUREAUS
FOR ORNITHOLOGICAL OBSERVATIONS. LES OBSERVATIONS ORNITHOLOGIQUES. FÜR ORNITH. BEOBSICHTUNGEN.

Nr. 1.—3. sz. 1898. Márczius 20.

Budapest, N.-Múzeum.

Évfolyam V. Jahrgang

Madártani betekintés a román Dobrudsába

végezte

Dr. ALMÁSY GYÖRGY V.

1 térképpel és 14 fototip. képpel.

Ornithologische Recognoscirung der rumänischen Dobrudscha

durchgeführt

von Dr. G. V. v. ALMÁSY.

Mit einer Karte und 14 phototyp. Bildern.

MEGNYITÓ SZÓ.

Hivatásának tiszta tudatában, a Magyar Ornithologiai Központ csak örömmel és hálával ragadhatta meg levelező tagjának, Dr. ALMÁSY Györgynek készségét, hogy saját költségén és személyesen hajtja végre a Román-Dobrudsának oly madártani kutatását, a mely, a midőn előkészíti a jövőben végzendő tüzetes tanulmányozást, szilárd alapokra fekteti annak úgy az avifauna, mint a faunisztika terén, már első bekezdéseit is.

A vállalkozás a M. O. Központra nézve három irányban birt nagy jelentőséggel. Egy felől Magyarország madárvonulási jelenségeire nézve a kules sokszoros tekintetben a Román-Dobrudscha területein is keresendő; másfelől a fajok — és madárfajták, az alfajok értelmében is — elosztódásának kérdése ezeken a területeken sok, fontos, Magyarország Ornisára is visszaható jelenséget nyújthatott; és végre magyar szempontból nem kicsinyelhető az sem, hogy annak

VORWORT.

Im vollen Bewusstsein ihrer Aufgaben, konnte die Ung. Ornith. Centrale die Bereitwilligkeit ihres correspondierenden Mitgliedes, Dr. GEORG von ALMÁSY, die rumänische Dobrudscha auf eigene Kosten und persönlich ornithologisch zu recognosciren, nur mit Freuden und Dankbarkeit begrüßen; handelte es sich ja auch darum, der späteren, eingehenden Untersuchung vorzuarbeiten und die ersten Anfänge sowohl auf faunistischem als auch avifaunologischem Gebiete auf festen Grundlagen zu basiren.

Für die U. O. Centrale hatte das Unternehmen in dreifacher Richtung seine grosse Bedeutung. Einestheils ist der Schlüssel zu mancher Erscheinung des Vogelzuges auf ungarischem Gebiete auch in den Gefilden der rum. Dobrudscha zu suchen; anderenteils kann die Verteilung und Abgrenzung der Vogelformen — auch in subspezifischer Beziehung gemeint — zu Erfahrungen führen, welche auch auf die Ornis Ungarns Rückwirkung ausüben können; und schliesslich

az ornithologiai éknek erősítéséhez, a melyet újabb időben Bosznia és Herzegovina kormánya, Kállay Béni minister belátásából, a Balkánországok ismeretlen területeibe mélyeszt, mi magyarok is hozzájáruljunk.

De e három szemponton kívül van még egy, a melyet nem hanyagolhatunk el, mert a tudomány érdeke. Ez az a kísérlet, hogy a román tudományos körökkel az érintkezést legalább előkészítsük. Mert hiszen világos, hogy a román területek oly jelenségének földerítése, mint a madárvonulás, vagy a madár alakok elosztódása, a román tudományos körök közreműködése nélkül nem hajtható végre; és világos, hogy ily feladatokra nézve a teljes viszonyosság csakugyan fennáll.

A legnagyobb örömünkre szolgált megtudni, hogy dr. ALMÁSY GYÖRGY, a magyar kutató, a hol a román intéző körökkel érintkezésbe jött, mindenütt a legteljesebb előzékenységre talált; de azt is meg kell jegyeznünk, hogy dr. ALMÁSY GYÖRGY egyénisége és finom modora kiválóan alkalmas is ily kapcsolatok bevezetésére.

A vállalkozás természete eléggé szövevényessé tette az útnak előkészítését; de a mennyire ebben közvetve a M. O. Központnak is némi része volt, csak azt mondhatjuk, hogy mindenütt a legnagyobb készségre találtunk.

Magát a dolgot illetőleg egy kijelentéssel tartozunk s ez az, hogy az általános részt a bemutatott terjedelemben szerző a mi kérésünkre és bizonyos fokig ornithologiai közlésekről táplált saját nézete ellenére, írta meg. Kérésünk legjobb megokolását az általános rész maga nyújtja, mert alig hisszük, hogy újabb időben élénkebb tollal írott, vonzóbb ornithologiai útirajz látott volna napvilágot; a mi pedig még ezentúl is nagyértékű, ez az, hogy mindazok, a kik majdan — reméljük nem is sokára — dr. ALMÁSY nyomdokait követik, a legnagyobb hálával telnek el dr. ALMÁSY GYÖRGY iránt, ki föl fedte azokat a viszonyokat, a melyeket az talál, a kit a tudomány szolgálata e vidékre vezet; de

kann vom ungarischen Standpunkte aus auch das nicht gering angeschlagen werden, dass auch wir zur Verstärkung jenes ornithologischen Keiles beizutragen haben, welchen die bosnisch-herzegowinische Regierung, eigentlich die Einsicht des Ministers BENJAMIN v. KÁLLAY in unbekannte Gefilde der Balkanstaaten hinein treibt.

Ausser diesen Gesichtspunkten gibt es noch einen, den wir nicht vernachlässigen können, weil derselbe im Interesse der Wissenschaft gelegen ist. Es handelt sich noch darum, den Versuch zu machen, Beziehungen zu den rumänischen wissenschaftlichen Kreisen wenigstens anzubahnen. Es unterliegt ja keinem Zweifel, dass Fragen, wie jene des Zuges der Vögel oder der Verteilung der Formen, ohne Hinzuthun der rumänischen wissenschaftlichen Kreise kaum lösbar sind, und es ist klar, dass in dieser Hinsicht vollkommene Reciprocität besteht.

Es gereichte uns auch zur grössten Freude, erfahren zu können, dass Dr. GEORG v. ALMÁSY, der ungarische Forscher, wo immer er auch mit den massgebenden rumänischen Kreisen in Berührung trat, überall vollstes Entgegenkommen fand; wir bemerken aber auch, dass von ALMÁSY's Persönlichkeit und sein feines Gebaren wie geschaffen sind, um solche Beziehungen anzuknüpfen.

Die Natur des Unternehmens brachte es mit sich, dass sich die Vorbereitung ziemlich complicirt gestaltete; soweit aber hierbei die U. O. C. mittelbar beteiligt war, können wir sagen, dass wir überall das grösste Entgegenkommen fanden.

Was nun die vorliegende Arbeit selbst anbelangt, schulden wir die Erklärung, dass der Autor den allgemeinen Teil in seiner jetzigen Ausdehnung auf unsere Bitte hin und gewissermassen im Widerspruche mit seinen Ansichten über ornithologische Publicationen geschrieben hat. Die beste Begründung unserer Bitte liefert der allgemeine Teil selbst; denn wir glauben, dass in neuerer Zeit kaum eine andere ornithologische Reisebeschreibung erschienen ist, welche lebendiger und anziehender geschrieben wäre, und ihr Wert wird noch dadurch gesteigert, dass sie jene, die — wir hoffen in nicht allzuspäter Zeit — in die Fusstapfen von ALMÁSY's treten, zu grösstem Danke verpflichtet wird, weil sie Verhältnisse entschleiern, welche derjenige antrifft, der im Dienste der

hálával tartozunk mi is, a kik a leírások szépségében gyönyörködhettünk; — és talán a román-ság is azért, hogy az átkutatott területről és népségéről táplált sok, helytelen vélemény szét-foszlik.

Hogy az általános részt kiadhattuk, ezt első sorban annak a szeretetreméltóságnak köszön-jük, a melylyel ALMÁSV EDUÁRD úr segítségünkre sietett.

A M. O. Központ a maga részéről külön is hálás köszönetet mond Magyarországnak vallás- és közokt., így kereskedelemügyi m. k. kormányzatának minden intézkedésért; a cs. és k. szabadalmazott Duna Gőzhajózási Társaságnak becses támogatásáért; különösképpen pedig báró TALLIÁN DÉNES külügyministeri osztálytanácsos urnak eléggé meg sem hálálható, tájékoztató segítségéért.

A mi magát a munkát illeti, annak végső rendezését dr. FLOERICKE KURT a M. O. Központ beltagja végezte, a fordításban pedig dr. KRAMMER NÁNDOR tanár, SCHENK KÁBOS tanárjelölt és CSÖRGEY-UHLIG TITUSZ a M. O. Központ aszisztense osztottak, a mit köszönettel ismerünk el.

Budapesten 1898 januáriusban.

A Magyar Ornithologiai Központ.

I. ÁLTALÁNOS RÉSZ.

Végre minden akadály el volt hárítva: a karika csapásra állott. Sorban, rendben állottak a teli ládák, kofferek, csomagok és fegyverszekrények a dunagőzhajózási társaság Temes-Kubin állomásának kikötő kompján, én pedig türelmetlenül járkáltam mellettük föl s alá, és sóvárogva tekintgettem fel a folyamon várakozva a „Tegetthoff”-ra, melyen dobrudsbai utamra akartam kelni.

Régen táplált óhajom végre teljesült, hála annak az érdeklődésnek, melyet a M. O. Központ és különösen annak tisztelt főnöke, Herman Ottó úr tanusított terveim iránt. Minden intézkedés megtörtént; a magas cs. és k. külügyi ministerium jóakaratu közbenjárása folytán a szükséges leiratokat és engedélyeket megszereztem, és most, 1897 márczius 20-án útra készen voltam.

Wissenschaft diese Gegenden betritt. Aber auch wir schulden Dank, die wir uns an der Schönheit der Schilderungen ergötzen; — und vielleicht auch die Rumänen desshalb, weil so manche irrtümliche Meinung, welche über Bevölkerung und Gebiete selbst herrscht, zerstreut wird.

Dass wir den allgemeinen Teil herauszugeben vermochten, verdanken wir jener Liebenswürdigkeit, mit welcher uns Herr EDUARD VON ALMÁSY zu Hilfe kam.

Die U. O. Centrale sagt auch ihrerseits tiefgefühlten Dank den königl. ung. Ministerien für Cultus und Unterricht, dann für Handel für alle Verfügungen; der k. u. k. priv. Donau-Dampfschiffahrts-Gesellschaft für ihre gütige Unterstützung, ganz besonders aber dem Sectionsrat im Ministerium des Äusseren, Baron DIONYS V. TALLIÁN, für die kostbare Orientirung.

Was das Elaborat selbst anbelangt, so wurde die schliessliche Redaction von Dr. CURT FLOERICKE, internem Mitgliede der U. O. Centrale, besorgt, und theilten sich in die Übersetzung Professor Dr. FERDINAND KAMMER, Lehramts-Candidat JAKOB SCHENK und Assistent der U. O. Centrale TITUS CSÖRGEY-UHLIG, was hiermit dankend anerkannt wird.

Budapest, im Jänner 1898.

Die Ung. Ornith. Centrale.

I. ALLGEMEINER THEIL.

Endlich war Alles klipp und klar. Wohlgepackt standen Kisten, Koffer, Ballen und Gewehrcassetten in Reih' und Glied auf dem Landungssteg der Donau-Dampfschiffahrts-Station *Temes-Kubin*, ungeduldig schlenderte ich daneben auf und nieder und blickte sehnsüchtig stromauf, dem Dampfer *Tegetthoff* entgegen, auf welchem ich meine Dobrudschareise antreten sollte.

Ein langgehegter Wunsch war endlich in Erfüllung gegangen, Dank dem Interesse, welches die Ung. Ornithol. Centrale und vor allem deren verehrter Chef, Herr OTTO HERMAN, meinen Projecten entgegengebracht hatten. Alle Vorbereitungen waren getroffen, durch die gütige Vermittlung des hohen k. u. k. Ministeriums des Äusseren alle nötigen Vorschreiben und Erlaubnisscheine beschafft worden, und nun, am 20-ten März 1897, war ich reisefertig.

Dobrudsai kirándulásomra utitársul a német születésű temes-kubini KLINGL JÁNOST szerződtettem, ki szerencsétlen sorscsapások folytán jobb viszonyokból kiragadva, most mint vadász, preparator és falubelieinek mindenese talál megélhetést. Szívós kitartás, a legzordonabb pákászélet minden fogásának és fortélyának biztos ismerete, lankadatlan szorgalom főbb jellemző tulajdonságai; választásomban nem is csalatkoztam, és nem mulasztatom el, hogy e helyen is köszönetet ne mondják derék társamnak a kirándulás folyamán tanúsított hű és önfeláldozó szolgálataiért.

A *Tegetthoff* csak Orsováig vitt bennünket, itt felszálltunk a készenlétben levő «Ferdinand Max» gőzösre, melyen Galaczig mentünk. Fájdalom az idő nagyon kedvezőtlen volt, nemcsak a tájképi szépségekben páratlanul álló Kazán-szoroson való átmenés alkalmával, hanem Galaczig is az egész két napig tartó utazás alatt.

Hideg, jeges szél és gyakori esőzések kiállhatatlanná tették a fedélzeten való tartózkodást, úgy hogy csak időről-időre szánhattuk magunkat a vidék és madárélet megfigyelésére. A szürke, esős idő mellett az Al-Duna vidéke kevés érdekességet nyújtott. Széles bevágásként húzódik el a Duna völgye a meredek part-oldalak között, 100—200 m. magasságra emelkednek a bolgár parti dombok, melyek alatt visz el többnyire a hajótól járható út, körülbelül 40 m. magasságból meredeken szakadnak alá a román part lösz és agyagterásszai a tágas bálta* területbe. A partszélek ívalakban többszörösen húzódnak vissza a Duna medrétől, úgy hogy maga az árterület mint tavak, tócsák, nádasok, fűzesekkel borított bokros szigetek és kopár homok zátonyok labirintja foglalja el az egész szemhatárt. A bolgár dombok kopárok és kihaltak, a szegényes növényzet még téli álmat aluszsa. Helyenként szegényes falvak és városkák húzódnak meg a domb alkotta medencékben és katlanokban; és bár festői lehet különben fekvésük és keleties elhanyagolt típusok, most mégis szín- és költészet nélküliek, ezért hidegen hagynak.

Legtöbb érdeklődést keltett az utasoknak, és különösen a II. osztályéinak Widdintől lefelé

* A *bálta* alapján rétság, de a román elnevezés annyira hozzásimul a dobrudsai rétségek sajátosságaihoz, hogy meghagytuk.

Als Begleiter auf die Dobrudscha-Excursion hatte ich JOHANN KLINGL, einen Temes-Kubiner Deutschen, engagirt, einen Mann, der durch missgünstige Schicksale aus besseren Verhältnissen gerissen, nun als Jäger, Präparator und Universalfactotum seiner Ortsgenossen seinen Unterhalt findet. Zähe Ausdauer, genaues Bekanntheit mit allen Kniffen und Schlichen wildesten Sumpflebens, rastloser Fleiss sind seine Haupteigenschaften; ich hatte mich in der Wahl auch nicht getäuscht und kann nicht umhin, dem braven Gefährten an dieser Stelle Dank zu sagen für seine treue, aufopfernde Dienstleistung während der Expedition.

Der *Tegetthoff* führte uns nur bis Orsova, wo wir den bereitliegenden Dampfer *Ferdinand Max* bestiegen, der uns bis Galatz bringen sollte. Leider war das Wetter so ungünstig wie möglich, nicht nur während der Fahrt durch den landschaftlich einzig dastehenden Kasanpass, sondern auch fast während der ganzen zweitägigen Reise bis Galatz.

Kalter, eisiger Wind und häufig hereinbrechende Regenböen verleiteten den Aufenthalt am Deck, so dass wir nur zeitweilig uns auf demselben der Beobachtung der Landschaft und des Vogel Lebens hingeben konnten. Bei dem grauen, regnerischen Wetter bot diese Landschaft der unteren Donau eigentlich auch wenig Reiz. Als breite Erosionsfurchen zieht sich das Donauthal zwischen den Steilrändern der beiden Ufer dahin: 100 bis 200 Meter hoch erheben sich die Hügel des bulgarischen Ufers, unter denen meistens das Fahrwasser hinzieht, etwa 40 M. stürzen steil die Löss- oder Siltterassen des rumänischen Ufers ab in das weite Baltagebiet. Mehrfach treten die Uferländer im Bogen von der Donau zurück, so dass das Inundationsgebiet allein mit seinem Wirrsal von Seen, Lachen, Rohrfeldern, buschigen Weideninseln und kahlen Sandbänken das ganze Gesichtsfeld erfüllt. Kahl und dürr liegen die bulgarischen Hügel da, die dürftige Vegetation derselben ruht noch im Winterschlaf. Ärmliche Dörfer und Städtchen schmiegen sich stellenweise in die Mulden und Gräben der Hügel; so malerisch ihre Lage und ihr verwahrlost-orientalischer Typus sein mag, jetzt sehen sie nüchtern, farblos, poesielos aus.

Am meisten unterhielten uns die von Widdin abwärts schon stark orientalisches angehauchten

már erősen keleti színezetű képe. Öreg, tiszteletreméltó törökök prémel szegett hosszú kaftánokban és hatalmas turbánnal, keresztbe tett lábbal ülve, nagy komolyan és mintegy fontolva szítták szivarkáikat. Egészen fehér darócza öltözködő, kopaszra borotvált fejükön fehér fez-t hordó albánok, különböző színes, eredeti szabású ruhába öltözködő bolgárok a Balkánból, gazdag himzésű ingujjakat viselő moldvai románok, festői csoportokba telepedtek a tágas esőfogyó fedél alá. S mily alakok tolongtak még a bolgár part nagyobb állomásainak kikötőiben! Török, tatár, örmény hamálok (teherhordók) játszi könnyűséggel hajtották végre bámulatba ejtő erőmutatványaikat, és hangosan ordították «Guarda»-jukat, ha az ácsorgó, kalandoros külsejű nézők raja nagyon is sűrűn állta körül a hajó feljáratát. Sajátságos viseletek, gyakran a kelet és nyugat különös vegyületei voltak itt láthatók, de többnyire oly patinával ellátva, mely eredetét tekintve, rég elmúlt időkből származhatott.

A Dunán a madárellet szegényes volt és alig nyújtott érdekeset. Réti sasokat igaz, hogy gyakran láttunk, és a gőzösről egy egész esomó megszállt fészket fedeztünk fel a folyami szigetek tar füzeseiben. A bolgár parton sok parlagi sast figyeltünk meg, és a dombok lejtőin álló magános fákon több fészket is láttuuk. Vizimadarak közül csak néhány kaesát, egyes gémekeket és kevés gödényt jegyezhettem fel; a nedves, fagyos, hideg idő miatt a bálták lakói se igen mutatkoztak.

Márczius 23-án reggel 9 órakor a «Ferdinand Max» Galaczba érkezett. A hajó feljáratánál kedves meglepetésemre Toncourt Guidó úr, cs. és k. építészeti főtanácsos és a vegyes Pruthbizottság szabályozási munkálatainak vezetője várakozott rám, ki levélben már az út előkészítése alkalmával is oly sok tanácssal szolgált, most pedig nagy előnyökre személyesen eljár, hogy meglehetősen terjedelmű és alkatrészeinél fogva veszedelmes külsejű podgyászom elhelyezést nyerjen. A ministeri leiratok daczára a fegyverekkel, a nagy löszerkészlettel

Typen der Passagiere — besonders des zweiten Platzes. Alte, ehrwürdige Türken in langen, pelzverbrämten Kaftans und mächtigem Turban sassen mit gekreuzten Beinen da und rauchten ernst-bedächtig ihre Cigaretten; Albanesen, den weissen Fez auf dem kahlrasierten Schädel, und ganz in weissen Loden gekleidet, Bulgaren aus dem Balkan in verschiedenfarbigen, originell zugeschnittenen Costümen, Moldau-Rumänen mit reichgestickten Ärmeln an den Hemden lagerten in malerischen Gruppen unter dem geräumigen Regendach. Und was für Gestalten drängten sich erst an den Landungsstegen der grösseren Stationen am bulgarischen Ufer!

Türkische, tatarische, armenische Hamáls (Lastträger) verriethen da mit spielender Leichtigkeit ihre verblüffenden Kraffleistungen, laut ihr «Guarda!» brüllend, wenn der Schwarm müssiger, abenteuerlich aussehender Zuschauer allzu gedrängt den Landungssteg umlungerte. Merkwürdige Trachten — oft eine seltsame Vermischung von Orient und Occident — waren da zu sehen, meist allerdings mit einer Patina versehen, die ihrem Ursprung nach aus längst vergangenen Perioden zu stammen schien.

Das Vogelleben auf der Donau war gering und wenig interessant. Seeadler allerdings waren häufig zu sehen, und eine ganze Reihe beflogener Horste entdeckten wir vom Dampfer aus in den kahlen Weiden der Strominseln. Am bulgarischen Ufer beobachteten wir viele Kaiseradler und sahen auch mehrere Horste auf einzeln stehenden Bäumen an den Hügellehnen. An Wassergeflügel wurden nur einige Enten, vereinzelt Reiher und einige Pelikane notirt; bei dem nasskalten, frostigen Wetter trieben sich eben auch die gefiederten Baltabewohner wenig herum.

Am 23-ten März um 9 Uhr Morgens traf der *Ferdinand Max* in Galatz ein. Am Landungssteg erwartete mich liebenswürdiger Weise Herr k. k. Ober-Baurath Guido v. Toncourt, der Leiter der Regulierungsarbeiten der gemischten Pruth-Commission, welcher mir während der Vorbereitungen zu der Reise so manchen hochwichtigen Rat brieflich erteilt hatte und nun bei der Bergung meines ziemlich grossen und durch seine Bestandteile höchst gefährlich aussehenden Gepäcks persönlich zu meinem grossen Vorteile intervenirte. Trotz der ministeriellen Permissie hätte ich mit den Waffen,

és több effélével mégis nehézségeim lehettek volna — különösen azért, mert az ország nyelvét úgyszólván alig értettem — ha mélyen tisztelt házigazdám általánosan ismert előkelő személyisége nem vetette volna magát közbe érettem.

Három napig időztem Galaczban, mely élénk kereskedő város, körülbelöl 70,000 lakossal, és a moldvai löszterász magaslatának leszakadásánál fekszik, nagy kiterjedésű helyen, hosszan elnyulva a Duna mentén. Nagy sürgés-forgás van a csinosan épített főutakon, élénk hajókereskedelem a tágas kikötőben, melynek kereskedelmi jelentőségéről az új hajódokk hatalmas telepe ékesen szóló bizonyítványt szolgáltat. Szép kilátás nyílik a város felső részében fekvő nyilvános kertből a hegy lejtőjén elterülő ház tömkelegre és a kikötőre; túl ezen, rengeteg kiterjedésben terül el a Duna völgye a báltáknak végtelen sokaságával, mögötte a Mačin-Greči-i gneiszhegység vadregényes kupjai és ormai zárják be a látóhatárt. Kelet felé a Pruth völgy mocsarai láthatók, melyek félkör alakjában övezik a közvetlenül a városig terjedő Bratisz-tó széles víztükrét, mely hatalmas óvízképződmény a Pruth mederbarázdájában. Eme lapályon túl a bessarábiai dombok alkotják a látóhatárt, nyájas falvak díszítik a lejtőket és messze távolból integetnek a Reni orosz városka fehér falai.

Galaczban a három napot azzal töltöttem el, hogy megtettem a szükséges látogatásokat és bemutatkozásokat a cs. és k. főkonzulatusnál, az európai dunai bizottság tisztviselőinél, előkelő galaczi családoknál, kik részint az idegenek telepéhez tartozván, részint dobrudsai birtokaik és másnemű összeköttetések révén értékes ajánlatokkal támogathattak. Toncourr úr e vállalkozásban a legnagyobb előzékenységgel vállalta el vezetésemet, és hála ennek, mindenütt a legszívesebb és legelőzékenyebb fogadtatásra találtam.

Márczius 25-én végre a «Radeczky» gőzösön Tulceába indultam, mely a Duna Gőzhajózási Társaság utolsó állomása. Innen közvetlenül

den vielen Munitionsvorräten und dergl. doch Schwierigkeiten gehabt — zumal ich der Landessprache noch so gut wie gar nicht mächtig war — wenn nicht die allgemein bekannte und angesehene Persönlichkeit meines hochverehrten Gastfreundes sich für mich eingesetzt hätte.

Drei Tage blieb ich in Galatz, einer lebhaften Handelsstadt von etwa 70,000 Einwohnern, die sich am Absturze des Hochterrains der moldauischen Lössterrasse in weitläufigerräumlicher Ausdehnung längs der Donau hinzieht. Reges Leben herrscht in den nett gebauten Hauptstrassen, ein lebhafter Schiffsverkehr in dem geräumigen Hafen, von dessen merkantiler Bedeutung die gewaltige Anlage der neuen Docks ein beredtes Zeugniß ablegt. Ein anmutiger Blick öffnet sich von dem im oberen Teile der Stadt gelegenen öffentlichen Garten über den am Hügelhange hingelagerten Häusercomplex und über den Hafen; jenseits desselben breitet sich in mächtiger Ausdehnung das Donauthal aus mit dem unendlichen Gewirr seiner Balten, dahinter erheben sich in pittoresken Formen die Kegel und Spitzen des Mačin-Greči-er Gneisgebirges, hier den Horizont abschliessend. Gegen Osten überblickt man die Sümpfe des Pruththales, welche im Halbkreis die weite, bis knapp unter die Stadt reichende Wasserfläche des Bratisz-Sees umfassen, einer mächtigen Altwasserbildung in der Erosionsfurche des Pruth. Jenseits dieser Niederung bilden die Hügel Bessarabiens den Horizont; freundliche Dörfer schmücken ihre Abhänge und aus weiter Ferne grüssen die weissen Mauern des russischen Städtchens *Reni* herüber.

Die drei Tage in Galatz verbrachte ich mit den notwendigen Vorstellungen und Besuchen im k. u. k. General-Consulate, bei den Delegirten der europäischen Donau-Commission und bei angesehenen Galatzer Familien, die theils der Fremden-Colonie angehörten, theils in Folge ihrer Ansässigkeit oder anderweitiger Connexionen in der Dobrudseha mir mit wertvollen Empfehlungen dahin an die Hand gehen konnten. Herr von Toncourr hatte hiebei in zuvorkommendster Weise meine Führung übernommen, und Dank ihm fand ich überall die freundlichste und entgegenkommendste Aufnahme.

Am 25-ten März brachen wir an Bord des Dampfers *Radetzky* endlich nach Tulcea auf, der letzten Station der Donau-Dampfschiffahrts-

Jurilofkába, a Razim laguna partján fekvő orosz halászfalucskába akartam indulni, — a hol a legközelebbi időre főhadiszállásomat szándékoztam felütni.

Bizonyos feszültséggel tettük meg útunknak ezt az utolsó kis darabját — hisz a Duna lapályának eddig látott része, valamint a jobbspárt emelkedései már ama földhöz tartoztak, melyet átkutatni szándékoztunk, t. i. dobrudsai tartományhoz.

Gyakran találkozunk azzal a tévedéssel, hogy

Gesellschaft. Von hier aus wollte ich mich direct nach Jurilofca (spr. Žurilofka), dem russischen Fischerdörfchen am Ufer der Razim-Lagune wenden, wo ich für die nächste Zeit mein Hauptquartier aufzuschlagen gedachte.

Mit einer gewissen Spannung legten wir dieses letzte Stückchen der Reise zurück — gehörten doch der passierte Teil der Donauniederung sowie all' die Erhebungen des rechten Ufers mit zu dem Terraincomplexe, den wir zu durchforschen im Sinne hatten, nämlich zur Provinz *Dobrudscha*.

Man begegnet sehr häufig dem Irrtume, dass

A Dobruša dombjai, Galacsról nézve. — Hügel der Dobrušcha von Galatz aus.

a Dobruša nagy, zárt mocsaras terület, a mi egyáltalában nem áll; sőt az 1880 óta a román királyság által okkupált tartomány dombos fensík, mely körülbelül a 44 és 45 északi szélességi fok alatt észak-déli irányban a Duna völgye felé terjeszkedve, Silistria mellett a hegyes északi kanyarulatra kényszeríti ezt, Galaczzal szemben meredeken, fal alakban leszakad; itt azután a folyamnak megengedi, hogy ismét eredeti nyugat-keleti irányát fölvegye és azt a Fekete-tengerbe való ömléséig megtarthassa.

Éme dombos fensík hossza a bolgár határig körülbelül 160 klm., szélessége a legkeskenyebb

die Dobrušcha nichts als ein geschlossenes grosses Sumfgebiet sei; dem ist durchaus nicht so; die seit dem Jahre 1880 vom Königreiche Rumänien occupirte Provinz besteht vielmehr aus einem hügeligen Plateau, welches etwa zwischen dem 44. und 45. Grad nördlicher Breite in nordsüdlicher Lage dem Donauthale vorgelagert, dieses bei Silistria zu einer scharfen Abweichung nach Norden zwingt, gegenüber von Galatz in steilen Hängen abreißt und hier dem Strome wieder gestattet, seine ursprüngliche westöstliche Richtung anzunehmen und bis zur Mündung in's Schwarze Meer beizubehalten.

Die Länge dieses Hügelplateaus beträgt bis an die bulg. Grenze etwa 160 Kilometer, die

helyen 42 a legszélesebben körülbelül 95 klm. Politikailag a román Dobrudsza két helytartóságra van osztva, melyeknek főhelyei Kostancza és Tulcea; a politikai beosztás adta határoknak majdnem megfelelően a tartomány két teljesen elütő földalakulást mutat, és pedig délen a Kostanczai (Küstendsche) helytartóságban a pusztai típus a túlnyomó.

Egyhangú, kiszáradt, esőszegény ez a föld, mely tavasszal kitünő legelőt, és a hol az öntöztetés lehetséges — kiváló szántóföldet ad. A hullámos felület számos domblánczba tagozódik, mely az esős idő kivételével kiszáradt és pusztá esőárkok barázdái által keletkezett. Fa, bokor nem díszíti a 100—200 m. magasságra emelkedő, széles boltozatú dombhátaikat, száználmas képet nyújt a sivár kiégetett vidék a hosszú nyári hónapokban, s csak elszórva lakik egy-egy pásztor vagy földművelő, mert a vízszegénység átka e földnek és a mélyreásott s ennek daczára is csak alig szivárgó vízü kutak száma csekély.

Egészen mások a viszonyok az északi Dobrudsában. A föld itt gazdagon van tagolva, a legkülönbözőbb formációval bíró, petrographiai tekintetben tarka sokféleségük folytán érdekes hegysorozatok szelik át az országot, többnyire északnyugat-délkeleti irányban. E hegysorok az ország délnyugati sarkában culminálnak, a hol a macini gneisz hegységből a Tuțuiat (mondđ Csucsujat) tető körülbelül 450 m. magasságig emelkedik, s ez aránylag tetemes emelkedés szemben a Duna völgyének magassági viszonyával, mely ugyanitt csak 10—15 m.-nyire van a tengerszíne felett. Eme gneisztörzsökre több más, melaphirból, régi agyagpalából vagy zöldkőből álló kisebb terjedelmű és magasságú — mindazonáltal átlag 250—400 m.-re emelkedő — hegláncz támaszkodik, mely lassanként lejtősödve, délkelet felé ereszkedik. Egy hosszan elnyúló, a triász-korból származó mész és homokkőből álló sziklatörzsök alkotja a dobrudsai szárosulat északkeleti részét, mely a sajátos alakú «Bes-tepe»-ben a korona ágaihoz hasonlóan kiemelkedő azonos nevű öt hegykupban culminál, 242 m. magassággal. Egyes eruptív képződmények magasán emelkednek ki

Breite an der schmalsten Stelle 42, an der breitesten gegen 95 Kilometer. Politisch ist die rumänische Dobrudscha in zwei Præfecturen geteilt, deren Hauptsitze Costanza und Tulcea sind; so ziemlich den Grenzen dieser politischen Einteilung entsprechend weist das Land zwei total verschiedene Bodengestaltungen auf, und zwar ist im Süden, in der Præfectur Costanza (Küstendsche), der Steppencharakter vorwiegend.

Eintönig breitet sich das regenarme, dürre Land aus, im Frühjahr eine vortreffliche Weide, und, wo Bewässerung möglich ist, einen vorzüglichen Ackerboden darbietend. Die wellige Oberfläche gliedert sich in zahlreiche Hügelketten, welche durch die Furchen der ausser zur Regenzeit wasserleeren, nackten Regenschluchten entstanden sind. Kein Baum, kein Strauch schmückt die 100—200 Meter hoch ansteigenden, breitgewölbten Hügelrücken; trostlos verbrannt und öde liegen dieselben in den langen Sommermonaten da, nur spärlich von Hirten und Bauern bewohnt, denn Wasserarmut ist der Fluch dieser Gegenden und die Zahl der spärlich sickernden, tief abgeteuften Brunnen ist gering.

Ganz anders liegen die Verhältnisse im Norden der Dobrudscha. Reich gegliedert ist hier die Oberfläche, mehrere Höhenzüge der verschiedensten Formation, petrographisch durch ihre bunte Mannichfaltigkeit interessant, durchziehen das Land in meist nordwest-südöstlicher Richtung. Die Culmination dieser Bergzüge befindet sich in der Nordwestecke des Landes, wo das Mačiner Gneisgebirge im Kamme Tuțuiat (sprich Czuczujat) bis zu einer Höhe von etwa 450 Metern ansteigt — eine bedeutende relative Erhebung gegenüber der Höhenlage des Donauthales, welche ebenda nur 10—15 Meter über dem Meeresspiegel beträgt. Verschiedene andere Bergketten von geringerer Ausdehnung und Höhe — doch aber durchschnittlich 250—400 Meter hoch — aus Melaphyr, alten Thonschiefern oder Grünstein bestehend, lehnen sich an diesen Gneisstock an und verlaufen in allmählicher Abdachung gegen Südosten. Ein langgestreckter Stock triasischer Bildungen aus Kalkstein und Sandstein füllt den Nordosten des Dobrudschafestlandes und culminirt in den eigentümlich geformten «Bes-tepe», den gleich einer Krone aufragenden fünf Kegelbergen dieses Namens, mit einer Höhe von 242 Metern. Einzelne eruptive Bildungen ragen hoch aus

a palaöv láncolataiból, legszembeötlőbb az Orta Chiöj mellett levő tuskóalakú porphyrokúpnek, Cineli-nek (332 m.) pittoreszk kettős csúcsa.

Tehát a Dobruđa eme északi része hegyes vidék a szó legszorosabb értelmében; de e mellett erdős vidék is, mert mérföldekre terjedő erdők borítják a magasan kiemelkedő, festőien szakgatott hegyormokat. Különböföle tölgyfajok, gyertyán és köris fák, jávorok és hársfák alkotják ezeknek az erdőknek főállományát; erdei bükköt ezekben sehohse találtam, de a hasznos fajok között rengeteg hasznavehetetlen giz-gaz

den Kettenzügen der Schieferzone empor, am markantesten der pittoreske Doppelgipfel des klotzigen Porphyrkegels *Cineli* (332 M.) bei Orta-Chiöj.

Also ein Bergland im vollen Sinne des Wortes ist dieser nördliche Teil der Dobruđa, und ein Waldland dazu, denn meilenweit bedecken Wälder die hochragenden, malerisch zerrissenen Bergkuppen. Verschiedene Eichenarten, Weissbuchen, Eschen, Ahorne und Linden bilden den Hauptbestand dieser Wälder; Buchen fand ich in denselben nirgends, doch wuchert zahlloses Forstunkraut zwischen den

A czipóhalmok a Pruth torkolat táján.* — Die Gugelhupfe in der Gegend der Pruthmündung.*

is bujálkodik; éger-, vadvörte- alma- és esesznye elszórva mindenütt található, és mogyoró-, varjútövis és galagonya bokrok szinte áthatlan eserjést alkotnak. Fájdalom, az erdők nagyon is elhanyagoltak. Magas sehohsem volt ez a pontusi erdő, és még ösrégi, érintetlen állományok is alig emelkednek 20—25 m. magasságra. Az orosz-török háború óta azonban ezeket az erdöket, melyek azelőtt Vakuf birtokok voltak, erősen pusztították — daczára annak, hogy ujabban kizárólag kincstári birtokok. Legujabb időben a román kormány részéről sok történt kimelésükre és megtartásukra, —

nutzbaren Arten; Erlen, wilde Birn-, Äpfel- und Kirschbäume finden sich überall eingesprengt, und Hasel-, Weiss- und Kreuzdornsträucher bilden ein schier undurchdringliches Unterholz. Leider sind die Wälder verwahrlost genug. Hochragend war dieser pontische Wald nie, und selbst uralte, unberührte Bestände erheben sich kaum zu der Höhe von 20—25 Metern. Seit dem russ.-türkischen Kriege sind aber die Wälder, die früher *Vakuf* waren, stark hergenommen worden, trotzdem dieselben ausschliesslich Eigentum des Staates sind. In neuester Zeit wurde seitens der rum. Regierung

* V. ö. pag. 88. is.

Aquila. V.

* Cfr. auch pag. 88.

bár siker koronázná ezeket a törekvéseket, s bár megtarthatná a tartomány ezt a gazdag kereseti forrást, mert már régi időkben is nagy volt e vidék hajóépítő fának használt tölgyeinek híre.

A dobrudsai szárazföld mélyebb völgyeiben, mindenütt ott, a hol a vízbőség megengedi, telepek vannak, és divik a földművelés. A föld átlag elég jó minőségű, ha nem is épen kiválóan buja. A földművelést igaz, még igen primitív

viel zur Schonung und Erhaltung derselben gethan — möge dieses Bestreben von Erfolg gekrönt sein und der Provinz dadurch ein reicher Productionszweig erhalten bleiben, denn die Qualität der zumal als Schiffsbauholz verwerteten Eichen dieses Gebietes war schon von Alters her berühmt.

In den Thalniederungen des Dobrudschafestlandes, überall da, wo der Wasserreichtum es gestattet, liegen Ansiedlungen und wird Feldbau getrieben. Der Boden ist durchschnittlich recht guter Qualität, wenn auch nicht gerade

Lösszhalom alakulat.* — Lösshügelbildung.*

módon üzik, így pl. magam is tanuja voltam annak, mikor tavalyi tarlóra vetettek, a nélkül, hogy a talaj előzetes megmunkálását szükségesnek találtak volna. A vetőmagot valami tuskaboronával egyszerűen valamennyire a földbe bekaparják és a munka készen van. Azt mondják, hogy ezelőtt általánosan ily módon dolgoztak, most már a földművesek nagy többsége szántani is szokott, igaz, hogy csak 2—3 hüvelyknyire — a régi primitív módszer úgy látszik talán már mégsem fizet. Trágyázni úgyszólván sohasem szoktak — a felhalmozódó trágyát vagy bekerítésekre, vagy ú. n. «Borde»-k (kunyhók) építésére használják, vagy pedig kinn

hervorragend üppig. Der Wirtschaftsbetrieb geschieht allerdings noch in ziemlich primitiver Weise; so war ich z. B. selbst Zeuge, wie auf vorjährige Stoppelfelder angebaut wurde, ohne dass man ein vorhergehendes Umarbeiten des Bodens für nötig befunden hätte. Das Saatgut wurde einfach mit einer Dornenegge etwas eingekratzt — und die Arbeit war geschehen. Dieser Betrieb soll früher allgemein gebräuchlich gewesen sein. Heute ackert schon die grosse Mehrzahl der Bauern, allerdings auch nur 2—3 Zoll tief — die frühere primitive Art lohnt wohl nicht mehr! Gedüngt wird so gut wie gar nicht — der angesammelte Dünger wird ent-

* V. ö. pag. 88. is.

* Cfr. auch pag. 88.

a szabad mezőn elégetik. Az állattenyésztés, a szarvasmarhát illetőleg, épenséggel nem válik ki. Közönségesen a szürkés-fehér pusztai marha egy kicsiny, inségesen elnyomorodott fajtát tenyésztik. A juh- kecske-, és sertésenyésztést ugyan nagyobb mérvben üzik, de szintén igen primitív módon.

Nagy elterjedésnek örvend a szőlőművelés, melynek terményei két típusban culminálnak; rubinvörös, egészen könnyű bor Sarichiőj-ből és más vele szomszédos Feketetenger melléki községekből, és valamivel nehezebb bor a nyugoti vidékekről, különösen Sarica faluból. Azt mondják, hogy a dobrudsai vörös borok eredetüket egy Fanciaországba Odessába indított gőzösnek köszönhetik, mely a fekete tenger partján tönkre ment. A szőlővesszőket — burgundiaiak, — melyek rakományát alkották, a víz a partra mosta, és itt az oroszok mint gazdátlan jószágot összegyűjtötték és elültették. Mind a kétféle bor rendkívül könnyű, finom, kellemes illatú és könnyedén savanykás ízű, s ezáltal eme vízben szegény, vagy legalább igen kétes vizekkel ellátott vidékeken felette kellemes italt szolgáltat. Igazán nevetségesen csekélyek a borárak: egy «vadra»-nyi mennyiség (13 liter) a legolcsóbb fajtából 60 Ctmes-ba került, ugyanaz a mennyiség a *legdrágább* régi termésből melyet találtam, 3 frankba.

A Dobrudsza lakossága sajátos népegyveleget alkot, a mint épen beletelepítették őket e gyéren lakott pusztaságra változó uralmaik alatt a törökök, oroszok és a legújabb időben a románok. Az északi rész lakosságának főszázalékát bolgárok és oroszok (többnyire «raskolnik»-ok, az az különböző színezetű felekezetűek) képezik, délen a tatárok túlnyomók. Utóbbiak, kik különben az egész Dobrudsában gyakran vannak letelepítve, a Krimből kivándorolt, s a tökököktől ide telepített tatár törzsek maradványai.

A városokban a tiszta török elem (ozmánok) még elég gazdagon van képviselve. A román kormány mohamedán alattvalóival szemben igen kiméletes és kerüli bármilyen elnyomatásu-

weder zu Einfriedungen oder zum Baue sogenannter Borde's (Hütten) verwendet, oder aber auf freiem Felde verbrannt. Die Viehzucht, Hornvieh betreffend, ist durchaus nicht hervorragend. Allgemein wird eine kleine, elend verkümmerte Rasse des grauweißen Steppenrindes gehalten. Schaf-, Ziegen- und Schweinezucht wird in grösserem Masstabe, aber ebenfalls sehr primitiv betrieben.

Grosser Ausbreitung erfreut sich der Weinbau, dessen Product in zwei Typen gipfelt: rubinroter, ganz leichter Wein aus Sarichiőj und anderen Nachbargemeinden am Schwarzen Meere, und etwas schwererer, weisser Wein aus der westlichen Gegend, besonders aus dem Dorfe Sarica. Die roten Weine aus der Dobrudscha sollen ihren Ursprung einem nach Odessa bestimmten Dampfer französischer Provenienz verdanken, welcher an der Düne des Schwarzen Meeres strandete. Die Steckreben — Burgunder, — welche seine Ladung bildeten, wurden über die Düne gespült und von den Russen als Strandgut gesammelt und verpflanzt. Beide Weintypen sind ausserordentlich leicht, besitzen eine feine, angenehme Blume und eine leichte Säure, welche sie zu einem äusserst angenehmen Getränke in diesen wasserarmen oder doch nur mit sehr bedenklichem Wasser ausgestatteten Gegenden machen. Geradezu lächerlich billig sind die Weinpreise: die Vadra (13 Liter) des *billigsten* Landweines, kostete 60 Ctmes, dasselbe Quantum des *theuersten* alten Productes, welches ich fand, 3 Franken!

Bewohnt wird die Dobrudscha von einem merkwürdigen Völkergewirr, wie dasselbe eben durch die wechselnde Herrschaft der Türken, Russen und neuester Zeit der Rumänen gerade in die wenig bewohnte Steppengegend colonisirt wurde. Bulgaren und Russen (zumeist Raskolniks, das heisst Sectirer verschiedener Färbung) bilden den Hauptpercentsatz der Bewohner des nördlichen Theiles, Tataren überwiegen im Süden. Diese letzteren, die übrigens in der ganzen Dobrudscha häufig angesiedelt sind, bilden die Überreste der aus der Krim ausgewanderten, von den Türken hierher colonisirten tatarischen Stämme. In den Städten ist das rein türkische Element (Osmanen) noch reichlich vertreten. Die rumänische Regierung ist ihren mohammedanischen Staatsangehörigen gegenüber sehr entgegenkommend und meidet jedwede Unterdrückung derselben, so dass die anderwärts so

kat, úgy hogy a mohamedánoknak más vidéken oly gyakori tömeges kivándorlása itt alig-alig fordul elő. Csak a cserkeszekkel szemben tettek kivételt, mert ennek a rabló néptörzsnek, melyet szintén a törökök telepítettek a Dobruzsába, a szerződés értelmében el kellett hagynia ezt a tartományt az occupáció alkalmával, még pedig az ország biztonsági viszonyainak nagy előnyére. Román földön ma már nincs többé cserkesz. A Laasokat, kiket itt Gagauzoknak is neveznek, általában török—tatár keverék népnek tartják, — egészen tisztába sohasem jöhettek ezzel a «nemzetiség»-gel, habár hozzátartozókkal többször találkoztam. Lehet, hogy valóságos Libanon-lakók voltak, kiket szintén ide telepítettek. Szórványosan az egész Dobruzsában előfordulnak, s mint vad és rabló népség meglehetősen hirhedtek; félnek is tőlük.

Német telepek többszörösen találhatók a Dobruzsában; a legjelentékenyebbek Ciucurova és Atmagea kaschub falvak, aztán a katolikus württembergiek telepei Tulcea mellett, végül néhány sváb falu a costanzai helytartóságban. Olaszok Mačin mellett Greči falucskában laknak, majdnem tisztán olasz falu a Tulcea melletti Cataloi. Moldvai románokat (Moldoveni) és emigrált hegylakó románokat a Magyar Kárpátokból (Mocani) újabb időben a déli országrész számos falujába telepített a kormány. Mellesleg megjegyezve utóbbiak, a mokányok, itt ép oly elégedetlenek a viszonyokkal, mint régi hazájukban, és e miatt a sok tekintetben feltűnően józanul és tisztán gondolkozó románoknál nem éppen kedveltek.

E nagyobb számban képviselt néptörzsekön kívül még számos zsidó, görög és örmény tartózkodik a Dobruzsában, különösen a nagyobb városokban. Miután pedig ezekben még számos idegenállamattvalók, mint németek, magyarok, csehek, albánok és egyebek is mint iparosok és kereskedők telepedtek le, e városoknak népesége igazán bámulatosan tarka egyveleget alkot, mely az idegent nagy mértékben érdekeli és gyö-

häufigen Massenauswanderungen der Mohamedaner hier so gut wie gar nicht vorkommen. Nur gegenüber den *Tscherkeszen* wurde eine Ausnahme gemacht, denn dieser räuberische Volksstamm, den ebenfalls die Türken in der Dobruzscha angesiedelt hatten, musste vertragsmässig bei der Occupation die Provinz verlassen, sehr zum Vorteil der Sicherheitsverhältnisse im Lande. Heute befindet sich kein Tscherkesse mehr auf rumänischem Boden. *Laasen*, hier auch Gagauz genannt, gelten allgemein als Mischlinge von Türken und Tataren; ganz klug konnte ich aus dieser «Nationalität» nicht werden, trotzdem ich mehreren Angehörigen derselben begegnete. Möglicherweise sind es wirkliche Libanonbewohner, die hierher angesiedelt worden sind. In geringer Zahl über die ganze Dobruzscha verstreut sind sie als wilde, räuberische Gesellen ziemlich berüchtigt und gefürchtet.

Deutsche Colonien finden sich mehrfach in der Dobruzscha; die bedeutendsten darunter sind die Kaschuben-Dörfer *Ciucurova* und *Atmagea*,* dann die Ansiedelungen katholischer Würtemberger bei *Tulcea*, endlich einige schwäbische Dörfer in der Präfector Costanza. *Italiener* wohnen bei Mačin im Dörfchen *Greči*; ein fast rein italienisches Dorf ist *Cataloi* bei Tulcea. Moldaurumänen (Moldoveni) und emigrierte Gebirgsrumänen aus den ungarischen Karpaten (Mocani), sind in zahlreichen Dörfern des südlichen Landesteiles seit jüngerer Zeit von der Regierung colonisirt worden. Beiläufig bemerkt, sind die letzteren, die Mocaner, hier ebenso unzufrieden mit den Verhältnissen wie in ihrer alten Heimat und deshalb bei den in vieler Beziehung auffallend klar und nüchtern denkenden Rumänen nicht besonders beliebt.

Ausser diesen, in grösserer Zahl vertretenen Volksstämmen, halten sich noch zahlreiche Juden, Griechen und Armenier in der Dobruzscha und ganz besonders in den grösseren Städten auf. Da sich in diesen auch noch in ziemlicher Anzahl fremde Staatsangehörige: Deutsche, Ungarn, Böhmen, Albanesen und andere mehr als Handel- oder Gewerbetreibende niedergelassen haben, so setzt sich deren Bevölkerung aus einem bunten Gemisch von wirklich erstaunlicher Mannichfaltigkeit zusammen, welches für den Fremden viel des Er-

* Spr. Tschukurova und Atmadscha.

nyörködteti. Az érintkezésben a főnyelv jelenleg a román nemzeti nyelv, melyet az összes törzsek meglehetősen értenek. Az összes dobrudsai zsidók rettenetesen elferdített németséggel beszélnek és sokszor alkalmazhatók mint tolmácsok. Törökül csak az idősebb emberek beszélnek még nagyobb mérvben és különösen a bolgárok még ma is szívesen használják ezt a nyelvet, míg a románban nem annyira jártasok.

A fentebbiekkel rövid vonásokban kimerítettem azt, a mi a tulajdonképeni *dobrudsai szárazföld* jellemzésére vonatkozik. Ezt a szárazföldet azonban köröskörül koszorú alakjában mocsaras föld övedzi, mely közel ugyanoly terjedelmű s melyet a Duna árterülete és hatalmas deltája alkot. Rengeteg kiterjedésben terül el ez a magas vízállások alkalmával messzire elöntött mocsárvidék és lakott területek, telepek úgyszólván sehol sem találhatók benne, csak halászok és vadászok járnak ebben a négyszög-mérföldekre terjedő nádrengetegben és csak egy kis része használható bizonyos időszakokban legelőnek. Sok helyen teljesen hozzáférhetetlen ez a kisebb-nagyobb tavakból, tócsákból, holt és élő folyamágakból, füzesekkel borított szigetekből, homokzátonyokból, nádasokból és rétségek-ből alkotott kifürkészhetetlen mocsárvilág — ez a szinte szűzies vadon, a hatalmas, a fenséges rét, melynek közneve «bálte».

Tulceaába a naponként* közlekedő póstahajó délben érkezik, úgy hogy még aznap végezhettem el JOANNOVICS úr, az udvarias cs. és kir. konzulátusi ügynök szíves vezetése alatt a fontos bemutatkozást PENKOVICIN úrnál, a tulceai helytartónál.

A magasrangú tisztviselő rendkívül szívesen fogadott és irodájából nagyfontosságú, az összes alárendelt hatóságokhoz szóló leiratokkal, melyek utazásom folyamán gyakran legnagyobb hasznomra voltak, távoztam el. Délután JOANNOVICS úr vezetése alatt Tulceaában járkáltam,

götzlichen und Interessanten bietet. Als Hauptverkehrssprache dient gegenwärtig die rumänische Staatssprache, welche so ziemlich von allen Stämmen verstanden wird.

Die Juden der Dobrudscha sprechen alle ein äusserst corrumpirtes Deutsch und können in vielen Fällen als Dolmetsch verwendet werden. Türkisch wird von den älteren Leuten noch vielfach gesprochen, und zumal die Bulgaren benützen noch heute gerne diese Sprache, während sie des Rumänischen weniger kundig sind.

Mit dem Vorstehenden ist in kurzen Zügen erschöpft, was auf die Charakteristik des eigentlichen *Dobrudscha-Festlandes* Bezug hat. Um dieses Festland legt sich aber ein Kranz von *Weichland* von nahezu derselben Flächenausdehnung, welches aus dem Inundationsgebiet der Donau, sowie aus der gewaltigen Deltabildung dieses Stromes besteht. In riesiger Ausdehnung breiten sich diese von Hochwässern weithin überfluteten Sumpfbiete aus; bewohntere Stellen, Ansiedelungen finden sich in denselben fast gar nicht, nur Fischer und Jäger durchziehen diese nach Quadratmeilen zählende Rohrwüste, und nur wenige Teile derselben können zu gewissen Jahreszeiten als Weideplätze benutzt werden. An vielen Stellen ganz unzugänglich liegt diese Welt von Sumpf da als ein unentrickbares Wirrsal von Seen, Teichen und Lachen, von toten und strömenden Armen, von Weideninseln und Sandbänken, von Rohrfeldern und Wiesenplänen — eine nahezu jungfräuliche Wildniss, die gewaltige, majestätische *Balta*.

In Tulcea langt das täglich* verkehrende Postschiff Mittags an, so dass ich, Dank der liebenswürdigen Führung des äusserst entgegenkommenden k. u. k. Consular-Agenten, Herrn von Joannovics, noch am selben Tage die wichtige Vorstellung bei dem Präfecten von Tulcea, Herrn Pencovicu, vornehmen konnte. Äusserst liebenswürdig von dem hohen Administrationsbeamten empfangen, verliess ich dessen Bureau mit einer Reihe hochbedeutender Vorschreiben an die sämtlichen subordinirten Behörden, welche mir im Verlauf der Reise sehr oft von grösstem Vorteile waren. Den Nachmittag schlenderte ich unter der Führung Herrn von Joannovics' in Tulcea herum, die wenigen Sehenswürdigkeiten des

* Hétfő kivételével.

* Mit Ausnahme des Montags.

megnézegettem a festői fekvésű felvirágzó városka kevés nevezetességét, estére hozzá voltam hivatalos, s ott töltöttem néhány kellemes órát, vidáman beszélgetve vele és kedves nejével.

Másnap — márcz. 26-ika volt — végre két kocsira raktuk meglehetősen terjedelmes podgyászunkat, magunk is felültünk és apró bozontos, de felette kitartó lovakkal, egy kifogástalanul épült és jó karban tartott országúton gyorsan hajtottunk Babadagh-ba, mely főhelye annak az alhelytartásnak, melyben legközelebbi kutatásaimat végezni akartam. Az út részint mívelés alatt levő, részint pusztán fekvő dombos vidék között vezetett el — nagy közökben érintettünk bizony igen inséges külsejű helységeket is. Természetes, hogy ez az út nekünk, idegeneknek elég érdekeset nyújtott, úgy ornithologiai tekintetben, mint pedig a sajátságos idegen tájakat és a népességnek még ismeretlen új típusait illetőleg. Utóbbi a szak iránti buzgalom daczára is még nagyobb mérvben mint előbbi, mert a kopasz, fában szükölködő vidéket igazán madárban szegénynek lehet mondani. Egyedül csak bubos és kalandra pacsirták voltak nagyobb számban a mezőkön, ezek mellett egyes átnyilaló sólymot (*Falco lanarius*) jegyezhettem fel; egy kisebb csapat tűzokot és mindenekelőtt 3—4 kicsiny fehér-tükrös szárnyú pacsirtafélét (*Alauda sibirica*?), mely az út mellett üldögélt, valamint egyes hantmadár, *Saxicola oenanthe* ♂-eket is.

Négy órás utazás végre a szegényes Babadagh városkába hozott. Itt oly gyorsan végeztem a hatóságoknál való bemutatkozásokat, hogy még aznap délután indulhattam további utamra kiszemelt főállomásom, Jurilofka felé.

Babadagh a törökök uralma alatt nevezetes város volt, de a háboru óta 30,000-nyi lakosságából körülbelül csak 4000 maradt meg. A város körül elterülő, jelenleg legelőknékhazsántóriási terjedelmű temetők, a félig összedült medreszeh (török főiskola), a nagy, de romhoz hasonlóan elhanyagolt külsejű mecszet a hajdani nagyság utolsó nyomai. Egy rétisas és egy barna keselyűpár, melyek alacsonyán keringtek a városnak nevezett alacsony kunyhók és a sajátságosan rendet-

malerisch gelegenen, blühenden Städtchens besichtigend; für den Abend hatte er mich in sein Haus geladen, wo ich einige angenehme Stunden mit seiner liebenswürdigen Gemahlin und mit ihm in heiterem Geplauder verbrachte.

Den folgenden Tag, es war am 26-ten März, verluden wir endlich unsere ziemlich umfangreiche Bagage und bestiegen zwei Wagen, und in recht flottem Trab der kleinen, zottigen, aber äusserst ausdauernden Pferde ging es auf einer tadellos gebauten und erhaltenen Chaussée dem Städtchen Babadagh — dem Hauptorte der für meine demnächstigen Unternehmungen auserwählten Subpräfectur — zu. Der Weg führte durch teils bebautes, teils brachliegendes Hügelland, in grossen Zwischenräumen passierten wir elend genug aussehende Ortschaften. Selbstverständlich hat die Fahrt für die Neuankömmlinge genug des Interessanten — in ornithologischer Beziehung sowohl als auch durch die eigenartig fremde Landschaft und die neuen, noch nicht geläufigen Typen der Bevölkerung. Letzteres trotz allem fachlichen Eifer fast in noch höherem Grade als ersteres, denn die kahle, baumlose Strecke war geradezu vogelarm zu nennen. Hauben- und Kalanderlerchen allein belebten in grösserer Zahl die Felder; einzelne überhinstreichende Falken (*F. lanarius*), ein kleiner Trupp von Otis tarda und vor allem drei oder vier Stück einer kleinen, weissspiegeligen Lerche (*Al. sibirica*?), welche an der Strasse ruhten, sowie einzelne ♂♂ von *Saxicola oenanthe* wurden notirt.

Nach vierstündiger Fahrt in dem ärmlichen Städtchen Babadagh angelangt, konnte ich die nötigen Vorstellungen bei den Behörden etc. so schnell abwickeln, dass wir noch denselben Nachmittag die weitere Fahrt nach meiner Endstation Jurilofca antreten konnten.

Babadagh war eine bedeutendere Stadt zur türkischen Zeit — ist aber seit dem Kriege von 30,000 Einwohnern auf etwa 4000 zurückgegangen. Rings um die Stadt sich hinziehende, gegenwärtig als Hutweiden benützte Friedhöfe von ungeheurer Ausdehnung, die halbverfallene Medreséh (türk. Hochschule), die zwar geräumige, aber ruinenhaft verwahrloste Moschee sind die letzten Spuren der einstigen Grösse. Ein Seeadler, sowie ein Pärchen Kuttengeier, welche niedrig über dem als Stadt bezeichneten Complex niederer Hütten und merkwürdig regellos gebauter türkischer Häuser kreisten,

lenül épült török házak halmaza felett, örvendetes, sokat ígérő jósjelnek látszottak.

Körülbelül 2 klm.-nyire Babadagh mögött a kincstári erdőségbe értünk. Körülbelül 1800 négyzetkilométernyi területet borítanak ezek az erdők, melyek északnyugati irányban Babadaghtól Mačín és Greči mellett a Dunáig húzódnak, északra a Duna völgye mentén Tulceaig terjednek és déli irányban a Kassimsah és Beidant partok forrásvidékén, délkeleti irányban pedig a constantzai helytartóságban, a Hagi Omar, Giöldschik és Sultan Bair melletti pusztai dombokban végződnek.

Ám ez a *Sintenis*-féle leírásokból ismert locus classicus — de mennyire változott azóta!

Már az első kirándulás alkalmával se tudott megtetszeni a 1½—3 m. magas, igaz, hogy sok helyen áthathatlannak látszó bozót, melyben keskeny, a fent áthajló ágak által gyakran alagútszerű úton haladtunk — de mikor aztán napokig tartó kóborlások után megtudtam, hogy Babadagh környékén sok kilométernyi környezetben a hajjani szálerdő a háború folyamán és közvetlenül utána lelkiismeretlen kiaknázás folytán eltűnt és mindenütt ennek a nyomorúságos bokorerdőnek adott helyet, — akkor a csuklyás keselyűt, a Vultur monachus-t illető reményeim mélyen, nagyon mélyen szálltak alá.

Annál többet csábíthatják ezeknek a «kincstári erdők»-nek szélei a Sylviákat és más hasonló bokor és réti lakókat, mert sűrűbb csalitok (többnyire tölgyfejekből) közé rendetlenül elszórva kisebb művelés alatt levő irtványok, úgynevezett declaratiók is vegyülnek. Számítalan szarka- és varjufészek állott — sokszor alig egy méternyire a földtől, — a még lomb nélküli bokrokban; de a jövőendő lakóit kivéve, az erdő a korai idő figyelembe vétele mellett is rendkívül madárszegény volt; mindössze egyes ölyvek, kisebb, fáradhatatlanul kószáló szén és kék czinkecsapatok, valamint egész szórványosan előforduló erdei pintytek voltak a megfigyelés egyedüli tárgyai.

Kívül az erdőkön, melyek itt fensik jellegű helyen fekszenek, meredeken ereszkedett le az út és a mint egy keskeny bevágáson végig jártuk

erschienen mir als frohes, vielverheissendes Omen.

Etwa 2 Kilometer hinter Babadagh gelangten wir in den Staatseigentum bildenden Forst. Ein Areal von der beiläufigen Ausdehnung von 1800 Quadratkilometer bedeckend ziehen sich diese Wälder in nordwestlicher Richtung von Babadagh bis an die Donau bei Mačín und Greči, reichen nördlich an der Flussniederung der Donau entlang bis gegen Tulcea, endigen südlich im Quellgebiet der Bäche Kassimdschah und Beidaint und verlaufen südöstlich in den Steppenhügeln bei Hagi Omer, Giöldschik und Sultan Bair der Präfector Constantza.

Es ist dies der Locus classicus der Sintenis'schen Berichte — aber wie hat sich seitdem alles geändert!

Schon bei der ersten Fahrt wollte mir das 1½—3 Meter hohe, allerdings an vielen Stellen fast undurchdringlich scheinende Gestrüpp, welches wir auf schmalen, durch die oben sich überwölbenden Zweigspitzen oft tunellartigen Wegen ausschliesslich passirten, nicht recht gefallen — und als ich dann auf tagelangen Streiftouren feststellte, dass in der Umgebung Babadaghs auf viele viele Kilometer im Umkreise der einstige Hochwald in Folge gewissenloser Ausbeutung während und unmittelbar nach dem Kriege verschwunden sei und überall diesem elenden Buschwalde Platz gemacht habe — da fielen mein Hoffnungen betreffs Vultur monachus tief! tief! herab!

Umso verlockender für Sylvien und anderes derlei Busch- und Feldvögel schienen mir die Ränder dieser «Staatsforste» zu sein, wo regulös zwischen dichteren Buschbeständen (meistens Eichenarten) eingestreut, bebaute, kleine Rodungen, sogenannte Deklarationen, liegen. Zahllose alte Elstern und Krähenester standen — oft keinen Meter hoch vom Boden — in den noch laublosen Sträuchern; ausser deren praesumptiven Bewohnern aber erschien uns der Wald selbst für die frühe Jahreszeit noch äusserst vogelarm — denn nur wenige Bussarde, kleine Vögel rastlos herumpilgernder Kohl- und Blaumeisen sowie ganz vereinzelt Buchfinken bildeten allein den Gegenstand unserer Beobachtungen.

Ausserhalb der Wälder, welche hier plateauartigen Charakter tragen, senkte sich der Weg scharf herab, und nachdem wir eine vorgela-

az előttünk fekvő alacsony, szántóföldekkel borított dombsorozatot, egyszerre, mint varázsütésre feküdt előttünk a szeliden ereszkedő, buja zöldben viruló rétekkal szegett vegyes vizű Razim lagunának óriási, szinte mosolyogvaragyogó kék tükre. A háttérben a nádasok és fenyvesek csikjai finom aranyárgás fonalakból alkotott hálóként ragyogtak a napfényben és messze-messze távolban, mint sötétebb, kékszinű, páraszerű csik integetett a szemhatárt élesen metszve a Feketetenger.

A felséges időben igazán meglepően gyönyörű táj, valamint az a kellemes felfedezés, hogy jövődő főhadiszállásunk Jurilofka (mond: Zsurilofka) ugyancsak csinos, tiszta és a bánáti telepítvények típusára emlékeztető falucska, természetesen a legrózsásabb hangulatba ejtett bennünket, melyet a vadászra nézve mindenestre valamennyire bosszantó körülmény se tudott megzavarni, hogy közel Juriloska előtt, Pasa Kázla bolgár tanya előtt, a szó betűszerinti értelmében egy 150—200 főnyi darucsapaton kellett áthaladnunk, a nélkül, hogy a páratlanul álló alkalmat felhasználhattuk volna. Túlságos lelkiismeretesség folytán ugyanis nem akartam a fegyvereket a hatósági bemutatkozások megejtése előtt kirakni — azok most békésen feküdtek tokjaikban, a töltények a ládikákban — s mi a máskor oly vad darvak előtt 50 lépésnyire megálltunk kocsin és nem tehattünk mást, mint messzelátóinkon át nézegettük a csinos madarak kómikus, groteszk tánczát és csodáltuk egyes, különösen szép példányok pompás tolldiszét.

Hála a rendkívül hatásos leiratoknak, melyeket PENCOVICIU úr a szeretetreméltó tulceai helytartó állított ki részünkre, nemsokára összes podgyászunkkal együtt ünnepélyesen beiktattak a jurilofkai Primariába (községháza), melyben a Primar NICHIEI CUPREAN és a községi jegyző LIVEDIANU N. az «étrangers de distinction»-ok számára fentartott két szobát tetszés szerinti időtartamra rendelkezésünkre bocsátották.

Oly vidéken, a hol a vendégfogadók minden másra inkább vannak berendezve, mint vendégek fogadására, a hol a szélteben divó megszállásnak valamely «gazdá»-nál (vendégbarát) meg-

gerte Kette niederer, feldbedeckter Hügel durch einen schmalen Einschnitt passirt hatten, lag wie mit einem Schlag hingezaubert am Rande der sanft abfallenden, üppig grünenden Feldfluren lachend blau der ungeheure Spiegel der Braklagune Razim vor uns. Die Rohrinseln und Dünenstreifen im Hintergrunde glänzten im Sonnenlichte wie ein goldgelbes Netz feiner Linien; und weit, weit dahinter, ein duftiger Streifen von etwas dunklerem Blau, grüsste scharf den Horizont abschneidend das Schwarze Meer herüber.

Die bei dem herrlichen Wetter wirklich überraschend liebliche Landschaft, sowie die angenehme Entdeckung, dass unser Zukunfts-Hauptquartier Jurilofca (sp. Žurilofka) ein äusserst nettes, reines, im Typus vollständig an die Niederlassungen des Banates erinnerndes Dörfchen sei, versetzte uns natürlich in die rosigste Stimmung, welche auch durch den zugleich allerdings etwas ärgerlichen Umstand nicht getrübt werden konnte, dass wir kurz vor Jurilofca bei dem bulgarischen Weiler Pascha Kizla buchstäblich *durch* eine Schaar von 150—200 Kranichen durchfahren mussten, ohne diese einzig dastehende Gelegenheit benützen zu können. Aus übergrosser Gewissenhaftigkeit hatte ich nämlich die Gewehre vor Erledigung der behördlichen Vorstellungen nicht auspacken wollen — und nun lagen dieselben friedfertig in den Futteralen, die Patronen in ihren Kistchen — und wir *hielten* zu Wagen auf keine 50 Schritte vor den sonst so scheuen Kranichen und konnten nichts thun, als durch unsere Gläser den komisch-grotesken Tänzen der schmucken Vögel zusehen und die prachtvollen Schmuckfedern einzelner, besonders schöner Exemplare bewundern.

Dank der ausserordentlich wirkungsvollen Begleitschreiben, welche mir von dem lebenswürdigen Präfecten Herrn Pencovicu in Tulcea ausgestellt worden waren, erfolgte alsbald unsere Installation mit all' unserem Gepäcke in der Primarie (Gemeindeamt) von Jurilofca, in welcher uns Primar Nichiei Cuprean und der Gemeindenotar N. Livedianu die beiden für «Étrangers de distinction» reservirten Zimmer für beliebige Dauer zur Verfügung stellten.

In einem Lande, in welchem die Gasthäuser zu allem anderen eher eingerichtet sind als zur Aufnahme von Gästen, das Einquartieren nach landesüblicher Weise bei einem «gazda» (Gast-

vannak a maga «izé»-i — erre később még vissza fogok térni — eléggé nem dicsérhető a primáriák vendégszobáinak intézménye. Tulcea egyik első román helytartója, STATESCU P., ki közigazgatási tekintetben sok érdemet szerzett magának a Dobruksa megnyitása érdekében, építtette egyzersmind a legtöbb primária-épületet a helytartóságban, melyek a rendesen igen szegényes falvakban csinos, tetszetős külsejükkal és rendkívül czélszerű beosztásukkal kellemes pihenőt nyújtanak a szemnek. Hogy megmagyarázzam a primár és primáriának ismételt használt kifejezéseit, közbevetve megjegyzem itt, hogy a dobruksai tartomány, (melynek azonban mint tartománynak nincs önálló képvisellete a román parlamentben), közigazgatása épen úgy van szervezve mint nálunk. A fő- és alhelytartónak körülbelül ugyanaz a hatásköre mint nálunk a főispánnak és főszolgabíróknak. A legalsóbb közigazgatási hatóság a primár állása, mely megfelel a mi községi bírónak, avval a különbséggel, hogy a román primárt a kormány nevezi ki, míg a mellé adott jegyzőt a helytartó javaslatára ő iktatja hivatalába valami községi választmányféleként a hozzájárulása mellett.

A primár a hatásköréhez tartozó közigazgatási és rendőri karhatalomnak névleges viselője — valóságban azonban itt is az irtokul alkalmazott jegyző csinálja a községnek az esőt és a napfényt, míg a primár — természetesen valami halász vagy paraszt — mindenben igen t és amen t mond, a mit a jegyző rendel és e rendeleteket a törvény szava szerint nélkülözhetetlen aláírásával, vagy legalább hiteles kézjegyével szentesíti és érvényre juttatja.

Jurilofkába való érkezésem után mindjárt első este, miután jelenlétem czélja pletyka útján elterjedt a faluban, jelentkezett már nálam egy félig hivatásos vadász, Petrov Perfilof Nossow, kit Petruska-nak neveznek, s én minden további gondolkodás nélkül a legközelebbi napokra vezetőül fogadtam az eleven tekintetű, nagy tárgyismeretet eláruló és általában nagyon rokonszenves fiatal embert. Egy héten át össze-

freund) aber hie und da seine nisi's hat — worauf ich noch zurückkommen werde — ist dieses Institut der Fremdenzimmer auf den Primarien nicht genug zu loben.

Einer der ersten rum. Präfecten von Tulcea, P. Statescu, der sich in administrativer Beziehung viele Verdienste um die Erschliessung der Dobrukscha erworben hat, ist auch der Erbauer der meisten in der Präfectur befindlichen Primariegebäude, welche in den gewöhnlich recht ärmlichen Dörfern durch ihr schmuckes, gefälliges Aussehen und durch ihre äusserst praktische Einteilung angenehm in die Augen fallen. Um die wiederholt benutzten Ausdrücke Primar und Primarie nicht unerklärt zu lassen, sei hier eingeschaltet, dass die Verwaltung der Provinz Dobrukscha (welche jedoch als Provinz keine selbständige Vertretung im rum. Parlamente besitzt) ganz in ähnlicher Weise organisirt ist, wie bei uns. Präfect und Subpraefect besitzen etwa denselben Wirkungskreis wie Obergespan und Oberstuhlrichter. Die niedrigste administrative Behörde ist die Stelle des Primars, welche der unseres Gemeinderichters entspricht, nur mit dem Unterschiede, dass der rum. Primar von der Regierung ernannt wird, während der ihm beigegebene Notar auf Vorschlag des Präfecten von ihm unter Zustimmung einer Art Gemeindeausschuss ange stellt wird. Nomineller Träger der in seinem Wirkungskreise liegenden administrativen und Polizeigewalt ist der Primar — in Wirklichkeit aber macht auch hier der als Schreiber beigegebene Notar Regen und Sonnenschein in der Gemeinde, während der Primar — natürlich ein Bauer oder Fischer — zu allem Ja und Amen sagt und «die Regierungshandlungen des Notars» mit seiner, dem Wortlaut des Gesetzes nach unentbehrlichen Unterschrift oder wenigstens mit seinem beglaubigten Namensstempel sanktionirt und zur Geltung bringt.

Am Abend meines Eintreffens in Jurilofea, und nachdem sich der Zweck meiner Anwesenheit auf dem Wege des Klatsches durch das Dorf verbreitet hatte, hatte sich ein halber Berufsjäger, Petrov Perfilof Nossow, genannt Petruschka, bei mir gemeldet, und ich hatte den aufgeweckt blickenden, mit grosser Sachkenntniss sprechenden und überhaupt recht sympathischen jungen Mann ohne weiteres für die nächsten Tage als Führer angenommen. Mit ihm nun durchstreiften wir etwa eine Woche

jártuk vele Jurilofka legközelebbi környékét, hogy mindenekelőtt a területet és az ornis állománya felett nyerjünk bizonyos áttekintést.

Sok oly érdekes, a mi hosszabb ideig is birt volna lebilincselni, került elő ezeken a kirándulásokon; így különösen a vadregényes Dolojman hegyfok, melynek 40—60 m. magas, háromnégy klm. hosszú, vadul szakgatott sziklafalán menydörögve törnek meg az örökké háborgó Razim hullámjai, vált egyik legkedvesebb kirándulási helyünké. Volt itt egy fakó keselyű — Gyps fulvus-fészek, két-három buhúpárt konstatálhattunk, hasonlíthatatlan kecses repülésű sirályok — *Larus argent. michahellesi* — egyenként vagy párával szünet nélkül vonultak tova a sziklafalak mentén és kora reggel a különös *Tadorna tadorna* és *T. casarca* számos párja ült nagy tarka virágokhoz hasonlítva a sziklaparkányokon, hogy közeledésünkkor sajtáságos, gyermeksírásra emlékeztető kiáltózással messze tova siessenek a Liman kék, habkoszorús hullámaira.

A sással benőtt, keskeny mocsárszalagba futó part mentén ezernyi czankó — *Totanus* — sürgött-forgott, a mezőkön mindenüthallható volt a kalandra pacirta, — *Alauda calandra* — kellemes, dallamos éneke, magasan fölöttünk pedig darvak éke vonult, vagy pihenésre és legelésre le-leszállott az üde vetésekre.

Szórványosan egyik-másik érdekes vándort a szőlők túske-sövényeiben, vagy a cserjésekben, vagy az erdős csallitokban figyeltük meg és ejtettünk el. De egészben véve ez a vidék a vonulás megfigyelésére nézve vágyaimnak mégsem felelt meg. A terület nélkülözte azt a vegyes jelleget, mely a vándorlók minden fájának pihenésre alkalmas leszállóhelyeket nyújthatott volna. Óriási távolságokat kellett legyőzni és a bokorerdő átkutatása, vagy egy kirándulás a mocsárba vagy a mezőre, mindig egy teljes napot nyelt el. E mellett úgy láttam, hogy az édes vizeknek teljes hiánya oka annak, hogy a kisebb fajokból oly feltűnően kevés van, holott ezeknek már teljes vonulásban kellett volna lenniök! — Így szántam magam első tájékoztató kirándulásomra, melyen a *Sintenis* testvérek egykori főhadiszállását, Ciucurova (*Csukuróva*) Kaschub falut szándékoztam felkeresni, hogy annak erdős bércezeiben legalább egyszer alaposan körütekintsek.

Április elsején indultunk oda és egy részint

lang die nächste Umgebung von Jurilofca, um vorerst über das Terrain sowie über den Stand der Ornis einen gewissen Überblick zu bekommen.

Viel Interessantes wäre bei diesen Touren wohl im stande gewesen, mich für längere Zeit zu fesseln, und besonders das pittoreske Cap Dolojman, an dessen 40—60 Meter hoher, drei bis vier Kilometer langer, wild zerklüfteter Felswand sich die Wellen des ewig bewegten Razims donnernd brechen, wurde zu einem Lieblingsziel unserer Touren. Hier stand ein Horst von Gyps fulvus, zwei-drei Uhupärchen wurden constatirt, ununterbrochen zogen einzeln oder paarweise *Larus argent. michahellesi* unvergleichlich zierlichen Fluges längs der Wände hin, und zahlreiche Paare der wunderlichen *Tadorna tadorna* und *T. casarca* sassen gleich grossen, bunten Blumen frühmorgens auf den Felszinnen, um bei unserer Annäherung unter eigentümlichen, an Kindergeschrei erinnernden Rufen weit abzustreichen nach den blauen, schaumgekrönten Wellen des Liman's.

Längs des schilfbewachsenen, in ein schmales Sumpfband auslaufenden Ufers trieben sich Tausende von Totaniden herum, auf den Feldern sang allenthalben *Alauda calandra* ihr reizend melodisches Lied, Kranichschaaren zogen hoch überhin oder fielen zur Rast und Äsung auf den frischen Saaten ein, und vereinzelt wurde auch ein oder der andere interessante Wanderer in den Dornhecken der Weingärten oder im Buschwerk der Racheln oder im Waldgestrüppe beobachtet und erlegt. Doch im ganzen sagte mir die Gegend zur *Zugbeobachtung* nicht recht zu. Es fehlte der gemischte Charakter des Terrains, der Wanderern aus allen Gruppen zur Rast geeignete Ruheplätzchen bieten konnte. Riesige Entfernungen waren zu bewältigen, und ein Durchstöbern des Buschwerkes, eine Sumpf- oder Feldtour verschlang je einen vollen Tag. Zudem schien mir das Fehlen von Süßwasser ein Grund für den auffälligen Mangel all der kleinen Arten zu sein, welche ja schon im vollen Zug begriffen sein mussten! — So beschloss ich denn, die erste «Orientierungstour» zu unternehmen und das einstige Hauptquartier der Gebrüder Sintenis, das Kaschubendorf Ciucurova (*Tschukurówa*) zu besuchen, um in den Waldbergen einmal gründlich Umschau zu halten.

Am ersten April brachen wir dahin auf, und

gyalog, részint kocsin, de folytonos vadászás és megfigyelés közben megejtett, egy napig tartó utazáson először a többé-kevésbé művelés alatt levő pusztai vidékre, majd a Slava patak mentén a folyton szűkebbé váló völgyön át teljesen a dobrudsai erdők szívébe kerültünk. Számos és különböző fajú ragadozót figyeltünk meg az úton és élénken sajnálom, hogy egy előttem és társam előtt teljesen ismeretlen saspár kedvéért nem álltam meg a szegényes Cianurli de sus bolgár falu mellett. Több kísérlet, hogy a sajátságosan tarka sasokhoz lopódzak, mint rendesen eredménytelen maradt — és így vagy két órai vesztegelés után mégis folytattuk útunkat. A kérdéses sast, melyet meglehetősen bizonyossággal *Aquila rapax*-nak tartok, a speciális részben behatóbban tárgyalom. Impozáns látvány tárult fel előttünk Slava russa falu mellett, a hol 30 drb keselyűt — két barna keselyűn kívül valamennyi fakó Gyps fulvus — és néhány királysast láttunk keringeni a mezőn, valószínűleg dög felett.

Miután egy barátságos török péknél rövid ideig megpihentünk, tovább hatoltunk a Slava felett erősen megszűkülő völgyben. A dombok igen tekintélyes magasságra emelkedtek; magas szálerdővel borított oldalaik mindig közelebb nyomultak egymáshoz és csak helyenként adnak szélesebb medencékben művelés alá vehető földet. Utóbbiakon az örvös- és vadgalambon — *Columba palumbus* és *oenas* — kívül még sok szirti galambra, *Columba livia*-ra emlékeztető galambpárok is fordultak elő, melyek már feltűnő óvatosságukkal is bizonyították, hogy nem «szelid» házigalambok. Délkeleten felmeredező sziklaormok a szirti galamb előfordulását még valószínűbbé tették, de egy sok fáradsággal elejtett fiatal példány azt látszik bizonyítani, hogy a Dobrudsza állítólagos szirtigalambjai csak teljesen elvadult házi, recte mezei galambok.

Már jó alkonyatkor értünk Ciucurovába és alig nyolcznap tartózkodás által már beleélve magunkat a Dobrudsában követendő egyedül helyes eljárásba, igazán szeretetreméltó szemtelenséggel, minden habozás nélkül a primáriába szálltunk, a primar és jegyző pillanatnyi távolléte daczára is, mert számítottunk a magunkkal hozott leiratok hatására. Különben

eine teils zu Wagen, teils zu Fuss, immer aber jagend und beobachtend zurückgelegte Tagesreise brachte uns erst durch mehr oder minder bebauten Steppenland, dann dem Laufe des Slavabaches entlang durch das immer enger werdende Bergthal so recht in das Herz der Dobrudschawälder hinein. Zahlreiche Raubvögel verschiedener Arten beobachteten wir am Wege, — und ich bedauere es lebhaft, nicht einem Pärchen mir und meinem Begleiter vollständig unbekannter Adler zu Liebe eine Station bei dem elenden Bulgarendorfe Ciamurli de sus gemacht zu haben. Mehrfache Versuche, die merkwürdig bunten Adler anzuschleichen, blieben wie gewöhnlich erfolglos — und nach fast zweistündiger Zögerung setzten wir dann doch unseren Weg fort. Den fraglichen Adler, welchen ich mit ziemlicher Sicherheit für *Aquila rapax* halte, bespreche ich eingehender im speciellen Teile. Ein imposanter Anblick wurde uns bei dem Dorfe Slava russa zu teil, wo wir 30 Stück Geier — ausser zwei Kuttengeiern lauter Gyps fulvus — und einige *Aquila imperialis* wohl über einem auf den Feldern liegenden Aase kreisen sahen. Nach kurzer Rast bei einem freundlichen türkischen Bäcker drangen wir weiter in das oberhalb Slava sich stark verengende Thal ein. Die Hügel stiegen zu ganz respectabler Höhe an, und ihre mit hochstämmigem Walde bedeckten Hänge rückten näher und näher zusammen, nur stellenweise in breiteren Mulden Raum zu cultivirbaren Feldern gebend. Auf diesen letzteren trieben sich neben Hohl- und Ringeltauben auch sehr an *Columba livia* erinnernde Taubenpärchen herum, welche schon durch ihre ausnehmende Vorsicht bewiesen, dass es keine «zahmen» Haustauben seien. Im Südosten aufstrebende Felsgipfel liessen die Möglichkeit des Vorkommens der Felsentaube noch wahrscheinlicher erscheinen — doch dürfte ein mit vieler Mühe erlegtes junges ♂ dahin entscheiden, dass die angeblichen Felsentauben der Dobrudscha nur vollständig wild gewordene Haus-, recte Feldtauben sind.

In ziemlich vorgerückter Dämmerstunde trafen wir in Ciucurova ein, und quartierten uns, während des kaum achtägigen Aufenthaltes schon in das in der Dobrudscha einzig richtige Vorgehen eingelebt, in liebenswürdig-unverschämter Weise ohne weiteres in das Primariegebäude ein, indem wir trotz der momentanen Abwesenheit des Primars und Notars auf

máshol nem is igen találhattunk volna szállást, miután Ciucurova német gyarmatosai minden idegennel szemben való paraszt gyanakodásukat valóban bámulatba ejtő tökéletességre vitték és kezdetben tényleg mindenféle diplomatikus fogást kellett alkalmaznom, hogy a legszerényebb kívánatainkat kielégítő élelmit számomra és Klingl számára, tojások, tej, itt-ott egy sült csirke vagy más afféle alakjában megszerezhessem.

Szerencsénkre találtunk itt két, isten tudja

die Wirkung der mitgeführten Vorschreiben bauten. Es wäre sonst allerdings auch nicht gut möglich gewesen ein anderweitiges Unterkommen zu finden, da die deutschen Colonisten Ciucurowas es in dem bäuerischen Misstrauen allem Fremden gegenüber zu einer geradezu verblüffenden Vollendung gebracht haben, und ich thatsächlich anfangs allerlei diplomatische Kniffe in Anwendung bringen musste, um die unseren bescheidenen Anforderungen genügende «Lebensnotdurft» in Gestalt von Eiern, Milch, hie und da einem gebratenen Huhn und dergleichen für mich und Klingl zu beschaffen.

Zum Glück fanden sich zwei, weiss Gott

Tatár tanya Ciucurovában. — Tatarischer Hof in Ciucurova.

mily véletlenek folytán ebbe a félreeső erdőzugba vetődött egyéniséget, kik nagy érdeklődést tanúsítottak irányunkban, és céljaim elérésére nem csekély mértékben folytak be. Az egyik becsületes asztalos-mester volt, születésére nézve berlini, ki fél Ausztrián és Déloroszsországon «keresztül dolgozta» magát és Odessából jövet megfeneklett valahogyan Ciucurovában. Igen értelmes és nyílteszű fej, ki avval a spekulatív gondolattal foglalkozik, hogy az ottani erdők igazán pompás fáját asztalos czélokra kiaknázza — e mellett szenvedélyes vadász, mint fájdalom Ciucurova valamennyi férfilakója; és meg is ismertetett az ottani vadászkörökkel. Miután kereskedés czéljából ő maga is gyűjtött tojásokat és bogarakat, kiválóan vonzódott hozzánk és

durch welche Zufälle in diesen entlegenen Waldwinkel verschlagene Persönlichkeiten, welche uns mit grossem Interesse entgegenkamen und zur Erreichung meiner Zwecke nicht unerheblich beitrugen. Der eine war ein ehrsamer Tischlermeister, Berliner von Geburt, der halb Österreich und Südrussland «durchgearbeitet» hatte und von Odessa aus nach Ciucurowa gestrandet war. Ein äusserst intelligenter, offener Kopf, trägt er sich mit dem speculativen Gedanken, das wirklich prachtvolle Fladerholz der dortigen Wälder zu Tischlereizwecken nutzbar zu machen — nebenbei ist er, wie übrigens leider alle männlichen Insassen Ciucurowas, ein leidenschaftlicher Jäger und vermittelte unsere Bekanntschaft mit den dortigen Jäger-

igazi szívéllyességgel rendezte be számunkra műhelyét praeparáló helyül. A másik, egy stíriai születésű, mint molnár Magyarország minden nagyobb malmában szolgált és ezáltal Szent István birodalmának országai iránt bizonyos ragaszkodást szitt magába. E mellett mint egykori osztrák zsandárörmester magasan a ciucurovai előkelőség felett érzi magát, hozzá független «gőzmalmi vezető». Energia forrásul egy régi, szalmával fűthető 4 lóerejű gazdasági mozdony szolgál neki — minőségében, arra érez magában hivatást, hogy mostani tartózkodási helyében az előkelőt adja.

Néhány napon át — majd idevaló vadászokkal, majd egyedül — összejártuk a Ciucurova körül levő erdős béczeeket, miközben sokszor derekasan kutyagoltunk. Kisebb fajokban itt is szegények voltak az erdők — mindenesetre a mi erdőinkhez hasonlítva, sokkal kisebb volt az évszakhoz képest a tavaszi vendégek száma. Néhány érdekes vonulási adatot szolgáltatott egy elevenen kézrekerült *Locustella luscinioides*, egy csapat *Bombycilla garrula* és az első fecskék megérkezése. Nagy csalódást okozott azonban a nagy ragadozóknak, a *Sintenis* testvérek előadásától teljesen elütő, szemmel látható megfogathozása.

A *Sintenis* testvérektől egészen közönségesnek ismertetett barna keselyű manapság Ciucurova-Atmagea környékén inkább ritkának mondható és a fészekaljoknak esztelen kifosztása, valamint az erdőknek folyton nagyobb mérveket öltő kipusztítása és a zaklatás folytán ama vidékekről nem sokára ki is lehet űzve. Más ragadozóknak eddigelé szintén egyáltalában nem volt fölösleg. *Milvus ater*, melyet a tengerpart mentében mint vonulót már gyakran jeleztünk, még nem érkezett a fészkelési helyhez; egyedül *Falco lanarius* és *Circaëtus gallicus*, valamint néhány *Aquila imperialis* élénkítette az erdőket. Utóbbi fajtából az erdőszelén egy fészket találtunk 2 friss tojással. Miután a telepítvényesek földjei irtványok, az erdő pedig kincstári birtok és a favétel aránytalanul magas árakhoz van kötve, Atmagea

kreisen. Da er selbst für Handelszwecke Eier und Käfer sammelt, fühlte er sich zu uns besonders hingezogen und räumte uns seine Werkstatt mit wirklicher Freundlichkeit zu Präparierzwecken ein. Der andere, ein gebürtiger Steierer, hatte als Müller fast in allen grösseren Mühlen Ungarns gedient und dadurch eine gewisse Anhänglichkeit an die Länder der heil. Stephanskronen in sich gesogen. Zudem fühlt er sich als ehemaliger österr. Gendarmerie-Wachmeister hoch über alle Notablen von Ciucurova erhaben, und in seiner Eigenschaft als unabhängiger «Leiter der Dampfmühle» — als Betriebskraft dient ihm ein 4 HP-iges, strohgeheiztes, altes Wirtschaftslocomobil — dazu verpflichtet, die Honneurs seines nunmehrigen Aufenthaltsortes zu machen.

Mehrere Tage hindurch durchstreiften wir — bald mit einheimischen Jägern, bald allein — die Waldberge um Ciucurova, wobei manchen Tag ganz ordentliche Marschleistungen gemacht wurden. An kleinem Zeug fanden wir auch hier die Wälder arm — jedenfalls gegen unsere Wälder in derselben Jahreszeit bedeutend zurück an Frühlingsgästen. Einige interessante Zugdaten lieferten eine lebend ergriffene *Locustella luscinioides*, ein beobachteter Flug *Bombycilla garrula* und das Eintreffen der ersten Schwaben. Eine grosse Enttäuschung aber brachte mir die gegen die *Sintenis*'schen Berichte abstechende augenscheinliche Verminderung der grossen Raubvögel. Der von den Gebrüdern *Sintenis* als geradezu gemein geschilderte Kuttengeier ist heute in der Gegend von Ciucurova-Atmagea als Horstvogel eher selten zu nennen, und bei der sinnlosen Vernichtung der Gelege, sowie der stetig zunehmenden Devastierung und Beunruhigung der Wälder dürfte er bald wirklich ganz aus jenem Gebiete vertrieben sein. An anderen Raubvögeln war auch bisher durchaus kein Überfluss. *Milvus ater*, den wir am Zuge längs der Küste schon häufig notirt hatten, war noch nicht am Horstplatz eingetroffen; *Falco lanarius* und *Circaëtus gallicus* sowie einige *Aquila imperialis* belebten allein die Wälder. Von letzterer Art fanden wir einen Horst mit 2 frischen Eiern am Waldrande. Da die Felder der Colonisten Rodung sind, der Wald jedoch Staatseigentum bildet und der Holzbezug an unverhältnissmässig hohe Preise geknüpft ist, verfielen die braven Kaschuben Atmageas und

és Ciucurova derék kaschubjai arra az igazán kitünő gondolatra jöttek, hogy földjeiken néhány magas törzset meghagynak, melyeknek — valóságos bűnbakokként — esetleges kényelmetlen tudakozódások esetén a beszerzett szerszám, vagy ölja származási helye után bizonyítaniok kell a tisztességes keresetet. Messziről ennél fogva a két kaschub falú környéke — a Dobrudsában sehol sem találtam effélet — úgy tünik fel, mintha itt a legnagyobb mérvű gyümölcstermelést üznék; azonban közelebbi megtekintés után kiséül, hogy az állítólagos vén gyümölcsfák elnyomorodott, sinylődő tölgyek, hársak és jávorok, melyeknek többnyire elszáradt csúcsaik a tömegesen előforduló erdei pacsirták számára kedvencz ülőhelyeket szolgáltatnak, lombos koronáik pedig nem egyszer rejthetik a királysás fészket. Tiszta véletlenből találtuk egy ily sasnak a fészket alig tízpercnyi távolban a falutól és alig is lehetett volna azt kevesebb feltűnéssel elhelyezni, mert ki fogja az ezer és ezer magányosan álló fa küszált, ágas-bogas koronáit kikutatni, hogy a királysásnak magában véve jelentéktelen külsejű fészket felfedezze?

Barna keselyűfészkeket, melyek iránt leginkább érdeklődtem, csak keveset tudtunk felkutatni. Egy bolgár pásztor mutatott egy fészket, de épen aznap fiai kivették a két tojást a fészkekből és *megették*. Kirándulásainkon két üres fészket találtunk és csak egy bizonyult örömmre barna keselyű fészkeknek és nem királysásnak, a mint azt két bolgár vezetőm leírásából, kik kis tarka ragadozónak mondták, következtethetni véltem.

A különböző vadász-kirándulások közben egész világosak lettek előttem a nagy ragadozók és általában minden más vad apadásának okai. Daczára annak, hogy a kincstári erdőkben, ha csak nincsenek bérbeadva, a vadászat általában tiltva és még ezenkívül is egy egészen jól szövegezett védő-törvény a vadászatot a kellő határok közé szorítja, ama rengeteg erdőségekben mégis évről-évre korlátlanul és czél nélkül vadásznak. Április 4-én egy vasárnapon, néhány korán reggel kivonult vadászszal dél-éltre egy rendezvousra beszélünk össze, az erdőben levő kies fekvésű Schebir forrásnál.

Ciucurowas auf den ganz vortrefflichen Gedanken, einzelne hohe Stämme auf ihren Feldern stehen zu lassen, welche — wahre Sündenböcke — bei etwaigen unbequemen Nachfragen über die Provenienz eingelagerten Nutz- oder Klafferholzes als Beweismittel des rechtlichen Erwerbes dienen müssen.

Von weitem sieht infolge dessen die Landschaft um diese beiden Kaschubengemeinden — nirgends anderswo fand ich dergleichen in der Dobrudscha — so aus, als würde da der intensivste Obstbau betrieben; bei näherer Betrachtung stellen sich aber diese angeblichen alten Obstbäume als verkrüppelte, verwitterte Eichen, Linden und Ahorne heraus, deren meist dürre Wipfel einen Lieblingssitz für die massenhaft vorkommenden Baumlerchen bieten, und deren buschige Kronen gar oft den Horst des Kaiseradlers tragen mögen. Aus reinem Zufall fanden wir den Horst eines solchen Adlers kaum 10 Minuten vom Dorf entfernt — und unauffälliger konnte derselbe kaum angebracht sein, denn wer wird die wirren Kronen der tausend und abertausend einzelstehenden Bäume untersuchen, um den an sich unansehnlichen Kaiseradler-Horst zu entdecken?

Kuttengeier-Horste, um die es uns begreiflicher Weise am meisten zu thun war, konnten wir nur wenige ausfindig machen. Ein bulgarischer Hirte zeigte mir einen Horst an, doch hatten am selben Tag seine Buben die *zwei* Eier des Horstes ausgenommen und *verzehrt*. Zwei leere Horste fanden wir auf unseren Touren, und nur einer, zu dem mich zwei Bulgaren führten, nachdem sie mir den Bewohner desselben als einen kleinen, gefleckten Raubvogel geschildert hatten, erwies sich zu meiner Freude nicht, wie vermutet, als Kaiseradler, sondern als Kuttengeier-Horst. Während der verschiedenen Jagdexcursionen wurde mir der Grund des Abnehmens der grossen Raubvögel und des jagdbaren Wildes überhaupt klar genug. Trotzdem in allen Staatsforsten, soweit sie nicht verpachtet sind, die Jagd überhaupt verboten ist und ausserdem ein recht gut verfasstes Schongesetz der Jagd die rechten Bahnen weist, wird jahraus jahrein in jenen weiten Forsten drauf losgejagt ohne Maass und Ziel. Am 4. April, einem Sonntage, hatte ich mit einigen frühmorgens ausgezogenen Jägern ein Rendezvous an der reizend im Walde gelegenen Quelle Schehir für den Vor-

Úgy látszik, hogy ez kedvencz helye az ilyenmű találkáknak, mert alig hogy a megbeszélte óránál még jóval korábban a buja pázsitra, az árnyékos völgyligetből fakadó forrás mellett, letelepedtünk, már is recsegés és ropogás hallatszott a sűrűn benőtt lejtőn és a falu több legénye vetődött hozzánk gyanus külsejű elöltöltő puskákkal felfegyverkezve. Nemsokára egy másik oldalról hosszan elnyújtott vad kiáltás hangzott a völgyből, melyre kísérőink azonnal feleltek és ismét hozzánk csatlakozott egy fegyverekkel és kutyákkal jól ellátott kis vadászesapat. Rövid idő alatt valami húsz marezona külsejű alak között ültünk; mindenféle rendszerű és caliberű puskák voltak a fákra felakasztva részint a fákhoz és bokrokhoz támasztva, kutyák, jóképű, magas lábú kopók morogtak és marakodtak körülöttünk és a sajátos kaschub dialektus érdes hangján orosz, roman és bolgár nyelven szállt a szó innen is onnan is, megbeszélve a reggeli vadászat élményeit.

Egy szegény nyúl esett ennek a fölkelésnek áldozatul és egy csomó harkály, melyeket itt mint nyalánkságot fálnak fel, mátyásmadár, rigó és más kisebb, tisztán pajkosságból elejtett holmik képezték a sorozat végét; mindez daczára annak, hogy a törvény szigorú kiméletet rendelt el — és a kinstári birtokokon a vadászat általában mindenkinek tiltva van!

Dr. FARMAN Cincurova környékén az Astur brevipes-t mint fészkelő madarat említi fel, és természetes, hogy eziránt a madár iránt tanusítottam különös érdeklődést. Portyázásaim közben először is azt konstatálhattuk, hogy a kisebb ragadozókból, melyek a régi fészkek számából ítélve és a falubeliek állítása szerint nem lehetnek épen ritkák, úgyszólván semmi sem érkezett még meg és így elhatároztam, hogy tájékoztató kirándulásaimat a távolabbi bércekre, Macinig fogom kiterjeszteni és ennek a felette érdekes területnek faunisztikus kikutatását egy előrehaladottabb időre fogom fentartani. Nevezetesen az a széles, erdős völgy, mely a jidina (zsidina) forrástól indul ki, ége- rekkal szegélyezett patak szélének és oldalai-

mitag verabredet. Es scheint dies ein Lieblingsplatz für derlei Zusammenkünfte zu sein — denn kaum hatten wir ziemlich lang vor der verabredeten Stunde uns an der aus schattigem Eichenhaine entspringenden Quelle auf dem schwellenden Rasen gelagert, als es schon von oben über den dichtverwachsenen Hang herab prasselte und brach, und mehrere Burschen des Dorfes mit langen, verdächtig aussehenden Vorderladerflinten bewaffnet, zu uns stiessen. Gleich darauf gellte von einer anderen Seite ein langgezogener, wilder Schrei das Bergthal herab, wurde von unseren Begleitern sofort beantwortet, und wieder lagerte sich ein kleiner Trupp Jäger mit Waffen und Hunden wohlausgerüstet bei uns. In kurzer Zeit sassen wir mitten unter einer Gruppe von einigen zwanzig recht Bassermannsichen Gestalten, Flinten aller Systeme und allen Calibers hingen und lehnten an den Bäumen und Sträuchern, Hunde — gut aussehende, hochläufige Bracken — knurrten und bissen sich um uns herum, und in rauhen Lauten des eigentümlichen kaschubischen Dialectes, in russischer, rumänischer und bulgarischer Sprache schwirrte Rede und Gegenrede hin und her über die Erlebnisse der Morgenjagd. Ein armer Hase war diesem «Aufstande» zum Opfer gefallen — und eine ganze Reihe von Spechten, die hier als Leckerbissen verzehrt werden, von Nusshähern, Drosseln und anderem aus purem Mutwillen erlegten kleinen Zeuge bildeten den Rest der Strecke. Und dabei verfügte das Gesetz strenge Schonzeit — und ist die Jagd auf der Staatsdomäne überhaupt für jedermann gesperrt!

Dr. Farman hat Astur brevipes als Brutvogel für die Gegend von Cincurova genannt, und natürlich galt diesem Vogel mein besonderes Interesse. Während meiner Streiftouren constatirten wir zunächst, dass von den kleinen Raubvögeln, die nach der Anzahl alter Horste und nach Aussage der Ortsinsassen nicht eben selten sein mussten, noch fast nichts eingerückt sei — und so beschloss ich, die Orientirungstour weiter in die Waldberge gegen Mačín hin auszudehnen, mir ein faunistisches Durchstöbern dieser äusserst interessanten Gegenden für eine vorgerücktere Zeit aufsparend. Namentlich das breite Waldthal, welches von der Quelle Jidina (Židina) ausgeht, trug mit seinem erlen- gesäumten Bachesrand und dem schütterten,

nak ritkás, de magas erdőállományával egészen olyan jellegű volt, mint a milyennek azt Ssomow a törpe héja fészkelési helyére nézve típusnak mondja.*

Fájdalom, az idő ismét egészen kedvezőtlené vált, viharszerű szelek és jéghideg futóesők kísérték majdnem minden kirándulásainkon és néha oly hevesekké váltak, hogy kirándulásokra egyáltalában gondolni sem lehetett.

Így ismét felkészülődtünk, málhánkat továbbítás végett átadtuk a derék Kerimnek — egy ciucurovai tatárnak — és az atmageai hegyeken át a széles Taitza völgybe mentünk, Orta-Chiöjön és Balabangeán keresztül a legközelebbi állomás Han Cearca (Han Cserca) felé igyekezve.

Tájéki szépségekben igen gazdag volt ez az út. Különösen Orta-Chiöj, egy eléggé jelentékeny, tatároktól lakott falu fölött maradt egy hely élénken emlékezetembe; itt az út közvetlenül egy sor Pic-szerű meredeken ágaskodó, kúpalaku hegyorom mellett vezet el, melyek esúcsait romhoz hasonlóan szakgatott szirtek koszorúzzák. Köröskörül magas, sötét, komor bércek emelkednek, délkeletfelé a völgy a széles, termékeny orta-chiöji völgymedenczébe nyílik, melyben sötét erdők övéből egész váratlanul meredeken felmered a Cineli sziklahegy tuskó alakú kettős esúcsa. Egyenlő közökben emelkedve magas Kurgánok, Gomilok, vagy úgynevezett vezérdombok sora, nyilegyenesen szeli át a völgyet és ezek, egy ismeretlen ősi időnek, ezéjüket tekintve titokzatos emlékei, melyek különben az egész Dobrudsában mindenütt gyakran találhatók; itt a félreeső, ellentétekben gazdag erdős völgyben oly sajátágosan kiegészítőleg járulnak hozzá a táj komor hatásához.

Útközben a meglehetősen nagy számban fellépő, valószínűleg vonulásban levő pusztai ölyv, Buteo desertorum, foglalta le figyelmemet és Orta-Chiöj mellett tetemes időt pazaroltam el egy, fájdalom, eredménytelen vadászattal három vagy négy, felette vad, fehér szárnytükrű pacsirtára. Legbúzóbb iparkodásom daczára se sikerült biztos lövésre keríteni a menekülő állatkákat. Fájdalom, ezek voltak az utolsó ily-

aber hohen Bestand seiner Seitenlehnen ganz den Charakter, wie ihn Ssomow als typisch für die Brutorte des Zwerghabichtes angiebt.*

Leider war das Wetter wieder recht ungünstig geworden, sturmartige Winde und eisige Regenschauer begleiteten uns auf fast allen Ausflügen und steigerten sich zuweilen zu solcher Stärke, dass an ein Excursiren oft überhaupt nicht zu denken war.

So schnürten wir denn wieder unsere Bündel, übergaben unser Gepäck zur Beförderung dem braven Kerim — einem Ciucurowaer Tataren — und wanderten über die Atmageaer Berge hinüber ins breite Taitza-Thal, über Orta-Chiöj und Balabangea der nächsten Etappe Han-Cearca (Han-Tscherka) zustrebend.

Landschaftlich bot dieser Weg viel des Interessanten. Besonders lebhaft blieb mir eine Stelle oberhalb Orta-Chiöj, einem nicht unbedeutenden, meist von Tataren bewohnten Dorfe, in der Erinnerung, wo der Weg knapp unter einer Reihe pikartig steil aufstrebender Felskegel dahin führt, deren Gipfel durch ruinenartig zerklüftetes Felsgewirr gekrönt sind. Ringsum ragen die düster-dunklen, hohen Waldberge empor, gegen Südosten aber öffnet sich das Thal zur weiten, fruchtbaren Mulde von Orta-Chiöj, in welcher vorgeschoben aus einem Gürtel dunkler Wälder der klotzig gefornite Doppelgipfel des Felsenberges Cineli ganz unvermittelt jäh emporwächst.

In gleichmässigen Abständen sich erhebend durchquert eine schmurgerade Reihe hoher Kurgan's (Gomilen oder sogenannte Hünengräber) die Thalmulde — und diese ihrem Zweck nach rätselhaften Denkmäler einer unbekannt grauen Vorzeit, die ja in der ganzen Dobrudscha allenthalben häufig zu sehen sind, tragen hier in dem entlegenen, contrastreichen Waldthale so recht eigentümlich ergänzend zudem schweremütigen Ernst des Landschaftsbildes bei.

Unterwegs beschäftigten uns ziemlich zahlreiche, wohl auf dem Zuge befindliche Buteo desertorum — und bei Orta-Chiöj vergeudete ich nicht unbeträchtliche Zeit mit der leider erfolglosen Jagd auf drei oder vier äusserst scheue weissspiegelige Lerchen. Trotz eifrigster Bemühungen gelang es mir nicht, einen sicheren Schuss auf die flüchtigen Tierchen anzubringen. Leider waren es die letzten derartigen

* Ornith. Jahrb. II. 1891, p. 121.

* Ornith. Jahrb. II. 1891, p. 121.

fajú pacsirták, melyek kirándulásom folyamán előmbe kerültek.

Miután Balabangea orosz faluban egy kissé megerősítettük magunkat, a mi a napi fáradalom után már nagyon is szükségessé vált, éppen alkonyatkor gyors tempóban róttuk le a már rövid útat Han Cearcába. Útközben a Taitza patakot szegélyző keskeny, de igen kies ligetben egy nyárfán álló királysas fészket fedeztünk fel. Azonnal megállítottuk a kocsit és a fészkekhez lopódtunk. Bámulatunkra a várt sas helyett egy kerecsen sólyom hagyta el a régi hatalmas fészket, melyből Klingl egy frissen tojt *F. lanarius* tojást hozott le. Ily helyzetben, szántóföldek között egy fűzekből s nyárfákból álló keskeny, de mindazonáltal tyikus, szalagalakú ligetből magányosan felnyúló fekete nyárfán — sobase kerestem volna ennek a sólyomnak a fészket. A mint később hallottam, azt a fészket évekig lakta egy «Kartal» — kétségtelenül királysas pár.

Han Cearcában az odavaló brigadéros-nál (erdész) — fiatal görög, Tulceából — igen szíves és barátságos fogadtatásra találtam. Néhány percz alatt teljesen tájékoztatva útazásom céljairól, számomra és Klingl számára mindjárt megfelelő szállást szerzett egy orosz parasztházban, mindenféle felvilágosítással szolgált területének vadászati és különösen ornithologiai viszonyait illetőleg és a tervbe vett kirándulásokra megfelelő vezetőkről gondoskodott.

Han Cearca kicsiny, körülbelül 80 házat szám-láló falucska, melyet orthodox, földművelésből és faorzásból élő oroszok laknak. Az északi Dobrudsza orosz faluinak jellege majdnem mindig ugyanaz. Egy, vagy — nagyobb faluknál — két hosszú ház sor halad az országút mentén, mely magában a faluban esős időben feneketlen sártengerre, szárazságban pedig forró porsivataggá változik át. Magányosan álló, többnyire igen tisztán és csinosan tartott házikók szegik be az utcát, melyre a ház keskeny oldalán levő ablakok tekintenek, a bejárat pedig az udvar felé fordított hosszú oldalon, még pedig rendesen a konyhából nyílik. Túl az udvaron, a lakóházzal párhuzamosan vannak az istállók és gazdasági épületek; a háttérben a kukorica göré és az

Lerchen, die mir während meiner Excursion zu gesichte kamen!

Nach einer im russischen Dorfe Balabangea eingenommenen Stärkung — dieselbe war nach der Leistung des Tages schon recht notwendig geworden — fuhren wir bei beginnender Dämmerung in raschem Tempo das kurze Stückchen Weg bis Han-Cearca, wobei unterwegs auf einer Pappel der den Taitza-Bach umsäumenden schmalen, aber lieblichen An ein Kaiseradler-Horst entdeckt wurde. Sofort wurde der Wagen parirt, und der Horst angeschlichen. Zu unserem Erstaunen verliess denselben aber statt des erwarteten Adlers ein Blaufussfalke, — und Klingl holte aus dem alten und mächtigen Horste ein frischgelegtes Ei des *F. lanarius*. In dieser Lage *mitlen in Feldern* auf einer aus dem Weiden- und Pappelgestrüppe des schmalen, aber typischen Aubandes einzeln aufragenden Schwarzpappel — hätte ich niemals die Brutstätte dieses Falken gesucht. Wie mir später erzählt wurde, war der betreffende Horst jahrelang von einem Pärchen «Kartal's» zweifellos Kaiseradler — bewohnt gewesen.

In Han-Cearca fand ich bei dem dortigen Brigadier (Förster) — einem jungen Tulceaner Griechen — eine äusserst entgegenkommende und freundliche Aufnahme. In wenigen Minuten ganz über den Zweck meiner Reise orientirt, verschaffte er mir und Klingl zunächst ein passendes Unterkommen in einem russischen Bauernhause, gab uns dann allerlei Aufklärungen über die jagdlichen und besonders über die ornithologischen Verhältnisse seines Bezirkes und besorgte uns für die in Aussicht genommenen Touren entsprechende Führer.

Han-Cearca ist ein kleines, etwa 80 Häuser zählendes Dorf, bewohnt von orthodoxen, Feldbau und Holzdiebstahl treibenden Russen. Der Charakter aller russischen Dörfer der nördlichen Dobrudscha bleibt so ziemlich immer der gleiche. Ein, oder — bei grösseren Dörfern — zwei lange Häuserzeilen verlaufen in der Richtung der Chaussée, welche ihrerseits innerhalb des Dorfes bei Regenwetter zu einem grundlosen Schlammmeer, bei Trockenheit zu einer heissen Staubwüste sich verwandelt. Einzeln für sich stehende, meist äusserst rein und nett gehaltene Häuschen säumen die Dorfstrasse ein, auf welche die zwei kleinen Fenster der Schmalseite blicken, während die Hausthür nach der dem Hofe zugekehrten Langseite und

elkerülhetetlen gőzfürdő zárja be az udvart. A ház mögött ritkán hiányzik egy kertecske, vagy az udvarból legalább néhány fácska és így a tiszta, fehérre meszelt, gyakran kezdetleges festményekkel díszített, de rendesen széles, színes talapzati szegéssel ellátott házikók igazán barátságosan néznek ki. A tisztaság egyáltalában egyik erénye az oroszoknak és valóban a házikók, vagy sokszor épen kunyhók belsejét rendkívül jó karban találtam, — kezdve a földből taposott padlón, a számtalan vánkosból összerakott ágyig, a kékre mázolt, tarka virágos ládaktól és szekrényektől az elkerülhetetlen samovárig, minden tükörtiszta és ragyogó. Éppen oly barátságosan, mint titokszerűen világít a himzett vagy tarkanyomású kendők rámajából a kis örök tűz, az aranytól duzzadó, byzanci stílus szerint egyháziisan merev s az orthodox rítuszt jellemző szentképek előtt, a «szent zug»-ban.

Rendesen a falvak közepén, szabad helyen emelkedik a templom — mely kupoláival és tornyaival rendszerint nagyon is impozánsan ül el a szegény lakóházaktól. Kevésbé vonzóak a «Krémák» vagy «Mehának», melyek azonban mindig és mindenütt élénk látogatásnak örvendenek.

Hétköznapokon is már kora reggel tömve vannak a fészkerhez hasonló «csarnokok» fecsegő, lármázó vendégekkel, kik egy pohár csaj-t (thea) a másik után hörpentenek fel fogaik közé szoritott cukordarabkákon át, közbe egy-egy pohár könnyű, olesó és jó honibort sem vetnek meg, vagy nagyobb erősítésre egy pohárka Rakiával vagy Wodkával kedveskednek önmaguknak.

Thea, bor és pálinka, kenyér és egy kemény, vízzel készített tésztaból sütött kulesos kalácsféle, melyet a theához használnak, rendesen mindaz, a mi ezekben a falusi koresmákban kapható. És a ki tavasszal, a görög böjtök idején kényszerül a Dobruđa belvidékén utazni, mint a szegény kutató ornithologus, mikor a

zwar regelmässig vom Küchenraume aus sich öffnet. Jenseits des Hofes, parallel mit dem Wohngebäude, steht das Stall- und Wirtschaftsgebäude; im Hintergrunde schliesst die Maisscheune und das unvermeidliche Dampfbadhäuschen den Hof ab. Ein Gärtchen hinter dem Hause — wenigstens ein par Bäumchen im Hofe — fehlen selten, und so sehen die sauber gewissten, oft mit primitiven Malereien gezierten, stets aber mit einem breiten, farbigen Sockelanstrich versehenen Häuschen recht freundlich aus. Reinlichkeit ist überhaupt eine Tugend der Russen, und wirklich fand ich stets das Innere der Häuschen oder sogar Hütten ausserordentlich gut gehalten, — vom lehmgestampften Fussboden angefangen, bis zu dem aus zahllosen Kissen aufgebauten Pritschenbette, von den blaugestrichenen, buntgeblumten Truhen und Kästchen bis zu dem unvermeidlichen Samovar ist alles spiegelblank und sauber, und gar freundlich und heimlich glüht im «Heiligenwinkel» das kleine ewige Licht aus der Umrahmung gestickter oder buntbedruckter Tücher vor den goldstrotzenden, hieratisch-steifen Heiligenbildern byzantinischen Stiles, wie sie dem orthodoxen Ritus eigentümlich sind.

Inmitten des Dorfes, auf freiem Platze, erhebt sich gewöhnlich die Kirche, die mit ihren Kuppeln und Türmen in der Regel allzu imposant gegen die bescheidenen Wohnhäuser absticht. Weniger anziehend sehen die Kresma's oder Mehana's aus — erfreuen sich aber stets und überall eines regen Zuspruches. Schon in den frühen Vormittagsstunden gewöhnlicher Werktage pflegen die schuppenartigen «Hallen» von schwätzenden, lärmenden Gästen überfüllt zu sein, die ein Glas Tschaj (Thee) nach dem anderen durch ein zwischen den Zähnen festgeklemmtes Zuckerstückchen hinunterschlürfen, dazwischen ein oder das andere Glas des leichten, billigen und guten Landweines nicht verschmähend oder zur kräftigeren Stärkung ein Gläschen Rakia oder Wodka genehmigend.

Thee, Wein und Schnaps, Brot und eine Art harter, aus Mehlkleister gebackener Kringel als Zuthat zum Thee sind aber in der Regel auch das einzige, was in diesen Dorfwirtshäusern erhältlich ist. Und wer — so wie die armen forschenden Ornithologen — gezwungen ist, im Frühjahr, also während der griechischen Fasten, das Binnenland der Dobruđa zu bereisen, wo Wasserjagd und Fischerei nicht zur

vizivadászat és halászat nem járulhat a napi étlap gyarapításához, az a testi szükségleteket illetőleg igen bajos helyzetben van. A böjtöket itt roppant szigorúan tartják meg. Az emberek még azt sem látják szivesen, ha mások tiltott ételeket készítenek tűzhelyeiknél és e mellett tojáson és hébe-hóba tejen kívül igazán semmi élvezhetőt sem lehet ebben az áldott évszakban kapni.

Már most, a ki nines abban a helyzetben, hogy meg tudna elégedni az oroszok bab és mamaliga ételleivel, (mi mellett még az a körülmény is nagy súlylyal eshet a mérlegbe, hogy a különben sem túlhajtott szorgalmat tanúsító oroszok a böjtök alatt, a mint nekem látszott, különösen óvatos munkaiszonyt szeretnek mutatni), annak egy ily utazásra jól kell magát felszerelnie conservekkel, vagy pedig — mint én tettem ebben az eredeti programmon messze túlterjedő kiránduláson, nyomorúságosan kenyéren és tojáson kell megélnie. Hat napi időközben én és Klingl 100 — mond száz tyúktojást pusztítottunk el.

A következő napokban a Han Cearca körüli erdős bérceket jártuk össze — miközben mindenekelőtt barnakeselyű fészkeket kerestünk, de e mellett a többi fájdalom, úgy fajok, mint egyebek tekintetében szegény avifaunára is lehető figyelmet fordítottunk.

Rendesen 3—4 óráig tartott, míg Han Cearcából fölmentünk a meredeken emelkedő és mindenekelőtt átkutatott Daiaman es Tuțujat, mondd Czuczujat, 350—400 m. magas hegy-hátak gerinczére és csak akkor lehetett megkezdeni a tulajdonképpeni kutatást a számtalan mellégerinczek és kiálló hegyhátakon, a melyek a porhanyos talaju, hihetetlen bujanövésű bokor- és fütakaróval borított, helyenként sziklatömböktől áttört főtetőtől mindkét oldal felé leereszkenek. Sűrű, helyenként még a mi fogalmaink szerint is egészen jó kinézésű erdő — legnagyobb részét gyertyánok, kisebb részét különböző tölgyfajok képezik — nő a többnyire meredek lejtőkön; számos forrás gyakran közvetlenül a gerincez alatt fakad, a gneiszből álló hegység öskori jellegének megfelelőleg a hegyoldalakból, mely források tiszta, friss vizeiket a számos gyönyörű erdei patakokba viszik,

Bereicherung des täglichen Menus beitragen können, der ist inbezug auf des Leibes Nahrung und Notdurft übel dran. Die Fasten werden hier entsetzlich streng gehalten — die Leute sehen selbst die Bereitung verbotener Genüsse an ihren Herden ungern, zudem bekommt man wirklich ausser Eiern und allenfalls Milch um diese gesegnete Jahreszeit nichts Geniessbares. Wer nun nicht in der Lage ist, es sich an der Fisolen- und Mamaligakost der Russen genügen zu lassen (wobei der Umstand schwer in die Wagschale fallen dürfte, dass die ohnehin nicht durch übertriebenen Fleiss ausgezeichneten Russen in der Zeit der Fasten, wie mir scheinen will, eine ganz besonders vorsichtige Arbeitsscheu an den Tag zu legen belieben) — der muss sich mit Conserven für eine solche Landtour wohl ausrüsten oder aber — wie ich bei dieser, weit über das ursprüngliche Programm ausgedehnten Excursion es zu thun gezwungen war — sich kümmerlich von Brot und Eiern nähren. Im Zeitraume von 6 Tagen vertilgten ich und Klingl 100, sage hundert Hühnereier!

Die nächsten Tage durchstreiften wir die um Han-Cearca gelegenen Waldberge — vor allem auf der Suche nach Kuttengeier-Horsten, dabei aber auch der übrigen, leider sowohl artenals individuenarmen Avifauna möglichsste Aufmerksamkeit widmend.

Von Han-Cearca führte uns regelmässig ein scharfer, 3—4-stündiger Aufstieg auf die Kammhöhe der vor allen durchsuchten Bergrücken Daiaman und Tuțuiat (spreche Czuczujat), (350—400 M.), und dann begann erst die eigentliche Suche über all' die zahllosen Seitengraben und vorspringenden Bergnasen hin, welche von dem almbodenartigen, kahlen, mit unglaublich üppiger Steinbrech- und Grasvegetation bedeckten, stellenweise von «Felschrüffeln» durchbrochenem Hauptkamme nach beiden Seiten sich abdachen. Dichter, stellenweise auch nach unseren Begriffen recht gut aussehender Wald — hier zu einem grossen Percentsatze aus Weissbuchen, dann aus verschiedenen Eichenarten bestehend — stockt auf den meist steilen Lehnen, zahlreiche Quellen, dem Urgebirgscharakter dieses aus Gneis aufgebauten Gebirges entsprechend, entspringen an den Hängen oft dicht unterhalb des Grates und entsenden ihr klares, frisches Wasser in jene vielen reizenden Waldbäche, deren Silberfäden

melyek ezüstfonalakként haladnak erdővel szegélyezett, virággal á'szött kaszállókon át a Taița és Černa patakok szélesebb medrü vizei felé. A magaslat egyes uralkodó pontjairól gyakran remek kilátás nyílik a párhuzamosan haladó hegygerincek változatos területére, a számtalan felmeredő ormokra és mély bevágású völgyekre, a melyek dél és kelet felé a kék szín minden árnyalatában tünedeznek el a szemhatáron, míg nyugat és észak felé a közeli Greči-i és Mačin-i sziklaskadékok alatt mély ereszkedésben egész váratlanul tűnik fel a Duna gazdag szin pompában tündöklő bálta-vidéke. Sárgán ragyognak régi száraz nádasoknak széles, végtelen mezői; ezüst tükrökként hatalmas tavak terülnek el és ezüstfonalakból álló hálóként kis és nagy ágak és «girlák» útvesztője övezi az alig rügyező füzes szigetek üde zöldjét, a végtelen nádasok aranyát. Homályos távolból integetnek Galacz és Braila városok fehér épület halmazai és messze, szinte végtelen távolban terül el a tágas, termékeny, áldott moldvai síkság, finom kék pásztaként zárva be a szemhatár peremét.

Ilyen messze, szabad kilátással bíró helyeket szeret a barna keselyű fészkelési helyül, mi mellett mindig egy, valamivel a gerincez alatt álló védettebb helyen levő és kimagasló fát szeret választani. Ily helyeken rendszeren nem is nagy területen több fészkek is található, úgyszólván szomszédságban.

Április 8-án ily módon a *Vurful Stanavanciu*-n a hegygerinczről 4 megszállott fészket fedeztünk fel, a melyek a gerinczről, értve mindkét oldalán, negyed vagy félórányi távolságra voltak egymástól. Miután ez a felfedezés csak délután történt és mi előbbre helyeztük az egyszerű szállást egy Sztinában, melyben két bolgár fiú lakott a közel négy óráig tartó útnál Han Cearcáig — melyet reggel különben ismét meg kellett volna tennünk — éjszakára fennmaradtunk a szellős magaslaton. Hosszú idő óta most először kedvezett az idő is és gyönyörű tisztán borúlt a már napok óta nem élvezett kék ég az esőtől ázott erdős vidékre, ehhez a bámulatosan tiszta kilátás és gyönyörű napnyugta a legro-

durch waldumsäumte, blumendurchwirkte Wiesengründe den breiteren Wasserläufen des Taița- und Černabaches entgegenplätschern. Von einzelnen dominirenden Punkten des Höhenzuges bietet sich oft ein reizender Blick über das abwechslungsreiche Gelände der parallel streichenden Rücken mit den zahllosen emporstrebenden Kuppen und tief eingeschnittenen Thälern, welche coulissenartig im Osten und Süden in allen Schattirungen von Blau gegen den Horizont verschwimmen, während gegen Westen und Norden unter den nahen Felsenabstürzen von Greči und Mačin in tiefer Senkung unvermittelt das farbenprächtige Baltagebiet der Donau sich öffnet. Gelb erglänzen die weiten, endlosen Felder alten, dünnen Rohres; gleich Silberspiegeln breiten sich mächtige Seen aus, und wie ein Gewirr von Silberfäden umstrickt das Netz zahlloser grosser und kleiner Arme und «Girten» das saftige Grün der frisch knospenden Weideninseln und das Gold der unendlichen Rohrbrüche. Aus dämmeriger Ferne grüssen die weissen Gebäudecomplexe der beiden Städte Braila und Galatz herüber, und weit bis in die endlose Ferne, als zartblaue Linie den Horizont abschliessend breitet sich die weite, fruchtbare, gesegnete Moldauebene aus.

Solche Plätze mit weiter, freier Aussicht liebt der Kuttengeier zur Anlage seiner Horststelle, wobei er stets einen etwas unterhalb des Grates in geschützter Lage stehenden hervorragenden Baum bevorzugt. In der Regel finden sich an solchen Stellen mehrere Horste in nicht zu grossem Umkreise unweit von einander.

Am 8. April entdeckten wir dergestalt am *Vurful Stanavanciu* vom Grat aus 4 beflogene Horste, die in etwa viertel- bis halbstündiger Entfernung von einander zu beiden Seiten des Rückens lagen. Da diese Entdeckung erst nachmittags erfolgte und wir das prekäre Nachtlager in einer von zwei Bulgarenbuben bewohnten Stina dem nahezu vierstündigen Marsch nach Han-Cearca — der obendrein des Morgens wiederholt hätte werden müssen -- bei weitem vorzogen, so blieben wir zur Nacht oben auf der luftigen Höhe, zum erstenmal seit langer Zeit vom Wetter begünstigt, denn prachtvoll klar wölbte sich der seit Tagen nicht mehr genossene blaue Himmel über dem regenfeuchten Waldland, und eine wundervoll reine Fernsicht nebst obligatem Sonnenuntergang versetzten

zsásabb hangulatba ejtettek bennünket és teljesen elfelejtették velünk a meleg felöltők és a jó vacsora hiányát. Miután éjszakázásra nem voltunk elkészülve, napközben elfogyott a dohányunk is és minden dohányzó be fogja látni, hogy ez aztán a csapások csapása!

Igy teljesen a serdülő bolgárfiúk vendégszeretetére voltunk utalva, kikkel sokáig ültünk a Sztina felett a gerinczen, gyönyörködve a szép tájképen és a fészkeikhez térő barnakeselyük igazán felséges repülési játékában. E mellett, a mennyire lehetett, felelgettünk a vidám, eleven fiúk, kiknek egyike a hangzatos «Marine» nevet viselte, számtalan, kíváncsi kérdéseire. Csak az alkonyat beállásakor vonultunk vissza a Sztinába, melynek valamennyire kérdéses oltalma alatt nemsokára vidám tűz lobogott, mely körül mind a négyen szép körben lekuporodtunk és nagy buzgalommal iparkodtunk egy adag pufogó nagy paszulyt puhára főzni. Künn a több száz darab-
ból álló kecske és juhnyáj tolongott a bogárhátú kunyhó lombos eresze alatt és a legesodálatosabb hangokkal igazán borzasztó koncertet csaptak.

Igazán a velőkiig hatott, ha egy-egy anyajuh bedugta az orrát a lombozaton át és különösen erőteljes alt-hangon a legnagyobb közelségből zendített bánatos «mâ-mâ»-jaira.

A kutyák, — nagy, mord kinézésű bestiák, — az ajtónyíláson át szaglálózta a gyanus idegek után és a sístergő tűz fölött egy üstben főtt kifogyhatatlan vidámságunk tárgya, a meg nem puhítható paszuly. Végre feladtuk konyhai kísérleteinket, mint eredményteleneket, mindenki felfalt egy maréknyi félig főtt paszulyt és a teljesen beállott éjszakával — még a nyáj is lassankint elhallgatott az esti concerttel — békés mély esend ereszkedett a hegyekre és üdítő álom a kis Sztina lakóira. Csak egyszer ébresztett fel bennünket éjjel a kutyák dühös ordítása, kik zárt csapatban száguldoztak a közeli erdőszél felé. «Ismét a farkasokat szimatolták,» vélte Marine lakonikusan, miközben új fát rakott a

uns in die rosigste Stimmung, die uns den Mangel wärmender Überröcke und eines stärkenden Abendmahles vollständig vergessen liessen. Nicht auf ein Übernachten eingerichtet, war uns tagsüber selbst der Taback ausgegangen, und jeder Raucher wird zugestehen, welch' schwerer Schlag das ist!

So waren wir ganz auf die Gastfreundschaft der halbwüchsigen Bulgarenbuben angewiesen, mit denen wir lange ober der Stina am Grat sassen, uns an dem schönen Landschaftsbilde und den ganz herrlichen Flugspielen der zu den Horsten heimkehrenden Kuttengeier erfreuend und dabei den zahllosen neugierigen Fragen der lustigen, aufgeweckten Burschen, deren einer den klangvollen Namen «Marine» führte, so gut als möglich Antwort gebend. Erst bei Einbruch der Dämmerung zogen wir uns in die Stina zurück, unter deren etwas fraglichem Schutze bald ein lustiges Feuer prasselte, um das wir alle vier im Kreise herum kauerten, eifrig damit beschäftigt, ein Gericht grosser Puffbohnen weich zu kochen. Draussen drängte sich die aus mehreren hundert Stücken bestehende Ziegen- und Schafherde um das Laubgeflecht der dachförmigen Hütte und gab ein greuliches Concert der seltsamsten Blöklaute von sich.

Es ging ordentlich durch Mark und Bein, wenn ein oder das andere Mutterschaf die Nase durch das Laubwerk steckte und mit besonders kräftiger Altstimme aus nächster Nähe sein klagendes «Mâ-mâ» losdröhnte. Die Hunde — grosse, bössartig aussehende Bestien — schnuperten durch die Thüröffnung herein nach den verdächtigen Fremden, und über dem knisternen Feuer brodelte der Kessel mit den nicht weich werden wollenden Fisolten, ein Gegenstand nicht enden wollender, harmlosester Bemerkungen. Endlich gaben wir unsere kulinarischen Versuche als erfolglos auf, jedermann verschlang eine Handvoll halbgar gekochter Bohnen, und mit der vollständig hereingebrochenen Nacht — selbst die Herde hatte ihr Abendconcert nach und nach verklingen lassen — senkte sich tiefes, friedliches Schweigen über die Berge und erquickender Schlaf über die Bewohner der kleinen Stina. Nur einmal in der Nacht weckte uns wütendes Geheul der Hunde, die in geschlossener Meute dem nahen Waldsaum zurasten. «Sie haben wieder die Wölfe in die Nase bekommen», meinte Marine lakonisch, in-

hamvadó tüzre. Az éjszaka hűvös lett, takarók és köpenyegek nélkül, derekasan fáztunk a könnyű ruhában.

Reggel 4 órakor — frissen fejt tejből álló reggeli után — elindultunk és egymásután kerestük fel a négy fészket, miközben ugyan sok érdekes megfigyelést tettünk, de egészben véve meglehetősen balsors üldözött bennünket. Az egyik keselyűpár, miután előtte való napon küssé elsietetten közeledtünk a fészkekhez, igen vad és gyanakodó volt, a másik fészeknél a nőtényt Klingl sajnos eltévesztette, a harmadiknál a nőtényt elejtettük és a negyedik fészket végül az előrehaladott időre való tekintettel, későbbi időre hagytuk. Délután $\frac{1}{2}5$ órakor ismét Han Cearcába érkeztünk, megrakva egy hatalmas barna keselyűvel és ennek a fajnak két szép tojásával — a harmadik fészkelési fa megmászhatalannak bizonyult. Mily felségesen ízlett ezután a megeröltetés után a tojásból álló ebéd és könnyű tiszta Sarica-bor!

Szánt-szándékkal ismertettem behatóbban ennek a két napnak az eseményeit, hogy láthatóvá váljék, mily sovány eredményt nyújt két teljes nap: egy elejtett keselyű és két tojás! És ezt oly vidéken, hol minden faj iránt, a verébtől kezdve felfelé, sajátos érdeklődéssel viseltetik az ornithologus!

Tényleg ezen a két napon gyász-czinegén és más egészen érdekes kis fajokon kívül még egy csapat rudas cinke — *Orites caudatus* typ. — és egy példány *Picus mediust* figyeltem meg — oly alakok, melyek később már nem kerültek elő; de akkor nem lőttünk rájuk, miután lenn a faluban volt még több nem praeparált darabunk és biztos kilátás nyílt két vagy három keselyűre — és ezek a nagy keselyűk sok és nehéz munkát adnak. Az egész kirándulás folyamán az volt az elvem, hogy lehetőleg csak azt ejtsem el, a mit fel is lehet dolgozni. És hajh! mily keveset lehet sokszor dolgozni a megeröltető 10—11 órás menetek után, különösen oly elégtelen élelem mellett, a milyent Han Cearcában kaptunk, hozzá mindennemű kényelemnek híjával magánál a praeparálás munkájánál. Az orosz «gazda» a szobában egyáltalában nem tűrte a munkát, és így a bőröket az udvarban, többnyire zuhogó eső mellett egy felszer kinyúló

dem er frisches Holz auf das niedergebrannte Feuer auflegte. Die Nacht war kühl geworden, und es fröstelte uns in den leichten Kleidern ohne Decken oder Mäntel.

Um 4 Uhr morgens — nach einem Frühstück frisch gemolkener Milch — brachen wir auf und besuchten nach einander die vier Horste, wobei zwar viel interessante Beobachtungen gemacht wurden, im ganzen aber ziemliches Pech uns verfolgte. Ein Pärchen Geier war durch etwas übereiltes Angehen am Vortage ausnehmend scheu und misstrauisch geworden, das Weibchen des zweiten Horstes verschoss Klingl leider — das dritte Weibchen wurde erlegt, und der vierte Horst endlich mit Rücksicht auf die vorgeschrittene Zeit für später aufbewahrt. Um $\frac{1}{2}5$ Uhr nachmittags trafen wir wieder in Han-Cearca ein, beladen mit einem mächtigen Kuttengeier und 2 schönen Eiern dieser Art — ein Horstbaum erwies sich als unbesteigbar. Wie herrlich mundete nach dieser Tour das aus Eiern bestehende Souper und der leichte, reine Sarica-Wein!

Nicht unabsichtlich führte ich die Leistung dieser beiden Tage eingehender an — denn welch' magere Ausbeute für 2 volle Tage: ein erlegter Geier und zwei Eier! Und das in einer Gegend, wo ja jedes Stück, vom Sperling angefangen aufwärts, sein specielles Interesse für den Ornithologen hat!

Thatsächlich beobachtete ich an diesen beiden Tagen nebst Trauermeisen und anderen recht interessanten Kleinvögeln auch einen Flug *Orites caudatus* typ. und ein Exemplar *Picus medius* — Formen, die mir späterhin nicht mehr unterkamen, damals aber unbeschossen blieben, da noch einige Stücke unpräpariert im Dorfe unten lagen und die sichere Aussicht auf ein oder zwei Geier blühte, — und diese grossen Geier geben viel und schwere Arbeit. Mein Prinzip während der ganzen Tour war, nach Thunlichkeit nur das zu erlegen, was auch aufgearbeitet werden konnte — und wie wenig kann man oft nach anstrengenden, 10—11 Stunden und mehr betragenden Märschen leisten, besonders bei so unzureichender Nahrung, wie sie uns in Han-Cearca geboten war und bei dem Mangel jedweder Bequemlichkeit für die Präparierarbeit selbst! Der russische Gazda litt die Arbeit in der Stube überhaupt nicht — und so mussten wir die Bälge im Hofe, meist bei strömendem Regen unter dem Schutz eines

teteje alatt kellett kikészíteni. Minck ilyen körülmények között haszontalanul gyilkolni?

Még néhány napig kóboroltunk Han-Cearcában és környékén, míg a rettenetes időt és a fenéig kiürített materiális nyomorúságot végre is megúntuk. Eltökéltük végre magunkat s a nyomorult fészeknek isten hozzád-ot mondva, Issacceába indultunk. Érdekes, egy napig tartó úton kerültünk a terjedelmes erdős bérceken és a festői fekvésű orosz orthodox Cocosu (Kokosch) kolostoron át ebbe a szegényes, töröklakta dunamelléki városkába.

vorspringenden Schuppendaches fertigstellen. Wozu untersolchen Umständen nutzlos morden?

Noch einige Tage trieben wir uns in und um Hancearea herum, bis das entsetzliche Wetter und das bis zur Neige ausgekostete «materielle Elend» uns zu dicke wurden, und wir nach kurzem Entschluss dem elenden Neste Valet sagten und nach Issaccea aufbrachen. Eine interessante Tagestour brachte uns durch die ausgedehnten Waldgebirge über das malerisch gelegene russ.-orthodoxe Kloster Cocosu (Kokosch) nach diesem ärmlichen türkischen Donaustädtchen.

Török leányiskola, Issacceában. — Türkische Mädchenschule, in Issacca.

A délutánt a festői zeg-zúgos török útezácskák és egyes feltünőbb néptypusok fényképezésével töltöttem el; estére egy görög kezében levő «hotel»-ben vacsoráltunk, a hol éjszakára is egészen jó ellátásban részesültünk.

Kyr' Jani, a fogadós, *húst* ígért a vacsorához — és *hoggy* izlett az a néhány, az erősen fűszerezett káposzta hegy alól kiásott szerény falat! Egy kis társaság csatlakozott hozzánk, mely román hivatalnokokból és a polgári iskola tanáraiból állott és késő éjszakáig beszélgettünk a szeretetreméltó urakkal, egy pohár valódi rubinvörös Sarichiőj mellett mindenféle dobrudsai viszonyokról.

Die Nachmittagsstunden verbrachte ich mit dem Photographieren der malerischen, winkligen, türkischen Gässchen und einzelner auffallenderer Volkstypen; zur Nacht speisten wir in einem von Griechen gehaltenen «Hôtel», wo wir auch recht gut untergebracht worden waren.

Kyr Jani, der Wirt, hatte uns *Fleisch* zum Abendessen versprochen — und *wie* schmeckten die par bescheidenen, unter einem Berge von scharfgewürztem Kraut verborgenen Bissen! — Eine kleine Gesellschaft rum, Beamten und Professoren der Bürgerschule, gesellte sich zu uns, und bis lange in die Nacht hinein plauderten wir mit den liebenswürdigen Herren bei einem Glase echten, rubinroten «Sarichiőj» von allerlei Dobrudscha-Verhältnissen.

A legközelebbi napon a duna-gőzhajózási-társaság «Radeczky» gőzösen Galaczba mentünk, a hol néhány dolgot el kellett még intéznem. Toncourt úrnak, ki a magammal hozott bőrök bemérgezésére kertjében pompás praeparáló műhelyt rendezett be számomra, vendégszerető házában a csak nyugateurópai műveltségtől telhető kényelem élvezete közben eltöltött órák csakhamar letörölték a kiállott nyomorúságok utolsó nyomait is — és április 15-én egy napi galaczi tartózkodás után, a derék «Radeczky» fedélzetén délben ismét Tulceaában voltunk.

Issacceában két osztrák úrral, báró H. W. és gróf R. C.-vel találkoztam, kik egy levanti utazáson voltak és egy vadászkirándulást tettek a galaczi vadászbarátok által bérelt asaklaurissacceai terjedelmes mocsár és erdőterületre. A különböző szárnyasvadak várt tömegeinek hiánya folytán valamennyire csalódva, az urak programba vettek egy kitérőt a delta mocsariba és a kapott tudósítások alapján a Szent György ág közelében fekvő Moru-Ghiöl (viza-tó) falucsát szemeltük ki további munkálataink bázisául, a hol aztán még ugyanaznap este egy tatár Arabán megejtett, víg lefolyású, négy óráig tartó utazás után ismét találkoztam velük.

A kocsisunk, Ali — akivel mellesleg mondva Klingl a menetdíjat Tulceaától Moru-Ghiölig 4 Fres-ban alkudta ki — ugyanis igen jókedvű öreg cimborának bizonyult. Folytonosan dudogató magában mélabús hangzású végtelen trillákkal felékesített nótákat — csak «cigaretta hosszúságu» pauzákat tartva. Mikor aztán csekély nyelvi ismereteim értékesítésével törökül kezdtem vele — törve a nyelvet — beszélni, egészen ragyogó lett a kedve és igazán kedves, egyszerű szívelyességgel magyarázgatta az átutazott terület vidékét és viszonyát. Midőn egy kis idő múlva úgy látszott, hogy a direkt utat elhagyjuk és a Razim laguna északi partja felé megyünk, egyszerűen igen-nel felelt erre vonatkozó kérdésemre, avval okolván ezt meg, hogy csak szülőfaluján Kara-ebil-en át kerülünk, hogy házában egy esésze kávéval kínálhasson

Am nächsten Tage führte uns der D. D. S. G.-Dampfer Radetzky nach Galatz, wo ich einiges zu besorgen hatte. Im gastfreundlichen Hause Herrn von Toncourt's — der mir auch zur Übergiftung der mitgebrachten Bälge eine prächtige Präparierwerkstätte in seinem Garten einräumte — beim Vollgenusse westeuropäischer Cultur verbrachte Stunden verwischten rasch die letzten Eindrücke der überstandenen Misèren — und am 15. April, nach eintägigem Aufenthalt im Galatz, trafen wir an Bord des wackeren Radetzky mittags wieder in Tulcea ein.

In Issacea war ich mit zwei österr. Herren, H. Freiherrn W. und R. Grafen C. zusammengetroffen, die auf einer Levantereise begriffen einen Jagdausflug in das von Galatzer Jagdfreunden gepachtete ausgedehnte Sumpf- und Waldrevier Azaklau-Issacea unternommen hatten. Durch den Mangel der erwarteten Massen verschiedenen Federvildes etwas enttäuscht, hatten die Herren einen Abstecher in die Deltasümpfe auf's Programm gesetzt, und hatten wir — den eingezogenen Erkundigungen zufolge — das Dorf Moru-Ghiöl (Hausen-See) in der Nähe des St. Georgs-Armes zur Basis unserer weiteren Operationen ausersehen, wo ich denn auch noch am Abend desselben Tages nach einer äusserst heiteren, vierstündigen Fahrt auf tatarischer Araba mit ihnen wieder zusammentraf.

Unser Kutscher Ali — mit dem nebenbei gesagt Klingl die Fahrt von Tulcea bis Moru-Ghiöl um 4 Fres accordirt hatte — erwies sich nämlich als ganz fideles altes Haus. Unausgesetzt trällerte er melancholisch klingende, mit unendlichen Fioretturen ausgeschmückte Weisen vor sich hin — dieselben nur durch «cigarettenlange» Pausen unterbrechend. Als ich dann mit Verwertung meiner geringen Sprachkenntnisse türkisch mit ihm zu radebrechen anfang, wurde seine Laune zu einer ganz glänzenden, und mit wirklich liebenswürdiger, schlichter Herzlichkeit erläuterte er Gegend und Verhältnisse der durchfahrenen Strecke. Als mir nach einer Weile schien, wir hätten den direkten Weg verlassen und führen dem Nordufer der Razimlagune entgegen, bejahte er meine diesbezügliche Frage ohne weiteres mit der Begründung, er mache nur den Umweg über sein Heimatsdorf Kara-ebil, um mir in seiner Behausung eine Tasse Café an-

meg. És így is történt. A kicsiny, tisztán tatár-lakosságú falucskában, melynek rendetlenül elszórt nádfedelű vályogkunyhóit egy árok-kal övezett embermagasságnyi lótrágya bástya várszerűleg veszi körül, egy alacsony, szegényes külsejű kunyhó előtt megálltunk. Az utczát — ha az egyes rendetlenül álló kunyhók, vagy jobban mondva udvarok között fennmaradó szabad tért, mely a különben járhatatlan helyeken szintén trágyával van kirakva, evvel a névvel akarjuk jelölni, — nagy, bozontos, fehér kutyák, kicsiny, sovány pusztai marha és sok apró, borzas ló élénkítette. Ezek között kergetőzött a reményteljes, rongyos, tarka-barka foltos, sajátságos szabásu ruhájában bizony eléggé festői külsejű ifjuság, mely kíváncsian kandikált sötét, okos tekintetű, ferde metszésű szemecskéivel a különös idegenekre.

Itt-ott felnőttek is mutatkoztak — tarka-barka színű turbánokat viselő, sárga arcú férfiak, ritkás, drótmerevségű állsertékkal és ferdemetszésű szemekkel; valódi típusok, olyanok, a minőket a chinai vázákról ismerünk; rikitőpiros, kék vagy zöld ruhás asszonyok, egy darabból álló Salvár-ral (a bő, bokáig érő bugyogó) és derékkal hozzá, egy se lefátyolozva. A tatár nők — legalább a falvakban — a Jasmak-ot (arczfátyol) nem viselik; csak egy kis tarka, színes fejkötő borítja a számos, ujjnyi vastagságú tekereskébe font haját. Utóbbi szöke vagy legalább igen világos-barna — és ehhez a gyönyörű fekete szemek, melyek mint «tatárszemek» a török dalokban * közmondásosakká lettek, melyek az üde, még nem czitromsárga, hanem enyhén barna arcoknak, a vonások valamennyire szokatlan metszete daczára is, sajátságos érdekességet kölesönöznek.

Kíváncsian jönnek elő a nagyok és kicsinyek; a férfiak és gyermekek közelebb jönnek és bárátságos Kos geldin-nel (Isten hozta) fogadnak — a tartózkodóbb nők, a fejükön álló

* Zülfi szahir tureszi turrar, sukhī sivekjar, —
Csesmi dsaud, *gamze szī tatar* dirszēn — iste szēn l
(Baki.)

Hajfürtét tündérinek, hajfonatát eselszövőnek, pajzán csábitónak, szemét boszorkánynak, tekintetét táárnak, ha mondod, ime te vagy.

zubieten. Und so geschah es. In dem kleinen, rein tatarischen Dörfchen, dessen regellos zerstreute rohgedeckte Lehmhütten von einem grabenumsäumten, mannes hohen Wall aus Pferdedünger festungsartig umzogen waren, wurde vor einer der niederen, ärmlich aussehenden Hütten halt gemacht.

Die Dorfstrasse — wenn man den, an sonst unfahrbaren Stellen ebenfalls mit Pferdedünger «gepflasterten», zwischen den regellos umherstehenden einzelnen Hütten oder besser gesagt Gehöften frei bleibenden Raum so nennen will, war belebt von grossen, weissen, zottigen Hunden, magerem kleinen Steppenvieh und vielen struppigen, kleinen Pferden. Dazwischen trieb sich die hoffnungsvolle Jugend herum, die maleisch genug in den zerfetzten, buntscheckig geflickten, merkwürdig zugeschnittenen Kleidern aussah, und neugierig aus den dunklen, klugblickenden, schief geschlitzten Äuglein die seltsamen Fremden anstarrte.

Hier und dort zeigten sich auch Erwachsene, — Männer mit gelben Gesichtern unter dem buntfarbigen Turban, mit schütterten drahtsteifen Bartborsten und schief liegenden Augen, echte Typen wie sie uns von chinesischen Vasen geläufig sind; Weiber in grellroten oder blauen oder grünen Gewändern — Schalwâr (das weite, bis an die Knöchel reichende Beinkleid) und Jacke aus einem Stück, — und alle unverschleiert. Die Tatarinnen trugen — wenigstens auf den Dörfern — den Jasmak (Gesichtsschleier) nicht; ein kleines, buntfarbiges Kopftuch deckt allein das in zahlreiche fingerdicke Zöpfchen geflochtene Haar. Dies letztere ist oft blond oder doch sehr licht bräunlich — und dazu geben die prachtvollem dunklen Augen, die «als Tatarenaugen» ja in allen türkischen Liedern* sprichwörtlich geworden sind, den jugendlichen, noch nicht citrongelben, sondern sanft braunen Gesichtern trotz des etwas ungewohnten Schnittes der Züge einen eigenen, pikanten Reiz.

Neugierig schlendert Gross und Klein herbei; Männer und Kinder treten näher heran und begrüssen uns mit freundlichem Khosch geldin (Willkommen) — zurückhaltender bleiben die

* Zülfi szahir, tureszi turrar, sukhī sivekjar,
Csesmi dsadu, *gamzeszi tatar* dirszēn — iste szēn l
(Baki.)

Wenn Du sagst: das Haar feenhaft, der Haarputz arglistig, das (schöne) Weib verführerisch; Das Auge zauberisch, der Blick tatarisch — siehe Du bist es.

vizkorsót fölemelt karral egyensúlyozva, vagy kis gyermekeket vezetve kezükön, a háttérben maradnak — látható, hogy megérkezésünk a falucska csendes életében «esemény», — de nem vehetők észre azok a terhes zaklatások, szentelen megjegyzések, a sok kiállhatatlanul tolaikodó ismét és ismét eldarált kérdések, melyek az utazót ezekben a félreeső helyeken majdnem kétségbe ejtik. Nyugodtan, barátságosan és szerényen kísérik el embereink Ali házához, ki gyorsan lesietett a kocsiról, hogy a szükséges rendeleteket kiadja. Most a küszöbön várt ránk és barátságosan kért bennünket a belépésre. Egy tisztán tartott konyhán keresztül Ali «vendégszobá»-jába mentünk. Finom fonatu gyékény takaró borítja az agyagból vert padlót, körülötte a falak mentében néhány kis, régi, jól-szótt szőnyeg és néhány kaesimból való tollpárna fekszik. Két, tarkára mázolt faláda, esinos himzésekkal ellátott függönykéek ablakok és ajtó fölött és néhány a falakon függő ruhadarab alkotják a berendezés többi részét.

Minden, legyen bármily szerény és szegényes, gondosan tiszta és esinos.

Nemsokára keresztbe tett lábakkal ülünk a párnákon és szőnyegeken a gyékény fonat körül és kezdődnek a szokásos udvariassági frázisok. Ali kínálólág teszi elénk közönséges, barna dohánynyal töltött tárczáját, de épenséggel nem nehezelt, mikor jobbminőségű portékámat, — ujonnan importált Samos-cigaretták — adom közhasználatra. Néhány perc múlva megjelenik a felesége — az illedelmesség fájdalom tiltotta, hogy neve után tudakozódjak — és mongolosan karsú, olajbarna ujjáival, melyeknek körmei Hennah-val pirosra vannak festve, felszolgálja a gőzölgő kávét, czukrot és a friss vizet. Karsú, magas termetű, körülbelül harmincz éves aszszony, nem épen csunya arczvonásokkal. A kis, meztelen lábak, sárga papucsban vannak, bő Salvar és kis derék takarja az egészen tetszetős alakot.

Köszönés nélkül, lesütött szemmel lép be és állítja elénk a gyékényre a kis csészéket, mire

Weiber im Hintergrund, den Krug Wasser mit erhobenem Arm auf dem Kopf balancierend oder kleine Kinder an der Hand führend — man sieht, unser Eintreffen ist ein «Ereigniss» in dem stillen Leben des Dörfchens — aber nichts von dem belästigenden Herandrängen, von den ungenirten Bemerkungen, den unverschämt aufdringlichen und immer wieder vorgeschmatterten Fragen macht sich bemerkbar, was sonst in so entlegenen Dörfem den Reisenden oft fast zur Verzweiflung bringt. Ruhig, freundlich und bescheiden geleiten uns die Leuten zum Hause Alis, welcher rasch vom Wagen vorausgeeilt war, um die nötigen Anordnungen zu treffen, und uns nun an der Schwelle erwartete, freundlich zum Eintreten einladend. Durch einen sauber gehaltenen Küchenraum betraten wir Alis «gute Stube». Eine fein geflochtene Schilfmatte deckt die Mitte des Lehmboiens; um dieselbe längs der Wände hin liegen ein paar kleine, alte, gut gewebte Teppiche und einige federgefüllte Pölster aus Kattun. Zwei buntbemalte Holztruhen, mit hübschen Stickerien behängte Borde über Thüre und Fenstern und einige an den Wänden hängende Kleidungsstücke bilden den Rest der Einrichtung. Alles — wenn auch noch so ärmlich und bescheiden — ist peinlich sauber und nett.

Bald sitzen wir mit untergeschlagenen Beinen auf Polstern und Teppichen um die Schilfmatte und der Austausch der gewöhnlichen Höflichkeitsphrasen beginnt. Ali stellt seine mit ordinärem, braunen Taback gefüllte Dose einladend vor uns hin, ist aber gar nicht ungehalten, dass ich meine bessere Waare frisch importirter Samoseigaretten zum besten gebe. Nach wenigen weiteren Minuten erscheint seine Frau — die gute Sitte verbot es leider, mich nach ihrem Namen zu erkundigen — und kredenzt mit ihren olivfarbenen, mongolisch-schlanken Fingern, deren Nägel mit Hennah rot gefärbt sind, den dampfenden Café, Zucker und frisches Wasser. Sie ist ein schlankes, hochgewachsenes Weib von etwa dreissig Jahren mit nicht üblen Gesichtszügen. Die kleinen, nackten Füße stecken in gelben Pantoffeln, ein weiter Schalwár und eine kleine Jacke aus grüngemustertem Baumwollstoff umhüllen die recht gefällige Gestalt.

Grusslos, mit niedergeschlagenen Augen tritt sie ein und stellt die kleinen Tassen vor uns

zajtalanul ismét visszahúzódik és csak az ajtóban vet még egy gyors, kíváncsi tekintetet ránk, idegenekre.

Fontolgatva szüresöljük a forró kávé, szíjjuk e mellett a cigarettáimat és igazán kedélyes beszélgetés közben gyorsan tűnik el egy negyed-óráska. Ali tudakozódik, hogy vannak a gyermekeim, — az ő házassága, sajnos, gyermektelen marad, a mint sóhajtvá közli, pedig ő úgy szereti a gyermekeket! Politikai kérdéseket is érint vendégszerető barátunk, a mennyiben tárgyalja hitsorsosainak helyzetét a Dobrudsában és tudakozódik az én nézeteim felől, a közeli görög-török háborúról. Mindez avval a mélabus resignatióval történik, mely az európai mohamedánok politikai beszélgetéseit annyira jellemzi.

De végre indulni kell; felszállunk a kocsira és gyors menetben haladunk a lótrágyával kirakott úton, a falu kunyhói között a szalma és trágya bástya egy másik kapuján ki, egy kezdetleges hidon, mely a sánczárkot hidalja át.

És azután, ki a nagy, hullámos pusztára!

Sajátságosan idegen és festői az ily tatár-falucska benyomása; — az építési modor, a kunyhók fekvése, az egész telep kezdetleges körülsánczolása, az utczákon kóborló jószág, különösen az a sok ló, végül a tarkaruhás, mandula szemű lakos, vontatott hanyag járásával a nyugateurópai számára sajtóságos hatású új és jellemzetes keleti képet nyújt. Ilyenek lehetnek a legbelsőbb Ázsia városai, melyeknek hordái Dzsenkisz khán alatt egész Európát elözönlötték, ilyenek lehetnek a hatalmas Girai dynastia fejedelmi városai a Krimben, kiknek lovas csapatai századokon át voltak Erdély és Délmagyarország rémei és ostorai. E nép nagyjainak fényét és pompáját megsemmisítette az idő hatalma, a kisebbek szegényes és szerény erkölcsi és szokásai változatlanul megmaradtak. Khánok és Mirzák, kiknek hívására lóra ültek a pásztorok és parasztok seregei, ma már ninesenek — esontjaik ott porlanak a Krimben a hazai földben, és a hajdani lovas harczások

auf die Matte, worauf sie sich geräuschlos wieder zurückzieht und nur noch unter der Thüre einen raschen, neugierigen Blick auf uns Fremde zurückwirft.

Bedächtig schlürfen wir den heissen Café, rauchen dazu von meinen Cigaretten und in wirklich gemütlichem Gespräch vergeht rasch ein Viertelstündchen. Ali erkundigt sich danach, ob ich Kinder hätte — seine Ehe sei leider kinderlos geblieben, wie er mir seufzend mitteilt, und er habe Kinder so gerne! Auch politische Fragen berührt unser Gastfreund, indem er die Stellung seiner Glaubensgenossen in der rum. Dobrudscha bespricht und meine Ansicht über den bevorstehenden türkisch-griechischen Conflict einholt. Dies alles geschieht mit jener melancholischen Resignation, welche für die politischen Gespräche der europäischen Mohammedaner so charakteristisch ist.

Doch endlich wird es Zeit aufzubrechen; der Wagen wird bestiegen, und in raschem Tempo geht es auf dem Pferdedüngerpflaster zwischen den Dorfhütten hin, durch ein anderes Thor des Stroh- und Düngerwalles hinaus über eine primitive Brücke, welche den Ringgraben überdeckt, wieder auf die weite, wellige Steppe.

Eigentümlich fremd und malerisch ist der Eindruck eines solchen Tataren-Dörfchens; Bauart und Lage der Hütten, die primitive Umschanzung der ganzen Anlage, das innerhalb der Strassen sich herumtummelnde Vieh, besonders die zahlreichen Pferde, endlich die buntgekleideten, schlitzäugigen Bewohner mit ihrem nachlässigen, schleppenden Gange bieten dem Westeuropäer ein neues, charakteristisch-orientalisches Gesamtbild von ganz eigenem Reiz. So mögen die Städte des innersten Asien ausgesehen haben, die ihre Horden unter Dschengiz-Chan über ganz Europa ergossen, so wohl auch die Residenzen des mächtigen Dynastengeschlechtes der Girai's in der Krim, deren Reiterscharen durch Jahrhunderte der Schrecken und die Geisel Siebenbürgens und Südungarns waren. Glanz und Pracht der Grossen dieses Volkes verschlang die rastlose Zeit — die ärmlich-bescheidenen Sitten und Gewohnheiten der Kleinen blieben unverändert erhalten. Khan's und Mirza's, deren Rufe die Scharen berittener Hirten und Bauern folge leisteten, gibt es nicht mehr — ihre Gebeine modern drüben im heimischen Boden der Krim; und die flüchtigen Nachkommen jener

kivándorolt utódai ma fáradságosan mivelik a Dobrudsa sivar földjét.

A Razim laguna északi partja mentén a szintén tatárlakosságú Bei-bugeac falucskán át a Kara-ebiltől körülbelül 17 klm-nyire fekvő Moru Ghiölbe hajtottunk. Az egész vidéknek jellege Tulceától kezdve faszegény pusztaság, mely részint művelés alatt van, részint legelőnek használtatik. Számos *Gomil* (tumuli) emelkedik a dombokon; egy ilyen, mely körülbelül 8—10 m. magas és különösen szembeötlően fekszik egy szabad magaslaton a Razim felett Sari-Ghiöl (Sárga tó) falu közelében, közelebről megvizsgáltam, miután úgy látszott, hogy tetejétől kezdve frissen össze-vissza van turva. A mint Ali mondja, az újabban bevándorolt román vagy orosz gyarmatosok kincseket keresnek ezekben a dombokban — de rendesen semmit se találnak. A nevezett domb, melynek alapja 25—30 m. átmérőjű kör, tényleg a tetejétől kezdve körülbelül 6 méter mélységbe frissen át volt ásva, és így átmetszetben mutatta az anyagot, sárga homokos agyag, melyből össze volt rakva. Hiába kerestem a reménylett edénycserepek után, melyeket a kincskeresők mint értéktelenekeket rendesen eldobnak — néhány töredezett paladarab volt az egész a mit találtam. Általában úgy látszik, hogy ezek a gomilák üresek — azaz nem szolgáltak temetkezési helyekül. Jelenleg a rókok előszeretettel használják ezeket a mesterséges dombokat lyukaik elhelyezésére; a királysak pedig, a melyeket specialisan ezen az úton nagyobb számban figyeltünk meg, szívesen használják pihenő és kémlelő helyekül.

Ezeket a sasokon, néhány rétikányán és a közönséges pacsirtákon kívül, kevés madarat láttunk az úton. Sarinasuf mellett, mikor közvetlenül a Basim partján hajtottunk el, ismét valamivel élénkebb madárvilágot láttunk. Néhány cigány kacsá — *Fuligula nyroca* — kormoránok és különösen meglehetősen nagyszámú csérek — valószínűleg *Sterna anglica* — repültek el a viztükör felett, és egy nagy csapat gödény ült szokás szerint sűrűn egymás mellett szorongva, rózsaszínű padhoz hasonlítva, a tó egyik keskeny nádasszigetén.

Kevéssel Moru-Ghiöl előtt, fájdalom, azt kellett konstatálnom, hogy a román katonai térképen megjelölt három nagy és számos kisebb

einstigen Reiterkrieger bauen heute mühselig den dünnen Boden der Dobrudseha.

Längs des Nordufers der Razim-Lagune über das ebenfalls tatarische Dörfchen Bei-bugeac führen wir dem von Kara-ebil etwa 17 Kilomtr. entfernten Moru-Ghiöl zu. Der Landschaftscharakter der ganzen Route von Tulcea an ist welliges, dürres, baumloses Steppenland, teils bebaut, teils als Hutweide benützt. Zahlreiche Gomilen (Tumuli) erheben sich auf den Hügeln; einen solchen von etwa 8—10 Meter Höhe, der besonders exponirt auf freier Höhe ober dem Razim in der Nähe des Dorfes Sari-Ghiöl (Gelber See) steht, untersuchte ich näher, da er von der Spitze aus frisch durchwühlt erschien. Wie mir Ali erzählte, suchen die neueingewanderten rumänischen oder russischen Colonisten Schätze in diesen Hügeln — finden aber gewöhnlich nichts. Der besprochene Hügel, der sich auf kreisrunder Basis von etwa 25—30 Metern Durchmesser erhebt, war thatsächlich von der Spitze aus auf etwa 6 Meter Tiefe frisch durchgegraben und zeigte so im Durchschnitte das Material — gelben, sandigen Lehm — aus welchem er errichtet war. Umsonst suchte ich nach den vermuteten Topfscherben, die von den Schatzgräbern gewöhnlich als wertlos fortgeworfen werden — einige zerbrochene Schieferstücke waren alles, was ich fand. Es scheinen überhaupt diese Gomilen leer gewesen zu sein — das heisst nicht die Bestimmung eines Begräbnisplatzes gehabt zu haben. Gegenwärtig benützen Füchse mit Vorliebe diese künstlichen Hügel zur Anlage ihrer Baue, und Kaiseradler, von denen wir speciell auf dieser Fahrt eine grössere Anzahl beobachteten, wählen dieselben gerne als Rast- oder Ausflugsunkte.

Ausser diesen Adlern, einigen Weihen und den gewöhnlichen Lerchenarten hatten wir während der Fahrt wenig Vögel gesehen. Bei Sarinasuf hart am Strande des Razim dahinfahrend sahen wir wieder etwas regeres Leben. Einige Moorenten, Kormorane, besonders aber ziemlich zahlreiche Seeschwalben — wohl *Sterna anglica* — zogen über dem Wasserspiegel einher, und eine grosse Schar von Pelikanen sass ihrer Gewohnheit nach dichtgedrängt gleich einer rosenroten Bank auf einer der schmalen Rohrinseln des Sees.

Kurz vor Moru-Ghiöl constatirte ich leider, dass die auf der rum. Generalstabkarte verzeichneten drei grösseren und zahlreichen klei-

tó, melyeknek a dobrudsai szárazföldnek ebben a legszélsőbb keleti, félszigetszerűen előretolt sarkában kellett volna lenniök, és a melyekre különös reményeket is építettem, nem, vagy legalább már nem léteznek. A tényleg meglevő csekély medenczékben meggyülemelő esővíz idézhette elő a különben egész jó felvételben a hibát — ezek azonban az év legnagyobb részében teljesen szárazok, és egyáltalában nem oly kiterjedtek, mint a hogy a térkép után gondolható volna.

A moru-ghiöli primáriában találkoztam a két német úrral, kik néhány kirándulást tettek a Szt.-György ágon lefelé a cara-ormani erdőbe és a Girla Litkov báltaiba, de éppen nem voltak valami rózsás hangulatban. Pompás, rendkívül sokat ígérő terület mindenütt, de szegényes madárelét, különösen az érdekes fajokat illetőleg — így hangzott elbeszélésük foglalatja.

C. gróf, ki különösen réti sasok iránt érdeklődött, egy nagy kirándulást tett Litkov-on át Cara-Ormanig, és Cara-Ormanban azt találta, hogy az erdőt majdnem teljesen futó homok borítja. Néhány régi elhagyott sasfészek volt az egész, a mit felkutatótt.

A Fekete-tenger homokzátonyaiból eredő futóhomok lassanként egészen elborítja a cara-ormani széles szárazföldet, (szintén régi homok lerakódás), és a régi erdő állomány, melynek sötét lombkoronáiról nevezték el az egész területet (Kara-Orman = fekete erdő) manapság a nemsokára bekövetkezhető végpusztulásnak van szentelve. A mint beszélük, a Sulinától északra fekvő, a delta moesaraiból emelkedő letisi (Letea) homokhát hasonló sorsra jutott, és a még jelentékenyebb letisi lomberdőt az előre tóduló futóhomok már teljesen elborította és elpusztította volna.

Szerencsésebb volt báró W., ki útjában egészen a Szt.-György-ág mellett fekvő Ivancaig hatolt előre, és «még» több megszállt réti sas fészket talált, valamint el is ejtett egy ilyen sas és egy tipikus lármás sas himet. A primária börtönében — békésen egyesítve a halálban — egész gyűjtemény volt a két úr által elejtett különböző szárnyasokból — mely így a

neren Seen, welche diese halbinselartig vorgeschobene äusserste östliche Ecke des Dobrudscha-Festlandes durchqueren sollen, und auf welche ich besondere Hoffnungen gesetzt hatte, nicht oder nicht mehr existiren. Regenlachen in den thatsächlich vorhandenen seichten Mulden mögen den Fehler in der sonst recht guten Aufnahme herbeigeführt haben — dieselben sind aber den grössten Teil des Jahres vollständig trocken und auch keineswegs so ausgedehnt, als es der Karte nach den Anschein hat.

In der Primarie in Moru-Ghiöl fand ich die beiden Herren, welche einige Excursionen stromab des Georgsarmes in den Wald von Cara-Orman und in die Bälten der Girla Litkov unternommen hatten, in nicht besonders rosiger Stimmung vor. Prachtvolles, äusserst einladend aussehendes Terrain überall, dafür aber wenig Vogelleben, besonders was interessantere Arten anbelangt — so lautete das Resumé ihrer Erzählungen.

Graf C., dem es besonders um Seeadler zu thun war, hatte eine grosse Excursion über Litkov bis Cara-Orman gemacht und den Kara-Ormaner Wald fast ganz von Flugsand bedeckt gefunden. Einige alte, verlassene Adlerhorste waren alles, was er aufstöberte.

Der von den Dünen des Schwarzen-Meeres stammende Flugsand bedeckt allmählich den breiten Rücken des Festlandes (ebenfalls eine alte Dünenbildung) von Cara-Orman zur Gänze, und der alte Waldbestand, dessen dunkle Laubkronen dem ganzen Gebiete den Namen verliehen (Cara-Orman = Schwarzer-Wald), ist heute einem bald bevorstehenden Untergange geweiht. Wie mir erzählt wurde, ist der nördlich von Sulina aus den Sümpfen des Delta hervorragende Sandrücken von Letis (Letea), dem gleichen Schicksal verfallen, und soll der noch bedeutendere Letiser Laubwald durch den andringenden Flugsand schon fast vollständig verschüttet und vernichtet sein.

Glücklicher war Freiherr von W., der auf seinen Fahrten bis Ivanca am Georgsarm vorgezogen war, und «noch» mehrere Seeadlerhorste betrogen gefunden, auch einen solchen Adler sowie ein typisches Schreiadlermännchen erlegt hatte.

Im Arreste der Primarie lag friedlich im Tode vereint eine ganze Collection verschiedenen, von den beiden Herren erlegten Federwildes — mir

meglevő ornisról áttekinthető képet nyújtott. Igazán sajnós, hogy nem volt benne sok érdekes — két kerecsen sólyom, néhány sirály — *Larus arg. michahellesi*, és *Larus melanocephalus* — volt az ornithologiailag legérdekesebb közöttük. Este igazán mulatságos *qui proquo* támadt a román halászati igazgatóság részéről a két úr mellé adott vezetővel. Ez egy bukovinai emigráns volt, ki meglehetősen jól beszélt németül, és a vadászkirándulások beosztása alkalmával szerepelt is mint tolmács.

Réggel C. gróf-nak ajánlatot tett, hogy elviszi «szalonka vadászatra», a melyen biztos eredményeket helyezett neki kilátásba. C. gróf, ki főleg gödényekre, hattyúkra és sasokra volt kíváncsi, természetesen elvetette a meghívást. Este aztán a hivatalnok seregélyekkel, léprigókkal és más effélékkel, melyeket a Szt-György Duna-ág füzeseiben ejtett el, bevonult és mellesleg elbeszélte, hogy egy szalonkát is ejtett el, és kivette annak két tojását is. Az est folyamán kértem, hogy a két tojást melyről beszélt, engedje át nekem — és a legnagyobb készséggel valóban hozott is két remek szép — gödény tojást! A felháborodás általános rohamára, mely részünkről nyilatkozott, az elejtett szalonkát is odahurczolták — mely hatalmas, vén *Pelecanus crispus*nak bizonyult.

A legjobb a dologban az volt, hogy a jó hivatalnok egyáltalában nem akarta belátni, hogy a szalonka mást jelenthessen mint a hatalmas keczező madarat.

Valami bibéje mégis volt a dolognak, mert a további fáradozások daczára sem tudhattam meg semmi bizonyosat a sörényes gödény fészkelési helyére vonatkozólag. Telepek ebből a fajból az összes halászok állítása szerint Moru-Ghiöl területén már nincsenek, de azért egyes párok, vagy 2—4 tagból álló kisebb társaságok szórányosan és időnként még mindig fészkelnek. Úgy látszik, hogy a hivatalnoknak hirt adtak egy ilyen fészkekről, a ki aztán — igazi keleties lustasággal — a fészkelő madár elejtését és a tojásoknak mindenesetre nem könnyű megszerzését valami halászra bizta, akkor aztán, mikor belátta, hogy a hathatós ajánló levelekkel felszerelt idegennel szemben

so ein übersichtliches Bild der vorhandenen Ornithofauna bietend. Leider war wirklich nicht viel Interessantes dabei — 2 Blaufussfalken, einige *Larus arg. michahellesi* und *Lar. melanoceph.* waren das ornithologisch Wertvollste darunter. Ein ergötzliches Quiproquo gab denselben Abend der von Seite der kgl. rum. Fischerei-Régie den beiden Herren als Führer beigegebene Beamte zum besten. Derselbe — ein Emigrant aus der Bukovina — sprach ziemlich gut deutsch und fungirte auch bei der Einteilung der Jagdausflüge als Dolmetsch. Des Morgens hatte er den Grafen C. engagiert, mit ihm «auf Bekassinen-Jagd» zu ziehen, wobei er ihm sichere Resultate in Aussicht stellte. Graf C., besonders auf Pelikane, Schwäne und Adler gespannt, lehnte die Aufforderung ab. Abends rückte nun der Beamte mit verschiedenen Staaren, Misteldrosseln und dergl. ein, die er im Weidengestrüppe des Georgsarmes erlegt hatte, und erzählte nebenhin, er habe auch eine Bekassine erlegt und deren 2 Eier genommen. Im Verlaufe des Abends bat ich ihn, mir die beiden Eier von denen er gesprochen, zu überlassen — und mit der grössten Bereitwilligkeit brachte er denn richtig 2 wunderschöne *Pelikaneier* herbei! Auf den allgemeinen Sturm der Entrüstung, der sich daraufhin unsererseits erhob, wurde auch die erlegte Bekassine herbeigeschleppt — und entpuppte sich als mächtiges, uraltes Exemplar von *Pelecanus crispus*.

Das beste an der Sache war, dass der gute Beamte durchaus nicht einsehen wollte, dass Bekassine auf deutsch etwas anderes bezeichne wie den gewaltigen Sackträger.

Etwas Unklares schien aber doch an der Sache zu sein, denn trotz aller nachfolgenden Bemühungen konnte ich über den Brutplatz dieses Schoppelikanes nichts genaues erfahren. Colonien der Art bestehen im Gebiet von Moru-Ghiöl nach Aussage aller Fischer *nicht mehr* — doch brüten einzelne Pärchen oder kleine Gesellschaften von 2—4 solchen verstreut und unregelmässig noch immer. Ein solches Nest scheint dem Beamten angesagt worden zu sein, der dann — in echt orientalischer Faulheit — die Erlegung des Brutvogels und die gewiss nicht mühelose Erlangung des Eier irgendwelchem Fischer überliess, dann aber, als er einsah, dass er den mit gewichtigen Empfehlungsschreiben ausgerüsteten Fremden gegenüber einen

hibát követett el, eljárását egymással ellenmondó koholmányok egész halmazával igyekezett kimenteni vagy legalább elpalástolni.

Rám nézve ez az eset annál sajnálatosabb volt, mert, a mint később kiderült, ezzel elszalasztottam az egyedüli alkalmat, melyben a gödény fészket és tojását in situ láthattam, és a költő madarat a fészkelési helynél megfigyelhettem volna.

Április 16-át részint néhány megmentendő darab präparálásával részint a Moru-Ghiöl közelében a Szt György-ág mindkét partján fekvő báltákba való kirándulással töltöttem, 17-én a Kuibida tóra tettem egy kirándulást — arra a helyre, a hol 1874-ben a *Sintenis* testvérek az első *Pelecanus onocrotalus* telepet találták, és ennek a fajnak a tojásaiból több száz darabot gyűjtöttek.

Felejthetetlenül él emlékezetemben ez a nap, hiszen teljesült egy régen táplált vágyam, magam hatolhattam be a nagyszerű vadonba, abba a végtelen mocsaras, nádas területbe, melyet a Sintenis testvérek oly mesterien rajzoltak.* Szerencsére kedvezett az idő is a reggeli 6 órától esti 10 óráig tartó kiránduláson, melyet egy moru-ghiöli, Fedor nevű, derék fiatal orosz halász kis lottkájában tettünk meg, miközben felváltva majd én, majd Klingl kormányzott, ha csak a nagyon is keskeny gírlák csáklázással való haladásra nem kényszerítettek. Ezt azután fáradhatatlan Fedorunk maga végezte.

A moru-ghiöli kerhanából (ladikkikötő hely), kiindulva, először összejártuk azt a széles tavat, melynek az orosz halászfaluca névét köszöni, egy széles, náddal körülvett gírlá-n (így nevezik az egész delta területen a nádasokban elhuzódó keskeny, nyílt vizekből álló csatornákat) a Szt.-György-ágba kanyarodtunk, és ezen felfelé hajóztunk az islinai halrakodóig.

Itt ezelőtt egy faluca állott, mely azonban legtöbb lakójával együtt egy hirtelen árvíznek esett áldozatul. Az egykor itt levő 30—40 ház helyén most csak néhány alacsony nádkunyhó,

Fehler begangen habe, sein Vorgehen durch ein ganzes Gewirr von sich widersprechenden Dichtungen zu entschuldigen oder wenigstens zu bemänteln suchte.

Für mich speciell war dieser Fall umso bedauerlicher, als wie sich später erwies, mir dadurch die einzige Gelegenheit entging, Nest und Eier eines Pelikans in situ zu sehen und den Brutvogel bei seinem Gelege zu beobachten.

Den 16. April verbrachte ich teilweise mit dem Präparieren einiger zu rettender Stücke, teils mit einem Orientirungs-Ausflug in die nächst Moru-Ghiöl an beiden Ufern des Georgs-Armes gelegenen Balten; am 17-ten machte ich einen Ausflug an den See Kuibida — den Platz, wo die Gebrüder Sintenis im Jahre 1874 die erste Colonie von *Pel. onocrotalus* gefunden und mehrere hundert Eier dieser Art gesammelt hatten.

Unvergesslich wird dieser Tag in meiner Erinnerung fortleben — brachte er mir doch die Erfüllung des langgehegten Wunsches, selbst einzudringen in die grandiose, von den Brüdern Sintenis* so meisterhaft geschilderte Wildniss jener unendlichen Sumpf- und Rohrgebiete. Zum Glück begünstigte gutes Wetter die ganze, von morgens 6 Uhr bis abends 10 Uhr dauernde Tour, welche wir in der kleinen Lotka eines braven, jungen russischen Fischers aus Moru-Ghiöl, Namens Fedor, zurücklegten, wobei abwechselnd bald Klingl bald ich das Steuer führten, wenn nicht allzusehnales Fahrwasser der «Gírla» stossweises Vortreiben des Kahnes vom Stern aus (csáklázás) beanspruchte. Dies führte dann unser unermüdlicher Fedor allein aus.

Von der Kerhana (Bootsstelle) von Moru-Ghiöl aus durchquerten wir erst den breiten See, dem das russische Fischerdörfchen seinen Namen verdankt, bogen durch eine breite, rohrunstandene Gírla (so werden im ganzen Delta-gebiet schmale, zwischen Rohrwänden sich hinziehende Canäle freien Wassers genannt) in den St.-Georgsarm und schifften denselben stromauf bis zur Fischereistation Izlina. Hier stand vor Zeiten ein Dörfchen, welches jedoch mit den meisten seiner Bewohner einem plötzlichen Hochwasser zum Opfer fiel. An Stelle der einst vorhandenen 30—40 Häuser erheben

* «Die Natur» (28) 1879 Nr. 9—10. «Egy gödény fészkelési hely a Dobrudsai Duna-deltában.»

* «Die Natur», (28) 1879 Nr. 9—10. «Ein Pelikan-Brutplatz im Donau-Delta der Dobrudscha.»

lipován halászok szerény tanyája emelkedik. Egy Izlina (a román térképen Uzlina) mellett elágazó gírla, melyen át a folyamág emelkedő vize patakszerű sebes rohanással ömlött a nádrengetegbe, a hasonló nevű nagy tóba vezetett, melyet koszorú alakban övez egy egész sor kisebb, egymással számos gírla által összekötött tó.

Ezek egyikén, a Ghiöl Islinec-en át az Isaca nevű (Isakov) halászhelyet értük el, mely egy a körülbelül 4 klm. hosszú $2\frac{1}{2}$ klm. széles hasonló nevű tó mellett álló magányos nádkunyhóból áll. Eddig a táj meglehetősen hasonlított a Moru-Ghiöl közelebbi környékén levőhöz.

Rengeteg nádmezők emelkednek a gírlák mindkét szélén, mely utóbbiak csak a tulajdonképeni folyam közelében vannak a gyakori árvizek lerakódásaiból keletkező likacsos szárazföldből álló keskeny pászttákkal szegve, tovább azonban a nádrengeteg belsejében a jó 3—4 m. magas, hüvelyknyi vastag nád között szabad vizesikokként húzódnak el. A sok tó, mely a nádrengetegben mindenütt található, épen csak nádtól ment helyek, a hol a túlságos mély víz ennek növést megakadályozza. E helyett azonban a kisebb tavakon, és a nagyobbak szélein — mert *partokról* itt a delta belsejében sehohsem lehet szó — más, buja és fantasztikus növényzet fejlődik. Nupharok és Nymphaeák széles, sötét leveleikkel messzire borítják be a víztükröt, boglárkák, húnorfajok és kolokánok nyújtogatják ki hegyes, keskeny élű levelekkel ellátott hosszú száraikat a tiszta vízből, hogy a kis bimbó a napfényben és szabad levegőn kifejlődhessék. Közöttük buján tenyészik mindenféle más, idegenszerű növénytypus. Ezek részint finom indákban, kicsiny bugákban terjeszkednek a felszínen, részint erős husos száron emelkednek ki a fekete mélységből, hogy körülbelül méternyi mélységben a víz színe alatt hosszú, lándzsa alakú sötét levelekből álló, ananász-szerűleg szétágazó koronává fejlődjenek, vagy hogy sokszoros elágazásban széles leveleket bocsássanak a felszínre. Ezek Stratiotes, Ceratophyllum és húnorfajok. Fájdalom, botanikai

sich nun bloss einige niedere Rohrhütten, bescheidene Quartiere der hier hausenden Lipovaner Fischer. Eine bei Izlina (auf der rum. Karte Uzlina) abzweigende Gírla, durch welche das steigende Wasser des Armes bachartig reisend in die Rohrwildniss hineinschoss, führte in den grossen See gleichen Namens, um welchen herum sich eine ganze Reihe kleinerer, untereinander durch zahlreiche Gírlen verbundener Seen kranzartig herumschlingt. Über einen derselben, den Ghiöl Islinec, erreichten wir die aus einer einsamen Rohrhütte bestehende Fischerei Isaca (Isacow) am grossen, etwa 4 Kilometer langen, $2\frac{1}{2}$ Kilometer breiten gleichnamigen See. Bis hieher war die Landschaft ziemlich ähnlich der aus der näheren Umgebung Moru-Ghiöls. Mächtige Rohrfelder schiessen zu beiden Seiten der Gírlen empor, welche ihrerseits nur in der Nähe des eigentlichen Stromes von schmalen Streifen schwammigen Festlandes, den Ablagerungen der häufigen Hochwässer, eingesäumt sind, weiterhin aber im Inneren der Rohrwildniss ohne jegliches festes Ufer zwischen dem 3—4 Meter hohem, zolldickem Rohr als freie Wasserstreifen sich hinziehen. Die vielen Seen, die sich allenthalben im Rohrwust öffnen, sind eben nur rohrfreie Stellen, wo allzugrosse Tiefe dessen Wuchs verhinderte. Dafür entwickelt sich auf den kleineren derselben und an den Rändern — denn von Ufern ist hier im Inneren des Deltas nirgends zu reden — der grossen Seen eine andere, üppige und phantastische Vegetation. Nuphar und Nymphaea bedecken mit den breiten, dunkeln Blättern weithin den Wasserspiegel, Wasseranunkel, Laichkrautarten und Wassernuss ranken ihre weiten Arme mit den spitzen und scharfkantigen Blättern durch die klare Flut empor, dass das Blütenknöspchen sich im Sonnenschein und freier Luft entfalten könne. Dazwischen wuchern üppig allerlei andere fremd erscheinende Pflanzentypen, teils in feinen Ranken und zarten Rispen an der Oberfläche einbertreibend, teils auf kräftigem, fleischigem Schafte aus schwarzer Tiefe emporsteigend, um etwa metertief unter dem Wasserspiegel sich zu ananasartig ausstrahlender Krone aus langen, lancettförmigen, dunklen Blättern zu entwickeln oder in vielfältiger Verästelung breite Blattrispen an die Oberfläche zu entsenden. Es sind dies Stratiotes-, Ceratophyllum- und Knöterich-Arten — leider sind meine botanischen

ismereteim gyengék ahhoz, hogy ennek a vonzó vízi flórának névjegyzékét összeállíthassam; de azért teljesen élveztem a felséges, buja tenyészszerű sokszerű alakzatok sajátos varázsát.

A sokféle alak halmaza helyenként oly sűrűn borította a víz színét, hogy a lottkát csak nagy fáradsággal lehetett közöttük átszorítani, vagy jobban mondva az élő szőnyegen áttolni. Hogyha aztán egy nagyobb tavon át haladtunk, és a nád széle perspektivikusan visszalép a kék esendes víztükörtől, akkor a nagyobb látókörben akadálytalanul járhatott a szem az egyenlő kiterjedésű, egyhangú, végtelen nádasok mezőin. Hatalmasan hat ez a vadon a maga egyhangúságában és impozáns nyugalomban. A meddig a szem ellát, nád, nád és megint csak nád. Az ember nemcsak tudja, de érzi is, hogy mindez a rengeteg nádas szüzen maradt a maga föltétlen hozzáférhetetlenségében — ember még nem tette ide a lábát, hajó nem képes rajtuk áthalolni, csak a szárnyaló madár keres és talál még le nem leplezett homályában békét és menedéket.

Fáradságosan hatol az ember lépésről-lépésre ezekbe a nádrengetegekbe — hónapokig tartó munkába kerül, míg egy csónakkal járható útat, egy gírlát vágnak ki és ezáltal egy új szemet kötnek a közlekedési utak hálójába, mely halászat céljából szeli át a deltát. És jaj akkor, ha a gírlát nem tartják a legnagyobb gonddal jó karban. Egyetlen év buja hajtásai elégségesek, hogy még a legkönnyebb csónakokra is járhatatlanokká tegyék — s egy további év múlva már a lipován halász éles szeme sem képes az újból zárt náderdőben az egykori útnak bár csak helyét is megismerni. Átlagosan, közepes vízállás mellett, 3—4 métert és többet is tesz ki a víz mélysége a deltának e részében, ugyanannyi a remek vastag nád magassága a víz felett — sűrűn és bontatlanul emelkedik szár szár mellett közvetlen a vízből, a nézőben igazán egy erdő benyomását kelte.

Halkan eveztünk az isacai tó barátságos kék tükörén, mikor nyolcz-tíz kilométernyi távolságban egy hatalmas gőzös árboezai és kürtője bukkantak fel a náderdő felett. Oda át a szulinai

Kenntnisse zu schwach bestellt, um ein Namensverzeichnis dieser anziehenden Wasserflora zusammenstellen zu können, wohl aber genoss ich voll den eigenen Zauber der herrlichen Üppigkeit und der Mannichfaltigkeit der Formen, deren Wust das Wasser stellenweise so dicht erfüllt, dass die Lotka nur mit Mühe hindurchgezwängt werden konnte oder besser gesagt über den verfilzten Teppich hinübergehoben werden musste. Fährt man dann über die Fläche eines der grösseren Seen dahin und tritt der Rohrsaum perspektivisch gegen den blauen, stillen Spiegel zurück, so schweift das Auge unbehindert in dem vergrösserten Schkreis über gleichmässig ausgebreitete, eintönige, endlose Rohrfelder hin. Mächtig wirkt die Eintönigkeit dieser Widmmiss in ihrer imposanten Ruhe. So weit das Auge reicht, Rohr, Rohr und immer wieder Rohr. — Man *weiss* es nicht nur, man *fühlt* es sogar, dass all' diese weiten Rohrbrüche jungfräulich geblieben sind in ihrer absoluten Unzugänglichkeit — keines Menschen Fuss durchquerte sie je, kein Schiffelein vermag sie zu durchdringen, nur der flüchtige Vogel sucht und findet in ihrem unentwehten Dunkel Frieden und Schutz.

Mühsam dringt der Mensch Zoll für Zoll in diese Rohrwüsten ein — monatelanger Arbeit bedarf es, bis eine Bootstrasse, eine Gírla ausgehauen und damit eine neue Masche in das Netz von Communicationswegen eingeführt ist, welche der Fischerei wegen das Delta durchziehen. Und wehe, wenn die Gírla nicht sorgfältig erhalten bleibt. Die üppigen Schösslinge eines Jahres genügen, um sie selbst für die leichtesten Boote unfahrbar zu machen, und nach einem weiteren Jahre vermag selbst das scharfe Auge des Lipowaner Fischers nicht mehr, in dem neuerdings geschlossenen Rohrwalde die Stelle des einstigen Weges zu erkennen. Drei-vier Meter und darüber beträgt die Wassertiefe in dieser Gegend des Deltas im Durchschnitte bei mittlerem Wasserstand, ebensoviel die Höhe des prachtvoll dicken Rohres über Wasser; dicht und undurchdringlich erhebt sich Halm neben Halm, bei dem Beschauer wirklich den Eindruck eines Waldes hervorrufend.

Leise ruderten wir auf den blauen, freundlichen Spiegel des Sees von Isaca hinaus, als die Masten und der Kamin eines mächtigen Dampfers acht bis zehn Kilometer von uns entfernt über dem Rohrwald emportauchten.

ágban zakatolt és fujva füstölgött a szörnyeteg a tenger felé tartva, talán Batumba, talán Konstantinápolyba, talán épen Angliába. Gyors menetben siklott le a folyamon, vas bordái közé egy darabka nyugat-európai műveltséget, raffinált kényelmet zárva. Ide át mi himbálóztunk a kék vizen, a kis lengő csolnakon — s csolnak és gőzös között, némán komolyan, és fenségesen terült el az átszeghetetlen balta.

Egészen másképen alakult e növényvilág mikor egy keskeny éren át, a hosszan elhuzódó Gírla Litkovot* értük el és azt átszelve Kuibida halászkunyhó felé igyekeztünk.

A szüzi náderdő itt ritkulni látszik; a nyári száraz nem emelkednek közvetlenül a vízből, hanem barna, a vitzükörből gyakran lábnyi magasságra kiemelkedő földes alapból. Igazán megkönnyebbülve lélegzik fel az utazó, hogy itt végre ismét partot, földet, szilárd alapot láthat.

Az aljat buja, üde pompában viruló füvek és leveles növények alkotják. A harmatfü puha levelei csalánszerű Stachysok csoportjai, és a nádi boglárka kardalakú levelei, akárcsak kérész kezétől rendezve, úgy csoportosulnak a széleken, hatalmas buja tenyészésű harasztosok emelkednek fölibük, és vízi csúcsosok és hunyorok kuszó indái kunkorodnak fel a nád vagy az itt erősen előtérbe lépő bús gyékény (Typha) sugár buzogány szárain. Sajátságosan szakgatottnak tünik fel ez az emelkedettebb föld, mert ezer meg ezer csoportba osztva, át és át töri azt a vitzükör, és e csoportok között mindenütt szabad, sötétszínű és mély víz terül el.

Ekkor — elhaladás közben — lottkánk könnyedén érinti egyikét az utat szegélyző szigetecskének — a csónakban alig érezhető az érintkezés és a sziget nádesoportjai mégis megremegnek, könnyedén ringanak a sás hosszú, magasan álló levelei és halkan csendesesen forgó mozgásban jön az egész szigetke és haladási

* Ez a gírla a Gírla Ruscá-val összeköti a Sulina ágat a Gorgova tó déli részével, és ezt ismét hosszú ívben a Szt.-György-ággal. Hozzávetőleges hossza 40—45 klm. tesz ki.

Dort drüben am Sulinaarm keuchte und dampfte der Koloss dem Meere zu — vielleicht nach Batum, vielleicht nach Constanti-nopel, vielleicht direkt nach England. In rascher Fahrt glitt er den Strom hinab, in seinen eisernen Flanken ein Stückchen westeuropäischen Comforts, raffinierter Cultur einschliessend. Hüben schaukelten wir auf blauer Flut in dem kleinen, schwanken Kahn — und zwischen Kahn und Dampfer lag stumm, ernst und gross die undurchdringliche Balta.

Ganz anders gestaltete sich das Vegetations-bild, als wir durch eine schmale Ader die weithin sich ziehende Gírla Litkov* erreicht hatten und dieselbe querend der Fischerhütte Kuibida zustrebten.

Der dichte Rohrwald scheint sich hier zu lichten; nicht unmittelbar aus dem Wasser steigen die schlanken Halme empor, sondern aus braunem, oft fusshoch den Wasserspiegel überragendem, erdigem Grund. Ordentlich erleichtert athmet der Reisende auf, hier endlich wieder Ufer, Erde, festes Land zu sehen.

In saftiger, üppiger Pracht bildet das «Unterholz» ein Heer von Blattpflanzen und Gräsern. Die zarten Blattrosetten des Sonnenthaues, Gruppen der nesselartigen Stachys, die schwertförmigen Blätter des grossen Halmenfuss gruppieren sich wie von Gärtnerhand geordnet an den Rändern, mächtige Farnkrautpartien wuchern darüber empor, und die kriechenden Ranken der Knöteriche und Nachtschatten streben an den schlanken Halmen des Rohres und des hier stark vorherrschenden Kolbenschilfes (Typha) aufwärts. Nur merkwürdig zerissen erscheint dieses höhere Land — in tausend und abertausend Gruppen verteilt durchbricht es den Wasserspiegel, und dazwischen ist überall freies, dunkelgefärbtes, tiefes Fahrwasser.

Da — im Vorbeigleiten — streift die Lotka leicht an eines der kleinen Inselchen an, welche den Weg säumen; — kaum fühlbar ist die Berührung im Boot, und doch erzittern die Halme der Rohrgruppe der Insel, ein leichtes Schwanken und Schaukeln bewegt die hohen Blätter des Schilfes, und leise, leise schwingt in drehender Bewegung das ganze Inselchen um

* Diese Gírla verbindet durch die Gírla Rusca den Sulina-Arm mit dem Südende des Sees von Gorgova und diesen wiederum in weitem Bogen mit dem Georgsarm. Ihre beiläufige Länge beträgt 40 bis 45 Kilometer.

irányunkat követve megfordul tengelye körül: az uszó lapok területébe hatoltunk.

Én ezt a formatiót korábbi tapasztalatokból ismertem — tudtam, hogy Kuibida környéke kizárólag ilyen természetű; — de a valóság messze felülmulta képzeletemet és őszintén megvallom, hogy valami kényelmetlen szorultság érzete vett rajtam erőt, mikor így óráról-órára haladtunk lengő kis csónakunkban ennek az alattomos területnek csalóka útvesztőjében.

Szép volt, az igaz és nincs az a kertész, a ki ügyesebben és szebben állíthatta volna össze azokat a gyönyörű növénycsoportokat, melyeket itt a természet alakított szeszélyes játékában. Fájdalom e növények még nem virágoztak — csak a Nuphar és a Nymphaeák kezdtek virágszáraikat a víz fölé emelni — de a leveles növények elrendezése egyedül is elégséges volt arra, hogy engem teljesen lekössön. Az üde buzogánygyékény, a régi és új nád változás gazdag csoportosulása, a mocsári növényeknek nem is sejtett buja tenyészése, ehhez a sötét víztükrök, melyeknek mély öléből helyenkint ismét más, sokszere csoportokban gazdag növény-alakok törnek napfényre, hogy harmonikusan sorakozzanak a szigetek növényzetéhez. Mindez páratlanul szépséges volt. És az ember mégsem örülhet igazán az élvezetnek. Az a tudat, hogy mértföldnyi kerületben mindenütt ily bizonytalan a talaj, nyomasztólag hatott. Hisz még maga a girla sem biztos, — egy vihar elégséges arra, hogy az ezernyi kisebb-nagyobb úszó lap szigeteeskéket úgy össze-vissza hajtsa, hogy a helyes irány megtartása majdnem lehetetlenné válik. És eltévedni ebben a labirintusban! Csak csolnokon képzelhető az átalmenés; a csalékony takaró sehol sem bírja meg az embert, nagyobb távolságra épen nem; a látszólag szilárd talaj alatt pedig hat és több méternyi mélység tátong!

Ez a formatio az egész deltában meglehetősen gyakori — ha nem is mindenütt oly nagyszerű alakban, mint a Kuibida tó környékén. Elhalt, roskadt, törött nád, a vihartól kitépott gyökértövek, az árvizek alkalmával idesodort mindenemű gíz-gaz, mindez helyenként összeszőődik.

seine eigene Achse herum, der Richtung unserer Fahrt folgend: wir sind in das Gebiet der schwimmenden Inseln eingedrungen!

Mir war diese Formation von früheren Erfahrungen her geläufig — ich wusste, dass die Umgebung des Kuibida ausschliesslich so beschaffen sei. — doch waren alle meine Vorstellungen durch die Wirklichkeit weit übertroffen, und ich gestehe offen, dass ein eigenes Gefühl unbehaglicher Beklemmung mich überkam, als wir so Stunde auf Stunde auf unserem schwanken, kleinen Fahrzeuge in dem trügerischen Labyrinth dieses heimtückischen Terrains dahinfuhren.

Schön war es freilich, und keine Gärtnerhand könnte geschickter und lieblicher die reizenden Pflanzenpartien zusammenstellen, als es die Natur in launigem Spiele gethan. Leider blühten die Pflanzen noch nicht — nur Nuphar und Nymphaea begann die Knospentiele über Wasser zu strecken, — aber das Arrangement der Blattpflanzen allein war genügend, um mich voll zu fesseln. Die reiche Abwechslung der Gruppierung von frischgrünem Kolbenschilf und altem wie neuem Rohr, das ungeahnt üppige Wuchern all der saftigen Sumpfpflanzen, dazu die dunklen Wasserflächen, aus deren tiefem Schoosse wieder andererseits an mancher Stelle ein reicher Flor mannichfaltiger Gestalten ans Tageslicht stieg, um sich harmonisch den Inselpflanzen anzugliedern — das alles wirkte unvergleichlich schön. Und doch ward man des Genusses nicht recht froh. Das Bewusstsein, in meilenweitem Umkreise von solch' unsicherem Terrain umgeben zu sein, wirkt drückend. Selbst die Girle ist ja nicht sicher — ein Sturm genügt, um all die tausend kleinen und grösseren Inseln so wirr durcheinander zu treiben, dass ein Einhalten des richtigen Pfades fast zur Unmöglichkeit wird. Und verirrt in diesem Labyrinth? Nur zu Kahn ist ein Durchkommen denkbar nirgends trägt die trügerische Decke auf weitere Strecken. — und unter dem scheinbar festen Boden lauert eine Tiefe von 20 Fuss und darüber!

Diese Formation ist im Delta ziemlich häufig anzutreffen — wenn auch nicht immer in so prächtiger Form wie in der Umgebung des Kuibida. Abgestorbenes, gebrochenes Rohr, vom Sturm ausgerissene Wurzelstöcke, von der Hochflut herbeigeschwemmte Detritus aller Art ballen und filzen sich an gewissen Stellen zu-

Alsóbb rendű növények, moszatok és mohák, hinárok az ingatag tutajt szilárd alappá kapcsolják össze, a melyen nemsokára a nád és más növényzet vetheti meg a lábát, és az ezernyi gyökérszálaeskák a likacsos tömegnek nagyobb szilárdságot kölcsönöznek. Az elhaló nemzedékek maradékaikat egymásfelé halmozzák, új táplálékot nyújtva jövő nemzedékek számára. Állandó szelek az egyes szigetekcéket nagy mezökké terelik össze, melyeknek ingatag takarója messzire borítja a vizet. Végre az egymásfelé tornyosult szerves anyagok terhe túlnagy lesz, és lassan a mélységbe süllyed az egész alap, új tért nyitva hasonló játéokra. Lenn a mélységben pedig réteg-rétegre halmozódik és zajtalanul emelkedik tovább és tovább a magasságba, mint új, szilárd szárazföld.

Homok- iszap és az árvizek lerakódásainál gyorsabban töltik fel a deltát az elsüllyedő növényi maradékok e tömegei, és lépésről-lépésre szorítják vissza a vizet melynek eredetüket köszönhetik. Ma még a növény uralkodik itt. Kevés madár élénkíti ezt a vidéket — a legvadabb mocsári madarak nagy telepei eltűntek, lakóik, melyek egykor ezeken a majdnem hozzáférhetetlen helyeken békés otthont leltek, ma már csak átvonuló vendégek, csak helyenként hallatja a *Locustella luscinioides* sajátságos trilláját, vagy éneklí a *L. melanopogon* gyönyörű, bánatos dalát; mesze vidéken, komor hallgatás uralkodik a balta felett, a minő illik is ebbe a titokzatos műhelybe, a hol a természet még ma is szárazföldeket épít.

Ebben a feneketlen útvesztőben nem messze a Kuibida tótól emelkedik valóságos szilárd alapon egy domb — valószínűleg szintén terméke a fent rajzolt folyamatnak. Két hatalmas, ősrégi fűz emelkedik rajta, és árnyékukban biztosan és kényelmesen nyugszik egy halász-kunyhó. Itt partraszállottunk és az épen távollevő gazda nádfonatu haltartójából hatalmas adag nyálkás czomppóval, pirosszárnyú-konzérrel, haresával és folyami sügérral láttuk el magunkat. Ugyanis minél több fajt használnak, annál jobban sikerül a Csorba, vagyis a hallevés. Nemsokára zengett az üst a nádtűz felett s a hazatért halász, egy öreg ember, ki már harmincz éve halászat itt, hallevésünkhöz eczettel

sammen. Pflanzen niederer Art, Algen und Moose, verbinden das schwanke Floss zu festem Grunde, auf dem bald Rohr- und andere Vegetation Fuss fassen kann und im Verein mit den tausend Wurzelfäserchen der lockeren, schwammigen Masse grössere Consistenz verleiht. Die absterbenden Generationen der Pflanzendecke häufen ihre Reste übereinander, neue Nahrung für kommende Geschlechter bietend. Constante Winde backen die einzelnen Inselchen zu grossen Feldern zusammen, deren schwanke Decke oft weithin das Wasser überbrückt. Endlich wird die Last der aufeinandergethürmten organischen Stoffe zu schwer, und langsam versinkt das ganze Floss in die Tiefe, neuen Raum zu gleichem Spiele eröffnend. Unten am Grund aber baut sich Lage über Lage und wächst still empor als neues, festes Land. Schneller noch als Sand und Schlamm und Geschiebe, welche die Hochflut zurückklässt, füllen die Massen versinkender Pflanzenstoffe das Deltagebiet auf und drängen Fuss um Fuss die Wasser zurück, denen sie ihren Ursprung verdanken. Hier herrscht heute noch die Pflanze; wenig Vögel beleben diese Gegend — die grossen Colonien scheuesten Sumpfgefögels, die ernst an diesen fast unzugänglichen Stellen ihr ungestörtes Heim gefunden haben, sind nur vorübergehende Gäste — stellenweise nur schwirrt der Nachtigallröhrsänger seinen eigenartigen Triller, oder flötet klagend *L. melanopogon* ihr reizvolles Lied — auf weite Strecken hin ruht ernstes, düsteres Schweigen über der Balta, wie es für die geheimnissvolle Werkstätte passt, in welcher die Natur noch heute Länder baut.

Mitten in diesem bodenlosen Gewirr erhebt sich unweit des Sees Kuibidä ein niederer Hügel wirklich festen Bodens — wohl auch ein Product des oben geschilderten Vorganges. Zwei mächtige, uralte Weiden erheben sich auf demselben, und in ihrem Schatten ruht sicher und behaglich eine kleine Fischerhütte. Hier landeten wir und versorgten uns aus dem rohrgeflochtenen Fischbehälter des augenblicklich abwesenden «Hausherrn» mit einem tüchtigen Gerichte Schleien, Rotfedern, Welsen und Flussbarschen. Je mehr Arten nämlich verwendet werden, desto vorzüglicher gerät die Csorba, die Fischsuppe Bald brodelte über dem Rohrfeuer der Kessel, der heimkehrende Fischer, ein alter Mann, der seit dreissig Jahren hier herumfischet, erfreut uns mit Essig zu unserer

kedveskedik, (a miért mi bort szolgálunk fel neki). Néhány percz alatt kész a felséges ízű ebéd — hogy majdnem ép oly gyorsan el is legyen fogyasztva. Déli 1/22 volt.

Mindenfélét mesélget ezalatt az öreg; hajdanában mily nagy tömegekben fészkeltek a Babicá-k (gödények) a Kuibida tavon, mily gyakori volt a báltában a hatyú és más különféle szárnyas vad — míg most alig látható ezekből valami. «Sunt premulți vênatori» — nagyon sok a vadász! — a mindig és mindig visszatérő refrain. Aztán elbeszéli, hogy primitív nádguli-bája helyén szilárd, vert falú ház állott emlékezetet meghaladó idők óta, míg más hasonló helyekkel együtt a hatóságok parancsára lerombolták, hogy a rettegett Dobruđa rablót, Leczinski Simont, ezektől a buvó helyektől megfoszszák. Ez víz volt Fedorunk malmára — mert ő is ismerte a hirhedt Simeon perceptort (az adószedő Simeon); sőt mi több, egy évig dolgozott is vele a halászatnál — és most a kettő felváltva mondta el egyik kalandot a másik után abból a legendakoszorúból, mely a bálták eme Rózsa Sándorának személyét, kit mint az elnyomottak oltalmazóját és a jogtalan szerzemény megbüntetőjét dicsőítenek, legendaszerű fényvel körüveszi. Egészen egyedül, társak nélkül sokáig tartotta rettegésben ez a mindenesetre vakmerő bátorságú férfiú az egész Dobruđsát, a nélkül, hogy sikerült volna őt kézrekeríteni — a mi különben annál kevésbbé csodálatos, miután mindaz a sok erdőben és báltában magányosan élő pásztor és halász leghatározottabb barátja volt, és sorsát még ma is siratja. Mikor azonban Statescu helytartó 10000 franknyi jutalmat tűzött ki kézrekerítésére, akkor biztonsága oda volt. Mikor 1890 októberében beteg és nyomorultan egy szőlő kunyhójában menedéket keresett az őszi viharok elől, a tulajdonos azonnal elárulta, és ő elesett a megragadására kiküldött katonai őresapattal való harcban, miután egy katonát lelőtt, több mást pedig súlyosan megsebesített.

Ma a népdal dicsőíti tetteit, és este a fálvakban sokszor lehet hallani a lányok melabús orosz nótáit Leczinskiről, a nemeslelkű rablóról.

Fischsuppe (wofür wir ihm mit Wein aufwarten), und in wenigen Minuten ist das herrlich mundeMittagsmahl fertig — um fast ebenso rasch verzehrt zu sein. Es war halb 2 Uhr mittags!

Allerlei erzählt dabei der Alte; wie vor Zeiten die Babicä (Pelikane) in grossen Massen am Kuibidä gebrütet hätten, wie Schwäne und allerlei anderes Geflügel so häufig in der Balta gewesen sei — während jetzt wenig von alldem sich blicken liesse. «Sunt premulți venători» es sind zu viel Jäger! — der immer und immer wiederkehrende Refrain! Dann erzählt er, wie an stelle seiner primitiven Rohrguliba ein festes Haus mit Lehmwänden hier gestanden hätte seit undenklichen Zeiten, bis es nebst anderen ähnlichen Anlagen auf Befehl der Behörden zerstört wurde, um dem gefürchteten Dobruđscha-Räuber Simeon Leczinski diese versteckten Schlupfwinkel zu entziehen. Das war Wasser auf unseres Fedor Mühle — denn auch er hatte den berüchtigten Simcon perceptor (Steuereintnehmer Simeon) gekannt, ja sogar über ein Jahr mit ihm bei der Fischerei gearbeitet — und nun erzählten uns die beiden abwechselnd ein Abenteuer nach dem andern aus dem Kranze von Legenden, welche die Person dieses als Beschützer der Unterdrückten und Bestrafer unrechtlichen Erwerbes gepriesenen Rózsa Sándor's der Balten mit sagenhaftem Glanze umgeben. Ganz allein, ohne alle Gefährten, hatte dieser jedenfalls durch verwegenen Muth ausgezeichnete Räuber lange Zeit die ganze Dobruđscha in Atem erhalten, ohne dass es gelungen wäre, seiner habhaft zu werden, — was übrigens umsoweniger wunderbar erscheint, als alle die vielen, einsam im Wald oder Balta hausenden Hirten und Fischer seine ausgesprochenen Freunde waren und heute noch sein Schicksal beklagen. Als aber Präfect Statescu eine Prämie von 10,000 Fres auf seine Ergreifung setzte, war es mit seiner Sicherheit vorbei. Als er im October 1890 krank und elend in einer Weingartenhütte Schutz vor den Herbststürmen suchte, wurde er von dem Eigentümer sofort verraten und fiel im Kampfe mit der zu seiner Festnahme ausgesandten Militärpatrouille, nachdem er einen Soldaten erschossen, einige andere schwer verwundet hatte. Heute preist das Volkslied seine Thaten, und gar oft hört man abends in den Dörfern die Mädchen melancholische russische Weisen singen von Leczinski, dem edelmütigen Räuber.

Az öreg Dimitrijnek ilyen érdekes beszélgetése daczára is csak rövid ideig pihentünk, és nemsokára az úszó lápok közein át a kis Kuibida tóra siettünk, melynek nyugati széle mentén haladva, egy más gírlába kanyarodtunk, és új útakon át ismét az isacai tóba tértünk vissza. Az első délutáni órákban könnyű szél kerekedett — a mi a Kuibidán érdekes látványt szerzett; nádasszigetek — még 20-25 m. átmérőjűek is — színházi díszletekként zajtalanul siklottak tova a széles vizen a keleti szélétől a nyugatihoz; a kisebbek gyorsabban haladtak, a nagyobbak lassabban — és itt-ott egyik vagy másik szigeteske lassan saját tengelye körül forgott, a mint épen belekapott a szél az egyenlőtlenül emelkedő nád és sás vitorlába.

Érdekes volt, de borzalmas — és egyszersmind akadályozó is, mert a szél, bármily könnyű volt is, az útírányt annyira eltölti, hogy Fedorunk legbiztosabb helyi ismerete daczára is ismételten csalóka zsák utezákba került, és néhány helyen valósággal át kellett magunkat tapogatni az úszó lápok útvesztő közein. Isacától simán ment az út, csak a keskeny izlinai gírlában izzadtunk egy kevésbé, mert most ennek rohanó folyásával szemben kellett haladnunk. Végre a Szt-György-ágba kanyarodva hajónkat a középén tartva gyorsan haladtunk lefelé a folyamon. Éj borult a széles moesárvidekre, izzóvörösen emelkedett a teli hold a szemhatár fölé — s a párától terhes báltalevegőben oly alaktorzulást mutatott, a milyent eddigelé még sohasem láttam; hosszú, laposra nyomott eclipsishez hasonlított.

Zajtalanul, evezés nélkül siklott esolnakunk le a széles ágon — köröskörül sötét éj volt, hallgatagon ültünk mi hárman lottkánkban, és néztük azt az ezüst esikot, melylyel a hold beüzüstözte a habokat. Nagypéntek éjszakája volt, és gondolataink messze, hazaszálltak, a hol szeretteink a közeli husvétra készülődtek.

A helyrajzi és tájképi viszonyok érdekességétől eltekintve, ez és az előtte való napi kirándulás csak alig nyújtott kielégítő eredményt. A kis beltavak, melyekre nézve ezen a kedvező ponton különösen jó reményeim voltak, csak a térképen léteztek; a számalmasan pusztá part

Trotz dieser anregenden Gespräche des alten Dimitrij hielten wir nur kurze Rast und eilten bald durch die schwimmende Balta dem kleinen See Kuibidä zu, dessen westlichem Rande entlang wir in eine andere Gírla einbogen und über neue Wege wieder zum See von Isaca zurückfuhren. In den ersten Nachmittagsstunden hatte sich ein leichter Wind erhoben, was mir auf dem Kuibidä den interessanten Anblick verschaffte, wie Rohrinseln von sogar 20 bis 25 Meter Durchmesser, wie Decorationsstücke über die breite Wasserfläche vom Ost- zum Westrande geräuschlos hinübersegelten; die kleineren fuhren schneller, die grösseren langsamer, und hier und da rotirte ein oder das andere Inselehen langsam um seine eigene Achse, wie eben der Wind in das ungleich aufragende Rohr- und Schilfsegel eingriff.

Interessant war's, aber unheimlich und zugleich hinderlich, denn derselbe Wind, so leicht er auch war, hatte doch die Fahrbahn so verschoben, dass Fedor trotz seiner genauesten Localkenntniss wiederholt in trügerische Sackgassen geriet, und wir uns an manchen Stellen förmlich durch die Irrgänge der schwimmenden Balta durchtasten mussten. Von Isaca aus ging die Fahrt glatt weiter, nur die schmale Gírla Islina machte uns etwas warm, weil wir nun deren scharfe Strömung bergauf zu überwinden hatten. Endlich in den Georgsarm eingebogen, fuhren wir rasch die Strommitte haltend mit dessen Wassern stromab. Die Nacht hatte sich über das weite Sumpfland gesenkt, glutrot stieg der Vollmond über den Horizont empor, in der dunstgeschwängerten Baltenluft eine Formverzerrung zeigend, wie ich sie bisher nie gesehen; er glich einer langgestreckten, flachgedrückten Elypse.

Geräuschlos glitt unser Kahn ohne Ruder Schlag den breiten Arm hinab, tief dunkel blaute die Nacht umher, schweigend sassen wir drei in der Lotka, in den zitternden Streifen blickend, mit dem der Mond die Wellen übersilberte. Es war Charfreitagnacht und die Gedanken zogen weit hin in die Heimat, wo die Lieben zum nahen Osterfeste rüsteten.

Von dem topographischen und landschaftlichen Interesse abgesehen, hatte diese und die Excursion des vergangenen Tages wenig Befriedigendes geboten. Die kleinen Binnenseen, auf welche ich an diesem exponirten Punkte besondere Hoffnungen gesetzt hatte, existirten nur

Moru Ghiöl körül semmit se nyújtott, a mi átvonulókat pihenőre csábíthatna — és az óriási báltavidéket állandó vonulási megfigyelések területéről választani egyáltalában nem volna célszerű. Egy elég terjedelmes terület typicus ornisáról, a két vadászó úr barátságos közreműködése és saját kirándulásaim eléggé tájékoztattak — ez meglehetősen szegény fajokban, és még sokkal szegényebb egyedekben.

Utóbbi körülményt részben a fészkelési telepek lassankénti eltűnésével lehet megmagyarázni; mit minden oldalról meg is erősítettek, legalább a mi a gödényeket, karakutnákat, gémekeket és más efféléket illeti. Ezelőtt számos ilyen telep volt, de a szüntelen vadásztatás, valamint a halászsoknak mindig növekedő száma és az ezek által okozott folytonos nyugtalanítás, elűzte a bálta eme félénk lakóit, vagy legalább egészen félreeső, úgyszólván ismeretlen vidékekre szorította őket vissza.

Hogy azonban a mondhatni felséges életfeltételeket nyújtó helyeken más fajok, és különösen a kisebbek, miért vannak oly szórványosan képviselve, és hogy miért vannak még élénkebb helyeken is faj szerint oly kevesen, talány marad előttem. Csak a nyári lúd fészkel helyenként teljesen hozzáférhetetlen nádasokban még elég nagy számban. Feltűnő volt ellenben a kacsák kis száma, a melyek közül éppen csak a következő fajokat láttam: *A. boschas*, *strepera*, *nyroca* és *circia*. Másféle szárnyas vadat órákig tartó utakon csak egész szórványosan lehet találni, és különösen feltűnt az ily helyeken a különben oly közönséges szársa és különböző bűvár-tömegeknek hiánya.

Teljesen szegény azonban az egész terület kis fajokban, a melyeknek pedig nagyobb részben már itt kellett volna lenniök. *Aegithalus pendulinus* a báltaszélek közönséges, jellemző madara, melyet a nádrengeteg belsejében ugyanoly nagy számú *Panurus biarmicus* vált fel. A bálta belsejében helyenként gyakoribb volt *Locustella luscinioides*, és az úszó szigetek területén *Lusciniola melanopogon* is elég gyakran volt hallható. *Acroceph. phragmitis* azonban úgyszólván

auf der Karte: der trostlos kahle Uferrand um Moru-Ghiöl selbst bietet nichts, was Durchzügler zu einer Rast verlocken könnte, und das ungeheure Baltengebiet als Terrain für stabile Zugsbeobachtungen zu wählen, wäre durchaus nicht zweckentsprechend. Über die typische Ornithologie eines ziemlich ausgedehnten Gebietes war ich, Dank der freundlichen Beihilfe der beiden jungen Herren und durch die eigenen Touren, so ziemlich orientirt; dieselbe ist ziemlich artenarm, noch auffallender aber arm an Individuen.

Letzterer Umstand erklärt sich zum Teil durch das allmähliche Verschwinden der Brutcolonien, welches mir von allen Seiten bestätigt wurde, wenigstens was die Pelikane, Cormorane, Reiher und dgl. anbelangt. Colonien dieser Arten existirten früher zur genüge; die rastlose Jagd jedoch, welche auf diese Tiere gemacht wird, sowie die immer mehr zunehmende Zahl der Fischer und die durch dieselben verursachte stete Beunruhigung vertrieb diese scheuen Bewohner der Balta oder drängte sie doch in ganz entlegene, sozusagen unbekannte Gebiete zurück.

Warum aber an den geradezu herrliche Existenzbedingungen bietenden Plätzen andere Arten und ganz besonders die Kleinvögel so sporadisch verteilt und selbst an belebteren Stellen nur in wenigen Arten vertreten sind, bleibt mir ein Rätsel. Nur *Graugänse* brüten in ganz unzugänglichen Rohrfeldern stellenweise in recht bedeutender Menge. Auffallend schien mir dagegen die geringe Zahl der Enten, von denen ich überhaupt nur die Arten *A. boschas*, *strepera*, *nyroca* und *querquedula* sah. Anderes *jagdbares* Geflügel trifft man auf stundenlangen Fahrten immer nur ganz vereinzelt, und vermisste ich vor allem die an derlei Orten sonst so zahlreichen Mengen der Rohrhühner und der verschiedenen Taucher.

Geradezu arm aber ist das ganze Gebiet an Kleinvögeln, deren grösserer Teil ja doch schon eingerückt sein musste. *Aegithalus pendulinus* ist ein gemeiner Charaktervogel des Baltensandes und wird im Inneren der Rohrwüste von *Panurus biarmicus* in gleicher Menge abgelöst. An einzelnen Stellen der inneren Balten fand ich *Locustella luscinioides* häufiger, und im Gebiet der schwimmenden Inseln liess sich auch der Tamariskenrohrsänger nicht allzu selten hören. *Acroceph. phragmitis* fehlte jedoch so

teljesen hiányzott, mert csak 2 vagy 3 helyen hallottam a hangját, az april 17-iki hosszú úton. *Acrocephalus turdoides* úgy látszik éppen megérkezett, — csak 4 példányt konstatálhattam. Fedor kérdésemre úgy vélekedett, hogy ez a madár nem éppen gyakori, a lárnozó nádi rigóposzáta pedig oly faj, melyet nem egykönnyen lehet meg nem hallani. Kék czinke minden füzesben található — nádi sármány általában nem éppen ritka — evvel azonban a báltáknak tipikus kisebb fajai ki is vannak merítve. És e mellett órákig tartó utakat lehet tenni a leggyönyörűbb náderdőben, a legkedvezőbb mocsár területen, a nélkül, hogy az ember egyetlen egy madárhangot is hallana, vagy hogy egyetlen egy szárnyas vándort látna tovamonúlni a nád-erdő fölött.

Így ismét felszedtük sátorfánkat. Báró W. és gróf C., mely utóbbi előtte való napon még elejtette az áhítozott réti sást, a Razim lagunára és különösen ennek északi végében fekvő Pópina szigetére látogattak el, én pedig, miután szívélyes búcsút vettem a két földitől, a kikkel az utóbbi napokban a vadászat és a felséges természet örömeit, valamint a moru-ghiöli több mint kétes konyhai élvezeteket is megosztottam, felszálltam súlyosan megterhelt lottkámra, és két orosz halász erős karjaitól hajtva, a Szt.-György-ágon ismét lehaladtam, hogy a Dunavaczon és Dranovon át ismét Jurilofkába érhessek.

Másfélnapig tartott a csolnokon tett út Moru-Ghiöltől Jurilofkáig, melynek első része, a dranovi halrakodóig kevés érdekességet nyújtott. Órákig eveztünk az alsó folyásán most majdnem teljesen eliszaposodott és elhomokosodott Dunavaczon — egy hajdani Duna-ágon — rengeteg nádas mezők, vagy még egyhangúbb égési helyek között, a hol beláthatatlan távolságban mindenütt elhamvasztott fekete nádtorzsák állottak ki serteszerűleg a vízből.

Nádégések ezen a vidéken gyakoriak; és gyönyörű látványt nyújtanak ezek a szándékosan halászati célokra gerjesztett, vagy gondatlanságból keletkező tüzek sötét éjjel, mikor messze vidéken az egész balta izzó vörös fényben úszik és a bibor-vörös párák ég felé szállnak. A mily

gut wie ganz, denn nur an 2 oder 3 Stellen hörte ich während der ganzen langen Fahrt des 17. April dessen Stimme. *Acroceph. turdoides* schien eben eingerückt; nur 4 Exemplare wurden von mir constatirt. Fedor meinte auf meine Frage, der Vogel sei nicht eben allzu gemein, und der lärmende Drosselrohrsänger ist docheine Art, die nicht gut überhört werden kann. Blaumeisen sind in allen Weidengestrüppen vorhanden, Rohrhammern im allgemeinen nicht eben selten, damit ist aber die typische Kleinbevölkerung der Balten so ziemlich erschöpft. Und dabei gibt es stundenlange Strecken durch den schönsten Rohrwald, das denkbar günstigste Sumpfterrain, während deren man auch nicht eine einzige Vogelstimme hört, nicht einen einzigen gefiederten Wanderer durch die Lüfte ziehen sieht.

So brachen wir denn wieder unser Lager ab; Freiherr von W. und Graf C., welch' letzterer am Vortage richtig noch den gewünschten Seeadler erlegt hatte, statteten der Razim-Lagune und besonders der an ihrem Nordende gelegenen Pópina-Insel einen Besuch ab, ich aber bestieg nach herzlichem Abschied von den beiden Landsleuten, mit denen ich in den letzten Tagen die Freuden der Jagd und der herrlichen Natur sowie die Leiden der mehr als zweifelhaften Moru-Ghiöler kulinarischen Genüsse geteilt hatte, meine schwerbepackte Lotka und fuhr, von den kräftigen Armen zweier russischer Fischer gerudert, wieder den Georgsarm hinab, um über den Dunavüt und Dranow zurück nach Jurilofca zu gelangen.

Anderthalb Tage dauerte die Kahnreise von Moru-Ghiöl nach Jurilofca, deren erster Teil bis zur Fischerei-Station Dranow wenig Interessantes bot. Stundenlang ruderten wir auf dem in seinem unteren Laufe nun fast vollständig verschlammten und versandeten Dunavüt — einem ehemaligen Ausmündungsarme — zwischen mächtigen Rohrfeldern oder noch eintönigeren Brandstätten dahin, wo in unabsehbarer Fläche nur die schwarzgekohlten Rohrstengel borstig über das Wasser emporragten.

Rohrbrände sind in diesen Gegenden häufig, und einen prächtigen Anblick gewähren diese absichtlich zu Fischereizwecken angelengten oder aus Fahrlässigkeit entstandenen Feuer in dunkler Nacht, wenn auf weite Strecken hin die ganze Balta wie in rote Glut getaucht erscheint, und die purpurnen Schwaden gegen den Himmel auf-

szépek ezek az égések, éppen oly veszedelmesek is lehetnek a magános bálta-halász vagy vadászra nézve, ha a szél és szárazság nagyon is hatalmasan kifejlesztik. Ily módon néhány év előtt a nagy dranovi állomást egy hatalmas nádégés teljesen elhamvasztotta, és még nagyobb katasztrófa érte a Dunavacz és a Deveatka-gírla szétágazásánál fekvő Szkella-t (ladik kikötőhely). Több négyzetkilométernyi nád lánggal égett, és a tüzes kör által bekerített Szkellát összes lakóival együtt megragadta és megemész-tette a viharszerűleg elötörő láng.

Keskeny és sekély gírlák rendszere köti össze a Dunavaczt a széles Csernecz gírlával, mely a nagy dranovi tóba és tovább, mint dranovi gírla a Razimba vezet. Nem messze Csernecz Floreától, több kisebb gírla összeolvasztásából keletkezett eredetétől, a Gírla Csernecz sós kezd lenni, mit nemsokára különösen a teljesen megváltozott nád tesz feltűnővé. A magas, alsó részében három-négy centiméter vastagságú nád helyett itt a száraz legfeljebb 1½ méter magasságúak, a vastagságuk pedig alig éri el a ezerüze vastagságát. A víz sótartalma tovább rohamosan nő, és a dranovi tó és a környékén fekvő bálták csak kevésbé édesebbek a tengerrel összeköttetésben levő Razim laguna erősen sós vizénél.

Azt vártam, hogy a sós-víz övbe való hatolásánál majd változás lesz észrevehető a faunában; csodálkozásomra azonban, mint mindig, úgy most is hallottam a *Locustella luscinioides* pírregését a nádesomókban, láttam bibor és szürke gémekeket, kendermagos és cigány-kaecákat ugyanolyan szórványos elterjedésben; röviden az avifaunát ugyanabban a fajok és egyedek tekintetében való szegény állapotban találtam, mint a tiszta édesvízi mocsarakban. Csak *Lusciola melanopogon* hiányzik teljesen — már a mennyire tapasztalataim terjednek — a sós lagunákban. Érdekes, és erről ezen az utamon győződtem meg legelőször, hogy sok hal, melyet tisztán édesvízi lakóknak szoktunk tekinteni, kitűnően tenyészik, félig, sőt egészen sós vízben is. Csak a süllő és nyálkás czompó tartották magukat szigorúan az édes vízhez; harsa,

schlagen. So schön diese Brände sind, so gefährlich können sie aber auch dem einsamen Balta-Fischer oder Jäger werden, wenn Wind und Trockenheit ihnen allzu gewaltige Entfaltung gewähren. So wurde die grosse Station Dranow durch einen gewaltigen Rohrbrand vor mehreren Jahren vollständig eingäschert, und eine noch grössere Katastrophe betraf die an der Teilung des Dunavăț und der Gírla Deveatca gelegene Skella (Bootstelle). Mehrere Quadratkilometer Rohr brannten lichterloh, und die von dem feuerigen Kreis eingeschlossene Skella mit allen ihren Bewohnern wurde von der sturmgleich einherrasenden Glut ergriffen und verzehrt.

Durch ein System schmaler und seichter Gírlen steht der Dunavăț mit der breiten Gírla Cernet in Verbindung, welche in den grossen See von Dranow und weiterhin als Gírla Dranow in den Razim führt. Bald nach ihrem bei Cernet Florea aus dem Verschmelzen einer Anzahl kleiner Gírlen entstehendem Ursprunge beginnt die Gírla Cernet brakig zu werden, was besonders durch den total veränderten Rohrwuchs sehr bald auffällig wird. Statt des hohen, im unteren Teile drei bis vier Centimeter im Durchmesser haltenden Rohres stehen hier die Halme höchstens 1½ Meter hoch, und erreicht ihre Dicke kaum Bleistiftstärke. Der Salzgehalt des Wassers steigt weiterhin rapid, und der See von Dranow wie die umliegenden Balten sind nur um ein wenig süsser, wie das stark brakige Wasser der mit dem Meer in Verbindung stehenden Razim-Lagune.

Ich erwartete beim Eintritt in die brakige Zone eine Veränderung der Fauna warzunehmen, hörte aber zu meiner Verwunderung nach wie vor das Schwirren des Nachtigallrohrsängers aus den Rohrbüschchen, sah Purpur- und Graureiher, Mittel- und Moorenten in eben derselben sporadischen Verteilung, kurz fand die Avifauna in nahezu dem gleichen, arten- und individuenarmen Bestande wie in den reinen Süsswassersümpfen. Nur *Lusciola melanopogon* fehlt den Brakbalten — soweit meine Erfahrung reicht — vollständig. Interessant war es mir, — wovon ich mich zuerst auf dieser Fahrt überzeugte, — dass eine ganze Reihe von Fischen, welche wir als reine Süsswasserbewohner anzusehen gewöhnt sind, vortrefflich im brakigen, ja im reinen Salzwasser gedeihen. Nur der Schiel und die Schleie halten sich streng an

csuka, folyami sügér, szivárványos ökle és tőponty mindenütt behatolnak a sósvízű baltákba és lagunákba, sőt utóbbit még a Feketetenger homokzátonyainak «Gard»-jaiban (útvésztek), és a Feketetengerben magában is fogják.

E vidékek halgazdagsága rengeteg nagy és sokkal nagyobb lehetett még, mikor a «Porticzát», azt a széles nyílást, mely a tengert a Razim lagunával összekötötte, még nem zárta el az elhomokosodás. Ennek a körülbelül 4 évvel ezelőtt beállott körülménynek, valamint a Dunavac majdnem tökéletes eliszaposodásának következtében a halászat a Razimban nagyon hanyatlott.

A kormány érdekében is volna, ha igazságot tenne az eset felett mindenünnen felhangzó panasznak, mivel a Dunavac kitisztítása és a Porticza kiiszapolásával járó költségek nem lehetnek túlságosan nagyok, a halászatnak nagyobb jövedelme pedig teljesen fedezné ezeket. A halászat a Dobrudsában ugyanis mindenütt az állam tulajdona és bérlők kezében van, kik haszonbér fejében az áru mindenkori piaci árának 25%-át adják az államnak. A királyi kincstári birtokok miniszteriuma alá rendelt «halászati felügyelőség» tisztviselői által gyakorolt egyszerű, de szigorú ellenőrzés czélszerű berendezése által megóvja az államot nagyobb veszteségektől, és a szórványosan előforduló kisebb csalásokkal senki se törődik ezen a halban oly gazdag vidéken.

A halászatot a Dobrudsában túlnyomóan az oroszok űzik, kik közül innét nevezetesen a lipován felekezethez tartozók azok, kik kiváló előszeretettel és ügyességet tanúsítanak ehhez a foglalkozáshoz.

Halászati eszközeik általában nagyon egyszerűek, sőt kezdetlegeseek; de a nagy halgazdagság folytán teljesen elégségesek. A halászat legfontosabb tárgya a víza (*Acipenser huso*), e vidékeken *Morun*, melyet kizárólag a mi Dunánknál is használatos vizahorgokkal fognak. Ezek erős, tühegyesre fent szaka nélküli vashorgok, melyeket 1—1½ m. hosszú patonyok-

das süsse Wasser; Wels, Hecht, Flussbarsch, Rotfeder und Karpfen dringen überall in die Brakbalten und die Salzwasser-Lagunen vor, ja letztere werden sogar in den «Gards» (Irrgängen) der Dünen am Schwarzen Meer und in diesem selbst gefangen.

Der Fischreichtum dieser Gegenden ist ein enormer und soll noch bei weitem grösser gewesen sein, bevor die breite Öffnung «Portița», welche das Meer mit der Razim-Lagune verband, durch Versandung geschlossen wurde. Durch diesen vor etwa 4 Jahren eingetretenen Umstand sowie durch die fast vollständig gewordene Verschlammung des Dunavăț soll die Fischerei am Razim selbst sehr zurückgegangen sein.

Es wäre im Interesse der Regierung selbst gelegen, den über diesen Fall überall laut werdenden Klagen gerecht zu werden, da die mit der Räumung des Dunavăț und der Ausbaggerung der Portița verbundenen Kosten keineswegs besonders hohe sein dürften, der erhöhte Ertrag der Fischerei aber dieselben zur genüge decken müsste. Die Fischerei ist nämlich überall in der Dobrudscha Staatseigentum und wird von Pächtern ausgeübt, deren Pachtschilling in einer 25%-igen Abgabe vom jeweiligen Marktpreise der Waare besteht. Eine von Beamten der dem königl. Domänenministerium unterstellten «Fischerei-Regie» geübte einfache, aber strenge Controlle sichert durch ihre praktische Einrichtung den Staat vor einer bedeutenderen Schädigung, und nach den einzeln vorkommenden kleineren Fällen von «Contraband» fragt niemand in diesen an Fischen überreichen Gebieten.

Betrieben wird die Fischerei in der ganzen Dobrudscha vorwiegend von Russen, unter denen namentlich wieder die Angehörigen der lipowanischen Secte besondere Vorliebe und Geschicklichkeit zu diesem Handwerke an den Tag legen.

Die von ihnen benützten Fangapparate sind im allgemeinen recht einfach, ja primitiv zu nennen, genügen aber bei den grossen Fischmengen vollständig. Den wichtigsten Gegenstand der Fischerei bildet der *Hausen* (*Acipenser huso*), hier *Morun* genannt, welcher ausschliesslich mit den auch an unserer Donau gebräuchlichen Hausenangeln gefangen wird. Es sind dies starke, nadelscharf zugeschliffene Eisenangeln ohne Widerhaken, welche vermittelt 1—1½ Meter langer Schnüre in gleich-

kal erősítenek meg egyenlő, körülbelül 30—35 cm. hosszú közökben egy gyakran több ezer méter hosszú főkötélen. Nagy fapedzők a vízszínen úszva tartják az egész készüléket, úgy hogy a szabadon fennúszó horogzsinórok nagy távolságokra hosszú fegyverzetet alkotnak. A vonuló víza már most nem kap ezekhez a horgokhoz, hanem — a mint mondják — játszva csak hozzájuk ér, a túhegyes horogéle pedig belekap az óriási állat szívós síma bőrébe, és a hatalmas horog oly erősen fogja meg az óriást, hogy az a horgokat feljáró halásznak könnyű zsákmánya lesz.

A víza rendesen a farkánál fogva akad meg, a mi valószínűleg arra vezethető vissza, hogy a zsinórtömegben átvonulva, a teste körül lógó akadályokat hatalmas farkának egy erős csapásával el akarja távolítani. Látható, hogy ez a halászati módszer rendkívül kezdetleges, és hogy a véletlen játszva itt a legnagyobb szerepet, mert hány hal úszhat el a zsinórok alatt, hány mehet el közöttük, míg egy megakad; — és mégis, ez az egyedüli módszer, melylyel a becses caviártermelőt megfoghatják. Ez a szerzőszám — a rengeteg hosszú kötelek az ezer és ezer horogzsinórral — egy kis vagyont képvisel, jókarban tartása, a sok horog szorgos kifenése, az egész készülék folytonos felülvizsgálása pedig meglehetősen nagyszámú és költséges személyzetet kíván, úgy hogy a vízafogók tulajdonosai valamennyire a halászok arisztokráciáját alkotják.

Néhány szerencsés fogással azonban fizet is a telep, mert 250—300 kgrammos halak nem tartoznak a ritkaságok közé, és a caviár (Ikre) nyeresemény *egy* ikrás nőstényből 60 kgrammot is tehet.* A téli és tavaszi caviár nyereséget április-junius hónapokban tiltva van a tokfélék fogása — alapos tisztítás után friss állapotban küldik szét; a nyári hónapok zsákmányát pedig a fagyok beállásáig beszózás és meglehetősen

mässigen Abständen von etwa 30—35 Cm. an einem oft mehrere tausend Meter langen Hauptseile befestigt sind. Grosse hölzerne Schwimmer halten die ganze Vorrichtung an der Wasseroberfläche treibend, so dass die frei herabpendelnden Angelsehmüre auf weite Strecken hin ein langes Wehr bilden. Der streichende Hausen beisst nun nicht etwa an diese Angeln, sondern streift — wie es heisst spielend — an dieselben, die nadelscharfe Spitze schlägt sich in die zähe, glatte Haut des riesigen Tieres, und der kräftige Haken hält so fest, dass der also gefangene Koloss eine leichte Beute des revidirenden Fischers wird. In der Regel fängt sich der Hausen an der Schwanzseite, was wohl darauf zurückzuführen sein dürfte, dass er, durch die Wehr von Schnüren durchstreichend, die an seinem Körper herumpendelnden Hindernisse durch einen kräftigen Schlag der mächtigen Schwanzflosse zur Seite zu schnellen versucht. Man sieht, dass diese Fangweise äusserst primitiv ist und der Zufall bei derselben die grösste Rolle spielt, denn wie viele Fische mögen unter den Schnüren durchschwimmen, wie viele zwischen denselben durchgleiten, ehe sich einer fängt, und doch ist es die einzige bekannte Art, der geschätzten Caviarträger habhaft zu werden. Das Werkzeug — die enorm langen Seile mit den tausend und abertausend Angelsehmüren — repräsentirt ein kleines Capital, das Instandhalten desselben, das peinlich zu beobachtende Nachschärfen der vielen Angelhaken, das fortwährende Revidiren des ganzen Fangapparates aber erfordert eine ziemlich zahlreiche und kostspielige Mannschaft, so dass die Besitzer der Hausenfänge gewissermassen die Aristokratie der Fischer bilden. Bei einigen glücklichen Zügen lohnt aber die Anlage, denn Fische von 250—300 Kilogramm sind keine Seltenheit, und die Caviar- (Ikre) Ausbeute eines Rogeners kann bis zu 60 Kilogramm betragen.* Der Caviar der Winter- und Frühjahrsausbeute — in den Monaten April—Juni a. St. befinden sich die Störarten in der Schonzeit — wird nach einer summarischen Reinigung in frischem Zustande versendet, die Sommerausbeute bis zum Eintritte der Fröste muss jedoch durch Einsalzen und ein ziemlich complicirtes Reini-

* Nagyobb mennyiségű ikrát scholsem jeleztek, és ennél fogva a 400 kgr.-ról szóló adatok, a mint ezeket БРЕМ is felemlíti, nem látszanak éppen hiteleseknek.

* Grössere Mengen Rogens wurden mir nirgends bekannt gemacht, es scheinen mir daher die Angaben von 400 Kilogramm, wie sie auch Brehm citirt, nicht recht glaubwürdig.

komplikált tisztítási folyamattal kell a megromlástól megóvni.

A vízacaviárnak — az Ikre negre — a Dobrudsában és még a tartomány határain túl is fontos a szocialpolitikai szerepe; a dobrudsalakó evvel az étellel örvendeztetni meg azt a vendégét, kit különösen meg akar tisztelni; egy caviárpróbával deríti fel a magányos baltahalász a felülvizsgáló halászigazgatósági tisztviselő szigorú ránczokba szedett arcát; egy-egy esinos kaviár hordócskával Bukarestben befolyásos barátokat emlékeztetnek a szegény hivatalnok nyomorúságára, ki «Madridtól távol», gyászban tölti életét a kietlen Dobrudsában.

«Kis ajándékok fentartják a barátságot» — bárhol kell is ezt a közmondást tettel bebizonyítani, mindenütt az Ikre negre jelenik meg, mint kipróbált szer.

Más, sok fajkból is, csukákból, sőt még pontyokból is nyernek ikrát, ez azonban — különösen a két utóbbi fajból a világos színű — kisebb értékű és nem kiviteli tárgy. Egy klgrm. vízacaviár a fogás évadján a dobrudsai községek halrakodóiban átlag 8—12 frankba kerül.

A vízán kívül még legközelebbi rokonai, a *kecsege* (*Acipenser ruthenus*, románul Nissetra) és a piszeorrú tokfélék, melyeket közönségesen «Toknak» nevezünk, a halászat különösen becses tárgyai. Ezek is még elég gyakoriak, és fogásuk, különösen ivásuk idejében jól fizet. A pontyot és haresát (románul Crap és Somm), csukát (Sciuca) és süllőt (*Lucioperca sandra*, románul Salau), különösen az édes vizekben fogják, de a süllőn kívül ezek a fajok a sósabb vizekben, sőt a ponty még a delta partja mentén a tengerben is előfordul. Sőt a fiatalabb pontyok fogása, melyeket a nagyság szerint Ciortanic, vagy Ciortan-nak neveznek, a sós vizű baltokban, a tenger és lagunák közt levő a fővénpartokat átszelő gírlákokban különösen jól fizet. Csak mikor egészen ki van fejlődve, kapja a ponty a Crap nevet és 15—18 klgr-os példányok itt nem mennek ritkaság számba; sőt egyes vén legények még 20 klgrmnál is többet elérnek.

Különösen fontos az alóza és *Atherina* fajok

megőrzési eljárásai. A halak megőrzési eljárásai. A halak megőrzési eljárásai. A halak megőrzési eljárásai.

Der Hausencaviar — die Ikre negre — spielt in der Dobrudscha und selbst über die Grenzen der Provinz hinaus eine wichtige Rolle von socialpolitischer Bedeutung; mit dieser Speise erfreut der Dobrudscha-Bewohner den Gast, den er besonders ehren will; durch eine Probe Caviar glättet der einsame Baltafischer die strenge Amtsmiene des inspicirenden Regie-Beamten; durch eines der zierlichen, hölzernen Caviartönnchen werden einflussreiche Freunde in Bukarest an die Misèren des armen Administrativ-Beamten erinnert, der sein Leben «fern von Madrid» in der öden Dobrudscha vertrauert.

«Kleine Geschenke erhalten die Freundschaft» — wo immer dies Sprichwort durch die That gerechtfertigt werden soll, erscheint Ikre negre als probates Mittel auf der Bildfläche.

Auch von den anderen Störarten, von Hechten und sogar von Karpfen wird der Rogen gewonnen; ist jedoch — besonders der lichtgefärbte der beiden letzteren Arten — minderwertig und nicht Gegenstand eines weiteren Exportes. Ein Kilogramm Hausencaviar stellt sich während der Fangzeit in den Fischereihäfen der Dobrudscha-Gemeinden durchschnittlich auf 8 bis 12 Franken.

Nächst dem Hausen bilden seine Verwandten, der *Sterlet* (*Acipenser ruthenus*, rumänisch *Nissetra*) und die kurznasigen Störarten, welche wir gemeinhin als *Dük* bezeichnen, besonders geschätzte Objecte des Fanges. Auch sie sind noch recht häufig vertreten, und lohnt die Fischerei besonders in der Zeit ihres Streichens. Karpfen und Wels (rum. Crap und Somm), Hecht (Sciuca) und Schiel (*Lucioperca sandra*, rum. Şalau) werden besonders in den Süßwasserbaltan gefangen, doch kommen diese Arten bis auf den Schiel auch im Brakwasser, Karpfen selbst im Meere längs der Deltaküste vor. Der Fang jüngerer Karpfen, die je nach der Grösse Ciortanic oder Ciortan genannt werden, lohnt sogar ganz besonders in den Brakbaltan und den Gírlan, welche die Düne zwischen Meer und Lagune durchbrechen. Erst ganz ausgewachsen, erhält der Karpfen den Namen Crap, und Stücke von 15—18 Kilogramm zählen da nicht zu den Seltenheiten, ja selbst über 20 Kilogramm sollen so alte Bursche erreichen.

Besonders wichtig ist der Fang von Alausa-

fogása, melyeket itt «Kephal» és «Tjulka»-nak neveznek. Nagy tömegekben vonulnak ezek a halak ivásuk idejében a lagunákba és sós báltákba, és bámulatos tömegeket fognak belőlük a gírlák «gard»-jaiban (útvesztők), úgy, hogy a személyzet nem képes a besózás és szárítás munkájával megbirkózni és a halászatot be kell szüntetni.

Fontos még néhány félszegűszo hal (*Rhombus* és *Platessa*) fogása, melyek közül különösen a körülbelül 25—30 cm. hosszú *Combula* nevezetű *Rhombus laevis* RONN-t fogják nagy mennyiségekben, még pedig oly annyira, hogy időnként ennek az általánosan kedvelt, kitünő ízű halnak 100 kilogrammja 1¹/₂—2 frankra száll alá.

Az említett vízafogókön kívül a halászatot még éjjeli és fenékhorgokkal, vető- és gyalomhálókcal és mindenekelőtt szárnyas varsákkal és rekesztő vejszékkel üzik. A nagy kerítő hálókat kevésbé használják; többnyire télen a jég alatt, valamint a tengerparton. A vető- és gyalomhálók leginkább házi használatra, a konyha ellátására valók, előbbi egészen kerek háló, melynek kerületén, sűrűn egymás mellett nehéz ólomsúlyok vannak, ezt kiterjesztve, szájjával a vízre dobják, és gyors lemerülése által felülről befedi a halat. A közepén megerősített kötél segítségével először óvatosan fölemelik a hálót, miközben az ólomsúlyok egymáshoz közelednek és ezt zsákszerűen bezárják, aztán az egész szerszámot folytonos emelés közben a vergődő zsákmánnyal együtt a felszínre hozzák. E háló elvetésére néhány ólomsúlyt jobb kézbe vesznek, egy a metsző fogak közé kerül, a maradék pedig összehajtogatva, a bal karon nyugszik. Fordulva, a jobb karnak egy hatalmas vetőmozdulata által kidobják a hálót, és abban a pillanatban, mikor a balkaron elterülő, rendezett ránczokba szedett rész már ki van terjesztve, kell elereszteni az utolsó, a fogak között tartott súlyt is. Meglehetősen nagy gyakorlat kell ennek a hálónak a használásához, ha a szemek össze vannak bogozva, vagy ha a dobás nem volt helyes, akkor az egész készülék egy tömegben belepottyan a vízbe, és nem jelentéktelen súlyával gyakran az ügyetlen halászt is ki-

und Atherina-Arten, welche hier als «Kephal» und «Tjulka» bezeichnet werden.

In grossen Massen streichen diese Fische zur Laichzeit in die Lagunen und brakigen Balten, und ganz erstaunliche Quantitäten derselben werden in den «Gard's» (Irrgängen) der Gålen gefangen, so dass die Mannschaft oft nicht im stande ist, die Arbeit des Einsalzens und Trocknens zu bewältigen, und der Fang eingestellt werden muss.

Wichtig ist endlich noch der Fang einiger Plattfisch-Arten (*Rhombus* und *Platessa*), von welchen besonders ein etwa 25—30 Cm. langer Glattbutt, *Cambula* genannt, in grossen Mengen erbeutet wird, so zwar, dass zu Zeiten der Preis dieses vorzüglich schmackhaften und allgemein beliebten Fisches auf 1¹/₂—2 Fres pro hundert Kilogramm sinkt.

Ausser mit den erwähnten Hausenfängen wird die Fischerei noch mit Nacht- und Grundangeln, Wurf- und Seegegarn, Stecknetz, vor allem aber mit Garnsäcken und Irrgängen betrieben. Grosse Zugnetze werden weniger — zu meist im Winter unter dem Eise, sowie am Meeresufer — benützt. Wurfgarn und Seege gebrauchen die Leute meist zum eigenen Gebrauch, zur Versorgung der Küche; ersteres ist ein kreisrundes Netz mit einer dichten Reihe schwerer Bleigewichte an der Peripherie, welches, flach auf's Wasser geworfen, in raschem Untersinken die Fische von obenher deckt. Mittelst einer in der Mitte des Netzes befestigten Leine wird hierauf dasselbe vorerst vorsichtig gelüftet, wobei die Bleigewichte aneinander rücken und das Netz sackartig schliessen, dann wird die ganze Vorrichtung in stetigem Zuge mit der darin zappelnden Beute an die Oberfläche gehoben. Beim Wurf dieses Netzes werden einige Gewichte in der rechten Hand, eines zwischen den Schneidezähnen gehalten, der Rest ruht gefaltet im linken Arm. Durch eine weite, säende Bewegung des rechten Armes wird das Netz hinausgeworfen und im Momente, wo die am linken Arm geordneten Falten alle ausgebreitet sind, muss auch das letzte, zwischen den Zähnen festgehaltene Gewicht losgelassen werden. Es gehört ziemlich viel Übung dazu, dies Netz gut zu handhaben; sind die Maschen verwickelt oder der Wurf nicht correct, so plumpt die ganze Vorrichtung knäuelartig in's Wasser und reisst wohl gar mit ihrem nicht unbedeutenden Gewichte auch noch den unge-

rántja a csolnaktól. A fogak között tartott súly eleresztésére is jól meg kell figyelni a pillanatot. A kitört metszőfogak csorbái, melyek a halászoknál gyakran láthatók, mutatják, mily következményeket vonhat maga után ily irányú ügyetlenség. A gyalomháló kisebb, zsákos húzóháló, melynek száját egy függőlegesen álló fakereszt tartja nyitva. Nehéz súlyokkal van ellátva és a fenéken húzzák tova, miközben az ott levő állatok hosszú zsákjába kerülnek.

Ezeknél a készülékeknél fontosabbak a var-sák, melyeket a nagyobb gírlák szélein állítanak fel, gyakran sok százat egymásután. Az általában érintett vidékeken alkalmazásban levőknek rendszerint csak *egy* rövid $1\frac{1}{2}$ —3 cm. hosszú szárnyuk van, mely részűt van a szájniylás közepe előtt elhelyezve. Ezeket, valamint a vejszéket, különösen a süllő, harsa (kisebb példányok), ponty, csuka, szivárványos ökle, nyálkás czompó és több hasonló fogására használják. Ugyanezeket a fajokat, de különösen az alózákat és félszegűszókat, legnagyobb mennyiségben a rekesztőkben és útvesztőkben (Gard és Cotez) fogják.

A halászatnak ez a módszere aránylag a legkevésbé fáradtságos és a legjutalmazóbb. Ezeknél egy megfelelő gírlát, sűrű nád, vagy fakarókból álló fallal elrekesztenek, s csak néhány keskeny nyílás vezet a tulajdonképpeni halálkamarába. A kerítésnek menő halak ennek mentén a legközelebbi nyílásig úsznak, melynek töleseralakú ruganyos falai a behatolást ugyan megengedik, de a visszatérést meggátolják. Ezek a Cotez alkotmányok rendszerint több egymásba torkoló rekeszből állanak, de azért igen gyakran, és különösen az alózákat és Cambula-fogására — egész primitív módon — csak egyetlen egy halál kamarára vannak építve. Szélesebb gírlákban az egész alkotmány alapját maradandóan kőből vagy gerendákból építik, és a fogási évad alatt, mely sok fajnál az egész éven át tart, csak a fonadékot, a kapukat és halálkamrákat iktatják közbe. A nagyobb «gard»-ok közül (rekesztő) némelyiknek 14—20 kapuja is van.

schickten Fischer über den Boottrand hinab. Auch der richtige Moment zum Auslassen des zwischen den Zähnen gehaltenen Gewichtes ist genau zu erfassen, und die ausgebrochenen Schneidezähne, welche man oft genug bei den Fischern findet, zeigen, welche Folgen eine Ungeschicklichkeit in dieser Richtung haben kann. Die Seege ist ein kleineres, sackförmiges Schleppnetz, dessen Mündung durch ein aufrechtstehendes Holzkreuz offen gehalten wird. Mit schweren Gewichten versehen, schleppt das Netz über den Grund hin und schart die dort liegenden Tiere in seinen langen Sack.

Wichtiger als diese Apparate sind die Garnsäcke oder Reusen, welche zumeist an den Rändern der grösseren Gírlen, oft viele hunderte hintereinander, aufgestellt werden. Die in dem von mir berührtem Gebiete in Verwendung stehenden besitzen regelmässig nur *einen* kurzen, $1\frac{1}{2}$ —3 Meter langen Flügel, welcher quer über der Mitte der Eingangsöffnung angebracht ist. Dieselben, sowie die Stecknetze dienen hauptsächlich zum Fange von Schiel, Wels (kleinere Exemplare), Karpfen, Hecht, Rotfeder, Schleie, Flussbarsch und dergl. mehr. Dieselben Arten, vorzüglich aber die Alfenarten und Plattfische werden in grössten Mengen jedoch in den Gesperren und Irrgängen (Gard und Cotez) erbeutet.

Diese Art des Fanges ist verhältnismässig die müheloseste und lohnendste. Bei derselben wird eine entsprechende Gírla durch ein dichtes Wehr aus Rohr- oder Holzstäben abgesperrt, durch welches nur einzelne schmale Lücken in die eigentliche Fangkammer sich öffnen. Die gegen das Wehr stossenden Fische schwimmen längs derselben bis zur nächsten Öffnung, deren federnde, trichterförmige Wände wohl das Hineinpressen gestatten, den Rückweg aber versperren. Meistens bestehen diese Cotez-Anlagen aus mehreren ineinander mündenden Fächern, doch sind dieselben sehr häufig, und besonders zum Alfen- und Cambulafang in ganz primitiver Weise nur aus einer Fangkammer gebildet. Bei breiten Gírlen wird die Stütze der ganzen Anlage aus Balken und Steinen bleibend gebaut und zur Fangzeit — die bei vielen Arten fast das ganze Jahr andauert — nur das Flechtwerk mit den Thoren und den Fangkammern eingeschaltet. Manche dieser grossen «Gard's» (Gesperre) besitzen 14—20 Fangthore.

Egész idillikus életet élnek bálta állomásainkon a halászok. Egyedül, ketten vagy hárman tanyáznak ezek, távol a világ zajától, félreeső nádkunyhóikban; egy hatalmas nádesomó a fekvő hely, egy vas-üst, egy eczet-korsó, egy teríték, orosz mázolt kanál, egy kis, 10—15 cm. magas asztal a berendezés. Kora reggel a varszak, vejszék vagy «gard»-okat járják föl és a zsákmányt a nádfonatú haltartóba helyezik, napközben pedig a szerszámot javítják, a gírlákat tisztítják meg a felburjánzó nádtól, nádat gyűjtenek tüzelésre, vagy pedig jobb foglalkozás híjával alszanak.

Este egy újabbi felülvizsgálás után egy üstnyi ízletes hallevest főznek, melynek maradéka még a reggelit is szolgáltatja, és az étel elkölteése után nyugalomra térnek. Időről-időre kereskedők elviszik a nagy haltartók zsákmányát, vagy maguk szállítják azt a legközelebbi rakodóba, mely alkalommal egyszerűen kenyér, eczet, só, vöröshagyma és paprika készletüket is megújítják. Bor a báltákban, bármily olcsó is a vidéken, a ritka élvezetek közé tartozik, éppen így a thea (Csáj) is — és miután a lipovánoknak a dohányzás is meg van tiltva, meg kell engedni, hogy az élet a végtelen, halotti esendben nyugvó báltákban nem tartozik az idegrontó dolgok közé!

Természetesen élénkebb az élet a nagyobb halászati állomásokon, a milyenek Dranov, Porticza és más hasonlók; különösen a hol vízfogók vannak, melyek nagyobb személyzetet követelnek. A keskeny, ingatag grindákon (földhátak a báltákban) gyakran egészen tisztességes külsejű utcasorokat alkotó — sokszor vert falú — kunyhók emelkednek; a legénység kunyhójának tágas szobáját 12—14 szálás, edzett legény lakja, élénk élet uralkodik a skellában (ladikkikötő), a hol a karesú, könnyű csolnakokat készenlétbe helyezik a fogásra, vagy a hová ezekkel, zsákmánynyal súlyosan megterhelve beveznek. A legénység egy része a nagy műhelyekben szorgalmasan dolgozik. Vízahorgokat élesítenek, nagy négyszögletes faúszókat kátrányoznak, hálókat javítanak, míg mások szellős fészerek alatt a hosszú sorban álló hatalmas kádakban a besózás munkáját végzik,

Ein ganz idyllisches Leben führen die Fischer in ihren Baltastationen. Allein oder zu zweien oder dreien hausen dieselben in ihrer entlegenen Rohrhütte fern vom Getriebe der Menschen: ein tüchtiger Bund Rohr ist die Lagerstätte, ein eiserner Kessel, ein Essigkrug, eine Partie lackirter russischer Löffel, ein kleiner 10—15 Cm. hoher Tisch die Einrichtung. Fröhlichmorgens werden die Garnsäcke, Stecknetze oder Gards nachgesehen und der Fang in den rohrgeflochtenen Fischbehältern geborgen, tagsüber wird am Werkzeug geflickt, die Gírlen vom Rohrwuchs gesäubert, Rohr zur Feuerung gesammelt, oder aber in Ermangelung von etwas Besserem die Zeit verschlafen. Abends wird nach einer neuerlichen Revision ein Kessel schmackhafter Fischsuppe bereitet, deren Reste noch zum Frühstück vorbehalten müssen, und nach genossener Mahlzeit wird zur Ruhe gegangen. Von Zeit zu Zeit wird der Inhalt der grossen Fischbehälter von Händlern abgeholt oder an den nächsten Stapelplatz abgeliefert, bei welcher Gelegenheit auch der Vorrat von Brot, Essig, Salz, Zwiebeln und rotem Pfeffer erneuert wird. Wein gehört in der Balta — so billig er auch am Lande sein mag — zu den seltenen Genüssen, ebenso wie Thee (Csáj), und da den Lipowanern auch das Rauchen verboten ist, wird man zugeben müssen, dass das Leben da draussen in der unendlichen, todesstillen Balta nicht zu den nervenzerrüttenden Dingen gehört!

Lebhafter freilich ist es in den grösseren Fischereistationen wie Dranow, Portita u. dgl., besonders wo Hausenfänge bestehen, welche eine grössere Mannschaft beanspruchen. Da erheben sich auf der schmalen, schwanken Grinda (Bodenerhebung in der Balta) ganz reputirlich aussehende Hütten — oft sogar mit Lehmwänden versehen — in dorfartigen Zeilen; die geräumigen Stuben der Mannschaftshütte sind von 12 bis 14 kräftigen, wetterfesten Burschen bewohnt, reges Leben herrscht an der Skelle (Bootstelle), wo die schlanken, leichtgebauten Kähne zum Fange bereitgestellt werden oder schwer mit Beute beladen einlaufen. In den grossen Werkzeughütten arbeitet ein Teil der Leute, Hausenangeln werden da geschärft, die grossen viereckigen Holzschwimmer getheert, Netze geflickt, während andere unter luftigen Schuppen das Einsalzen der Fische in den langen Reihen gewaltiger Holzbottiche besorgen oder eine frische Ladung von Kephalen oder

vagy egy friss kephal vagy más halszállítmányt készítenek elő szárításra vagy abárlásra.

Ily szárított, besózott hal itt mindenütt található a tetőkön, a nádkunyhók falaiban, akik munka közben vagy arra haladtában étvágyat érez, az leszakít vagy levág magának belőlük egy darabot és elkölti a kérdéses falatot. Erős halszag terül el az egész telepen, mely a bálta páráival egyesülve, az ott tartózkodást nem teszi éppen kellemessé.

Hihetetlen mennyiségű halat szállítanak ezekből az állomásokból. Dranov. p. o. évente 6—800,000 kgrm halat szállít, és kedvező években egy milliónyi súlyt is érnek el. Egyes kereskedők, kik a kisebb telepek termelését összevásárolják, átlag 60—100,000 klgrm vegyes árut szállítanak. NICHIEI CUPREANU-nak, a jurilofkai primárnak a fővénypartokon, egy nagy vizafogó mellett egy kis girla-gardja is van, a Sinói és Razim-tavak között, a Porticza mellett. Itt majdnem kizárólag kephalokat fognak, az átlagos évi jövedelem 30—50,000 kgrm. és mindezt egyetlen egy, alig 50 lépés szélességű gírlából. Besózva és szárítva ennek az alózának kgrm.-ját 30—40 Cimes-mal, füstölve pedig 1 frankjával árulják.

Mindezekre a halásztelepekre sajátosak bizonyos állatformák, melyek *az emberrel együtt* hatolnak ebbe a vadonba, a melyet különben kerülnek. Bármily rejtett helyen legyen is, a bálta legbensejében egy szegényes, csak egy remete-halásztól lakott kunyhó, a környező nádban bizonyára csereg a szarka és egy két pár dolmányos varjú mindenesetre kóborol a kunyhó körül. Ha a telep valamivel nagyobb, vagy a kunyhó valamivel magasabb, és van eresze, akkor bizonyosan van egy füstí fecskepár is, mely vidáman nyílal a náderdő fölött, vígan ficserekel a nádfedelen. Dranov-Porticza-Periteaszkába — a legnagyobb halásztelepek, melyeket felkerestem — az ember szemtelen lakótársa, a veréb is bevonult, és egyes nádkunyhók tetején ott pompázik a fehér gólya fészke is, mely különben a báltában seholsem található.

anderen Fischen zum Trocknen oder Räuchern bereiten machen.

Solche getrocknete, gesalzene Fische liegen hier überall auf den Dächern und im Rohr der Hüttenwände zur Hand, — wer während der Arbeit oder im Vorbeisicheln Appetit verspürt, reißt oder schneidet sich ein Stück herab und verzehrt den fragwürdigen Leckerbissen. Ein starker Fischgeruch liegt über der ganzen Niederlassung, der im Verein mit den Dünsten der Balta den Aufenthalt daselbst nicht zum angenehmsten macht.

Unglaubliche Mengen von Fischen werden aus diesen Niederlassungen verfrachtet. *Dranow* z. B. führt jährlich 6 bis 800,000 Kilogramm Fische aus, und es wird dort sogar das Gewicht von einer Million in guten Fangjahren erreicht. Einzelne Händler, welche das Erträgniss kleinerer Fanganlagen aufkaufen, verfrachten durchschnittlich 60—100,000 Kilogramm gemischter Waare. Nichiei Cupreanu, der Primar von Jurilofca, besitzt nebst einem grossen Hausenfange auf der Düne einen kleinen Girla-Gard zwischen den Seen Sinoi und Razim an der Portița. Es werden hier fast ausschliesslich Kephal gefangen mit einem jährlichen Durchschnittserträgniss von 30—50,000 Kilogramm, und dies allein an einer Girla von kaum 50 Schritten Breite! Gesalzen und getrocknet wird das Kilogramm dieser Alfe mit 30—40 Centimes, geräuchert mit 1 Frc verkauft.

Eigentümlich für alle diese Fischereiniederlassungen sind gewisse Tierformen, welche *mit dem Menschen* in diese von ihnen sonst gemiedene Wildniss eindringen. Mag noch so versteckt in der tiefsten Balta eine armselige Fischerhütte stehen, nur von einem einzelnen Fischer-Eremiten bewohnt, so erschallt doch das Schäkern der Elster aus dem umgebenden Rohre, und treiben sich ein oder zwei Pärchen Nebelkrähen um die Hütte herum. Ist die Niederlassung grösser oder wenigstens die Hütte etwas höher und mit vorspringendem Dache gebaut, so ist sicher auch ein Pärchen Rauchschwalben da, segelt munter über den Rohrwald hin oder zwitschert fröhlich vom Rohrdach herab. In Dranow, Portița, Periteasca — den grössten Fischplätzen, die ich besuchte — hat auch der freche Hausgenosse *Passer domesticus* sich eingestellt, und auf einzelnen Rohrhütten thront das Nest des weissen Storches, der sonst nirgends in der Balta zu finden ist.

Ezek jellemző symbiotikus esetek, melyek részint fáradságnélküli, biztos élelemkeresetre, részint arra a biztos óltalomra vezethetők vissza, melyet az emberi tanyák használata nyújt.

Április 18-án, késő alkonyatkor érkeztünk Dranovba, a hol egy barátságos öreg kalmárnál kaptunk szállást. Napközben bámultam oroszaink szívós kitartását az evezésben. Jóllehet ellenkező szelünk volt, mégis meglehetősen gyorsan mentünk, és a két ember a 12 órai út alatt majdnem semmit se pihent, mert az a néhány perc, a mely alatt egyik vagy másik bevonta az evezőjét, hogy egy marék olajbogyót (maszlina), vagy egy darab kenyeret fogyasszon el, alig nevezhető pihenésnek. És e mellett egyforma erővel eveztek, úgy hogy minden csapásra jókora utat tett a súlyosan megterhelt lottka.

Másnap kora reggel ismét elindultunk és déli 1 órakor elérkeztünk Jurilofkába.

Az útnak ez az utolsó darabkája ismét felelevenítette az elmúlt napok folyamán nagyon megesappant reményeket, érdekes ornithologiai eredményeket illetőleg. Az eddiginél sokkal élénkebb madáreletet találtunk a nádasszigeteken és a Razim-tó tükrén. Sirályok és különböző csérek játszi repülésben szelték át a levegőt, kaesák, darvak, karakatnák vonultak tova a part mentén, és sok kis faj, — mindenekelőtt *Ruticilla phoenicura*, *Phylloscopus* fajok és jégmadarak — sürgött-forgott a fövény lerakódások alkotta szigetek ritkás nádasaiban. Bissericuťán, egy magánosan álló agyagpaladombon, szemben a magasán felmeredező Dolojman fokkal, egy pár fehér-fekete színezetű, eddig még meg nem figyelt hantmadarat (*Saxicola oenanthe*) vettünk észre; ezeket ugyan nem ejthettük el, de jelenlétükkel mégis új érdeklődést keltettek és maradásra ösztönöztek. Mikor aztán közvetlenül a jurilofkai skella előtt néhány osztrigamadarat, avocettát, szélkiáltót és sok esért találtunk, az utóbbi napok folyamán már-már igen ingadozóvá vált kedélyünk ismét nyugodtabb lett, hisz ismét új madáreletet láttunk, komolyabb munkát kaptunk, mint a milyen volt a tapogatózó, kereső kószálás az üres báltában.

Es sind dies charakteristische Fälle von Symbiose, die sich teils auf mühelosen und sicheren Nahrungserwerb stützen, wie bei den Elstern und Krähen, teils auf den sicheren Schutz zurückzuführen sind, welchen die Mitbenützung der menschlichen Behausung gewährt.

In später Abenddämmerung des 18. April erreichten wir Dranow, wo wir bei einem freundlichen alten Händler Unterkunft fanden. Ich bewunderte tagsüber die zähe Ausdauer unserer Russen im Rudern. Obschon wir Gegenwind hatten, machten wir ziemlich rasche Fahrt, und die beiden Leute rasteten während der zwölfstündigen Reise so gut wie gar nicht, denn die par Minuten, während welcher der eine oder der andere sein Ruder einzog, um eine Handvoll Oliven (Maslina) oder ein Stück Brot zu verzehren, konnten kaum als Rast gelten. Und dabei wurden die Ruder mit gleichmässiger Kraft gehandhabt, so dass bei jedem Schlag die schwergeladene Lotka ein ordentliches Stück vorschoss.

Am folgenden Tage brachen wir frühmorgens wieder auf und erreichten um 1 Uhr mittags Jurilofca.

Dies letzte Stückchen Fahrt belebte wieder die während der verfloßenen Tage stark gesunkenen Hoffnungen auf interessantere ornithologische Ausbeute. Regeres Vogelleben, als wir je bisher angetroffen hatten, erfüllte die Rohrinseln und den Wasserspiegel des Razim. Möven und verschiedene Seeschwalben kreuzten gaukelnden Fluges in der Luft, Enten, Kraniche und Kormorane zogen längs der Ufer dahin, und zahlreiche Kleinvögel — vor Allem *Ruticilla phoenicura*, *Phylloscopus*-Arten und Eisevögel — trieben sich in dem schütterten Rohr der Düneninseln herum. Auf Bissericuťa — einem isolirten kleinen Thonschieferfelsen gegenüber dem hochragenden Cap Dolojman — bemerkten wir ein Pärchen schwarzweiss gefärbter, bisher noch nicht beobachteter Steinschmätzer, deren Erlegung uns zwar nicht gelang, die uns aber durch ihre Anwesenheit neues Interesse zu weiterem Aufenthalte in dieser Gegend einflössen. Als wir dann hart an der Skella von Jurilofca einige Austernfischer, Avocetten, Brachvögel und viele Seeschwalben fanden, waren die in den letzten Tagen schon sehr schwankend gewordenen Gemüter wieder beruhigt; gab es doch wieder neues Vogelleben und damit ernstere Arbeit als das tastende, suchende Umherfahren in der leeren Balta.

Hűvös idő mellett az útról különböző elejtett holmikat hoztam magammal, melyeket most munkába kellett venni, e mellett felségesen ízlett a jurilofkai aránylag nyugalmas, kényelmes élet az utolsó három hét czigányélete után, úgy hogy a husvéti ünnepekig (oroszipaptár szerint) nem indultunk nagyobb kirándulásra, hanem részint preparálással, részint kisebb helyi kirándulásokkal, végül a Szinoi-límanba és a Porticzá-tól északra fekvő fővény lerakódások területébe való nagyobb kirándulás előkészületeivel töltöttük az időt.

Ornithologiai tekintetben Jurilofka most sokkal több érdekes dolgot nyújtott, mint első itt tartózkodásom alkalmával, a vonulás elvégre is megindult és majdnem naponkint jegyezhettem fel erre vonatkozó többé-kevésbé érdekes dolgokat. Az első *Cypselusok*, *Sterna anglica*, *hybrida* és *nigra*, valamint *G. gelastes* e napokban jelentek meg, *Anthus cervinus* egyszerre tömegesen mutatkozott; április 22-én rendkívül erős ragadozó vonuláson kívül még egy teljesen ismeretlen kis fajt is figyeltem meg. Erre nézve a következőket jegyeztem fel: «Egy előttem teljesen ismeretlen madár, repülése hasonló a hegyi pintyökéhez, 2 nagy fehér szalag a szárnyán; különben sötét, a háta szürke vagy barnás-fekete. A nagysága körülbelül a pintyöké; rettenetesen vad.» Eme feltűnő vadságának is köszönhette a «nagy ismeretlen», hogy inkognitóját megtarthatta. Jó 60 lépésnyinél közelebbre nem tudtam hozzá férközni, és a másik közeledési kísérletre egészen elment a Razim-tó kék hullámai felett, észak felé.

Fájdalom, még ma sincs egyetlen erősségem, hogy megállapíthatnám ennek a bizonyára érdekes idegennek hovátartozóságát.

A fent említett ragadozó vonulás szintén érdekes tünemény volt. Körülbelül $\frac{1}{2}$ 8 órakor reggel Klingllet a Cap-Dolojman sziklái között mászkáltam, részint hogy az ott gyakran fészkelő *Tadorna cornuta* és *casarca*-kát meglessem, részint hogy új jövevények után kutassak. Körülbelül 3 óráig tartózkodtunk a sziklák között, és ezalatt az egész idő alatt alig múlt el 5 perc, hogy ne láttunk volna 1—2 vagy több ragadozót a fok mentén elvonulni, e mellett nem any-

Ich hatte bei dem kühlen Wetter von der Route verschiedene erlegte Sachen mitgebracht, welche nun in Arbeit genommen werden mussten, zudem behagte nach dem Vagabundendasein der letzten drei Wochen das verhältnismässig ruhige und sesshafte Leben in Jurilofca ausgezeichnet, so dass wir bis zu den Osterfeiertagen (a. Styles) keine grössere Unternehmung vornahmen, sondern die Zeit teils mit Präparieren, teils mit kleinen localen Ausflügen, endlich mit den Vorbereitungen zu den grösseren Expeditionen in den Sinoi-líman und das Dünengebiet nördlich von Portița ausfüllten.

In ornithologischer Beziehung bot nun Jurilofca viel mehr des Interessanten als während des ersten Aufenthaltes; der Zug war nun endlich doch in Gang gekommen, und fast täglich konnte ich diesbezügliche Bemerkungen von mehr oder weniger Interesse eintragen. Die ersten *Cypselus*, *Sterna anglica*, *nigra* und *hybrida* sowie *G. gelastes* erschienen während dieser Tage, *Anthus cervinus* tauchte plötzlich in Massen auf. Am 22. April beobachtete ich ausser einem auffallend starken Zuge von Raubvögeln bei Cap Dolojman noch einen mir ganz unbekanntem Kleinvogel. Ich notirte über denselben Folgendes: «Ein mir ganz unbekannter Vogel, Flugbild vom Bergfinken, mit 2 grossen weissen Flügelbinden; sonst dunkel, grau- oder braunschwarz am Rücken. Grösse etwa die des Finken, furchtbar scheu.» Dieser ausnehmenden Scheuheit verdankt es auch «der grosse Unbekannte», dass er sein Incognito wahren konnte. Näher als gute 60 Gänge liess er mich nicht heran, und beim zweiten Annäherungsversuch strich er überhaupt ganz weg, über die blaue Flut des Razim dahin gegen Norden.

Leider fehlt mir auch heute noch jeder Anhaltspunkt, die Artzugehörigkeit dieses gewiss interessanten Fremdlings bestimmen zu können.

Der vorhin erwähnte Raubvogelzug bildete ebenfalls eine bemerkenswerte Erscheinung. Etwa um halb 8 Morgens kletterte ich mit Klingl schon in den Felsen des Cap Dolojman herum, teils um die daselbst häufig brütenden Rost- und Brandenten zu belauern, teils um nach neuen Ankömmlingen auszuspähen. Wir hielten uns bis gegen 3 Uhr in den Felsen auf, und während dieser ganzen Zeit vergingen kaum 5 Minuten, ohne dass 1—2 oder mehr Raubvögel das Cap entlang gezogen wären, dabei

nyira a partszél irányát, mint inkább egy dél-kelet-északnyugatnak haladó irányt követtek.

A következő fajokat jegyeztem: *Circus macrourus*, *C. cineraceus*, *C. aeruginosus*, (ezek a fajok képezték a vonulók tömegét), *Milvus migrans*, *Accipiter nisus*, *Falco subbuteo* és *Buteo buteo*.*

A nyolcz «normalis nap» husvéthétfőig (ó-naptár szerint) gyorsan tünt el, normális napoknak naplómban, azokat a Jurilofkában töltött napokat neveztem, melyeken nagyobb kirándulást nem tettem. Akkoriban a primaria két vendégszobájában tanyáztunk, melyek közül a kisebbiket, belebb fekvőt hálószobának használtuk. A külső szoba, melyben műhelyünket ütöttük fel, elég tarka volt. Töltényekkel, ruhákkal és száraz bőrökkel töltött ládák állottak a falak mentén; két hosszú, durva deszkaasztal foglalta el a szoba közepét, melyeken tarka összevisszaságban frissen elejtett madarak, madárbőrök, hulladékok, térképek, könyvek, reggeli maradékok és más kvalifikálhatatlan lim-lomok csoportosultak festői csendéletté. A falakon függtek fegyvereink és — száradásra kiterített — borzasztó külsejű ruhadarabok, sokat szenvedett «baraöltözeteink». Egy sarokban, két kis láda között, melyek conserv készletünket, a fényképezési készüléket, a töltési eszközöket és konyhakészletet tartalmazták, egy napról-napra nagyobbodó, a legkülönbözőbb holmiból álló hegy emelkedett. Ennek a hegységnek tömbjét főző üstjeink alkották; néhány magas vízhatlan esizma, számtalan durva, szerb gyapjuhárisonya (Usarap), melyeket a boeskorok alatt hordtunk és a zacskók, melyekben serétkészletünket tartottuk. Közöttük békésen el voltak madzagok, fagyapjú, gyapot, kócz, conserv-szelenezék és száz más apróságok, a mint a pillanat hevében a ládából kiszórogattuk, ha valami tárgyra éppen sürgős szükségünk volt, és az, természetesen, csak a láda fenekén volt lelhető. Így ez a «hegy» valóságos kineses bányánkává vált, és átkutatásakor egész váratlanul a legihetetlenebb hasznos dolgokat találtuk meg; és

* Vajjon az utóbbi, egyes példányokban vonuló, madarak *tipikus* ölyvek voltak-e, nem tudom megítélni.

nicht so sehr der Küstenlinie, als einer südost-nordwestlich streichenden Linie folgend.

Ich notirte mir folgende Arten: *Circus macrourus*, *C. cineraceus*, *C. aeruginosus* (diese Arten bildeten das Gros des Zuges), *Milvus migrans*, *Accipiter nisus*, *Falco subbuteo* und *Buteo buteo*.*

Die acht «Normaltage» bis zum Ostermontag (a. St.) flossen rasch dahin; Normaltage nannte ich in meinem Journal jene in Jurilofca verlebten Tage, welche durch keine grössere Tour ausgezeichnet waren. Wir hausten damals in den beiden Gastzimmern der Primarie, deren kleineres, innen gelegenes, als Schlafzimmer benutzt wurde. Im äusseren Zimmer, wo wir unsere Werkstätte aufgeschlagen hatten, sah es toll genug aus. Kisten mit Patronen, mit Kleidern und trockenen Bälgen standen längs der Wände; zwei lange rohe Brettertische füllten den Mittelraum aus, auf welchen in buntem Durcheinander frisch erlegte Vögel, Bälge, Präparierabfälle, Karten, Bücher, Frühstücksrreste und anderer unqualificirbarer Krimskrans sich zu malerischem Stilleben gruppirten. An den Wänden hingen unsere Waffen und zum Trocknen ausgebreitete, schauerlich aussehende Kleidungsstücke, unsere vielgeplagten «Baracostüme». In einer Ecke zwischen zwei kleinen Kisten, welche unsere Conservenvorräte, photographischen Apparate, Ladewerkzeug und Küchengeräte enthielten, erhob sich ein täglich wachsender Berg von allerlei Effecten. Den Grundstock dieses Gebirges bildeten unsere Koehkessel, einige hohe Wasserstiefel, eine Unzahl grobwollener serbischer Socken (Tscharap), wie wir dieselben unter den Opanken trugen, und die Säckchen, in welchen unsere Schrotvorräte aufbewahrt waren. Dazwischen trieben sich friedlich Bindfadenreste, Holz- und Baumwolle, Werg, Conservenbüchsen und hundert andere Kleinigkeiten herum, wie sie in der Eile des Augenblicks aus den «Materialkisten» verstreut wurden, wenn man irgend einen Gegenstand gerade recht dringend brauchte und derselbe natürlich erst ganz am Boden der Kiste zu finden war. So wurde dieser «Berg» zu einer wahren Schatzkammer, die ungläublichsten nützlichen Gegenstände fanden wir in demsel-

* Ob diese letzteren — in einzelnen Exemplaren streichenden — Vögel *typische* Bussarde waren, entzieht sich meiner Beurteilung.

igazán fájó érzés vett rajtunk erőt, mikor a szükségnek engedve, egyszer-másszor alapos tisztogatással véget vetettünk ennek a bolond összevisszaságnak, mert ekkor szeretett «anyag-halmazunk»-at is lerombolnunk és rendeznünk kellett.

Reggel rendszeren 5— $\frac{1}{2}$ 6-kor keltünk, és együtt csináltunk egy kis kirándulást, rendszeren a szőlők mentén a Dolojman sziklafokhoz, vagy a part mentén a szomszéd faluba, Pasa-Kizlá-ba. Egyszer-másszor a közelebbi nádbáltákba is tettünk kirándulásokat lottkánkön, a mikor hűsleges Petruskánk kísért bennünket. Egy órára rendszeren visszatértünk, hogy elkölt-sük a nagyon kétséges minőségű ebédet.

A jegyző nagylelkűen kosztba vett bennünket, a mit meglehetősen sajnáltunk, mikor a helyi viszonyokkal közelebről megismerkedtünk.

Ebéd után a fegyvereket tisztogattuk, rendbe-szedtük a majdnem mindig, vagy esőtől, vagy báltától átmedvesedett ruhát, különösen a láb-belit és preparáltunk. Öt óra körül rendszeren félbeszakítottuk az ülést és a kavedzsihez, az utolsó és egyedüli jurilofkai mohamedánhoz, az öreg Halil Hasszánhoz mentünk. Rendszeren ebben az órában gyülekezett itt össze a falu elő-kelesége és nagy lipován és bolgár társaság; ott ültek az alacsony, sötét, de tiszta boltban; az öreg Halil ott kuporgott örök széntüze mel-lett és készítette a jóízű italt, egy esészikét a másik után, vagy pedig brágával, megkelesztett kölesből készült savanyú izü itallal, látta el a vendégeket. Beszélgettünk a török-görög háboru eseményeiről (Halil hetenként kétszer hozta a legújabb híreket a babadaghi hodzsahól), mi-közben sok kávét szolgáltak fel és rettenetesen dohányoztunk; csak a lipovánok, kiknek vallása tiltja a dohányzást, rágsáltak örökösen patta-gatott napraforgó magvakon. Szivar hiányában ez egészen kellemes multság lehet, de a néző-közönségnek visszataszító a héjak folytonos ki-köpködése; eme utálatos szokás folytán az asz-talokat, padokat és a szobák padlóját még a

ben bei gelegentlichem Durchstöbern ganz un-verhofft vor, und ordentlich traurig ward uns beiden zu Mute, wenn wir der Not gehorchend dem tolln Durcheinander durch gründliches Reinemachen dann und wann ein Ende bereiten und dabei auch unserem geliebten «Utensilien-berg» ordentlich auf den Leib rücken mussten.

Morgens um 5 bis halb 6 standen wir ge-wöhnlich auf und machten entweder zusammen einen Ausflug, meist an den Weingärten entlang zum Cap Dolojman oder längs des Seeufers zum Nachbardorf Pascha Kizla. Hie und da wurde mit der Lotka ein Abstecher in die nächst-liegende Rohrbalta unternommen, in welchen Fällen uns der getreue Petruschka begleitete. Um Eins kehrten wir regelmässig zurück, um das sehr fragwürdige Mittagessen in der Pri-marie einzunehmen. Der Notär hatte uns gross-mütig in Kost genommen, was wir nach näherer Bekanntschaft mit den localen Verhältnissen ziemlich bedauerten.

Nach Tisch wurden die Waffen gereinigt; die fast regelmässig vom Regen, oder von der Balta durchnässte Kleidung, besonders das Schuhzeug, in Ordnung gebracht, und präpariert. Um 5 Uhr gewöhnlich unterbrachen wir die Sitzung und begaben uns zum Kavehdschi, dem letzten und einzigen Mohammedaner Jurilofcas, dem alten Halil Hassân. Hier waren gewöhnlich um diese Stunde die Honoratioren des Dorfes und eine ganze Corona von Lipowanern und Bul-garen versammelt, und sassen in dem niedrigen, finstern aber sauberen Laden; der alte Halil kauerte neben seinem ewigen Kohlenfeuer und bereitete ein Tässchen des wohl-schmeckenden Trankes nach dem andern oder versorgte die Gäste mit Braga, einem säuerlich schmecken-den Getränke, das aus gegohrener Hirse bereitet wird. Beim Geplauder über den Verlauf des türkisch-griechischen Krieges (Halil brachte wö-chentlich ein-bis zweimal die neuesten Nachrich-ten vom Hodschal in Babadagh) wurde sehr viel Kaffee consumirt und dazu massenhaft geräucht, — nur die Lipowaner, deren Religion das Rau-chen verbietet, knabberten unausgesetzt an ge-rösteten Sonnenblumenkernen. In Ermanglung der Cigarette mag dies eine ganz angenehme Unterhaltung sein, für die Unbeteiligten ist aber das unausgesetzte Ausspucken der Schalen widerwärtig. Infolge dieser ekelhaften Gewohn-heit sind Tische, Bänke und der Stubenboden selbst in den Häusern immerwährend mit einer

házakban is örökösen vastag, feltört fehér hó-jakból álló réteg fedí.

Egy óráska elmúltával ismét a preparálás-hoz fogtunk, ebben az órában azután rendesen bevonult egy alkalmatlan, némán és lustán áll-dogáló nézőtömeg is, bevezettük a jegyzeteket és 8 óra körül vaesorához ültünk. Legkésőbb 10 órakor már mozdulatlanul feküdtünk ágyaink-ban és aludtuk az igazak álmát. Sohasem aludtam oly jól, mondhatni gyermekiesen, mint Jurilofkában és a Feketetenger báltáiban. Való-szinűleg az az éles, aczélező levegő, a mely folytonosan fúj a tenger felől, okozta ezt a hatást.

dicken Schicht der aufgeknackten weissen Scha-len bedeckt.

Nach einem Stündchen gingen wir wieder ans Präparieren — wobei um diese Stunde gewöhnlich eine lästige Schaar von stummen und faul dastehenden Zuschauern sich einfand — die Noti-zen wurden eingetragen, und um 8 Uhr das Abendbrod genommen. Um 9 $\frac{1}{2}$ längstens 10 Uhr lagen wir dann fest in den Betten und schliefen den Schlaf der Gerechten. Nie habe ich so gut, geradezu so kindlich geschlafen als in Jurilofca und in den Balten des Schwarzen Meeres. Die scharfe, stählerne Luft, die stets vom Meere herüberweht, mag diese Wirkung ausüben.

Halil Hassan, Kavedzsi.

Nem állhatom meg, hogy e helyen röviden meg ne emlékezzem a Dobrudsában hallott számos népdalokról és a népköltészetéről. És ha e kitérés nem is igényelheti a teljesség elismerését s még kevésbé a messzeérő téma kimerítését, mégis úgy látom a dolgot, hogy a rövid érintésnek is lesz némi művelődéstörténeti értéke.

Az a számos nemzetiség, a mely tarkán ve-gyülve a Dobrudsza mai lakosságát alkotja, mind miveli a népdalt; mindenütt énekelnek és minden fajnak megvannak a saját dallamai, megvan a saját külön népköltészete. Különös érdek-

Ich kann nicht umhin, hier eine kurze Bemerkung über die zahlreichen in der Dobrudscha gehörten Volksweisen und Volksdichtungen einzuschalten. Wenn dieselbe auch durchaus keinen Anspruch auf Vollständigkeit oder gar auf erschöpfende Behandlung dieses weit-ausgreifenden Themas machen kann, so glaube ich doch, dass selbst eine kurze Erwähnung nicht ganz ohne culturgeschichtliches Interesse sein dürfte.

All' die zahlreichen Volksstämme, welche in buntem Gemische die heutige Bewohnerchaft der Dobrudscha bilden, pflegen das Volkslied; allüberall wird gesungen, und jedem Stamm sind seine besonderen Weisen, seine besonderen Volksdichtungen eigen. Mein specielles In-

lódésemet főként a *mohamedánok*, tehát a törökök és tatárok és az orosz gyarmatosok dalai költötték fel; előbbiek, mert nyugaton csaknem teljesen ismeretlenek, noha szembeszökő saját-ságaiknál fogva megérdemelnék, hogy beható tanulmány tárgyává legyenek; utóbbiak, mert igazán dallamosak, mélyen átértettek és az orosz néptörzs zenei tehetségéről ékesen szóló bizonyítványt nyújtanak.

A törököket muzsikus népnek nevezni, talán igen merész állítás volna; de kétségen kívül áll, hogy fajuk nagy költői hajlammal bír, s a mohamedán lakosság a költészetet méltatja, gondolzza és nagyrabecsüli, oly körökben is, melyek más hitűeknél, jobban mondva más, árja fajoknál, a zene iránti érzéket és érdeklődést csaknem teljesen elvesztették. Azt vettem észre, hogy nagyon sok irástudó török vagy tatár, — a többség némileg járatos közülök a kalem, az írónád kezelésében — vörös, gyapotból készült, széles övében, vagy pedig szürk újjú zekéje zsebében kis daloknak és verseknek egész gyűjteményét hordozza magával, papírszeletekre írva. Ezt a saját-ságot ismerve, tudni kell az emberek nyelvén beszélni, hogy kifejezhessük érdeklődésünket az efélék iránt; elég valamennyire törni a nyelvet, mert a jóakaratot felismerik és rendesen nagyon tudják méltányolni, és csakhamar elérjük, hogy egyik vagy másik félig fölvidítva, félig szégyenlősen egy piszkos, foszladozó czédulát kerít elő s irodalmi kincséből valamit áldoz. Egy korona is hamar kerül s ekkor komolyan és gondolatokba merülve guggolnak le körbe az erőteljes alakok, stereotyp kuporgó helyzetükbe és figyelemmel kísérik az előadást; szívesen szolgálnak kivánt magyarázatokkal is és felhívják a figyelmet a megkapó helyekre. Ha belemelegedtek, egyik előadót csakhamar más váltja fel; felolvasnak, verseket szavalnak, sőt egy-egy dalt is énekelnek nehezen felfogható dal-lamaikon.

Legkedveltebbek a politikai tartalmú dalok, különösen azok, melyek az utolsó orosz há-

teresse riefen aber besonders die Lieder der *Mohammedaner* — also der Türken und Tataren — und der *russischen* Colonisten wach; erstere, weil sie im Westen so gut wie unbekannt sind und in ihrer originellen Eigenart selbst eines eingehenden Studiums wohl wert sein könnten, letztere, weil sie wirklich melodiös und tief empfunden sind und von der bedeutenden musikalischen Begabung des russischen Volksstammes ein beredtes Zeugniß ablegen.

Die Türken ein *musikalisches* Volk zu nennen, wäre vielleicht eine etwas gewagte Behauptung — aber es steht ganz ausser Zweifel, dass ihr Volksstamm viel poetische Veranlagung besitzt, und dass die Poesie unter muselmanischer Bevölkerung Beachtung, Pflege und Wertschätzung in solchen Kreisen genießt, welche bei Andersgläubigen oder besser gesagt bei Angehörigen anderer arischer Stämme das Gefühl und das Interesse an der Dichtung so gut wie verloren haben. Ich machte die Bemerkung, dass sehr viele schritfkundige Türken oder Tataren, und die Mehrzahl von ihnen versteht halbwegs mit dem Kalém, dem Schreibrohr, umzugehen — irgendwo in der breiten rotwollenen Leibbinde oder in einer Tasche der engärmeligen Jacke auf losen Zetteln eine ganze Sammlung kleiner Lieder und Gedichte in Abschrift bei sich führen. Kennt man diese Eigenart, versteht man in der Sprache der Leute ihnen sein Interesse an derlei auszudrücken — wobei man getrost das gebrochene Kauderwälsch radebrechen darf, denn der gute Wille an sich wird schon in der Regel hochgeschätzt — so wird man es bald erreichen, dass halb verschämt, halb belustigt einer oder der andere ein schmutziges, zerlesenes Zettelchen hervorzieht und etwas aus seinem litterarischen Schatze zum besten giebt. Eine Corona findet sich bald — ernst und gedankenvoll kauern die kräftigen Gestalten in ihrer stereotypen Hockstellung im Kreise und lauschen dem Vortrag — bereitwillig werden etwa gewünschte Erklärungen gegeben und auf packende Stellen wird besonders aufmerksam gemacht. Einmal warm geworden, löst bald ein Vortragender den anderen ab, bald vorlesend bald aus dem Gedächtniss recitierend oder sogar einmal ein Lied nach irgend einer ihrer schwerfasslichen Melodien absingend.

Am beliebtesten sind Lieder politischen Inhalts, besonders solche, die an die Ereignisse des

borura vonatkoznak. A plevnai katasztrófát, Aziz szultán tragikus halálát és ennek a törökökre oly végzetes háborúnak más nevezetes mozzanatait, még ma is éneklük és siratják a Dobrudsza szegény, röghöz kötött mohamedán lakói. Még a legújabb esatatéerekről, a domokosi és matti-i harcokról is hallottam dalokat, de sajnálatomra egyet sem tudtam feljegyezni közülök. Ezen valódi katonadalokon kívül, melyek eredetüknek megfelelően, szerény, néha csaknem gyermekes gondolatmenetet követnek és többnyire alakilag is nagyon egyszerűek, — oly verseket is szavalnak és énekelnek, a melyek lyraiaknak nevezhetők, valamint kis szerelmi dalokat, melyek elkerülhetetlen keleties áradozásuk daczára, igen kedvesek és sokatmondók.

Természetesen az, ki nyugot-európai értelemben szigorú mértéket akarna e költői termékekre alkalmazni, nagyon sok kifogásolni való találma; azonban felfogásom szerint, e népköltészet értéke abban rejlik, hogy a nép széles rétegeiből közvetlenül keletkezik s főként, hogy csakhamar közkeletűvé válik, úgy hogy a legalaesonyabb hamal is szívesen fogadja és örül egyszerű, gyermekes művészetén s hogy ilyenformán igazán közös vagyona lesz a népnek, s jele az ártatlan és tiszta idealizmusnak, mely nálunk a magasabb művelődés annyi példája mellett, fájdalom, mind jobban tünedezik s lassankint egészen veszendőbe megy.

A gondolatmenetben, főként a harezi daloknál sok hasonlatosságot vettem észre a magyar népdalokkal. Teljesen megegyezik a kettő abban, hogy gyakran, a tulajdonképpeni cselekvéssel látszólag semmiféle összeköttetésben nem levő természeti képet állít fel, mely azonban hasonlat révén a cselekvést mégis jobban megvilágítja és hatását élénkíti. Nehány példa feltünteteti ezt; egy katonadal, mely valószínűleg Plevna ostrománál keletkezett, így szól:

letzten russischen Krieges anknüpfen. Die Katastrophe von Plevna, das tragische Ende des Sultan Aziz und andere bedeutendere Momente dieses für die Türkei verhängnissvollen Kampfes werden heute noch allenthalben von den armen, an die Scholle gebundenen Mohammedanern der Dobrudscha besungen und beklagt. Selbst vom neuesten Kriegsschauplatze — über die Schlachten von Domokos und Mati hörte ich schon Lieder, konnte mir aber leider keines derselben notiren. Ausser diesen echten Soldatenliedern, die ihrem Ursprung gemäss bescheiden, oft fast kindlich im Gedankengang und meist ziemlich einfach in der Form gehalten sind, werden auch Lieder gesprochen und gesungen, die ich als rein lyrische bezeichnen möchte, sowie kleine Liebeslieder, die trotz der unvermeidlichen orientalischen Schwülstigkeit recht anmutig und ansprechend erscheinen.

Wer freilich einen strengen Masstab in westeuropäischem Sinne an diese poetischen Erzeugnisse anlegen wollte, der fände des Tadels werten viel; — meiner Ansicht nach liegt aber der Wert dieser Volkspoesie in ihrem spontanen Entstehen aus den breiten Volksschichten, und vor allem darin, dass sie bald zum Allgemeingut werden, dass selbst der niederste Hamal ihr ein offenes Herz entgegenbringt und sich freut an der einfachen, kindlichen Kunst, dass dieselbe mithin ein wahres Volkseigentum ist, ein Zeichen eines harmlosen und reinen Idealismus, den wir leider nach so vielen Beispielen bei höheren Culturstufen immer mehr verschwinden und allmählich vergehen sehen.

Im Gedankengang besonders der Soldatenlieder fielen mir manche Analogien mit ungarischen Volksliedern auf. Vollständig übereinstimmend ist das häufige Voranstellen eines selbständigen «Stimmungsbildes», welches scheinbar in keinem Zusammenhang mit der eigentlichen Handlung steht, doch aber quasi per analogiam dieselbe in helleres Licht rückt und lebendiger hervortreten lässt. Einige Beispiele mögen dies erläutern; so heisst es in einem Soldatenlied, welches bei Beginn der Belagerung von Plevna entstanden sein mag:

*Kanli Tuna akar gider**
A véres Duna gyorsan folyik

*Etrafini jiküp gider**
Az ostrom ledöntve lesz.

*Adliszanî Osman Pasa
Moszkowlarî kirüp gider**
A muszkákat összezúzni fogja.

(Rasch und blutig strömt die Donau,
Die Belagerung wird gebrochen,
Osman Pascha Alidszani
Wird die Russen zermahnen.)

Vagy abban az énekben, mely Aziz szultán
haláláról szól:

Oder in einem Lied über den Tod Sultan
Aziz':

Tüfegimîn basî, valüem, gömüsdên isli.
Puskámnak tusa, anyám, ezüsttel (van) kiverve,

Dil bihmez kozaklar, valüem, basima düstü.
Nyelv nemtudja (számítalan) kozák, anyám fejemre esett.

(Der Kolben meines Gewehres ist mit Silber verziert,
Unaussprechliche Menge Kosaken bedrohen meinen Kopf.)

Az igazi katonadalok egyszerű, gyermekded
példái gyanánt álljanak itt a következők:

Plevneh dedikleri, validem, bir kücsük kasszaba.
Plevna nevezetü, anyám, egy kis város.

Ogul, ogul; bir kücsük kasszaba.
Legény, legény; egy kis város.

Rusz aszkerlerli, validem, almaz kasszaba.
Az orosz katonaság, anyám, nem veszi (be) a várost.

Kesszilen kehleher, validem, gelmez hissaba.
A levágott fejek, anyám, nem férnek számba.

Buna rusz kavgaszi derler
Ehhez «orosz háború» mondják (ezt orosz háborúnak hívják)

Giden gelir-mi?
A ki el megy, visszajön-e?

Padischah ugruna, validem, kehleh veririm!
A padischah üdvéért anyám, a fejet adom!

Szeni tachtlan endürdiler.
Téged a trónrul leléptettek,

Bescsifteje binderdiler
Őt evezős ladikba beszállítottak.

Kapilarda kara perdeh
A kapukon fekete kendő

Simdi düstüm ben bu dertdeh
Most estem én e bajba (gyászba).

Ben bu dertden ölüriszem
Én e bajban ha meghalok

Naszil jattim kara jerdeh
Hogyan feküdtem a fekete földre?

(Schwarze Tücher an den Thoren
Jetzt verfiel ich in die Trauer
In dem Unglück sterbe ich
Wie lag ich auf schwarzem Boden.)

Továbbá a Plevna dalban:

Ferner in dem Plevnaer Liede:

Als Beispiele dieser echten Soldatenlieder in
ihrer einfachen, kindlichen Form mögen die
nachstehenden Stücke dienen.

(Eine kleine Stadt, o Mutter, Plevna genannt.
Jüngling, Jüngling eine kleine Stadt.

O Mutter der Russe nimmt nicht ein die Stadt;
Die abgeschnittenen Köpfe sind zahllos,
Das nennt man den russischen Krieg.

Wer dahin geht, kommt er wieder?
Für das Wohl des Padischah opfere ich den Kopf.)

* *Gülmek* = *meni*.

Geleneri vermediler,
Kiséretet nem adtak,

Topkapuja günderdiler.
Topkapura elküldtek.

Uján Szültán, Aziz uján,
Ébredj szultán, Aziz ébredj,

Gjör, ne halı girdi dsihan!
Nézd, mely állapotra fordult a világ.

Kolunda makasz jareszi
Karodon az olló sebe,

Bulunmaz bunun csareszi.
Nem található ennek az írja.

Juszuf jüregiün jariszi
Juszuf szivednek barátja

Bulmaz bunun csareszi.
Nem találja ennek az íráta.

Uján, Szültán, Aziz uján!
Ébredj szultán, Aziz ébredj!

Kan aglajor simdi dsihan!
Vért sir most a világ.

Kapıarda karu perdeh,
A kapukon fekete kendő,

Simdi düstüm ben bu dertde
Most estem én e bajba (gyászba.)

Ben bu dertden ölüriszem
Én e gyászban ha meghalok,

Naszıl jallım kara jerde.
Hogy feküdtem a fekete földre?

Uján Szültán etc.

Pendserelden kar gelijor
Az ablakon hó jön (be.)

Jatak bana dar gelijor
Az ágy nekem szük lesz,

Jatak bana dar gelijor
Az ágy nekem (szük) kemény lesz,

Ölüm bize ar gelijor.
A halál ránk nézve szégyen lesz.

Uján Szültán etc.

Üsküarda khol gezior,
Skutariban örjárat jár,

Kadırmeljam dil verior,
A főbíró szót ad

Szültán Aziz pendserelden
Szultán Aziz az ablakból.

Baka-baka dsan verior
Nézve-nézve lelkét adja.

Kara deniz akmam dejor,
A Fekete Tenger «el nem szikkadok»
mondja,

Oszman Pasa, korkmam, dejor.
Oszman pasa «nem félek» mondja.

Jüz bin Kozak görmeindse
Száz ezer kozák megláttára

Ben csadırdan kalkmam dejor.
Én a sátorból föl nem kelek, mondja.

Ohur-mi, bejim, olurmi,
Lehet-e, uram, lehet-e,

Evljat babai vururmi?
A gyermek apját verheti-e?

Padisahün murtattari
Padisának árulói (hitzegői)

Bu dünja szize kalırmi?
E világ nektek maradhat-e?

(Man liess dich vom Throne steigen,
Man setzte dich in das Boot mit fünf Rudern,
Man gab dir keine Begleitung
Und sandte dich nach Topkapu.
Wache auf, wach auf, Sultan Aziz,
Siehe den Gang der Welt;
Auf deinem Arme die Wunde von der Scheere.
Man findet dafür keine Salbe.
Jussuf, dein Herzensfreund,
Findet dafür keine Salbe.
Wache auf, wach auf, Sultan Aziz
Die Welt weint jetzt Blut.
Auf den Thoren schwarze Tücher.
Jetzt verfiel ich in die Träuer
In der Trauer sterbe ich,
Wie lag ich auf schwarzem Boden?
Zum Fenster fliegt der Schnee hinein,
Das Bett wird mir zu enge,
Das Bett wird mir zu hart,
Der Tod wird uns zur Schande.
In Scutari zieht die Schaar.
Der hohe Richter spricht
Sultan Aziz starrt durchs Fenster.
Es entfliehet seine Seele.
Das Schwarze Meer sagt: ich versiege nicht,
Osman Pascha sagt: ich fürchte nicht.
Wenn ich hunderttausend Kosaken sehe,
Ich verlasse nicht das Zelt.
Ist's möglich — Herr — ist's möglich
Dass das Kind den Vater schlage?
Ihr Verräther des Padischah
Kann die Welt euch bleiben?)

Komolyabb és határozottan lyrai tartalmú a
következő költemény, melyet egy öreg török

kereskedő olvasott fel egy dunai gőzhajón a korona nagy tetszése mellett. Ez ismerősei közül egy ifjútól származik, s egy fiatal ember utolsó perceivel foglalkozik, ki egy társaságban vita közben halálos sebet kapott.

Ernst, und entschieden lyrischen Inhaltes ist das folgende Gedicht, das mir am Bord eines Donaudampfers ein älterer türkischer Kaufmann unter grossem Beifall der Corona vorlas. Es stammt von einem jungen Burschen seiner Bekanntschaft und behandelt die letzten Momente eines infolge eines Wortstreites in einer Gesellschaft tödlich verwundeten jungen Menschen.

Bir medsliszeh oturmüşzam

Egy társaságban véletlenül ülven

Basa kaza getürmüşzam

Fejemre balsors jövőn

Bir szöz icsün ben ölmüşzem

Egy szó miatt én ha meghalok

Bana «bir gencs Aarif» derler.

Hozzám «egy ifjú Aarif» mondják.

Ah anam, anam, dsavim anam

Ah anyám, anyám, lelkem anyám,

Szüdün emdim kâneh-kâneh;

Tejedet ittam sokszor megelégedve;

Achiret hakkimi halál ejle!

Tulvilág igazságomat jogossá tedd!

Ben bu gidse müşâfir-im.

Én ma este vendég leszek.

Ah, jürmi-bes dir benim jasim,

Ah, huszonöt (van) az én korom,

Tenesüller almaz lesim!

A sírásók ne kapják testemet!

Bána, kâján arkadâsim,

Nekem, kedves pajtásaim,

Bána bir gencs Aarif derler.

Nekem «egy ifjú Aarif» mondják.

Ah anam, gel, otur janima,

Oh anyám, jér, ülj oldalomhoz,

Bak gözüme hem kasima,

Nézz szemembe meg szemöldökökre

Dojmadim gencs jasima!

Nem értem be ifjú életemmel!

Ben bu gidse müşâfir-im.

Én ma este vendég leszek.

Ah, akrañlarim, bana gelün

Bakın, benden ibret alın!

Nézzetek, rólam példát vegyetek!

Bána, kâjan arkadâsim,

Engem, kedves barátaim,

Bána bir gencs Aarif derler!

Engem ifjú Aarif-nek hinák!

Ah, csagiriñ, chodsam gelsin.

Ah, kiáltsatok, tanitóm jöjjön,

Szujun kojszin, âtes jakszin, dumalanszin.

A vizet forraljátok, tüzet rakjatok, füstöljete.

Esim dosztum bana janszin.

Mintaképem (barátom) nekem égjen.

Bana bir gencs Aarif derler!

Engem ifju Aarifnek neveznek.

Ah, su karsuda bir toz tozar,

Ah, ama parton egy por porzik,

Iki adem gabrimi kazar,

Két ember siromat ássa,

Fermanümda ölüm jazar.

Fejfámra halálomat írja.

Ben bu gidse azapda-jim,

Én ma este gyötrelemben leszek

Süâlim verür-izsem

Kérdésemet ha megteszem

Ben bu gidse rahâtda-jim.

Én ma este nyugalomban leszek.

(Ich sass zufällig in Gesellschaft

Das böse Schicksal traf mein Haupt,

Wenn ich wegen eines Wortes sterbe,

Sagt man zu mir «ein junger Aarif».

O Mutter, Mutter, meine Seele!

Von deiner Brust trank ich oft zufrieden,

Jenseits! verschaffe mir mein Recht!

Heute Abend bin ich Gast.

Ach, fünf und zwanzig ist mein Alter,

Die Todtengräber sollen meinen Leib nicht bekommen.

Meine guten Genossen sagen,

Sagen mir «ein junger Aarif».

O Mutter komm an meine Seite

Sieh meine Augen und die Brauen

Ich ward nicht mit dem jungen Leben satt!

Heute Abend bin ich Gast.

O Freunde kommt zu mir

Nehmet an mir ein Beispiet

Mich nennet man den jungen Aarif.

O rufet, mein Lehrer möge kommen,

Kochet Wasser, machet Feuer und räuchert.

Mein Vorbild soll brennen.

Man nennet mich den jungen Aarif

Ach auf dem Ufer stäubt ein Staub,

Zwei Menschen graben mein Grab,

Schreiben auf das Grabholz meinen Tod.

Heut' Abend gerate ich in Pein

Und wenn ich meine Frage stellte:

Heut' Abend werde ich in Ruhe sein.)

A török dallamok általában nehezen megjegyezhetők, nem «fülbemászók», a hogy mondani szokás. Közülök sok tisztán az ógörög rendszer értelmében összhangzás nélküli hangrendszeren alapszik, a mennyiben *negyedhangok* gyakran mint élesen megkülönböztetett hangközök fordulnak elő. Nagyon érthető, hogy füleinknek ezek a dallamok kevésbé megfoghatók és mégis azt hiszem, hogy tanulmányozásuk, tekintettel a klasszikus népeknek reánk nézve elveszett enharmonicus hangtörzsekre, nem maradhatna minden érték nélkül. A dalok a lágy hangnemekben, lassú, vontatott tempóban mozognak, a hangközöknek esekély használatával. A ritmus és hangsúly, a melyek a tárgy követelményei szerint változók, mozdítják és viszik a dallamot.

A dalokat harmóniába hozva soha sem hallottam előadni, ha több énekes dalol, a dallam mindig egyhangon lett előadva, miközben előfordult, hogy a hangok párhuzamos oktávákban mozogtak. Ugyanazon az alapon mozgott egy fuvolahangverseny, a melylyel egy alkalommal Halil Hassánnál Jurilofkában két albán fiu tisztelt meg. A két hangszer, mellesleg megjegyezve, igen esinosan és takarosán készített ethnographiai érdekű tárgy, szintén oktávára volt hangolva és egyik magasan, a másik mélyen adta elő ugyanazon dallamot.

Kezdetleges népdalok példájául idecsatolom egyikét a legkedveltebb harezí daloknak, a plevnai dalt, mely mi szerintünk a legdallamosabbak egyike.

Im allgemeinen sind die türkischen Melodien schwer zu behalten, sie «gehen nicht in's Ohr», wie man sich gewöhnlich ausdrückt. Vielen von ihnen liegt offenbar ein enharmonisches Ton-system im Sinne des altgriechischen Systems zu grunde, da *Vierteltöne* als scharf unterschiedene Intervalle häufig vorkommen. Begreiflicherweise ist unser Ohr für solche Melodien wenig zugänglich, und doch glaube ich, dass ein Studium derselben gerade mit Rücksicht auf das für uns verloren gegangene enharmonische Klanggeschlecht der classischen Völker nicht ohne Interesse wäre.

Die Lieder bewegen sich zumeist in Molltonarten und in langsamem, schleppendem Tempo unter sparsamer Verwendung der Intervalle; Rythmus und Accent, die häufig den Anforderungen des Textes entsprechend wechseln, bewegen und tragen vor allem die Melodie.

Harmonisirt hörte ich die Lieder nie vortragen — wenn mehrere Sänger ein Lied sangen, wurde dasselbe stets unisono gebracht, wobei sich die Stimmen allenfalls auch in parallelen Octaven bewegten. Auf derselben Basis bewegte sich ein Flötenconcert, das gelegentlich einmal bei Halil Hasan in Jurilofea mir zu Ehren von zwei Albanesen-Burschen aufgeführt wurde. Die beiden Instrumente — nebenbei bemerkt äusserst sauber und nett gearbeitete Objekte von originellem, ethnographisch interessantem Charakter — waren ebenfalls in der Octave zusammengestimmt, und führten dieselbe Melodie aus, die eine hoch, die andere tief.

Als Beispiel dieser primitiven Volksweisen schliesse ich eins der beliebtesten Soldatenlieder bei — das Lied von Plevna, welches in unserem Sinne wenigstens eines der melodiossten ist.

Andante

Her- nek de- dik- le- ri, Va- li- dem, Bir kü- cük ka- sza-

ta, O- gul, o- gul, Bir kü- cük ka- sza — ta.

Arz az- ker- ler- li, Va- li- dem, Al- max- ka- sza — ta.
Kesz- len keh- leh- ler, Va- li- dem, Gel- mez höz- sza — ta.

Bu- na russ kav- ga- szí der- ler, gi- den ge- lir- mi?

Pa- di- schah uşur- na, Va- li- dem, keh- leh ve- ri — em. *senato.*

Igy multak el kevés változatossággal a «normális napok». A husvéti ünnep két napján nem tettünk kirándulásokat a szabadba; de annál erősebben láttunk a Sinoi-kirándulás utolsó előkészületei után. Klingl delphinzsírral, a Petruskától szerzett kitünő szerrel, kente kirándulási csizmáinkat, történeket csináltunk, conserveket és egyéb konyhai készleteket csomagoltunk, kiválogattuk a magunkkal viendő tárgyakat és a visszamaradó részt biztos helyre tettük.

Szabad óráinkban részt vettünk a lipovánok nagy pompával végzett egyházi ünnepélyein, melyek a slava russai lipován érsek jelenlétével különösen ünnepies színt nyertek.

A magas egyházi méltóság külön kívánságára néhányat a szabad ég alatt végzett ceremóniákból, valamint az érseket magát is le kellett fényképeznem.

Április 27-én végre elmúlt a husvéti ünnep, és reggel kilencz órakor felséges idő és pompás szél mellett kivitorláztunk a Sinoi Limanra. Egész lefolyásukban ez és a későbbi kirándulások Dranovba, Periteaszka és i. t. meg lehet-

So vergingen, mit geringer Abwechslung, die «Normaltage». An den beiden Osterfeiertagen unterliessen wir die Ausflüge ins Freie, dafür wurden aber umso energischer die letzten Vorbereitungen zur Sinoi-Tour getroffen. Klingl schmierte die Bootsstiefel mit Delphinthran, welch' ausgezeichnetes Mittel uns Petruschka geliefert hatte; Patronen wurden gemacht, Conserven und andere Küchenvorräte zusammengepackt, eine Auswahl der mitzunehmenden Gegenstände getroffen und das Zurückbleibende sicher verwahrt.

In den Mussestunden machten wir die mit grossem Gepränge begangenen kirchlichen Feierlichkeiten der Lipowaner mit, welche durch die Anwesenheit des lipowanischen Erzbischofes aus Slava russa besondere Weihe erhielten. Auf besonderen Wunsch der hohen Geistlichen musste ich auch einige der unter freiem Himmel vorgenommenen Ceremonien sowie den Erzbischof selbst photographiren.

Am 27. April war die Osterfeier endlich vorüber, und um 9 Uhr morgens segelten wir bei herrlichstem Wetter und prachtvollem Winde endlich hinaus, dem Sinoi-Liman entgegen. In ihrem gesamten Verlaufe blieben sich diese sowie die später unternommenen Touren nach Dranow, Periteasca u. s. w. ziemlich ähnlich, so

sen hasonlítanak egymáshoz, úgy hogy csak a terület és e kirándulásaink alatt folytatott életmódunk vázolására szoritkozhatom, anélkül hogy naplóm részleteibe bocsátkoznék.

A Dobrudzsa keleti partján fekvő lagunák eredetüket kétségkívül a fekete tenger fővénypart-képződésének köszönhetik. Eredetileg a tenger egészen a domblánczolatok löszfalához vagy agyapalaszikláihoz vihette hullámain, és fjordszerűleg hatolt a mélyen bevágott völgyekbe. De rettenetes viharok korbácsolják fel ősszel és

dass ich mich auf eine kurze Schilderung des Terrains und unserer Lebensweise während dieser Excursionen beschränken kann, ohne in die Details meines Tagebuches einzugehen.

Die an der Ostküste der Dobrudscha gelegenen Lagunen verdanken ihre Entstehung zweifelsohne den Dünenbildungen des Schwarzen Meeres. Ursprünglich mag das Meer bis an die Lössbänke oder Thonschieferfelsen der Hügelketten gespült haben, fjordartig in die tiefeingeschnittenen Thäler vordringend. Furchtbare Stürme durchwühlen aber die seichten Wasser dieses Gebietes im Frühjahr und Herbst, und

Lipován proceszsió husvétkor. — Lipovaner Procession zu Ostern.

tavaszzal ennek a területnek sekély vizeit, és fővénypart képződik fővénypart után ott, a hol megtört hullámok lerakják a magukkal vitt homokot.

Igy keletkeztek a kis mangaliai tavak, Tuzla, Canara (Sziut) és Tasaul, melyeknél egy keskeny, rövid homokesik — a fekete tengernek fehér, kagylótöredékekből álló fővénye — zárja el a sósvízzel telt völgymedencéket a tenger-től, és így keletkezhetett, következtenve a terület alkatából, eredetileg a Razim (Razelm) laguna széles medencéje is. Utóbbinál azonban egyrészt a fővénypart nagy kiterjedése, mely eredetileg a midiai foktól a dolojmani fokig és innen ismét a dunavaczi fokig terjedhetett, nagyon is

Dünenstreifen nach Dünenstreifen bildete sich da, wo die zurückrollenden Wogen den mitgeführten Sand ablagerten. So entstanden die kleinen Seen von Mangalia, Tuzla, Canara (Siut) und Tasaul, bei welchen ein schmaler, kurzer Streifen Dünensandes — der weisse, aus Muscheltrümmern bestehende Sand des Schwarzen Meeres — die salzwassergefüllten Thalbecken vom Meere abschliesst, und so mag auch der Terraininformation folgend ursprünglich das weite Becken der Razim (Razelm-)Lagune entstanden sein. Bei diesem letzteren bot aber einerseits die grosse Ausdehnung der Düne, welche sich ursprünglich von Cap Midia bis Cap Dolojman, und von diesem wiederum bis Cap Dunavät erstreckt haben mag, eine zu

hosszú ostromvonalat nyújtott a viharoknak*, úgy hogy számos áttörésnek kellett bekövetkeznie, másrészt pedig ugyanez a folyamat ismétlődött magában a nagy, sekély és erősen elhomokosodott medenczében, úgy hogy utóbbi különösen déli részében — többé-kevésbé párhuzamosan haladó homokhátak rendszerével látszik átszelve, a Szinoi, Zmeika, Golovicza tavakra, és a tulajdonképpeni Razimra látszik osztva.

Ez a mozgalom máig is tart, és könnyen megállapítható. Az a sok kis kerek homoksziget, mely folytonos sorban keresztül kaszeli a Szinoi Limánt, nem más mint hajdani fővénypart maradványa — minden vihar letördel belőlük egy részt, miről néhány ezüst-sirály telep ismételt látogatása alkalmával győződtem meg — és nemsokára ezek majd végleg el is tűnnek; e helyett azonban künn a tenger felé a fővénypartok mind magasabba emelkednek és mind jobban törnek kifelé — miről a Porticzá és Periteaszka elhomokosodása világos bizonyítékot nyújt — új fővénypartok rakódnak le a partok közelében, melyek ezekkel lassanként összenöve visszaszorítják a lagunát. A román katonai térkép az 1880—83-ik évről a goloviczai tó nyugati végén, Ciámurli de jos és Hamangi falvak között 5 klm hosszú és átlag 2 klm széles nyílt vizű tavat jelez még, — manapság az egész terület el van homokosodva, és ritkás nádállománnyal benöve; a babadaki tó, ezelőtt a Razimnak csak egy öble — manapság egy keskeny érrel még összeköttetésben áll ezzel — nemsokára azonban ez is elhomokosodik, és a tó zárt belvizzé válik, míg a Taiczapatak lerakódásai nem fogják ezt is teljesen kitölteni. A Razim keleti partján a tenger fővénypart képződményeihez járult még az itt torkolló hatalmas Duna folyam hatása is. A folyam a számos homokhát közé rakta a magával hozott mindenféle törmelék óriási tömegeit, és ezáltal elragadta a tengertől a mai delta nagy kiterjedésű területét. Hajlandó vagyok azokat a homokhátakat, melyek a deltát az általánosan követett DNy—ÉK vagy D—É irányban szelik

* A gyakori viharok rendes iránya ÉNy.; kevésbé gyakoriak, de éppen oly hevesek az DK viharok.

lange Angriffslinie für die Stürme,* so dass zahlreiche Durchbrüche erfolgen mussten, und anderseits wiederholte sich der gleiche Vorgang innerhalb des weiten, seichten und stark versandeten Beckens selbst wieder, so dass dieses letztere besonders in seinem südlichen Teile von einem ganzen System mehr oder minder parallel streichenden Sandrücken durchzogen und in die Seen von Sinoi, Zmeica, Golovița und den eigentlichen Razim zerteilt erscheint. Diese Bewegung dauert heute noch an und ist leicht festzustellen. Die zahlreichen kleinen runden Sandinseln, welche den Sinoi-Liman in fortlaufenden Linien durchqueren, sind nichts als Reste ehemaliger Dünen — jeder Sturm bröckelt Teile von denselben ab, wovon ich mich bei dem wiederholten Besuche einiger Silbermöven-Colonien überzeugte — und bald werden dieselben so ganz verschwunden sein; dafür baut sich aber draussen gegen das Meer hin die Düne immer höher auf und weiter hinaus — wovon das Versanden der Portița und der Periteasca einen sprechenden Beweis liefert — und lagern sich neue Dünen nahe den Ufern ab, langsam mit denselben verwachsend und die Lagune zurückdrängend. Die rum. Generalstabs-Karte vom Jahre 1880—83 giebt noch am Westende der Golovița zwischen den Dörfern Ciámurli de jos und Hamangi einen offenen See-spiegel von etwa 5 Kilometer Länge bei durchschnittlich 2 Kilometer Breite an — heute ist die ganze Stelle versandet und mit spärlichem Rohr bewachsen; der See von Babadac, vormals nur eine Bucht des Razim, steht heute nur noch durch eine schmale Ader mit diesem in Verbindung — bald wird aber auch diese versandet sein und der See zum geschlossenen Binnenwasser werden, so lange ihn das Geschiebe des Taițabaches nicht vollständig ausfüllt. Am Ostufer des Razim trat zu den Dünenbildungen des Meeres die Wirkung des hier mündenden mächtigen Donaustromes hinzu. Zwischen den zahlreichen Sandrücken lagerte der Strom die gewaltigen Massen der mitgeführten Detritus aller Art ab und rang dadurch dem Meere die weitgedehnte Fläche des heutigen Delta ab. Ich bin geneigt, die einzelnen Sandrücken, welche das Delta in der allgemeinen Richtung SW—NO.

* Die gewöhnliche Richtung der häufigen Stürme ist NW, weniger häufig, aber ebenso kräftig sind SO. Stürme.

át, egyszerűen régi fővénypartképződéseknek elfogadni. Ezek között a legfontosabbak délkeleten kezdődőleg a cserneczi grinda, a grinda Hundiu, a karaormani széles gerincez az elébe torlódt «grinda Rosu» és «grinda Saraturile» fővénypartokkal, végül északon az ó-kíliai és letiszi (P. Letea) homokhátak, melyeknek déli része különösen szép, keskeny, párhuzamosan haladó homokhátrendszer mutat a tulajdonképeni báltavidéken, mely teljesen correspondál irányra nézve az északi delta e részében akadálytalanul tomboló viharok irányával. Vajjon a helyenként kiálló régi sziklás agyagpalarétegek és más effélék elősegítették-e a széles homokhátak képződését, a mint ezt PETERS tanár elfogadja, azt nem ítélhetem meg. A Razimból kiemelkedő két agyagpalaszirtból álló Biszszerikucza és Popina szigeteknél, úgy látszik, nem ez az eset forog fenn.

Érdekes területet ismertem meg behatóbban a delta legdélibb részében, az úgy nevezett Zatonnál. Itt a külső fővénypartokon belül egész sor keskeny, hosszan elnyúló tó fekszik, melyet épp oly keskeny homokberakódások teljesen elválasztanak egymástól. Közülök néhány csak a legújabb időben lett teljesen elzárva a tengertől, és kívül a mostani szélső fővénypartokon már is hosszú csikokban torlódik össze a homok új fővénypartok képződésére. Hátrább a belvidéken eltűnedeznek a nyílt vitzükrök, és helyükbe lép a «Stufaria», a delta sás-mocsara, valószínűleg hasonló viszonyok következtében, mint a milyeneket pag. 44 a Kuibida uszó szigeteire nézve említettem, de a báltában mindenütt, egészen a széles cserneczi grindáig, keskeny, többé-kevésbé összefüggő náddal benőtt homokföldesíkok szelik át a vidéket, melyek pontosan párhuzamosan haladnak a mai partszél és a Zaton tavak homokhátainak irányával.

A mondottakból kiviláglik, hogy ama két nagyobb csónakkirándulásom, melyet az ápr. 27-től máj. 17-ikéig tartó időközben tettem, két teljesen elütrő földalkatú vidéken történt. A Razim déli végében, és a goloviczai, zmeikai és szinoi-i tavakban nagy széles nyílt vizeket szelünk át, melyeket itt-ott csak az említett alacsony, ritkás nádállománnyal benőtt homok-

oder S—N. durchziehen, einfach als alte Dünenbildungen zu erklären. Die wichtigsten derselben sind im Südwesten beginnend die Grinda Cernet, die Grinda Hundiu, der breite Rücken von Karaorman mit den vorgelagerten Dünen «Grinda Rosu», und «Gr.-Saraturile», endlich im Norden die Rücken von Alt-Kilia und von Letis (P. Letea), deren südlicher Teil ein besonders schönes System schmaler, parallel verlaufender Sandrücken im eigentlichen Baltaterrain zeigt, deren Richtung mit den im nördlichen Teile des Deltas ungebrochen tobenden NW Stürmen vollständig correspondiert.

Ob hier stellenweise das Anstehen alter Schichten felsiger Thonschiefer und dergleichen, wie es Prof. Peters annimmt, die Ablagerung der breiten Sandrücken unterstützte, kann ich nicht beurteilen. Bei den beiden aus dem Razim sich erhebenden Thonschiefer-Eilanden Bissericuța und Pópina scheint dies nicht der Fall zu sein.

Ein interessantes Terrain lernte ich im südlichsten Teile des Delta, am sogenannten Zaton, genauer kennen. Hier liegt innerhalb der Randdüne eine ganze Reihe schmaler, langgestreckter Seen, welche durch ebenso schmale Sanderhebungen von einander vollständig getrennt sind. Einige derselben sind erst seit jüngster Zeit ganz vom Meere abgeschlossen worden, und schon baut sich ausserhalb der gegenwärtigen Küstendüne der Sand in einem langen Streifen zu neuer Dünenbildung empor. Weiter im Hinterlande verlieren sich die offenen Wasserspiegel, und an deren Stelle tritt «Stufaria», der Schilfsumpf der Deltas, — wohl infolge solcher Verhältnisse, wie ich sie pag. 44 über die schwimmenden Inseln der Kuibida anführte — aber überall bis an die breite Grinda Cernet ziehen sich schmale, mehr oder weniger zusammenhängende Streifen rohrbewachsenen Sandbodens durch die Balta, die in ihrer Richtung genau parallel mit der heutigen Uferlinie und den Sandrücken der Zaton-Seen verlaufen.

Aus dem Gesagten erhellt, dass die beiden grösseren Bootexpeditionen, welche ich in der Zeit zwischen dem 27. April und 17. Mai unternahm in zwei ganz verschiedenen Terrainformationen sich bewegten. Am Süden des Razim und in den Seen Golovița, Zmeica und Sinoi durchsegelten wir breite, weite Fläche offenen Wassers, welche nur von den erwähnten niedrigen, mi schütterem Rohre bewachsenen

hátak, és egyes kisebb nádas szigetek borítanak. Ezeket a hol kerekded, hol hosszsan nyújtott alakú szigetcskéket, melyek helyenként, mint pl. Kiutiuknál, a «Gura Zmeika»-nál és Malceanonál elmozsarasodott területek, gírlák és tavak nagy kiterjedésű rendszerévé torlódnak össze, sokszerű, gyakran meglehetősen gazdag és élénk madárellet népesíti. Közel a part mellett *Sterna anglica*, távolabb Szarinasuf mellett a nádaszigetek tömkelegében *Sterna cantiaca* az uralkodó faj, feketefejű és vékonyesőrű sirályok (*L. melanoceph.* és *G. gelastes*) ezernyi tömegekben vannak a Szinoi Limanban, egyes ezüst-

Sandrückén und einzelnen kleinen Rohrinseln spärlich durchzogen sind. Auf diesen bald kreisrunden, bald langgestreckten Inselchen, welche an einzelnen Stellen, so bei Kiutiuk, der «Gura Zmeica» und bei Malceano zu einem weitausgebreiteten Systeme von versumpften Flächen, Gírlén und Seen zusammengebacken sind, bewegt sich ein vielgestaltiges, oft ziemlich reiches und lebendiges Vogelleben. Nahe dem Ufer ist *Sterna anglica*, weiter im Gewirr der Rohrinseln bei Sarinasuf *Sterna cantiaca* vorherrschend, schwarzköpfige- und dünnschnäblige Möven (*L. melanoceph.* et *G. gelastes*) treiben sich zu tau-

Ezüstös-Michahelles sirálytelep Kurt-Bei táján. — Michahelles-Silber-Möven Colonie bei Kurt-Bei.

sirályok (*L. argentatus*) mindenütt láthatók, mig számuk a Curt-Bei melletti szigettömkeleg közelében rohamosan emelkedik és itt, fészkelési telepeik legközelebbi környékén meglepő nagyságot ér el.

Egyes darupárok, melyek óvatosan gázolnak a magányos grindák ritkás nádasában, elárulják közeli fészkeiket; az újonnan sарjadzó nád sötét háttéréből ragyogón emelkednek ki egyes fattyú kocsagok fehér alakjai, melyek, fájdalom, manapság ritkák lettek és éppen nem gyakori látványok. Gödények és kormoránok előszeretettel szoktak a homokzátványokon megpihenni, hattyuk fejedelni tartással hímáb-

senden im Sinoi Liman herum, einzelne Silbermöven (*L. argentatus*) sind allenthalben zu sehen, bis ihre Zahl in der Nähe des Inselgewirres von Curt-Bei rapid steigt, um hier in der nächsten Umgebung ihrer Brutcolonien eine überraschende Höhe zu erreichen. Einzelne Kranichpaare, welche bedächtig zwischen dem schütterten Rohr der einsamen Grindas einherstelen, verraten die Nähe ihres Nestes; leuchtend heben sich die weissen Gestalten vereinzelter Garzetten vom dunklen Hintergrunde des frischsprossenden Rohres ab — leider sind dieselben selten geworden und kein gerade häufiger Anblick. Pelikane und Kormorancharben pflegen gerne auf den Sandbänken der Ruhe, Schwäne schaukeln in majestätischer Haltung

lőznek a nádas mocsarak kis vízmedenczéin, vagy alacsonyban vonulnak sívító repüléssel a deltába fészkeikhez. *Totanus calidris*, *Himantopus himantopus*, és a keeses *Avocetta* nagy számban fészkel a partszéli báltákban; félénk szélkiáltók kóborolnak a fövenypartok füves helyein, és mindenféle más, kisebb faj népesíti kisebb-nagyobb tömegekben ezt az érdekes területet.

Egész más világ van Dranovban, Periteaszkában és az u. n. Zatonban, a hová második kirándulásomat tettem.

Itt a zárt bálta lép előtérbe olyformán, mint tovább északra a deltában; ám itt a nád valószínűleg a sós víz következtében — nem tenyészik oly buján; számos homokgrinda szeli át a nádsivatagot, úgy hogy az sok helyen a gyalogjárónak is hozzáférhető, keskeny gírlák és az említett sekély, hosszan elnyúló Zaton tavak a lottkán való előnyomulást engedik meg. Ez a még vadászoktól és halászkoktól is aránylag ritkán látogatott és különben is elég kietlen vidék még ma is nyújt tanyát a vaddisznónak, mely különben az egész Dobrudzsából teljesen kipusztult, és miután a behatolás ebbe a félreeső vidékre éppen nem jelentéktelen fáradságokkal van összekapcsolva, a lipován halászok igazán vakmerő vadászszenvedélye daczára is még sok időre találhat itt eléggé biztos menedéket.*

* Más, a Dobrudzsában még előforduló emlősökről, fájdalom, keveset mondhatok. A rőt vad ma az egész területből kihalt. Nichiei Cupreanu biztosított, hogy körülbelül 80 év előtt még sok szarvas volt az erdőkben, az atyja sokszor mesélt neki erről. Őzek szórványosan minden erdőben találhatók, sőt Maesin mellett a Czuczujaton értelmes óvás folytán meglehetősen gyakoriak. Nyulak szórványosan mindenütt előfordulnak. — Farkas, róka és borz gyakoriak, a két első faj bámulatosan vakmerő. Jurilofkában való tartózkodásunk alkalmával a farkasok minden pillanatban fényes nappal vittek el egy-egy darab jászágót a legelőről.

Nyuszt, nyest és görény a látott bőrök után ítélve, nem lehetnek éppen ritkák; az erdős bérceken kívül azonban a nyuszt, a mint az oroszok kitünő leírásaiból kivehettem, a báltavidékeken se ritka. Itt még a vidranyest és a vidra is esatlakoztak hozzá, utóbbi elég tekintélyes számban. A vad-

auf den kleinen Wasserbecken der Rohrstümpfe oder ziehen pfeifenden Fluges niedrig ihren Brutplätzen im Delta zu.

Totanus calidris, *Himantopus himantopus* und die zierliche Avosette brüten zahlreich in den Uferbalten, scheue Brachvögel treiben sich auf den grasigen Stellen der Sanddünen herum, und allerlei anderes, kleineres Zeug bevölkert in grösserer oder geringerer Zahl dieses interessante Gebiet.

Ganz anders sieht es um Dranow, der Periteaesa und dem sogenannten Zaton aus, wohin ich meine zweite Bootreise richtete. Hier herrscht die geschlossene Balta vor, ähnlich wie weiter nördlich im Delta, nur ist der Rohrwuchs wohl infolge des brackigen Wassers — nicht so üppig; zahlreiche Sandgrindas durchziehen die Rohrwüste, so dass dieselbe an vielen Stellen auch dem Fussgänger zugänglich ist, schmale Gírlen und die erwähnten flachen, langgestreckten Sees des Zaton gestatten das Vordringen in der Lotka. Diese selbst von Fischern und Jägern verhältnissmässig selten besuchte und recht unwirtliche Gegend beherbergt noch heute in ziemlicher Anzahl das sonst in der Dobrudscha schon vollständig ausgerottete Schwarzwild und Dank den nicht unerheblichen Strapazen, welche mit dem Eindringen in dieses weltentlegene Gebiet verbunden sind, wird es hier noch auf geraume Zeit — trotz der geradezu tollkühnen Jagdpassion der Lipowanischen Fischer — ein ziemlich sicheres Asyl behalten.*

* Über andere, in der Dobrudscha sonst noch vorkommende Säugetiere kann ich leider wenig berichten. Rothirsche sind heute im ganzen Terrain ausgestorben. Nichiei Cupreanu versicherte mir, vor etwa 80 Jahren habe es in den Wäldern ziemlich viel Hirsche gegeben — sein Vater habe ihm oft davon erzählt. Rehwild ist spärlich in allen Wäldern vertreten, bei Mačin am Tuťujat sogar infolge einsichtsvoller Hege in ziemlicher Anzahl. Hasen fanden wir vereinzelt überall, Wolf, Fuchs und Dachs sind häufig — die beiden ersteren Arten von einer verblüffenden Keckheit. Während unseres Aufenthaltes in Jurilofca wurde alle Augenblicke irgend ein Stück Vieh bei helllichem Tage auf der Weide von Wölfen gerissen.

Edel-, Steinmarder und Iltis scheinen nach den gesehenen Bälgen nicht eben selten zu sein; ausser in den Waldgebirgen findet sich der Steinmarder aber, wie ich den vortrefflichen Beschreibungen der Russen entnahm, auch im Baltagebiet nicht selten. Hier gesellen sich ihm auch der Nörz und die Fischotter bei, letztere in recht bedeutender Anzahl. Wildkatzen

Szárnyas vadban is, legalább a mi a vadabb nagyobb fajokat illeti, ez a vidék aránylag gazdagabb, mint a delta többi része. A gödények párjával jártak és különösen a sörényes gödény szórványosan még fészkelhet itt. A kócsag mindkét faja és számos hattyú valószínűleg költ itt, bár *madártömegéről* itt se lehet egyáltalában szó.

Gödénytelepek a bálta egész hozzáférhető helyein itt-ott még előfordulhatnak, miután senki sem méltatja őket különös figyelemre; de ha egyszer a kócsagok adják fejüket a letelepedésre, akkor a lipovánok előbb nem nyugszanak, míg a telepre be nem hatoltak és a madarakat egy szálig is ki nem pusztították. A tollkereskedés ezeket a félreeső vidékeket is megfertőztette, és a fehér gémfajok ritkasága és nagy félnétsége bizonyítja a kiméletlen rabló kizsákmányolást. Az egész nagy, körülbelül 420 [] klm*-nyi területű törendszert mindenféle madárfajtól lakott szárnyas udvarnak tekinteni mindenesetre nagy tévedés volna. Van itt sok és érdekes állatfaj, sőt helyenként még nagy tömegekben is, de a madárcélt többnyire bizonyos szűkebb területeken pontosul össze, és itt is rendszeren csak bizonyos fajok vannak képviselve, melyeknek költésére az illető terület éppen különösen alkalmas. Az ily helyek *felkeresése* gyakran elég fáradságos munka, és többször sok óráig tartó utakat kell égő napmeleg vagy dermesztő szelek és futóesők mellett megtenni, a nélkül hogy az ember mást láthatna mint néhány halászó csért és sirályt, vagy egy-egy otrombán tovavonuló, halászó réti sast.

Sajátságos változatosságot hoztunk ezekbe a csónakkirándulásokba azáltal, hogy ismételt

maeska, különösen a Duna füzes szigetein gyakori, ritkább az erdős hegyvidéken. Ha ezek után még a közönséges ürgét (*Spermophilus citillus*), a földi kutyát — *Spalax typhlus* — a vakondot, a vízi poczkot, a házipatkányt és házi egeret említem, akkor körülbelül minden ki van merítve, a mit dobrudzsai utazásom alatt megfigyelhettem.

* A Razim és a délre fekvő tavak hossza körülbelül 58 klm-t a nagyon ingadozó szélesség átlagban északon 10—15, délen pedig 3—7 klm-t tesz.

Auch an Federwild ist diese Gegend, wenigstens was die scheuen, grösseren Arten betrifft, verhältnissmässig reicher als die übrigen Teile des Deltas. Pelikane trieben sich paarweise herum und besonders der krausköpfige Pelikan dürfte dort vereinzelt noch brüten. Edelerher beider Arten und ziemlich zahlreiche Schwäne scheinen hier ihr Brutquartier aufgeschlagen zu haben — allerdings ist von *Vogelmassen* auch hier keinesfalls die Rede. Pelikankolonien dürften wohl noch hier und da im ganz unzugänglichen Baltaterrain vorkommen, da niemand ihnen besondere Aufmerksamkeit schenkt — aber wenn einmal die Reiher an eine Siedlung denken sollten, so ruhen die Lipowaner nicht eher, bis sie in dieselbe eingedrungen sind und die Vögel mit Stumpf und Stiel ausgerottet haben. Der Federhandel hat auch diese so entlegenen Gebiete verseucht, und die Seltenheit u. grosse Scheuheit der weissen Reiherarten sind ein Beweis der schonungslosen, räuberischen Ausbeutung. Das ganze grosse, etwa 420 [] klm* bedeckende Seensystem als einen von allerlei Vogelarten erfüllten Geflügelhof anzusehen, wäre überhaupt ein grosser Irrtum. Es gibt viele und interessante Tiere da, stellenweise sogar in grossen Mengen, doch concentrirt sich das Vogelleben meist an einzelne engere Bezirke, und selbst da sind gewöhnlich nur gewisse Arten vertreten, für deren Brutgeschäft eben die betreffende Örtlichkeit besonders zusagend ist. *Aufsuchen* muss man diese Stellen oft mühsam genug — und manch' stundenlange Fahrt wird unter glühendem Sonnenbrand oder bei eisigem Wind und Regenschauer zurückgelegt, ohne dass man etwas anderes zu sehen bekommt als etwa einzelne fischende Seeschwalben und Möven oder einen plump dahinstreichenden, revierenden Seeadler.

Eine eigene Abwechslung wurde dadurch in diese Bootsfahrten gebracht, dass wir in wieder-

finden sich besonders auf den Weideninseln der Donau häufig, seltener sind dieselben im Bergwalde. Wenn ich nun noch das gewöhnliche Ziesel (*Spermophilus citillus*), den Blindmoll — *Spalax typhlus* —, den Maulwurf, die Wasserratte, Hausratte und Hausmaus erwähne, so ist ziemlich alles erschöpft, was von Säugethieren während meiner Dobrudschareise zur Beobachtung gelangte.

* Die Länge des Razim und der nördlich gelegenen Seen beträgt etwa 58 Kilometer, die sehr schwankende Breite durchschnittlich 10—15 im nördlichen, 3—7 Kilometer im südlichen Teile.

elhagytuk a belvizeket és hosszú utakat tettünk a külső fővénypartok mentében a Feketetengeren. Miután az egész északi tóvidéket egyetlen egy *hajózható* ág sem köti össze a tengerrel, azért ily alkalmakkor bárkáinkat ki kellett ürítenünk és evezők és más fadarabok aláhelyezése által csónakjainkat a fővénypartokon áthengerítenünk; ez nem éppen fáradság nélküli és e mellett időrabló munka.

Különösen a Zaton vidékén és a «Periteaszka mare»-nél voltunk — többször mint kellemes erre az eljárásra utalva.

hollen Fällén die Binnenbälte verliessen und lange Strecken längs der Stranddüne auf dem Schwarzen Meer dahinführen. Da im ganzen nördlichen Seengebiet gegenwärtig keine einzige *schiffbare* Verbindung mit dem Meere besteht, so mussten bei solchen Gelegenheiten unsere Barken entladen, mittelst der Ruder und anderer Holzstücke eine Rollbahn hergestellt und auf derselben die Boote über den Dünen-sand gezogen werden, eine nicht gerade mühe-lose und dabei zeitraubende Arbeit. Besonders im Zatongebiete und an der «Periteasca mare» war man öfter als angenehm zu diesem Manöver gezwungen.

«Periteasca» a lagunából a tengerbe. — Aus der Lagune ins Meer.

Egészben véve azonban ezek a csónakkirándulások egész, benyomásokban oly gazdag utam legszebb emlékei közé tartoznak, és különösen a sinoi-i kirándulás, melyet egész lefolyásában felséges enyhe idő kísért.

Erre egy nagy, körülbelül hat m. hosszú lottkát és egy kis, éppen két embert bíró csónakot használtam. Ezek az orosz lottkák, melyeket az egész deltában, és messze a Dunán felfelé is kizárólag használnak, aránylag keskeny, könnyű fenyődeszkából gondosan ácsolt élesorrú derékbarákák magasan felhajlított orral és farral. A vitorlázáshoz ezeket kezdetleges árbocezzal, vitorlabevezéssel látják el, melynek hosszú,

Im allgemeinen jedoch gehören diese Boot-excursionen zu den schönsten Erinnerungen der ganzen an Eindrücken so reichen Reise, besonders die Sinoi-Excursion, welche durchgängig vom herrlichsten, milden Wetter begleitet war.

Ich benützte zu denselben eine grosse Lotka von etwa 6 Metern Länge und ein kleines, knapp für 2 Mann ausreichendes Boot. Diese russischen Lotken, die im ganzen Deltagebiet und weit Donauaufwärts ausschliesslich in Gebrauch stehen, sind verhältnismässig schmale, aus leichten Tannenbrettern scharfgebaute Kielboote, mit hoch emporgeschwungenem Vorder- und Hintersteven. Zum Segeln sind dieselben mit einer primitiven Spriet-Takelung ausge-

a esónak hosszát jóval felülmuló vitorlarúdját az árbóczon közvetlenül a pad fölött erősítik meg. A messze kihajló vitorlarúd miatt a járómű aggodalmat keltő ingadozásba kerül, úgy hogy a hajó orra felett alkalmazott vitorlát csak mérsékelt és folytonos szél mellett lehet használni. Másfelől a vitorla nagy felülete és nagyon mélyre helyezett súlypontja a szélnek kedvező kihasználását engedi meg, úgy hogy a könnyű bárkák még gyenge szél mellett is elég jól haladnak. A kis lotka, melyet magunk után vontattunk, ugyanígy volt épülve és utközben, főbárkánk terhének kisebbitésére, vízkészletünket vitte, míg letelepedési helyeinken a sekély nádbáltákba való kirándulásokra használtuk. A legénység, rajtam és Klinglen kívül, Petrof Noszszovból és Grigorij Feodorovból állott, mindkettő derék vadász és kitünően jártas a hajózásban.

Ily hosszabb ideig tartó kirándulások sikeres bevégzésére fontos tényező a felszerelés, azért nem tartom fölöslegesnek ezt valamivel behatóbban tárgyalni és néhány gyakorlati tanácsot közbeiktatni oly olvasók részére, kik maguk is ily esónakkirándulásokat akarnának megtenni.

A kormányos padja alatti, eső és hullámoktól leginkább óvott rekeszben tartottuk kenyérszészletünket. Valamivel előbbre állott az e vidéken használatos, körülbelül 20 literes, szalmával körülfont üvegpalaczk a borkészlettel.*

A esónak közepén a pad mögött 2 keskeny, hosszukás láda állott, mely a tartalékruhát, térképeket, naplót, irószert és hasonló «kényes» apróságot tartalmazták, míg a másikban conservkészletek, főzőeszközök, spiritus- és kén-aether készletünk, tisztító eszközök és más hasznos czók-mók voltak. A ládák mögött vízhatlan zsákok heverték, melyek oroszaink tar-

* Bort a Dobrudzsában mindenfelé isznak — és mintán könnyű, olesó és jó, egyáltalában nem takarékoskodnak vele.

rustet, deren langer, die Bootslänge weit überragender Spriet (Segelstange) am Maste knapp oberhalb der Bank gaffelartig befestigt wird. Der weitausliegende Spriet verursacht ein bedenkliches Kraenken des Fahrzeuges, so dass der mit einem Ausholer versehene Klüver nur bei stätigem und mässigem Winde in Verwendung kommen kann. Andererseits bewirkt die grosse Fläche und der weit nach achter verlegte Schwerpunkt des Segels eine günstige Ausnützung des Windes, so dass die leichten Boote selbst bei flauen Brisen guten Fortgang machen.

Die kleine Lotka, die wir im Schlepptau mitführten, zeigte dieselbe Bauart und diente während der Fahrten dazu, zur Entlastung des Hauptbootes unseren Wasservorrat zu tragen, während wir sie von den Lagern aus zu kleineren Ausflügen in die seichten Rohrbalten benützten. Die Bemannung bestand ausser mir und KLINGL aus PETROF NOSSOW und GRIGORIJ FEODOROW — beide tüchtige Jäger und ganz vortrefflich mit dem Wasser und dem Schifferhandwerk vertraut.

Die Ausrüstung derartiger länger dauernder Excursionen ist ein wichtiger Factor zum Gelingen derselben, und ich halte es daher nicht für überflüssig, etwas näher auf dieselbe einzugehen und einige praktische Ratschläge für diejenigen Leser hier einzuschalten, welche in die Lage kommen sollten, eine solche Bootsexpedition vornehmen zu wollen.

Achter unter dem Sitze des Steuermannes, in dem am meisten vor Regen und Wellen geschütztem Verschlage hatten wir unsere Brotvorräte in Säcken verwahrt. Weiter nach vorne stand die hier zu Lande übliche, etwa 20 Liter fassende strohumflochtene Glasflasche mit dem Wein vorrat.*

Mittschiffs hinter der Bank standen 2 schmale, längliche Kisten, deren eine meine und Klingls Reservekleider, Karten, Tagebücher, Schreibzeug und ähnliche «heiklige» Kleinigkeiten enthielt, während die andere mit Conservevorräten, Kochgeschirren, Spiritus- und Schwefelätherreserven, dem Putzzeug und anderem praktischen Krimskams gefüllt war. Hinter den Kisten lagen die beiden wasserdichten Säcke, in

* Wein wird überall in der Dobrudscha getrunken — und da er leicht, billig und gut ist, wird durchaus nicht damit gespart.

talékruházatát és hálóköntöseit tartalmazták és az egész podgyászrakomány fölött voltak gyapjú hálótakaróink, felöltőink és a mit ruházatunkból éppen ide terítettünk.

Ha jó volt az út, és nem volt éppen kilátás valami érdekesebb dologra, akkor az expedíció legnagyobb része többnyire lustán nyújtózott ezen a puha fekvőhelyen, nem ritkán hárman aludtuk az igazak álmát, míg a negyedik, őrtálló, a kormányt vezette a halkan morajló hullámok között.

A pad alatt használatra készen állottak a magunkkal hozott lőszeresek, valamivel előbbre a hajó orrában, a hol rendesen Grisa* vagy én ültünk felváltva kémszemplén, voltak az evezők, a kaszúr, a hajóorr vitorlarudja és más efféle hajózási szerszám, valamint két főzőüstünk. A lelegején a hajóorr szűk összehajlásában (az u. n. orrtat) puhán kőciba esomagolva volt a nagy spiritusüveg, melybe a gyűjtött hullóket és más alsóbb szervezetű állatokat raktam, és az eczetkorsó, melynek tartalmára a halles készítésénél volt szükségünk.

Utazásunk folyamán kitűnt, hogy kezdetben követett esomagolási módszerünk nem eléggé czélszerű. Igen sok tárgyat kellett az egyes ládába szorítani, és rendesen arra a tárgyra volt éppen legsürgősebb szükségünk, mely őrfánk felszedésénél mint «bizonyára szükségtelen» egészen a láda fenekére került. Részben úgy segítettünk a bajon, hogy az egyes tárgyakat kisebb csoportokban tarisznyákba és egy nagy bőrtársolyba, melyet szerencsére magammal hordoztam, helyeztük el.

Czélszerűbb, a mit Jurilofkában második kirándulásunk alkalmával ugyanesak tökéletlenül tudtunk keresztül vinni, több kisebb, mindenekelőtt sem nagyon hosszú, sem nagyon magas ládával utrakelni, melyeknek mindegyike csak bizonyos czélra van készítve és ennek megfelelőleg berendezve. Hisz ily kirándulásokon felette kevés eszközre van szükség. Egy jól ellátott «konyhaláda», «egy preparáló láda» és egy száraz tartó a tartalékruha számára a legmesszebbre menő követelményeket is kielégítik. Az elsőt czélszerű rckeszekre osztani, melyek

denen unsere Russen ihre Reservekleider und Schlafmäntel verwahrt hatten, und über diesem ganzen Gepäckshaufen unsere wollenen Schlafdecken, Oberröcke und was sonst an Kleidungsstücken gerade hingebreitet wurde.

Bei guter Fahrt und wenn nichts besonders Interessantes in Aussicht stand, lungerte der grösste Teil der Expedition meistens faul auf diesem weichen Lager herum — nicht selten schliefen drei von uns dort den Schlaf des Gerechten, während der vierte, Wachhabende, das Steuer durch die leise plätschernden Wellen führte.

Unter der Bank standen in kleinen Kistchen die mitgeführten Munitionsvorräte zur Hand, und weiter vorn im Bug, wo gewöhnlich Grisca* oder ich abwechselnd auf dem Auslug sass, lagen Ruder, Rohrsense, Klüver und dergleichen Bootswerkzeug — sowie unsere 2 Kochkessel. Ganz vorn in der engen Verspreizung des Buges (dem sogenannten Kranzel) lagen weich in Werg gebettet die grosse Spiritusflasche, in welche ich Amphibien und andere niedere Tiere sammelte, und der Essigkrug, dessen Inhalt wir zur Bereitung der Fischsuppen bedurften.

Im Verlaufe der Fahrten stellte sich die von uns anfänglich geübte Verpackungsart als nicht genügend praktisch heraus. Zu vielerlei Gegenstände hatten in den einzelnen Kisten Platz finden müssen, und regelmässig wurde gerade dasjenige Stück am dringendsten gebraucht, welches bei Abbruch des jeweiligen Lagers als «gewiss nicht notwendig» ganz auf den Boden der Kisten verstaubt worden war. Wir halfen diesem Übelstande dadurch teilweise ab, dass wir die einzelnen Gegenstände in kleineren Partien in Rucksäcke und einer grosser Ledertasche, die ich glücklicherweise mitführte, verteilten.

Zweckmässiger ist es, was wir aber in Jurilofea bei unserer zweiten Exeursion nur unvollständig einrichten konnten, mehrere kleine, vor allem nicht zu lange und zu hohe Kisten mitzuführen, deren jede ausschliesslich für einen bestimmten Zweck angefertigt und dementsprechend eingerichtet ist. Man braucht ja bei solchen Touren äusserst wenig Gerätschaften — eine wohlmontirte «Küchenkiste», eine «Preparierkiste» und ein trockenes Behältniss für Reservekleider genügen den weitestgehendsten Anforderungen. Erstere hat in praktisch verteil-

* Grigorij beezző neve.

* Diminutiv von Grigorij.

mindegyike egy bizonyos tárgyat tartalmaz, így néhány zománcozott pléhanyagért,* több egymáshoz illő fedéllel ellátott pléhkannát, csészéket a tea számára, egy sütő serpenyőt, az evőeszközök és néhány serleget. Ezek mellett még a tea, cukor, só, paprika, conservek, az esetleg elhozott szeszes italok és a zsirkészlet számára is kell még, lehetőleg, helyről gondoskodni. Legjobb ezeket a tárgyakat pléhdobozban — megfelelő felirattal ellátva — rakni a ládába. A conservdobozokat, az eczetet és az annyira szükséges hagymákat — mint mi tettük — a hajó egyik vagy másik részében lehet elhelyezni.

Kiválóan fontos a preparáló láda, melynek a preparáló szerszámon, a conserváló szereken és más szükséges eszközökön kívül, különösen a gyűjtött bőrök elhelyezésére kell elég helyet tartalmaznia.

Jó időben az ember a friss bőröket a hajó valamely alkalmas helyén szárítja, de esős időben fontos kellék egy jól záró láda. Mi, igaz, csak egy kis, minden további berendezés nélküli üres ládát használtunk, de ajánlatos ezeken belül lószőrfonatból való szétrakható falakat alkalmazni, melyek közbe a bőröket szükség szerint beszorítva egyenes helyzetben lehet tartani. A tojásgyűjtéshez természetesen egy külön ládikát kell vinni. Ezt a csomagolásra szánt kőccsal kell megtölteni, ennek fölöslegét pedig a ládika megtelésekor a preparálás munkájánál lehet felhasználni.

Ruhát keveset kell czipelni; gázolások alkalmával egy, mindenkor készenlétbe helyezett, gyapjúingből és erős Manchesternadrágból álló «baraöltözet» a legjobb szolgálatokat teljesíti. Visszatérve a hajóra, az ember a gyorsan levetett, közönséges ruhába bujlik. Magas, egészen a csipőig érő vízhatlan eszímák kitünően szolgálnak, különösen a Sinoiban, a hol a minduntalan előforduló sekélyes helyek naponként huszszor is kényszerítettek bennünket a lottka elhagyására és továbbtolására. Különben az itt

* *Fehér* tányérokra jobbizűen lehet enni, mint óntányérokra és e mellett a *fehér* tányérok tisztítására több gondot fordítanak.

ten Fächern, deren jedes für einen bestimmten Gegenstand einzurichten ist, einige emaillierte Blechteller,* mehrere in einanderpassende, mit Deckeln versehene Blechkannen, Schalen für den Thee, eine Backpfanne, die Bestecke und einige Becher zu enthalten. Ausserdem ist in derselben Raum für Thee, Zucker, Salz, Paprika, Conserven und eventuell mitgeführte Spirituosen, nach Thunlichkeit ausserdem für den Schmalzvorrat zu berechnen. Diese Artikel sind am besten in Blechdosen — mit entsprechenden Bezeichnungen versehen — in die Kiste einzupassen. Conservenbüchsen, Essig und die so notwendigen Zwiebeln können immerhin — wie wir es thaten — irgendwo im Boote selbst verstaut werden.

Äusserst wichtig ist die Präparierkiste, welche nebst dem Präparierbesteck, dem Conservierungsmittel und den nötigen sonstigen Utensilien vor allem genügenden Raum zur Bergung der gemachten Bälge enthalten muss. Bei gutem Wetter trocknet man die frischen Bälge wo immer an Bord — aber bei Regen ist eine gutschliessende Kiste ein wichtiges Erfordernis. Wir benützten allerdings nur eine kleine leere Kiste ohne besondere weitere Einrichtung, doch empfiehlt es sich, innerhalb derselben verstellbare Wände aus leichtem Rosshaargetlecht anfertigen zu lassen, zwischen welchen man die Bälge nach Bedarf festklemmen und in gerader Lage erhalten kann. Zum Eiersammeln muss natürlich wieder ein besonderes Kistchen mitgeführt werden. Dasselbe füllt man mit dem zum Verpacken bestimmten Werg, dessen Überschuss beim Vollwerden des Kistchens für Präparierarbeit verwendet werden kann.

An Kleidern braucht man wenig mitzuschleppen; ein stets zur Hand liegendes «Bara-Costüm» aus Wollhemd und starkem Manchesterbeinkleid bestehend, thut die besten Dienste, wenn es sich um Wattouren handelt. An Bord zurückgekehrt, schlüpft man wieder in die rasch abgelegte gewöhnliche Kleidung. Hohe, bis an die Hüften reichende, wasserdichte Stiefel bewährten sich ausserordentlich, besonders im Sinoi, wo die ewig wiederkehrenden Untiefen uns zwanzigmal des Tages auszusteigen und die Lotka weiterzuschieben zwangen. Sonst trug

* Es isst sich von *weissen* Tellern appetitlicher, als von Zimtellern, auch wird das Reinigen *weisser* Teller gründlicher betrieben.

használatos boeskorokat, és alattuk az előrelátásból magammal hozott durva gyapjúharisnyákat viseltem. Ez a célszerű lábbeli, ha nagyobb mennyiségben van készleten, a leggyorsabb láb-beliváltást engedi meg, úgy hogy az ember, a nélkül hogy sok podgyászszal volna terhelve, minden átázás után gyorsan kap ismét száraz lábat.

A Razimban esónakkirándulásokra kiválóan alkalmas egy teljes olajozott ültözet, a mint azt a tengerészek szokták viselni. Petruskának volt egy ilyen, s nem egyszer szép szárazon és melegen ült a bő, olajjal itatott vászonruhában, míg mi többiek esőköponyuegek és bőrkabátok daczára is bőrig áztunk az esőtől és ránk zuhanó hullámoktól.

Különösen május 15-én sajnáltam, hogy nem volt ilyen felsőruhám. Az első délelőtti órákban ugyanis sikerült egy alvó gödényesapatot megközelítenem és két lövéssel meglehetősen vérfürdőt csináltam közöttük: a hatalmas madarak közül 10 halva maradt, és más 8 vagy 10, a mint a tovaluzó esapattól egyenként elmaradtak, elszórva uszkált künn a Golovicza magasán csapkodó hullámain.

Gyorsan felhúztuk a vitorlát és megkezdők az üldözést ezekre a szétszórt madarakra, oly vihar mellett, mely lottkánkat — a mint ezt később a térképről kiszámítottam — közel 28 km. óránkénti sebességgel hajtotta. Beeslésünk szerint a sekély, mélyen felkavart vízmedeneze hullámai 1—1½ m. magasra emelkedtek. Erősen a lottka összehajló orrába szorítva kuporogtam, a golyós fegyvert lövésre készen tartva kezemben, és erről a szabad kémlelő helyről igazgattam Petruska kormányzasi mozdulatait. Vágató sebességgel rohant lottkánk, és mégis csak lépcsőről-lépésre fogyott a távolság közte és az életükért úszva küzdő óriási madarak között. Kis sajkánk eszeveszetten tánczolt föl s alá; tajtékozva esapott hullám hullám után a hajóra, úgy, hogy nemsokára esuron víz voltam. Mily pompás lett volna itt a bő ruha fölé felvehető olajozott köpeny, mely a nyakszirtnél és kézfejnél szorosan lekötve teljes védelmet nyújtott volna a ránk zuhanó hullámok ellen!

Négy gödényt ejtettem el az izgató üldözés

ich die landesüblichen Opanken mit vorsichtiger Weise mitgeführten groben Wollsocken. Diese im Vorrat mitgeführte praktische Fussbekleidung gestattet den raschesten Wechsel, so dass man, ohne durch zuviel Gepäck belästigt zu sein, nach jeder Durchnässung rasch wieder trockene Füsse bekommt.

Ausserordentlich zweckmässig für Bootstouren im Razim-Gebiete wäre ein completes Ölzeug, wie es die Seelute zu tragen pflegen. Petruschka besass ein solches und sass mehr als einmal in den weiten, ölgetränkten Leinenüberkleidern hübsch trocken und warm, während wir anderen trotz Regemänteln und Lederjacken bis auf die Haut von Regen und Sturzwellen durchnässt wurden.

Besonders am 15. Mai bedauerte ich es lebhaft, nicht derlei Überkleider zu besitzen. In den ersten Vormittagsstunden war es mir gelungen, eine schlafende Schar Pelikane anzupürschen und mit 2 Schüssen ein ziemliches Blutbad unter denselben anzurichten: 10 der mächtigen Vögel lagen verendet am Platz, und weitere 8 oder 10 verwundete schwammen zerstreut, wie sie sich eben einzeln von der fortstreichenden Schaar abgesondert hatten, draussen auf den hochgehenden Wellen der Golovita herum. Rasch wurde das Segel gehisst und die Verfolgung dieser einzelnen Vögel bei einem Sturm begonnen, der unsere Lotka mit einer — wie ich aus der Karte später berechnete — annähernden Geschwindigkeit von circa 28 Kilometern die Stunde vor sich hertrieb. Nach unserer Schätzung gingen die Wellen des seichten, tief aufgewühlten Wasserbeckens 1 bis 1½ Meter hoch. Fest in die Verspannung der Lotka eingeklemmt kauerte ich im Buge, die Büchsfliinte schussbereit in der Hand, und dirigitte von diesem freien Ausluge aus die Steuermanöver Petruschka's. Reissend schnell ging die Fahrt, und doch verminderte sich nur Fuss für Fuss die Distanz zwischen dem Boote und den um ihr Leben schwimmenden riesigen Vögeln. Wie toll tanzte das kleine Boot auf und nieder und Welle nach Welle schlug schäumend über den Bug, dass bald kein trockener Faden mehr an mir war. Wie prächtig wäre da das weite, über die Kleider anzulegende Ölzeug gewesen, welches an Hals und Händen fest zugebunden, vollständigen Schutz gegen die überbrechenden Wellen geboten hätte!

Vier Pelikane erlegte ich während dieser auf-

alatt. Egyik, súlyosan megsebesítve, egy kis bálta-tó nyugodt vizére menekült, a hol a part-ról golyómmal elérhettem, három mást serétlövessel terítettem le a veszett regatta alatt. Nem volt könnyű a dióhéjként hánykolódó lottkából helyesen célozni, és nem egy lövés hatástalanul durrogott ki a levegőbe. Az örült sebességgel úszó gödények rendszeren merően szél ellen fordultak, mikor észrevették, hogy sajkánk megközelítéssel fenyegeti őket. Félig nyitott szárnyakkal szelet iparkodtak fogni, mi mellett világosan látni lehetett, a mint a vihar a nehéz madarat félig a víz fölé emelte — és a mikor a szél már jól alájuk kapott, gyorsan emelkedő ferde vonalban nehézkes, de hatalmasan előremozdító szárnyesapásokkal rövid vonalon szél ellenében haladtak, és aztán gyors fordulattal a széllel mentek tovább. Betegen a mint voltak, többnyire 3—400 méternyi repülés után ismét a vízre estek, és újból kezdődhetett a hajsza, ha csak egy szerencsés lövés a fölemelkedés pillanatában nem biztosította a zsákmányt.

Csendes időben a sebesült madarak közül még többet teríthettem volna le golyómmal, de a golyós fegyvert nemsokára a serétfegyverrel kellett fölcserélnem, miután beláttam, hogy lehetetlen a fel- és lehánykolódó ezélt 100—150 lépésnyire megközelíteni a veszettül ágaskodó lottkával.

Serétlövés távolságra csak három példány tartott ki félig-meddig, melyek aztán több sikertelen kísérlet után mégis bekerültek a lottkába holt társaik mellé. Bőrig ázva, fáradtan és a közel ötórás hajszatól kimerülve, végre feladtuk a keresést az időközben messzire elszéledt gödények után, és visszavitorláztunk Jurilofea — reichlich entschädigt für alle Mühen durch die im Boot aufgehäufte Beute von 14 grossen Pelikanen, deren Gesamtgewicht die Fischer nach dem Tiefgang der Lotka auf etwa 180 Kilogramm veranschlagten. Wie staunte Klingl, der mit dem Präparieren eines Tags zuvor von mir erlegten Gänsegeiers beschäftigt im Dorfe zurückgeblieben war, als

regenden Verfolgung. Einer, schwerer verletzt, rettete sich in das ruhige Wasser eines kleinen Baltasees, wo ich ihn vom Ufer aus mit der Kugel erreichen konnte, drei andere fielen durch Schrotschüsse während der tollen Regatta. Es war nicht leicht aus der wie eine Nusschale umherfliegenden Lotka das Ziel richtig zu erfassen, und mehr als ein Schuss knallte wirkungslos in's Blaue hinaus. Gewöhnlich drehten die in rasender Schnelligkeit dahinschwimmenden Pelikane scharf gegen den Wind bei, sobald sie merkten dass unser Boot sie einzuholen drohte. Mit halbgeöffneten Schwingen suchten sie nun Wind zu fassen, wobei man deutlich sehen konnte, wie der Sturm den schweren Vogel vorne halb über das Wasser hob, und strichen dann, wie sie der Wind erst einmal tüchtig untergefasst hatte, in rasch steigender schiefer Linie mit schweren, aber kräftig fördernden Flügelschlägen empor, eine kurze Strecke dem Wind entgegen und dann in rascher Wendung mit demselben weiter. Krank wie sie waren, fielen sie meist nach 3—400 Metern Fluges wieder auf den Wasserspiegel ein, und die Hetze konnte von neuem beginnen, wenn nicht gerade ein glücklicher Schuss im Momente des Aufstehens uns die Beute sicherte.

Bei ruhigerem Wetter hätte ich leicht noch mehrere der verwundeten Vögel mit der Kugel ausmachen können, musste aber die Büchse bald mit der Schrotlinte vertauschen, da ich nach einigen Schüssen die Unmöglichkeit einsah, das auf- und niedertanzende Ziel auf 100 bis 150 Gänge von der wild stampfenden Lotka aus zu treffen. Auf Schrotschussdistanz hielten nur drei Exemplare halbwegs aus — die denn auch nach mehrfachen vergeblichen Versuchen endlich doch in die Lotka zu ihren toten Kameraden wanderten. Nass bis auf die Haut, müde und abgespannt von der fast 5-stündigen Hetzjagd, brachen wir endlich die weitere Suche nach den mittlerweile weit zerstreuten Pelikanen ab und segelten zurück nach Jurilofea — reichlich entschädigt für alle Mühen durch die im Boot aufgehäufte Beute von 14 grossen Pelikanen, deren Gesamtgewicht die Fischer nach dem Tiefgang der Lotka auf etwa 180 Kilogramm veranschlagten. Wie staunte Klingl, der mit dem Präparieren eines Tags zuvor von mir erlegten Gänsegeiers beschäftigt im Dorfe zurückgeblieben war, als

tunk — (tulajdonképpen a fekete fejű és vékonyesőrű sirályok fészkelési telepeinek megvizsgálására indultunk) és mily munkát adott az óriási bőrök preparálása, melyet természetesen azonnal el kellett kezdeni!

A használandó fegyvert illetőleg azt akarnám megjegyezni, hogy a részemről használt vontesővű puská, golyócsővel Express-Cal. 450 nem bizonyult valami jónak. Sokkal jobb szolgálatokat teljesítené itt egy 200—600 m.-nyi távolságokra biztosan belőtt, kisebb kaliberű, valamely újabb katonai fegyver-rendszer szerint készült, beállítható irányzóval ellátott karabély. A sík vízszínen a távolságokban óriási mérvben lehet csalatkozni, és többször történt meg velem, hogy 180 lépésre belőtt fegyverem golyója még jóval a cél előtt esett a vízre. Az említett rendszerű puskával gödényekre, hattyúkra, ludakra, kormoránokra és darvakra gyakran *nagy távolságokról* is lehetne lőni, ezáltal magát begyakorolni, ennek következtében nagyobb eredményeket is lehetne elérni, mint én értem el a magam fegyverével. A kisebb kalibernék még az az előnye is van, hogy nem ronesol annyira, és így igen jó szolgálatokat teljesítené a kisebb fajoknál is; így különösen a rettenetesen vad *Numeniusok*-nál (szélkiáltók). A golyós fegyvernek a hajón egyáltalában kevés értelme van, miután mindig van idő fegyverváltásra, és csak arra kell ügyelni, hogy a fegyver használatra készen, e mellett lehetőleg védett helyen s úgy legyen elhelyezve, hogy a hajóbeliek biztonságát ne veszélyeztesse.

Nagyon is gyorsan tünt el ez a szép, csolnakirándulásokkal töltött idő. Napokig himbálózott sajkánk kiinn a kék vizen; nádastól nádashoz mentünk, felkerestük a nagy bizalmas ezüst-sirályok érdekes telepeit, bámultuk a keeses avocetták önfeláldozó bátorságát, melyek a fészkelési helynél közvetlenül a kutató lábai elé vetik magukat, hogy csalódásig hű színleléseikkel elvonják a szeretett ivadéktól; bosszankodtunk az erőszakos rablósirályok ellenszenves vadságán — és kedvünk szerint gyűjtögettünk és vadászgattunk. Minden nap valami újat,

wir mit unserer Last anrückten — (wir waren eigentlich nur ausgefahren, um die Colonienanlagen von schwarzköpfigen und dünnschnäbeligen Möven zu recognosciren) und welche Arbeit gab uns das Präparieren der riesigen Bälge, welches natürlich sofort in Angriff genommen werden musste!

Betreffs der mitzuführenden Waffen möchte ich noch die Bemerkung machen, dass sich die von mir benützte Büchse mit Kugellauf Express Cal. 450 nicht besonders bewährte. Ein kleinkaliberiger Karabiner irgend eines neuen Militärgewehrsystemes mit verstellbarem Aufsätze und besonders auf die Entfernungen von 200—600 Metern genau eingeschossen würde da bessere Dienste leisten. Die Distanzen auf den ebenen Wasserflächen täuschen enorm, und mehrfach passierte es mir, dass die Kugeln meines auf 180 Gänge eingeschossenen Laufes noch weit vor dem Ziele aufs Wasser schlugen. Mit einer Büchse der obenangeführten Einrichtung würde man auf Pelikane, Schwäne, Gänse, Cormorane und Kraniche *auf grosse Distanzen* oft zu Schusse kommen und sich dadurch bald einschieszen, infolge dessen auch bessere Resultate erzielen, als ich es mit meiner Waffe vermochte. Das kleine Caliber hat ausserdem den Vorteil, nicht so zu reissen und könnte daher auch bei kleineren Arten, besonders bei den furchtbar scheuen Numenien (Brachvögeln) gute Dienste leisten.

Die Büchseflinte hat überhaupt im Boote wenig Sinn, da man stets Zeit zum Gewehrwechsel hat und nur darauf zu sehen ist, dass die Waffen handgerecht, dabei aber nach Möglichkeit geschützt und in einer Weise untergebracht sind, dass sie die Sicherheit der Insassen nicht gefährden.

Nur zu rasch verging mir die Zeit dieser schönen Bootexcursionen. Tagelang schaukelte unser Boot draussen auf dem blauen Wasser herum; von Rohrinsel zu Rohrinsel zogen wir, besuchten die interessanten Colonien der dreisten grossen Silbermöven, bewunderten den aufopfernden Heldenmut der zierlichen Avocetten, welche am Brutplatze sich dieht vor die Füsse des Besuchers hinwerfen, um ihn durch täuschende Simulationen von der geliebten Brut fortzulocken; ärgerten wir uns über die unliebenswürdige Wildheit der räuberischen und ungestümen Raubseeschwalben, und jagten und sammelten nach Herzenslust. Jeder Tag brachte

érdekfeszítőt hozott a vadász, kutató és természetbarát számára. Majd künn a Feketeten-ger hullámain vitorlázunk a hosszan elnyuló fővény partok mentén, körülvéve játszva szökellő delfinektől; majd szűk nádsikátorokon át, vagy a Zaton keskeny tavain siklott el sajkánk; vakító fehér kócsagok vonultak el a nád-erdő fölött, büszke hattyúk úszkáltak sajkánk előtt, és hófehér tollazatukat visszatükröztette a sötét ghiöl. Majd forró délszaki ég domborul fölöttünk, kéken úszik a tenger és bálta, vakító fehérségben tündöklük a hosszan elnyuló fővény-part. Legkisebb szellő sem lengeti a nádat,

etwas Neues, Anregendes für den Jäger, Forscher und Naturfreund. Bald segelten wir draussen auf den Wogen des Schwarzen Meeres längs der langgestreckten Sanddüne dahin, umspielt von springenden Delphinen; bald glitt unser Kahn durch enge Rohrgirlen oder auf den schmalen Seen des Zaton einher; blendend-weiße Reiher zogen über den Schilfwald und stolze Schwäne schwammen vor dem Boote und spiegelten ihr schneeiges Gefieder im dunklen Ghiöl. Bald wölbte sich heisser, südlicher Himmel über uns, blau lag Balta und Meer, blendend in schneeiger Weisse die langgestreckte Düne da;

Tanyánk a Sinoi-Limánban. — Lagerplatz im Sinoi Liman.

fárasztó evezés viszi előre a sulyosan megterhelt sajkát, és forró, halálos gőzök emelkednek ki a halotti csendben nyugovó sóstavakból. Majd zord viharok örült sebességgel hajtják a tánczó járóművet, jeges esők szakadnak, és fázva, vízesen, fáradtan kell bajlódunk, hogy a helyes irányt és menetet megtarthassuk.

De mindemellett szép volt, mert őseredeti pompájával hatalmasan övezett bennünket a természet, és gazdag, kimeríthetetlen forrásából bőségesen meríthettük a tiszta természeti élvezetek megifjító, varázsló italát.

Mily messze volt tőlem a művelt élet ezernyi

kein Lufthauch bewegte das Rohr, mühsam trieb Ruderschlag nach Ruderschlag den schwer geladenen Kahn vorwärts, und heisse, mephitische Schwaden entstiegen den todesstillen Salzsümpfen. Bald wieder trieben rauhe Stürme das tanzende Fahrzeug in rasender Eile vor sich her, Regenschauer prasselten auf dasselbe nieder, und fröstelnd, nass und müde mussten wir schwer arbeiten, um richtigen Curs und Fortgang zu behalten.

Immer aber war's schön, denn mächtig in ihrer urwüchsigen Pracht umgab uns die Natur und liess uns in vollen Zügen aus ihrem reichem, unerschöpflichem Born den verjüngenden Zaubersaft reinen Naturgenusses trinken.

Wie weit hinter mir lagen all' die tausend

apró szüksége; mily kevéssé nélkülöztem őket a csendes tábori tűz mellett, melyen egyszerű halvaesoránkat készítettük, mikor nyugodt pompával ereszkedett alá az éj a széles csendes tóságra, a hullámok halk morajjal ütöttek kikötött sajkáinkhoz, csend és nyugalom uralkodott köröskörül, s mi is nyugalomra készültünk a nap munkája és fáradsága után.

Nyugalom, kibékülés és mondhatni gyermeki vidámság lepi meg a kedélyt; az ember csatlakozik a bálta természet nevelte gyermekeihez, az egyszerű halászokhoz s vadászokhoz, és hozzájuk hasonló lesz; még a szellem is, mely vágyakozva hatol ebbe a rengeteg vadonba, hogy az ismeretek halmazához ő is gyűjtsön egy kis szemet, melyet mint parányi kis köveeskét magával vihessen az emberi műveltség óriási épületéhez — még a szellem is habozva hagy fel fáradhatatlan munkájával és azt kérdezi: «miért?» — Miért az a mohó, soha ki nem fáradó kutatás — minek a tépelődés és tünődés, az örökös harez és fáradozás? Fölemelheti-e az ember valaha azt a fátyolt, melylyel a természet eltakarta titokzatos működését? — Egyesül-e valaha az a sok kis szikra, melyet hangyaszorgalom fáradhatatlanul gyűjt össze minden oldalról lobogó lánggá, melynek világossága áthatolna sötétségen és éjszakán, és ragyogó diadalra vezérelne? — És ha nem is volna sisyphusi munka, ha elérhető is volna a czél — nem élünk-e boldogabban a megélegetett korlátolt-ságban? nem örök igazság-e, hogy az ember az ismerés gyümölcsének élvezésétől veszítette el a paradysomot, a gondtalan élet kertjét? Mire való a fáradozás, gond és soha sem pihenő munkálkodás, miért kell túltengő élvezeteket és ezer szükségletet teremteni és a régi culturalis épület nyomasztó falait még jobban megerősíteni, mikor a természet oly hívogatólag terjeszti felénk jóságos karjait édes pihenésre, mikor minden korláttól és bilinstől ment hatalmas működése egy összhangzó akkordban csendül össze, mely hasonló a *szabadság* ihletett énekéhez?!

Mikor sátorunkat felütöttük, a mi majd egy útbaeső nádas szigeten, majd egy lakatlan halászkunyhóban, vagy pedig valamely halásztelepen történt, mikor elköltöttük vaesoránkat többnyire a nap főebédje volt — és az orosz mód szerint készült thea gőzölgött a poharakban:

kleinen Bedürfnisse des Culturlebens, wie wenig vermisste ich sie am stillen Lagerfeuer, an dem wir unsere einfache Fischmahlzeit bereitet hatten, wenn die Nacht sich über das weite, stille Sumpfgelände in ruhiger Pracht hernieder-senkte, wenn leise die Wellen an unsere festgelegten Kähne spülten, wenn Ruhe herrschte weit ringsum, und auch wir zur Ruhe rüsteten nach der Arbeit und Mühe des Tages!

Ruhe, Friede und eine fast kindliche Heiterkeit erfüllt das Gemüt; man gesellt sich den Naturmenschen der Balta, den kindlichen Fischern und Jägern zu und wird ihnen gleich; selbst der Geist, dessen Drängen hergeführt hat in diese mächtige Wildniss, um ein Körnchen Erkenntniss zu gewinnen und es mit heimzuschleppen als winzig kleines Steinchen zum gigantischen Baue menschlicher Culturarbeit, selbst der Geist stellt zögernd seine rastlose Arbeit ein und fragt «wozu?» — Wozu das drängende Hasten, das nimmermüde — wozu das Grübeln und Sinnen, Kämpfen und rastlose Mühen? Wird je der Mensch die Schleier lüften, mit welchen die Natur ihr heimliches Wirken bedeckte? — Werden die kleinen Fünkchen, welche ameisenartiger Fleiss rastlos von allen Seiten zusammenträgt, sich je zur lodernen Flamme vereinigen, deren Licht strahlend hinausdringt in Nacht und Dunkelheit zu leuchtendem Siege? Und wenn es auch keine Sisyphusarbeit, wenn auch das Ziel erreichbar wäre — lebt es sich denn nicht glücklicher in der zufriedenen Beschränktheit? ist es denn nicht ewige Wahrheit, dass der Mensch durch die genossene Frucht der Erkenntniss für immer das Paradies, den Garten des sorglosen Gedeihens, verlor? Wozu die Mühe, die Sorge und all' die rastlose Arbeit, sich Übergenuss und tausend Bedürfnisse zu schaffen und die drückenden Mauern des alten Culturegebäudes noch weiter zu festigen, wo doch die Natur so gütig ihre Arme zu köstlicher Ruhe ausbreitet, wo ihr mächtiges Walten ledig aller Schranken und Fesseln in einen harmonischen Accord zusammenklingt, der da gleicht einem hohen Liede der *Freiheit*?!

Wenn unser Lager aufgeschlagen war, was bald auf einer beliebigen Rohrsinsel, bald bei einer unbewohnten Fischerhütte oder auch in einer Fischereiniederlassung geschah, wenn die Abendmahlzeit — es war meist die Hauptmahlzeit des Tages — verzehrt war und der nach

mikor a vidám nádtűz lobogott és vörös fénye tüzesíkot rajzolt az éjsötét vizekre, akkor megmegegendült orosz vadászaim mélabús kéthangú éneke a hallgatag balta felett.

És bár érdes, iskolázatlan hangon énekelték a lány szláv dalokat, — énekük tiszta és összhangzó volt, s szomorú dalaik harczi zajról, hősi halálról, szerelmi bánatról s fájdalmas lemondásról lágyan és behizelgően fonták körül

russischer Weise bereitete Thee in den Gläsern dampfte, wenn das muntere Rohrfeuer flackerte und seine rote Flamme einen feurigen Streifen auf die nachtschwarzen Gewässer malte, dann liebten es meine beiden russischen Jäger, in zweistimmigem Gesang ihre melancholischen Volksweisen über die stille Balta erklingen zu lassen. Es waren rauhe, ungeschulte Kehlen, denen die weichen slavischen Lieder entquollen — doch klangen die Stimmen voll und rein zusammen, die traurigen Weisen von Kampfgewühl und Heldentod, von Liebesklagen und schmerzlichem Entsagen umschmeichelten weich

Tanyánk a Razim mellett. — Lagerplatz am Razim.

a fogékony érzékeket, a tűz oly melegen és barátságosan ropogott a sötét éjben — s mi elmerengve álmodoztunk.

Végre e tudományos cigányélet gyönyörű időszakának is véget kellett vetni. Régen beláttam, hogy *az egész Dobrudsán* keresztül teendő kutató kirándulásra gondolni sem lehet, ez úgy időmet mint eszközeimet illetőleg igen sokat követelt volna tőlem. Így tehát czélszerűbbnek tartottam a Razim-lagunákat és a hozzájuk csatlakozó delta déli részét lehető alaposággal kikutatni. E feladat megoldása után még csak Csernavoda környékét akartam, tekintettel egy

die empfänglichen Sinne, das Feuer prasselte so warm und freundlich in der dunklen Nacht, — und man lag und träumte.

Endlich musste auch diese reizvolle Zeit wissenschaftlichen Zigeunerlebens ein Ende nehmen.

Längst hatte ich es eingesehen, dass an eine Recognoscierungstour durch *die ganze Dobrudscha* nicht zu denken war, dieselbe hätte an Zeit und Mitteln zuviel für sich beansprucht. So zog ich es denn vor, lieber das Gebiet der Razimlagunen und den sich daran schliessenden Teil des südlichen Deltas so gründlich als möglich zu durchstöbern und nach Erledigung dieser Aufgabe nur noch die Umgebung Černavodas mit Rücksicht auf die

alkalmilag megejtendő vonulási megfigyelés ki-látásaira, átvizsgálni.

Május 17-én késő este, borús, esős idő mellett utóljára kormányoztam hű lottkánkat a Razim-tavon át Jurilofka messzire látható világos ablakai felé. A sajkát gazdag zsákmány töltötte, tele volt mindenféle esérrel, feketefejú és vékony-esőrű sirálylyal, Tadornákkal és parti szalonkák-kal. Utolsó zsákmányunk volt ez a Feketetenger báltáiból.

Három napig szorgalmasan dolgoztunk bőrökön és mellsontokon, tojásokat fujtunk ki, s buzgó preparáló munkásságunk folyamán oly atmoszfæra keletkezett szobáinkban, hogy azt még az örökös enyhitel felette elterülő kék dohányfüst-felhő se volt képes enyhíteni. Hogy a valóban rettenetes bűzöktől megmenekedjünk, a szobá-kat, a rováriüvegbe szánt tartalék kénætherkész-lettel kellett megöztözni.

Május 20-án délután minden készen volt, három hatalmas ládában jól beesomagolva volt bőrzsákmányunk, két kis ládikát fészekaljgyűj-teményünkkel töltöttünk meg, melyeket időhiánya miatt már nem preparálhattunk, s melyet a jártas Klingl kivitelre szánt tyúktojások mód-jára csomagolt be. Utóbbiak fájdalom nem ér-hettek rendeltetési helyükre Budapestre. Orso-ván még meggyőződhattünk tartalmuk érintetlen voltáról, mikor a határközégek a vámvizsgálat alkalmával csodálták a tarka tojásokat és nem egyet kíváncsian kézről-kézre adtak. Valószínű, hogy ekkor a csomagolásban hiba esett, mert Budapestre a tojások helyett bűzös erjedő lé érkezett meg, és a szép fészekalj-gyűjteményből, melyet 52 km. úton kocsin a Dobrudzsán át, és két és fél napig a dunai gőzösön sértetlen hoz-tunk Orsováig, csak a szomorú emlékezet ma-radt meg.

Este felé Halilhoz ballagtunk, hogy a derék öreg Kavedzsitől és derék albán legényeitől bú-csút vegyünk. Kyr' Kosztaki a halászati felügye-lőség tisztviselője, Popovicu, az adószedő és más ismerősök szintén ide gyülekeztek, és való-ban bús hangulat lepett meg arra a gondolatra,

Chancen einer dort gelegentlich vorzunehmenden Zugsbeobachtung zu untersuchen.

Am 17. Mai spät abends bei trübem, regnerischem Wetter steuerte ich denn zum letzten Male die treue Lotka über den Razim nach den weithin sichtbaren Lichtern von Jurilofca. Eine reiche Strecke von Seeschwalben aller Arten, von schwarzköpfigen und dünnschnäbeligen Möven, von Brandenten und Strandschnepfen füllte das Boot. Es war die letzte Ausbeute aus den Balten des Schwarzen Meeres.

Drei Tage wurde emsig an Bälgen und Brustbeinen gearbeitet, Eier wurden ausgeblasen und durch diese eifrige Präparierarbeit eine Atmos-phäre in unseren Wohnräumen erzeugt, welche selbst durch die ewig über denselben lagernde Wolke blauen Cigarettdampfes nicht niedergeschlagen werden konnte. Um den wahrhaft schauerlichen Düften zu entgehen, musste ich die Stuben mit dem für die Insectenflasche bestimmten Reservevorrat an Schwefeläther besprengen.

Am 20. Mai nachmittags war alles fix und fertig, in drei mächtigen Kisten wohlverpackt lag die Ausbeute an Bälgen, zwei Kistchen füllte die Sammlung von Gelegen, welche aus Zeitmangel nicht mehr präpariert werden konnten und welche der kundige Klingl in der Weise zum Export gelangender Hühnereier verpackt hatte. Diese letzteren sollten leider nicht ihren Bestimmungsort Budapest erreichen. In Orsova konnten wir uns noch von dem intacten Zu-stande des Inhaltes derselben überzeugen, als die Grenzorgane gelegentlich der Zollrevision die buntgefleckten Eier bewunderten und so manches derselben neugierig von Hand zu Hand gehen liessen. Es muss hiebei die Ver-packung gelitten haben, denn in Budapest traf statt der Eier eine jauchige, gährende Brühe ein, und von den schönen Gelegesuiten, welche wir auf 52 Kilometer langem Wege zu Wagen durch die Dobrudscha und zweieinhalb Tagereisen weit auf den Donaudampfern heil bis Orsova gebracht hatten, blieb nichts übrig als die trau-rige Erinnerung.

Gegen Abend schlenderten wir zu Halil, um von dem wackeren alten Kavehdshi und seinen braven albanesischen Burschen Abschied zu nehmen. Kyr' Kostaki der Fischerei-Beamte, der Steuereinnnehmer Popovicu und andere Be-kannte waren auch da versammelt, und es war mir ein ordentlich wehmütiges Gefühl, von all'

hogy — talán örökre — valóm kell mindezek-től az emberektől, kikkel hosszú ideig éltem együtt a jurilofkai viszonyok szűk körében.

Aztán még barátainktól, a vadászok- és halászoktól búcsúztunk el a primar, a derék NICHIEI CUPREANU theaházában. Sok éjt és napot töltöt-tünk e derék fiúkkal kinn a csendes báltában, és becsületesen osztozkodtunk a fáradásokban és nélkülözésekben, valamint a zord élet szerény élvezetein. Ily élet mellett közelebb jut az ember embertársához, a hol a hatalmas természettel szembeszállva, az egyes műveltségi foka háttérbe szorul a természet emberének primitív képessé-gei mellett, a hol szívósság, erő és a természet hatalmának ismerete határoz egyedül.

Másnap korán reggel elhelyeztük meglehető- s terjedelmes podgyászsunkat; még egy meleg kéz- szorítás a nagyszámban megjelent halászokkal, és rázva és nyikorogva indult meg két Caruzzá- ból álló karavánunk a babadaghi tó mentén haladó vadregényes úton, a meredek magaslaton felmeredő büszke Eraclia sziklafészek romjai alatt, Babadagh városka felé. A Dobrudzsából való kijövetelünk, hazautazásunk megkezdődött.

Még ezen az úton is érdekes megfigyeléseket tehettünk; Babadagh közelében közvetlenül az országút mellett egy királysásfészket fedeztünk fel — a rendkívül vad madarakat természetesen nem közelítettük meg, de e helyett a fészek még egészen új és üres volt. Közvetlenül Babadagh városka előtt egy feltűnő, világos színezetű törpe sas keresztezte útunkat — bosszankodásomra úgy vonult el az út mellett haladó távirati sod- ronyok mentében, hogy nem mertem rálőni. A sodronyok megsértése valószínűleg súlyos bo- nyodalmakba kevert volna. Távolabb az általunk most először megfigyelt eia-sármányokat (*Embe- riza cia*) fedeztük fel és ejtettük el, és végre még egy kis sólyom repült el kocsink felett, melyre nézve egyikünk se tudott igazán kiokosodni. A rázó Caruzzából utána küldött lövés, sajnos eltévesztette a nyilalva tovaszállót.

Este felé Tulceába érkeztünk, és egy felette

den Leuten, mit denen wir so lange Zeit im engen Rahmen der Jurilofcaer Verhältnisse zu- sammen gelebt hatten, scheiden zu müssen — vielleicht auf Nimmerwiedersehen.

Dann gabs noch ein Abschiednehmen von unseren Freunden, den Jägern und Fischern, im Theehause des Primars, des würdigen Nichiei Cupreanu. Manchen Tag, manche Nacht hatten wir mit den braven Burschen draussen in der stillen Balta zugebracht, redlich die Mühen und Entbehrungen sowie die bescheidenen Genüsse der wilden Lebensweise mit ihnen geteilt. Man rückt sich gegenseitig nahe bei solchem Leben, wo Aug' in Auge mit der gewaltigen Natur der Bildungsgrad der einzelnen zurücktritt gegen die primitiven Fähigkeiten der Naturmenschen, wo Zähigkeit, Kraft und Kenntniss der Gewalten der Natur der alleini- gen Ausschlag geben.

Am nächsten Tag frühmorgens verluden wir unser ziemlich umfangreiches Gepäck, noch ein warmer Händedruck an die zahlreich ver- sammelten Fischer, und rüttelnd und knarrend setzte sich unsere aus zwei Carruzas beste- hende Karawane in Bewegung, auf dem pitto- resken Wege längs des Sees von Babadagh unter den auf schroffer Höhe ragenden Trüm- mern des stolzen Felsenestes Eraclia vorbei dem Städtchen Babadagh zu. Unser Exodus aus der Dobrudscha, der Heimweg hatte begonnen!

Auch auf dieser Fahrt wurden noch interes- sante Beobachtungen gemacht; bei Babadagh entdeckten wir hart am Wege einen Kaiseradler- horst — das überaus scheue Pärchen duldete natürlich keine Annäherung, dafür aber erwies sich der Horst als ganz neu gebaut und noch leer! Unmittelbar neben dem Städtchen Baba- dagh kreuzte ein auffallend hellgefärbter Zwerg- adler unseren Weg — ärgerlicher Weise zog er so längs der Telegraphenleitung der Strasse dahin, dass ich mich nicht zu schiessen ge- traute. Ein Beschädigen der Leitung hätte wohl arge Complicationen für mich im gefolge ge- habt! — Weiters entdeckten und erlegten wir die ersten von uns beobachteten Zippammern (*Ember. cia.*), und schliesslich überflog ein kleiner Edelfalke unseren Wagen, aus dem wir beide nicht recht klug werden konnten. Leider verfehlte ein aus der rüttelnden Carruza nach- geworfener Schuss den stürmisch Dahineilen- den.

Gegen Abend langten wir in Tulcea an, und

kellemes estét töltöttem az osztrák-magyar konzulatusi ügynökségnél, Joannovics úrnál, kinek kedves neje megható vendégszeretettel árasztott el engem, a báltákból bevonult félvadat a kitünő konyha minden áldásával. Május 22-én (régí naptár szerint 10.) Tulceában a román nemzeti ünnepet ünnepelték.* Joannovics úr szívessége folytán résztvehettem az érdekes hivatalos ünnepélyen, és ez alkalommal esdálhattam a felvirágzó nép erős nemzeti érzését. Este a várost kivilágították és a kedvetlen idő daczára is ezer és ezer örvendő ember lepté el a kivilágított utcákat és a helytartósági épület előtti, lampionokkal izlésesen feldíszített kertet, míg egy kitünően iskolázott katonabanda fújta a takarodót.

Másnap reggel elbúcsúztam Joannovics úr nejétől, kinek vendégszerető házában tulesai tartózkodásom alkalmával mindig oly kellemes órákat — visszhangok a távoli otthonból — töltöttem; nemes Joannovics úr, ki sok dologban szóval és tettel támogatót és juriloszkai tartózkodásom alatt köztem és a külvilág között közvetítette az összeköttetést, még elkísért a hajóig, mely déli 1 órakor indult Galacz felé. Fogadja mindkettő szívből fakadó köszönetemet a barátságos *hivatalos részvét* határain messze túlterjedő szíves fogadtatásért, melyben engem idegent mindenkor részesítettek.

Galaczban is csak az elbúcsúzás szomorú feladata várt rám. Egészen eltekintve attól, hogy Toncourt úr utazásom előkészületei alkalmával a legfontosabb és legkimerítőbb utasításokkal szolgált és megérkezésemkor hatóságokkal és magánemberekkel szemben a legbeesesebb támogatásban részesített, házában oly fogadtatásra találtam, mely nagyon is arra való volt, hogy nekem a búcsúaszt megnehezítse. Felejthetetlenül élnek emlékezetemben azok az esték, melyeket a Strada Domneasza kedélyes, mindenféle keleti műiparcikkokkal gyönyörűen feldíszített termeiben töltöttem, mikor a szamovár oly titokszerűen zengett és forrongott az asztalkán, vagy mikor a kitünő hideg sört

ich verbrachte einen äusserst angenehmen Abend bei dem österr.-ung. Consulat-Agenten, Herrn von JOANNOVICS, dessen liebenswürdige Gemahlin in rührender Gastfreundschaft den aus den Balten eingerückten Halbwilden mit allen Segnungen höchster culinarischer Cultur überschüttete. Am 22. Mai (10. a. St.) feierte Tulcea das rumänische Nationalfest.* Dank der Liebenswürdigkeit Herrn von Joannovics' konnte ich die interessante officielle Feier mitmachen und das hiebei zu Tage tretende, kräftige Nationalbewusstsein des aufblühenden Volkes bewundern. Abends war die Stadt illuminiert, und trotz des leider recht ungünstigen Wetters bewegten sich Massen fröhlicher Menschen in den erleuchteten Strassen und in dem geschmackvoll mit Lampions decorirten Garten vor dem Präfecturgebäude, während eine vorzüglich geschulte Militärmusik den Zapfenstreich spielte.

Am nächsten Morgen verabschiedete ich mich von Frau von Joannovics, in deren gastfreundlichen Hause ich während meines Aufenthaltes in Tulcea stets so angenehme Stunden — Anklänge an die ferne Heimat — verbracht hatte; Herr von Joannovics, der mir in vielen Dingen mit Rat und That an die Hand gegangen war und sozusagen meine Verbindung mit der Aussenwelt während des Aufenthaltes in Jurilofca vermittelt hatte, begleitete mich noch aufs Schiff, das um 1 Uhr mittags nach Galatz abfuhr. Herzlichen Dank beiden für das freundliche Entgegenkommen, welches sie weit über das *Mass officieller Anteilnahme* hinaus dem Fremden zukommen liessen!

Auch in Galatz harrte meiner nur die traurige Aufgabe, Abschied zu nehmen. Ganz abgesehen davon, dass Herr von Toncourt mir zu den Vorbereitungen meiner Reise die wichtigsten und umfassendsten Mitteilungen gemacht hatte und mir bei meiner Ankunft Behörden und Privaten gegenüber die wertvollste Unterstützung angedeihen liess, hatte ich in seinem Hause eine Aufnahme gefunden, welche nur zu sehr danach angethan war, mir den Abschied schwer zu machen. Unvergesslich werden mir die Abende bleiben, die ich in den reizenden, mit orientalischen Kunstgewerbeshätzen aller Art geschmückten, gemüthlichen Räumen der Strada Domneasza verbrachte, wenn der Samovar so heimlich am Tischchen brodelte, oder kühle

* A királyságra való emelkedés évfordulója.

* Die Jahreswende der Erhebung zum Königreiche.

sokáig nélkülözött, régen óhajtott élvezet! — felszolgálták. Akkor eljött néha dr. Wippem is, a szeretetreméltó alkonsul (akkor a cs. és k. főkonsulatus ügyvivője), ki vállalatomnak szintén egyik jóakarató támogatója volt, s mint családi körben, úgy beszélgettünk az ország különböző sajátosságairól, vadászatról és ornithológiáról, régebbi kirándulásokról és jövőd tervekről. Gyorsan tüntek el az órák ebben a kedélyes körben, úgy hogy elfelejttem, hogy idegenben vagyok, és úgy éreztem magam, mintha otthon volnék.

És most elérkezett a búcsúzás ideje. De még az utolsó órában is Toncourt úr szíves barátsága oly élvezetet szerzett, mely utazásom legszebb emlékei közé tartozik. Ez az élvezet a Pruthra való kirándulás volt, melyre Toncourt úr máj. 24-re meghívott. A vegyes Pruth-bizottság gyönyörű gőzösén, a fürgé kis «Pyretus»-on, reggel Galacztól elindultunk lefelé a Dunán, a Galacztól 10¹/₂ tengeri mérföldnyire fekvő Pruthtorkolatig, és aztán körülbelül 35 km.-t, követve, ennek az érdekes folyamnak keskeny, sokszerűen kanyarodó medrét, magán a Pruthon felfelé.

Meredek löszfalakban szakad le egyrészt a moldvai síkság, másrészt a besszarabiai fensík a Pruth völgyébe, mely, valószínűleg az időről-időre hatalmasan megáradó folyam kirágásának következménye, széles, mocsaras lapályon húzódik el közöttük. Sokszerűen összehajtogatott szalagként kigyózik a keskeny folyam, melynek szélessége még a torkolatánál sem lehet több 25 méternél a nagy széles mocsárvidéken, hihetetlen kanyarodások között hömpölygetve lomha sárga hullámaít, melyek majd a moldvai löszterásszokat mossák, majd a besszarabiaiombok alját nyaldossák; hosszú ívben elkerül a völgylapály náddal benőtt báltáiba, hogy rengeteg, több km. hosszú hurkot képezve majdnem ugyanarra a helyre térjen ismét vissza. Nyújas falvak díszítik a völgy magas meredek oldalait, különösen az orosz parton; itt állanak egyszersmind egyenlő közökben a határőrök csinos házikói, melyek félig kertekbe és árnyékos fák alá

Gläser köstlichen Bieres — ein langentbehrter, ofterschnter Genuss — kredenzt wurden. Dann kam wohl auch Dr. Wippem, der lebenswürdige Viceconsul (damals Gerent des k. u. k. österr.-ungar. Generalconsulates), ebenfalls ein freundlicher Förderer meiner Unternehmungen, und wie im Familienkreise wurde geplaudert von allerlei interessanten Eigentümlichkeiten des Landes, von Jagd und Ornithologie, von stattgehabten Excursionen und kommenden Plänen. So gemütlich vergingen da die Stunden, wie im Fluge, dass ich vergass in der Fremde zu sein, und mich wie daheim fühlte.

Nun war die Zeit des Abschiedes da, doch noch in letzter Stunde wusste mir die herzliche Freundlichkeit des Herrn von Toncourt einen Genuss zu verschaffen, welcher mit zu den schönsten Erinnerungen meiner Reise zählt. Es war dies die Dampferexcursion auf dem Pruth, zu welcher mich von Toncourt für den 24. Mai einlud. Auf dem reizenden Dampfer der Gemischten Pruth-Commission, dem flinken kleinen «Pyretus», fuhren wir frühmorgens von Galatz ab, erst ein Stück stromab bis zu der 10¹/₂ Seemeilen unterhalb Galatz gelegenen Pruthmündung und dann etwa 35 Kilometer dem vielfach gewundenen, schmalen Bette dieses interessanten Flusses folgend den Pruth selbst hinauf.

In steilen Lösswänden reisst die moldauische Ebene einerseits, das Plateau von Bessarabien andererseits ins Pruththal ab, welches wohl ein Ergebniss der Erosion des zu Zeiten mächtig anschwellenden Flusses ist, der in breiter, sumpfiger Niederung sich dazwischen hinzieht. Gleich einem vielfach gefalteten Bande schlängelt der schmale Fluss, dessen Breite selbst an seiner Mündung kaum 25 Meter übersteigen dürfte, seine trägen gelben Fluthen in ganz unglaublichen Windungen und Schlingen durch das breite, weite Sumpfgelände; bald spült er hart an die Lössterrassen der Moldau, bald netzt er den Fuss der besszarabischen Hügel; in weitem Bogen greift er hinaus in die rohrbestandene Balta der Thalniederung, um nach mächtiger Schlinge von mehreren Kilometern Länge fast wieder an dieselbe Stelle zurück zu kehren. Freundlich blickende Dörfer schmücken die hohen Thalwände, besonders am russischen Ufer; hier stehen auch in gleichmässigen Abständen die netten Häuschen des Grenzcordons, welche halb in Gärten und unter schattige

rejtve, inkább barátságos villatelek benyomását teszik, sem hogy a tulajdonképpeni ezébra, szigorú, komoly őrszolgálatra emlékeztetnének.

Mesterséges dombokként sorakoznak egymás mellé sajátságos kúpformában a kirágott esatornák által keresztül-kasul szelt löszfalak maradványai, kertek húzódnak egészen a folyam füzesekkel ékes partjáig, és ezeken túl terül el a balta rengeteg, sárgálló nádasával, erdőborította szigeteeskéivel, melyeknek fái ezernyi ezer vetési varjúnak adnak kedves fészkelési helyet. Csillogó tavaival és buja zöld füzesével, az egész

Bäumen versteckt eher den Eindruck freundlicher Villegiaturen erwecken, als an den eigentlichen Zweck strengen, ernsten Wachdienstes gemahnen. Wie künstliche Hügel reihen sich die Überreste der durchrissenen Lösswände in eigentümlicher Kegelformation nebeneinander, Gärten ziehen sich bis zum weidengeschmückten Ufer des Flusses herab, und darüber hinaus liegt die Balta mit ihren weiten, gelben Rohrfeldern, mit den waldgeschmückten Inselchen, deren Bäume tausenden von Saatkrahen zum beliebten Brutplatze dienen, mit den glitzernden Seen und dem saftig grünenden Weideland, das

Löss dombok a Prut torkolatnál. — Lösshügel an der Mündung des Pruth.

sajátos hatású kies kép, melyben az orosz határörvonal őrői, kik fehér vitézdákuba öltözködve, puskával a karjukon vannak az árvíz-től elöntött partokon rövid közökben felállítva, sajátságos, az ellentét folytán megkapó színezetet adnak a képnek.

Gazdag mocsári és vízi ornis, valamint a puszták sokféle madáralakja népesítette a széles folyamvölgyet, úgy hogy teljesen ezek megfigyelésével voltam elfoglalva. A merre a szem tekintett, mindenütt madarat látott; itt voltak az összes gémek, folyami és kormos csérek, kaczagó és ezüstsírályok, a partszéleken nagy, nehézkes szürke vadludak ültek, száresák és különféle

Ganze ein Bild von eigenartigem, lieblichen Reiz, in welches die Posten des russischen Grenzcordons, die in ihren weissen Waffenröcken, Gewehr in Arm, in kurzen Abständen längs des überschwemmten Ufers echelonnirt sind, einen eigentümlichen, durch den Contrast packenden Ton bringen.

Eine reiche Sumpf- und Wasserornis, sowie viele Vogelgestalten der Steppe bevölkerten das weite Flussthal, so dass ich vollauf mit dem Beobachten derselben beschäftigt war, Reiher fast aller Arten, Fluss- und Trauerseeschwalben, Lach- und Silbermöven trieben sich überall umher, grosse schwere Graugänse sassen auf den Uferstreifen, Rohrhühner und verschiedene

kacsa — köztük az oda át Dobrudzsában meg nem figyelt *Fuligula ferina* több párban úszkált a nyílt víztükrökön.

A fűzes bokrokból a függő czinke éles füttye hallatszott, serény harkályok kopogtattak a törzseken, gazdag színpompában ragyogó gyurgyókák és kék esókák lebegő repüléssel vonultak át a légen, vagy a lőszfalakon ülve csillogtatták színpompás tarka tollazatukat a napfényben, míg vörös és kék véresék szitáltak a part meredek lejtői felett, fekete sólymok nyílaló repülésben keresztelték a fo-

Entenarten — darunter die in der Dobrudscha drüben von mir nicht beobachtete Tafelente in mehreren Paaren — schwammen auf den offenen Wasserspiegeln. Aus den Weidensträuchern klang der scharfe Pfeiflaut der Beutelmeisen, geschäftige Spechte klopften an den Stämmen; farbenprächtige Bienenwölfe und Blauracken strichen gleitenden Fluges durch die Luft oder liessen an den Lösswänden sitzend ihre bunte Gefiederpracht im Sonnenlichte erglänzen, während Turm- und Abendfalken über den Uferhängen rüttelten, Lerchenfalken reissenden Fluges den Flusslauf kreuzten und ein Kaiser-

A Prut torkolata. — Die Pruthmündung.

lyam medrét, és egy királysas nehéz szárnyesapásokkal vonult el a pusztai dombok fölött.

Több lövést tettünk a folyamon felfelé haladó gőzös fedélzetéről, többnyire kísérletképpen golyós fegyverrel — Toncourt úr egy kis kaliberű karabélyával — messziről felszálló ludakra és más nagyobb vadra, mi mellett a nagy távolságok erősen csökkentették a találás biztosságát — de sirályokra és csérekre is, melyekből több bizonyító példányt ejtettünk el. Egy váratlan gázolás egy szürke lúd üldözése alkalmával, valamint az elejtett madarak «apportirozása», melyet egy fürge matróz meglepő ügyességgel hajtott végre az egész útra, egy valódi hamisítat-

adler mit plumpem Flügelschlag über die Steppenhügel dahinzog.

Mancher Schuss wurde vom Deck des stromauf gleitenden Dampfers abgegeben, zumeist versuchsweise mit der Büchse — einem kleinkaliberigen Carabiner des Herrn von Toncourt — auf weitaufstehende Gänseundanderes grösseres Wild, wobei die grossen Distanzen die Treffsicherheit stark beeinträchtigten, dann aber auch auf Möven und Seeschwalben, von denen mehrere Belegexemplare erlegt wurden. Eine improvisirte Wat-Tour gelegentlich der Verfolgung einer geflügelten Graugans, sowie das von einem flinken Matrosen überraschend schnell ausgeführte «Apportieren» der erlegten Vögel

lan vadászkirándulás bélyegét nyomták. És mily kényelmesen történt mindez! — Beszélgetve és szivarozva ültünk a pompás kis járómű orrán s kényelmes ülőhelyeinkről messzelátóinkkal vizsgáltuk a nyüzsgő madártömeget; ha egy lőtt darab leesett a hajó előtt, a gép minden parancs szó nélkül rekesztett és néhány pillanat múlva a zsákmány már biztos helyen a fedélzeten kezeink között volt.

Ebéd körül a «Pyretus» megállt, s mi az előkelő, kényelmes berendezésű szalonba mentünk, a hol kitűnő ebéd várt reánk. Utána

drückte der ganzen Fahrt den Stempel einer echten und rechten Jagdexursion auf. Und wie bequem vollzog sich dieselbe! Plaudernd und rauchend sassen wir am Bug des prächtigen kleinen Fahrzeuges, vom bequemen Sessel aus die umherstreichenden Vögel mit dem Glase verfolgend; fiel ein geschossenes Stück vor dem Schiffe herab, so stoppte die Maschine ohne weiteres Commando, und in wenigen Augenblicken war in der Regel die Beute schon wohlgeborgen an Bord und in unseren Händen. Um die Mittagszeit legte der «Pyretus» bei, und wir begaben uns in den eleganten, comfortabel ein-

A «Pyretus» tovaszállva. — «Pyretus» in Fahrt.

folytattuk útunkat, és a «fekete kávé»-t, valamint a következő «five o'clock»-ot a fedélzeten költöttük el. — Röviden, itt az utolsó hónapok munkáját és tevékenységét a kényelemmel és a legmagasabb műveltség által nyújtható, régen nélkülözött élvezetekkel találtam szövetkezve, és nem dicsérhettem eléggé ezt a pompás egyesülést — mert hát daczára minden független báltaéletért és szabad elvadulásért való rajongásnak, a «kultura embere» minden kiesínyes szükségével nagyon is benn' van a tagokban.

Hajh, a ki ily pompás járóművet használhatna ornithologiai kirándulásokra a Fekete-

gerichteten Salon, wo uns ein vorzüglich zubereitetes Diner erwartete. Nach demselben wurde die Fahrt fortgesetzt, und der «schwarze Kaffee», sowie nachfolgend der «five o'clock» an Deck eingenommen. Kurz, ich fand hier die Arbeit und Thätigkeit der letzten Monate verbunden mit dem Comfort, mit all' den langentbehrten Genüssen der höchsten Civilisation und konnte nicht genug des Lobes finden über diese prächtige Vereinigung, denn trotz aller Schwärmerie für zwangloses — Baltaleben und freie «Verwilderung» steckt einem der Culturmensch mit all' seinen kleintlichen Bedürfnissen zu sehr in den Gliedern!

Ja, wer so ein prächtig' Fahrzeug benützen könnte zu ornithologischen Touren im Lagunen-

tenger lagunaterületén vagy a duniamelléki bál-
táiban! — Hogy izlenék egy megfeszített mocsári
kirándulás után az európai módra készült ebéd
a meghitt esinos szalonban, mily kényelmesen
lehetne pihenni oly kabinokban, milyen három
van a Pyretuson, mikor odakünn dühöng és dúl
a vihar és hideg jeges esők vonulnak el a fel-
korbácsolt balta fölött; mily nyugodtan lehetne
preparálni és gyűjtögetni, ha rendelkezésünkre
állhatna ily úszó, minden szükséges berende-
zéssel ellátott otthon. — ha az ember nem
kényszerülne a silány nádkunyhók alatt szegé-
nyesen elkészített preparatumokat hosszú csó-
nakon tett utakkal és hiányos csomagolással
megrongálni!

TONCOURT úr az egész nyarat és az-ősz nagy
részét a Pruthon tölti és vezeti a folyam hajóz-
hatóságát fentartó munkálatokat, részint a tár-
sasági gőzösről a «Pyretus»-ról, részint a pom-
pásan berendezett «lakóhajó»-ról, melyet a maga
és családja számára épített, és a mely a szükség
szerint az illető munkahelyen a Pruthban van
kikötve. Mint buzgó vadász, a természet és
ennek megfigyelése iránt meleg érzkkel és ke-
délylyel ellátva, természetesen élénken nyul belé
a folyó gazdag madáréletébe, és sok szárnyas
lakójának sajátságáiban igen járatos.

Az idő intésének engedelmeskedve 35 km.-
nyire a torkolat fölött fordult a «Pyretus», s míg
gyors menetben lefelé haladtunk a folyamon,
TONCOURT úr mindenfélét beszélt érdekes vadá-
szatairól és megfigyeléseiről, és — Európában
talán páratlanul álló — «lakóhajó»-jának,* a
Pruthmocsarak vadonjába tolt mozgó culturalis
oazsának sajátságosan vonzó életéről.

A kiválóan érdekes, sajnos, oly rövid kirán-
dulás nagyon is gyorsan mult el; de azért —
különösen nemes TONCOURT szíves és beható
magyarázatai alapján — teljesen elégséges volt
arra, hogy új, a szakornithológiától eddigelé
alig bolygatott vidékkel ismertessen meg, mely

* Ez valóságos hajóderékon úszó ház, melynek be-
rendezése TONCOURT úrnak lehetővé teszi, hogy a
Pruthon való munkálatokat a szó legszorosabb értel-
mében «otthon» ellenőrizheti.

gebiet des Schwarzen Meeres oder in den Balten
der Donau! — Wie würde das europäisch be-
reitete Mahl schmecken im traulichen, netten
Salon nach einer anstrengenden Sumpftour,
wie behaglich liesse es sich ruhen in so beque-
men Cabinen, wie deren der «Pyretus» drei be-
sitzt, wenn es draussen stürmt und wettet und
kalte Regenböen über die aufgepeitschte Balta
jagen, wie ruhig könnte man präparieren und
sammeln, wenn man so ein schwimmend Heim
zur Verfügung hätte mit all' der nötigen Ein-
richtung und nicht gezwungen wäre, die in
elender Rohrhütte notdürftig fertiggestellten
Präparate durch lange Bootfahrten und mangel-
hafte Verpackung zu misshandeln!

Herr von Toncourt bringt den ganzen Som-
mer bis weit in den Herbst hinein auf dem
Pruth zu, die Arbeiten zur Schiffbarerhaltung
des Flusses teils vom Commissionsdampfer
«Pyretus», teils von dem prächtig eingerichteten
«Wohnschiffe» aus leitend, welches er für seine
Familie und für sich erbaute und das je nach
Bedarf an der jeweiligen Arbeitsstelle im Pruth
selbst vertäut liegt. Als eifriger Jäger und mit
warmem Gefühl und Sinn für Natur und Natur-
beobachtung ausgestattet, nimmt er selbstver-
ständlich regen Anteil an dem reichen Vogel-
leben des Flusses und ist wohl vertraut mit den
Eigentümlichkeiten vieler von dessen befieder-
ten Bewohner.

Der Zeit gehorchend, wendete der «Pyretus»
etwa 35 Kilometer oberhalb der Flussmündung,
und während wir in flotter Fahrt stromab glit-
ten, erzählte Herr von Toncourt allerlei von
seinen interessanten Jagden und Beobachtungen
und von dem — in Europa vielleicht einzig da-
stehenden — eigentümlich reizvollen Leben
auf dem «Wohnschiff»,* der mobilen culturellen
Oase in der Wildniss der Pruthsümpfe.

Der hochinteressante, leider so kurze Ausflug
endete nur zu rasch, doch genügte derselbe
— besonders in Verbindung mit den freund-
lichen, eingehenden Erklärungen v. Toncourt's
— vollständig, um mich mit einem neuen, von
der Fachornithologie bis heute leider äusserst
wenig berücksichtigtem Gebiete bekannt zu
machen, welches faunistisch, noch mehr aber

* Dasselbe besteht aus einem completten, auf einem
Schiffkörper schwimmenden Hause, dessen Einrich-
tung es Herrn von Toncourt ermöglicht, die Arbeiten
am Pruth im vollsten Sinne des Wortes «wie zu
Hause» zu überwachen.

faunisztikai, de még inkább vonulási szempontból érdemes volna behatóbb átkutatásra.

Különösen a vonulási megfigyelések, melyek a Pruth mentén a kiválóan alkalmas területi viszonyok folytán gazdag anyagot nyújtanának, érdekes adatokat adnának az összehasonlításra Erdély, a magyar alföld, valamint a Bukovina és délkeleti Galícia párhuzamos állomásaival, és ezáltal bizonyára új világosságot vethetnének a vonulási utak, és az arcvonalban való előrehaladás elméletének még homályos kérdéseire.

A május 24-iki estét még TONCOURT vendégszerető házában töltöttem, míg a meglehetősen előrehaladott idő arra intett, hogy végleges búcsút vegyek a szeretetre méltó családtól, és utoljára fejezzem ki hálámat a szíves, vállalatomat a leghathatósabbban előremozdító támogatásért. Megragadom az alkalmat, hogy ezt e helyen is, őszinte hálám szerény jeléül ismétlem!

Május 25-én reggel 8 órakor utoljára indulunk el a galaczi kikötőből a «Karl Ludwig» (Dubois kapitány) fedélzetén, ezuttal fel a folyamon, Csernavoda felé, a hol utolsó felfedezési utamat szándékoztam megtenni. Felette kellemesen töltöttem a 1/25-ig tartó utat, beszélgetve a hajó szeretetreméltó tisztjeivel és figyelve a folyamon és a szegélyző baltokban mutatkozó madárvilágot. Közvetlenül Csernavoda fölött a hosszan elnyúló füzesekkel borított Troina szigetén a nagyobb számban fel és leszálló gémekek egy gémtanyáról tettek tanúságot, melynek megfigyelését természetesen azonnal programmba vettük.

A délutáni órákat SÄNGER FERENCZ úr, a D. G. T. felette előzékeny ügynökének társaságában egy kis tájékoztató kirándulásra használtuk fel a Kara-Szu-lapos depressziójára, mely ornithologiai tekintetben még ma is megjutalmazza a kutató fáradságát, habár kiterjedt mocsársorozatainak legnagyobb részét lecsapolták és többé-kevésbé mivelés alá vették. Egész utamon itt hallottam először nagyobb számban *Acrocephalus palustris* énekét a mezőkön, *Saxicola morio* nem volt éppen ritka a köves domboldalakon, és más, egyedekben gazdag kis fajok

mit Rücksicht auf Migrationsverhältnisse wohl eingehendere Untersuchungen lohnen würde.

Besonders würden Migrationsbeobachtungen, die längs des Pruthlaufes infolge der hervorragend günstigen Ortsverhältnisse ein reiches Material liefern müssten, interessante Daten zum Vergleiche mit den parallelen Stationen Siebenbürgens und der ungarischen Tiefebene sowie der Bukowina und Südost-Galiziens bieten und dadurch gewiss wieder neues Licht in die dunklen Fragen der Zugstrassen und Vorrückungstheorien bringen.

Den Abend des 24. Mai verbrachte ich noch im gastfreundlichen Hause Toncourt, bis endlich die ziemlich vorgerückte Stunde gebot, definitiven Abschied von der lebenswürdigen Familie zu nehmen und zum letzten Male meinen Dank für das freundliche, mein Unternehmen in der wirksamsten Weise fördernde Entgegenkommen auszusprechen.

Möge derselbe an dieser Stelle wiederholt werden als bescheidenes Zeichen meiner aufrichtigen Dankbarkeit!

Um 8 Uhr morgens am 25. Mai dampften wir an Bord des «Karl Ludwig», Capitän Dubois, zum letzten Male aus dem Hafen von Galatz, diesmal stromauf gegen Černavoda zu, wo ich die letzte Orientierungstour vornehmen wollte. Äusserst angenehm verbrachte ich die bis 1/25 Uhr dauernde Fahrt im Gespräche mit den lebenswürdigen Schiffsofficieren und mit der Beobachtung der auf dem Flusse und den Strombaltan sich zeigenden Vogelgestalten. Knapp unterhalb Černavoda, auf der langgestreckten Weideninsel Troina verriethen mir in grösserer Zahl auf- und abstreichende Reihergestalten das Vorhandensein einer Brutcolonie, der natürlich sofort ein Besuch zugeordnet wurde.

Die Nachmittagsstunden benützten wir in Gesellschaft des äusserst entgegenkommenden D.-D.-S.-G.-Agenten, Herrn Franz Sänger, zu einer kleinen Recognoscierungstour in das Depressionsgebiet der Karasu-Niederung, einem ornithologisch auch heute noch lohnenden Gebiete, obschon die ausgedehnteren Sumpfpforten desselben grossenteils entwässert und mehr oder weniger urbar gemacht worden sind. Hier hörte ich zuerst auf der ganzen Reise *Acrocephalus palustris* in grosser Anzahl in den Feldern singen. *Saxicola morio* trieb sich nicht zu selten auf den steinigigen Hügelhängen herum, und eine ganze Reihe anderer Kleinvögel bewies durch den

egész sorozata bizonyította, hogy a terület a madaraknak kedvező életfeltételeket nyújt.

A következő napot Troina sziget meglátogatására szántuk, mely kétségtelenül ugyanaz a «gém-sziget» melyet alkalmilag KALBERMATTEN báró és HODEK E. emleget egyszer-másszor. Tényleg ismét találtam rajta meglehetősen gazdag, különféle gémekek által lakott telepet. Fájdalom a folyam erősen emelkedőben volt, s barna zavaros hullámokban hömpölygette lefelé vizeit mint előhírnökeit annak a hatalmas árvíznek, mely nem sokára az összes ártereket elöntötte s Galaczban és Tulceában oly jelentékeny károkat okozott.

A sziget tehát el volt öntve, legnagyobb része a több mint embernyi mély víz folytán a gyaloglóra nézve járhatatlan, a csónakon való előrehatolás az össze-vissza kuszált füzek sűrű erdejében egyáltalában lehetetlen volt, így tehát a telepnek aránylag csak kis része volt hozzá férhető, mely 1000—1200 lépésnyi hosszúság és 150—200 lépésnyi átlagos szélesség mellett ívalakban nyomult a szigetbe és sűrűn volt fészkekkel megrakva. Az e területen álló fészkek számát 1600—1700. becsültük, melyek közül 500 a szürke gémé, 60—70 az üstökös gémé, 30—40 a kócsagoké volt, míg a maradékot a bakesók fészkei alkották. A fészkek sorozatokban állottak a bokros füzekben, hol közvetlenül a víztükör fölött, hol pedig a 6—8 m magas koronába, a gémfészkek ismeretes hanyag módjában voltak rakva, és csupa friss, gyakran még nem is teljesszámú fészkealjkat tartalmaztak.

A telep zöme minden esetre valamivel odább volt, túl a mély vízben, miről könnyen meggyőződött az a borzalmas hangverseny, mely onnanról áthangzott hozzánk. A kócsag mindkét faja többnyire üstökös gémekekkel együtt fészkel bizonyos helyeken, valószínűleg szintén a ránk nézve hozzáférhetetlen területen. A néhány lövésre ijedten a füzek koronái felett keringő madarak számából az *Ardea alba* a nagy kócsag állományát 5—6 párra, a kis kócsagét körülbelül 30 párra becsültük.

Ezeket kívül sok kakuk, sárga rigó, különféle Sylviák és mezei verebek (sok szürke gém fészkeiben) élénkítették a szigetet, úgy hogy a sokszere madárelőlet igazán élvezetes megfigyelé-

Reichtum an Individuen, dass das Terrain dem Vogelleben günstige Bedingungen biete.

Der nächste Tag galt einem Besuche der Insel Troina, zweifellos derselben «Reiherinsel», welche von Baron Kalbermatten und von E. Hodek gelegentlich ein- und das anderemal erwähnt wird. Ich fand auf derselben thatsächlich wieder eine ziemlich reiche Colonie verschiedener Reiher. Leider war der Strom stark im Steigen begriffen und wälzte in braunen, trüben Fluten bereits die Vorboten jenes bedeutenden Hochwassers zu Thal, welches bald darauf sämtliche Riede überschwemmen und in Galatz und Tulcea so bedeutende Schäden anrichten sollte. Die Insel war also überschwemmt, ein grosser Teil derselben infolge des über mannestiefen Wassers zu Fuss nicht gangbar, in Kähnen ein Eindringen in das dichte Gewirr der buschigen Weidenbäume überhaupt nicht möglich, somit blieb mir nur ein verhältnissmässig kleines Stück der Colonie zugänglich, welches in 1000—1200 Schritten Länge bei einer durchschnittlichen Breite von 150—200 Schritten bogenförmig sich in die Insel hineinzog und dicht mit Nestern besetzt war. Wir schätzten die Zahl der vorhandenen Nester dieses Stückes auf etwa 1600 bis 1700, von denen etwa 500 den Graureihern, 60 bis 70 den Mähnenreihern, 30 bis 40 den Edelreihern und der Rest den Nachtreihern gehörten. Die Nester standen partienweise auf den Weidensträuchern, oft nur knapp über dem Wasserspiegel, oft nahe der 6—8 Meter hohen Krone, waren in der bekannten liederlicher Art aller Reiherhorste gebaut und enthielten lauter frische, oft noch nicht vollzählige Gelege. Das Gros der Colonie lag jedenfalls weiter drüben im tiefen Wasser, wovon wir uns leicht aus dem greulichen Concert, das von dort herüberschallte, überzeugen konnten. Edelreihier beider Arten brüteten zumeist mit Mähnenreihern zusammen an einer gewissen Stelle, grösstenteils wohl auch im für uns ungangbaren Terrain. Nach der Zahl der in Folge einiger Schüsse aufgeschreckt über den Weidenwipfeln kreisenden Vögel schätzten wir den Bestand von *Ardea alba*, dem grossen Silberreihier, auf 5—6 Paare, den der kleinen Seidenreihier auf einige dreissig Paare. Kuckuke, Pirole, verschiedene Sylvien und Feldsperlinge (in vielen Nestern der Graureihier) belebten ausserdem noch die Insel, so dass das vielgestaltige Vogelleben zu wirklich genuss-

seket helyezett kilátásba. Fájdalom a többnyire jóval csipőn felül érő víz még meglehetősen hideg volt, és ezáltal a tartózkodás a füzes rengetegben nem volt éppen valami kedélyes dolog.

Több óráig tartó gázolás után fogvaczogva térünk vissza ahhoz a kis száraz helyhez, a hol kikötöttünk, s a hol SÄNGER úr várt ránk a vidáman lobogó tűz mellett. Nagyobb társaságban találtuk, mert a két török ifjun kívül, ki idehozott bennünket, még néhány szakállas lipován — félreismerhetetlen típus — és egy feszes külsejű Padurar (erdőőr) telepedett a melegítő tűz köré. Utóbbi lövéseink csábitották ide, és meglehetősen bamba képet vágott, mikor a kir. kincstári birtokok miniszteriuma által kiállított vadászati engedélyt felmutattam neki, és más iratok segítségével is bebizonyítottam, hogy teljes joggal vadászhatok kincstári területen. A lipovánok is kancsal szemmel néztek zsákmányunkra — egy gyönyörű nagy kócsagra és három-négy kis kócsagra, melyeket néhány kis fajon kívül elejtettünk a telepen. Nekem az egész dolog gyanusnak tünt fel — ezek az emberek ugyanis bérbe vették a halászatot, és hogy lipovánok oly esendesen üljenek egy gazdag gémtanya mellett, a nélkül, hogy abból ne eszenek — kissé hihetetlennek tetszett. Szorgalmasan járatam tehát körül a boros üveget, ennek egy Padurar sem állhat ellen és még kevésbé egy valódi lipován; így még a főzés alatt megoldódtak a nyelvek, és óvatos kérdészködés révén világos lett az egész tényállás.

A derék oroszok bérbe vették a halászatot a jól ismert gémszigeten, hogy a telepet minden idegen zaklatástól gondosan megóvják — mert a folytonos üldözés miatt a kócsagok szörnyű vad állatok lettek, melyek *tojásaikat* már csekély háborgatások esetén is elhagyják, hogy azután Isten tudja hol, más helyen telepedjenek le ismét. De ha már egyszer *fiókáik* vannak, akkor bátran lehet durrogatni a telepen, a szülők nem tágitanak a szeretett ivadék mellől, és az ember bőségesen ér rá kikémleni egyik fészket a másik után, és az értékes tollak hordóit a legnagyobb kényelemmel *utolsó szállig* is megkeríteni.

reicher Beobachtung einlud. Leider war das meist weit über die Hüften reichende Wasser noch recht kalt und dadurch der Aufenthalt in dem Wirrsal von Weidengestrüppe nicht besonders gemütlich. Nach mehrstündigem Herumwaten klapperten die Zähne, und wir zogen uns daher zu dem kleinen, trockenen Fleckchen zurück, wo wir gelandet waren und wo Herr SÄNGER uns bei dem lustig flackernden Feuer erwartete. Wir trafen ihn in grösserer Gesellschaft, denn ausser den beiden türkischen Jünglingen, die uns herübergerudert hatten, sassen einige bärtige Lipowaner — unverkennbare Typen, — sowie ein stramm aussehender Padurar (Forstwart) neben der wärmenden Flamme. Letzteren hatten unsere Schüsse herbeigeloct, und er machte ein ziemlich verdutztes Gesicht, als ich ihm meine vom Domänenministerium ausgestellte Jagderlaubniss vorwies und mich durch die anderweitigen Papiere als vollberechtigten Jäger auf Staatsgrund legitimirte. Scheel blickten auch die Lipowaner auf unsere Beute — einen prachtvollen Silberreiher und drei oder vier Seidenreiher, die wir nebst einigen Kleinvögeln in der Colonie erbeutet hatten. Mir kam die ganze Sache etwas verdächtig vor — die Leute hatten nämlich hier die Fischerei gepachtet, und dass Lipowaner so ruhig neben einer reichbesetzten Reihercolonie sitzen sollten, ohne davon zu mausen — das wollte mir nicht recht einleuchten. — Ich liess denn die Flasche fleissig kreisen, dem widersteht kein Padurar und erst rech kein echter Lipowaner, und so wurden denn auch während des Abkochens schon die Zungen etwas gelöst, und durch vorsichtiges Fragen der ganze Sachverhalt aufgeklärt.

Die braven Russen hatten die Fischerei auf der wohlbekanntnen Reiherinsel gepachtet, um die Colonie sorgsam vor jeder fremden Störung zu bewahren — denn die Edelreiher sind durch die fortgesetzten Verfolgungen entsetzlich scheue Tiere geworden, die ihre *Eier* bei geringen Störungen schon verlassen, um sich weiss Gott wo anders wieder anzusiedeln. Haben sie aber mal *Junge* im Nest, dann kann man getrost in der Bruteolonie herumknallen, die Eltern weichen nicht von der geliebten Brut, und man hat genügend Zeit, um in Gemütsruhe Horst nach Horst auszukundschaften und die Träger der kostbaren Federn *bis auf den letzten* zu erbeuten.

Mennyiben állott az, hogy a lipovánok állításuk szerint a medjidiai Jef d'ocol-tól (főerdész) a fészkelő gémelek lelövését is kibérelték 200 frankért. nem tudom eldönteni, de ez a dolog minden esetre sajátos ellentétben állana a román vadászati- és védőtörvénnyel, mely egészen helyes, és telhetőleg szigorúan érvényre is jutó határozatokat tartalmaz a fészkelési évad alatti vadászatra nézve.

Miután ők, a derék halászat- és vadászatbér-
lők saját bevallásuk szerint a kócsagok állományát legalább 100 párra becsülték, úgy még haszonbér fizetése esetén is kitünő üzletet csináltak volna. Egy kócsag hátfele a díszollakkal a Dobrudsában közvetlenül a szállítótól, azaz a vadásztól véve — ma hat franknyi értékű.

Naiv kérdésükre, vajjon most nyugalomban hagyom-e telepüket és nem fogom-e üzletüket «a fiókák idejében» tovább zavarni, agyamban ördögi terv fogamzott.

A kócsagok utolsó órája az Alduna eme legfelreesebb mocsaraiban is ütött már. Azok a rabló járatok, melyeket hosszú éveken át a különböző kereskedők nyaranta ezekre a vidékekre intéztek, közvetlenül a kócsagok erős megtizedelésén kívül még más rossz gyümölcsöt is érleltek; felkeltették ugyanis a különben is jókora adag vadászszennvedélyvel bíró lakosságban a kalmár szellemet is. Különösen azok a valóban visszataszító, tollkufárkodást célzó regatták, melyeket HODEK és báró KALBERMATTEN intéztek egymás ellen a Dunán, s melyek a fészkeltelepeken való kölcsönös megelőzésből, s az azt követő teljes kipusztításból állottak, figyelmessé tették az embereket egy eddig kevés figyelemre méltatott vadászat jövedelmező voltára. Belsőszülöttek, görögök és örmények, kikben ugyancsak meg van az üzérkedési hajlam, felkarolták ezt a jövedelmező kereseti ágat, és részint saját vadászokat küldtek a báltákba, részint pedig potom áron azon helyben vásárolták össze a lipovánoktól nemsokára kelendő árúnak felis-

In wie weit es damit seine Richtigkeit hatte, dass die Lipowaner ihrer Behauptung nach auch den Abschuss der Brutreiher für den Preis von 200 Fres vom Jef d'ocol (Oberförster) in Medjidia gepachtet haben wollten, kann ich nicht entscheiden, doch stände es jedenfalls in eigentümlichem Widerspruch mit dem rumänischen Jagd- und Schongesetze, welches ganz richtige und nach Thunlichkeit auch streng gehandhabte Bestimmungen für die Jagd in der Brutzeit vorgesehen enthält.

Da sie, die braven Fisch- und Jagdpächter, ihrer Aussage nach den Bestand der Seidenreiher aber auf mindestens 100 Paare veranschlagten, so hätten sie, selbst wenn sie einen Pachtschilling gezahlt hätten, dennoch ein brillantes Geschäft gemacht. Der Rückenteil eines Seidenreiher mit den Schmuckfedern repräsentirt heute in der Dobrudscha — vom Producenten, das ist dem Jäger, direct bezogen — einen Wert von 6 Franken!

Auf die naive Frage hin, ob ich nun wohl ihre Colonie in Ruhe lassen und ihr Geschäft «zur Zeit der Jungen» nicht weiter stören würde, reifte in meinem Haupte ein diabolischer Plan.

Das letzte Stündchen hat für die Schmuckreiher auch selbst in den entlegensten Sümpfen der unteren Donau bereits geschlagen. — Die Raubzüge, welche jahrelang von verschiedenen Händlern in jene Gebiete allsommerlich unternommen wurden, haben neben einer directen starken Decimierung der Reiherbestände noch andere schlechte Früchte gezeitigt; es wurde nämlich der üble Geschäftsgeist auch unter der ohnehin mit einem reichlichen Vorrat an Jagdpassion ausgestatteten Bevölkerung jener Gegenden geweckt. Zumal die geradezu widerwärtigen «Federhandel-Regatten», welche in den letzten Jahren Hodek und Baron Kalbermatten auf der Donau gegen einander veranstaltet haben, und welche in gegenseitigem Überholen von einer Colonie zur anderen nebst darauffolgendem *vollständigem* Ausschüssen derselben bestanden, machten die Leute auf das Gewinnbringende einer bis dahin wenig beachteten Jagd aufmerksam. Eingeborene, Griechen und Armenier, denen es ja wahrlich nicht an Geschäftsgeist mangelt, griffen den lohnenden Erwerbszweig auf und schickten theils eigene Jäger in die Balten, theils kauften sie die von den Lipowanern bald als gute Waare erkannten Schmuckfedern zu Schleuderpreisen an Ort und

mert disztollakat. Galaczban és Brailában az utóbbi időben állítólag oly nagy mennyiségű disztoll került volna piacra, hogy valóban félek felemlíteni az elejtett darabok számát, nehogy mint hitelt nem érdemlő kerüljek hirbe. Ennek következménye természetesen egyik részről a kócsagok ijesztő mértékben való megfogyatkozása, másrészről pedig az árak tetemes emelkedése volt, úgy hogy a kócsagbőr mai 6—8 franknyi ára csak újabb ingert ad a lipován vadászszenvédélynek. Hisz eme vidékeken a tavaszi évad alatt a napszám legfeljebb 3 frankot tesz ki.

A román kormány ugyan — legalább a mi a külföldiek tollrabló kalóz járatait illeti — néhány év óta úgy segített gyökeresen a bajon, hogy az ismert tollkufároktól, a kik között levantei görögök, valamint francziák is szerepeltek, egyszer s mindenkorra megvonta a vadászati engedélyt a dunai báltáiban és a Dobrudzsában. Ez a rendszabály annál igazoltabbnak tűnik fel, miután a hosszú éveken át tudományos kutatás ürügye alatt intézett rablójáratok oly sovány *tudományos* eredményt tudtak felmutatni, hogy az a nagy, a legszabadelvűbb módon nyújtott segélyvel egyáltalában nem állott arányban. Nehezebben sikerülhet azonban saját alattvalóik féktelen rablóvágya elé megfelelő korlátokat állítani, és ha a bajon egyáltalában még segíteni lehetne, azt csak a tollkereskedésnek drakói szigorúsággal keresztülvitt felülvizsgálásával lehetne eszközölni a Duna nagyobb kikötővárosaiban. A kócsag káros voltáról az Alduna halászati viszonyainál fogva még ma sem lehet szó, a gyönyörű madarak, melyek manapság már kétségkívül kihaltak az európai vizekből, æsthetikus szépsége is kimélésük mellett szól, végre pedig nemzetgazdasági szempontból egyáltalában nem volna képtelen dolog a beeses tollhordozóknak rendszeres óvás által szabályozott észszerű kizsákmányolása, különösen azokon a területeken, a hol mindenemü életfeltételeikről bőven van gondoskodva, s a hol csak a szükséges nyugalomról kellene gondoskodni, hogy a kócsagok szaporodhasanak.

Nos tehát — arra, hogy Románia összes kócsag-

Aquila. V.

Stelle auf. In Galatz und in Braila sollen während der letzten Jahre solche Quantitäten Schmuckfedern aufgekauft worden sein, dass ich mich geradezu scheue die Zahl der Stücke anzuführen, um nicht in den Geruch der Unglaubwürdigkeit zu gelangen. Die Folge davon war natürlich eine erschreckende Abnahme der Reiher auf der einen Seite, ein erhebliches Steigen der Preise auf der andern, so dass der heutige Preis von 6—8 Franken für den Seidenreiherbalg nur ein neues Stimulans der lipowanischen Jagdpassion ist. Beträgt doch der Taglohn während der Frühjahrszeit in jenen Gegenden *höchstens* 3 Franken!

Die rumänische Regierung hat zwar — wenigstens was die federräuberischen Piratenzüge von Ausländern betrifft — seit einigen Jahren dadurch radikale Abhülfe geschaffen, dass sie den bekannten Federjägern, unter denen auch Levantiner Griechen sowie Franzosen eine Rolle spielten, ein für allemal die Jagderlaubnis in den Donaubalten und in der Dobrudscha entzog, eine Massregel, die umso gerechtfertigter erscheint, als die zumeist unter wissenschaftlichem Deckmantel vorgenommenen Raubzüge in der langen Reihe von Jahren ein so mageres *wissenschaftliches* Resultat aufwiesen, dass die vielen, in der liberalsten Weise gewährten Unterstützungen dadurch in keiner Weise aufgewogen worden sind.

Der entfesselten Raublust der eigenen Staatsangehörigen aber entsprechende Zügel anzulegen, dürfte schwerer gelingen und wenn diesem Übel überhaupt noch gesteuert werden könnte, so wäre dies nur durch eine mit drakonischer Strenge durchgeführte Überwachung des Federzwischenhandels in den grossen Hafentädten der Donau möglich. Von einer Schädlichkeit der Reiher kann bei den Fischereiverhältnissen der unteren Donau auch heute noch keine Rede sein, der æsthetische Reiz der herrlichen Vögel, deren Aussterben in den europäischen Gewässern ja zweifellos ist, spricht für ihre Schonung, endlich wäre eine durch systematische Hege geregelte, rationelle Ausbeutung der wertvollen Federträger von socialökonomischem Standpunkte aus eine ganz wohl denkbare Sache in jenen Districten, wo für alle Lebensbedingungen reichlich gesorgt ist, und nur die nötige Ruhe geschaffen werden müsste, um den Reihern die Vermehrung zu gestatten.

Nun — *allen* Edelreihern Rumäniens das

jainak biztosítom a fészkelést arra nem voltam képes — de a Troina sziget nemes gémségének megmentése legalább a legközelebbi időre, az hatalmamban állott. Barátságosan biztosítottam a halászokat, hogy nagyjában és egészben meg vagyok zsákmányommal elégedve, s hogy legfeljebb még néhány darabot szándékozom hozzácsatolni.

Nagy örvendezve bucsuzott el azután a rabló népség, hogy a közel fekvő Szeimeni faluba, hazájába térjen vissza, míg én és Klingl ismét visszagázoltunk a telepre, a hol a nem-sokára bekövetkező durrogatás, — egy en miniature csatározás — a madarakat képzelhető legnagyobb fölindulásba hozta. Nem hazudtam — *gyilkolni* keveset gyilkoltunk mi odabenn, és összesen * *egy pár* lovas és néhány kis kócsagot, több üstökös és két szürke gémet ejtettem el.

De annál többet durrogattunk — és úgy látszik, hogy hatott is a szer, mert mikor másnap ismét átmentünk a Troinára, hogy a nyugtalanítást egész alapossággal vigyük keresztül, a kócsagok már csak egész szórványosan voltak láthatók. Különben be kell vallanom, hogy a kócsagokra való vadászat mint sport is igazán izgató és mulattató volt, s hogy bizonyos küzdelmembe került felhagynom a komoly lövöldözéssel, mikor a kívánt számot — 10 kócsagot lőttünk — elértem. Krákgova és vartyogva szálldogált a bakcsók és szürke gémek felijedt serege a füzek magas koronái felett, a bujazöld lombtetőn csak keskeny nyílásokon lehetett kitekinteni, és bizonyos ügyesség kellett ahhoz, hogy az ember az ezernyi összevissza kavargó alak közül a *valódi* fehér madarakat a szűk lőrésen át megcélozhassa, és úgy igazán «kapásból» elejthesse. Kezdetben egész ártatlanul néhány szegény üstökös gém is pórul járt — de csakhamar megkülönböztethettük a repülése közben lábait erősen hátranyújtó kócsagot, a rövid, békaszerűen lemettszett külsejű üstökös gémtől, s ettől fogva békében hagytuk utóbbiakat. Még sohasem lőttem kócsagot, s azért megengedtem magamnak ezt a vadászati élvezetet, mely a szokatlan testtartás folytán — miután csipőig

* Beleszámítva a másnapi kirándulás eredményeit is.

Brutgeschäft zu sichern, lag ausser meinem Bereich — aber den Reihern der Troina-Insel wenigstens für die nächste Zeit das Leben zu retten, lag wohl in meiner Macht. Freundlich versicherte ich den Fischern, dass ich im grossen und ganzen zufrieden mit meiner Ausbeute sei und höchstens noch einige Stücke derselben beizufügen vorhätte. Hoherfreut verabschiedeten sich hierauf die Raubgesellen, um in das umweit gelegene Dorf Seimeni, ihre Heimat, hinüberzuschiffen, während ich mit Klingl wieder in die Colonie zurückwatete, wo bald darauf ein lustiges Geknalle — ein Feuergefecht en miniature — die Vögel in helllichten Aufruhr versetzte. Ich hatte nicht gelogen — gemordet haben wir da drinnen nicht viel, und ich erlegte im ganzen* nur *ein Pärchen* Silberreiherr, einige Seiden- und Mähnenreiherr und zwei Stück Graureiherr. Aber geknallt wurde desto mehr — und es scheint, dass das Mittel probat war, denn als wir am nächsten Morgen wieder hinüberfahren auf die Troina um die Beunruhigung wirklich gründlich durchzuführen, waren nur noch ganz vereinzelte Seidenreiherr zu sehen. Übrigens muss ich gestehen, dass die Jagd auf die weissen Reiherr sportlich wirklich aufregend und unterhaltend war. und dass es mich eine gewisse Überwindung kostete das ernsthaft gemeinte Schiessen einzustellen, nachdem ich die gewünschte Anzahl — wir schossen 10 Seidenreiherr ab — beisammen hatte. Krächzend und quackend strich das aufgeschreckte Heer der Nacht- und Fischreiherr über den hohen Weidenwipfeln auf und nieder, nur schmale Ausblicke öffneten sich durch das saftig-grüne Laubdach, und es gehörte ein gewisses Geschick dazu, unter den tausenden durcheinanderwirbelnder Gestalten die *richtigen* weissen Vögel in den engen Ausschusslücken zu erfassen und durch hingeworfene Schnappschüsse zu erbeuten. Anfangs verunglückten hiebei ganz unschuldiger Weise einige arme Mähnenreiherr — schnell aber lernten wir das Flugbild der durch langgestreckte Ständerhaltung ausgezeichneten Seidenreiherr von den kurzen, froschartig abgehackt aussehenden Rallenreihern unterscheiden, und liessen von da ab letztere unbehelligt. Ich hatte noch nie Edelreiherr geschossen, und gestattete mir daher diesen jagdlichen Genuss, der durch die ungewohnte Haltung —

* Inclusive dem Ausfluge des nächsten Tages.

álltunk a vízben, majdnem a nyakunkat kellett kitörnünk, hogy a lombsátorzaton át függőlegesen felfelé tekinthessünk — sajátságos mulató érdekességet nyert.

Főcélomat, hogy a két kócsagfaj néhány fészekalját gyűjtsem, fájdalom nem érhettem el; a legtöbb fészekalj még nem volt teljes, a madarak tehát még kevésbé voltak fészkeikhez kötve, és az ezer és ezer fészekalj megvizsgálására nem volt sem időnk sem türelmünk. Mint később a preparálás alkalmával kitűnt, úgy a nagy, mint a két kis kócsag nöstény tojócsövében teljesen kifejlett tojás volt, mely azonban fájdalom, a serét vagy a fák ágai között való lezuhanástól megsérült, és nem volt már használható.

Egészben véve a csak két napi tartózkodás benyomásaival igen meg voltam elégedve. Csernavoda változatos környékét nagyon alkalmasnak tartom arra, hogy alkalmilag egy phänologiai megfigyelésekre való állomást szolgáltasson. A dunai bálták és erdő- vagy bokorborította szigetei, a Karaszú lapály buja mezői és liget-sorozatai, a moesarak, melyek utóbbiban tovább egész Medjidiáig terjeszkednek, a dombos fensíkok köves lejtői és szakadécai, végül köröskörül a nagy pusztá oly formáció halmazzá egyesül itt, melynek változatossága a legkülönfélébb madár alakoknak kedves pihenő helyeket nyújthatna; e mellett pedig az egész terület elég szűkre van határolva, hogy a megfigyelő kényelmesen áttekinthet rajta. Minden esetre könnyű volna itt megállapítani, vajjon történeke tömeges vonulások a kosztaneza-csernavodai depresszió mentében; elérik-e a Duna völgyét és mily irányban folytatódnak innen tovább?

Maga Csernavoda városka a nagy dunai hid épülésével — mely épp oly nagy kereskedelmi jelentőségű, mint szilárd, és formában tetszős kivitelű mű, melyre Románia csak büszke lehet — gyors és virágzó fellendülésnek néz elébe. Csinos ültetvények, tetszős ékességet adnak a barátságos, csinosan épült, villaszerű házaknak, melyek mindenfelé emelkednek; a kényelmes vasuti összeköttetés, az élénk közlekedés a Dunán, az életet ebben a legbarátságos-

bis an die Hüften im Wasser stehend, musste man sich das Genick fast ausdrehen, um senkrecht nach oben durch das Laubdach spähen zu können — noch einen eigentümlich pikanten Reiz erhielt.

Meinen Hauptzweck, einige Gelege der beiden Edelreiharten zu sammeln, erreichte ich leider nicht; die meisten Gelege waren noch nicht vollzählig, die Vögel daher noch wenig an die Horste gebunden — all' die tausend Horste zu untersuchen, dazu fehlte uns aber Zeit und Geduld. Wie sich später beim Präparieren herausstellte, hatten sowohl das Silberreih-, wie zwei der Seidenreihweibchen legereife Eier im Legeschlauch, leider waren aber dieselben durch Schrote oder beim Sturz durch die Baumwipfel beschädigt worden und nicht mehr zu conservieren.

Im ganzen war ich von den Eindrücken dieses nur zweitägigen Aufenthaltes sehr befriedigt. Černavoda scheint mir mit seiner abwechslungsreichen Umgebung sehr dazu geeignet, gelegentlich als Station für phänologische Beobachtungen zu dienen. Die Donaubalten mit ihren bewaldeten oder buschbewachsenen Inseln, die üppigen Felder und auartigen Partien der Karasu-Niederung, die Sümpfe, die sich in dieser letzteren weiterhin gegen Medjidia noch ausbreiten, die steinigigen Hänge und Rachen der Hügelterrassen, endlich die weite Steppe rings im Umkreise vereinigen sich hier zu einem Complexe von Formationen, deren Vielgestaltigkeit den mannichfaltigsten Vogelformen willkommene Raststationen zu bieten vermöchte, während der ganze Complex eng genug begrenzt ist, um dem Beobachter bequeme Übersicht zu gestatten. Jedenfalls wäre es hier leicht festzustellen, ob namhafte Züge längs der Depression Costanța-Černavoda das Donauthal erreichen und in welcher Richtung solche weiterhin ihren Weg nehmen.

Das Städtchen Černavoda selbst geht seit dem Bau der grossen Donaubrücke — einem Werke von ebenso grosser handelspolitischer Bedeutung als solider und in den Formen gefälliger Ausführung, auf welches Rumänien nur stolz sein kann — einem raschen und blühenden Aufschwunge entgegen. Nette Anlagen versprechen einen gefälligen Schmuck zu den freundlichen, zierlich gebauten villenartigen Häusern, welche allenthalben emporschiessen; die bequeme Bahnverbindung, der rege Verkehr

sabb Dobrudzsa-városkában igen kellemessé teszik, úgy hogy az itt tartózkodás ebben a tekintetben is még egy elkényeztetett «nyugat-európai»-nak is inyére lehetne.

SÄNGER úr, kiben itt tartózkodásunk alatt minden kirándulásunk alkalmával szeretetreméltó társra, és még szeretetreméltóbb házigazdára találtunk egy magas dombblejtőről a festői város fölött uralkodó garçonlakásán (különösen a mi tiszteletünkre hamisítatlan bécsi módon rendezett diner emlékezetemben még ma is inyesiklandólag hat reám) 27-én délután még a hajóig kísért bennünket. Eljött az idő, mikor majdnem három hónapi tartózkodás után a Dobrudzásnak istenhozzád-ot kellett mondanunk.

Prüszkölve érkezett meg a gőzös, a derék «*Ferdinand Max*», — ugyanaz a hajó a melyen idejöttünk — a csernavodai állomásra, szívélyesen üdvözöltek a hajó tisztjei, esupa jó ismerős idejövételünk alkalmából; s míg künn tarka egyvelegben erőteljes török-tatár hamálok kirakták a Csernavodának szóló árukat, míg a városka haute volée-ja ősi szokás szerint a gőzös fedélzeti szalonjában gyült össze néhány pohárra, addig én kedélyesen ültem valamelyik tiszt kabinjában és az urakkal néhány pohár kitünő hidegsört ittam kirándulásom szerencsés végére, és mindarra a sok kedves barátomra, kiket Európa e kis darabka keletjében találtam s kiknek barátsága oly nagy előnyömre vált; ittunk az otthonra és szeretteimre, kiket most már nemsokára viszontláthatok!

Pont 5 órakor megszólalt a hangos gőzsíp, prüszkölve, kehegve és zakatolva indult fölfelé a gőzös, én a fedélzeten állottam és utolsó búcsú üdvözleteimet integettem SÄNGER úr a szívélyes ügyvezető s az egész oly érdekes föld a most már véglegesen elhagyott Dobrudsa felé.

A két napig tartó uton az élet oly kellemesen folyt, a hogy az ilyen hajóélet már éppen szokott. Egy kis præparáló munkát még Csernavodából hoztunk magunkkal, HARTMANN kapitány a hajó tatjában adott ennek elvégzésére egy pompás helyecskét, úgy hogy hamarosan elké-

auf der Donau gestalten das Leben in diesem freundlichsten Dobrudscha-Städtchen zu einem sehr angenehmen, so dass auch in dieser Hinsicht der Aufenthalt selbst einem verwöhnten «Westeuropäer» ganz zusagend sein müsste.

Herr Sängler, in dem wir während unseres Aufenthaltes einen liebenswürdigen Gefährten auf allen unseren Ausflügen und einen noch liebenswürdigeren Hausherrn in seinem von hohem Hügelrande aus die malerische Stadt dominirendem Jungesellenheim gefunden hatten (besonders ein uns zu Ehren veranstaltetes Diner in unverfälschter Wiener Weise wirkt noch heute in der Erinnerung gaumenkitzelnd auf mich ein!) begleitete uns am 27. gegen 5 Uhr p. m. noch bis zum Schiffe. Die Stunde war gekommen, wo wir nach fast dreimonatlichem Aufenthalte der Dobrudscha Lebewohl sagen mussten.

Brausend fuhr der wackere Dampfer *Ferdinand Max*, dasselbe Schiff mit dem wir die Thalfahrt zurückgelegt hatten, am Steg von Cernavoda an, freundlich begrüßten uns die Schiffsofficiere, lauter gute Bekannte von der Thalreise; und während draussen in buntem Gedränge die kräftigen türkischen und tatarischen Hamals die für Cernavoda bestimmten Güter löschten, während die Haute volée des Städtchens altem Brauche folgend sich im Decksalon des Dampfers zu einem Nachmittags-schoppen versammelte, sass ich gemütlich in der Cabine eines der Officiere und trank mit den Herren einige köstliche Gläser kühlen Bieres auf das glückliche Ende der Excursion, auf die vielen lieben Freunde, die ich in diesem Stückchen europäischen Orient gefunden und deren Freundlichkeit mir von so grossem Vorteil gewesen, auf die Heimat und die Lieben, die ich bald wiedersehen sollte!

Punkt 5 Uhr ertönte die schrille Dampfpeife, puffend und keuchend setzte sich der Dampfer stromauf in Bewegung, ich stand auf dem Oberdeck und winkte die letzten Abschiedsgrüsse hinüber zu dem freundlichen Agenten Herrn Sängler und dem ganzen so interessanten Ländchen der nun endgültig verlassenen Dobrudzsa.

Das Leben der zweitägigen Dampferreise verlief so angenehm, wie derartiges Bordleben stets verläuft. Einige Präparierarbeit hatten wir noch aus Cernavoda mitgenommen; Capitän Hartmann räumte mir zu derselben ein prächtiges Plätzchen im Stern des Dampfers ein, so

szültünk vele. Az idejövétel ideges feszültsége helyett, mikor *új dolgoknak* néztem elébe, jótékony nyugalom szállt meg, melynek egészen megfelelt a gőzösön való élet dolce far niente-je.

A nap legnagyobb részét késő éjszakáig a fedélzeten töltöttem a hajó tisztjeivel, s tölem telhetőleg figyeltem az elhaladott terület madárvilágára; lassan haladtak el mellettünk az idejövétel alkalmával megismert vidékek, *Sziliztria* a sötét éjben csillogó lámpák tömkelege, *Ruscsuk* minaretjeivel és kupoláival s a francia renaissance stíljén épült előkelő villáival; *Szisztóv, Nicopoli*, festői helyen dombblejtőkön épült városkák szegényes mecseteikkel, düledező rozoga török házakkal, melyeknek falai az óriási barna eseréptető terhe alatt roskadoznak és eldüléssel fenyegetnek; ősi időkből származó, összedült várakkal, mikor császári székhelyek emelkedtek itt az öreg Duna partján, s egy világ engedelmességet az innen kiadott parancsoknak; elmálló sánczokkal s mellettük orosz sír- emlékkel, a legújabb korban lezajlott véres viaskodás tanujeleivel. Oda át a Román parton az iparos *Gyurgyevó* s hosszan a dombblejtőkön épülve a nagy, virágzó *Turnu-Mogurele*. A néptípusok is változnak. Mind ritkábbak lesznek a turbános alakok tarka, keleti szabásu viselettel, mind ritkábbak az erőteljes óriási termetű hegyilakók, hosszú fehér, fekete paszománttal díszített, merev, darócyszerű szövetből készült kötőseikben.

A feljáratoknál már nem tolonganak az örmény hamálok, jellemző, tarka szövédékből készült ékes sipkáikkal; — már nem láthatók a kísérteties külsejű török asszony csoportok, kik fekete, zsákalaku feredsekben, a fehér jasmakot (fátyol) fejükre s arcukra huzva tisztességteljesen távolban állva az egyes állomások dombblejtőin várják a prüszkölve beérkező gőzöst. Francia viselet — gyakran meglehetősen kuszált és kopott lesz tuhnyomó; a Levante eredeti típusa tért enged a nyugat mindent egyenlősítő egyformaságának.

dass wir bald damit fertig waren. Statt der nervösen Spannung der Thalreise, in der ich ja *Neuem* entgegen ging, hatte eine wohlthätige Ruhe mich überkommen, der das Dolce far niente des Damferlebens ganz zusagend war. Weit aus den grössten Teil des Tages bis spät in die Nacht hinein verbrachte ich an Deck mit den Schiffsofficieren, dabei das Vogelleben der durchfahrenen Gebiete nach Möglichkeit beobachtend; langsam zogen die bekannten Bilder der Herreise an mir vorüber, *Siliztria* als Gewimmel von Lichtern im tiefen Dunkel der Nacht, *Rustschuk* mit seinen Minarets und Kuppeln neben den eleganten Villen im Stile französischer Renaissance; *Sistov, Nikopoli*, die malerisch an die Hügelränder hingebauten Städtchen mit all' den ärmlichen Moscheen, den verfallenden, wackligen türkischen Häusern, deren niederer Unterbau unter der Last des gewaltigen braunen Ziegeldaches sich beugt und niederzubrechen droht, mit den verfallenen Burgen aus grauer Vorzeit, wo Kaiserresidenzen hier am Ufer der alten Donau sich erhoben und eine Welt den aus denselben erlassenen Befehlen gehorchte, mit den zerbröckelnden Erdwerken und russischen Grabdenkmälern daneben, den Zeugen des blutigen Ringens aus jüngstvergangener Periode. Drüben am rumänischen Ufer das industrielle *Giurgevo*, weit am Hügelabhäng hingebaut das grosse, blühende *Turnu Mogurele*.

Auch die Volkstypen ändern sich. Immer seltener werden unter den Pasagieren die beturbanteten Gesellen in bunter, orientalisches zugechnittener Tracht, immer seltener die kräftigen Hünengestalten der Bergbewohner mit ihren langen weissen, mit schwarzen Borden gezierten Leibbröcken aus steifem, lodenartigem Stoff. An den Stegen drängen sich nicht mehr die armenischen Hamals mit ihren charakteristischen, aus buntem Gewebe zierlich gefertigten Käppchen; — die gespenstisch aussehenden Gruppen türkischer Frauen im schwarzen, sackartigen Feredseh, den weissen Jaschmak (Schleier) über Kopf und Gesicht gezogen, stehen nicht mehr in scheuer Ferne an den Hügelabhängen der einzelnen Stationen, neugierig den herankehrenden Dampfer erwartend. Französische Tracht — oft recht ruppig und schäbig aussehend — beginnt zu überwiegen, der originelle Typus der Levante weicht der alles nivellierenden Gleichförmigkeit des Westens.

Turni-Severin — mosolygó, virágzó ültetvényekből egy modern, fejlett város épületei integetnek; előkelő hölgyek, legujabb divat szerint készült sokszínű toilettekben, gyakran kissé merész stilust mutató párisi kalapokban beszélgetnek a feljárat mellett s egyenruhás hordárok helyezik el az utasok podgyászát. Teljesen a nyugatban vagyunk, — csak kis tér választ már el az orsovai határállomástól, a szülőföldtől.

Habár az európai Levante silány maradványa is volt az, a mit ezen az utamon láthattam, mégis bús hangulat lepott meg az elválásnál. Isten veled, te színpompás, te eleven Kelet, bölcsője mese álmainknak, te még legnagyobb szégyenségben is dúsan buzogó, fakadó eredetiség gazdag forrása!

*

Orsován a vámvizsgálat egy magasabb tisztviselő szíves közbenjárása folytán terjedelmes podgyászom daczára gyorsan volt elintézve, sietve hálás búcsút vettünk a Ferdinand Max tisztjeitől, s átszálltunk a D. G. T. kisebb gőzösére a «*Sophie*»-ra, mely csakhamar megkezdte utját a tájképíleg oly felséges Kazán-szoroson át. Az éjszaka beállításig csodáltuk a vadul szakgatott sziklatömegek fenséges pompáját, melyeken át a hullámok titáni erővel törték szűk, sokféleképen kanyarodó utjukat. A magas víz-állás nagyon késleltette a hajó menetét, s csak késő éjjel értük el Kubint, a hol kiszálltunk.

A szigetek és rétek itt is messzire el voltak öntve, végtelen esőzések a belvidéken is számos közlekedési zavart szültek, úgy hogy ismét a dunai utat kellett igénybe vennem melyen elementem Zimonyig és ott szálltam fel a vasuti vonatra.

Junius 2-án kora reggel értem Budapestre, és azonnal az ornithologiai központba siettem, hogy főnökének, kirándulásom buzgó támogatójának HERMAN OTTÓnak jelentést tegyek működésemről, s hogy szívből fakadó hálámat fejezzem ki azért az élénk részvétért, melynek egyedül köszönhetem tanulságos utam létrejöttét.

Fájdalom HERMAN OTTÓval nem találkozhat-

Turn-Severin — aus lachenden, blühenden Anlagen winkten die Gebäude einer modernen, hochentwickelten Stadt; elegante Damen in farbenkräftigen Toiletten nach neuester Mode, in Pariser Hüten oft etwas gewagten Stiles, stehen plaudernd am Landungsstege, uniformirte Träger befördern das Gepäck der Passagiere. Wir sind im vollen Occident — nur eine kleine Strecke trennt uns noch von der Grenzstation Orsova, von der Heimat.

War's auch nur ein ärmlicher Rest europäischer Levante, den ich auf dieser Fahrt zu sehen bekam, so ward mir doch schwermütig ums Herz beim Abschied. Leb' wohl, du farbenprächtiger, du lebendiger Orient, du Wiege unserer Märchenträume, du selbst in grösster Armut reicher Born üppig quellender Originalität!

*

Dank dem freundlichen Entgegenkommen eines höheren Beamten war die Zollrevision in Orsova trotz meines umständlichen Gepäcks bald erledigt, rasch wurde von den Officieren des Ferdinand Max dankerfüllter Abschied genommen und auf den kleineren Dampfer *Sophie* der D. D. S. G. überschifft, der bald darauf die Fahrt durch den landschaftlich so herrlichen Durchbruch des Kasan antrat.

Bis zur sinkenden Nacht bewunderten wir die majestätische Pracht der wildzerklüfteten Felsenmassen, durch welche sich die Fluten mit titanischer Gewalt ihre enge, vielfach gekrümmte Bahn gebrochen haben. Der hohe Wasserstand verzögerte sehr die Fahrt des Schiffes, und erst spät in der Nacht erreichten wir Kubin, wo wir uns ausschifften.

Auch hier lagen Inseln und Ried weithin überschwemmt, endlose Regen hatten auch im Binnenlande zahlreiche Verkehrsstörungen verursacht, so dass ich abermals den Donauweg benützen musste, um bis Semlin zu fahren und dort die Bahn zu besteigen. Am 2. Juni frühmorgens traf ich in Budapest ein und eilte sofort in die Ornith. Centrale, um den Chef derselben, dem eifrigen Förderer meiner Excursion, Herrn Otto Herman, Bericht über meine Thätigkeit zu erstatten und ihm meinen tiefempfundenen Dank für seine rege Anteilnahme auszusprechen, welcher allein ich das Zustandekommen meiner lehrreichen Reise verdankte.

Leider traf ich Herrn Herman nicht persön-

tam személyesen — akkoriban Dresdában, a német ornith. társaság gyűlésén időzött — s így rövid tartózkodás után ismét elhagytam Budapestet, hogy végre visszatérjek enyémhez, kiktől éppen három hónappal ezelőtt búcsúztam el.

*

Ezzel záródik e tisztán szakszerű értekezésre szánt folyóirat hasábjai részére talán nagyon is terjedelmesre fogott jelentésem utam lefolyásáról, s csak az a kellemes kötelességem marad még, hogy mindazoknak kik vállalatomat szóval és tettel előmozdították és sikeres befejezéshez juttatták mélyen érzett hálámat fejezzem ki.

Első sorban a román királyi hatóságok azok, melyek a szerény kutatónak a legnagyobb lojalitással adták meg a képzelhető legnagyobb kedvezményeket, melyek megengedték felszerelésemmel vámmentes bevitelét, kiállították a szükséges vadászati engedélyeket és ajánló leveleket, szóval vállalatomat mindenképen gyámolították, és hathatós támogatással keresztülvinni segítettek. Mindenek előtt nekik, a *bukaresti magas kormány*nak, valamint *dobrudzsai közegeinek* fejezem ki e helyen hódoló köszönetemet.

Legnagyobb hála kötelezett még a *cs. és k. külügyi minisztérium*, a *magy. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztérium*, a *magy. ornith. központ* s *cs. és kir. szab. Duna gőzhajózási társaság*, melyeknek közbenjárása, illetve támogatása folytán juthattam csak abba a helyzetbe, hogy tervemet meg is valósíthattam.

Végül hálátelt szívvel fordulok még mindama kedves barátaimhoz, collegáimhoz és ismerőseimhez, kik vállalatom iránt érdeklődtek és azt az előkészületek keresztülvitele és a gyűjtött anyag feldolgozása alkalmával a leghathatósabban támogatták, legyen szabad pártfogóim nagy számából különösen csak a következő urakat említenem: HERMAN OTTÓ és dr. FLOEBICKE Budapesten, NEIMES PLASON-WOESTYN udvari tanácsos és báró TALLÁN DÉNES osztálytanácsos

lich — er weilte damals in Dresden auf der Versammlung der deutschen ornith. Gesellschaft — und verliess daher Budapest nach kurzem Aufenthalte wieder, um endlich zu meinen Angehörigen zurückzukehren, von denen ich genau vor drei Monaten Abschied genommen hatte.

*

Damit ist mein für die Spalten dieses zu rein fachlichen Erörterungen bestimmten Journal's vielleicht etwas zu weitschweifig angelegter Bericht über den Verlauf meiner Reise geschlossen, und es bleibt mir nur noch die angenehme Pflicht übrig, allen denjenigen meinen tiefgefühlten Dank auszusprechen, welche meine Unternehmung durch Rat und That förderten und zu einem gedeihlichen Ende gelangen liessen.

In erster Linie sind es die königlich Rumänischen Behörden, welche in liberalster Weise dem bescheidenen Forschungsreisenden alle erdenklichen Begünstigungen gewährten, die zollfreie Einfuhr meiner Ausrüstung gestatteten, die nötigen Jagderlaubnisse und Empfehlungsschreiben ausstellten, kurz, in jeder Weise mein Unternehmen unterstützten und durch kräftige Beihülfe durchführen halfen. Ihnen vor allem, der *hohen Regierung in Bukarest* sowohl wie ihren *Organen in der Dobrudscha*, spreche ich hiemit meinen ergebenen Dank aus.

Zu grösstem Danke bin ich auch dem *k. u. k. Ministerium des Aussen*, dem *kgl. ung. Ministerium für Cultus und Unterricht*, der *Ung. Ornithol. Centrale* und der *k. u. k. priv. Donau-Dampfschiffahrts-Gesellschaft* verpflichtet, durch deren Intervention, beziehungsweise durch deren Beistand ich erst in der Lage versetzt worden war, mein Reiseproject zur That werden zu lassen.

Wenn ich mich endlich noch dankbaren Herzens an all' die lieben Freunde, Collegen und Bekannten wende, welche sich für mein Unternehmen interessirten und demselben während der Vorarbeiten, während der Durchführung und während der Bearbeitung des gesammelten Materiales ihre werkhätige Beihülfe angedeihen liessen, so sei mir gestattet aus der grossen Zahl aller der gütigen Förderer ganz besonders der Herren: OTTO HERMAN und Dr. FLOEBICKE in Budapest, Hofrat von PLASON-WOESTYN und Sectionsrath Baron TALLÁN in Wien, k. u. k.

Bécsben, báró AERENTHAL es. és kir. követ Bukarestben, nemes TONCOURT G. és dr. WIPPERN J. alkonzul Galaczbán, nemes JOANNOVICs konsulatusi ügyvivő Tulceaában, schmiedhoffeni lovag TSCHUSI VIKTOR Halleinban, REISER OTTHMÁR muzeumi őr Serajevóban és dr. MARKTANNER tanár, muzeumi őr Gráczbán. Fogadják e helyen is szívből fakadó, mélyen érzett köszönetemet.

II. Kimutatás a Dobrudzsában észlelt fajokról.

(A * a név mögött azt jelenti, hogy az illető fajt a megfigyelő lelőtte ugyan, de nem praeparálta; a B betűvel jelzett fajoknak bőrét hozta el.)

1. *Trypanocorax frugilegus* (L.) 1758.

Egyesével a Moru-Ghiöl melletti deltában, nagyobb számban Tulceaától víz ellen fölfelé. Nagy kolóniák a Pruth torkolatánál s itt május 24-én kiröppent fiak voltak láthatók.

2. *Corvus corax* L. 1758. B.

Mint fészkelő nem éppen gyakori. Ciucurova, Han-Cearca és Jurilofka körül mutatkozott.

3. *Colaeus monedula* (L.) 1758. B.

4. *Corone corone cornix* (L.) 1758.*

5. *Pica pica* (L.) 1758.*

Mindenütt közönséges fészkelők.

6. *Garrulus glandarius* (L.) 1758. B.

Csak a közönséges fehérfejű típus található s gyakori az erdős hegyeken.

7. *Sturnus vulgaris intermedius* PRAZ. 1895.*

Csak ezt a formát találtam mindenütt mint közönséges madarat.

8. *Oriolus oriolus* (L.) 1758.

Május 2-án hallottam először. A terület északi részében csekély számban, gyakoribb a dunai szigeteken; közönséges a Pruth körül s Csernavodánál.

9. *Chloris chloris* (L.) 1758.*

Márzius végén seregesen volt Jurilofka körül. Később nem láttam többé.

10. *Coccothraustes coccothraustes* (L.) 1758.*

Márzius végén Pascha-Kázla táján s április 11-én Han-Cearca mellett.

11. *Fringilla coelebs* (L.) 1758.

Közönséges fészkelő.

12. *Carduelis carduelis* (L.) 1758.

Csak márzius végén vonult esapatosan, később már csak kis számban láttam Babadagh és Tulcea körül.

13. *Cannabina cannabina* (L.) 1758.*

Közönséges fészkelő a pusztákon.

Gesandten Freiherrn von AERENTHAL in Bukarest, G. B. von TONCOURT und Vice-Consul Dr. J. WIPPERN in Galatz, Consular-Agenten von JOANNOVICs in Tulcea, VICTOR R. v. TSCHUSI zu SCHMIDHOFFEN in Hallein, Custos OTHMAR REISER in Sarajevo und Custos Prof. Dr. MARKTANNER in Graz zu gedenken und ihnen meinen innigsten, tiefempfundenen Dank auszusprechen.

II. Verzeichniss der in der Dobrudscha beobachteten Arten.

(Ein * hinter dem Namen bedeutet, dass die betreffende Art zwar erlegt, aber nicht präpariert wurde; ein B, dass Belegexemplare mitgebracht wurden.)

1. *Trypanocorax frugilegus* (L.) 1758.

Einzeln im Delta bei Moru-Ghiöl, häufiger stromaufwärts von Tulcea. Grosse Colonien befinden sich in der Pruthmündung, wo am 24. Mai flügge Junge beobachtet wurden.

2. *Corvus corax* (L.) 1758. B.

Nicht eben häufiger Brutvogel. Bei Ciucurova, Han-Cearca und Jurilofca beobachtet.

3. *Colaeus monedula* (L.) 1758. B.

4. *Corone corone cornix* (L.) 1758.*

5. *Pica pica* (L.) 1758.*

Allenthalben gemeine Brutvögel.

6. *Garrulus glandarius* (L.) 1758. B.

Nur in dem gewöhnlichen weissköpfigen Typus häufig in den Waldbergen.

7. *Sturnus vulgaris intermedius* PRAZ. 1895.*

Nur diese Form fand ich überall als gemeinen Vogel vor.

8. *Oriolus oriolus* (L.) 1758.

Am 2. Mai zuerst gehört. Spärlich im Nordosten der Provinz, häufiger auf den Donauinseln, gemein am Pruth und bei Černavoda.

9. *Chloris chloris* (L.) 1758.*

Ende März in Scharen bei Jurilofca. Später nicht mehr wahrgenommen.

10. *Coccothraustes coccothraustes* (L.) 1758.*

Ende März bei Pascha Kázla und am 11. April bei Han-Cearca.

11. *Fringilla coelebs* (L.) 1758.

Gemeiner Brutvogel.

12. *Carduelis carduelis* (L.) 1758.

Waren Ende März scharenweise auf dem Zuge und wurde später nur noch spärlich bei Babadagh und Tulcea beobachtet.

13. *Cannabina cannabina* (L.) 1758.*

Gemeiner Brutvogel der Steppengegend.

14. *Passer domesticus* (L.) 1758.
 15. *Passer montanus* (L.) 1758.*
 Közönséges.
Passer hispaniolensis (Temm.) 1815. v. ö. a III. részszel.
16. *Pyrrhula europaea (typica)* Vieill. 1816.*
 Fészkel a Ciucurova, Han-Ceara és Cocosu körül álló erdőkben.
17. *Emberiza schoeniclus tshusii* Reis. & Alm. nov. subsp. B.
 Keleti nádissarmány v. ö. a III. részszel.
18. *Emberiza citrinella* (L.) 1758. B.
 Gyakori fészkelő a zárt erdőkben.
19. *Emberiza cia* (L.) 1766.*
 Egyesével Babadagh, Caraman-Chiöj és Cataloi körül. Május 21-kén egy ♂ lövetett.
20. *Emberiza hortulana* (L.) 1758. B.
 Közönséges a bokros erdőkben.
21. *Miliaria calandra* (L.) 1758. B.
 Nagy számban fészkel.
22. *Alauda arvensis* (L.) 1758.
 Nem sok fészkel, de annál többet látni a vonuláson.
Alauda nigra (Falk) 1760; *Alauda yeltoniensis* (Forst) 1767. v. ö. a III. részszel.
23. *Melanocorypha calandra* (L.) 1766. B.
 Nagyon közönséges, de csak a tipikus formája.
24. *Melanocorypha sibirica* (Gm.) 1788. Cfr. III. rész.
25. *Calandrella brachydactyla typica* (Leisl.) 1814. B.
 Igen nagy számban költ. V. ö. a III. részszel.
26. *Galerita cristata* (L.) 1758.
 Közönséges.
27. *Lullula arborea* (L.) 1758. B.
 Közönséges lakója az erdőknek. V. ö. a III. részszel.
28. *Motacilla alba* (L.) 1758. B.
 Vonuláson tömegesen jelentkezik; alkalmas helyeken a költés idejében is gyakori.
29. *Motacilla melanope* (Pall.) 1776. B.
 Április 4-én öreg hímét löttem Ciucurovánál.
30. *Motacilla flava typica* (L.) 1759. B.
 Május havába benyuló vonulásán nem épen gyakori jelenség és *csak* a typicus formájában található.
31. *Anthus trivialis* (L.) 1758. B.
 Eléggé gyakori az erdőségekben s vonulásán a lagunákon.
32. *Anthus pratensis* (L.) 1758.
 Úgy látszik ritka, mert csak márczius 29-én és 30-án láttam belőle egyeseket.
14. *Passer domesticus* (L.) 1758.
 15. *Passer montanus* (L.) 1758.*
 Gemein.
Passer hispaniolensis Temm. 1815.
 Cfr. Teil III.
16. *Pyrrhula europaea (typica)* Vieill. 1816.*
 Brutvogel der Wälder bei Ciucurova, Han-Ceara und Cocosu.
17. *Emberiza schoeniclus tshusii* Reis. & Alm. nov. subsp. B.
 Östlicher Rohrammer. Cfr. Teil III.
18. *Emberiza citrinella* (L.) 1758. B.
 Häufiger Brutvogel im geschlossenen Walde.
19. *Emberiza cia* (L.) 1766.*
 Vereinzelt bei Babadagh, Caraman-Chiöj und Cataloi. Am 21. Mai ein ♂ erlegt.
20. *Emberiza hortulana* (L.) 1758. B.
 Gemein im Buschwalde.
21. *Miliaria calandra* (L.) 1758. B.
 Häufiger Brutvogel.
22. *Alauda arvensis* (L.) 1758.
 Als Brutvogel nicht häufig, wohl aber auf dem Zuge.
- Alauda nigra* Falk. 1760; *Alauda yeltoniensis* Forst. 1767.
 Cfr. Teil III.
23. *Melanocorypha calandra* (L.) 1766. B.
 Äusserst gemein, aber nur in der typischen Form.
24. *Melanocorypha sibirica* Gm. 1788.
 Cfr. Teil III.
25. *Calandrella brachydactyla typica* (Leisl.) 1814. B.
 Sehr häufiger Brutvogel. Cfr. Teil III.
26. *Galerita cristata* (L.) 1758.
 Gemein.
27. *Lullula arborea* (L.) 1758. B.
 Gemeiner Waldvogel. Cfr. Teil III.
28. *Motacilla alba* (L.) 1758. B.
 Auf dem Zuge massenhaft; an geeigneten Stellen auch zur Brutzeit häufig.
29. *Motacilla melanope* (Pall.) 1776. B.
 Am 4. April ♂ ad. bei Ciucurova erlegt.
30. *Motacilla flava typica* (L.) 1759. B.
 Auf dem Zuge bis in den Mai hinein nicht eben häufig und *nur* in der typischen Form.
31. *Anthus trivialis* (L.) 1758. B.
 Im Walde ziemlich häufig und ebenso auf dem Zuge in den Lagunen.
32. *Anthus pratensis* (L.) 1758.
 Anscheinend selten, da nur am 29. und 30. März in einzelnen Exemplaren angetroffen.

33. *Anthus cervinus* (Pall.) 1811. B.

Vonulása alatt, melyet 26 napon át észleltem, egészen közönséges jelenségnek találtam.

34. *Anthus campestris* (L.) 1758. B.

A sivatagok dombjain jócskán gyakori fészkelő.

35. *Certhia familiaris brachydactyla* (Chr. L. Brehm) 1831. B.

Úgy látszik ritka, mert csak egyetlen párt találtam április 11-én Han-Cearca mellett.

36. *Sitta europaea caesia* (M. u. Wolff) 1810. B.

Nem épen gyakori, de minden erdőben megtalálható.

37. *Parus maior* (L.) 1758.

Közönséges a hegyi erdőkben s minden fával környezett mocsáron.

38. *Parus coeruleus* (L.) 1758.*

Ugyanazokon a helyeken él mint az előbbi, de még nagyobb számban.

39. *Parus lugubris* (Natt.) 1815. B.

Erdős hegyeken mindenütt, de kivált Han-Cearca környékén közönséges.

40. *Parus communis* (Baldenst.) 1827. B.

Elterjedése meglehetősen azonos az előbbiével. A magammal hozott darab Tschusi lovag és Kleinschmidt úr szíves meghatározása szerint *P. communis stagnatilis* (Br.)

41. *Aegithalus caudatus typicus* (L.) 1758. V. ö. a III. részszel.

42. *Panurus biarmicus* (L.) 1758. B.

Mindenütt igen közönséges; még a kevertvízű (félíg sós) báltákban is, a hol egészen sűrű nád-ságok vannak.

43. *Remiza pendulina* (L.) 1758.*

A deltában közönséges, de úgy látszik nem hatol el a brak-vizes (félíg sós vizes) területekig.

44. *Regulus regulus* (L.) 1758.*

Márzius 28-án Pascha-Kázlánál észleltem néhányat s lőttem egy hímét.

45. *Regulus ignicapillus* (Chr. L. Brehm) 1820. B.

Márzius végén jócskán gyakori a vonuláson.

46. *Lanius minor* (Gm.) 1788. B.

Jó gyakori. Először május 7-én láttam.

47. *Lanius collurio* (L.) 1758. B.

Csak május 8-án érkezett meg s nem akkora számban, mint várható lett volna.

48. *Ampelis garrulus* (L.) 1758. V. ö. a III. részszel.

49. *Sylvia nisoria* (Bechst.) 1795. B.

Igen gyakori a bokros erdőkben.

33. *Anthus cervinus* (Pall.) 1811. B.

Während des Zuges, wo er 26 Tage hindurch beobachtet wurde, jedenfalls eine ganz gemeine Erscheinung.

34. *Anthus campestris* (L.) 1758. B.

Ziemlich häufiger Brutvogel der Steppen- / hügel.

35. *Certhia familiaris brachydactyla* (Chr. L. Brehm.) 1831. B.

Anscheinend selten, da ich nur einem Pärchen am 11. April bei Han-Cearca begegnete.

36. *Sitta europaea caesia* (M. u. Wolff.) 1810. B.

Nicht gerade häufig, doch in allen Wäldern.

37. *Parus maior* (L.) 1758.

Gemein in den Bergwäldern, sowie an allen von Baumwuchs umgebenen Sümpfen.

38. *Parus coeruleus* (L.) 1758.*

An denselben Örtlichkeiten, aber noch häufiger.

39. *Parus lugubris* (Natt.) 1815. B.

Überall auf den bewaldeten Bergen; besonders um Han-Cearca gemein.

40. *Parus communis* (Baldenst.) 1827. B.

Ziemlich in gleicher Weise wie die Trauermeise verbreitet. Ein mitgebrachtes Exemplar gehört nach der freundlichen Bestimmung der Herren v. Tschusi und Kleinschmidt zu *P. communis stagnatilis* (Br.).

41. *Aegithalus caudatus typicus* (L.) 1758.

Cfr. Teil III.

42. *Panurus biarmicus* (L.) 1758. B.

Überall äusserst gemein; selbst in den brackigen Balten, wo ganz dichte Rohrbestände vorhanden sind.

43. *Remiza pendulina* (L.) 1758.*

Im Delta gemein, ohne jedoch dem Anscheine nach in das brackige Gebiet vorzudringen.

44. *Regulus regulus* (L.) 1758.*

Am 28. März bei Pascha Kázla einige beobachtet und ein ♂ erlegt.

45. *Regulus ignicapillus* (Chr. L. Brehm.) 1820. B.

Ende März ziemlich häufig auf dem Zuge.

46. *Lanius minor* (Gm.) 1788. B.

Recht häufig. Zuerst am 7. Mai.

47. *Lanius collurio* (L.) 1758. B.

Traf erst am 8. Mai ein und nicht in so grosser Menge, wie zu vermuten gewesen wäre.

48. *Ampelis garrulus* (L.) 1758. Cfr. Teil III.

49. *Sylvia nisoria* (Bechst.) 1795. B.

Sehr häufig in den Buschwäldern.

50. *Sylvia sylvia* (L.) 1758. B.

Mindenütt igen közönséges; helyenkint, a hol sem fa sem bokor nincs, egészen mezei madárrá lett. Hasonló eset fordul elő HOMEYER E. és TANCRÉ szerint a kopár pomeraniai Hiddensöe szigeten is, a hol ez a madár egérlyukakban költ.

51. *Sylvia curruca* (L.) 1758. B.

Csaknem ép annyira gyakori, mint az előbbi.

52. *Sylvia atricapilla* (L.) 1758.

A belföldön sehol sem akadtam rá s csak néhányszor hallottam hangját a Duna mentén Galacz és Černavoda közt, valamint az utóbbi helység kertjeiben.

53. *Sylvia simplex* (Lath.) 1787.

Úgy hiszem, ezt a fajt különböző alkalmakor halottam Jurilofka és Babadagh között, de nem bizonyosodhattam meg benne. *Mindenesetre* igen ritka ezen a területen, bár jelenlétét SINTENIS és Comte ALLÉON kimutatta.

54. *Phylloscopus trochilus* (L.) 1758. B.55. *Phylloscopus rufus* (Bechst.) 1807. B.

Mindkettő mindenütt gyakori a vonuláson, különben gyéren található az erdőségben. V. ö. a III. részszel.

56. *Hypolais philomela* (L.) 1758.

A Duna mentén s a Pruth körül sokszor halottam, a belföldön azonban épen nem láttam.

57. *Acrocephalus schoenobaenus* (L.) 1758.58. *Acrocephalus arundinaceus* (L.) 1758.59. *Acrocephalus streperus* (Vicill.) 1817.

Mindenütt megtalálható ez a három faj a mocsarak nádasaiban, de épen nem nagy számban.

60. *Acrocephalus palustris* (Bechst.) 1802.

Csak a Tulcea és Černavoda közötti dunaszigeteken s az utóbbi helység környékén hallottam. V. ö. a III. részszel.

61. *Luscinola melanopogon* (Temm.) 1815. B.

A vonuláson egyesével fordult elő a Pascha-Kázla melletti túskebokrokon; a deltában Moru-Ghiöl mellett helyenkint közönséges; a brakvizes mocsarakban azonban nem lakik.

62. *Locustella luscinioides* (Savi.) 1824. B.

A Ciucurova nevű hegyi faluban átvonulása közben kaptam meg. A deltában helyenkint közönséges, még annak brakvizes részeiben is.

63. *Merula merula* (L.) 1758.

Gyakori a hegyi erdőségekben; vonuláson a tengerpart mentén is található.

64. *Turdus musicus* (L.) 1758.

Márczius 28-án vonult a tengerpart mentén; az erdők gyakori lakója.

50. *Sylvia sylvia* (L.) 1758. B.

Überall äusserst gemein; stellenweise ist sie sogar ein reiner Feldvogel baum- und strauchloser Gegenden. Dies ist nach E. v. HOMEYER und TANCRÉ auch auf der kahlen pommerischen Insel Hiddensöe der Fall, wo sie in Mäuselöchern brütet.

51. *Sylvia curruca* (L.) 1758. B.

Fast ebenso häufig wie die vorige.

52. *Sylvia atricapilla* (L.) 1758.

Im Binnenlande nirgends gefunden und nur einigemal auf der Donau zwischen Galatz und Černavoda, sowie in den Gärten dieser letzteren Stadt gehört.

53. *Sylvia simplex* (Lath.) 1787.

Ich glaube diese Art verschiedentlich zwischen Jurilofka und Babadagh gehört zu haben, ohne indessen den Beweis dafür erbringen zu können. Sie ist *jedenfalls* äusserst selten, jedoch schon von SINTENIS und Comte ALLÉON für das Gebiet nachgewiesen.

54. *Phylloscopus trochilus* (L.) 1758. B.55. *Phylloscopus rufus* (Bechst.) 1807. B.

Beide ziemlich häufig am Zuge, spärlich in den Wäldern. Cfr. T. III.

56. *Hypolais philomela* (L.) 1758.

Auf der Donau und am Pruth häufig gehört, im Binnenlande aber gar nicht beobachtet.

57. *Acrocephalus schoenobaenus* (L.) 1758.58. *Acrocephalus arundinaceus* (L.) 1758.59. *Acrocephalus streperus* (Vicill.) 1817.

Zwar überall im Röhrriecht der Sümpfe vertreten, aber durchaus nicht sehr zahlreich.

60. *Acrocephalus palustris* (Bechst.) 1802.

Nur auf den Donauinseln zwischen Tulcea und Černavoda, sowie in der Umgebung dieser letzteren Stadt gehört. Cfr. Teil III.

61. *Luscinola melanopogon* (Temm.) 1815. B.

Auf dem Zuge vereinzelt in Dornhecken bei Pascha Kázla; stellenweise gemein im Delta bei Moru-Ghiöl; bewohnt jedoch nicht die brackigen Sümpfe.

62. *Locustella luscinioides* (Savi.) 1824. B.

Im Bergdorfe Ciucurova auf dem Durchzuge erhalten. Im Delta stellenweise gemein, auch in dessen brackigen Teilen.

63. *Merula merula* (L.) 1758.

Häufig in den Bergwäldern; ziehend auch längs der Küste.

64. *Turdus musicus* (L.) 1758.

Am 28. März Zug an der Küste; ist häufiger Waldbewohner.

65. *Turdus viscivorus* (L.) 1758. B.

Április 14-től 18-áig sokat láttam a delta s a Razim-laguna nádasában. Az erdőben közönséges.

66. *Dauilias luscinia* (L.) 1758.*

Csak a valódi fülemülét találtam a Babadagh és Jurilofka bokros erdőiben valamint a Duna füzes-szigetein, még pedig jó nagy számban.

67. *Erithacus rubecula* (L.) 1758.

Április első napjaiban észleltem néhányat Ciucurova mellett.

68. *Ruticilla phoenicura* (L.) 1758. B.

Az első április 19-én a nádasban. Úgy látszik nem fészkel, de azért a lagunák területén május elejéig közönséges jelenség a vonuláson.

69. *Saxicola oenanthe* (L.) 1758. B.

Az egész területen közönséges fészkelő.

70. *Saxicola leucomela* (Pall.) 1770. — *Saxicola morio* (Hempr. u. Ehrbg.) 1833. B.

A vonuláson egyesével találtam Bissericutza és Lag-Dolojman szigetén. Gyakori Černavodánál.

71. *Pratincola rubetra* (L.) 1758. B.

Április végétől május közepéig közönséges átvonuló. Fészkelve nem találtam.

72. *Pratincola rubicola* (L.) 1766. B.

Csak márczius 28-án találtam 2 vagy 3 darabot Pascha-Kázla mellett.

73. *Tarrhaleus modularis* (L.) 1758. B.

Csak márczius 30-án láttam egyetlen egy hímest április 2-án egy párt, a mely utóbbiakból a hímest lelőttem.

74. *Muscicapa grisola* (L.) 1758. B.

Május elején a nádasban, vonuláson.

75. *Ficedula atricapilla* (L.) 1766. B.

Április 22-én Jurilofkánál egy vén hímest lőttem, május 6. és 7-én néhány nőtényt láttam a delta nádasában.

76. *Chelidonaria urbica* (L.) 1758.

Az első április 21-én; május elején több darab vonult át Jurilofkán. Úgy látszik ez a faj a terület északkeleti részében csaknem teljesen hiányzik; megtelepedve *gyéren* találtam Tulceában és Galacson, az utóbbi várostól kezdve fölfelé, valamint a Pruth mentén egyre nagyobb számban.

77. *Clivicola riparia* (L.) 1758.

Jurilofkánál csak háromszor láttam vonuláson, először április 27-én, a Pruth alsó részében ellenben egyszer sem. A Duna mentén Tulcától fölfelé gyakoribb jelenség.

65. *Turdus viscivorus* (L.) 1758. B.

Vom 14. bis 18. April viele im Röhricht des Deltas und der Razim-Lagune. Gemein im Walde.

66. *Dauilias luscinia* (L.) 1758.*

Nur die echte Nachtigall fand ich in den Buschwäldern von Babadagh und Jurilofca, wie auch auf den Weideninseln der Donau vor, und zwar ziemlich häufig.

67. *Erithacus rubecula* (L.) 1758.

Einzeln in den ersten Apriltagen bei Ciucurova beobachtet.

68. *Ruticilla phoenicura* (L.) 1758. B.

Die ersten am 19. April im Röhricht. Scheint nicht zu nisten, war aber im Lagunengebiet bis in den Mai hinein eine gewöhnliche Zugerscheinung.

69. *Saxicola oenanthe* (L.) 1758. B.

Gemeiner Brutvogel des ganzen Gebietes.

70. *Saxicola leucomela* (Pall.) 1770. *Saxicola morio* (Hempr. u. Ehrbg.) 1833. B.

Einzeln auf dem Zuge auf der Insel Bissericutza und am Cap Dolojman. Häufig bei Černavoda.

71. *Pratincola rubetra* (L.) 1758. B.

Vom Ende April bis Mitte Mai gemeiner Durchzügler. Als Brutvogel von mir nicht beobachtet.

72. *Pratincola rubicola* (L.) 1766. B.

Nur am 28. März 2 oder 3 Stück bei Pascha Kázla.

73. *Tarrhaleus modularis* (L.) 1758. B.

Nur am 30. März ein einzelnes ♂ und am 2. April ein Pärchen gesehen, von welchem letzterem das ♂ erlegt wurde.

74. *Muscicapa grisola* (L.) 1758. B.

Anfang Mai im Röhricht auf dem Zuge.

75. *Ficedula atricapilla* (L.) 1766. B.

Am 22. April bei Jurilofca ein altes ♂ erlegt, am 6. und 7. Mai einige ziehende ♀♀ im Röhricht des Deltas beobachtet.

76. *Chelidonaria urbica* (L.) 1758.

Am 21. April die erste; Anfang Mai zogen mehrere bei Jurilofca durch. Diese Art scheint im NO der Provinz fast ganz zu fehlen; angesiedelt traf ich sie *spärlich* in Tulcea und Galatz, aber von letzterer Stadt aufwärts, sowie am Pruth immer zahlreicher.

77. *Clivicola riparia* (L.) 1758.

Bei Jurilofca nur dreimal auf dem Zuge beobachtet, zuerst am 27. April, am unteren Pruth dagegen gar nicht. An der Donau wird sie von Tulcea an stromaufwärts häufiger.

78. *Hirundo rustica* (L.) 1758.

Április 3-án érkezett meg s mindenütt otthonosnak látszik, még a deltai halásztelepeknél is. A többi évekéhez képest állítólag ez idén csekélyebb számban jelent meg.

79. *Gecinus viridis* (L.) 1758.80. *Gecinus viridicanus* (Wolf.) 1810.*

Nem épen ritka a Ciucurova, Atmagea és Han-Cearca melletti erdőségekben. Az előbbi különösen a Cocoşu zárdá körül gyakori.

81. *Dendrocopus minor* (L.) 1758. B.

Néha látható a hegyi erdőségekben.

82. *Dendrocopus medius* (L.) 1758.

Április 8-án láttam az egyetlen észlelt darabot; azon a fán mászkált, a melyen egy Vultur monachusnak volt a fészke. Természetesen nem lőttem rá, mert a keselyüt vártam.

83. *Dendrocopus major* (L.) 1758. B.

Minden erdőben gyakori, a deltában is. V. ö. a III. részszel.

84. *Dendrocopus leuconotus* (Bechst.) 1802. B.

Nem épen gyakori, de azért minden erdőségben előfordul. V. ö. a III. részszel.

85. *Picus martius* (L.) 1758.

A Cocoşu-zárdánál és Ciucurova mellett észleltem, a mely utóbbi helyen állítólag fészkel is, de igen ritkán.

86. *Jynx torquilla* (L.) 1758.

Úgy látszik meglehetősen ritka. Május közepén Babadagnál, később a Cernavoda körül elterülő kertekben észleltem.

87. *Cuculus canorus* (L.) 1758.*

Április 8-án hallottam először. Az erdőben mindenütt előfordul s a folyamok báltáiban is; Cernavoda kertjeiben tömegesen.

88. *Micropus apus* (L.) 1758. B.

Április 21-én láttam az első átvonulókat. Alkalmas helyeken mindenütt nagy számban költ.

89. *Caprimulgus europaeus* (L.) 1758. B.

Május 4-én vonulnak az első Cap-Dolojman mellett, utóbb ismételtén mutatkozott a delta nádasában s a tengerfenyéren.

90. *Merops apiaster* (L.) 1758.

Az egész területen, úgy a Pruth körül is rendkívül közönséges.

91. *Upupa epops* (L.) 1758.

Már márczius 29-én láttam Cap-Dolojman mellett, utóbb egészen május elejéig sok vonul keresztül. Úgy látszik mint fészkelő is elég közönséges.

92. *Alcedo ispida* (L.) 1758. B.

Április közepén elég gyakori a deltában és a

78. *Hirundo rustica* (L.) 1758.

Traf am 3. April ein und war überall zu Hause, selbst bei den Fischerei-Ansiedlungen im Delta. An Zahl soll sie gegen sonstige Jahre zurückgegangen sein.

79. *Gecinus viridis* (L.) 1758.80. *Gecinus viridicanus* (Wolf.) 1810.*

Nicht eben selten in den Waldungen bei Ciucurova, Atmagea und Han-Cearca. Ersterer namentlich beim Kloster Cocoşu häufig.

81. *Dendrocopus minor* (L.) 1758. B.

Einigemale in den Bergwaldungen.

82. *Dendrocopus medius* (L.) 1858. B.

Am 8. April sah ich das einzige beobachtete Exemplar an dem Horstbaume eines Kuttengeiers herunklettern, mochte aber natürlich des erwarteten Geiers wegen nicht schiessen.

83. *Dendrocopus maior* (L.) 1758. B.

Häufig in allen Wäldern, auch im Delta. Cfr. Teil III.

84. *Dendrocopus leuconotus* (Behst.) 1802. B. Nicht eben häufig, doch in allen Walddistrikten. Cfr. Teil III.

85. *Picus martius* (L.) 1758.

Beim Kloster Cocoşu und bei Ciucurova beobachtet, in welcher letzterer Gegend er auch brüten soll, jedoch sehr selten.

86. *Jynx torquilla* (L.) 1758.

Scheint ziemlich selten zu sein. Mitte Mai bei Babadagh, später in den Gärten von Černavoda.

87. *Cuculus canorus* (L.) 1758.*

Zuerst am 8. April gehört. Überall im Walde und auf den Strombalten; bei Černavoda massenhaft in den Gärten.

88. *Micropus apus* (L.) 1758. B.

Die ersten Durchzügler am 21. April beobachtet. An geeigneten Stellen überall häufiger Brutvogel.

89. *Caprimulgus europaeus* (L.) 1758. B.

Am 4. Mai zuerst durchziehend bei Cap Dolojman, später wiederholt im Deltaröhricht und auf der Düne gesehen.

90. *Merops apiaster* (L.) 1758.

Im ganzen Gebiete wie auch am Pruth ausserordentlich gemein.

91. *Upupa epops* (L.) 1758.

Schon am 29. März bei Cap Dolojman gesehen, später bis in den Mai hinein viele Durchzügler angetroffen. Scheint auch als Brutvogel ziemlich gemein zu sein.

92. *Alcedo ispida* (L.) 1758. B.

Mitte April ziemlich häufig im Delta und auf

Razim nádas szigetein, szórványosabban található a Pruth körül s a folyambáltakban. V. ö. a III. részszel.

93. *Coracias garrula* (L.) 1758. B.

Igen közönséges az erdőkben. Május második felében ismételtén láttam a mint Razim fölött vonult.

94. *Bubo bubo* (L.) 1758. (Buha.). B.

A Cap-Doljman szikláiban két pár lakott. Nem oly gyakori már, mint a hogy a régebbi jelentések állítják, de azért még mindig nem nagyon ritka az erdőkben s állítólag a Duna medrének terasszain s meredek parti szikláin még nagyobb számban fordul elő.

95. *Carine noctua* (Scop.) 1769.

Elég gyakran észleltem; valamennyi a tipikus- és nem a *meridionalis* alakhoz tartozik; gyakran nappal is mozgolódtak a szélmalmon s a falusi házak tetején.

96. *Asio accipitrinus* (Pall.) 1771.

Csak egyszer láttam, márczius 30-án, vetésföldön ült.

97. *Syrnium aluco* (L.) 1758.

Elég gyakran halottam az erdőkben.

98. *Pandion haliaëtus* (L.) 1758. B.

WIEDERSPERG báró lőtt egy vén hímét ebből az alsó Dunán oly ritka sasfajból, s ez a darab azóta mint az erről a területről való egyetlen bizonyító példány az említett báró szivességéből a Bosznia-Hercegovinai országos múzeum birtokába került.

99. *Gyps fulvus* (Gm.) 1788. B.

A Cap-Doljman szikláiban fészkelve láttam ezt a keselyüt. Az egész belföldön közönséges jelenség, minden dögön csakhamar megjelen s határozottan sokkal gyakoribb mint az alább következő faj.

100. *Vultur monachus* (L.) 1766. B. (Karakartal).

Az előbbi jelentésekéhez képest sokkal kisebb mennyiségben található, de azért még mindig rendes fészkelő az erdős hegyeken. V. ö. a III. részszel.

101. *Neophron percnopterus* (L.) 1758.

Cernavodától alább észleltem. A területészakkeleti részében minden esetre ritka s állítólag Jurilofkánál jelenik meg hébe-korba.

102. *Circus cyaneus* (L.) 1766.*

Márczius végén elég nagy számban vonult keresztül; később is láttam többször. A vén hím-

den Rohrinseln des Razim, zerstreuter am Pruth und in den Strombalten. Cfr. Teil III.

93. *Coracias garrula* (L.) 1758. B.

Sehr gemein in den Wäldern. In der zweiten Hälfte des Mai sah ich sie wiederholt über den Razim ziehen.

94. *Bubo bubo* (L.) 1758. B. (Buha).

In den Felsen des Cap Dolojman hielten sich 2 Paare auf. So häufig, wie die alten Berichte angeben, ist er wohl nicht mehr, kommt aber immerhin in den Wäldern nicht allzu selten vor und soll in den Terrassen und Steilhängen des Donaubettes, sowie auf den Strominseln noch zahlreicher sein.

95. *Carine noctua* (Scop.) 1769.

Die ziemlich häufig beobachteten Steinkäuze gehörten alle der typischen grauen und nicht der *Meridionalis*-Form an und trieben sich oft bei Tage auf den Windmühlen und Dächern der Dörfer herum.

96. *Asio accipitrinus* (Pall.) 1771.

Nur einmal, am 30. März, auf einem Saatfelde sitzend angetroffen.

97. *Syrnium aluco* (L.) 1758.

Ziemlich oft in den Wäldern gehört.

98. *Pandion haliaëtus* (L.) 1758. B.

Baron WIEDERSPERG erlegte bei Issacea ein altes ♂ dieses für die untere Donau so seltenen Adlers, welches seitdem als einziges Belegexemplar für diese Gegend durch die Liebesswürdigkeit des genannten Herrn in den Besitz des bosnisch-herzeg. Landesmuseums übergegangen ist.

99. *Gyps fulvus* (Gm.) 1788. B.

Horstend traf ich den Weisskopfgeier in den Felsen des Cap Dolojman. Er ist eine gewöhnliche Erscheinung im ganzen Binnenlande, taucht bei jedem Aase sehr bald auf und ist entschieden weitaus häufiger wie die folgende Art.

100. *Vultur monachus* (L.) 1766. B. (Karakartal).

Hat an Menge den Angaben der früheren Berichte gegenüber bedeutend abgenommen, ist aber immer noch ein regelmässiger Brutvogel der Waldgebirge. Cfr. Teil III.

101. *Neophron percnopterus* (L.) 1758.

Unterhalb Cernavoda gesehen. Im NO der Provinz jedenfalls selten, wo er ab und zu bei Jurilofea erscheinen soll.

102. *Circus cyaneus* (L.) 1766.*

Ende März ziemlich häufig auf dem Durchzuge; auch später wiederholt gesehen. Die alten

ket röptükben könnyű megkülönböztetni a *Circus macrurus*tól (Gm.).

103. *Circus macrurus* (Gm.) 1771. B.

Eléggye gyakori, de épen nem közönséges. Többnyire a part mentén vonulva észleltem.

Circus pygargus (L.) 1758.

Csak mellékesen sorolom fel, mert nem tudtam bizonyító példányt szerezní s mert ha csak nem öreg hím, könnyen összetéveszthető az előbbi fajjal. Bizonyosnak tartom, hogy április 15-én Kara-ebil s április 22-én Cap-Dolojman körül láttam meglehetősen számban.

104. *Circus aeruginosus* (L.) 1758. B.

Igen közönséges minden báltában, V. ö. a III. részszel.

105. *Astur palumbarius* (L.) 1758.

A Jurilofka és a Ciucurova mellett elterülő erdőben észleltem; de úgy látszik nem gyakori jelenség.

106. *Accipiter nisus* (L.) 1758. B.

Közönséges, a vonuláson is. V. ö. a III. részszel.

Astur brevipes (Severtz.) 1850.

Április 2-án láttam ezt a karvalyt Ciucurova mellett az erdőben. Röpülési képe, de kivált az ölyvéhez hasonló füttyölő hangja tűnt fel. REISER O.* a törpe karvaly hangját átható «ki-wick»-nak mondja, FÜHRER* pedig hasonlónak tartja azt a nyaktekeres (*Jynx torquilla*) hangjához s ezt a kettőt meglehetősen egyezőnek találtam. Minden esetre korai egy kissé ez az adat a törpe karvalyra nézve s minthogy bizonyító darabom nincs s utóbb egyáltalán nem láttam más karvalyt mint a közönségest, mindezekért szám nélkül sorolom fel ezt a madarat.

Dr. CULLEN ezt a fajt mint épen Ciucurova környékén fészkelőt sorolja fel s minthogy az említett helység határában levő Židina-völgynek egészen olyan a jellege mint azoknak a helyeknek, melyeket Ssomow az *Astur brevipes* kedvelt fészkelő helyeiként említ és minthogy ezenkívül Comte ALLÉON ezt a fajt mint rendes tavaszi és őszi átvonulót írja le, nem kételkedem, hogy e madár a melegebb évszakokban költ is annak a sok apróbb ragadozó fészkeknek némelyikében, a melyet az ottani erdőkben láttam.

107. *Buteo buteo typicus* (L.) 1758. B.

Igen gyakori a vonuláson s utóbb is az erdőkben. V. ö. a III. részszel.

♂ ♂ sind im Fluge leicht von *Circus macrurus* (Gm.) zu unterscheiden.

103. *Circus macrurus* (Gm.) 1771. B.

Ziemlich häufig, aber durchaus nicht gemein. Meist längs der Küste ziehend beobachtet.

Circus pygargus (L.) 1758.

Diese Weihe führe ich nur beiläufig mit an, da kein Belegexemplar beschafft wurde und sie, von den alten ♂ ♂ abgesehen, nur zu leicht mit der Steppenweihe verwechselt werden kann. Mit Bestimmtheit glaube ich sie am 15. April bei Kara-ebil und am 22. April in ziemlicher Anzahl am Cap Dolojman gesehen zu haben.

104. *Circus aeruginosus* (L.) 1758. B.

Äusserst gemein in allen Baltén. Cfr. Teil III.

105. *Astur palumbarius* (L.) 1758.

Im Walde bei Jurilofea und Ciucurova beobachtet; scheint aber nicht häufig zu sein.

106. *Accipiter nisus* (L.) 1758. B.

Gemein, auch auf dem Zuge. Cfr. Teil III.

Astur brevipes (Severtz.) 1850.

Einen im Walde bei Ciucurova gesehenen Sperber notirte ich am 2. April unter diesem Namen. Sowohl das Flugbild, als ganz besonders der bussardartig pfeifende Ruf waren mir aufgefallen. O. REISER* nennt die Stimme junger Zwerghabichte ein durchdringendes «ki-wük», und v. FÜHRER* erwähnt ihre Ähnlichkeit mit der des Wendehalses, was also beides annähernd übereinstimmen würde. Allerdings ist das Datum für den Zwerghabicht etwas früh, und da ich kein Belegexemplar besitze, später überhaupt keinem anderen, als dem gewöhnlichen Sperber begegnete, so führe ich ihn nur ohne Nummer mit auf. Dr. CULLEN führt die Art als Brutvogel gerade für die Gegend von Ciucurova an, und da das Thal von Židina daselbst genau das Gepräge trägt, welches Ssomow für die Lieblingsbrutplätze des kurzzeiligen Sperbers angibt, und da ausserdem Comte ALLÉON ihn einen regelmässigen Durchzügler für beide Zugperioden nennt, so zweifle ich gar nicht, dass er in vorgerückterer Jahreszeit auch ein Bewohner jener zahlreichen kleinen Raubvogelhorste ist, welche ich in den dortigen Wäldern fand.

107. *Buteo buteo typicus* (L.) 1758. B.

Sehr häufig auf dem Zuge, wie später in den Wäldern. Cfr. Teil III.

* Mat. z. Orn. Balc. IV. p. 105.

* Mat. z. Orn. Balc. IV., p. 105.

108. *Buteo buteo desertorum* (Daud.) 1800.

Han-Cearca mellett egy párját, április 6-án nagy számban láttam vonuláson Atmageánál.

109. *Aquila pennata* (Gm.) 1788.

Csak egyetlen igen fakó színezetű darab került a szemem elé; Babadagh közelében szállt fel előttem, a műút széléről, tőlem csekély távolságra.

110. *Aquila maculata pomarina* (Chr. L. Brehm) 1831. B.

Az egész területen eléggé gyakori.

111. *Aquila maculata typica* (Gm.) 1788.

Úgy látszik ritkább ez a sas azon a területen, a melyet bejártam. Láttam ugyan néhányszor feltűnően sötét színű sasokat, a melyeket hajlandó voltam e fajhoz tartozóknak tartani, de minthogy a megvilágítás effektusai tudvalevőleg igen könnyen megtéveszthetik a figyelőt, nem vagyok egészen biztos az észlelésemben. De láttam kitömött bizonyító példányokat Galaezon a cs. és kir. alkonzulnál, dr. WIPPERN urnál valamint a cs. és kir. építkezési tanácsosnál TONCOURT urnál s ezek a darabok a dobrudzsai Azaklau vidékéről, illetőleg a Pruth völgyéből valók. Mind a két úr biztosított arról, hogy ilyen sötét színű sasok nem épen ritkák azon a területen.

112. *Aquila maculata orientalis* (Cab.) 1854.

Márczius 30-án két sast láttam, a melyekről biztos vagyok, hogy ehhez a formához tartoznak. Nagyságra elérték az *A. imperialist*, de egészen a lármás-sas típusának jegyeit mutatták: röplési képük, színezetük s a világos folt hiánya a fejük tetején egészen erre a formára vall. Ez a sas, a melynek a Dobrudzsában való jelenlétét már többször kimutatták, úgy látszik a területnek inkább a déli részeiben tartózkodik. Többször láttunk ugyan ilyenforma nagyobb sasokat, de egyszer sem tudtuk faji hovátartozóságukat biztosan megállapítani.

Aquila rapax (Temm.) 1815. V. ö. a III. részszel.

113. *Aquila melanaëtus* (L.) 1758.*

Mindenütt megfordul, de ritkábban mint a hogy vártam volna. A Pruth torkolatának közelében láttam egy igen szép kis termetű hímét. Csodálatos módon igen ritkán látszik a Pruth felső folyásánál; TONCOURT úr legalább, a ki igen jól ismeri e folyó környékének ragadozó

108. *Buteo buteo desertorum* (Daud.) 1800.

In einem Paare bei Han-Cearca und am 6. April zahlreich auf dem Zuge bei Atmagea beobachtet.

109. *Aquila pennata* (Gm.) 1788.

Nur ein sehr fahl gefärbtes Stück des Zwergadlers gelangte zur Beobachtung, welches nahe vor mir auf der Chaussée bei Babadagh vom Strassenraime aufflog.

110. *Aquila maculata pomarina* (Chr. L. Brehm.) 1831. B.

Im ganzen Gebiete ziemlich häufig.

111. *Aquila maculata typica* (Gm.) 1788.

Der Schelladler scheint in dem von mir bereisten Gebiete selten zu sein. Einigemale sahen wir wohl Schreiadler von auffallend dunkler Färbung, welche ich als Schelladler anzusprechen geneigt war, doch täuschen bekanntlich Beleuchtungseffekte in dieser Beziehung ausserordentlich, so dass ich meiner Sache nicht ganz sicher bin. Dagegen sah ich ausgestopfte Belegexemplare in Galatz bei dem k. u. k. Vicekonsul Herrn DR. WIPPERN und bei Herrn k. u. k. Oberbaurat v. TONCOURT, die aus der Gegend von Azaklau in der Dobrudscha, bezgl. aus dem Pruththale stammten. Beide Herren versicherten mir, dass solche dunkle Adler nicht eben selten vorkämen.

112. *Aquila maculata orientalis* (Cab.) 1854.

Am 30. März sah ich ein Adlerpaar, welches ich mit Bestimmtheit als zu dieser Form gehörig betrachte. Es waren Vögel von der Grösse des Kaiseradlers, aber mit dem ausgesprochenen Typus vom Schreiadler, dem sie im Flugbilde vollständig und in der Färbung bis auf das Fehlen der lichten Kopfplatte glichen. Dieser für die Dobrudscha schon oft nachgewiesene Adler scheint mehr dem südlichen Teile des Landes anzugehören. Wir begegneten zwar noch wiederholt solch grossen Adlern mit Schreiadlertypus, jedoch ohne durch genaues Beobachten in die Lage versetzt zu werden, sicher über die Artzugehörigkeit entscheiden zu können.

Aquila rapax (Tem.) 1815.

Cfr. Teil III.

113. *Aquila melanaëtus* (L.) 1758.*

Zwar allenthalben, aber doch wider Erwartung selten. Nahe der Pruthmündung sah ich ein sehr kleines ♂. Merkwürdig ist, dass er am oberen Pruth äusserst selten zu sein scheint, da Herr v. TONCOURT, ein genauer Kenner der Raubvogelwelt dieses Flusses, während seiner lang-

madarait, sok évi működése alatt itt egészben csak 2 ilyen sast látott és lőtt egy őszön. Fészkelési körülményeit lásd a III. részben.

114. *Haliaeetus albicilla* (L.) 1758.*

Igen közönséges a Dunán, melynek minden füzes szigetén fészkel, kevésbé gyakori, de azért rendes jelenség a lagunákon. A nád közt való fészkeléséről, melyet SINTENIS említ, nem volt módom meggyőződhetni. Egy pár Jurilofkánál, egy másik a Țuțujaton Han-Cearca fölött látszott fészkelni.

115. *Circætus gallicus* (Gm.) 1788. B.

Nem épen ritka s mindenfelé az erdőben előfordul.

116. *Milvus milvus* (L.) 1758.

Április 7. és 8-án láttam két párt a Han-Cearca közelében levő erdős hegyoldalon; fészkekrakással, illetőleg párosodással voltak elfoglalva. Egy más pár rendszeren a babadaghi kórház közelében lévő legelőn tartózkodott s valószínűleg a közeli hegyi erdőben költött.

117. *Milvus migrans* (Bodd.) 1793.

Márczius 28-án láttam már. A terület belsejében nem ritka, a deltában jó gyakori s a folyambáltákban Cernavodáig igen közönséges.

118. *Pernis apivorus* (L.) 1758.

Április 2-án láttam két darabot Ciucurovánál az erdőben, 4-én pedig több darab hosszabb ideig keringett a nevezett falu fölött s ekkor jól felismerhettem őket.

119. *Falco peregrinus* (Tunst.) 1771.

Márczius végén észleltem néhányszor a Razim partjain.

120. *Falco subbuteo* (L.) 1758.*

Ismételten láttam Jurilofkánál s egyesével a Duna mentén is. Úgy látszik nem igen gyakori.

121. *Hierofalco lanarius* (Pall.) 1811. B.

Határozottan a leggyakoribb sólyma a Dobrudzsának; minden erdőben szinte közönséges s még a deltában is mindenütt megtalálható, a hol a folyamágak mentén kiesiny, ligetszerű erdő áll. V. ö. a III. részszel.

122. *Cerchmeis tinnunculus* (L.) 1758.*

A pusztás vidékeken jó gyakori.

123. *Cerchmeis vespertinus* (L.) 1766. B.

Először márczius 27-én láttam egy hímet Jurilofkánál; április 12-én Cziganka völgyében találtam 2 látszólag pározott darabot. A Portitza melletti fenyéren átvonuló kékvéreséket még április vége felé is láttunk.

Aquila. V.

jährigen Thätigkeit daselbst, nur in einem Herbste 2 dieser Adler beobachtete und erlegte. Über das Brutgeschäft Cfr. Teil III.

114. *Haliaeetus albicilla* (L.) 1758.*

Äusserst gemein an der Donau, wo er auf allen Weideninseln horstet, weniger häufig, wenn auch regelmässig in den Lagunen. Über das von SINTENIS erwähnte Horsten im Rohre konnte ich mir keine Gewissheit verschaffen. Ein Pärchen scheint bei Jurilofca, ein anderes am Țuțujat oberhalb Han-Cearca gehorstet zu haben.

115. *Circætus gallicus* (Gm.) 1788. B.

Nicht eben selten in allen Wäldern.

116. *Milvus milvus* (L.) 1758.

Am 7. und 8. April beobachtete ich zwei Pärchen des roten Milan, welche an der waldigen Berglehne unweit des Dorfes Han-Cearca mit dem Horstbau, bezgl. der Paarung beschäftigt waren. Ein weiteres Pärchen trieb sich gewöhnlich auf den Hutweiden in der Nähe des Spitals von Babadagh herum und mochte wohl in den nahen Bergwäldern horsten.

117. *Milvus migrans* (Bodd.) 1793.*

Schon am 28. März gesehen. Im Binnenlande nicht selten, im Delta recht häufig und in den Strombalten bis Cernavoda äusserst gemein.

118. *Pernis apivorus* (L.) 1758.

Am 2. April sah ich 2 Stück im Walde bei Ciucurowa, und am 4. kreisten ihrer mehrere längere Zeit hindurch über diesem Dorfe selbst, wobei ich sie genau erkennen konnte.

119. *Falco peregrinus* (Tunst.) 1771.

Einigemal Ende März an den Ufern des Razim beobachtet.

120. *Falco subbuteo* (L.) 1758.*

Wiederholt bei Jurilofca, auch vereinzelt längs der Donau gesehen. Scheint nicht sehr häufig zu sein.

121. *Hierofalco lanarius* (Pall.) 1811. B.

Entschieden der häufigste Falke der Dobrudscha; in allen Wäldern geradezu gemein und selbst im Delta überall da anzutreffen, wo längs der Flussarme kleine, auenartige Wälder stehen. Cfr. Teil III.

122. *Cerchmeis tinnunculus* (L.) 1758.*

In den Steppengegenden recht gemein.

123. *Cerchmeis vespertinus* (L.) 1766. B.

Zuerst am 27. März bei Jurilofca ♂ ad. beobachtet; am 12. April traf ich im Thale von Cziganka ein anscheinend gepartes Pärchen. Auf der Düne bei Portitza sahen wir durchziehende Rotfussfalken noch bis gegen Ende April.

124. *Pelecanus onocrotalus* (L.) 1758. (Bábitz) B.

Majd kisebb, majd nagyobb csapatokban található a Dunán s a lagunákban, de már semmi esetre sem oly nagy számban, mint azelőtt. Azon a területen, a melyet bejártam már évek óta nincs nagyobb kolónia. V. ö. a III. részszel.

125. *Pelecanus crispus* (Bruch.) 1832. B. (Bábitz).

Elszörtan fészkel a deltában. V. ö. a III. részszel.

126. *Phalacrocorax carbo* (L.) 1758. B. (Veliki vagy Baklan mare).

Rendesjelenség minden báltában s lagunában. A Dunán s a Pruthon. A Sinoi limánban május közepe táján folyton növekedett a száma.

127. *Phalacrocorax pygmaeus* (Pall.) 1773. B. (Maly vagy Bakláu mic).

Nagyon gyakori Moru-Ghiöl mellett a Szent-György vizágon. Egy ott elejtett nőstényben csaknem egészen érett tojást találtam, valószínű tehát, hogy azon a vidéken költött is ez a faj.

128. *Anser anser* (L.) 1758.*

A Dunán, a deltában valamint az alsó Pruth báltáiban helyenkint igen nagy számban költ. Május 23-án Issaceánál sok párt láttam a parti báltákban részben már jól megnőtt fiaitól környezve. A braklagunákból sem hiányzik egészen, s úgy látszik a Golovitza tó mocsaras részében költött is egy pár.

129. *Cygnus olor* (Gm.) 1788. B. (Lebeda).

Mindenütt elszörtan a dunai báltákban: a delta mocsarainak egészen elrejtett helyein költ, innen jár a lagunákra, a melyek sekély helyein keresi táplálékát. Ilyenkor nagyobb csapatokba verődnek s egyszer így 38 darabot számláltam össze belőlük.

130. *Tadorna tadorna* (L.) 1758. B. (Califar alb.).

Igen közönséges a keleti parton s itt sziklarepedésekben s a parti dombok földlyukaiban költ.

131. *Casarca casarca* (L.) 1768. B. (Califar roşu, Caharea, Casarea).

A tengerpart sziklás részein nagy számban költ. Két párt rendszeren láttam Jurilofka erdős halmai közt, a hol valószínűleg fészkek is volt.

124. *Pelecanus onocrotalus* (L.) 1758. (Bábitz) B.

Bald in grösseren, bald in kleineren Scharen auf der Donau und in den Lagunen, keineswegs aber noch in solchen Massen, wie zu früheren Zeiten. In dem besuchten Gebiete befindet sich schon seit Jahren keine grössere Colonie mehr. Cfr. Teil III.

125. *Pelecanus crispus* (Bruch.) 1832. B. (Bábitz.)

Vereinzelter Brutvogel im Delta. Cfr. Teil III.

126. *Phalacrocorax carbo* (L.) 1758. B. (Veliki oder Baklân mare.)

Eine regelmässige Erscheinung in allen Balten und Lagunen, auf der Donau, wie am Pruth. Im Sinoi-Liman gegen Mitte Mai an Zahl immer zunehmend.

127. *Phalacrocorax pygmaeus* (Pall.) 1773. B. (Maly oder Baklân mic.)

Sehr häufig in der Nähe von Moru-Ghiöl am St. Georgs-Arm. Da ein erlegtes ♀ nahezu legerife Eier hatte, dürften sie dort in der Gegend zum Brutgeschäfte geschritten sein.

128. *Anser anser* (L.) 1758.*

Auf der Donau und im Delta, sowie in den unteren Pruthbalten ein stellenweise sehr zahlreicher Brutvogel. Am 23. Mai sah ich bei Issaceca viele Paare mit ihren teilweise bereits recht gross gewordenen Dunenjungen in den Uferbalten. Auch in den Bracklagunen fehlt sie nicht ganz, und scheint ein Pärchen im sumpfigen Teile des Sees Golovitza sogar gebrütet zu haben.

129. *Cygnus olor* (Gm.) 1788. B. (Lebeda.)

Überall zerstreut in den Donaupalten: brütet an ganz entlegenen Stellen der Deltasümpfe und besucht von da aus die Lagunen, in deren seichten Teilen er seiner Nahrung nachgeht. Sie vereinigen sich hierbei zu grösseren Flügen, in deren einen ich 38 Stück zählen konnte.

130. *Tadorna tadorna* (L.) 1758. B. (Califar alb.)

Sehr gemein an der Ostküste, wo sie sowohl in Felsritzen, wie in Erdlöchern der Strandhügel brütet.

131. *Casarca casarca* (L.) 1768. B. (Califar roşu; Caharea, Casarea.)

Häufiger Brutvogel der Felspartien an der Küste. 2 Paare regelmässig zwischen den Waldhügeln von Jurilofca, wo sie wohl ihr Nest hatten.

132. *Spatula clypeata* (L.) 1758.*

A Dunán, a deltában s a Pruth körül; a vonulás ideje alatt, de később is leggyakoribb kacsája a lagunáknak s a déli deltarésznek.

133. *Anas boschas* (L.) 1758.* (Rața).

A Dunán s a Pruth körül gyakori, a deltában Moru-Ghiöl mellett elszórtan, a lagunákban kis számban s csak a vonuláson fordul elő.

134. *Chaulelasmus streperus* (L.) 1758.*

A delta déli részében nem ritka és sokkal gyakoribb mint a tökerucza; fészkel a Sinoi és a Razim körüli ritkás náddal benőtt mocsarakban.

135. *Querquedula querquedula* (L.) 1758.*

Márczius végén seregeseen jár, a Razimon jó gyakori.

136. *Nyroca ferina* (L.) 1758.

Csak a Pruthon láttam néhány párt május 24-én.

137. *Nyroca nyroca* (Güld.) 1769.*

Meglehetősen közönséges a Duna baltjaiban s a Pruth körül, elszórtan minden lagunában is megtalálható.

138. *Fuligula fuligula* (L.) 1758.139. *Fuligula marila* (L.) 1766.140. *Clangula clangula* (L.) 1758.141. *Oedemia nigra* (L.) 1758.142. *Oedemia fusca* (L.) 1758.

Ezt az 5 fajt biztosan fölismertem azokban a nagy rucza csapatokban, a melyek márczius utolsó napjaiban a Razim tó fölött Rug-Dolojman körül kószáltak. A csapatok nagy része a kercze és kontyos ruczából állott, ezek után következett számra nézve a füstös rucza; a hegyi- és a kormos récze végre aránylag kis százalékot adott, de azért még mindig tuezatonként jelentkezett a nagy csapatokban, különösen márczius 27. és 31-én.

143. *Mergus merganser* (L.) 1758.

Márczius végén elég gyakori volt a Razimon.

144. *Mergus serrator* (L.) 1758.

Márczius 27-én egy kis csapatot észleltem a Dolojman foknál, javarészüek him volt. Midőn április 29-én a Portița melletti fenyéren állottam, 5 hímről és 2 nőtényből álló csapat vonult el mellettem oly közelségben, hogy pusztá szemmel is megláttam a hímek mellének rozsdabarna rajzolatát.

145. *Phoyx purpurea* (L.) 1766. B. (Çapura).

Az egész területen közönséges. A Pruth torkolata közelében láttam őket a mint fészkekhez való anyagokat vittek egy az orosz parton levő

132. *Spatula clypeata* (L.) 1758.*

Auf der Donau, im Delta und am Pruth. Während des Zuges und auch späterhin ziemlich die häufigste Ente der Lagunen und des südlichen Deltas.

133. *Anas boschas* (L.) 1758.* (Rața).

Auf der Donau und am Pruth häufig, im Delta bei Moru-Ghiöl vereinzelt, in den Lagunen wenig und nur während des Zuges.

134. *Chaulelasmus streperus* (L.) 1758.*

Im südlichen Teil des Deltas nicht selten und weit häufiger als die Stockente, Brutvogel der schütterten Rohrsümpfe im Sinoi und Razim.

135. *Querquedula querquedula* (L.) 1758.*

Ende März scharenweise, am Razim ziemlich häufig.

136. *Nyroca ferina* (L.) 1758.

Nur am Pruth den 24. Mai in einigen Paaren beobachtet.

137. *Nyroca nyroca* (Güld.) 1769.*

Recht gemein in den Donaualten und am Pruth, spärlich auch in allen Lagunen.

138. *Fuligula fuligula* (L.) 1758.139. *Fuligula marila* (L.) 1766.140. *Clangula clangula* (L.) 1758.141. *Oedemia nigra* (L.) 1758.142. *Oedemia fusca* (L.) 1758.

Diese 5 Arten erkannte ich mit Bestimmtheit unter den grossen Entenschwärmen, welche sich in den letzten Märztagen auf dem See Razim in der Nähe des Cap Dolojman herum trieben. Das Gros dieser Schwärme bildeten Schell- und Reiherenten, denen der Zahl nach *Oe. fusca* folgte; Berg- und Trauerenten endlich bildeten einen verhältnissmässig geringen Percentsatz, waren aber immerhin noch zu Dutzenden unter den grossen Flügen vertreten, so namentlich am 27. und 31. März.

143. *Mergus merganser* (L.) 1758.

Ende März ziemlich oft am Razim.

144. *Mergus serrator* (L.) 1758.

Am 27. März ein kleiner Trupp beim Cap Dolojman, meist ♂ ♂. Am 29. April, als ich bei Portița auf der Düne stand, strich eine Kette von 5 ♀ ♀ und 2 ♂ ♂ so nahe an mir vorbei, dass ich mit unbewaffnetem Auge sogar die rostbraune Brustzeichnung der letzteren erkennen konnte.

145. *Phoyx purpurea* (L.) 1766. B. (Çapura).

Eine gemeine Erscheinung im ganzen Gebiete. Nahe der Pruthmündung sah ich sie Nistmaterial in eine kleine, mit Weidenbüschen

kicsiny fűzbokrokkal benőtt parti báltába, a hol tehát kolóniájuk lehetett, bár semmi esetre sem nagyobb számú fészkekből.

146. *Ardea cinerea* (L.) 1758.*

Közönséges az egész területen. A Cernavodánál költő párok kolóniáját vagy 500 fészekre becsülöm.

147. *Herodias alba* (L.) 1758. B. (Çapura alba mare).

Gyéren láttam minden báltában, fészkelve Cernavodánál találtam. V. ö. III. részzsel.

148. *Garzetta garzetta* (L.) 1766. B. (Çapura alba mic).

Valamivel gyakoribb mint az előbbi. V. ö. a III. részzsel.

149. *Nycticorax nycticorax* (L.) 1758.*

Minden báltában többé-kevésbé rendszeres jelenlét. A cernavodai kolóniában mintegy 1000 pár költött.

150. *Ardeola ralloides* (Scop.) 1769. B.

A vonuláson gyéren mutatkozik a deltában s a lagunákban; gyakrabban a Dunán s a Pruth körül. Mintegy 100 pár lakott a cernavodai kolóniában.

151. *Ardetta minuta* (L.) 1766. B.

Meglehetősen gyéren van elszórva az egész területen.

152. *Botaurus stellaris* (L.) 1758.

Mindenütt ott van a báltákban, sőt helyenkint, mint Dranov mellett elég nagy számmal.

153. *Ciconia ciconia* (L.) 1758.

Márczius 27-én az első Jurilofkánál, 30-án tömegesen vonul. A bolgár és tatár falukban közönséges fészkelő, míg az orosz falvakban ritka vagy egészen hiányzik.

154. *Ciconia nigra* (L.) 1758.

A Dunán láttam Luncavița táján, a hol állítólag költ is a hegyi erdőkben.

155. *Plegadis falcinellus* (L.) 1766.*

Vonuláson a deltában s a lagunákon található; a Pruthnál s a Dunán is láttam.

156. *Platalea leucorodia* (L.) 1758. (Kasar = kaszáló), bizonyára a táplálkozásánál használt mozdulatai után.

Állítólag gyakran költ kolóniákban a delta déli részében; magam csak egyszer láttam néhány darabot a Pruthnál.

157. *Grus grus* (L.) 1758. B. (Kokor).

Tömegesen vonult át márczius utolsó napjaiban. Fészkel a deltában s a lagunákban.

bewachsene Uferbalte auf dem russischen Ufer, tragen, wo also eine allerdings nur unbedeutende Colonie bestanden haben dürfte.

146. *Ardea cinerea* (L.) 1758.*

Gemein im ganzen Gebiete. Die Zahl der in der Reihercolonie bei Cernavoda brütenden Paare schätze ich auf etwa 500.

147. *Herodias alba* (L.) 1758. B. (Çapura alba mare.)

Spärlich in allen Balten gesehen, brütend bei Cernavoda gefunden. Cfr. Teil III.

148. *Garzetta garzetta* (L.) 1766. B. (Çapura alba mic.)

Ist etwas häufiger wie der Silberreiher. Cfr. Teil III.

149. *Nycticorax nycticorax* (L.) 1758.*

In allen Balten eine mehr oder minder regelmäßige Erscheinung. In der Colonie von Cernavoda etwa 1000 Paare.

150. *Ardeola ralloides* (Scop.) 1769. B.

Auf dem Zuge spärlich im Delta und den Lagunen; häufiger auf der Donau und am Pruth. Etwa hundert Paare in der Colonie von Cernavoda.

151. *Ardetta minuta* (L.) 1766. B.

Ziemlich spärlich über das ganze Terrain zerstreut.

152. *Botaurus stellaris* (L.) 1758. Überall in den Balten, stellenweise sogar ziemlich häufig, so bei Dranow.

153. *Ciconia ciconia* (L.) 1758.

Am 27. März die ersten bei Jurilofca, am 30. Massenzug. Als Brutvogel in bulgarischen und tatarischen Dörfern gemein, während er in den russischen seltener ist oder ganz fehlt.

154. *Ciconia nigra* (L.) 1758.

In der Gegend von Luncavița an der Donau gesehen, wo er in den Bergwäldern brüten soll.

155. *Plegadis falcinellus* (L.) 1766.*

Auf dem Zuge im Delta und in den Lagunen; auch am Pruth und an der Donau beobachtet.

156. *Platalea leucorodia* (L.) 1758. (Kasar = der Mäher, wohl von den säbelnden Bewegungen bei der Nahrungsaufnahme.)

Soll öfters colonienweise im südlichen Delta brüten; ich selbst aber habe nur einmal am Pruth einige Exemplare gesehen.

157. *Grus grus* (L.) 1758. B. (Kokor.)

Massenhaft in den letzten Märztagen durchziehend. Brutvogel der Deltabalten und Lagunen.

158. *Anthropoides virgo* (L.) 1758. (Kokormie, Kokor eu capu alb).

Április 23-án 30—40 darabból álló csapat vonult magasan Jurilofka fölött észak felé. V. ö. a III. r.

159. *Otis tarda* (L.) 1758. (Drop).

A terület északkeleti részében nem igen gyakori. Babadagh és Pasa-Kázla mellett láttam néhányszor.

160. *Oedinenemus oedinenemus* (L.) 1758.

Néhány pár a parti fenyéren, a hol állítólag költ is.

161. *Aegialitis hiaticola* (L.) 1758.*

162. *Aegialitis dubia* (Scop.) 1786.*

Vonuláson e két faj elég nagy számmal találkozott Jurilofka lagunás partjain.

163. *Aegialitis alexandrina* (L.) 1758. B.

Jó nagy számban költ a Sinoi-limán homokszigetein.

164. *Vanellus vanellus* (L.) 1758. B.

Mindenütt ott van, de sehol sem nagy tömegben, esodálatosképen még a vonuláson sem. Május 17-én egészen apró pelyhes fiókákat találtam.

165. *Arenaria interpres* (L.) 1758. B.

Május 9-én a portíjai tengerparton 8—10 darabból álló csapatot láttam, azután még 4 vagy 5 darabot *Calidris arenaria* és *Tringa subarctica* között; valamennyi a legszebb nyári tolatzatban volt.

166. *Haematopus ostralegus* (L.) 1758. B.

Április közepén; ritkán található a lagunákban; kis csapatokat alkotva elég gyakori a tengerpart mentén.

167. *Recurvirostra avocetta* (L.) 1758. B. (Kulik; ezt a nevet minden szalonkafélére használják).

Igen közönséges fészkelő a Sinoi-limánon s a Razimón.

168. *Himantopus himantopus* (L.) 1758. B.

Helyenkint nem épen ritka fészkelő a Sinoi s más lagunákon.

169. *Scolopax rusticula* (L.) 1758.

Április elején ismételtén láttam az erdőkben Ciucurova és Han-Cearca mellett, a hol úgy látszik elszórtan költ is.

170. *Gallinago gallinago* (L.) 1758.

Egyetlen egy darabot láttam csak április 17-én Moru-Ghiöl mellett a Szt.-György folyamág partján.

171. *Pelidna alpina* (L.) 1758. B.

Március végén a lagunákon nagy Tringa-

158. *Anthropoides virgo* (L.) 1758. (Kokormie oder K. eu capu alb.)

Am 23. April zog ein Flug von 30—40 Stück hoch über Jurilofca gen N. Cfr. Teil III.

159. *Otis tarda* (L.) 1758. (Drop.)

Im NO. der Provinz nicht sehr häufig. Einigemal bei Babadagh und Pascha Kázla gesehen.

160. *Oedinenemus oedinenemus* (L.) 1758.

In einigen Paaren auf der Stranddüne, wo er brüten soll.

161. *Aegialitis hiaticola* (L.) 1758.*

162. *Aegialitis dubia* (Scop.) 1786.*

Auf dem Zuge ziemlich häufig an den Lagunenufern von Jurilofca.

163. *Aegialitis alexandrina* (L.) 1758. B.

Recht häufiger Brutvogel der Sandinseln im Sinoi-Liman.

164. *Vanellus vanellus* (L.) 1758. B.

Überall, aber nirgends in grossen Massen, merkwürdigerweise nicht einmal auf dem Zuge. Ich fand am 17. Mai ganz kleine Dunenjunge.

165. *Arenaria interpres* (L.) 1758. B.

Am 9. Mai am Meeresstrande bei Portița ein Trupp von 8 bis 10 Stück, sowie 4 oder 5 weitere zwischen Sanderlingen und bogenschnäbligen Strandläufern; alle im schönsten Sommerkleide.

166. *Haematopus ostralegus* (L.) 1758. B.

Mitte April; selten in den Lagunen, ziemlich häufig in kleinen Trupps längs der Seeküste.

167. *Recurvirostra avocetta* (L.) 1758. B. (Kulik κατ' ἐξοχήν, welcher Name allen Schnepfen zukommt.)

Äusserst gemeiner Brutvogel auf dem Sinoi-Liman und Razim.

168. *Himantopus himantopus* (L.) 1758. B.

Stellenweise nicht eben seltener Brutvogel im Sinoi und anderen Lagunen.

169. *Scolopax rusticula* (L.) 1758.

Anfang April wiederholt in den Wäldern bei Ciucurova und Han-Cearca beobachtet, wo sie auch vereinzelt brüten soll.

170. *Gallinago gallinago* (L.) 1758.

Nur ein Exemplar den 17. April am Ufer des St. Georgs-Armes bei Moru-Ghiöl gesehen.

171. *Pelidna alpina* (L.) 1758. B.

Grosse Tringen-Schwärme trieben sich Ende

csapatok mozgolódtak, melyek bizonyára javarészen ebből a fajból állottak. A lelőtt darab még változatlan téli tollazatban volt. Április végén még több esetben észleltem a fenyérekén.

172. *Ancylochylus subarcuatus* (Güld.) 1774. B.

Május végén nagy csapatokban jár a fenyérekén, a Dunán s a Pruthon. A lelőtt daraboknak már tökéletes nyári tollazatuk van.

173. *Limonites minuta* (Leisl.) 1812. vagy *Limonites temmincki* (Leitl.) 1812.

Márzius végén nagy seregekben apró tringaféle együtt, de a feneketlen iszap miatt nem közelíthetők meg annyira, hogy a fajuk biztosan megállapítható lenne.

174. *Calidris arenaria* (L.) 1766. B.

Átvonultában látható a tengerparti fenyérekén. A lelőtt darabok téli ruházatán a nyári tollazatnak több-kevesebb nyoma látszik.

175. *Pavoncella pugnax* (L.) 1758.

Átvonulása alatt mindenütt található, de sehol sem nagy számban. Legtöbb volt május 1-én a lagunákban, a midőn is 10—15 himet láttam nászruhába öltözötn.

176. *Rhyacophilus glareola* (L.) 1758.*

Márzius végétől április közepéig nem nagy számban vonulva minden báltában előfordul.

177. *Glottis littoreus* (L.) 1758.

Márzius végén és április 23-án kis csapatokban láttam Pasa-Kázlánál.

178. *Tringoides hypoleucus* (L.) 1758.*

Minden báltában elég gyakori, a Pruthon is. Márzius végén a lagunák partján közönséges, később egyesével vagy párosával mindenütt megfordul.

179. *Helodromas ochropus* (L.) 1758.*

Április 16-án a deltában Moru-Ghiöl mellett egy párt láttam, 18-án egyesével találtam.

180. *Totanus fuscus* (L.) 1758. B.

Egyesével márzius végén megjelent már a lagunákban, később mindenütt közönséges. V. ö. a III. r.

181. *Totanus totanus* (L.) 1758. B.

A Sinoi-limánban s a Razimon közönséges fészkelő. Átvonulásakor gyakori a lagunákban; a Dunán is gyakran láttam.

182. *Numenius arcuatus* (L.) 1758. B. (Kulik mare).

Nagy számban vonul át a lagunákon, s a dunai baltokon, később is még mindig gyakori. V. ö. a III. r.

183. *Numenius tenuirostris* (Vieill.) 1817.

Ismételtén láttam a lagunákon. V. ö. a III. r.

März an den Lagunen herum, die wohl meist zu dieser Art gehörten. Ein erlegtes Stück zeigt noch das reine Winterkleid. Auch Ende April noch mehrfach an den Dünen.

172. *Ancylochylus subarcuatus* (Güld.) 1774. B.

Bis Ende Mai grosse Flüge an den Dünen, der Donau und dem Pruth. Erlegte Exemplare haben schon das vollständige Sommerkleid.

173. *Limonites minuta* (Leisl.) 1812 oder

Limonites temmincki (Leisl.) 1812.

Ende März grosse Schwärme kleiner Tringen, die man aber des grundlosen Schlicks halber nicht nahe genug ankommen konnte, um die Art mit Sicherheit zu bestimmen.

174. *Calidris arenaria* (L.) 1766. B.

Durchziehend auf den Stranddünen. Erlegte Exemplare tragen das Winterkleid mit mehr oder weniger Spuren vom Sommergefieder.

175. *Pavoncella pugnax* (L.) 1758.

Allenthalben auf dem Durchzuge, aber nicht sehr häufig. Am zahlreichsten den 1. Mai in den Lagunen, wo ich 10 bis 15 ♂ im Hochzeitskleide beobachtete.

176. *Rhyacophilus glareola* (L.) 1758.*

Von Ende März bis Mitte April nicht sehr häufig auf dem Zuge in allen Balten.

177. *Glottis littoreus* (L.) 1758.

Ende März und am 23. April in kleinen Trupps bei Pascha Kázla gesehen.

178. *Tringoides hypoleucus* (L.) 1758.*

In allen Balten ziemlich häufig, auch am Pruth. Ende März am Ufer der Lagunen gemein, später überall einzeln oder in Paaren.

179. *Helodromas ochropus* (L.) 1758.*

Am 16. April im Delta bei Moru-Ghiöl ein Paar, am 18. einzelne.

180. *Totanus fuscus* (L.) 1758. B.

Schon Ende März einzelne in den Lagunen, später daselbst überall gemein. Cfr. Teil III.

181. *Totanus totanus* (L.) 1758. B.

Gemeiner Brutvogel im Sinoi-Liman und im Razim. Auf dem Durchzuge häufig in den Lagunen; auch an der Donau oft gesehen.

182. *Numenius arcuatus* (L.) 1758. B. (Kulik mare).

Häufiger Durchzügler in den Lagunen und Donaualtungen; auch später immer noch zahlreich. Cfr. Teil III.

183. *Numenius tenuirostris* (Vieill.) 1817.

Wiederholt an den Lagunen beobachtet. Cfr. Teil III.

184. *Hydrochelidon nigra* (L.) 1758. B. (Martin neagra; minden sirálynak és halászmadárnak *Martin* a neve, a melyhez azután még egy epitheton is járul.

Április 17-én jelentek meg az első csapatok, mintegy 150 darab, a törpe sirály társaságában, utóbb nem ritka jelenség a delta déli részében s a lagunák partjai mentén. A Razimön állítólag fészkel. A Pruthon közönséges.

185. *Hydrochelidon hybrida* (Pall.) 1811.

Csak április 23-án láttam 4—5 darabot Jurilofka közelében. *Reni* alatt a Duna mentén valószínűleg nagyobb fajta kolóniája volt, mert a hányszor arra ment a hajó, mindig nagy számú ily csér jött egy bizonyos irányból s lármázva röpködött a hajó körül.

186. *Gelochelidon anglica* (Mont.) 1813. B. (Kerchan martin).

Igen közönséges a lagunákon, a hol a száraz partjai közelében tartózkodik és a honnan tápláléka után elég messzire fekvő mezőkre is eljár. Először április 22-én láttam Jurilofkánál. Május 17-én kezdte a tojás lerakását s ez időben a Sinoi-limánban levő kolóniája már mindenütt jelezve voltak a kikapart fészkek mélyedések által.

187. *Hydroprogne caspia* (Pall.) 1769. B. (Tscherkess Martin; féktelen vadsága miatt kapta ezt a nevet, a vadság mint hasonlat a cserkesz betelepettekről van véve.

Május 5-én észleltem először Dranovnál. Ez időtől kezdve rendszeren nagy számban látható a tengerpart fenyérei mentén, ritkábban a Sinoi-limán homokszigetjei között. A szilárd talajú partokra úgy látszik soha sem jön ki. Csak június elején kezd meg a költést.

188. *Sterna fluvialis* (Naum.) 1819. B.

Az első április 19-én a Razimon. Később gyakori a lagunákon a hol nagy számban költ. A Pruthon közönséges.

189. *Sterna cantiaca* (Gm.) 1788. B.

Április 27-én már százával van a Sinoi-tavon, a melyet nagy tömegekben lep el és a honnan kiindulva a tengerpart fenyérei mentén kószál. A szilárd talajú parton ritkább.

190. *Sterna minuta* (L.) 1766. (Martin mic).

Május 15-én észleltem az elsőket Jurilofkánál. Ez időtől kezdve közönséges a lagunákban, a melyekben június elején nagy kolóniákban költ.

191. *Gelastes gelastes* (Licht.) 1824. B. (Martin roşu).

184. *Hydrochelidon nigra* (L.) 1758. B. (Martin neagra; *alle* Möven und Seeschwalben werden mit dem Namen *Martin* bezeichnet, wozu noch ein entsprechendes Epitheton kommt.)

Am 17. April erschien der erste Schwarm — etwa 150 Stück — in Gesellschaft von Zwergmöven auf dem Durchzuge. Dann nicht selten im südöstlichen Delta und längs der Lagunenufer. Soll am Razim brüten. Gemein am Pruth.

185. *Hydrochelidon hybrida* (Pall.) 1811.

Nur am 23. April 4 bis 5 Stück in der Nähe von Jurilofea gesehen. Unterhalb *Reni* an der Donau muss sich eine ziemlich bedeutende Colonie dieser Art befinden, da bei wiederholten Dampferfahrten stets zahlreiche Individuen das Schiff an einer bestimmten Stelle schreiend umflogen.

186. *Gelochelidon anglica* (Mont.) 1813. B. (Kerchan martin).

Äusserst gemein in den Lagunen, wo sie sich nahe den Festlandsufern aufhält und ihrer Nahrung wegen häufig auf ziemlich weit entfernte Felder geht. Zuerst am 22. April bei Jurilofea. Am 17. Mai begann das Eierlegen, und waren ihre Colonien im Sinoi-Liman schon allenthalben durch die ausgescharrten Nestmulden angedeutet.

187. *Hydroprogne caspia* (Pall.) 1769. (Tscherkess-Martin, wegen ihrer unbändigen Wildheit mit Bezug auf die tscherkessische Colonisation.)

Zuerst am 5. Mai bei Dranow. Von da ab regelmässig und zahlreich längs der Stranddüne, seltener zwischen den Sandinseln des Sinoi-Liman. An die Festlandsufer scheint sie überhaupt nicht zu kommen. Brütet erst Anfang Juni.

188. *Sterna fluvialis* (Naum.) 1819. B.

Zuerst den 19. April am Razim. Später häufig in den Lagunen, wo sie zahlreich brütet. Am Pruth gemein.

189. *Sterna cantiaca* (Gm.) 1788. B.

Am 27. April schon zu Hunderten im See Sinoi, den sie in grossen Massen bevölkert, und von wo aus sie längs den Stranddünen herumstreicht. Am Festlandsufer seltener.

190. *Sterna minuta* (L.) 1766. B. (Martin mic.)

Am 15. Mai die ersten bei Jurilofea. Dann gemein in den Lagunen, wo sie Anfang Juni in grossen Colonien brütet.

191. *Gelastes gelastes* (Licht.) 1824. B. (Martin roşu.)

Az első Jurilofkánál április 23-án mutatkoz-
tak. Közönséges madár a lagunákban. V. ö. a
III. r.

192. *Larus minutus* (Pall.) 1776. B.

Április 17-én a deltában Moru-Ghiöl mellett
mintegy 50—60 darab vonult Hydrochelidon
nigra társaságában. Később ismételtén láttam
egyesével és párosan a lagunákban.

193. *Larus melanocephalus* (Natt.) 1818. B.

Márczius végén már látható a lagunákban.
Gyakoribb április közepén Moru-Ghiölnél; vaj-
jon átvonuló-e? Ezrével van a Sinoi-tavon, a
honnan kiindulva a fenyéreket és lagunákat
kalandozza be. V. ö. a III. r.

194. *Larus ridibundus* (L.) 1766. B.

Márczius végén sok volt a Jurilofka melletti
lagunákban; részben még téli tollazatban. Ké-
sőbb a brakpartokon sehol sincs többé, de köz-
önséges a deltában Moru-Ghiöl mellett, így a
Dunán s a Pruthon is.

195. *Larus argentatus typicus* (Brünn.) 1764.
B. V. ö. a III. r.

196. *Larus argentatus michahellesi* (Bruch.)
1853. B. (Martin mare).

Közönséges a lagunák területén, a deltában,
a Pruth alsó folyásánál s a Dunán Brailáig, a
honnan egyesével víz ellen egész Cernavodáig
hatol. V. ö. a III. r.

197. *Colymbus spec.?* [arcticus (L.) vagy
septentrionalis (L.)].

Április 30-án kora reggel a Portița lagunájá-
ban egy Colymbus úszkált mintegy 300 lépés-
nyire a tanyak körül; azt hiszem biztosan felis-
mertem benne a *C. septentrionalist* (L.)

198. *Lophaethya cristata* (L.) 1758.* (Korko-
dil; sic!).

Minden báltában gyakori, bár nem tulságo-
san. Átvonulásán a Razimban április végeig
nagy számban volt s úgy látszik költött is e tó
északi részének nádas báltáiban, a Sinoi-limán-
ban azonban május alatt nem láttam.

199. *Lophaethya griseigena* (Bodd.) 1783. B.

Vonulásán ismételtén mutatkozott a lagunák-
ban és nem épen ritkán a delta báltáiban.

200. *Proctopus nigricollis* (Chw. L. Brehm.)
1831.*

Nem igen gyakori jelenség a lagunákban s a
deltában.

201. *Podocipes fluviatilis* (Tunst.) 1771.

Május 9-én 3—4 darabot láttam a Zmeica
taván.

Die ersten am 23. April bei Jurilofca. Gemein
in den Lagunen. Cfr. Teil III.

192. *Larus minutus* (Pall.) 1776. B.

Am 17. April zogen im Delta bei Moru-Ghiöl
etwa 50 bis 60 Stück zusammen mit schwarzen
Seeschwalben. Später wiederholt einzeln und in
Paaren in den Lagunen beobachtet.

193. *Larus melanocephalus* (Natt.) 1818. B.

Schon Ende März in den Lagunen. Häufiger
Mitte April bei Moru-Ghiöl; ob durchziehend?
Zu Tausenden im Sinoi-See, von wo aus sie
die Dünen und Lagunen durchstreifen. Cfr.
Teil III.

194. *Larus ridibundus* (L.) 1766. B.

Ende März viele in der Lagune bei Jurilofca,
zum Teil im Winterkleide. Später nirgends mehr
in den Brackbalten, aber gemein im Delta bei
Moru-Ghiöl, auf der Donau und am Pruth.

195. *Larus argentatus typicus* (Brünn.) 1764.
B. Cfr. Teil III.

196. *Larus argentatus michahellesi* (Bruch.)
1853. B. (Martin mare).

Gemein im Lagunengebiete, dem Delta, am
unteren Pruth und auf der Donau bis Braila,
von wo noch vereinzelt stromaufwärts bis Cer-
navoda. Cfr. Teil III.

197. *Colymbus spec.?* [arcticus (L.) oder sep-
tentrionalis (L.)]

In der Morgenfrühe des 30. April schwamm
ein Seetaucher auf der Lagune von Portița etwa
300 Schritte von unserem Lager herum, in dem
ich mit Bestimmtheit *C. septentrionalis* (L.) er-
kannt zu haben glaube.

198. *Lophaethya cristata* (L.) 1758.* (Kor-
kodil; sic!).

Auf allen Balten, wenn auch nicht über-
mässig häufig. Im Razim war er durchziehend
bis gegen Ende April zahlreich und scheint
auch in den Rohrbalton im Norden dieses Sees
zu brüten, während ich ihn im Sinoi-Liman
während des Mai nicht beobachtete.

199. *Lophaethya griseigena* (Bodd.) 1783. B.

Wiederholt während des Zuges auf den La-
gunen und nicht eben selten in den Delta-
baltonen.

200. *Proctopus nigricollis* (Chr. L. Brehm.)
1831.*

Nicht sehr häufig in den Lagunen und im
Delta.

201. *Podocipes fluviatilis* (Tunst.) 1771.

Am 9. Mai 3 oder 4 Stück im See Zmeica.

202. *Crex crex* (L.) 1758.

A Cernavoda körül fekvő földekről, de különösen a Kara-su-lapostból elég gyakran hangzott a szava.

203. *Gallinula chloropus* (L.) 1758.

Néhány pár lakott a Cernavoda mellett lévő Troina nevű gémszigeten.

204. *Fulica atra* (L.) 1758.* (Lisița).

A Duna s a delta minden nádas báltájában előfordul, de sehol sem tömegesen. Igen közönséges a Pruthon.

205. *Columba palumbus* (L.) 1758.

206. *Columba oenas* (L.) 1758.

Mindkettő gyakori az erdőkben.

207. *Columba livia typica* Bonn. 1790. és *Columba livia unicolor* A. u. Chr. L. Brehm 1857. B.

Márcezius 29-én Cap-Dolojmanon láttam a szirti galambokat s azt hiszem, hogy ez a faj a Ciamurli nevű falvak közelében lévő sziklás hegyekben költ. A fehér farsíku tipikus darabokon kívül elég gyakori volt egy egyszínű palafekete forma. Utóbbi illetőleg v. ö. a III. r.

208. *Turtur turtur* (L.) 1758.*

Május 5-én láttam az elsőket a Razim nádas fenyérein. Vonuláson igen gyakori a fenyérméntén. A terület belsejében mindenütt közönséges.

209. *Perdix perdix* (L.) 1758.

Nem valami gyakori fészkelő Jurilofkánál.

210. *Coturnix coturnix* (L.) 1758.

Az elsők május 8-án jelentkeztek a fenyéren. Jurilofkánál és Tulceánál gyéren fordul elő, Cernavoda körül gyakrabban.

III. Vegyes tartalmú jegyzetek.

Passer hispaniolensis Tem. Márcz. 28-án egy Pasa Kázla mellett elterülő avult bozótost járva be, egy feltűnően vad veréb költötte fel figyelmemet.

Végre apró söréttel gyengén megszárnnyaltam s az egy másik bozótba menekült, de itt azután egérfürgeséggel siklott el minduntalan a kezeink elöl; nem birtuk megfogni. E közben azonban ismételtelen oly közel jutottam hozzá, hogy egész biztossággal felismerhettem fejének e fajra jellemző rajzolatát.

202. *Crex crex* (L.) 1758.

Aus den Feldern um Cernavoda, besonders in der Kara-su-Niederung, ertönte ziemlich zahlreich sein Schnarren.

203. *Gallinula chloropus* (L.) 1758.

Einige Paare auf der Reiherinsel Troina bei Cernavoda.

204. *Fulica atra* (L.) 1758.* (Lisița).

In allen Rohrbalten der Donau und des Deltas, aber nirgends in Massen. Sehr gemein am Pruth.

205. *Columba palumbus* (L.) 1758.

206. *Columba oenas* (L.) 1758.

Häufig in den Wäldern.

207. *Columba livia typica* Bonn. 1790 und *Columba livia unicolor* A. u. Chr. Br. 1857. B.

Am 29. März sah ich Felsentauben am Cap Dolojman und glaube, dass diese Art in den Felsbergen nahe den Dörfern Ciamurli brütet. Neben den typischen Vögeln mit weissem Bürzel war hier eine einfarbig schieferschwarze Form ziemlich zahlreich. Bezüglich derselben Cfr. Teil III.

208. *Turtur turtur* (L.) 1758.*

Am 5. Mai die ersten auf den Rohrdünen des Razim. Auf dem Zuge sehr häufig längs der Düne. Im Binnenlande überall gemein.

209. *Perdix perdix* (L.) 1758.

Nicht eben zahlreicher Brutvogel bei Jurilofca.

210. *Coturnix coturnix* (L.) 1758.

Die ersten am 8. Mai auf der Düne. Bei Jurilofca und Tulcea sparsam, häufiger um Cernavoda.

III. Notizen vermischten Inhalts.

Passer hispaniolensis Tem. Am 28. März fiel mir beim Abstreifen einer alten Dornhecke bei Pascha-Kázla ein einzelner, äusserst scheuer Sperling auf. Endlich mit Vogeldunst leicht geflügelt flüchtete derselbe in eine andere Dornhecke und wusste hier mit mäuseartiger Gewandtheit aller unserer Bemühungen, ihm mit den Händen zu ergreifen, zu spotten. Währenddem war ich ihm wiederholt so nahe, dass ich mit voller Sicherheit die charakteristische Kopfzeichnung dieser Art zu erkennen vermochte.

Emberiza schoeniclus tchusii n. subsp.

Feldolgozta REISER O. és dr. ALMÁSY.

Márcezius végén egyetlen nádi sármányt sem találtam a Jurilofka melletti nádas báltákban; ápril közepén már azonban mindenütt párosodtak ezek a madarak. Az édesvízi mocsarakban nagyobb számban van elterjedve, de azért a lagunák gyéren benőtt nádasszigetein sem hiányzik. Nagy tömegben sehol sem találtam, de minthogy a többi nádlakó madár módjára ez is egészen szabálytalanul van elszóródva a báltákban, egy helyen aránylag nagy számmal található, másutt meg egészen hiányzik; magyarázó okát e tünetnek nem adja meg semmi.

A nádi sármányt a fönti új néven sorolom fel, mert csak ezt a formát észleltem biztosan. Körülbelül 5 darabot ejtettünk el a delta báltáiban *Dunavat* (édesvízü-), *Dranow* (brakvizü-) és *Zaton* mellett (erősen brakvizü bálta), de sajnálatomra csak egyet praeparáltunk e darabok közül, minthogy a többi minden tekintetben megegyezett ezzel az egygyel, s hozzá még ezt a formát ott a helyszínen tipikus *Emberiza schoeniclus intermediának* MICHAHEL tartottam.

Az *Emb. schoeniclus typ.*-t ismételtén észlelték már a Dobrudsában mint kitelelő madarat; hogy azonban mely forma költ is ezen a területen, arról nincs biztos tudomásunk, mert az itt fészkelőket rendszeren csak mint *Emb. schoeniclust* (L.) írták le.

COMTE ALLÉON így szól e terület nádi sármányairól: «*Emb. schoeniclus* L. igen gyakori, de csak télen; elhagyja ezt a területet, míhelyt az alább említett forma megérkezik, a mely helyettesíti őt.

Emb. pyrrhuloides PALL. Minden mocsárban költ s ősszel eltávozik innen. Inkább valami intermedián alak ez, a miénk s nem az a vastag csőrű, mely a nyugati vidékek madarának látszik.»*

Úgy látszik tehát, hogy COMTE ALLÉON a dobrudsai darabokat a *pyrrhuloides*hez vonta; minthogy ő azonban ugyanezeket a *plastikai jegyek* alapján a vastagcsőrű formától elválasztja,

* V. ö. REISER, O. Balcanica II. p. 73. és A. ALLÉON, Les Oiseaux etc., Ornith. II. 1886, p. 408. «C'est plutôt a forme intermédiaire... que celle à gros bec...»

Emberiza schoeniclus tchusii n. subsp.

Bearbeitet von O. REISER und Dr. von ALMÁSY.

Ende März fand ich in den Rohrbalzen bei Jurilofca gar keinen Rohrammer vor; Mitte April dagegen waren diese Vögel überall in voller Paarung begriffen. Zahlreicher sind dieselben in den Süßwassersümpfen des Deltas vertreten, fehlen jedoch selbst auf den schütter bewachsenen Rohrinseln der Lagunen nicht. In grossen Mengen traf ich sie nirgends, wohl aber — wie andere Rohrvögel auch — ganz unregelmässig über die Balzen verteilt, so dass sie in einem Districte relativ häufig sind, in einem anderen wieder ganz fehlen, ohne dass man hiefür irgend eine erklärende Ursache entdecken könnte.

Ich führe den Rohrammer unter dem obenstehenden neuen Namen an, da ich nur diese Form mit Sicherheit beobachtete. Erlegt wurden von derselben successive 5 Exemplare in den Deltabalzen bei *Dunavat* (Süßwasser), *Dranow* (Brakwasser) und *Zaton* (sehr brakisches Wasser), leider jedoch nur eines derselben präpariert, weil die anderen mit demselben vollständig übereinstimmten und ich die Form an Ort und Stelle überhaupt für die typische *Ember. schoeniclus intermedia* Michah. hielt.

Ember. schoeniclus typ. wurde als zahlreicher Wintergast schon mehrfach für die Dobrudscha nachgewiesen; über die *Brutvögel* dieses Gebietes liegen jedoch keine sicheren Nachrichten vor, da dieselben in der Regel nur als *schoeniclus* L. bezeichnet worden sind.

Comte Alléon führt über die Rohrammern des Gebietes Folgendes an: «*Emb. schoeniclus* L. sehr häufig, aber bloss im Winter; verlässt das Gebiet zur Zeit des Eintreffens der folgenden Species, durch welche sie vertreten sind.

Emberiza pyrrhuloides Pall. Brütet in allen Sümpfen und verlässt uns im Herbst. Es ist eher eine intermediäre Form, welche wir hier haben, als jene mit dem dicken Schnabel, welche dem Westen anzugehören scheint.»*

Comte Alléon scheint demnach die Dobrudschavögel zu *pyrrhuloides* gezogen zu haben; da er jedoch dieselben in den plastischen Merkmalen von der grossschnäbligen Form trennt,

* Cf. Reiser, O. Balc. II, p. 73 u. A. Alléon, Les Oiseaux etc., Ornith. II. 1883, p. 408. «C'est plutôt la forme intermédiaire... que celle à gros bec...»

valószínű, hogy az általa megfigyelt darabok *legalább színezetre nézve* közel állottak a vastagcsőrű formához; így egyezik e dolog az én megfigyeléseimmel.

Az a bizonyító példány, a melyet magammal hoztam, nagyságra egy jól megtermett *Emb. schoen. tip.*-ával ér fel, csőre olyan, mint a tipikus *Emb. schoen. intermediáé* MICHAELL. (ormóján 9 mm. hosszú, tövén 7 mm. magas), de az igazi *Emb. pyrrhuloides* PALL. tipikus fehéres táblázatát viseli.

SCHMIDHOFFENI LOVAG TSCHUSI úr, a kinek ezt a darabot feltűnően világos színezete miatt elküldöttem, rögtön figyelmeztetett a helyre, melyet ez a példány a rendszertanban hihetőleg betölt. Úgy ő, mint REISER O. úr, a kinek szintén megküldtem ezt a madárbőrt, hogy a bosznia-hercegovinai országos muzeum ide vágó sorozatával összehasonlíthassa, azt állítják, hogy ehhez hasonló nádi sármány még soha sem volt a kezükben. A magyarországi *Emb. intermedia* MICHAELL. jelentékeny sorozatát, (melynek több darabja a délvidéki dunai nádasokból való) összehasonlítottam a kérdéses darabbal s ezek után habozás nélkül publikálhatom ezt a formát új subspeciesként s az iránt való őszinte tiszteletem jelölül, a ki ezt a formát tulajdonkép felismerte, az *Emb. schoeniclus tschusii* nevet ajánlom rá.

A nádi sármányok (*Schoenicola*) ornithografailag annyira érdekes csoportja még épen nem ismeretes mindon formájában pontosan, s ezért nem is merek alább kifejtett véleményemnek nagyobb súlyt tulajdonítani, mint a mennyi egy gyanításon alapuló nyilatkozatot megillette.

Abban áll ez, hogy ezt az új dobrudsai alakot úgy tekintem, mint a mely az *Emb. schoeniclus intermedia* MICHAELL. keleti formája között, (melyet a *nyugati palustris* SAVI.-formával nem tartok azonosnak) s a keleti *Emb. pyrrhuloides* PALL. között [Délorszország stb. s REISER O. szerint Thessalia is az elterj. ter. összekötő kapesot képez, s hogy e miatt ezt a több részről önálló fajnak tartott alakot is az *Emb. schoeniclus* L. formakörébe kellene vonni.

Annyi bizonyos, hogy ez a madár a legkarakterisztikusabb módon egyesíti magában a tipikus *schoeniclus* plasztikai testi jellegeit az *intermedia* csőralkatával s a *pyrrhuloides* színezetét-

so dürften die von ihm beobachteten Exemplare doch in der Färbung derselben nahe gestanden haben, was mit meinen Beobachtungen übereinstimmt.

Der von mir als Belegexemplar mitgebrachte Vogel gleicht an Grösse einer etwas grosswüchsigen *Emb. schoeniclus typica*, besitzt den Schnabel der typischen *Emb. schoeniclus intermedia* MICHAH. (Länge über den First $9\frac{m}{m}$, Höhe an der Basis $7\frac{m}{m}$), trägt aber das typische weissliche Gefieder der echten *Emberiza pyrrhuloides* PALL.

Herr von TSCHUSI zu SCHMIDHOFFEN, dem ich das Stück wegen der auffallend lichten Färbung einsandte, machte mich sofort auf die mutmassliche systematische Stellung desselben aufmerksam. Er sowohl wie Herr CUSTOS O. REISER, dem ich den Balg zum Vergleich mit der Suite des bosn.-herzeg. Landesmuseums übergab, erklärten mir übereinstimmend, ein ähnliches Exemplar des Rohrammers noch nie in Händen gehabt zu haben. Der Vergleich mit meiner nicht unbedeutenden Suite ungarischer *Emb. intermedia* MICHAH. (von denen mehrere aus den südlichen Donaurieden stammen) ergab dasselbe Resultat, so dass Reiser und ich keinen Anstand nahmen diese Form als neue Subspecies zu publicieren und für dieselbe, in aufrichtiger Verehrung für den eigentlichen Erkennen derselben, den Namen *Emberiza schoeniclus tschusii* in Vorschlag zu bringen.

Die ornithographisch so äusserst interessante Gruppe der *Rohrammern* (*Schoenicola*) ist noch keineswegs in allen ihren Formen genau bekannt, so dass ich es auch nicht wage meiner im Nachstehenden ausgesprochenen Ansicht mehr Gewicht beimessen zu wollen, als einer vermutungsweise Äusserung zukommt. Dieselbe geht dahin, dass die neue Dobrudschaform die Brücke von der östlichen Form *Emb. schoeniclus intermedia* MICHAH. (die mir mit der occidentalen Form *palustris* SAVI nicht identisch zu sein scheint) zu den östlichen *Emb. pyrrhuloides* PALL. [Süd-Russland etc., auch Thessalien (O. Reiser.)] darstellt, und dass daher diese vielfach als selbständig aufgefasste Species auch in den Formenkreis der *Emb. schoeniclus* L. einbezogen werden müsste.

Jedenfalls vereinigt mein Vogel die plastischen Körpermerkmale der typischen *Schoeniclus* mit der Schnabelbildung der *intermedia* und der Färbung der *pyrrhuloides* in der cha-

vel, tehát e három elfogadott forma között a szó szoros értelmében kapocsként szerepel. E mellett még e forma minden darabjának meg van az az erős jellemzetessége, a mely egy «dominálo típus» követelményeinek annyira megfelel, hogy nem egy olyan ingadozó középalakról van szó, mint a milyen pld. a *Buteo buteo Zimmermannae* EHM.

Abban az irodalomban, a melyhez hozzáférhettem, semmit sem találtam, a mi a szóban forgó alakra vonatkoznék és Tschusi úr, a ki a legnagyobb szívességgel segítkezett ez ügyben, megerősíti azt a véleményemet, hogy azok a nádi sármány formák, a melyeket BREHM s mások ismertettek, nem vonatkoznak a dobrudsi formára.

PRAZÁK S. P., S. f. O. XLV. (1897) IV. p. 392—393, megemlíti ugyanazoknak a példányoknak *világosabb* és *sötétebb* színezetét, melyek plasztikai jegyeik folytán majd a tip. *schoenichus*hoz majd az *intermediához* tartoznak, de ez a keleti *intermediának* tipikus kifejlődésére vonatkozik, mert ez világosabb színezetű, mint az észak-európai *schoenichus*.

Nézetem szerint a magyarországi nádi sármányok épen nem tipikusak, hanem a tip. *schoenichus* és a *schoenichus intermedia* MICHAELL. között állanak, de közelebb az utóbbihoz.

Azt hiszem tehát, hogy az *Emb. schoenichus tip.* a species északi formája, a melyhez délnyugaton — közvetítő átmeneti alakok révén * — az intermedián alak, az *Emb. schoen. intermedia* MICH. csatlakozik, a mely ismét a Balkán-félsziget keleti részén az *Emb. schoenichus palustris* közvetítésével, a Feketetenger ** nyugati partján pedig az *Emb. schoenichus tchusii* révén a tőle délre és keletre jelentkező formával, az *Emb. schoen. pyrrhuloides*-szel PALL. függ össze.

Valószínű, hogy a nyugoti *aquatica* SAVI. sem synonymja *pyrrhuloides*nek PALL., hanem a *palustris* SAVI.-féle (szintén distinct) formával épen úgy egybefügg, mint a *pyrrhuloides* a *tchusii*val. Ez esetben a *palustris* BR. = pa-

rakteristichsten Weise, stellt also zwischen diesen drei acceptirten Formen einen vermittelnden Charakter im vollsten Sinne des Wortes dar. Dabei ist jedoch in den Stücken dieser Form eine kräftige Charakteristik ausgeprägt, welche den Anforderungen eines «dominierenden Typus» so vollständig entspricht, dass an eine schwankende Zwischengestalt etwa im Sinne wie bei *Buteo buteo zimmermannae* Ehm. nicht gedacht werden kann.

In der mir zugänglichen Litteratur finde ich nirgends eine Erwähnung, welche auf die in Rede stehende Form bezogen werden könnte, und Herr von Tschusi, der mir in der lebenswürdigsten Weise an die Hand ging, bestärkte meine Ansicht, dass die von Brehm und Anderen angeführten Rohrammerformen keinen Bezug auf die Dobrudschaform hätten.

J. P. Pražák, J. f. O. XLV. (1897.) IV. p. 392—393, erwähnt zwar Unterschiede von *lichterer* und *dunklerer* Färbung bei Exemplaren, welche den plastischen Merkmalen nach bald zu *schoenichus typ.* bald zu *intermedia* gehören, doch bezieht sich dies auf die typische Ausbildung der östlichen *intermedia*, welche heller gefärbt ist als die nordeuropäische *schoenichus*.

Die ungar. Rohrammern sind meiner Ansicht nach überhaupt nicht typisch, sondern intermediär zwischen *schoenichus typica* und *schoenichus intermedia* Michah., jedoch mehr dem letzteren Charakter zuneigend.

Mir scheint demnach *Emb. schoenichus typ.* die *nördliche* Form der Species zu sein, der sich im Südwesten — nach vermittelnden Übergangsstufen* — die intermediäre Form *Emb. schoen. intermedia* Mich. angliedert, welche ihrerseits wieder im östlichen Teile der Balkanhalbinsel durch *Emb. schoenich. palustris* und in der Westküst des Schwarzen-Meeres** durch die Form *Emb. schoenichus tchusii* mit der südlich und östlich davon vertretenen Form *Emb. schoen. pyrrhuloides* Pall. verbunden wäre.

Wahrscheinlich ist auch die *occidentale aquatica* Savi nicht synonym mit *pyrrhuloides* Pall., sondern mit der (ebenfalls distincten) Form *palustris* Savi ebenso verbunden, wie *pyrrhuloides* mit *tchusii*. In diesem Falle

* Magyarországon bizonyára csak ezek költenek.

** Bizonyára meg vannak Bessarábiában, sőt talán még a Kaspienger környékén is (*Emb. caspia Ménétr.*?).

* In Ungarn als Brutvögel wohl nur solche!

** Und wohl auch in Bessarabien, ja vielleicht selbst im Kaspiengebiet (*Emb. caspia Ménétr.*?).

lustris SAVI., *canneti* BR. = *intermedia* MICHAEL., s e két formát ekkor azonban mint *keleti* és *nyugati* subspeciést kell szétválasztani, ép úgy, mint a hogy az *aquatica* SAVI. és a *pyrrhuloides* PALL. van elkülönítve.

Mint említém, ezt a véleményemet csak mint gyanítást mondom ki, s a kérdés tisztázását későbbi kutatásokra bízom. *Almásy.*

wäre *palustris* BR. = *palustris* Savi, *canneti* BR. = *intermedia* Michah., diese beiden Formen aber als *östl.* und *westliche* Subsp. ebenso zu trennen, wie *aquatica* Savi und *pyrrhuloides* Pall.

Wie gesagt spreche ich diese Ansicht nur vermuthungsweise aus, späterer Forschung die Klärung dieser Fragen überlassend. *Almásy.*

Az *Emberiza schœniclus* (L.) formaköre. Formenkreis von *Emberiza schœniclus* (L.)

Nyugati (barna formák):
Westliche (braune):
E. schoen. aquatica (SAVI fide BREHM).
Olaszország, Thessalia.
Italien, Thessalien.
" " *palustris* (SAVI).
A Balkánfélsziget keleti részében.
Östlicher Teil der Balkanhalbinsel.
" " *intermedia* (MICHAH.).
Magyarország, a Balkánfélsziget nyugati része.
Ungarn, westliche Balkanhalbinsel.
" " *typica*.
Középeurópa (vonuláson déli Európa).
Mitteleuropa (Südeuropa am Zuge).

Keleti (szürke formák):
Ostliche (graue):
E. schoen. pyrrhuloides (PALL.).
Délország, Délország.
Südrußland.
" " *tschusii* nov. subsp.
A Dobrudsától déli Oroszország.
Dobrudscha bis Südrußland.
" " *passerina* (PALL.).
Szipéria.
Sibirien.

A szóban forgó dobrudsai forma leírását a fentebb mondottak után mellőzhetőnek tartom, elég ha újra rámutatok, hogy az testi méreteiben a tip. *schoeniclus*-ra, esőrének alkatában és nagyságában a tip. *intermediára* Michael., színezetében pedig legjobban a délországi *pyrrhuloides*-re Pall. hasonlít. Az egész csoport legvilágosabb formáját alkotja. CHERNEL gyűjteményének egy szemmeláthatólag ide tartozó darabja, mely déli Oroszországból való, arra mutat, hogy ez a madár a Dobrudsától kezdve messzebbre is el van terjedve kelet felé.

Diagnosis: *Emberizæ schœniclæ intermediæ* Michael. persimilis, sed minor, rostro vix minore et toto corpore supra pallidiore.

Typus: ♂ ad Dunavát, 18. april. 1897.

A bosznia-herzegovinai országos múzeum tulajdonában.

Méreték centiméterekben.

A. sm. 8; c. 7; r. $\frac{1.09}{a. 0.7}$; t. 1.8.

O. Reiser.

Eine Beschreibung des Dobrudschavogels glaube ich nach dem bereits Gesagten weglassen zu dürfen, es genügt nochmals darauf hinzuweisen, dass derselbe in den Körpermassen der typ. *schoeniclus*, in der Schnabelform und Grösse der typischen *intermedia* Michah. und in der Färbung am meisten der typischen süd-russischen *pyrrhuloides* Pall. gleicht. Er stellt die lichteste Form der ganzen Gruppe dar. Ein augenscheinlich hierher gehöriges Exemplar der Coll. Chernel, welches aus Südrußland stammt, weist darauf hin, dass der Vogel von der Dobrudscha aus noch weiter nach Osten verbreitet ist.

Diagnose: *Emberizæ schoen. intermediæ* (Michah.) persimilis, sed minor, rostro vix minore et toto corpore supra pallidiore.

Typus: ♂ ad Dunavát, 18. April 1897.

Im Besitze des bosn.-herzegow. Landes-Museums.

Maasse in Ctm.:

A. sm. 8; c. 7; r. $\frac{1.09}{a. 0.7}$; t. 1.8

O. Reiser.

Anthus cervinus (PALL.) 1811.

Midőn április 23-ikának délelőttjén a félig elöntött «Grinda» alacsony nádjában s bokros fűvében gulipánokra s czankókra vadászgattam a Jurilofka s Pasa Kázla között elterülő baltokban, alig hittem szememnek s füleimnek, a mint az egyik csapat pipis a másik után rebbent föl s e közben a *cervinus* jól ismert, legfőlebb kétszer ismételt, *hosszúra nyújtott* hívó hangját hallatta, melyet CHERNEL barátom ægise alatt Velenczén annyiszor hallottam s egyszer s mindenkorra megjegyeztem. Száz és száz ily madár mozgolódott itt az alacsony iszap- és homokszigetek körül s csak néhány darab elejtése után győződhettem meg, hogy a csapatok mind esupa valódi *cervinusokból* állanak s tévedés nincs a dologban. Ettől kezdve mindennapos és közönséges jelenség volt előttünk ez a madár mindaddig, míg csak a lagunák báltavidékein tartózkodtunk. Május 5-én már a viselkedése után párosodottnak látszó két darabot lőttem. A mint REISER is (Orn. balc. II. 71.) arra a gondolatra jött, hogy ez a madár költhet Bulgáriában, úgy gondolkoztam magam is, midőn a Dobrudsában 26 napon át figyeltem a rőtörkű pipist. Mikor először pillantottam meg a nagy csapatokat, melyek olyformán mozogtak, mint a hogy azt az *Anthus pratensis*nél szoktuk látni, természetesen csak azokra a tavaszi vonuláson megjelenő «tekintélyes csapatokra» (bandes considerables) gondoltam, melyeket már COMTE ALLÉON megemlített. Mikor azonban e madarakat utóbb minden nádszigeten s hozzá párosával találtam, s számuk épen nem változott jelentékenyen, komolyan kezdtem annak lehetőségén gondolkozni, hogy a jelenlévő pipiseknek legalább egy része fészket rak a dobrudszai báltokban. Sajnálatomra azonban körülményeim nem engedték, hogy ott-tartózkodásomat kellőleg meghosszabbítva földeríthessem ezt a kérdést.

A május 5-én a Bissericuța szigeten elejtett pár egészen elkülönítve mozgolódott a sziklasziget lábánál elterülő nedves, náddal környezett legelőkön. Először a nőtényt ejtettem el, mire a hím fölrepült ugyan, de azután egy darabig alacsonyan a párja fölött lebegett s végre

Anthus cervinus (Pall.) 1811.

Als ich am 23. April Vormittags im niederen Rohr und buschigen Grase der halb überschwemmten «Grinda»s in den Balten zwischen Jurilofca und Pascha-Kázla auf Avosetten und Totaniden jagte, wollte ich kaum meinen Augen und Ohren trauen, wie eine Schaar Pieper nach der anderen vor mir aufstieg und dabei den wohlbekannten, höchstens zweimal wiederholten, *langgedehnten* Lockruf von *cervinus* austiess, den ich unter der Ägide meines Freundes v. CHERNEL in Velence so oft gehört und mir für immer eingepägt hatte. Hunderte und aber hunderte trieben sich da auf den niederen Schlamm- und Sandinseln herum, und ich musste mich wirklich erst an einigen geschossenen Exemplaren überzeugen, dass all' die Schwärme nur aus echten *cervinus* beständen und keine Täuschung vorliege. Von da ab blieb der Vogel eine alltägliche und gewöhnliche Erscheinung, so lange wir uns im Baltengebiet der Lagunen aufhielten. Am 5. Mai schoss ich auch ein seinem Benehmen nach anscheinend gepaartes Pärchen. Ebenso wie REISER (Orn. balc. II. 71) auf den Gedanken kam, dass dieser Vogel möglicherweise in Bulgarien brüte, erging es mir während der 26-tägigen Beobachtung des rotkehligen Piepers in der Dobrudscha. Anfangs freilich dachte ich beim Anblick der grossen Schaaren, die sich etwa in der Art bewegten, wie wir es beim Frühjahrszuge von *A. pratensis* zu sehen gewohnt sind, nur an die schon von COMTE ALLÉON erwähnten «bandes considérables» auf dem Frühjahrszuge. Als aber die Vögel später auf allen Rohrsinseln und zwar meistens paarweise angetroffen wurden, und ihre Zahl durchaus keine merkliche Veränderung erlitt, begann ich ernstlich an die Möglichkeit zu denken, dass wenigstens ein Teil der vorhandenen Pieper in den Dobrudschabalten zur Fortpflanzung schreiten könne. Leider gestatteten es mir die Umstände nicht, durch eine entsprechende Verlängerung meines Aufenthaltes Klarheit in die Sache zu bringen.

Das am 5. Mai auf der Insel Bissericuța erlegte Pärchen trieb sich abgesondert auf der nassen, rohrumwachsenen Hutweide am Fusse jenes Felseneilandes herum. Ich schoss zuerst das Weibchen, worauf das ♂ zwar aufflog, dann aber rüttelnd eine Weile niedrig über der Gefährtin hielt und sich schliesslich lockend neben

hiogatva szállt le melléje. Ugyane helyen s május 17-én a Sinoi limánon láttam, hogy ez a madár lebegéséből váltakozó emelkedésből és süllyedésből álló légi játékot is űz, úgy, a mint azt a parlagi és erdei pipis szokta tenni. *Énekét* ép oly kevéssé hallottam, mint eddig.

Tavaszi vonulásán Magyarország némely vidékén eléggé rendszeren található ez a pipis *május első felében*; * még *májusban* is észlelték *Egyptomban*, még pedig nászruhájában. Ezek az adatok eléggé egyeznek a SEEBOHMÉVEL, a melyek szerint az *A. cervinus* Finnmarkenben *junius végén* költött, a Petsorán *május 17-én* jelent meg s a Jeniszei mentén csak *junius 6-án* haladt át a sarkkörön. Következésképp az én májusi megfigyeléseimből való látszólag *késői* adatomra nem lehet nagy súlyt fektetni, ha még annyira feltűnő is. Több figyelmet érdemel e különben annyira társasan élő madárnak folyton növekvő számban való párokra oszlása s az utóbbiak szórványos fellépte. Végre a pipisek nemi buzdultsága is félreismerhetlenül nyilatkozott s fokozódni is kezdett. Annak a *lehetősége* tehát, hogy az *A. cervinus* fészkel a Dobrudsza sósbáltáiban, épen nincs teljesen kizárva.

Életmódjában s kivált a földön való mozdulataiban a röttorkú pipis hasonlít ugyan az *A. pratensis*-re, de bizonyos dolgokban s kivált röpkülésében inkább az erdei pipisre emlékeztet. Egészen megfoghatatlan előttem, hogyan lehet hajlandó PRAŽÁK (Z. Orn. Ostgaliziens, Journ. f. Orn. 1897, 322) arra, hogy a röttorkú pipist a réti pipissel egyesítse, — így értelmezem legalább az ő mindenesetre kissé homályos fejtegetéseit s e szavait: «a *cervinus* nem «jó» faj». Mert nem is tekintve azt, hogy a *cervinus* még bőrpräparátumban is, sőt elkopott őszi- vagy fiatalkori ruházatában is mindig könnyen és biztosan felismerhető faresikjának s szárnyfedőinek szembeszökő *fekete* foltjairól, a *szabad életében* is ép oly kevéssé téveszthető össze valamely rokonával, mint akár az *A. spipoletta*. A földön étel után járó madárnak kissé előre-

diese setzte. An derselben Örtlichkeit, sowie am 17. Mai am Sinoi-Liman sah ich diesen Vogel auch unter einer Art von rüttelnder Bewegung ein aus abwechselndem Aufsteigen und Heruntersinken bestehendes Flugspiel ähnlich ausführen, wie es Brach- und Baumpieper thun. *Gesang* hörte ich dabei allerdings ebenso wenig wie sonst.

Auf dem Frühjahrszuge ist dieser Pieper ziemlich regelmässig während der *ersten Hälfte des Mai** in einzelnen Gegenden Ungarns anzutreffen; ebenso wurde er *noch im Mai in Ägypten* beobachtet und zwar im Hochzeitskleide. Die Daten stimmen gut zu den Angaben SEEBOHM's, wonach *A. cervinus* in Finnmarken *Ende Juni* brütete, an der Petschora *den 17. Mai* eintraf und am Jenisei den Polarkreis gar erst *am 6. Juni* überschritt. Mithin ist auf das scheinbar *späte* Datum meiner Maibeobachtungen nicht viel Gewicht zu legen, so auffallend es auch immerhin sein mag. Mehr Beachtung verdient das stetig zunehmende Sondern in Paare und das zerstreute Vorkommen dieser letzteren bei dem sonst so geselligen Vogel. Endlich war die geschlechtliche Erregung der Pieper unverkennbar und in Steigerung begriffen. Die *Möglichkeit* des Brütens von *A. cervinus* in den Salzbalten der Dobrudscha ist also wohl nicht ganz auszuschliessen.

In der Lebensweise und insbesondere bei seinem Benehmen am Boden hat der rotkehlige Pieper Ähnlichkeit mit *A. pratensis*, erinnert aber auch in manchem und namentlich im Fluge eher an den Baumpieper. Vollkommen unbegreiflich ist es mir, wie J. PRAŽÁK (Z. Orn. Ostgaliziens, Journ. f. Orn. 1897, 322) geneigt sein kann den rotkehligen Pieper mit unserem Wiesenpieper zu vereinigen, — so wenigstens deute ich seine allerdings etwas dunklen Ausführungen und die Worte: «eine „gute“ Art ist *cervinus* nicht». Denn abgesehen davon, dass *cervinus* auch im Balge selbst im abgetragenen Herbst- und sogar im Jugendkleide stets leicht und vollkommen sicher durch die kräftige, *schwarze* Fleckung des Bürzels und der oberen Schwanzdecken unterschieden werden kann, ist er *im Freileben* ebenso wenig mit einem seiner Verwandten zu verwechseln, wie etwa *A. spipoletta*. Die etwas vorgebeugte Haltung des am

* Egy, PETÉNYITŐL származó, a Nemzeti Múzeumban található darabnak épséggel juniusi dátuma van.

* Ein Exemplar PETÉNYI's im Nat.-Museum trägt sogar ein Juni-Datum.

hajló tartása s a kissé az erdei pipisére emlékeztető repülése megadja annak saját típusát, melyről felületes ismeretség mellett is elég biztossággal felismerhető. Egészen kétségtelen azonban a különbség a hívó hangjában s a mily könnyű erről az erdei s a réti pipist egymástól megkülönböztetni, ép oly biztossággal árulja el az a rőtorku pipist. A réti pipis röviden s tiszta hangon hívogat: «pszt, pszt, pszt»-módra s szavában éles *sz* és rövid *i* hangzik, 5—8-szor ismétli azt, azután hallgat egy darabig s újra kezdi. Az erdei pipiske magas, nyujtottan s érdesen hívogat, miközben érthető, eseregő *r* is hangzik. A rőtorkú pipis végre felrepülése közben egyszer, legfeljebb kétszer s erősen megnyujtva adja a «piiiszt, piiiszt» hangot s ezt a magasságban s élességében a *hosszúfarkú czinke* jól ismert szavához hasonlító hívogatást nem egyhamar ismétli meg.

A præparált darabok gyomrában rovarmaradványokon kívül kis mennyiségben különféle fűmagot is találtam.

Alauda nigra FALK. Midőn márczius 26-án Babadaghból indulva a Pasa Kázla nevű falucskához közeleedtünk, az *Alauda sibirica*-éval egyező nagyságú szénfekete pacsirta röppent fel az útról közvetlen a koesi előtt s az út közelében levő sarjadzó vetésre szállt s ott esinosan tipegett ide s tova. Minthogy fegyvereink ez utazás alatt még tartóikban heverték jól elcsomagolva, be kellett érnem azzal, hogy a kocsit megállítatva vágyakozva nézegessem messzelátómmal ezt a ritka s annyira kívánt madarat. Megjegyzem még mellesleg, hogy mindjárt ez eset után vagy 100 darabból álló darúcsapaton hajtottunk keresztül, a mely nagyon is szokása ellenére alig 40—50 lépésnyi távolságból sem méltatott bennünket figyelemre.

Melanocorypha sibirica GM. Ezt a pacsirtát, melyet már a SINTENIS testvérek és COMTE ALLÉON kimutattak Dobrudsából, márczius 26-án láttam a Jeni-Chiöj nevű falucska közelében; néhány darab volt ott s egészen bizalmasan keresgélte táplálékát az út mentén. Utóbb csak egyszer láttam még április 6-án az Orta-Chiöj nevű tatár falunál, a hol 4—5 darab volt egy nagy fücsomókkal borított öreg ugaron, de nem

Boden seiner Nahrung nachgehenden Vogels, sowie der ein wenig an den Baumpieper erinnernde Flug verleihen ihm schon einen eigenen Typus, an dem man ihn selbst bei nur oberflächlicher Bekanntschaft mit ziemlicher Sicherheit erkennen wird. Ganz zweifellos verschieden aber ist der Lockruf, und so leicht nach demselben Baum- und Wiesenpieper auseinander zu halten sind, so sicher verrät derselbe auch die rotkehlige Art. Der Wiesenpieper lockt kurz und hell «psst, psst, psst», wobei ein scharfes, kurzes *i* mitklingt, stösst diesen Ruf 5—8-mal hintereinander aus, schweigt dann eine Weile und beginnt hierauf von neuem. Der Baumpieper lockt hoch, gedehnt und rauh, wobei ein deutliches, schnarrendes *r* mitklingt. Der rotkehlige Pieper endlich lockt beim Auffliegen ein-, höchstens zweimal *langgedehnt* «piiisst, piiisst» und wiederholt diesen in Tonhöhe und Schärfe dem bekannten Lockton der *Schwanzweise* nahe stehenden Ruf sobald nicht wieder. Im Magen der präparirten Stücke fand ich ausser Insectenresten auch kleine Mengen verschiedener Grassämereien.

Alauda nigra FALK. Als wir uns am 26. März von Babadagh aus dem Dörfchen Pascha Kázla näherten, flog eine einzelne kohlschwarze Lerche von der Grösse einer Kalanderlerche knapp vor dem Wagen über die Landstrasse und setzte sich unweit derselben auf die frisch hervorsprossende Saat, hier zierlich herumtrippelnd. Da unsere Gewehre auf dieser Fahrt noch wohl verpackt in ihren Kästen ruhten, musste ich mich damit begnügen, den Wagen halten zu lassen und das seltene und begehrte Exemplar sehnsüchtig durch das Glas zu beobachten. — Nebenbei bemerkt, fuhren wir gleich darauf mitten durch eine Schaar von etwa 100 Kranichen, welche uns, sehr gegen ihre sonstige Gepflogenheit auf kaum 40 bis 50 Schritte Entfernung, gar keine Aufmerksamkeit widmeten.

Melanocorypha sibirica GM. Diese schon von den Brüdern SINTENIS und COMTE ALLÉON für die Dobrudscha nachgewiesene Lerche sah ich am 26. März nahe dem Dörfchen Jeni-Chiöj in einigen Exemplaren an der Chaussee höchst vertraut ihrer Nahrung nachgehen. Später traf ich sie nur noch einmal, am 6. April bei dem Tatarendorfe Orta-Chiöj, wo sich 4 oder 5 auf einem mit grossen Grasbüscheln bestandenen alten Brachfelde herumtrieben, aber schlecht aushielten und nach einem auf zu grosse Ent-

várt be, s egy igen nagy távolságból megkísérelt lövés után elszállt.

Calandrella brachydactyla typica LEISL. E madárfaj két külsőleg meglehetősen eltérő típusa népesítette be a Jurilofka melletti pusztá dombokat; az egyik típusnak rozsdás volt a tollazata, míg a másik közönséges pacsirtaszürke színű volt, úgy hogy azt hittem a *C. brach. pispoletta* PALL. van előttem. TSCHUSI úr azonban, a ki szíves volt a magammal hozott darabokat beható vizsgálat alá venni, kijelentette, hogy valamennyi a tipikus *brachydactyla*.

Aegithalus caudatus typicus (L.) Április 8-án mintegy 5—6 darabból álló csapat a Tuțuiat gerinczén levő barna keselyű fészeknél közvetlen közelemben mozgolódott. *Valamennyi madár lészta fehér fejű volt, mind öreg és mind teljesen kifejelett színű.* Még csak egyszer, a következő napon hallottam ismeretes hívó hangjukat az erdőben.

Panurus biarmicus L. 1758. A deltának ama részein, melyeket bejártam, a barkós ezinke helyenként igazán közönséges jellemző madár; csak az erősen kevertvízű déli és keleti részen hiányzik egészen vagy lép fel csak gyér számban. Mindenkor sűrű náderdő kell néki. Rendesen egérmódra bujkál a legsűrűbb nádiban pár lábnyira a víz fölött, de néha kíváncsián felkúszik a magasba, s akkor egészen fönt a nádszál bokrétáján mutatkozik, s itt ereszt meg legszívesebben az ő csicsergő s czirpelő énekét. Mozgékonyágával s nyugtalanságával jókora területet kószál be s majd itt, majd ott hallatja kis ezüstharangéhoz hasonló «ting ting» szavát.

Április 15-én C. gróf egy nádi ölyvet lőtt Moru-Ghiölnél s ennek begyéből e ezinkének három teljesen ép tojását vette ki. Annyival is inkább örültem ez esetnek, minthogy azokban a csaknem hozzáférhetetlen moesarakban más-különbben csak véletlen útján kaphatjuk meg ennek az oly rejtett helyen fészkelő madárnak tojásait. Fiatal, már teljesen szabadjára eresztett fiatalokat először május 7-én láttam a Dranow és Periteasca közti báltákban. Minthogy ez az első tollazat aránylag kevésé ismeretes, röviden leírom itt. A sárgás alapszín valamivel világosabb s szennyesebb, mint az öregeknél, s

fernung abgegebenen Schusse vollends wegstrichen.

Calandrella brachydactyla typica (Leisl.) Zwei ihrem Äusseren nach ziemlich verschiedene Typen der Stummellerche bevölkerten die Steppenhügel bei Jurilofca, deren eine ein rostfarbiges Gefieder hatte, während die andere die gewöhnliche Lerchengraue Farbe trug, so dass ich glaubte *C. brach. pispoletta* Pall. vor mir zu haben. Herr v. Tschusi, der die Güte hatte, die mitgebrachten Exemplare eingehend zu untersuchen, erklärte jedoch alle als zur typischen *brachydactyla* gehörig.

Aegithalus caudatus typicus (L.). Eine Gesellschaft von 5 bis 6 Stück trieb sich am 8. April am Kamme des Tuțuiat bei einem Kuttengeierhorste in meiner unmittelbaren Nähe herum. *Sie waren alle rein weissköpfig und lauter alle, voll ausgefärbte Vögel.* Nur noch einmal, am folgenden Tage, hörte ich den bekannten Lockruf im Walde.

Panurus biarmicus (L.) 1758.

In jenen Teilen des Deltas, welche ich besuchte, ist die Bartmeise stellenweise ein wirklich gemeiner Charaktervogel; nur in dem schon stark brakigen Süden und Osten fehlt sie entweder ganz oder ist doch nur spärlich vertreten. Bedürfniss ist ihr jedenfalls ein dichter Rohrwald. Gewöhnlich schlüpft sie mausartig wenige Fuss über dem Wasser im dichtesten Rohr herum, klettert bisweilen aber neugierig in die Höhe und zeigt sich dann ganz oben auf der Spitze der Rohrfahnen, von wo aus sie gerne ihren zwitschernden und zirpenden Gesang hören lässt. Beweglich und unruhig wie sie ist, durchstreift sie ein ziemlich grosses Terrain und lässt bald hier, bald dort ihr an das Klingen eines Silberglöckleins erinnerndes «Ting ting» hören.

Am 15. April erlegte Graf C. bei Moru-Ghiöl eine Rohrweihe, aus deren Kropfe er 3 vollständig unversehrte Eier dieser Meise entleerte. Ich freute mich darüber umso mehr, als man sonst nur durch Zufall in jenen fast unzugänglichen Sümpfen des Geleges dieser so versteckt nistenden Meisen habhaft werden kann. Junge, schon vollkommen flügge Vögel sah ich zuerst am 7. Mai in den Balten zwischen Dranow und Periteasca. Da dies erste Federkleid verhältnissmässig wenig bekannt ist, gebe ich hier eine kurze Beschreibung desselben. Die gelbliche Grundfarbe ist etwas lichter und schmutziger

a fején, a hát tetején, a farsikon s az egész hasi oldalon elterjed; a hát alja egyformán fekete: a hímeknél a csőr s a szem között kis fekete folt jelzi az öregeket diszitó barkót. Az evezők feketék, a harmadiktól kezdve kívülről fehéren szegettek. A felkar evezői külső zászlójukon feketék, keskeny agyagsárga szegéssel, a belső zászlón fehéressárgásak. Barnássárga a farsík, a farkalja s a négy középső faroktoll, míg a többi fekete s a két szélső pár külső zászlóján ékalakú fehér volt van. A faroktollaknak ez a feketéje úgy látom színváltozással hajlik át a kifejlett öltözetet jellemző barnássárga színébe, mert a megvizsgált madarak középső faroktollain oldalvást még többnyire meg van a feketesség nyoma, míg a közvetlenül utánuk következő tollak tövén többé-kevésbé magasra nyuló sárga festődés látszik. A fiatal madarak szeme barnás, lába feketebarna. Az egyik, május 7-én lőtt nőténynnek szarubarnás volt a csőre, míg a fiatalkori ruházatú hímeknél valamivel világosabb sárga a csőr, mint az öregeknél.

Nagyon kíváncsi létükre gyakran a nádon átsikló esónak közvetlen közelében jelennek meg a barkós czinkék s ilyenkor a legszélső nádszállakon mászkálva s azok közt át-át bujva, kedves színezetükkel s ügyesen simuló, fürge mozdulataikkal a lehető legcsinosabb staffageját alkották meg az úszó nádberek festői képének. Mint egy-egy Mackart-csokor, olyanok ez k a nádas szigetek; az előtérben úszó vizirózsákkal, hetikén terjeszkedő harasztokkal s a fölöttük emelkedő magas, karcsú nádszállak lengő bojtjaival.

Mikor aztán e keretből egyszerre előbukkanak a barkósczinkék, grációzus mozdulatokkal nádszállról-szállra siklanak s végre farkukat könnyedén legyezőformába alakítva, félig nyitott szárnyukat lebocsátva, a fejtető finoman szürke tollait s fekete barkójukat felborzolva megzendítik ezüstesengetyűéhez hasonló, vidám «ting ting» szavukat s alig karhosszúságnyi távolságból vizsgáltatják okos, aranyszínű szemecskéikkel a esónakot s a benne ülőket — ilyenkor

wie bei den Alten und erstreckt sich über Kopf, Oberrücken, Bürzel und die ganze Unterseite. Der Unterrücken ist einfarbig schwarz; bei den Männchen steht ein kleiner schwarzer Fleck zwischen Schnabel und Auge als erste Spur des die Alten zierenden Bartes. Die Schwingen sind schwarz, von der 3. an aussen weiss gesäumt. Die Oberarmschwingen sind an der Aussenfahne schwarz mit schmalen lehmgelben Säumen, auf der Innenfahne weissgelb. Bräunlichgelb sind der Bürzel, sowie die Unterschwanzdecken und die 4 mittleren Steuerfedern, während die übrigen schwarz sind mit einem weissen Keilfleck an den Aussenfahnen der beiden äussersten Paare. Dieses Schwarz der Steuerfedern scheint mir durch Umfärbung in die bräunlich-gelbe Farbe des ausgefärbten Kleides überzugehen, denn die mittleren Schwanzfedern der von mir untersuchten Vögel zeigen meist noch spitzwärts Spuren von Schwarz, während die nächstfolgenden schwarzen Federn an der Basis eine mehr oder weniger weit heraufreichende gelbe Tingirung aufweisen. Die Augen der jungen Vögel sind bräunlich, die Füsse schwarzbraun. Bei einem am 7. Mai erlegten ♀ war der Schnabel hornschwärzlich, während die ♂♂ im Jugendkleide etwas leichter gelbe Schnäbel wie die Alten besaßen.

Bei ihrer grossen Neugierde erscheinen die Bartmeisen oft in unmittelbarer Nähe des durch das Rohr gleitenden Kahnés und bilden dann, auf den äussersten Rohrstengeln herumkletternd und dieselben durchschlüpfend, mit ihrer ansprechenden Färbung und den reizend glatten, flinken Bewegungen die anmutigste Staffage zu dem malerischen Aufbau eines schwimmenden Rohrboquets. Wie ein Mackartbouquet sind diese Rohrinsel arrangirt mit den im Vordergrund schwimmenden Wasserrosen, dem üppigen Grün des keck wuchernden Farrenkrautes und dem darüber emporragenden Chaos der hohen, schlanken Halme. Wenn dann die Bartmeisen plötzlich in diesem Rahmen auftauchen, unter graziösen Bewegungen von Halm zu Halm gleiten und endlich mit leicht gefächertem Schweif und gesenkten, halb geöffneten Flügeln, die zarten, grauen Scheitelfedern und den schwarzen Bart gesträubt, ihr frohes «Ting-ting» gleich einem Silberglöckchen erklingen lassen und auf kaum Armeslänge mit den klugen, goldenen Äuglein das Boot und seine Insassen mustern — dann wirkt das

mindez együttesen oly kedves és szép csendéletet nyújt, hogy nem birunk betelni nézésével s felejthetlen emléket visz magával mindenünk egy ép annyira kedves, mint a milyen őstermészeti mocsári idillről.

Ampelis garrulus L. Ápril 5-ének hajnalán ép egy barna keselyűfészek felé iparkodtam Cincurova környékén, midőn egyszerre a csontmadár jól ismert füttyülő és eszerregő hangja lepött meg, mely egy vén tölgy koronájából hangzott felém. Felpillantva észre is vettem a mintegy 40—50 darabból álló csapatot, de elrepült, mielőtt fegyverem töltését kieserélhettem volna. A SINTENIS testvérek a csontmadarat némely évben márczius havában észlelték az erdőben.

Phylloscopus trochilus L. és *Ph. rufus* BECHST. Tekintetbe véve, hogy a Dobrudsában az idei madárvonulás úgy látszik megkésett, nem tartatom különösen fontosnak azt az észlelésemet, hogy erdei utam alatt ápril elején *rufus* igen esékély számban mutatkozott, a *trochilus* meg úgyszólván teljesen hiányzott. Épen így volt ez a Jurilofka melletti erdőben is május közepén. A vonuláson ellenben mind a két faj elég gyakori volt a deltában, a szárazföld partja mentén, a lagunák nádas szigetein s a tengerparti fenyekeken s e helyeken épen a *trochilus* volt nagyobb számban. Meglehetősen hallgatagok ilyenkor, kivált a mocsarakban, melyek a rendes életmódjuknak nem felelnek meg s ez a körülmény rendkívül nehézzé teszi a pontos és megbízható jelentést ezekről a még mindig meglehetősen «homályos» alakokról. A legnagyobb gyakolottság mellett sem lehet ezeket a nádasban, egérmódra bujkáló, a pusztai dombok euphorbia- és bógáncsbozótja fölött tovasuhanó vagy épen a kopár sziklatörmelék körül lebegő madárkakat biztosan meghatározni. Mindenesetre szerencsés véletlen kell ahhoz, hogy ily körülmények közt a palæarktikus észak ritka formáit észlelhessük és elejthessük, mert ha bizonyos fajok mint kivált a szárnyukon szalagot viselők fel is tűnnek, mások igénytelen külsejükkel esalódásig hasonlítanak a mi közönséges formáinkhoz. De a legnagyobb nehézségek a subspecifikus formák finomabb különbségeinek megállá-

Ganze als ein so reizendes und anmutsvolles Stilleben, dass man sich nicht satt daran sehen kann und die unvergessliche Erinnerung mitnimmt an ein ebenso liebliches wie urwüchsiges Sumpfidyll.

Ampelis garrulus L. Als ich in der Morgenfrühe des 5. April einem Kuttengeierhorste bei Cincurova zustrebte, überraschte mich plötzlich der wohlbekannte pfeifende und schnarrende Lockton der Seidenschwänze, der aus der Krone einer alten Eiche zu mir herabdrang. Beim Aufschauen erblickte ich dann auch einen Flug von wohl 40 bis 50 Stück, welcher aber abstrich, ehe ich noch die Patronen wechseln konnte. Die Gebrüder SINTENIS beobachteten Seidenschwänze in manchen Jahren im März im Walde.

Phylloscopus trochilus (L.) und *Ph. rufus* (Behst.). Mit Rücksicht darauf, dass der Vogelzug heuer in der Dobrudscha im allgemeinen verspätet gewesen zu sein scheint, kann ich kein besonderes Gewicht auf den Umstand legen, dass während meiner Waldtour Anfang April *rufus* sehr spärlich, *trochilus* aber so gut wie gar nicht vertreten war. Im Walde von Jurilofca war es Mitte Mai ebenso. Auf dem Zuge dagegen waren beide Arten im Delta, längs der Festlandsküsten, auf den Rohrinseln der Lagunen und auf den Stranddünen nicht eben selten, und herrschte hier gerade der Fitislaubsänger vor. Sie benehmen sich dann ziemlich schweigsam, zumal an Plätzen, welche ihren sonstigen Lebensgewohnheiten nicht entsprechen, und dies erschwert eine genaue und verlässliche Berichterstattung über diese gegenwärtig noch immer ziemlich «dunklen» Formen ganz ausserordentlich. Selbst bei der grössten Übung wird man nicht immer die mäuseartig im Rohr herumschlüpfenden, über das Euphorbien- oder Distelgestrüpp der Steppenhügel hinhuschenden oder gar auf nacktem Felsgetrümmer einherflatternden Vögelchen zuverlässig bestimmen können. Es gehört jedenfalls ein glücklicher Zufall dazu, unter solchen Verhältnissen seltene Formen des palæarktischen Nordens zu bemerken und zu erbeuten, denn wenn sich auf gewisse Arten, wie besonders die mit Flügelbinden versehenen, auffällig machen, so sind andere wieder in ihrem unscheinbaren Äusseren unseren gewöhnlichen Formen zum Verwechseln ähnlich. Ganz besondere Schwierigkeiten aber hat es, die feineren Unterschiede

pítása elé gördülnek, minthogy ily esetben a kezelést megkönnyítő *biológiai jegyek* egészen hasznavehetlenek, egy nagy összehasonlítási anyag theoretikus feldolgozása pedig az ilyen kutató expedíció primitív viszonyai miatt csaknem lehetetlen. Pedig éppen a füzikék csoportja az, mely igen sok becses felvilágosítással szolgálhatna a vonulás irányára és utaira nézve. Márczius végén és április elején a *Ph. rufus* vonult nagyobb számban, utóbb azonban a *Ph. trochilus* volt az uralkodó, sőt május alatt csak ez utóbbi fajt találtam a báltákban s a halmok füves bozótjaiban.

A négy magammal hozott bőrből azonban sehoggy sem merek arra következtetni, hogy mely formák lakják a Dobrudsát s melyek vonulnak régig a területen túlnyomó számban. Három bőrnek, mely a *Ph. trochilus* formakörébe tartozik, ezek a jegyei: * a háti oldal színezete olajoszürke, a hasi oldalon sok a fehér, sárga lehelettel a mellen és kénsárga szárnyi kézesuklórészszel. A 3. és 4. evező a leghosszabb, a 2., az 5. és 6. között van hosszúságban. A szemcsillag sötétbarna, *a láb barna, talpa sárga*. A negyedik bőr, mely határozottan a *Ph. rufus* formakörébe tartozik, háti oldalán szintén olajoszürke, szennyes-szürke alsó oldala ellenben erősen borvörösséssel lehelt. A szárny formulája: $2 < 7$; $3 < 4$; $4 = 5$. Tschusi úr szíves meghatározásának az eredménye az, hogy az első 3 bőr *Ph. trochilus flaviventris* Vieill. A negyedik *Ph. rufus sylvestris* Meissn. = *Ph. rufus Meissneri* Pässler. Az éneket illetőleg megemlítésre méltónak tartom, hogy a Dobrudsza-beli *rufus* a «zilp-czalp»-ot nem úgy váltogatva mondja, mint a mi madarunk, hanem hosszabb közöket hagyva «zilp-czalp-czalp-czalp» módra szól, miközben a mélyebb hangot gyakran ismétli s csak ritkán szakítja meg a magasabb «zilp»-pel.

Acrocephalus palustris Bechst. 1802. A Dunának Tulceaától fölfelé elterülő füzes szigetein jó sok énekes nádiposzáta tartózkodik. A Cernavoda melletti Kara-Su-laposban ez a nádiposzáta igen nagy számban él s e nedves és termékeny

* Lásd Naumann. Új kiadás, II. kötet és Prazák, Journ. f. Orn. 1897. III. p. 267.

subspecifischer Formen da festzustellen, wo die sonst leichte Handhaben bietenden *biologischen Merkmale* ganz wegfallen und das theoretische Durcharbeiten eines grösseren Vergleichsmaterialies durch die primitiven Verhältnisse einer Forschungs Expedition nahezu unmöglich gemacht wird. Und gerade die Gruppe der Laubsänger könnte mehr als manche andere über Zugrichtung und Zugwege wertvolle Aufschlüsse bieten. Ende März und Anfang April überwog auf dem Zuge *Ph. rufus*, später aber *Ph. trochilus*, ja im Verlaufe des Mai begegnete mir in den Balten und im Grasgestrüpp der Hügel nur diese Art.

Aus den mitgebrachten 4 Bälgen wage ich jedoch keinerlei Schluss darauf zu ziehen, welche Formen die Dobrudscha besiedeln, und welche — wenigstens vorwiegend — dieses Gebiet auf dem Zuge durchstreifen. Drei Bälge, die dem Formkreise *Ph. trochilus* angehören, tragen folgende Merkmale: * Die Färbung der Oberseite ist olivengrau, die Unterseite zeigt viel Weiss mit gelbem Anflug auf der Brust und schwefelgelben Flügelbügen. Die 3. und 4. Schwinge sind die längsten, die 2. steht zwischen der 5. und 6. Die Iris war dunkelbraun, *der Fuss braun mit gelben Sohlen*. Der vierte Balg, entschieden dem Formkreise *Ph. rufus* angehörig, ist an der Oberseite ebenfalls olivengraulich gefärbt, an der schmutzig-trüben Unterseite aber stark weinrötlich überflogen. Schwingenformel: $2 < 7$; $3 < 4$; $4 = 5$. Herr v. Tschusi hatte die Güte, die ersteren 3 als *Ph. trochilus flaviventris* (Vieill.) und den letzteren als *Ph. rufus sylvestris* Meissn. = *Ph. r. meissneri* Pässler zu bestimmen. Bezüglich des Gesanges erscheint mir noch erwähnenswert, dass die Weidenlaubvögel der Dobrudscha das «Zilp-zalp» nicht in der bei unseren Vögeln üblichen alternirenden Weise, sondern in langsamen Intervallen wie «Zilg-zalg-zalg-zalg» etc. riefen, wobei der tiefere Ton oft wiederholt und nur selten durch das hellere «Zilg» unterbrochen wurde.

Acrocephalus palustris (Bechst.) 1802. Ziemlich viele Sumpfrohrsänger bevölkern die buschigen Weideninseln der Donau stromaufwärts von Tulcea. In der bei Cernavoda gelegenen Kara-Su-Niederung ist dieser Rohrsänger sehr

* Cfr. Naumann, Neue Ausgabe, Bd. II, und Prazák, Journ. f. Orn. 1897. III. p. 267 ff.

völgyvonulat buja vetései közül mindenünnen hangzik éneke. Bizonyára a subspecifikus alakok egyikével van itt tehát dolgunk, melyeket *horticolus*, *fruticolus* stb. néven már többször leírtak. A megfigyelt madarak éneke feltűnően hasonlít a sylviákéra s jelentékenyen különbözik a mi *horticolus*aink a hypolaisra emlékeztető énekétől, azokétól, melyekről CHERNEL és PRAŽÁK értekezett az Aquilában; mindazáltal félreismertetlenül igazi *palustris*-ének ez és semmi esetre sem téveszthető össze a *streperus* énekével. A Kara-Su-lapos nádiposzátái, melyek plaztikai jegyeik szerint még *sehogy sincsenek* meghatározva, énekük folytán ép annyira kétség kívül a *palustris*-csoportba tartoznak, mint a magyar alföld vetésföldjeinek lakói.

A *horticolus*nak NAUM. a *streperus*-csoportozó való hozzátartozóságának folytonos hangoztatása, melyet a *németek* részéről rendszeren, s most a NAUMANN-féle munka új kiadásakor újra tapasztaltunk, önkéntelenül azt a gondolatot ébreszti fel, hogy itt két *különböző subspeciesről* van szó, melyek egyike, az északnyugaton lakó inkább a *streperus*hoz, másika, mely délkeleten él, inkább a *palustris*hoz hajlik. Ezt a gyanítást újabban FLOERICKE is kimondta és részletesen kifejtette. (Journ. f. Orn. 1897 p. 178.)

Locustella luscinioides (SAVL.) Április 3-án egy erős délkeleti vihar s heves zivatar után a gyeerek egy egészen elbágyadt hím madarat hoztak e fajból, melyet Ciucurova falu kertjeiben, tehát az erdővidék szívében fogtak. A madár különben egészséges volt, de szörnyű sovány. Gyakran, sőt közönségesen találtam a nádi pirregőt a deltában. Itt Moru-Ghiölnél jegyeztem április 16., 17. és 18-án, mely alkalomból feltűnt nekem, hogy az a kevertvizü bálták alacsony nádjában is előfordult, nagy számban találtam azután május 6-án Dranov mellett, végre 7-én a Razim-tó nádas peremén Periteasca irányában, a hol már erősen sós a víz. A lagunák területében sehol sem találtam. Ez a pirregő is mindennél jobban szereti az ingó lápokot s valószínű, hogy a deltában s az egész Dobruzsában sehol sem hiányzik, hol ilyenféle akad. A hol csak pirregést hallottam, mindig

zahlreich vertreten, und überall erschallt sein Lied aus den üppigen Getreidefeldern dieser feuchten und fruchtbaren Thalfurche. Wir haben es hier also wohl mit einer der subspezifischen Formen zu thun, welche unter dem Namen *horticolus*, *fruticolus* etc. schon mehrfach beschrieben wurden. Der Gesang dieser Vögel war auffallend grasmückenartig und unterscheidet sich dadurch wesentlich von dem *Hypolais*-artigen Gesang der ungarischen hort., welche durch v. CHERNEL und PRAŽÁK in der «Aquila» besprochen wurden, hat aber trotzdem unverkennbar den Stempel des echten *palustris*-Gesanges und wäre keineswegs mit dem von *streperus* zu verwechseln. Die Rohrsänger der Kara-Su-Niederung, die allerdings nach ihren plastischen Merkmalen *nicht* determinirt wurden, gehören ihrem Gesange nach ebenso *unzweifelhaft zur palustris-Gruppe* wie die aus den Getreidefeldern der ungarischen Tiefebene. Das stete Betonen der Zugehörigkeit von *horticolus* Naum. zur *streperus*-Gruppe, wie es von *deutscher* Seite gewöhnlich und erst jetzt wieder bei der Neu-Herausgabe von NAUMANN's Werk erfolgte, erweckt unwillkürlich den Gedanken, dass man es hier mit *zwei verschiedenen Subspecies* zu thun habe, deren eine im NW heimische mehr dem *streperus*-, deren andere im SO wohnende mehr dem *palustris*-Charakter zuneige — eine Vermutung, die neuerdings auch FLOERICKE ausgesprochen und ausführlich begründet hat. (Journ. f. Orn. 1897, p. 178 ff.)

Locustella luscinioides (Savi).

Am 3. April brachten uns Kinder nach einem starken Südoststurm und heftigem Gewitter ein vollständig ermattetes ♂ dieser Art, das sie in einem Gärtchen des Dorfes Ciucurova, also im Herzen der Waldgegend, ergriffen hatten. Der Vogel war sonst gesund, aber entsetzlich mager. Häufig, ja fast gemein fand ich den Nachtigallrohrsänger im Delta. Hier notirte ich ihn bei Moru-Ghiöl am 16., 17. und 18. April, wobei mir sein Vorkommen im niedrigen Rohre der Brackbalten auffiel, dann am 6. Mai als häufig bei Dranow, endlich am 7. am Rohrrand des Razim gegen Periteasca, hier in bereits sehr salzigem Wasser. Im Lagunengebiete fand ich ihn allerdings nirgends. Auch dieser Schwirl bevorzugt vor allem das schwimmende Röhricht und dürfte im ganzen Delta, sowie im eigentlichen Donauthale nirgends fehlen, wo dieses vorhanden ist. Wo ich einen Schwirl hörte, war

csak a nádi pirregő mély hangja volt az; a másik két fajból egyetlen darab sem került szemem elé. Az a vita, mely ez előttem Velenczéről s a temeskubini dunai nádasokból ismeretes madár éneke miatt folyt a télen az «Ornith. Monatsberichte» s a «Term. Közl.» hasábjain, arra birt, hogy jó sok időt szánjak ennek a pirregőnek beható vizsgálatára s ezt megkönnyítette ama körülmény, hogy sok helyen *semmi idegen hang sem zavart* meg. Csak az egyhangú tompa pirregést s bevezetéskép a hulló vízcseppek neszét utánzó, folyton gyorsuló «tikk»-et hallottam, valamint hébe-korba az előttem szintén ismeretes «quik»-ot mint hívó vagy riasztó hangot, de bármilyen modulált *éneket nem hallottam*. Órámat kezemben tartva 2½ percze határoztam a *szakadatlan* pirregés idejét. A madár ilyenkor nagyon kinyitja a csőrét, torka jó erősen lüktet s így bizonyára úgy a belehelés, mint a kilehelés alatt is létrehozza sajátos hangját, egyenletesen és megszakítás nélkül.

Luscinola melanopogon TEM. 1815. Vonulása alatt márczius 28-án a Pasa Kázla melletti part bokrosában két vagy három fülemile-sítke közül egy himet ejtettem el mosódott színű tavaszi mezben. Április 17. és 18-án továbbá jó nagy számban találtam ezt a madarat a deltában Moru-Ghiölnél, valamint a Dunavaţ s a Gírla Cerneţi közt lévő területen, a hol a *Loc. luscinioides* mellett tömegre nézve az első volt a nádi fülemülefélék között. Azt hiszem, mindenütt megvan a deltában, a hol *tiszta édesvíz* s *uszó szigetek* vannak, mely utóbbi körülmény tapasztalataim szerint nélkülözhetetlen a nádi sitkének.

Az ilyen meglehetősen hozzáférhetetlen helyeken, hol a sűrű növényesoportozatok folytonosan apró mélyvizű nyílt tükrökkel változnak, itt hangzik fel ennek a csinos sitkének tiszta csengésű, fülemileszerű éneke; itt bujkál csekély magasságban az avult nád- és sásszárak khaotikus tömegében, száll sürrögő röpüléssel egyik nádesoporttól a másikhoz s kúszik fel olykor a nádszál csücsára, hogy innen feje tollait felborzolja, szárnyait lebocsátva és sajátos kerekded testtartásban daloljon egy keveset. Nótá-

es immer nur die tiefe, schnurrende Stimme des Nachtigallrohrsängers; keine der beiden anderen Arten kam mir zu Gesicht. Angeregt durch die in dem «*Ornith. Mon.-Ber.*» und dem «*Term. Közl.*» im Laufe des Winters geführte Polemik über den Gesang dieses mir von Velence und den Temes-Kubiner Donaurieden wohlbekannten Vogels, verwandte ich ziemlich viel Zeit auf ein eingehendes Beobachten dieses Schwirls, was dadurch besonders erleichtert wurde, das thatsächlich an vielen Orten *keine fremde Vogelstimme* beirrend einwirkte. Ich konnte nur das einförmige dumpfe Schnurren und das tropfende, immer schneller werdende Ticken des Vorschlages und noch hier und da den mir ebenfalls schon bekannten quiekenden Lock- oder Angstruf vernehmen, *aber keinen* wie immer modulirten *Gesang*. Mit der Uhr in der Hand beobachtete ich die Dauer des *unausgesetzten* Schwirrens durch 2½ Minuten. Der Vogel hält dabei den Schnabel weit geöffnet; die Kehle arbeitet ziemlich stark, und es muss daher der Sänger seinen eigentümlichen Ton sowohl beim Ein- wie beim Ausatmen gleichmässig und ohne Unterbrechung hervorbringen.

Luscinola melanopogon Tem. 1815.

Während des Zuges erlegte ich am 28. März in einer Dornhecke beim Strande von Pascha-Kázla von 2 oder 3 anwesenden Tamariskenrohrsängern ein altes Männchen im verwaschenen Frühjahrskleide. Ferner fand ich diesen Vogel am 17. und 18. April recht zahlreich im Delta bei Moru-Ghiöl, sowie in dem Gebiet zwischen dem Dunavaţ und der Gírla Cerneţi, wo er der Menge nach neben *Loc. luscinioides* gewiss der erste Rohrsänger war. Ich glaube, dass ihn das ganze Delta beherbergt, soweit *es reines Süßwasser* enthält und *schwimmende Inseln* aufweist, die meiner Erfahrung nach für den Tamariskenrohrsänger unentbehrlich sind. An solchen recht unzugänglichen Stellen, wo dichte Vegetationsgruppen fortwährend mit kleinen Blänken offenen und tiefen Wassers abwechseln, erschallt der klare, nachtigallartige Gesang dieses zierlichen Rohrsängers; hier schlüpft er in geringer Höhe durch das chaotische Gewirr alter Rohr- und Schilfhalme, fliegt schnurrenden Fluges von einer Rohrgruppe zur andern und klettert bisweilen auf den oberen Teil eines Halmes, um von da aus mit gesträubtem Kopfgiefeder, hängenden Flügeln und eigentümlich runder Haltung des Rückens sein Lied zu sin-

ját a Calamodus schönobænus módjára, de minden eszerregő mellékhang nélkül adja elő s lágy és telt hangjával s dala gazdag tagozottságával gyönyörködteti a hallgatót. Még a ki kevésbé gyakorlott a madárhangok felismerésében, a flótázó, fokozatosan emelkedő hangokból álló fülemilestrófa (a német «aufziehen»-nek mondja az igazi fülemile dalának e részét), mely bevezetője a félreismerhetlenül nádi fülemilestrófák egy egész sorának, mely azonban a hangnak tisztaságával, teltségével s kivált eredetiségével még az *Acroceph. palustris* énekét is nagyon felülmulja — bizonyára az is csakhamar felismeri, mely fajhoz tartozik az elrejtett énekes. Mert rejtve él ez a csinos madár s ugyancsak meg kell fáradsunk érte, ha meg akarjuk-látni; a figyelmes fül, mely biztosan meg tudja különböztetni a sűrű nádságból kihallatszó madárhangokat, az a legjobb eszköz, melylyel e faj jelenlétéről tudomást szerezhethünk. Vannak épen nem mondható a fülemiletsitke, sőt gyakran a megfigyelő közvetlen közelében bujkál a nádban vagy egészen mellette vagy fölötte gyűjt rá dalára legkevésbé sem törődve az emberi alak idegenszerű voltával; de egész életmódja rejtettebb, mint a többi nádi dalosé.

Dendrocopus maior (L.) A három magammal hozott bőr közül 2, mely a Han-Cearca melletti erdőből való, teste aljának s feje oldalának tiszta fehér színével erősen megközelíti a *P. major cissát*, s ettől csak sötétebb, sárgás homloka által különbözik.

Picus leuconotus typicus (BECHST.) Az egyetlen, Ciucurovánál lőtt darabnak sajnálatomra elronesolta a lövés a háti foltját; színezetének többi részében azonban sokkal inkább hasonlított ez az érdekes madár a hazánkban élő tipikus *leuconotusra*, mint a déliebbi *liffordira*, mely utóbbira csak a lágyékán lévő sárgás futtatással emlékeztet kissé. Megjegyzem mellesleg, hogy ehhez hasonló darabom van Diós-Jenőről, hol azt 1896/97 telén ejtettem el.

Alcedo ispida L. A lőtt darabok mind ahhoz a tipushoz tartoztak, a mely csaknem egészen eléri a *bengalensis* formáját. Színben és méretekben megegyeznek evvel; csőrük ellenben, bár karesübb, körülbelül csak oly hosszú, mint a tipikus *ispidáé*.

Dieses wird nach der Weise des Schilfrohrsängers, aber ohne alle schnarrenden Zwischentöne vorgetragen und erfreut durch den weichen, vollen Ton, sowie die reiche und angenehme Gliederung. Selbst den im Erkennen von Vogelstimmen weniger Geübten wird der flötende, in aufsteigender Tonfolge gegebene Nachtigallenschlag (das sog. «Aufziehen» der Nachtigall) als Einleitung zu einer Reihe unverkennbarer Rohrsängerstrophen, welche aber an Reinheit, Fülle des Tons und namentlich an Originalität selbst den anmutigen Gesang des Sumpfrohrsängers weit übertreffen, gewiss schnell über die Artangehörigkeit des versteckten Sängers aufklären. Denn versteckt lebt dieser niedliche Rohrsänger, und man hat seine liebe Mühe, seiner ansichtig zu werden; ein wachsames Ohr, welches die aus dem dichten Röhrriecht erschallenden Vogelstimmen sicher zu unterscheiden vermag, ist das beste Mittel, Kenntniss von der Anwesenheit dieser Art zu erlangen. Scheu ist der Tamariskenrohrsänger zwar nicht und schlüpft oft dicht vor dem Beobachter im Rohre herum oder lässt wohl gar unmittelbar neben und über ihm sein Liedchen erschallen, ohne sich im mindesten um die fremdartige Erscheinung des Menschen zu kümmern, aber seine ganze Lebensweise ist versteckter als die anderer Rohrsänger.

Dendrocopus maior (L.). Von 3 mitgebrachten Exemplaren nähern sich 2 aus den Wäldern von Han-Cearca stammende durch das reine Weiss des Unterkörpers und der Kopfseiten stark dem *P. maior cissa*, von welchem sie sich nur durch die dunklere, gelblich gefärbte Stirn unterscheiden.

Picus leuconotus typicus (Behst.) Einem bei Ciucurova erlegten Exemplar war leider der Rückenfleck zerschossen; im übrigen Gefieder gleich der interessante Vogel jedoch weit mehr dem typischen *leuconotus* unserer Heimat wie dem südlichen *liffordi*, an welchen nur der gelbliche Anflug der Unterseite an den Flanken etwas erinnert. Ein ähnlich gefärbtes Stück besitze ich, beläufig bemerkt, auch aus Diós-Jenő, wo es im Winter 1896/97 erlegt wurde.

Alcedo ispida L. Die erlegten Stücke gehörten sämtlich einem Typus an, welcher fast vollständig die Form *bengalensis* erreicht. Färbung und Maasse stimmen mit dieser überein; der Schnabel jedoch ist, wenn auch schlanker, so doch nur etwa so lang wie bei der typischen *ispida*.

Vultur monachus L. A barna keselyű számában észlelt ijesztő megfogyatkozásnak, mely a régebbi jelentések adataival szemben érezhető, az erdők letarolása s az evvel kapcsolatos nyugtalanítás lehet az oka. Azonkívül a pásztorok is sok fészekaljat szednek ki évenként, részint hogy *megegyék* a tojást, részint hogy azt kuriozumként vihessék haza a falvakba. A varjak, szarkák s a hollók is erősen járnak a tojásokra őrizetlen pillanatokban. Közvetve a keresen-súlyom is bűnös e dologban, mert folytonosan háborgatja ezt a nagy otromba keselyűt és a szó szoros értelmében órákig nyugtalanítja s lehet, hogy ezáltal is megkönnyíti a tolvaj csöcselék titkos munkáját. Más tekintetben határozottan kedvezők a barna keselyű életföltételei a Dobrudsában s a madár maga az emberektől keveset szenved.

A mily otrombának s utálatosnak látszik ez a hatalmas madár a közelben, oly pompás látványt nyújt, mikor szárnya szabadjárá a levegőbe kerül. Különösen az a pompás légi játék ragadta meg figyelmünket, a melyet a hím szokott üzni a fészek fölött. E játékban a *függés* egy neme tűnik fel, a mikor is a keselyű fél perezig nyugodtan áll a levegőben s csak legkülső, ujjak módjára szótterpesztett legvégsőbb evezői vannak le- és fölirányuló remegő mozgásban.

Két kézzel próbáltuk ugyanezt a mozgást egy frissen lőtt keselyű szárnyával utánózni, de minden erőlködésünk mellett sem birtunk még csak megközelítő gyorsaságú mozgást is létrehozni a levegő ellenállása miatt. Mily bámulatos izomerő lakozhatik ebben a madárban, hogy oly nyugodtan, szinte játszva, *szárnya hegyével* is le tudja ezt az ellenállást küzdeni! Ezzel egyidejűleg egy más játékot is űztek a keselyűk, mely már igazán irigységet keltett a nézőben. Szárnycsapás nélkül ferdén emelkedve bizonyos magasságig, egyszerre becsukják hatalmas szárnyukat s hanyat homlok zuhannak lefelé. Mint egy kődarab, fejét le, farkát fölfelé irányítva zuhan a madár száz méternyire s még többre, de egyszerre kitérülnek a szárnyai messzire hangzó zúgással és csengéssel — s megtört a szédületes zuhanás ereje, könnyed kanyarodás-

Vultur monachus L. Die erschreckende Abnahme, welche der Bestand der Kuttengeier älteren Berichten gegenüber zeigt, dürfte ihren Hauptgrund in der Devastirung der Wälder und den damit verknüpften Beunruhigungen haben. Ausserdem werden jährlich viele Gelege von Hirten ausgehoben und *teils verzehrt*, teils als Curiosum in die Dörfer mitgenommen. Auch Krähen, Elstern und Kolkraben stellen den Eiern in unbewachten Augenblicken stark nach. Mittelbar mag da auch den Blaufussfalken eine Mitschuld treffen, denn fortwährend neckt er den grossen, plumpen Geier, lässt ihn thatsächlich stundenlang nicht zur Ruhe kommen und erleichtert dadurch möglicherweise jenem Diebsgesindel sein heimliches Thun. Sonst sind die Lebensbedingungen für den Kuttengeier in der Dobrudscha durchaus günstig, und Nachstellungen seitens der Menschen erfährt er nur wenig.

So plump und ekelhaft der gewaltige Vogel in der Nähe aussieht, so prachtvoll erscheint er fliegend in freier Luft. Besonders fesselten uns die geradezu herrlichen Flugspiele, welche das Männchen am Horste auszuführen pflegt. Hierbei ist namentlich eine Art *Rütteln* auffallend, wobei der Geier halbe Minuten lang ruhig in der Luft steht, und *nur* die äussersten, fingerartig gespreizten Handschwingen in zitternder Bewegung auf- und niederschlagen. Wir versuchten *mit beiden Händen arbeitend* dieselbe Bewegung mit der Schwinge eines frisch geschossenen Geiers auszuführen, vermochten jedoch bei allem Kraftaufwand nicht, den Luftwiderstand mit nur annähernd gleicher Geschwindigkeit zu besiegen. Welch' kolossale Muskelkraft muss diesen Vögeln innewohnen, dass sie so ruhig, ja spielend, *mit den äussersten Flügelspitzen* nur diesen Widerstand überwinden! Gleichzeitig trieben die Geier noch ein anderes Spiel, dessen Anblick geradezu neid-erregend war. In schiefer Richtung ohne Flügelschlag bis zu einer gewissen Höhe aufsteigend, schlossen die Vögel plötzlich mit einem Ruck die gewaltigen Fittiche und *warfen* sich ordentlich nach vorn kopfüber herunter. Wie ein Stein, den Kopf senkrecht nach unten, den Stoss nach oben gerichtet, saust der Geier hundert Meter und mehr herab, plötzlich öffnen sich die Schwingen mit weithin hörbarem Brausen und Klingen — die Wucht des schwindelnden Falles ist gebrochen, in leichter Bogen-

sal lendül a madár újra fölfelé s aztán elülről kezdí játékát, hússzor, harminczszor s még többször ismételve azt. Nem hiszem, hogy van még madár, mely párzási légi játékában olyan felséges méltóságot, annyi kecsességet s e mellett annyi ősi vadságot oly korlátlan erőt tudna kifejteni, mint a barna keselyű, akár midőn szárnycsapás nélkül írja le esavaros köreit, akár midőn hintázó röpüléssel kötődik párjával, függve lebeg az aetherben vagy akár végre az elébb említett szilaj zuhanásait végzi.

Gyalogosan is igen fürge ez a keselyű; tapasztaltam ezt az egyik szárnyalt nősténynél, a mely a legsűrűbb cserjés között egy megsebzett fácánkakas gyorsaságával iramodott tova.

A parlagi saséra emlékeztető krárogásán kívül légi játéka és kivált függése közben ölyvéhez hasonló éles füttyülését hallottuk, mely gyakran és gyors egymásutánban ejtve ki «klüih-klüih»-módra hangzott, s lehet, hogy párzási hang.

Azok a fészkek, melyeket fölkerestem, többnyire keskeny, messzire körüllátást nyújtó hegyormokon állottak, rendesen a fiatalabb erdőből egyenkint kimagasló öregebb fákon, ritkán a zárt lábaserdőkben. A Han-Cearca körül lévő ésöndes erdőkben, hol a barna keselyű még nagyobb számban akad, rendesen több fészket találtam együtt kisebb területen. Két ilyen «kolonia», mely 3—4 fészekből állott, lakatlan volt; a harmadikon azonban öt fészek el volt foglalva, s 2 üres. A lakott fészkek legszélsői mintegy félóra járásnyira voltak egymástól. A fészkek alacsony, de igen széles, 2 méternél nagyobb átmérőjű. Anyaga vékony száraz ágból kerül ki; olyan hatalmas dorongokat, a melyneket a réti sas szokott a várába czipelni, a barna keselyű úgy látszik nem bír el a gyöngé, petyhüdt lábaival. A fészkek lapos mélyedésének kibéleléséhez a legkülönbözőbb anyagok szolgálhatnak. Az egyik fészkekben egy majdnem teljes rókabőr darabjai voltak a farokkal együtt, s mellette kevés kecskeszőr, a többi négy fészkekben jókora esomó birkagyapjú és kecskeszőr, továbbá birka- és marhabőrdarabok szőröstül. Minden fészkekben csak 1 tojás volt; az egyik la-

linie schwebt der Vogel wieder nach oben, und das Spiel beginnt von neuem, um in derselben Weise 20—30-mal und öfter wiederholt zu werden. Ich glaube nicht, dass die Balzflugspele irgend einer anderen Vogelart so viel majestätische Würde, so viel Grazie und dabei so viel urwüchsige Wildheit und schrankenlose Kraft aufweisen wie die des Kuttengeiers, mag er nun ohne Flügelschlag seine weiten Schraubenlinien ziehen, gaukelnden Fluges mit dem Gatten sich necken, rüttelnd im Äther schweben oder die mutwilligen, eben erwähnten Karpriolen ausführen. Zu Fuss ist dieser Geier äusserst flink, wie ich an einem geflügelten Weibchen erfuhr, welches etwa mit der Geschwindigkeit eines angeschossenen Fasanenhahns spornstreichs im dichtesten Unterholz davonlief. Ausser einem dem Rufe des Kaiseradlers ähnlichen Krächzen hörten wir gelegentlich der Flugspele und besonders beim Rütteln ein bussardähnliches, scharfes Pfeifen, welches oft und rasch hintereinander ausgestossen etwa wie «Klüih klüih» klingt und möglicherweise den Balzruf darstellt.

Die von mir besuchten Horste standen meist auf schmalen, einen weiten Überblick gewährenden Bergnasen, gewöhnlich auf einzelstehenden alten Überständern im jüngeren Holze, selten im geschlossenen Hochwalde. In den stillen Wäldern um Han-Cearca, wo der Kuttengeier noch häufiger vorkommt, fand ich in der Regel mehrere Horste in kleinem Umkreise beisammen. Zwei solcher «Colonien», die aus 3—4 Horsten bestanden, waren unbewohnt; in der dritten dagegen erwiesen sich 5 Horste als betflogen und 2 als leer. Die äussersten der bewohnten Horste standen etwa eine halbe Gehstunde von einander entfernt. Der Horst ist niedrig, aber äusserst breit mit einem Durchmesser von mehr als 2 Metern. Als Material dienen schwache, dünne Ästchen; so gewaltige Knüppel, wie sie der Seeadler in seine Burg einzutragen pflegt, dürfte der Kuttengeier mit seinen schwachen, schlappen Fängen eben nicht bewältigen können. Zum Auslegen der flachen Mulde werden die verschiedenartigsten Stoffe verwendet. Ein Horst enthielt die Fetzen so ziemlich eines ganzen Fuchsbalges sammt der Rute, und Ziegenhaar, weitere 4 Horste ziemliche Packen von Schaf- und Ziegenwolle, sowie Stücke von Schaf- und Rinderhaut nebst den daran sitzenden Haaren. Die Horste ent-

kott fészkek április 7-én még üres volt; egy másikban, melyet Ciucurova mellett találtunk, április 3-án 2 tojás volt, de ezeket kiszedték a bolgár pásztorgyerekek. A barna keselyűnél biztosan észlelt késői költések valószínűleg másodszori tojásrakásból származnak, s ez eset a tojásokat fenyegető sokféle veszély miatt gyakrabban fordulhat elő.

A keselyűknek fészük körül való viselkedése igen különböző. Egyesek feltűnően vadak voltak s ott hagyták a tojást, mielőtt még 200 lépésnyire közeledhettem volna, mások meg igen makacsul ülték a tojást s alig lehetett őket a fa döngetésével s lármával tovaszállásra bírni. Ha megszűnt a háborgatás, úgy rendesen nem sokára — legkésőbb fél óra múltán — megjön a keselyű a fészkére, a melyre néhány alacsonyban a fák hegye között leírt kör után közvetlenül szokott rászállni, a mikor is csaknem a sarlós fecske módjára kapaszkodik a fészkekre, szárnyával egyensúlyozza helyzetét s néhány esetlen mozdulat után eltűnik a fészkekben. A fészkeknek a madár súlyától lenyomott s kiöblösödött helye mutatja rendes beszállási pontját.

Elszállása előtt felemelkedik a madár, a fészkek előbb említett pontjáról gyorsan körültekint s azután ívalakban vágódik ki oly hirtelenül, hogy mikor szárnyait kitarja, már rendesen túl van a sörétlövés határán. Ha első hazaszállásakor észrevette a keselyű az elrejtett megfigyelőt, rendkívül óvatos lesz s ez esetben tapasztalataim szerint itt is mint a többi nagy ragadozónál legjobban teszszük, ha ott hagyjuk a helyet, egy ideig békében hagyjuk a keselyűt s aztán csak térünk újra vissza egy kísérőnkkel. Ezzel az emberrel, kinek azután lehetőleg feltűnően kell elhagynia a helyet, *egy más ponton* befödötjük magunkat jó sűrű lombozattal. A keselyű távozó kísérőnket többnyire krákogva kíséri tetemes magasságban, de azután egyenesen és teljesen gyanútlanul tér vissza a fészkére. Úgy látszik a különbséget, hogy csak *egy ember* vagy *kettő* hagyta-e el a helyet, nem méltatja kellő figyelemre. A madárnak abbéli szándékát, hogy fészkére szálljon, már messzi-

hielten alle nur 1 Ei; ein befogener war am 7. April noch leer; ein anderer wies bei Ciucurova am 3. April 2 Eier auf, wurde aber von bulgarischen Hirtenbuben ausgenommen. Die wiederholt beim Kuttengeier festgestellten späten Bruten dürften zweiten Gelegen zuzuschreiben sein, welche bei den vielen Gefahren, denen die Eier ausgesetzt sind, wohl öfters vorkommen mögen. Sehr verschieden ist das Benehmen der Geier beim Horste. Einige waren ausnehmend scheu und verliessen das Ei, bevor ich mich noch auf 200 Schritte genähert hatte; andere sassen hingegen sehr fest und waren kaum durch Klopfen, Schreien und Lärmen zum Abstreichen zu bewegen. Ist die Störung vorüber, so kehrt der Geier in der Regel bald — höchstens nach einer halben Stunde — zum Horste zurück, auf den er nach einigen niedrig zwischen den Baumwipfeln gezogenen Kreisen direct aufzuhocken pflegt, wobei er sich fast nach Art des Mauerseglers anklammert, mit den Schwingen das Gleichgewicht zu erhalten sucht und dann mit einigen plumpen Bewegungen im Inneren des Horstes verschwindet. Eine durch das Gewicht des grossen Vogels niedergedrückte und ausgebuchtete Stelle bezeichnet den gewöhnlichen Anflugsplatz. Beim Abstreichen richtet sich der Vogel im Horste auf, blickt an der erwähnten Stelle rasch nach allen Seiten und wirft sich dann im Bogen so plötzlich heraus, dass er bei Entfaltung der Schwingen schon mehrere Meter vom Horstrande entfernt und nach den ersten Flügelschlägen so ziemlich ausser Schrotschussweite ist. Hat der Geier beim ersten Zustreichen den versteckten Beobachter gemerkt, so wird er ausserordentlich misstrauisch, und ist es dann meiner Erfahrung nach hier wie bei anderen grossen Raubvögeln das Beste, den Platz zu verlassen, dem Geier eine Zeit lang Ruhe zu gönnen und dann mit einem Begleiter wieder zum Horste zurückzukehren. Durch diesen, der dann möglichst auffällig den Platz verlassen muss, lässt man sich *an einer anderen Stelle* in einen recht dichten Schirm einbauen. Der Geier folgt dem Fortgehenden meist krächzend in beträchtlicher Höhe, kehrt aber dann direct und ganz unbekümmert zum Horste zurück. Er scheint den Unterschied, ob nur *ein Mann* oder *zwei* den Platz verlassen haben, nicht entsprechend würdigen zu können. Die Absicht des Vogels, den Horst anzunehmen, erkennt man schon

ről észre lehet venni arról, hogy ilyenkor messzire lelógatja lábát nyitott karmokkal, míg máskülönben röptében azt farka alatt elnyujtva hordja. Fészken rendszeren simán ellapulva fekszik s fejét a rözse szélén nyugtatja, de a közeledő zörejre felkapja azt s mindenesetre nagyon élesen figyel kifelé. A hímeket csak egyszer találtam a költésben, részben, még pedig a délelőtti órákban. Délben fölváltotta őt a nőstény, melyet utóbb lelöttem, miután hasztalan lestem a nagyon óvatos, magasan fölöttem keringő hímre, melyről a ciucurovai vadászok mondták, hogy a másik keselyű közeledtére nyugodtan tovaszállt. Minden további esetben a nőstények ültek a délelőtti órákban; eléggé pontosan délben jelentek meg azután a hímek, s lehet, hogy ez időben felváltás szokott történni. Közvetlenül napnyugta előtt mindkét nemet láttam, a mint fészke közelében légi játékaikat űzte; az alkonyat beálltával a nőstény a fészkekbe bújott, míg a hím a közelben vagy ugyanazon a fán telepedett meg egy ágon.

Felejthetlenül marad előttem az április 8-iki este, mikor is a *Vurful Stanavanciu* (Dajaman hegyláncz) csúcsán a festői hegyi tájról elém táruló pompás kilátás és színekben ragyogó esti világítás mellett *három* lakott barna keselyű-fészket pillanthatunk be egyszerre és gyönyörködhettünk a hatalmas madarak páratlan szépségű légi játékában.

Már a hajnal derengése ébren találja a keselyűt s ezért soha se is sikerült azt álmában belopnom. A dögön is korai reggeli órákban jelenik meg, de természetesen az egész napon át ide s tova szállong, ha nem talált mindjárt terített asztalra. Mint a többi dögevő, ez is hihetetlen mennyiséget bír egyszerre magába szedni. A Ciucurova mellett lőtt elég kicsiny termetű nőstény begyében egy ló tüdejének, májának s veséjének egész friss maradványait találtam, mintegy 5 kilogrammnyi súlyban. Jelenleg úgy látszik az Issacától Hársováig terjedő dunai baltok a főportyázó területe, egyrészt, minthogy itt mindig bőségben akad a partra vetett dög, másrészt, mert a terület legtöbb barna keselyűje a Cocosu, Han-Cearca, Mačin és Greči körül álló csöndes hegyi erdők-

von weitem daran, dass er die Ständer mit gespreizten Fängen dann lang herabhängen lässt, während er sie sonst im Fluge nach hinten unter dem Stoss ausgestreckt trägt. Im Horste liegt der Vogel meist glatt niedergedrückt und lässt den Kopf auf dem Reisigrande ruhen, um ihn nur bei nahendem Geräusch zu erheben und dann allerdings scharf genug auszuspähen. Beim Brutgeschäfte fand ich nur einmal das ♂ und zwar in den Vormittagsstunden. Dasselbe wurde Mittags vom ♀ abgelöst, welches ich erlegte, nachdem ich stundenlang erfolglos auf das äusserst misstrauische, hoch über mir kreisende ♂ gelauert hatte, welches Jäger aus Ciucurova beim Nahen des zweiten Geiers ruhig fortstreichen gesehen hatten. In allen übrigen Fällen sass während der Vormittagsstunden das ♀ im Horste; ziemlich genau um Mittag erschienen dann gewöhnlich die ♂♂, und es ist möglich, dass in dieser Zeit eine Ablösung stattfindet. Knaßp vor Sonnenuntergang sah ich beide Gatten in der Nähe des Horstes ihre Flugspiele aufführen; bei Eintritt der Dämmerung schlüpfte das ♀ in den Horst, während das ♂ in der Nähe oder am Horstbaume selbst auf einem dünnen Aste fusste. Unvergesslich bleibt mir der Abend des 8. April, wo wir vom Gipfel des *Vurful Stanavanciu* (Dajaman-Kette) aus bei prachtvoller Fernsicht über das malerische Bergland und bei herrlicher, farbenprächtiger Abendbeleuchtung *drei* beflogene Kuttengeierhorste auf einmal übersehen und uns an den unvergleichlich schönen Flugkünsten der gewaltigen Vögel erfreuen konnten.

Schon in der Morgendämmerung sind die Geier wieder munter, weshalb es mir auch nie gelang, dieselben noch im Schlafe zu überraschen. Am Aase erscheinen sie ebenfalls in den frühen Morgenstunden, streichen aber natürlich den ganzen Tag über herum, wenn sie nicht gleich einen gedeckten Tisch finden. Wie alle Aasvögel verzehren sie unglaubliche Quantitäten auf einmal. Dem Kropfe des bei Ciucurova geschossenen, ziemlich kleinen Weibchens entleerte ich ganz frische Reste von Lunge, Leber und Nieren eines Pferdes im Gewichte von nahezu 5 Klgr. Ihr Hauptrevier scheinen gegenwärtig die Donaubalten von Issaceca bis Hársova zu sein, einerseits weil hier immer angeschwemmte Kadaver zur Genüge vorhanden sind, andererseits weil die meisten Kuttengeier der Provinz eben noch in den stillen Bergwäld-

ben lakozik. A terület belsejében és kivált északkeleti részében ritkán látható s még a nagy keselyű-gyülekezetekben is csak egyesével. Így Slava russésca mellett 32 *Gyps fulvus* között csak egy barna keselyüt láttam s a Jurilofkánál május 13-án egy ló hulláján lakmározó 10 vagy 12 fakó keselyű között is csak három barnát.

Oly esetet írok le itt alább, melynek valóságáról Han-Cearcában teljesen megbizonyosodtam. E faluban lakó egyik paraszt itteni általános szokás szerint «votkától» kapatosan lefeküdt a mezőn egy szénarakásra. Egyszerre a lágyékában érzett metsző fájdalomra ébredt fel s rémülettére egy Kara-Kartal karmai közt látta magát (így nevezik ott a barna keselyüt). A halottnak vélt ember hirtelen megelevenedésétől szintén holtra rémült madár nem bírt fölrepülni, mert karmai igen beelakadtak áldozatának ruháiba és szárnyával verdesve s csőrével vagdalódzva iparkodott kényelmetlen helyzetéből szabadulni. A hatalmas csapásoktól félig elkábultan s a rémülettől csaknem eszméletét veszítve küzdött a paraszt egy ideig a hatalmas keselyűvel, míg végre sikerült kését előrántania s a beakadt karmokat *elvágnia!* A megesonkított madár repülve menekült s a paraszt maradt hát győztes, de rútul összeverve, karmolva és sok sebből vérezve s e küzdelme emlékeiként most is viseli a sebek helyeit. Hogy mily szörnyű csapásokat tud a barna keselyű szárnyaival osztogatni, tapasztalhattam a Han-Cearcabeli házigazdám, kinek egy megsebzett keselyű szárnya kézizületének egyetlen csapásával 3 cm. hosszú sebet szakított feje bőrén a füle mögött.

Circus aeruginosus L. Két érdekes színezetű darabot hoztam magammal. Az egyik április 29-én Portița mellett lőtt öreg nőstény, fakó tollazatával tűnik fel, mely egészen a fakó keselyűére emlékeztet. Csak alsó oldala barnavöröses, de még mindig világosabb a rendesnél. Fejének teteje tisztafehér s csak a nyakszirtje néhány tollának van rozsdasárga szegése és sötét szárfoltja; álla és torka szintén fehér, rozsdás lehelettel. Vállí foltjai igen nagyok és fehérensárgás, barna szárfoltokkal rajzolt tollakból alakultak. Épen ilyen tollak vannak háta

derne von Cocoșu, Han-Cearca, Mačin und Grečihausen. Im Binnenlande und besonders im NO sieht man ihn selten und selbst bei grossen Geier-Ansammlungen nur in wenigen Exemplaren. So sah ich bei Slava russésca unter 32 *Gyps fulvus* nur einen Kuttengeier und am 13. Mai bei Jurilofca an einem Pferdekadaver drei zwischen 10 bis 12 Gänsegeiern.

Die Wahrheit folgender Geschichte wurde mir in Han-Cearca auf das bestimmteste versichert. Ein Bauer aus dem Dorfe hatte sich im landesüblichen Wotka-Rausche auf einem Heuhaufen an Felde niedergelegt. Plötzlich erwacht er durch einen heftigen Schmerz in den Weichen und sieht sich zu seinem Entsetzen in den Fängen eines *Kara-Kartal*, wie hier der Kuttengeier genannt wird. Der über das plötzliche Lebendigwerden der vermeintlichen Leiche seinerseits ebenfalls in Todesangst versetzte Vogel vermag nicht aufzufliegen, da er die Fänge zu fest in die Kleider seines Opfers verwickelt hat, und sucht sich durch Flügelschläge und Schnabelhiebe aus seiner misslichen Lage zu befreien. Durch die gewaltigen Hiebe halb betäubt und vor Angst und Schrecken fast brennungslos kämpft der Bauer eine Weile mit dem mächtigen Geier, bis es ihm endlich gelingt, sein Messer zu ziehen und die verkrallten Fänge — *abzuschneiden!* Der verstümmelte Vogel suchte fliegend das Weite, und der Bauer behauptete arg zerschlagen, zerkratzt und aus vielen Wunden blutend als Sieger das Schlachtfeld, soll aber die Narben aus diesem Kampfe noch als Erinnerung am Körper tragen. — Wie furchtbare Schläge der Kuttengeier mit dem Flügel auszuteilen vermag, sah ich an meinem Hauswirt in Han-Cearca, dem ein angeschossener Geier mit einem einzigen Schlage des Flügelbuges einen etwa 3 cm. langen Fleischriss in die Kopfhaut hinter dem Ohre beibrachte.

Circus aeruginosus (L.). Zwei Exemplare von interessanter Färbung brachte ich mit. Das eine, ein am 29. April bei Portița geschossenes altes ♀, zeichnet sich durch ein fahles, im Tone der Gesamtfärbung an den alten Gänsegeier erinnerndes Gefieder aus. Nur die Unterseite ist braunrötlich, aber immerhin noch lichter wie gewöhnlich. Die Kopfplatte ist rein weiss, und nur im Nacken haben einzelne Federn rostgelbe Ränder und dunkle Schaftstriche; Kinn und Kehle sind ebenfalls weiss mit rostigem Anfluge. Die Schulterflecke sind sehr aus-

tetejének a nyakszirtig terjedő barna tollzatába tűzdelve. A másik darab, mely a bonczolás eredménye szerint fiatal hím, olyan ruhában van, milyent tulajdonkép igen vén nőtényeknél szoktunk látni; csak a fej a fülfedőkkel együtt csaknem tiszta fehér, fekete szárfoltokkal a fej-tetőn. Általában úgy találom, hogy az ottani barna rétihéjak rozsdavöröses feji tájai határozott hajlandóságot mutatnak a csaknem tiszta fehér színbe való változáshoz.

Accipiter nisus (L.) Egy a Dolojmán fokról való (április 22.) kistermetű nőténynek fel-tűnően fakó, világosan agyagbarna színe van. Tschusi úr úgy nyilatkozott ez ügyben, hogy itt *színaberratióval* s nem «elfakult» normális ruházattal van dolgunk.

Buteo buteo typicus és *B. buteo desertorum* (DAUD.) Két elejtett hím ölyv a két említett forma közt közbül áll. Méreteik jól megegyeznek azokkal, a melyeket REISER O. ad egy bulgáriai hímről, sőt még kisebbek is, mint a melyek annál vannak. A márczius 30-án Jurilofkánál lőtt darabnak esokoládébarna a ruhája jó sok nyomával a rozsdavörösnek a mell alján, a hason, lágyékon s a szárny belső tollzatán s kivált a gatyán s a farkon. A másik darab (ugyanonnan, máj. 15.) igen elnyűtt, fakó agyagbarnás tollzatban van, alsó oldalán sok fehérrel; háti oldalán elszórt rókavörös szegések vannak és sok a vörös a szárnya belső tollzatán.

Egyiket sem lehet tehát *typicus B. buteonak* (L.) tekinteni, hanem ahhoz az intermedián formához tartoznak, melyet *B. Zimmermannae* EHMKE néven írtak le, mely azonban az én nézetem szerint épen *minthogy két subspecifiscus forma közli atak*, nem foglalhat el külön helyet a rendszerben s nem nyerhet külön nevet. Az igazi *desertorum* elég gyakran került elő az április első napjaiban tett erdei utam alatt. *Biztosan* először április 6-án ismertem fel a Ciucurova és Atmagea közötti völgyben, hol szemmel látható átvonulása volt délészaki irányban. Egyenkint, kettesével, hármásával jelentek meg

gebreit und bestehen aus weiss-gelblichen, mit braunen Schaftstrichen gezeichneten Federn. Eben solche sind auch noch zahlreich unter das braune Gefieder des Oberrückens bis zum Nacken hinauf eingesprengt. — Das andere Stück, der Section nach ein jüngeres ♂, trägt das Kleid, welches wir eigentlich bei sehr alten ♀♀ zu sehen gewöhnt sind; nur ist der Kopf einschliesslich der Ohrdecken fast rein weiss mit wenigen schwarzen Schaftstrichen auf der Kopfplatte. Überhaupt stellte ich bei den dortigen Rohrweihen eine ausgesprochene Neigung zum Umändern der verbleichten Kopfpartien in fast reines Weiss fest.

Accipiter nisus (L.) Ein kleinwüchsiges Weibchen vom Kap Dolojman (22. April) ist von auffallend fahler, licht lehmbrauner Färbung. Herr v. Tschusi hatte die Güte, sich dahin auszusprechen, dass es sich hier um «*Farbenaberration*» und nicht um ein «verbleichtes» normales Gefieder handelt.

Buteo buteo typicus und *B. buteo desertorum* (DAUD.) Zwei erlegte Bussardmännchen stehen zwischen den genannten Formen mitten inne. Die Maasse derselben stimmen mit den von O. REISER gegebenen Maassen eines bulgarischen ♂ gut überein, ja sind noch kleiner als bei diesem. Das am 30. März bei Jurilofca erlegte Stück trägt ein chokoladebraunes Gefieder mit ziemlich viel Spuren von Rostrot an Unterbrust, Bauch, Flanken und Unterflügeldecken, wie besonders an den Hosen und am Stoss. Das andere Exemplar (ebenda, 15. Mai) hat ein sehr verstossenes, fahl lehmbräunliches Gefieder mit viel Weiss an der Unterseite. Dasselbe zeigt auf der Oberseite zerstreute, fuchsig rostrote Federränder und viel Rostrot an den unteren Flügeldecken. Beide sind demnach nicht als *typische B. buteo* (L.) aufzufassen, sondern gehören der intermediären Form an, welche als *B. Zimmermannae* Ehmke beschrieben worden ist, meiner Ansicht nach aber gerade *als intermediäre Gestalt zwischen subspezifischen Formen* keinen Anspruch auf eigene Stellung im System und demnach auch keinen auf einen eigenen Namen hat. Dem echten *desertorum* begegnete ich während der Waldtour in den ersten Apriltagen ziemlich häufig. Mit *Bestimmtheit* erkannte ich ihn zuerst am 6. April im Thale zwischen Ciucurova und Atmagea, wo ein augenscheinlicher Durchzug mit der genauen Richtung S→N stattfand. Einzelnen, zu

az erdők szélén, leszálltak rövid időre a patak mentén s aztán eltűntek az alacsony halmok közt észak felé. A következő napokban gyakran láttam ilyen ölyveket a Han-Cearca körül álló erdőkben s különösen április 8-án és 9-én figyeltem meg egy párt, mely egy hegyoldalon erősen párosodott s rakta a fészket.

Tiszta formájában a szabadban sem tévesztendő össze a desertorum a közönséges egerész-ölyvvel. Röptében határozott *circus-jelleg* van a tartásában, s ezt a benyomást még növeli a *testéhez arányítva igen hosszú farka*. Mikor magasan kering a megfigyelő fölött, a szárnya alakjáról mindenesetre rögtön a buteo-tipust ismerjük fel, s az evezők alsó oldalának világos foltjai is megvannak, de még így is okvetlenül feltűnik a hosszú farok. Különben a felső oldalon igen feltűnően s jellemzően *rókaörös* farok az, mely a desertorumot biztosan elárulja. Viselkedésében sokkal fürgébb és mozgékonyabb, mint a mi esetlen egerész-ölyvünk s ezt már a karcsúbb és könnyebb testalkata hozza magával. Az a pár, melyet Vurful Stanavanciu mellett figyeltem meg, párzásakor olyformán viselkedett, mint a barna kánya. A hím sok lármával kísérte szerelni játékát a levegőben, művészi mozdulatokat végzett a párjával, különféle módon faggatta azt s még mikor a faágon pihentek is, szüntelenül, tolakodólag koldult a párja kegyeiért. Az igen gyakran megismételt párzást mindig egy bizonyos tölgyfa vastag ágán végezték, a melyen azután nyugodtan tollázkodtak egy darabig, míg a hím újra meg nem kezdte a koldulást, lecsüngő szárnyal s éles kiáltozással. Időtől-időre szétvált a pár, hogy eledel után nézzen vagy fészekhez való anyagot gyűjtsön, mely utóbbit mindkét nembeli hordta a hegyoldal mélyebben fekvő részén álló fészekhez.

Hangja, melyet az említett két napon unalomig üzve hallatott, az *ölyvéhez hasonló füttyülés*, csak kissé érdesebb és harsányabb, mint a mi egerész-ölyvünké; még gyakrabban hallani a trillázó «krii-krii» hangot, mely a vérese szavára emlékeztet, de rekedtebb és durvább annál.

Aquila rapax TEMM. Minthogy ezt a sast

zweien und dreien erschienen sie am Rande der Wälder, bäumten für kurze Zeit längs des Baches und verschwanden dann über den niedrigen Hügelngen Norden. An den folgenden Tagen sah ich öfters Steppenbussarde in den Wäldern in Han-Cearca und beobachtete insbesondere am 8. und 9. April ein Pärchen, welches an einer Berglehne auf das eifrigste mit der Paarung und dem Horstbau beschäftigt war.

Im Freien ist der Steppenbussard *in seiner reinen Form* kaum mit unserem gewöhnlichen Mauser zu verwechseln. Die Haltung im Fluge hat einen ausgesprochen *weißenartigen* Charakter, welcher Eindruck noch durch den *im Verhältniss zum Körper sehr langen Schwanz* erhöht wird. Wenn der Vogel hoch über dem Beschauer kreist, erkennt man allerdings sofort an der Flügelform den Bussardtypus, wobei auch die lichten Flecke an der Unterseite der Schwingen nicht fehlen, aber selbst so fällt der lange Stoss unbedingt auf. Sonst verrät der an der Oberseite ganz auffallend und charakteristisch *fuchsig-rot* gefärbte Schwanz sicher den Steppenbussard. In seinem Benehmen ist derselbe bei weitem flinker und beweglicher wie unser plumper Mauser, was ja auch durch seine schlankere und leichtere Gestalt bedingt ist. Das am Vurful Stanavanciu beobachtete Pärchen benahm sich in den Balz. ähnlich wie etwa schwarze Milane. Das Männchen begleitete das Liebesspiel mit vielem Geschrei, führte mit dem ♀ verschiedene Flugkünste und Neckereien in der Luft aus und bettelte auch beim Ausruhen auf den Baumästen anhaltend und sehr zudringlich um die Gunst desselben. Die sehr oft wiederholte Begattung wurde stets auf dem dicken Aste einer bestimmten Eiche vollzogen, auf der dann beide Gatten eine Weile ruhig ihr Gefieder ordneten, bis das ♂ seine Bettelerei mit hängenden Flügeln und schrillen Geschrei von neuem begann. Von Zeit zu Zeit trennten sich die Gatten der Nahrungssuche oder des Herbeischaffens von Baumaterial halber, welches beide Teile dem tiefer an der Lehne stehenden Horste zutrug. Die an jenen beiden Tagen bis zum Überdruß gehörte Stimme ist ein *bussardähnliches Pfeifen*, nur etwas rauher und schriller wie bei unserem Mauser, oder noch öfter ein trillerndes «Krii krii», das an die Stimme des Turmfalken erinnert, aber heiserer und rauher ausklingt.

Aquila rapax Tem. Da der Raubadler schon

már észlelték egyszer a Dobruzsában, úgy hiszem nem tévedek, ha annak tartom azt a két sást, melyet április 1-én észleltem a Ciamurli de jos nevű falunál. Ez a két ragadozó a pusztai dombok körül mozgolódott s úgy előttem, mint a sasokat jól ismerő kísérőm, KLINGL előtt is teljesen ismeretlen volt. Talán inkább nagyobbak voltak a királlysasnál, de egészen más volt a repülési képük, melyen kivált a rendkívül mélyen ujjas evezők tüntek fel; földön ültükben azonkívül egyenesebb tartást mutattak, mint az imperialis. Legfőltűnőbb azonban a színezetük volt; fejük igen világos, törzsük sárgásan izabellaszínű, szárnyfedőik világosbarnák, evezőik feketék voltak, mindez igen tarkává s kellemes külsejűvé tette őket. Aránylag kis területen mozogtak, nem voltak igen vadak, de mégsem eresztettek magukhoz csak golyólövésnyire sem.

Aquila melanaëtus (L.) Fészkelve Ciucurovánál találtam, a hol a falu közelében a mezőn elszórtan emelkedő öreg tölgyek egyikén álló hitvány készítményű fészkekben április 4-én két gyengén foltos friss tojása volt. Egy másik lakott fészket, melynek közelében ott ült mind a két sas, Babadagnál láttam május 21-én a nagy műút közelében; újonnan készült fészkek volt, de még üresen állt s hihetőleg a korábbi háborítatás miatt a második fészkealjnak volt szánva. Egy harmadik, Balabangea mellett álló hatalmas fészket, melyet állítólag évekig laktak a «kartal»-ok, kereesen-sólymok foglaltak el. A mily sok ez a sas s a fészke a bulgáriai partokon, oly kevés fészkel a Dobruzsá északkeleti részében.

Hierofalco lanarius PALL. Háromszor találtuk a kereesen sólymot a barna keselyű fészkekben, egyszer az *Aquila melanaëtus*-ban, egyszer — Moru-Ghiölnél — a réti sasnak s egyszer — Jurilofkánál egy régi, márezius 30-án még üres fészkekben, melyet a kigyász ölyvének tartok. Április 6-án a melanaëtus-fészkekben egy frissben rakott tojást, 7-én pedig a réti-sas-fészkekben egy 5-öt számláló friss fészkealjtal találtunk. Teljesen igazolva láttam a SINTENIS testvérek állítását, hogy mennyire faggatja a kereesen a

einmal für die Dobruzscha nachgewiesen wurde, so glaube ich nicht fehl zu gehen, wenn ich eines Adlerpaares unter dieser Bezeichnung gedenke, das wir am 1. April beim Dorfe Ciamurli de jos beobachteten. Diese beiden Adler trieben sich auf den Steppenhügeln herum und waren mir wie meinem adlerkundigen Begleiter KLINGL vollständig unbekannt. Sie waren eher etwas grösser wie Kaiseradler, zeigten aber ein ganz anderes Flugbild, an welchem besonders die ausserordentlich tief gefingerten Schwingen auffielen; im Sitzen auf der Erde trugen sich die Adler ausserdem aufrechter wie Kaiseradler. Am auffallendsten aber war die Färbung; sie besaßen sehr lichte Köpfe, einen gelblich-isabellfarbenen Rumpf, lichtbraune Deckfedern und schwarze Schwingen, wodurch sie sehr bunt und gefällig aussahen. Nicht eigentlich scheu trieben sie sich auf einem verhältnissmässig kleinen Raume herum, liessen uns aber doch nicht einmal auf Kugelschussweite ankommen.

Aquila melanaëtus (L.). Brütend traf ich den Kaiseradler bei Ciucurova, wo nahe dem Dorfe auf einer der zerstreut in den Feldern stehenden alten Eichen sein liederlich gebauter Horst am 4. April 2 leicht gefleckte, frische Eier enthielt. Einen zweiten beflogenen Horst, neben dem das Adlerpäarchen sass, fand ich am 21. Mai bei Babadagh nahe der grossen Strasse; derselbe erwies sich zwar als frisch erbaut, aber noch nicht belegt und war vermutlich infolge vorausgegangener Störungen für ein zweites Gelege bestimmt. Einen dritten mächtigen Horst bei Balabangea, der jahrelang von «Kartal's» bewohnt gewesen sein soll, hatten Würgfalken in Besitz genommen. So häufig man auf der Donaureise Kaiseradler und ihre Horste am bulgarischen Ufer erblickt, so wenig scheint die Art als Brutvogel im NO der Dobruzscha verbreitet zu sein.

Hierofalco lanarius (Pall.) Dreimal trafen wir den Würgfalken in Kuttengeierhorsten, einmal in einem Kaiseradlerhorst, einmal bei Moru-Ghiöl in einem Seeadlerhorste und einmal bis Jurilofea in einem alten, am 30. März noch kein Ei enthaltenden Horste, den ich dem Schlangennadler zuschreibe. Am 6. April entnahmen wir dem Kaiseradlerhorste ein frisch gelegtes Ei und am 7. einem Kuttengeierhorste ein frisches Gelege von 5 Eiern. Das von den Gebr. Sintenis beschriebene Necken der Kuttengen-

barnakeselyűt s eleget meg csodáltam azokat az igazán szemtelen támadásokat, melyeknek a hatalmas keselyű e vitéz sólyom részéről folytonosan ki van téve. Sőt láttam egy kerecsent Han-Cearkánál április 9-én, a mint zúgó repüléssel csapott egy lakott barnakeselyű fészekre s megült azon. Vajjon gonosz szándékkal volt-e a sólyom az őrizetlen tojás iránt, nem tudám megmondani, mert villámgyorsasággal zúgva és haragos krakogással csapott le a hatalmas nősténykeselyű s elüzte a vakmerő betolakodót.

Pelecanus onocrotalus L. A terjedő kultúra kiszorítja a pelikánt a deltának látszólag szűzi területeiről is, mert minden jelentés azt mondja, hogy már évek óta nincs itt e fajnak jelentékenyebb kolóniája. Márcziusban s áprilisben látható volt a pelikán helyenkint a Dunán s a lagunákon, de nagyobb számban csak májusban jelentkezett, midőn is időnként százakat sőt ezreket számláló csapatokban vonult át vagy halászott a Dunán. A két fajhoz tartozó *öreg madarakat* röptükben még nagy távolságról is könnyű szétkülönböztetni, mert az *onocrotalus* rózsás színe mindig feltűnik. Május 15-én a Periboina nevű fenyér áttörésnél lévő Zmeica-tóban egy csapat pelikánból 14 darabot lőttem, köztük 8 hím, melyeknek heréi már hatalmasan meg voltak duzzadva. Valamennyinek a feje elején a homloktollazata alatt olajos anyaggal telt, 5—6 cm magas s csaknem golyóalakú taraja volt. **ХОДЕК*** ezt a zsirtarajt, melyet csak egyszer talált, individuális *abnormitásnak* tartja.

A mennyire megítélhetem ezt a dolgot, semmi esetre sem lehet utóbbiról szó, hanem inkább a *nászruhához tartozó dísz* ez a hímeknek, mely a homlok bőre alatti mirigyves, zsiros kötőszövetből áll, hasonlóan például a *Tadorna tadorna* homlokpúpjához, mely a párzási idő alatt rendes nagyságának több mint kétszeresére dagad. Minden esetre *igen* különös volna, ha 8 egy napon elejtett hím egy és ugyanazon abnormi-

geier durch diese Falken fand ich vollkommen bestätigt und bewunderte oft genug die geradezu unverschämten Angriffe, durch welche der gewaltige Geier von diesen schneidigen Falken unaufhörlich belästigt wird. Am 9. April sah ich sogar bei Han-Cearca einen Blaufuss saussenden Fluges auf einen belegten Kuttengeierhorst zufahren und auf demselben blocken. Ob der Falke böse Absichten mit dem unbeschützten Ei vorhatte, kann ich nicht entscheiden, denn rauschend und brausend stiess das mächtige Geierweibchen blitzschnell unter ärgerlichem Krächzen herab und vertrieb den frechen Eindringling.

Pelecanus onocrotalus L. Die zunehmende Cultur verdrängt den Pelikan auch schon aus den scheinbar jungfräulichen Gebieten des Deltas, wo allen Berichten zufolge schon seit Jahren keine bedeutenderen Colonien dieser Art mehr bestehen sollen. Im März und April waren auf der Donau und in den Lagunen stellenweise Pelikane zu sehen, häufiger wurden sie jedoch erst im Mai, wo grössere Schaaren von hunderten, ja tausenden dieser Vögel ab und zu durchzogen oder auf der Donau fischten. Im Fluge sind selbst auf grosse Entfernungen *alte Vögel* der beiden Arten ziemlich leicht zu unterscheiden, da die Rosenfarbe des *onocrotalus* immer auffällig ist. Am 15. Mai erlegte ich am Dünendurchbruche Periboina im See Zmeica aus einer Schaar Pelikane 14 Stück, worunter 8 ♂♂, deren Testikel schon mächtig angeschwollen waren. Sie trugen alle am Vorderkopfe unter der Stirnbefiederung einen mit öliger Substanz gefüllten Höcker von fast kugelförmiger Gestalt bei 5 bis 6 cm. Höhe. **ХОДЕК*** hält diesen von ihm nur einmal vorgefundenen Fetthöcker für eine individuelle *Abnormität*. Um eine solche handelt es sich aber, soweit ich die Sache zu beurteilen in der Lage bin, keineswegs, sondern vielmehr um einen *Hochzeits-schmuck* der ♂♂, der in einem Anschwellen des drüsigen, fettreichen Gewebes unter der Stirnhaut besteht, wie dies in ähnlicher Weise z. B. mit dem Stirnhöcker von *Tadorna tadorna* der Fall ist, der in der Paarungszeit um mehr als das Doppelte seiner gewöhnlichen Grösse anschwillt. Jedenfalls wäre es *sehr* merkwürdig, wenn 8 an einem Tage erlegte ♂♂ dieselbe

* Über Verbr. u. Verh. d. Gattung Plecanus, Sep. Abdr. aus «Verh. d. zool. bot. Gesellschaft» Wien p. 84.

* Über Verbr. u. Verh. d. Gattung Pelecanus, Sep. Abdr. aus «Verh. d. zool. Gesellsch. Wien. p. 84.

tást mutatná, míg ő egyazon időben lőtt nősténynél hiányoznék az. Minthogy HODEK úr kereskedelmi célú aldunai vadászútjait mindig a *költési időben*, tehát tulajdonképeni párzási idő után tette, nem csodálom, hogy ő a közönséges pelikán e nászi-díszét csak egy ízben észlelte, de azon már csodálkoztam, hogy a részemről hozzáférhető irodalomban sehol sem találtam ennek említését. Egy öreg himnek, melyet KLINGL lőtt május 1-én, még nem volt meg ez a díszítménye s ugyan-e him heréi sem mutaták még a nemi buzdultságnak semmi nyomát.

Nagyságban rendkívül változik a pelikán, mint azt a mértéktábla bizonyítja. A homlok-tarajon kívül a nemek megkülönböztetésére sem a nagyság, sem a színezet nem ad támasztó pontot.

Az általam elejtett darabok némelyikén, de különösen egy mellbőrön, melyet a Portița-beli halászoktól vettem, sajátságos rozsdás festést látni, a mely igen hasonlít a *Gypaëtus barbatus* testealjának színezetéhez. Az említett bőr különösen telített narancs-rozsdavörös színt mutat, mely a tollak rózsaszínét csaknem teljesen kiszorítja. Ha szabad az én 28 darabból álló dobrudzsai pelikán-anyagom után következtetnem, úgy azt látom, hogy a melli és hasi tollazat rozsdás festődése nem épen ritka tünet; ezt a színt, mely kétségtelenül *igazi onocrotalusoknál* észlelhető, el is lehet távolítani a tollakról. Rá akarok utalni ezzel arra az állítólagos *P. sharpii*-re Du Bocage, melynek elejtését HODEK E. a «Schwalbe» című lapban tett közzé (1886. 1, 2, 4. szám).

A Dobrudzsában a pelikánt erősen vadásszák s nem annyira a tollaiért, bár az oroszok kitűnő kettős esőköpenyeket készítenek a mellebőrökből, mint inkább pusztá szándékosságból s talán azért is, hogy e falánk halrablót megfélemlítsék. A pelikán vadászat legkedveltebb módja abban áll, hogy az alvó csapatot belopják s azután végig lönek a sűrűn álló fejek között. Ily módon ejtettem el 2 sörétlövessel 14 pelikánt,

Abnormitát zeigen sollten, während 6 gleichzeitig geschossene ♀ ♀ dieselbe entbehren. Da Herr HODEK seine Handelszwecken dienenden Jagdreisen an die untere Donau stets während der *Brutperiode*, also *nach* der eigentlichen Paarungszeit, unternahm, so ist es nicht wunderbar, dass ihm dieser Hochzeitschmuck des gemeinen Pelikans nur einmal vorgekommen ist, doch war ich erstaunt, nirgends in der mir zugänglich gewesenem Litteratur eine Erwähnung desselben gefunden zu haben. Einem alten Pelikanmännchen, welches KLINGL am 1. Mai erlegte, fehlte dieser Schmuck noch, und wiesen auch die Testikel dieses ♂ noch keine Spur von geschlechtlicher Erregung auf.

In der Grösse schwanken die Pelikane ausserordentlich, wie die Maasstabelle beweist. Von dem Stirnhöcker abgesehen finden sich aber weder in der Grösse, noch in der Färbung Anhaltspunkte zur Unterscheidung der Geschlechter. An einigen der von mir erlegten Exemplare, noch mehr aber an einem Brustfelle des gemeinen Pelikans, welches ich von Fischern in Portița kaufte, zeigt sich eine eigentümliche, rostfarbige Tingirung, welche grosse Ähnlichkeit mit der Färbung der Unterseite von *Gypaëtus barbatus* aufweist. Das erwähnte Fell namentlich zeigt eine satte, orange-rostre Färbung, welche das Rosenrot der Federn fast vollständig verdrängt. Wenn ich nach meinem Dobrudscha-Material von 28 Pelikanen einen Schluss ziehen darf, so scheint mir eine rostfarbene Tingirung des Brust- und Bauchgefieders nicht eben selten zu sein; dieselbe lässt sich jedoch wieder von den Federn entfernen und findet sich bei Exemplaren, welche unzweifelhaft *echte onocrotalus* sind. Ich erwähne dies unter Hinweis auf den angeblichen *P. sharpii* Du Bocage, dessen Erlegung in der «Schwalbe» (1886, Nr. 1, 2, 4.) von E. HODEK veröffentlicht worden ist.

In der Dobrudscha wird der Pelikan viel gejagt, weniger der Federn wegen, obwohl sich die Russen aus den Brustfellen ganz vortreffliche doppelte Regenmäntel machen, als aus blossen Mutwillen, vielleicht auch um die gefrässigen Fischräuber zu decimiren. Die beliebteste Jagdmethode besteht darin, schlafende Pelikanschaaren zu beschleichen und dann «über die Köpfe hin» Verwüstung unter ihnen anzurichten. Auf diese Weise erlegte ich mit 2 Schrotschüssen 14 Pelikane, von denen

melyek közül 10 holtan maradt, míg a 8 vagy 10 megsebzett közül hosszas hajsza után is csak 4 került meg.

Egy halász a Portitán nyomorúságos előltöltőjének *egyetlen lövésével* 18 darabot lőtt rommá s egy egész esomót sebzett meg! Fején és nyakán *igen kényes* ez a madár s még apró sörétből is elég 1—2 szem, hogy ledöntse. A törzsét érő lövéseket azonban vagy a sűrű tollpánczél fogja föl, vagy könnyen elbírja azokat a madár, ha csak nem föltétlenül halálosan találtuk. Így egyet golyóval (450 express) lőttem keresztül a lágyékán közvetlenül a lába előtt s még sem látszott az uszásban akadályozva. Végül még a pelikán úszási képességéről szólok, mely a Periboinán történt tömeges pusztítás alkalmával figyeltem meg a sebesült darabok üldözése közben. Mint a térképből kiszámítottam, vitorlás bárkánk az akkori erős vihartól hajtva óránként 28 km sebességgel haladt s még sem bírtuk az előttünk *úszó sebesült* madarakat utólérni; még azokat is, melyek csak 3—400 lépésnyiről kezdtek menekülni, tehát csak jelentéktelen előnyben voltak, azokat is többnyire csak félórai üldözés és mintegy 10—12 kmnyi út megtévése után bírtuk sörétlövésnyi távolságra megközeleltetni!

Pelecanus crispus BRUCH. Moru-Ghiölnél április 15-én lőtt az egyik halásznai alkalmazott egy vén darabot a fészknél, s ennek 2 tojását nekem adta. Egy öreg hímét magam is lőttem a Zaton-tavak egyikén, a hol ez a faj párosával elszórtan élt s valószínűleg költött is a szomszédos végnélküli nádrengetegben. A nyílt lagunák területén is láttuk elszórtan, utoljára május 17-én egy ritka nagyságu darabot a Sinoi-limánban; mélyen aludt ez egy homokszigeten, de bár nesztelenül vitorláztunk feléje, a nagyszámú kormorán még idejében figyelmeztette őt a veszélyre.

Valamennyi *crispus*-nak, melyet április közepétől május közepéig láttunk, narancsvörös volt a csőrzaeskója s ez különösen repülése közben, mikor is a hatalmas csőr a behuzott nya-

10 verendet auf dem Platze blieben, während von 8 bis 10 Verwundeten nach längerer Hetze nur noch 4 zur Strecke gebracht werden konnten. Ein Fischer schoss an der Portița mit *einem Schusse* seiner elenden Vorderladerflinte 18 Stück im Feuer zusammen und verwundete noch eine ganze Menge anderer! Am Kopf und Hals ist der Pelikan *sehr empfindlich*, und genügen 1 bis 2, selbst feine Schrote, um ihn herabzuwerfen. Schüsse auf den Leib dagegen werden entweder durch den dichten Federpanzer abgeschwächt oder gut vertragen, wenn sie nicht unbedingt tödtlich sind. So schoss ich einen Pelikan mit der Kugel (450 Express) knapp vor den Rudern durch die Weichen, ohne dass er sich dadurch im Schwimmen irgendwie behindert zeigte. Zum Schlusse sei noch eine Beobachtung über die Schwimmfähigkeit der Pelikane mitgeteilt, welche ich gelegentlich jenes Massenmordes an der Periboina bei Verfolgung der Verwundeten machte. Wie ich aus der Karte berechnete, fuhren wir mit unserer Segelotka damals vor dem steifen Sturme mit einer Geschwindigkeit von etwa 28 Km. in der Stunde, konnten aber trotzdem nicht jeden der vor uns *schwimmenden verwundeten* Vögel einholen; selbst jenen, welche erst bei einer Entfernung von 3—400 Schritt die Flucht ergriffen, also nur einen ganz unbedeutenden Vorsprung hatten, gelang es meist erst nach halbstündiger Verfolgung und nach Zurücklegung eines Weges von 10 bis 12 Km. bis auf Schrotschussweite nahe zu kommen!

Pelecanus crispus BRUCH. Bei Moru-Ghiöl schoss am 15. April ein Fischereibeamter ein altes Exemplar, wohl beim Neste, dessen 2 Eier mir überlassen wurden. Ein altes ♂ erlegte ich selbst auf einem der Zaton-Seen, wo sich diese Art überhaupt mehrfach in einzelnen Paaren herumtrieb und wahrscheinlich in den unendlichen Rohrwäldern der Nachbarschaft brütete. Auch im Gebiete der offenen Lagunen sahen wir sie vereinzelt, zuletzt noch am 17. Mai ein einzelnes, überaus grosses Exemplar in Sinoi-Liman, welches auf einer Sandinsel fest schlief, leider aber durch die zahlreiche Kormorane bei unserem geräuschlosen Ansegeln zu früh gewarnt wurde. Alle von Mitte April bis Mitte Mai gesehene Krauskopfpelikane hatten den Schnabelsack hoch orangerot gefärbt, was besonders im Fluge, wo der mächtige Schnabel auf dem eingezogenen Halse ruht, einen prächtigen An-

kon nyugszik, ilyenkor szolgált pompás látványul s biztos faji jegyül.

Herodias alba (L.) és *Garzetta garzetta* (L.)
A delta déli részében, s ezt meglehetősen határozottsággal állíthatom, 4 vagy 5 év óta egyetlen kolónia sines többé. Elszórtan költhetnek ugyan egyes párok a nagy nádasvadonokban elrejtve, de minden, ha még olyan kicsiny települést is felkutatnak s lehetőleg ki is fosztanak az emberek. Valamivel nagyobb számban találtam ezt a két gémfajt a Zaton-tavak területén, a hol azonban nincs kolónia, azután Issacea fölött a Dunán, továbbá Picineaga magaslatán az ugynevezett Mare-Maceón, végre Cernavoda alatt, hol még jelentékenyebb kolónia áll a Troina szigetén. Utóbbit felkerestem május 26. és 27-én, de az áradás miatt csak mintegy 1000—1200 lépésnyi hosszú és 150—200 lépésnyi darabját járhattam be a tulajdonképeni településnek, miközben lágyékig sőt gyakran hónaljig kellett gázolnunk a hideg dunavízben.

A bejárt részen mintegy 1600—1700 fészek lehet számításom szerint, s közülök 500 lehetett a szürke gémé, 60—70 a hajás gémé (*A. comata*), 30—40 a kócsag gémé s a többi a szürke bakesóé. A kolónia nagyja bizonyára messzebb túlvan volt a mély vízben, bizonyította ezt az a szörnyű hangverseny, mely odaát hangzott.

A lipován halászok, a kik megvallották, hogy csak a gémekért bérelték ki e szigeten a halászatot, az *A. alba* számát 10—12 párra, a gazzettáét 100 párra becsülték. Azt az alávaló eljárást követik ezek az emberek, hogy a tojáslerakás és költés ideje alatt a háborgatás iránt nagyon érzékeny gémeket védik és kimélik ebben az időben, de csak azért, hogy azután akkor, *mikor már kikeltek a fiókák*, melyeket nem egyhamar hagynak el az öregek, mindenesztül egész nyugalommal összelövöldözhesék őket, irgalmat nem ismerve. Hogy ez egyszer számításukban esalatkozhasanak, két következő kirándulásunk alkalmával KLINGL segítségével pokoli lövöldözést csaptunk s el is értük vele szándékunkat, mert a kócsagok jobbnak látták odahagyni ezt a nekik kellemetlenné vált helyet.

Anthropoides virgo (L.) A terület északkeleti

blick und ein sicheres Artkennzeichen darbietet.

Herodias alba (L.) und *Garzetta garzetta* (L.)
Im südlichen Delta besteht, wie ich mit ziemlicher Bestimmtheit behaupten kann, seit 4 bis 5 Jahren keine Colonie mehr. Vereinzelte Paare mögen wohl noch hie und da in der weiten Rohrwildniss verborgen brüten, aber jede noch so kleine Siedlung wird aufgespürt und nach Möglichkeit geplündert. Etwas häufiger begegnete ich beiden Reiherarten im Gebiete der Zaton-Seen, wo jedoch bestimmt keine Colonie mehr besteht, dann oberhalb Issacea an der Donau, weiterhin etwa auf der Höhe von Picineaga im sogenannten Mare Maceo, endlich unterhalb Cernavoda, wo noch eine bedeutendere Colonie auf der Insel Troina besiedelt ist. Ich besuchte dieselbe am 25. und 27. Mai, konnte aber der Überschwemmung wegen nur ein etwa 1000—1200 Schritt langes und 150—200 Schritt breites Stück der eigentlichen Siedlung durchstöbern, wobei man bis an die Hüften, ja oft bis unter die Arme in dem kalten Donauwasser waten musste. Dieser Teil enthielt nach meiner Berechnung etwa 1600—1700 Horste, von denen 500 den Graureihern, 60—70 den Mähnenreihern, 30—40 den Edelreihern und der Rest den Nachtreihern gehören mochte. Das Gros der Colonie lag jedenfalls weiter drüben im tiefen Wasser, wovon wir uns leicht aus dem gräulichen Concert überzeugen konnten, welches von dort herüberschallte. Lipowaner Fischer, die uns gestanden, dass sie blos der Reiher wegen die Fischerei der Insel gepachtet hätten, schätzten den Bestand an Silberreihern auf 10—12, den der Garzetten auf 100 Paare. Die schändliche Praxis dieser Leute besteht darin, die während des Legens und Brütens gegen Störungen sehr empfindlichen Reiher zu behüten und zu schützen, sie aber *nach dem Auskriechen der Jungen*, welche sie nicht leicht verlassen, sammt und sonders schonungslos an den Horsten in aller Gemütsruhe abzuschliessen. Um ihnen für diesmal einen Strich durch die Rechnung zu machen, vollführte ich bei zwei weiteren Ausflügen dahin mit KLINGL zusammen einen wahren Hölllärm durch Aufführung einer Art von Feuergefecht, womit wir dann auch erreichten, dass die Edelreihers es vorzogen, die ihnen ungemütlich werdende Gegend zu verlassen.

Anthropoides virgo (L.) Im NO der Provinz

részében jól ismerik a szűzdarut, mint rendes átvonulót, mely tavasszal ritka s csak a levegőben látható, ősszel ellenben gyakoribb s a mezőkre is leszáll. Orosz vadászaim úgy nevezik ezt a madarat, hogy Kokor mik (kicsiny daru), vagy Kokor eu capu alb (fehérfejű daru). Fészkeléséről azonban nem tudtak, s lehet hogy költési területe a Dobrudzsában csak a Costanța-prefectura néhány déliebb területére szorítkozik. PETRUSKA nevű vadászom tett figyelmessé e daru április 23-án történt vonulásakor hallott fütyölő hangjára, melyről ő már messziről is biztosan meg tudja különböztetni e fajt a közönséges darutól.

Totanus fuscus (L.) COMTE ALLÉON meg sem említi a füstös czankót s a SINTENIS testvérek csak mint átvonulót ismerik. Magam márczius végén láttam ezt már Jurilofkánál, azután pedig április közepétől május végeig oly nagy számban s olyan körülmények közt találtam meg a lagunák minden esekély nádasmoesarában, hogy igen hajlandó vagyok ezt a madarat e területen fészkelőnek tartani, ha nem is sikerült ez ügyre nézve határozott bizonyítékokat szereznem. De minden esetre sokkal valószínűbb ennek a fészkelése, mint a Hematopusé, melyet COMTE ALLÉON állít. Az 5 magammal hozott darab teljes, sötét nászruhában van. Az a megjegyzésem volna még, hogy a nőstényeknek a díszruhájukban is jó sok fehér szegésük van a szürke hasi oldalukon s ezt a véleményemet REISER O. úr is megerősítette a sarajevoí sorozat alapján.

Recurvirostra avocetta. A gulipán úgy látszik későn foglalta el a Razim lagunaterületén lévő fészkelő helyét, mert csak április 20-án vagy 21-én jöhetett meg a fészkelő madarak tömege, minthogy e napoktól kezdve népesítették be a nekik megfelelő helyeket s maradtak meg azokon. Nagy számban fészkel ez a madár a kevertvízű báltákban s a megfelelő helyeken sok száz pár tartózkodik. Életfeltételképen szükséges neki az iszapzátónyokkal megszagott oly vízterület, hol messzire elgázolhat alig arasznyi mély vízben; a tisztán fövényes fenékű s még inkább a mélyebb vizeket úgy látszik teljesen

ist der Jungfernkranich wohl bekannt als ein Durchzügler, der im Frühjahr selten und nur hoch in der Luft zu sehen ist, im Herbst dagegen öfters erscheint und dann auch auf den Feldern einfällt. Meine russischen Jäger nannten ihn Kokor mik (kleiner) oder Kokor eu capu alb (weissköpfiger Kranich). Als Brutvogel war er ihnen jedoch unbekannt, und dürfte sein Brutgebiet in der Dobrudscha sich nur auf einige südlicher gelegene Districte der Präfectura Costanța beschränken. Mein Jäger PETRUSCHKA machte mich bei dem am 23. April beobachteten Zuge auf die pfeifende Stimme dieses Kranichs aufmerksam, durch welche er schon auf grosse Entfernung sicher von der gewöhnlichen Art unterschieden werden kann.

Totanus fuscus (L.) COMTE ALLÉON erwähnt den dunklen Wasserläufer gar nicht, und die Gebr. SINTENIS kennen ihn nur als Durchzugsvogel. Ich fand ihn schon Ende März bei Jurilofca, dann aber von Mitte April bis Ende Mai so häufig und unter solchen Umständen in allen seichten Rohrsümpfen der Lagunen, dass ich sehr geneigt bin, ihn für einen Brutvogel des Gebietes zu halten, obschon es mir nicht gelungen ist, sichere Beweise hierfür zu erhalten. Jedenfalls ist aber sein Nisten viel wahrscheinlicher wie das von COMTE ALLÉON behauptete des Austernfischers. 5 mitgebrachte Exemplare befinden sich im vollen, dunklen Hochzeitskleide. Ich machte bei ihnen die Bemerkung, dass die ♀ ♀ auch in diesem Kleide stets ziemlich viele weisse Federränder im Grau der Unterseite behalten, was mir auch von Herrn O. REISER bezüglich der Sarajevoer Suite bestätigt wurde.

Recurvirostra avocetta.

Spät scheint die Avosette ihre Brutplätze im Lagunengebiete des Razim besiedelt zu haben, denn erst am 20. oder 21. April dürfte das Gros der Brutvögel eingerückt sein, da von diesen Tagen an die geeigneten Stellen von ihnen bevölkert waren und blieben. Der Säbelschnäbler ist ein häufiger Brutvogel der Brackbalten, welcher die ihm zusagenden Örtlichkeiten in vielen hunderten von Paaren bewohnt. Lebensbedürfniss sind ihm seichte, von Schlammbänken durchzogene Wasserflächen, wo er weithin in kaum spanntiefem Wasser herumwaten kann; reinen Sandgrund hingegen und vor allem tieferes Wasser scheint er vollständig zu

kerüli. Fészkelő helyeit Jurilofkánál s a Sinoi-limánban találtam Kara-buruntól délre, a hol iszapos fenyérszatónyok egy egész rendszere vonul több kilométer kiterjedésben a szilárd partok mentén s mely egyetlen egy nagy gulipánkolóniának tekinthető s végre a tengerparton is találtam, a hol kis terjedelmű csekélyvizű tavak támadtak magában a fenyér vonulatában s a talajban meg volt a gulipánnak szükséges kellő mennyiségű iszap.

Szó szoros értelmében vett *kolóniákról* a gulipánnál nem lehet szó, mert a fészkek ninesenek sűrűn egymás mellett. Minthogy azonban a legjobban megfelelő helyek száma a madarak tömegéhez mérten nem valami nagy, azért ez utóbbiak természetesen kolónia-módrá tömörülnek azokon a helyeken. A fészkek rendszeren a part mentén vannak valamivel a hullámcsapás határa fölött, de néha apró szigetek közepén. A hol egy kis növényzet van, ott egy-egy esomó fenyéri fű, vagy az itt csak elnyomódottan fellépő báltá-nád silány bokrához simul a fészkek. Csekély mélyedésközéből áll, mely többnyire néhány múlt évi nádbugával van kibélelve rendszeren 3 tojást tartalmaz. Az 1—2 kotolt tojásból álló fészkealjkat fiatalabb madaraktól származóknak tartom. A fészkek s tojások védőszíne a csalódásig meg van. Az iszapos talajon, hol épen a dagály vonala fölött mindenféle növényi maradvány hever szanaszét, a hasonló anyagokból álló fészkekbélés a kitünően hozzáillő rajzolatú tojásokkal alig s csak figyelmes nézés után ötlük szembe. Több, április 21-én lőtt nőstény közül csak egyben volt teljesen megérett tojás. Az április 27-én gyűjtött tojások javarésze már kissé meg volt kotolva. Frissében kikelt fiakat május 17-én találtam, e szerint tehát a költési idő 21—24 napra terjedhet.

Érdekelt az a megfigyelésem, hogy a kikelt fiaknak csaknem mindenike nem a fészkekben, hanem annak közelében feküdt a legközelebbi kopár s tiszta iszapfolton, a melylyel a csinos pehelyruha minden esetre még jobban minikrizált, mint a fészkek bélésével. Ezt a körülményt

meiden. Brutplätze fand ich bei Jurilofca, dann südlich von Kara-burun im Sinoi-Liman, wo ein System von schlammigen Dünenbänken sich auf mehrere Kilometer Ausdehnung längs des Festlandufers hinzieht und als eine einzige grosse Avosettencolonie betrachtet werden kann, und endlich lernte ich einige Colonien an der Meeresküste kennen, wo sich seichte Seen von geringer Ausdehnung im Dünenstreifen selbst gebildet hatten und die Bodenbeschaffenheit den für die Avosetten nötigen Schlammgehalt aufweist.

Von *Colonien* im strengen Sinne des Wortes kann man bei der Avosette nicht wohl reden, da ein enges Zusammenwohnen eigentlich nicht vorliegt. Da aber die bestgeeigneten Stellen im Verhältniss zur Menge der Vögel nicht allzu reichlich vorhanden sind, so drängen sich letztere naturgemäss *colonieartig* auf ihnen zusammen. Die Nester stehen meist längs der Ufer etwas über der Grenze der Wellenspülung, bisweilen aber auch in der Mitte von kleinen Inselchen. Wo etwas Vegetation vorhanden ist, schmiegte sich das Nest gern an ein Büschel Dünengras oder an einen mageren Stock des hier nur verkümmert auftretenden Baltenrohres an. Es besteht aus einer seichten Mulde, welche innen meist mit einigen vorjährigen Halmenteilen von Rohrblütenrispen ausgekleidet ist und in der Regel 3 Eier enthält. Die aus 1—2 bebrüteten Eiern bestehenden Gelege möchte ich jüngeren Vögeln zuschreiben. Die Schutzfärbung der Nester und Eier ist täuschend. Auf dem schlammigen Grunde, wo gerade oberhalb der Flutlinie allerlei Pflanzenreste umherliegen, ist die aus ähnlichen Stoffen bestehende Auspolsterung mit den in vortrefflicher Anpassung gezeichneten Eiern kaum und nur bei scharfem Hinsehen zu erkennen. Von mehreren am 21. April geschossenen ♀♀ trug nur eines ein vollständig legereifes Ei bei sich. Die Mehrzahl der am 27. April genommenen Eier war schon leicht bebrütet. Eben ausgeschlüpfte Junge fand ich am 17. Mai, so dass die Brutzeit 21—24 Tage betragen dürfte.

Interessant war mir die Beobachtung, dass fast alle ausgekrochenen Jungen nicht im Neste lagen, sondern in der Nähe desselben auf der nächsten kahlen und reinen Schlammstelle, wo ihr zierliches Dumenkleid allerdings noch besser mimicrysirte als zwischen der Auspolsterung des Nestes. Ich stellte diesen Umstand sogar

kétszer is sikerült biztosra megállapítanom oly fészkeknél, melyeken egy-egy fióka épen a tojáshéjat iparkodott fölrepszteni.

Az egészen fiatal gulipánok ügyefogyottságát tekintve, nem hiszem, hogy erre a helyváltoztatásra maguk volnának képesek, de határozottsággal jegyzem meg, hogy nem voltam szerencsés az öregek támogató beavatkozását láthatni. A pehelytollazat alul tisztá fehér; a háti oldalon egérszürke alapon feketebarna foltok és czikornyák rendszere látható, a melynek segélyével a madár teljesen belevész a környezetbe, ha messzire nyújtott nyakkal s hasa alá húzott lábbal végiglapul a földön. A láb színe ólomszürke; ilyen a rövid, lágy és tompa csőr is, a mely ebben az esetlen és későbbi alakulására alig figyelmeztető fiatalkori formájában is már tisztán mutatja a fölfelé görbülésre való hajlandóságot.

A gulipán kedves madáralak, melynek keceses mozdulatai mindig új ingert ébresztenek a szemlélőben. Minden lépés, minden mozdulat, a fejnek sajátságos bókolásával s fordításával jár, a mely a mindig nyugodt, kerekded s kimért magatartással kapcsolatban behizelgő hatással van. A többi partlakó madár sietős ide-oda futkosását soha sem láttam a gulipánnál. Még a mi nem szép van is a «kaszálásában», mikor a feje s csőre a táplálék keresése közben vízszintesen mozog ide-oda, azt is annyira enyhítik a lágy, kerekded bókoló mozdulatok, hogy a madár megjelenésének kellemes voltára nincsen rontó hatással. Még a szárazon is hosszú lábaival sem ébreszt kellemetlen benyomást sőt bizonyos pillanatokban kiválóan keceses, így akkor, midőn felemelt, félig kitárt szárnyával s előrehajló testtel mozog tova, mikor is ruházatának egyszerűségében is díszes volta a fekete s fehér szín elegáns kontrasztjával teljesen érvényesül. A gulipán pompásan úszik s ezt megteszi habozás nélkül akkor is, midőn gázolás közben alkalmilag mélyebb vízbe kerül. Repülési képe egészen sajátos s az előttem ismeretes gázló madarak egyikének képével sem téveszthető össze. Nyakát s lábát messze kinyújtja s bár szárnyai a törzsön feltűnően messze hátul lát-

zweimal bei Nestern fest, wo noch ein Junges eben erst im Begriff stand, die Eihülle zu sprengen. Bei der grossen Unbehilflichkeit ganz junger Avosetten glaube ich nicht, das diese Platzveränderung von ihnen selbst ausgeführt werden kann, bemerke aber ausdrücklich, dass ich ein entsprechendes Eingreifen der Eltern *nicht* zu beobachten so glücklich war. Das Dunenkleid ist unten rein weiss; die Oberseite zeigt auf mausgrauem Grunde ein System schwärzlichbrauner Flecken und Schmitze, welches ein vollständiges Verschmelzen der Vogelgestalt mit dem Schlammgrunde bewirkt, wenn sich das Junge bei drohender Gefahr mit langgestrecktem Halse und unter den Leib gezogenen Ständern flach auf die Erde niederdrückt. Die Ständer sind bleigrau gefärbt; ebenso der kurze, weiche und stumpfe Schnabel, der selbst in dieser plumpen und kaum an seine spätere Ausbildung gemahnenden Jugendform schon deutlich die Tendenz der Aufwärtskrümmung erkennen lässt.

Die Avosette ist eine liebliche Vogelgestalt, deren zierliche Bewegungen auf den Beobachter immer neuen Reiz ausüben. Jeder Schritt, jede Bewegung ist mit einem eigentümlichen Ducken und Wenden des Kopfes verbunden, was bei dem stets ruhigen, abgerundeten und gemessenen Gebaren eine einschmeichelnde Wirkung hervorbringt. Niemals sah ich bei Avosetten jenes hastende Hinundherrennen anderen Strandgefögels. Selbst das Unschöne im «Säbeln», wo Kopf und Schnabel behufs der Nahrungsaufnahme in horizontaler Richtung hin und her bewegt werden, wird durch weiche, runde Nickbewegungen so gemildert, dass es das Gefällige im Ausdruck des Vogels nicht zu stören vermag. Auch auf dem Lande ist sein Anblick trotz der hohen Ständer nicht unschön, ja in gewissen Momenten ganz besonders zierlich, so, wenn er mit gehobenen, halb geöffneten Schwingen und vorgeneigtem Körper sich bewegt, wobei auch das einfach-schmucke Kleid mit seinem eleganten Contrast von Schwarz und Weiss völlig zur Geltung kommt. Die Avosette schwimmt vorzüglich und thut dies ohne weiteres auch dann, wenn sie während des Herumwatens gelegentlich in tieferes Wasser kommt. Das Flugbild ist ganz eigentümlich und mit keinem der mir bekannten Watvögel zu verwechseln. Hals und Ständer werden lang ausgestreckt, und obwohl die Flügel auffallend weit

szanak izülni, a testének súlypontja még hátrább van s ennek ferde testtartás a következménye.

Mindazáltal könnyednek s erőtetettség nélkülnek látszik a röpülése s tényleg gyorsan vívő, sebes, és ügyes fordulatokra képes. Általánosságban nem találtam a gulipánt nagyon vadnak, sőt inkább bizalmasnak. Hívása gyors egymásutánba kiejtett «hüitt, hüitt, hüitt»-nek hangzik s csalódásig hasonlít ahhoz a füttyölő hanghoz, melyet egy vékony rugalmas pálczá-
nak a levegőben való gyors suhintásával hozhatunk létre. Egyszerű füttyöléssel is jól utánozhatjuk e hangot, ha közbe lüktetve lökjük előre nyelvünk hegyét felső ajkunk felé s a gulipánok — hím és nőstény egyaránt — szorgalmas fejelgetéssel mennek a hang után a vadásznak közvetlen közeléig, még akkor is, ha az fedezet nélkül kuporodik valami nyílt helyen sőt ha szabadon, felegyenesedve áll is. De ez természetesen csak a költési s párosodási idő alatt van így. A hívó hangján kívül még valami flótázó trilla is hallható, mintegy «tljüh, tljüh», melyet lebegve hangoztat a madár s mely valószínűleg a hím párzási dala. Húsa e madárnak gyengéd és jóízű s nézetem szerint nagyon is melléje állítható az erdei szalonkáéknak.

De bár esábitott is az étlapunk gazdagítása, mégis mindjárt abba hagytam a gulipánvadászatot, mihelyt *kotolt* fészekaljak körül láttam e kedves állatkákat. A megható anyai szeretetnek oly áldozatra kész nyilvánulására még a dobrudzsai baltokban kapott csupa haltápláléktól kannibál módra húsrá éhező vadász kiméletlen önzése alábbhagy, s ha a puskához még annyira közel végzik is ez állatkák alakoskodásaikat, «le a fegyversárkánynyal», ez volt a jelszó. De nagyon megható is volt látni azt a sok fortélyt, a melylyel a gulipánok minket szeretett fiókáiktól elesalogatni iparkodtak. Itt az egyik madár lecsüngő lábbal s látszólag szegett szárnyal szédül le a víztükörré, hogy azon egészen a lelőtt madár módjára maradjon fekvé, miközben feje s lába elmerül s testét csak a kitért szárnya tartja a vízszínen úszva. Amott egy másik mintegy szárnyaszegetten sülyed s kavarog le eli-

rückwärts eingelenkt zu sein scheinen, liegt doch der Schwerpunkt noch hinter denselben, was eine schräge Körperhaltung zur Folge hat. Trotzdem sieht der Flug leicht und ungezwungen aus und ist in der That sehr fördernd, rasch und geschickter Schwenkungen fähig. Im allgemeinen fand ich die Avosetten nicht eben scheu, ja eher vertrauensselig. Der Lockruf klingt wie ein rasch hintereinander ausgestossenes «Hüitt, hüitt, hüitt» und ähnelt täuschend dem pfeifenden Geräusch, welches durch einen scharfen Lufthieb mit einer dünnen, elastischen Gerte hervorgebracht werden kann. Durch einfaches Pfeifen unter stossweisem Vorschellen der Zungenspitze gegen die Oberlippe lässt sich dieser Ton gut wiedergeben, und die Avosetten — Männchen wie Weibchen — folgen dem Rufe unter eifrigem Antworten bis in die unmittelbare Nähe des Schützen, selbst wenn dieser jede Deckung verschmähend auf offenem Gelände kauert oder gar frei und aufrecht dasteht. Das hat freilich wohl nur für die Brut- und Paarungszeit Geltung. Ausser dem Lockton hörte ich noch einen flötenden Triller, etwa wie «Tljüh, tljüh», der schwebend vorgetragen wird und wohl den Balzgesang der Männchen darstellt. Das Wildpret ist zart und wohlgeschmeckend und hält meines Erachtens den Vergleich mit dem der Waldschneffe ohne weiteres aus.

Aber trotz der verlockenden Menü-Bereicherung stellte ich die Jagd auf die Avosetten ein, sowie ich diese reizenden Tierchen einmal bei den *bebrüteten* Gelegen beobachtet hatte. So opferfreudigen Äusserungen einer rührenden Mutterliebe gegenüber würde selbst der rücksichtslose Egoismus des durch die öde Fischkost der Dobrudschabalten zu «kannibalischem Fleischhunger» gereizten Jägers weich, und mochten die Tierchen noch so nahe vor dem Schützen ihre Verstellungskünste üben, es war «Hahn in Ruh!» befohlen. Es war aber auch zu rührend, all die Schliche zu beobachten, durch welche uns die Avosetten von der geliebten Brut fortzulocken suchten. Hier taumelt ein Vogel mit hängenden Ständern und scheinbar geknickten Flügeln auf den Wasserspiegel nieder, um genau wie ein herabgeschossenes Stück auf demselben liegen zu bleiben, wobei Kopf und Ständer versinken, und nur die ausgebreiteten Schwingen den Körper in schwimmender Lage erhalten. Dort hinkt und humpelt ein anderer wie flügellahm vor uns einher, wirft sich

bénk, csapkodva vetődik a magasba s újra erőtellenül hull alá. Csaknem kézzel elérhető közelségben esetlenek-botlanak előttünk a madarak s gyámoltalanul lapulnak meg, mintha szárnyuk vagy lábuk bémult volna meg. Úgy látszik, mintha az egész kolóniát, ha a párok százaiból áll is az, egyszerre mindenféle testi hiba s nyavalya érte volna utól s annyira esalódásig hű ez az alakoskodás, hogy újra és újra igazán megsebzett madarakat vélünk magunk előtt láthatni. Saját biztonságukra csak annyiban ügyelnek ilyenkor a gulipánok, hogy épen csak kézzel meg nem fogatják magukat. Az utolsó pillanatban néhány látszólag göresös mozdulattal kisiklanak a kezek ügyéből s remekül értik, hogy lehet az üldözött a mélyebb vízbe s a veszélyeztetett fészektől pár száz lépésnyire elcsalni. Ha elérte ezt a célt, úgy hirtelen s vigan emelkedik fel a madár a vízről, lebegő s keeses röpüléssel nagy ívet vágva száll a fiait tartó sziget felé s e közben egyszerű füttyölését oly harsogón, ujongva, boldogság érzetével s vidámsággal telve hangoztatja, hogy sikerült esalásáért sehogy sem tudunk reá haragudni.

A szülői szeretet e jeleinél, melyek, ha az egész kolónia részéről egyszerre nyilvánulnak, csaknem a nevetségesség határáig jutnak, ezeken talán még mélyebb hatást keltettek bennem e kedves teremtmények benső hitvesi szeretetének nyilvánulásai.

Lövéssem egy gulipánnöstényt élettelenül ütött le a víz színére s párja szorosán mellé ereszkedett. Halk hangon hivatgatva úszott élettársatete körül, bökölte azt fejével s esőrével, könnyed szárnyesapásokkal unszolta s kis darabra el-el röpült, hogy párját is menekülésre hívja. Csak mikor már egészen közelükbe evezünk s a holt nőstény még mindig nem mozdult, akkor szállt csak tova a him de rögtön visszatért aggodalmas kiáltással s a esónak közvetlen közelében szállt újra párja mellé. S itt maradt némán, mozdulatlanul, mialatt tőle alig méternyi távolságban emelte fel vadászom, PETRUSKA a lelőtt gulipánt.

Numenius arcuatus (L.) és *Numenius tenuirostris* Vieill. A Jurilofka melletti parti báltáiban márczius végén láttam már egyesével a vékony-

flatternd in die Höhe und sinkt kraftlos wieder zurück. Zum Greifen nahe stolpern die Vögel umher und drücken sich hilflos, als ob sie der Flugkraft beraubt oder an den Ständern gelähmt wären. Es scheint, als wäre die ganze Colonie, und möge sie nach hunderten von Paaren zählen, plötzlich von allerlei Gebrechen und Krankheiten befallen, und so täuschend wird dies grossartige Gaukelspiel aufgeführt, dass man immer und immer wieder wirklich verletzte Vögel vor sich zu haben glaubt. Ihre eigene Sicherheit berücksichtigen die Avosetten dabei nur insoweit, als sie sich nicht mit der Hand ergreifen lassen. Sie schnellen sich im Notfalle durch einige scheinbar convulsivische Bewegungen aus dem Bereich derselben und verstehen es meisterhaft, den Verfolger ins tiefere Wasser und einige hundert Schritte von der bedrohten Brut fortzulocken. Ist dies Ziel erreicht, so stiebt der Vogel plötzlich und munter vom Wasserspiegel auf, streicht in weitem Bogen schwebenden und zierlichen Fluges seiner Brutinsel zu und lässt dabei sein einfaches Pfeifen so schmetternd, so frohlockend und so von Glück und Fröhlichkeit erfüllt erschallen, dass man ihm ob des gelungenen Betrugens nimmer gram sein kann.

Fast noch tiefer als diese Zeichen der Elternliebe, die, wenn sie alle Mitglieder einer Colonie zugleich befallen, fast ans Lächerliche streifen, ergriffen mich die Äusserungen inniger Gattenliebe bei diesen anmutigen Geschöpfen. Mein Schuss hatte ein Avosettenweibchen leblos aufs Wasser herabgeworfen, und der Gatte hatte sich dicht daneben niedergelassen. Leise Lockrufe ausstossend schwamm er um den Körper der Gefährtin, stiess ihn mit Kopf und Schnabel, trieb ihn mit leichten Flügelschlägen an und erhob sich ab und zu zu kurzem Fluge, um die Gattin zur Flucht einzuladen. Als wir ganz nahe heran gerudert waren, und das todte Weibchen nicht von der Stelle wich, strich er wohl weiter weg, kehrte aber gleich wieder unter ängstlichem Geschrei zurück, um sich dicht neben Kahn und Gattin wieder aufs Wasser niederzulassen. Und hier blieb er stumm und bewegungslos, während nur meterweit davon mein Jäger PETRUSKA die geschossene Avosette aufgriff.

Numenius arcuatus (L.) und *N. tenuirostris* Vieill. Schon Ende März traf ich vereinzelt den dünnschnäbligen, kleinen, durch seinen hohen

esőrü, kicsiny, magashangú tiszta fütytyével kitűnő pólingot; sőt márczius 29-én sok 3—4 darabot számláló apró csapat vonult a part mentén északi irányban s ezeket is tenuirostrisoknak tartanám. A lagunába való visszatértem után is elég gyakran találkoztam ezzel a madárral; így április 23-án azt jegyeztem, hogy «*Numenius spec.?* kis faj, mely egyszerüen, hangsúlyesztés nélkül fütyöl, de feltűnően vad.» Általában a báltákban való kirándulásaim jegyzékében majd minden napon ott áll a *Numenius spec.?* rovata adatokkal egy kis pólingfajról, mely nem látszik *arcuatusnak*, de nem lehet *phaeopus*, mely utóbbi faj egész utazásom alatt sem került szemem elé. Vagy párosával, vagy kis csapatokban voltak, elkülönítve vagy az *arcuatus* társaságában, de ilyenkor is kissé különválva s még az előbbiekénél is sokkal vadabbak voltak. A közönséges póling nagy számban tartózkodott s minden bizonnyal költött is a sósvizü báltákban.

A benszülött vadászok azt állították, hogy két fajta *Kulik mare* van (így nevezik a pólingot minden más szalonka féltől megkülönböztetve, mely utóbbiaknak egyszerüen *Kulik* a nevük) s hogy *míndkeltő*, a «nagyobbik» s a «kisebbik» is *fészkel* ott, de hát az ilyen adatokat mindig nagy vigyázattal kell elfogadnunk.

Gelastes gelastes (Licht.) A június elejére eső tulajdonképeni költési időig sajnálatomra nem maradhattam ugyan a lagunák területén, de annyit mégis elértem, hogy megláthattam május 17-én e kedvesen színezett esinos sirály egyik kolóniájának megkezdését a Sinoi-limán egyik nádas szigetén. Mintegy 2—300 pár foglalta el a partra vetett kagylós homokból álló földszárvot, mely sánczmódra övezte a belül sűrű nádtól borított szigetet s itt helyeződött el a 8—9 em mély és mintegy 18 em átmérőjű fészkekgyökör, egyik a másik mellett. Csak kevés s valószínűleg idő előtt lerakott tojást találtam, részint a fészkekgyökörökben, részint szabadon a homokon. Úgy látszik különben, hogy e sirály fő költési helyei messzebb délre vannak a Sinoi-limánon. Megérkezésük után majdnem mindeütt láttam e madár kicsiny zárt csoportjait a lagunák területén.

hellen Pfiff ausgezeichneten Brachvogel in den Uferbalten bei Jurilofea; am 29. März zogen sogar zahlreiche kleine Trupps von 3 bis 4 St. in nördlicher Richtung längs der Ufer dahin, die ich dieser Art zuzählen möchte. Auch nach meiner Rückkehr in die Lagunen begegnete mir der Vogel ziemlich häufig; so notirte ich am 23. April: «*Numenius spec.?* eine kleine Art, welche einfach und ohne Überschlag pfeift; recht häufig, aber ausnehmend scheu.» Überhaupt enthält fast jede Tagebuchnotiz über meine Baltenausflüge die Rubrik «*Numenius spec.?*» mit Angaben über kleine Brachvögel, die nicht *arcuatus* zu sein scheinen, aber ganz bestimmt keine *phaeopus* waren, welche Art mir überhaupt während der ganzen Reise nicht zu Gesicht gekommen ist. Sie waren entweder paarweise oder in kleinen Trupps für sich allein oder befanden sich in Gesellschaft von *arcuatus*, hielten sich dann aber stets etwas gesondert und waren noch scheuer als diese. Der grosse Brachvogel war sehr zahlreich und allem Anscheine nach Brutvogel der Salzbalten. Die eingeborenen Jäger behaupteten, dass es zwei Arten der *Kulik mare* (wie der Goiser zum Unterschiede von allen anderen Schnepfenarten genannt wird, die einfach nur *Kulik* heissen) gäbe, und dass *beide*, der «grössere» wie der «kleinere» hier *brütend* vorkämen, doch sind dergleichen Angaben stets mit grosser Vorsicht aufzunehmen.

Gelastes gelastes (Licht.). Obwohl ich leider nicht bis zum Eintritt der auf Anfang Juni fallenden eigentlichen Brutzeit im Lagunengebiete verweilen konnte, war es mir doch wenigstens vergönnt, die ersten Anfänge einer Colonie dieser reizend gefärbten, anmutigen Möve auf einer Rohrinsel im Sinoi-Liman am 17. Mai zu besuchen. Etwa 2—300 Paare hatten den Streifen ausgeworfenen Muschelsandes occupiert, der wallartig das Innere der ziemlich dicht mit Rohr bestandenen Insel umgab, und hier stand eine der kreisrund angelegten, 8—9 em tiefen und etwa 18 em im Durchmesser haltenden Nestmulden neben der anderen. Ich fand nur wenige, anscheinend verlegte Eier, theils in den Nestmulden, theils frei auf dem Sande. Die Hauptbrutstellen dieser Möve scheinen übrigens weiter südlich im Sinoi-Liman zu liegen. Im Lagunengebiete beobachtete ich die dünn-schnäblige Möve nach ihrer Ankunft fast überall in kleinen geschlossenen Trupps.

Larus melanocephalus (NATT.) Márcziusban, mikor e madarak még nagyrészt téli mezben voltak, láttam őket, a mint az *argentatus* és *ridibundus* társaságában élelmük után jártak a szilárd part mentén, láttam április közepén a deltában is, de nagy tömegben sehol sem. Április 23-ától kezdve megváltozott a kép; mindig nagyobb számban vonultak a csapatok, nagyobb lett az egyének száma a csapatokban s mind rejtelmesebbé lett a viselkedésük s utjuk. Május első napjaiban oly csapatok vonultak, hogy egyéneik számát olykor *ezrekre* kellett becsülnöm s látszólag északnyugatról jöttek Jurilofkán keresztül s mintha kimerültek volna a nagy úttól leereszkedtek a part közelében a víztükörré, hogy ott megpihenhessenek. Más csapatok egyenesen északról jöttek a Razimon keresztül s mind a Sinoi-limánnak tartottak. Május 6-án sok, részben ékalakba rendezett csapat érkezett a delta Dranowtól délre eső vidékéről s ugyanabba a limánba szállt. Május 9-én már igazán meglepők voltak e sirályok mozgulatai.

Míg az egyik halásztelepen tanyáztunk a Periteasca melletti fenyéren, a hajnali szürkületben megkezdődött a sirályok vonulása s mintegy délelőtti 10 óráig tartott. Jó széles vonalban érkezve északról, részben a Razim fölött, részben a tó fölött vonult csapat-csapat után a Sinoi felé. Semmi esetre sem nagyítok, ha az ez órákban átvonuló sirályok számát *százezrekre* becsülöm s e mellett minden csapat, nagy vagy kicsiny, oly szorosán zárkózva repült, hogy az egyes madarak szárnya hegyei csaknem érintkeztek; csak a nagyobb, több százat számláló csapatokban vonuló sirályok rendezkedtek időnkint ékalakba egymás mögé. Mikor azonban május 17-én újra felkerestem a Sinoit, hogy annak legelőnyösebb fekvésű helyeit átkutathassam, bámulatomra csak igen kevés szerezsen sirályt találtam.

Egy 150—200 darabból álló kis társaság épen egy kolónia telepítéséhez látott, egyes párok halászatgva vagy a gelastes-sirályokkal ezivódva kószáltak a lagunák körül, de hát hol maradtak a május 9-iki százezrek, s általában hol a *milliók*, melyek északról délre siettek? Hiszen időközben nem tapasztaltuk a szerezsen sirálynak valami jelentékenyebb vonulását észak

Larus melanocephalus Natt. Im März, als sich diese Vögel vielfach noch im Winterkleide befanden, sah ich sie in Gesellschaft von *argentatus* und *ridibundus* am Festlandsufer ihrer Nahrung nachgehen, ebenso Mitte April im Delta, aber nirgends in grossen Mengen. Vom 23. April ab aber änderte sich das Bild; immer häufiger zogen eng geschlossene Trupps der Schwarzkopfmöve herum, immer grösser wurde ihre Kopfzahl, und dabei ihr Benehmen und ihre Wege immer rätselhafter. In den ersten Maitagen zogen Schaaren, deren Individuenzahl ich bisweilen auf *tausende* veranschlagen musste, scheinbar von NW kommend über Jurilofca, um schon nahe dem Ufer sich wie ermüdet von langer Reise niederzulassen, und auszuruhen auf der Wasserfläche. Andere Trupps zogen direct aus N über den Razim, und alle nahmen die Richtung gegen den Sinoi-Liman zu. Am 6. Mai zogen viele, teilweise in Keilform geordnete Flüge aus dem Delta südlich bei Dranow ebendahin. Am 9. Mai war die Bewegung dieser Möven wirklich überraschend. Während wir in einer Fischereiniederlassung auf der Düne bei Periteasca lagerten, begann beim ersten Morgengrauen der Zug der Schwarzkopfmöven und dauerte bis gegen 10 Uhr Vormittags. In ziemlich breiter Front aus N kommend zog teils über den Razim, teils über die See Schaar auf Schaar gegen Süden, dem Sinoi zu. Es ist gewiss nicht zu hoch gegriffen, wenn ich die Zahl der während dieser Stunden durchpassierenden Möven auf *hunderttausende* veranschlage. Dabei flog jeder Trupp, ob klein oder gross, so eng geschlossen, dass sich die Flügelspitzen der einzelnen Vögel fast berührten; nur in grossen Schaaren, die nach mehreren hundert zählten, ordneten sich die Möven zeitweise in Keilform hintereinander. Als ich nun aber am 17. Mai den Sinoi wieder besuchte und die bestgelegenen Teile desselben durchstöberte, fand ich zu meinem Erstaunen äusserst wenig Schwarzkopfmöven vor. Eine kleine Gesellschaft von 150—200 Stück schickte sich eben zur Besiedlung einer Colonie an, einzelne Pärchen trieben sich fischend oder mit dünnsehnäbligen Möven streitend über der Lagune herum, aber wo waren die hunderttausende vom 9. Mai, wo die *Millionen* geblieben, die überhaupt *von N nach S* geeilt waren? In der Zwischenzeit hatten wir ja ein irgendwie bedeutendes Ziehen der

felé s így ez az egész jelenség nem is tartható egyszerű, a táplálkozási területről a költési területre való ide-oda vonulásnak. Az lehetne az egyetlen elfogadható magyarázat, hogy az északról érkező sirály tömegek oly egyénekből állottak, melyek az 1897-iki aránylag enyhe tavaszi hónapokban a deltában s a bessarábiai tavakon tartózkodtak s most a költési idő beálltával egyszerre majdnem zárt tömegekben indultak fészkelő helyük felé, a mely mint a *gelastes*-sirályé is a Sinoi délibb részén lehet.

Életmódjában sok tekintetben egyezik a szerecsen sirály a danka sirályal (*L. ridibundus*) s ő is szívesen jár táplálék után a mezőkre, mint az. De azért röptében is könnyű a dankától megkülönböztetnünk, mert törzse sokkal rövidebbnek s zömökebbnek látszik, megismerjük továbbá a nyaka körül egyenesen elmetezett fejrajzáról s a szárnytollain látszó sok fehérségről. Fiatal darabokat csodálatosképen csak márczius végén láttam s csak kis számban. Az öreg madarak április közepén már mind a nyári ruházatban voltak, bár a fejtollazatán meglátszott még helyenkint a fehér szín nyoma s ez azt bizonyítja, hogy ez a faj ép úgy mint a kis sirály is (*L. minutus*) színváltoztatással szerzi meg a nyári ruházatát. E sirálynak két tavalyi kolóniáját kerestem fel, melyek egyikét ez idén a *gelastes* foglalt el, míg a másikon május 17-én éppen a tojás lerakása kezdődött. Az előbbi kolónián, mely sokkal terjedelmesebb a másodikonál, a talajt sűrűn egymás mellé helyezett s még jól felismerhető fészkekkel találtam borítva, s ezek kerekded gödrökből állottak melyek belseje igen esinosan s mintegy sáncalakban volt vékony fűszálakkal s nádlevélből tépett szalagokkal bélelve; a fészkek közt törött tojáshejak s esontvázmadaradványok tömege hevert. A lakott kolónia még csak néhány s csak félig kész fészkekből állott s csak egyes idő előtt lerakott tojások voltak ott találhatóak, de már 8 nappal utóbb *PETRUSCHKA* jelentékeny számú fészkealj-sorozatot küldött onnan. A *melanocephalus* minden esetre valamivel korábban költ mint a *gelastes*, ú. m. május 17—20-ától kezdve; míg az utóbbinak igazi költési ideje úgy látszik nem szokott május 25-ike előtt bekövetkezni.

Április 28-án egy öreg nőtényt löttem, melynek csak egy lába volt; a másik lába úgy látszik

Schwarkopfmöven *gegen N* nicht beobachtet, weshalb die ganze Erscheinung auch nicht als ein einfaches Hin- und Herstreichen zwischen Futter- und Brutplatz erklärt werden konnte. Die einzige annehmbar erscheinende Erklärung wäre die, dass die Massen der aus N kommenden Möven aus solchen Individuen bestanden, welche 1897 während der verhältnissmässig milden Frühjahrsmonate im Delta und an den bessarabischen Seen sich aufgehalten hatten und nun bei Eintritt der Brutzeit plötzlich in nahezu geschlossenen Massen sich ihrem Brutplatze zuwandten, der wohl wie bei *gelastes* im südlichsten Teile des Sinoi sich befindet.

In ihrer Lebensweise hat die Schwarzkopfmöve viel Ähnlichkeit mit der Lachmöve und sucht auch wie diese ihre Nahrung gern auf den Feldern. Aber selbst im Fluge ist sie von derselben leicht durch die viel kürzer und gedrungener erscheinende Gestalt, die rund um den Hals gerade abgesechnittene Kopfzeichnung und das viele Weiss an den Schwungfedern zu unterscheiden. Junge Vögel sah ich merkwürdigerweise nur Ende März in geringer Zahl. Die alten Vögel trugen Mitte April schon alle das Sommerkleid, wenn auch noch mit einzelnen Spuren von Weiss im Kopfgefieder, was dafür spricht, dass diese Art ebenso wie die Zwergmöve ihr Sommerkleid durch Verfärbung anlegt. Ich besuchte zwei vorjährige Colonien dieser Möve, deren eine heuer von *gelastes* occupirt worden war, während in der anderen am 17. Mai gerade das Eierlegen begann. In der viel umfangreicheren ersteren fand ich den Boden bedeckt mit dicht aneinander stehenden, noch gut erkennbaren Nestern, welche aus einer kreisförmigen Bodenmulde bestanden, deren Inneres recht zierlich und fast wallartig mit feinen Gräsern und Streifen von Rohrblättern ausgepolstert war: Massen von zerbrochenen Eierschalen und Skeletresten lagen dazwischen herum. Die beflogene Colonie bestand erst aus wenigen und halbfertigen Nestern und enthielt erst einzelne verlegte Eier, während mir 8 Tage darauf *PETRUSCHKA* eine ansehnliche Suite von Gelegen zuschicken konnte. Jedenfalls brütet *melanocephalus* etwas früher wie *gelastes*, nämlich etwa vom 17.—20. Mai an, während bei letzterer die eigentliche Brutzeit nicht vor dem 25. Mai eintreten dürfte. Am 28. April erlegte ich ein altes ♀, welches nur einen Ständer besass; der andere schien originär zu fehlen, da nirgends in

eredettől fogva hiányzott, mert a bőrön sehol sem volt sérülésnek nyoma s alatta a csomagnak (femur) csak egy elkoresosult darabja rejtőzött.

Larus argentatus typicus BRÜNN Május 15-én a Periboinán a Zmeica tóban egy teljesen kifejlett színezetű öreg nőtényt lőttem, melynek lábai nem mint a közönséges *michahellesi*-formánál sárgák, hanem *ólom szürkék* voltak, a sárga vagy hússzín nyoma nélkül.

Larus argentatus michahellesi BRUCH. Déli ezüstös sirály. (Martin mare.) Márczius 22-én Galaczon való megérkeztemkor az akkor dúló vihar mellett is több ily fajta ezüstös sirály szállongott a kikötőben s ettől kezdve állandó jelenségnek találtam e madarat a deltában s a Razim területén tett minden kirándulásom alkalmával. Viz ellen a Dunán *rendesen* Galaczig és Brailáig hatol föl, de meszebbre való előnyomulását sem tartom kivételes dolognak. Fialat darabok a Razimon épen nem voltak gyakoriak s a költési idő közeledtével még inkább apadt a számuk. Márczius 27-én egy tökéletesen átmeneti tollzatban lévő nőtényt ejtettem el, melynek szemesillaga barna, lába húsvörösséssel lehelte világosszürke, csőre feketebarna volt s csak tövén hússzínű. Az öreg madarak szemesillaga halványsárgás, erősen szembeszökő narancsvörös szemhéjjal; az ily darabok lába okker- vagy nápolyisárga; csőrük élénk sárga s alsó kávájuk szögletén erősen vörös folt van. De azért oly madarakat is lőttem, melyeknek teljesen kifejlett tollzatuk, sárga szemesillaguk s élénk sárga csőrük, de csak egyszerűen világos hússzínűek voltak. A pelyhes fiak színezete egérszürke, melyet a pehelytollak fehér felső része fehéresen sávoz be. A fejen feketebarna a foltozás; kiválóan sötét, kerekded folt van a csőr tövében. A mell alja s a has ezüstfehér, a végbéltáj szürke; a csőr szaruszürke, sárgásan áttetsző hegygel.

Április 28-án kerestem fel először a Curt-bei nevű nagyobb sziget környékén lévő fészkelőhelyet, az egyetlent, melyről a Razim vidékén tudomást szereztem. Az az idő, mikor a SINTENIS testvérek ezt a sirályt ezrével találták fészkelve a Sinoi-taván, letűnt már, mert teljesen hiány-

der Haut Spuren einer Verletzung wahrnehmbar waren, und unter derselben nur ein rudimentäres Stück des Oberschenkels verborgen lag.

Larus argentatus typicus Brunn. Am 15. Mai schoss ich an der Periboina im See Zmeica ein vollständig ausgefärbtes altes ♀ der Silbermöve, welches nicht wie die in der Dobrudscha gemeine Form *michahellesi gelbe*, sondern *bleigraue* Ruder ohne jede Spur von Gelb oder Fleischrot hatte.

Larus argentatus michahellesi Bruch.

Südliche Silbermöve. (Martin mare.)

Bei meinem Eintreffen in Galatz am 22. März trieben sich trotz des herrschenden Sturmes mehrere Silbermöven dieser Form im Hafen herum, und von da ab blieben dieselben eine ständige Erscheinung auf allen Excursionen im Delta und im Razim-Gebiete. Donauaufwärts streicht diese Möve *regelmässig* bis Galatz und Braila, doch halte ich auch ein weiteres Vordringen nicht gerade für eine Ausnahme. Junge Exemplare waren am Razim nicht häufig und nahmen mit dem Herannahen der Brutzeit an Zahl noch entschieden ab. Ein im vollständigen Übergangskleide befindliches ♀ mit brauner Iris, lichtgrauen, fleischröthlich überhauchten Rudern und schwarzbraunem, nur an der Wurzel fleischfarbenem Schnabel erlegte ich am 27. März. Die Iris der alten Vögel ist blassgelblich mit kräftig hervortretendem orangerotem Lid; die Ruder solcher Stücke sind licht ocker- oder neapelgelb; ihr Schnabel hochgelb mit einem lebhaft roten Fleck an der Ecke des Unterschnabels. Ich schoss jedoch auch Vögel, welche bei vollständig ausgefärbtem Federkleide gelber Iris und hochgelbem Schnabel einfach lichtfleischrot gefärbte Ruder besaßen. Die Färbung der Dunenjungen ist mausgrau, von der weissen Färbung des oberen Theils der Flaumfedern weisslich durchbändert. Am Kopfe ist die Fleckung schwarzbraun; ein besonders dunkler, rundlicher Fleck steht an der Schnabelwurzel. Bauch und Unterbrust sind silberweiss, die Aftergegend grau, der Schnabel horngrau mit gelblich durchscheinender Spitze.

Am 28. April besuchte ich zum ersten Male den in der Umgebung der grösseren Insel Curt-bei gelegenen Brutplatz, den einzigen, den ich im Razim-Gebiete erkundete. Die Zeiten der Gebr. SINTENIS, die diese Möve zu tausenden im See Sinoi brütend fanden, sind vorüber, weil

zik e területekről az a kellemes nyugalom, a mely egykor volt.

A 4 nagyobb fészektelepen, melyet felkerestem, mindenütt csak 60—80 fészket találtam. Az ezüstös sirály már április első felében megkezdte a tojáslerakást s így tojásai épen kapóra jönnek a bensülötteknek a hosszú böjt után mint izletes és olesó husvétii eledel. Az egyik kolóniában a fészkek elhelyeződése érdekesen mutatta a talajviszonyokhoz való alkalmazkodási képességet. Az említett szigeten ugyanis egy csekély mélyedés húzódott végig s mig most annak szélén a tojások egyszerűen a homokba kapart gödörben vagy nádlevelekből és szárazból összetakolt alapzaton feküdtek, addig a sziget belső, mélyebben fekvő részén erősen megépített fészkek állottak toronyformájú, egészen 2 láb magasságú alapzatokon, melyek *felső*, a tulajdonképeni fészket alkotó *részének magassága* pontosan megegyezett a *hullámverés magassági vonalával*. Igazán meglepő volt látni, mily pontosan nivelláltak az egyes építömesterek a lejtős talajon, s hogyan eltalálták az alapzat szükséges magasságát. Egy szomszédos szigeten különben egyes *félíg úszó* fészkeket is találtam a sűrű nádságban, úgy hogy itt tehát aránylag kicsiny területen a fészekrakás minden módja képviselve volt. Április 28-án erősen kötött fészekaljakra kívül egészen friss tojások is akadtak, melyeket bizonyára csak a nagy husvétii fosztogatás után raktak oda. Május 17-én ugyanitt nagyobb és kisebb pelyhes fiókákat találtam s köztük újra friss tojásokat oly fészkekben, melyeket szemmel láthatólag másodsor raboltak ki.

A még egészen gyöngye fiókák meglapultak a homokon s ott pompásan minikrizáltak; a valamivel idősebbek a víz felé iparkodtak s azon igen szépen gyorsan úsztak tova; de valamennyi nagy bátorságot mutatott akkor, mikor fölszedték őket s energikusan védekeztek erős harapással. Az öregek, melyek bizonyára okultak már sok szomorú tapasztalataikon, egy látogatásom alkalmával sem tanusítottak különös bátorságot s ez a jelenség egészen megegyezik FLOERICKENEK a Kaspi tengeren tett észleleteivel. Lármázva, nyerítve s krákgóva rebbentek fel a költő madarak közeledtünkre, s jelentékeny

die köstliche Ruhe von einst diesen Gebieten jetzt vollständig fehlt.

Auf 4 von mir besuchten *grösseren* Brutplätzen zählte ich nur je 60—80 Nester. Die Silbermöve beginnt schon in der ersten Hälfte des April zu legen, und da kommen ihre Eier nach der langen Fastenzeit den Eingeborenen gerade als schmackhafte und billige Osterspeise gelegen. In einer der Colonien zeigte die Anlage der Nester ein interessantes Anpassungsvermögen an die Terrainverhältnisse. Das betreffende Inselchen war nämlich von einer seichten Mulde durchzogen, und während nun an den Rändern derselben die Eier einfach in einer seichten ausgekratzten, Mulde im Sande oder auf einer liederlich zusammengeschichteten Unterlage von Rohrblättern und Rohrstengeln lagen, standen in dem inneren, tiefer gelegenen Teile fest und gut gebaute Nester auf turmartigen, bis zu 2 Fuss hohen Unterbauten, *deren oberer*, das eigentliche Nest bildende *Teil genau mit der Flutmarke abschneilt*. Es war ordentlich überraschend zu sehen, wie genau dabei die einzelnen Baumeister auf dem abschüssigen Terrain nivellirt und die notwendige Höhe für den Unterbau eingehalten hatten. Auf einem benachbarten Inselchen fand ich übrigens auch einzelne *halb schwimmende* Nester zwischen dichtem Röhricht, so dass hier auf kleinem Terrain alle Nestarten vertreten waren. Am 28. April waren neben hoch bebrüteten Gelegen auch ganz frische Eier vorhanden, die wohl erst nach der grossen Osterplünderung gelegt worden waren.

Am 17. Mai fand ich ebenda grössere und kleinere Dunenjunge und dazwischen wieder ganz frische Gelege in augenscheinlich neuerdings beraubten Nestern.

Die ganz schwachen Dunenjungen drückten sich auf dem Sande und mimikrisirten daselbst vortrefflich; die etwas älteren trachteten das Wasser zu gewinnen und schwammen auf diesem prächtig und rasch dahin; alle aber zeigten sich äusserst mutig beim Aufnehmen und setzten sich mit kräftigen Bissen energisch zur Wehre. Bei allen meinen Besuchen zeigten sich die wohl durch viele schlimme Erfahrungen gewitzigten Alten dagegen nicht besonders mutig, was auch ganz mit FLOERICKEN'S Erfahrungen am Kaspi übereinstimmt. Schreiend, wiehern und kreischend stoben die Brutvögel bei unserer Annäherung empor und kreisten in be-

magasságban keringtek a kolónia fölött, folyton hallatva érdes hangjaikat, melyeknek csodálatos zürzavarából különösen egy rekedt, gúnyos nevetés vált ki visszataszító módon.

Életmódjában s foglalatosságában igen kecses és kedves madár az ezüstös sirály. Nyugodt szárnyalással vonul a víz fölött csekély magasságban, nyilsebesen csap le megpillantott zsákmányára — mely többnyire apróhal — lebegve függ szorosan a víz színe fölött s rövid habozás után a habokba vágja nyakát s mellét, hogy a prédát esőrével elkaphassa. Gyakran eredmény nélkül marad a csapás; labdamódra emelkedik akkor a csalódott madár újra a levegőbe, s a könnyed és graciazózus légi játékát előlről kezdi. Szívesen üldögél ez a sirály sűrű csapatban az alacsony homokpadokon vagy a fenyérek szélén, hogy hősín tollzatát tisztogassa vagy a melegengető napsugarakban gyönyörködjék. Ritkán látni egyes egyéneket; rendszeren 15—20 főt számláló kis csapatokban vannak együtt. De a milyen társaság kedvelők egymás között, annyira féltékenyeknek látszanak félszelő helyeiken idegen fajokkal szemben. A Razim-Sinoi területen, hol a legkülönfélébb sirály- és csérfélék tartózkodnak állandóan, a költési idő alatt egy bizonyos elég élesen elhatárolt területet tisztán csak ezüstös sirályok laknak.

Kiválság kedveseknek találtam e sirályokat olyankor, mikor a magasra meredő Dolojman fok sziklái közt fekvő csekély távolságra láttam őket a meredeken leszakadó szirt mentén tova vonulni. Nyugodtan, szárnycsapás nélkül vitorlázott el előttem egyik sirály a másik után; épen csak a fejüket mozdították meg kissé, ha valami vigyázatlan mozdulatot tettem. Zúghattott viharszerű szél a sziklák körül, lehetett oly csendes idő, hogy a szellőt sem éreztem, mindig egyforma, méltóságos repüléssel haladtak előttem e vakítóan fehér madarak, ezek a tökéletes repülési képességükért annyira irigylendő teremtések.

Hydroprogne caspia. Találó néven nevezik ezt a csért a különben minden sirályt és csért «Martin»-nak mondó lagunai halászok, a meny nyiben vadságáért, féktelen és rabló voltáért a «cseskesz» epithetonnal jellemzik. Vadul, rabló-

deutender Höhe über der Colonie, fortwährend ihre rauhen Töne ausstossend, aus derem wunderlichen Gewirr ein heiseres, hämisches Lachen besonders widerwärtig hervorklang.

In ihrem Leben und Treiben ist die Silbermöve ein reizender und anmutiger Vogel. Mit ruhigen Flügelschlägen zieht sie in geringer Höhe über dem Wasser dahin, pfeilschnell stösst sie auf die erspähte Beute — meist kleine Fische — herab, hält rüttelnd knapp über der Wasseroberfläche und wirft sich dann nach kurzem Zögern mit Hals und Brust in die Flut, um den Fang mit dem Schnabel zu fassen. Oft misslingt der Stoss; wie ein Ball schnell dann der enttäuschte Vogel wieder in die Luft, und das leichte, graziöse Flugspiel beginnt von neuem. Gern sitzen diese Möven in dichten Schaaren auf niedrigen Sandbänken oder am Rande der Dünen, um ihr schneeiges Gefieder zu putzen und die wärmenden Sonnenstrahlen zu genießen. Selten erblickt man einzelne Individuen; meist halten sie sich in kleinen Trupps von 15—20 Stücken zusammen. So gesellig sie aber untereinander sind, so eifersüchtig scheinen sie am Brutplatze gegen fremde Arten zu sein. Im Razim-Sinoi-Gebiete, wo Möven und Seeschwalben der verschiedensten Arten zu den ständigen Erscheinungen gehören, ist ein gewisser, ziemlich scharf umgrenzter District während der Brutzeit ausschliesslich von ihnen bewohnt. Besonders reizvoll erschienen mir diese Möven, wenn ich in den Felsen des hochragenden Cap Dolojman liegend sie auf geringe Entfernung längs der jäh abstürzenden Klippen dahinziehen sah. Ruhig, ohne Flügelschlag segelte ein Möve nach der anderen vorbei; kaum wandten sie den Kopf ein wenig, wenn ich eine unvorsichtige Bewegung machte. Mochte ein sturmartiger Wind die Felsentürme umheulen, mochte es so still sein, dass kein Lüftchen zu spüren war, immer zogen die blendend weiss erscheinenden Vögel unbeirrt gleichen, majestätischen Fluges vorbei, beneidenswerte Geschöpfe in ihrer vollendeten Flugfertigkeit.

Hydroprogne caspia.

Mit einem trefflichen Namen belegen die alle Möven und Seeschwalben sonst mit «Martin» bezeichnenden Lagunen-Fischer diese Seeschwalbe, indem sie die durch ihre Wildheit, ihr ungestümes und räuberisches Wesen ausgezeichnete durch das Epitheton «Tscherkess» characterisiren. Wild, räuberisch und unbändig

módra és féktelenül garázdálkodtak a eszkeresz települők a dobrudzsai esöndes és békés természetü halászok és parasztok között, és per analogiam «*Cserkesz martin*»-nak nevezik ma is félő megemlékezésből a vad lócsért.

Ennek a nagy, erős esérnek idegenszerű alakja, hatalmas élénkpiros esöre, csillogó hószinü tollazata s nagy, vadul tekintő szemei eleven korában sajátos bájt adnak. Magasan a levegőben szárnyalva, hangos, dühös kiáltással fogadja a testébe vágódó söréteket. Ha még oly súlyos is a seb, melyet a lövés ejtett rajta, még oly nagy a magasság, melyről lezuhant: alig esett le, ha csak egy szikrája van is benne az életnek, rögtön védőállásba helyezkedik, sőt egyenesen támadólag lép fel s ilyenkor tühegyes, erős esöre s messzire tárt naranesvörös torka igazán veszedelmesnek látszik. A vadul s bámulatos erővel minden oldalra osztogatott esőresapások különben csakhamar megtanítják a vadászt arra, hogy a eszkeresz-martinnal nem lehet tréfázni. Egy vagy más hatalmas szakított seb fájó emlékül marad meg s a jövőre nézve óvatosságra int.

A ló-csért még ma is elég közönséges jelenségnek tarthatjuk a lagunák területére s általában az egész tengerpartra nézve, de úgy látszik szorososan a lagunák tenger felé eső oldalához s erősebben sós vízhez vonzódik, mert a szárazföld partján soha sem láttam. Magatartása s életmódja tekintetében igazi esérnek mutatkozik; keresgélve jókora (20—40 m) magasságban vonul a víz tükre fölött s hirtelenül heves erőszakkal vágódik le a kiszemelt zsákmányra úgy, hogy gyakran magasra szökik a víz az erős esapástól, vagy a madár maga is egészen eltűnik benne egy pillanatra; vagy pedig nagyobb esapatokba gyűlve sütkérez a homokpadokon s fenye nyelveken, tisztítja s simítja tollát s éles, krákolgó lármával ezivódik szomszédjaival. A lelőtt madarakra, ha más fajnak is azok, hevesen és kitartóan esapdos, mint azt többi esérféle is tenni szokta.

A párok úgy látszik hüen összetartanak, mert egyedül álló egyéneket csak igen ritkán láttam; még a nagyobb esapatokban is csak-

hausten die tscherkessischen Colonisten unter den ruhigen und friedlichen Fischern und Bauern der Dobrudscha, — und «*Tscherkess-Martin*» nennen diese heute noch in scheuer Erinnerung per analogiam die wilde Raubseeschwalbe.

Die fremdartige Gestalt dieser grossen, kräftigen Seeschwalbe, der mächtige, hochrote Schnabel, das glänzende, schneeige Gefieder und die grossen, wild blickenden Augen verleihen dem lebenden Vogel einen eigentümlichen Reiz. Hoch in der Luft quittiren sie die einschlagenden Schrote mit lautem, wütendem Geschrei. Mag die Verletzung durch den Schuss noch so schwer, mag der Sturz aus der Höhe noch so bedeutend sein: kaum herabgeworfen nimmt der Vogel, falls nur noch ein Fünkchen Leben in ihm ist, sofort eine Verteidigungsstellung ein, ja geht sogar direct angriffsweise vor, wobei der nadelscharfe, kräftige Schnabel und der weitaufgerissene orangerote Rachen wirklich gefährlich aussehen. Übrigens belehren die wütend und mit erstaunlicher Kraft nach allen Seiten hingeführten Schnabelhiebe den Schützen bald, dass mit dem «*Tcherkess-Martin*» nicht zu spassen ist. Ein oder der andere tüchtige Fleischriss bleibt in schmerzlicher Erinnerung und mahnt für die Zukunft zur Vorsicht.

Die Raubseeschwalbe ist heute noch als eine ziemlich gemeine Erscheinung des Lagunengebietes und wohl der ganzen Meeresküste zu bezeichnen, scheint sich aber streng an die Seeseite und das stärker salzhaltige Wasser zu halten, da ich sie nie an den Festlandsufern sah. Nach Benehmen und Lebensweise zeigt sie sich als echte Seeschwalbe, zieht suchend in ziemlicher Höhe (20—40 M.) über den Wasserspiegel einher und wirft sich dann plötzlich mit jähem Ungestüm nach einer erspähten Beute herab, so dass oft das Wasser von dem kräftigen Schlage hoch aufspritzt, oder auch der Vogel für einen Augenblick ganz unter demselben verschwindet; oder sie sitzt in grösserer Gesellschaft sich sonnend auf Sandbänken und Dünenzungen, putzt und glättet das Gefieder und hadert unter schrillum, kreisendem Geschrei mit den Nachbarn. Auf herabgeschossene Stücke, auch anderer Arten, stösst sie heftig und anhaltend, wie andere Seeschwalben auch. Die Pärchen scheinen treu zusammen zuhalten, denn einzelne Individuen sah ich nur ganz selten; fast ausnahmslos liessen sich

nem kivétel nélkül fel lehetett ismerni az összetartozó párokat. A benszülöttek amaz állítását, hogy ez a madár nagy fészekrabló, annyival is valószínűbbnek tartom, minthogy magam láttam, hogy a mint egy magános ló-esér az ezüstös sirályok tanyájának közelébe merészkedett, rögtön nagy lármával támadtatott meg s üzetett tova. Költési ideje a Dobrudzsában június elejére esik, de fészkelési helyét láthatólag már előbb elfoglalja és gyülekezési helynek meg éjjeli tanyának használja. Ilyen helyeket a csapat ingerülten, folytonos visszataszító lármával kering körül, sőt egyesek jókora erővel közvetlen a fejünk fölé csaptak le. Hiszem, hogy a ki a költési idő javában keresne fel egy nagyobb kolóniát, erélyes támadást tapasztalna e bátor és erős madarak részéről. Mind az a kedvesség, mely a csérféléket különben jellemzi, hiányzik e fajnál. Nagyon is szembeszökően helyettesíti itt a kis csérek csinoságát és eleganciáját az öntudatos, féktelen erő, mely épen a nemi jellegek szembeötlő jelenléte mellett ellenszenvesen, sőt visszataszítóan érinti a szemlélőt.

Columba livia typica BONN. és *C. livia unicolor* A. és CHR. BREHM. Azok az egyformán pala fekete galambok, melyeket megfigyeltem s melyekből csak nagy veszélyességgel tudtam egy hímet elejteni, okvetlenül vadon élőknek tekintendők, mert a számba vehető falvakban, mint Ciamurli, Slava russa és Slava cerchessesea, egyáltalában nem tartanak házi galambot s a nagyon messzeeső Ciucurova faluban épen ez a fekete varietás ismeretlen. Hozzá még ezek a fekete galambok épen olyan vadak voltak, mint az igazi szirti galambok. Fehér vagy másképp eltérő színezetű galambokat a szabad mezőn csak Ciucurova közelében láttam, hol kisebb mennyiségű házi galambot tartanak a lakók. Minden esetre igen érdekes, hogy ez a fekete forma, mely BREHM szerint vad állapotban Nubiában fordul elő, a Dobrudzsában szabadon vagy elvadulva él. A Balkán-félszigeten tartózkodó s többszörösen észlelt ugynevezett elvadult házi galambok tanulmányozása bizonyos tekintetben bizonyára háladatos feladat volna!

selbst bei grösseren Gesellschaften die zusammengehörigen Paare erkennen. Die Behauptung der Eingeborenen, dass sie ein arger Nesträuber sei, erscheint mir umso wahrscheinlicher, als ich beobachtete, wie eine einzelne Raubseeschwalbe, die sich in der Nähe einer Silbermövensiedlung gewagt hatte, sofort unter heftigem Geschrei angegriffen und vertrieben wurde. Ihre Brutzeit fällt in der Dobrudscha auf Anfang Juni, doch scheint sie die Brutplätze schon früher zu beziehen und als Versammlungsort und Nachtquartier zu benützen. Sie umkreisten solche unter fortwährendem widerlichem Geschrei in aufgeregter Weise, ja einzelne stiessen sogar mit ziemlicher Wucht bis dicht über unsere Köpfe nieder. Ich glaube, dass zur Höhe der Brutzeit bei einer grösseren Colonie ein Besucher ganz energischen Angriffen dieser mutigen und kraftvollen Vögel ausgesetzt sein würde. Aller Liebreiz, der sonst den Seeschwalben innewohnt, fehlt dieser Art. Zu auffällig tritt hier an die Stelle der Zierlichkeit und Eleganz der kleinen Arten eine wilde, selbstbewusste, ungezügelte Kraft, die gerade bei den deutlich vorhandenen Gattungscharakteren unsympatisch, ja abstossend berührt.

Columba livia typica Bonn. und *C. livia unicolor* A. und Chr. Brehm. Die von mir beobachteten einfarbig schieferschwarzen Tauben, von denen ein ♂ zu erlegen uns erst nach vieler Mühe gelang, sind entschieden als Wildlinge aufzufassen, da in den in Betracht kommenden Dörfern Ciamurli, Slava russa und Slava cerchessesea überhaupt keine Haustauben gehalten werden, und in dem weit entfernten Ciucurova gerade diese schwarze Varietät unbekannt war. Zudem zeigten sich diese schwarzen Tauben genau ebenso scheu wie die echten Felsentauben. Weisse oder sonst abweichend gefärbte Tauben sah ich frei auf dem Felde erst in der Nähe von Ciucurova, wo eine kleine Anzahl Haustauben gehalten wird. Jedenfalls ist es hochinteressant, dass diese schwarze Form, welche nach BREHM wild in Nubien vorkommt, wild oder verwildert in der Dobrudscha lebt. Ein Studium der auf der Balkanhalbinsel vielfach beobachteten sogenannten verwilderten Haustauben wäre in mancher Hinsicht gewiss lohnend!

IV.

Mérték-táblázat.

A méretek cm-ekben vannak adva; sorrendjük a következő: a) *szárny hossza* a hegyétől a kézizületig; b) *farok hossza*; c) *csőr hossza* a homloktollazattól ormóján végig; d) *csüd*.

Az itt tárgyalt példányok sorozata — egyes duplikátumok kivételével — jelen munka befejezése után a boszn.-herzeg. orsz. Múzeum tulajdonába ment át és jelenleg — úgy mint a következőben feldolgozott tojás-collectió — nevezett Múzeum gyűjteményében van elhelyezve.

Mass-Tabelle.

Die Masse sind in Ctm. angegeben; die Reihenfolge derselben ist die folgende: a) *Flügel-länge* von der Spitze bis zum Buge; b) *Schwanzlänge*; c) *Schnabellänge* von der Stirnbefiederung über den First zur Spitze; d) *Tarsus*.

Die hier besprochenen Belegexemplare sind bis auf einige zurückbehaltene Doubletten nach Abschluss dieser Arbeit in den Besitz des bosn.-herzog. Landes-Museums übergegangen und befinden sich, sowie die im Nachfolgenden behandelte Eierkollektion, in der Sammlung dieses Museums.

Corvus corax L.

1. ♂. Han-Cearca,	11 April.	44·9 — 26·3 — 7·4 — 5·6.
2. ♀. Jurilofea,	25 Mai.	40 — 22·6 — 7·2 — 5·6.

Colæus monedula (L.)

1. ♀. Jurilofea,	12 Mai.	22·2 — 13·1 — 2·9 — 3·6.
------------------	---------	--------------------------

Garrulus glandarius typicus (L.)

1. ♂. Ciucurova,	4 April.	18·2 — 16 — 3 — 4·5.
2. ♂. Han-Cearca,	9 April.	18·1 — 15·2 — 3 — 4·2.

Emberiza citrinella L.

1. ♂. Ciucurova,	2 April.	8·7 — 7·8 — 1 — 1·8.
------------------	----------	----------------------

Emberiza hortulana L.

1. ♂. Jurilofea,	13 Mai.	9·2 — 7·7 — 1·0 — 1·75.
2. ♂. Jurilofea,	14 Mai.	9·1 — 6·7 — 1·1 — 1·8.
3. ♂. Jurilofea,	14 Mai.	9·1 — 6·8 — 1·2 — 1·7.
4. ♂. Jurilofea,	14 Mai.	8·7 — 6·6 — 1·0 — 1·8.
5. ♀. Jurilofea,	14 Mai.	8·1 — 6·6 — 1·1 — 1·7.

Miliaria calandra (L.)

1. ♂. Jurilofca, 22 April. 9·4 — 6·5 — 1·1 — 2·3.

Melanocorypha calandra (L.)

1. ♂. Jurilofca, 27 März. 13·3 — 7·1 — 1·9 — 2·7.
 2. ♂. Jurilofca, 27 März. 12·9 — 6·5 — 1·6 — 2·7.
 3. ♂. Jurilofca, 22 April. 12·4 — 6·2 — 1·7 — 2·5.
 4. ♂. Jurilofca, 4 Mai. 13 — 7·5 — 1·8 — 3.
 5. ♂. Jurilofca, 15 Mai. 13·4 — 7 — 1·8 — 2·9.
 6. ♀. Jurilofca, 31 März. 11·5 — 6·5 — 1·4 — 2·2.
 7. ♀. Jurilofca, 22 April. 11·4 — 6·1 — 1·4 — 2·4.

Calandrella brachydactyla typica (LEISL.)

1. ♂. {Szürke szinezetű} Cap Dolojman, 4 Mai. 9·2 — 5·1 — 1·1 — 1·9.
 2. ♀. {Grau gefärbt } Cap Dolojman. 21 April. 9·4 — 6 — 1·1 — 2.
 3. ♂. {Rozsdavörös szinezetű} Jurilofca, 22 April. 9·2 — 5·8 — 1·1 — 1·7.
 4. ♀. {Rostrot gefärbt } Jurilofca, 21 April. 8·9 — 5·3 — 1·1 — 1·8.

Lullula arborea typica (L.)

1. ♂. Ciucurova, 3 April. 9·7 — 5·7 — 1·2 — 2·2.
 2. ♂. Ciucurova, 4 April. 9·4 — 5·6 — 1·3 — 2.
 3. ♂. Han-Cearca, 7 April. 9·2 — 4·8 — 1·2 — 1·9.
 4. ♀. Ciucurova, 4 April. 9 — 4·8 — 1·1 — 2·1.
 5. ♀. Ciucurova, 4 April. 8·8 — 4·9 — 1·1 — 1·9.

Motacilla alba L.

1. ♀. Jurilofca, 21 April. 8·2 — 8·5 — 1·3 — 2·3.

Motacilla melanope PALL.

1. ♂. Ciucurova, 4 April. 8·5 — 9·2 — 1·4 — 2.

Motacilla flava typica L.

1. ♂. Jurilofca, 23 April. 7·6 — 6·8 — 1·3 — 2·2.

Anthus trivialis (L.)

1. ♀. Cap Dolojman, 21 April. 9 — 6·7 — 1·3 — 2·1.
 2. ♀. Cap Dolojman, 21 April. 9 — 6·6 — 1·1 — 2·0.
 3. ♀. Curt-Bei, 28 April. 8·4 — 6·4 — 1·3 — 2·2.

Anthus cervinus (PALL.)

1. ♂. Jurilofca, 23 April. 8·7 — 6·5 — 1·1 — 2·1.
 2. ♂. Jurilofca, 23 April. — 8·2 — 6·1 — 1·1 — 2.

3. ♂. Curt-Bei,	28 April.	} 2 párosodott drb Gepaartes Paar	8·6 — 6·4 — 1·2 — 2.
4. ♀. Curt-Bei,	28 April.		8·6 — 6·0 — 1·0 — 2.
5. ♂. Portița,	30 April.		8·7 — 6·1 — 1·3 — 2.
6. ♂. Jurilofca,	3 Mai.		8·6 — 6·0 — 1·2 — 2.
7. ♂. Bissericuța,	5 Mai.	} 2 párosodott drb Gepaartes Paar	8·8 — 6·3 — 1·2 — 2.
8. ♀. Bissericuța,	5 Mai.		8·5 — 5·8 — 1·15 — 2·2.

Anthus campestris (L.)

1. ♂. Cap Dolojman,	4 Mai.	8·7 — 7·1 — 1·4 — 2·2.
---------------------	--------	------------------------

Certhia familiaris brachydactyla.

1. ♂. Han-Cearca,	11 April.	6·6 — 5·7 — 1·5 — 1·5.
-------------------	-----------	------------------------

Sitta europæa cæsia WOLF.

1. ♂. Ciucurova,	2 April.	8·4 — 4·6 — 1·95 — 2·1.
------------------	----------	-------------------------

Parus communis stagnatilis (BR.)

1. ♂. Ciucurova,	4 April.	6·7 — 5·6 — 1·0 — 1·6.
------------------	----------	------------------------

Parus lugubris NATT.

1. ♂. Ciucurova,	4 April.	7·1 — 5·7 — 1·2 — 2·1.
------------------	----------	------------------------

Panurus biarmicus (L.)

1. ♂.	Girla Litkow,	17 April.	6·1 — 7·7 — 0·9 — 2·0.
2. ♂.	Izlina tó, See Izlina,	17 April.	6·1 — 9·1 — 0·9 — 1·9.
3. ♂.	Girla Periteasca,	7 Mai.	6·2 — 8·2 — 1·0 — 2·0.
4. ♂.	Girla Periteasca,	7 Mai.	5·7 — 7·8 — 0·9 — 2·0.
5. ♂.	Girla Periteasca,	7 Mai.	5·8 — 7·5 — 1·0 — 1·9.
6. ♂.	Girla Periteasca,	7 Mai.	5·9 — 8·1 — 0·95 — 2·0.
7. ♂ juv.	Dranow,	7 Mai.	5·3 — 6·2 — 0·9 — 2·0.
8. ♂ juv.	Dranow,	7 Mai.	5·3 — 6·2 — 0·9 — 1·8.
9. ♀ juv.	Dranow,	7 Mai.	5·6 — 6·9 — 1·2 — 1·9.

Regulus ignicapillus (BR.)

1. ♂. Pascha Kázla,	28 März.	5·0 — 3·5 — 1·1 — 1·6.
2. ♂. Jurilofca,	31 März.	4·7 — 3·7 — 1·0 — 1·6.

Lanius minor GM.

1. ♂. Periteasca,	8 Mai.	11·6 — 8·8 — 1·6 — 2·3.
-------------------	--------	-------------------------

Lanius collurio L.

1. ♀. Cap Dolojman,	12 Mai.	9·6 — 7·9 — 1·5 — 2·3.
---------------------	---------	------------------------

Sylvia nisoria (BECHST.)

1. ♂. Jurilofea, 14 Mai. 8·6 — 7 — 1·3 — 2.

Sylvia sylvia (L.)

1. ♂. Jurilofea, 14 Mai. 6·7 — 5·9 — 1·0 — 2.
 2. ♂. Jurilofea, 14 Mai. 7 — 5·9 — 1·0 — 2.
 3. ♀. Periteasca, 8 Mai. 6·9 — 5·9 — 1·1 — 2.

Sylvia curruca (L.)

1. ♂. Periteasca, 8 Mai. 6·4 — 5·4 — 1·0 — 1·8.

Phylloscopus trochilus flaviventris (VIEILL.)

1. ♂. Portița, 30 April. 6·7 — 4·9 — 0·9 — 2.
 2. ♂. Periteasca, 8 Mai. 6·7 — 5·2 — 0·9 — 1·8.
 3. ♂. Cap Dolojman, 12 Mai. 6·7 — 4·9 — 0·95 — 1·9.

Phylloscopus rufus sylvestris (MEISN.)

1. ♂. Jurilofea, 28 März. 6·3 — 5·0 — 0·9 — 1·85.

Luscinola melanopogon TEMM.

1. ♂. Pascha Kázla, 28 März. 5·6 — 4·7 — 1·2 — 2·0.

Locustella luscinioides (SAVL.)

1. ♂. Ciucurova, 3 April. 6·5 — 6·0 — 1·2 — 2·0.
 2. ♂. Dranow, 6 Mai. 6·7 — 5·5 — 1·25 — 2·1.

Turdus viscivorus L.

1. ♂. Moru-Ghiöl, 15 April. 14·5 — 10·7 — 1·8 — 3·0.

Ruticilla phoenicura (L.)

1. ♂. Periteasca, 19 April. 7·9 — 6·0 — 1·0 — 1·95.
 2. ♂. Periteasca, 19 April. 7·7 — 5·5 — 1·0 — 2·0.
 3. ♂. Periteasca, 19 April. 7·9 — 5·7 — 1·1 — 2·2.
 4. ♀. Dranow, 6 Mai. 7·7 — 5·8 — 1·0 — 1·9.
 5. ♀. Periteasca, 8 Mai. 7·5 — 5·4 — 0·95 — 1·95.

Saxicola oenanthe (L.)

1. ♂. Jurilofea, 31 März. 9·2 — 5·35 — 1·3 — 2·7.
 2. ♂. Dunaruț, 18 April. 9·2 — 5·6 — 1·3 — 2·7.

Saxicola leucomela PALL.

1. ♂. Cernavoda,	27 Mai.	8·8 — 6·1 — 1·2 — 2·3.
2. ♀. Cernavoda,	27 Mai.	8·6 — 5·4 — 1·1 — 2·1.
3. ♂. Cernavoda,	27 Mai.	8·8 — 6·3 — 1·15 — 2·3.
4. ♀. Cernavoda,	27 Mai.	8·3 — 5·1 — 1·15 — 2·3.
1. ♀. Cap Dolojman,	12 Mai.	8·7 — 5·3 — 1·3 — 2.

Pratincola rubetra (L.)

1. ♂. Portița,	30 April.	7·7 — 4·6 — 1·1 — 1·95.
----------------	-----------	-------------------------

Pratincola rubicola (L.)

1. ♀. Jurilofea,	28 März.	6·1 — 4·7 — 1·05 — 2·0.
------------------	----------	-------------------------

Tharrhaleus modularis (L.)

1. ♂. Pascha Kázla,	30 März.	6·7 — 5·3 — 1·1 — 1·9.
2. ♂. Ciucurova,	2 April.	6·5 — — — 1·1 — 1·95.

Muscicapa grisola L.

1. ♂. Dranow,	6 Mai.	8·8 — 5·9 — 1·2 — 1·4.
---------------	--------	------------------------

Ficedula atricapilla (L.)

1. ♂. Cap Dolojman,	22 April.	7·7 — 5·0 — 1·05 — 2·0.
---------------------	-----------	-------------------------

Dendrocopus minor (L.)

1. ♂. Ciucurova,	3 April.	8·5 — 5·2 — 1·4 — 1·4.
------------------	----------	------------------------

Dendrocopus maior (L.)

1. ♂. Han-Cearca,	7 April.	13·0 — 8·6 — 2·7 — 2·25.
2. ♀. Han-Cearca,	11 April.	13·0 — 8·8 — 2·3 — 2·15.
3. ♂. Moru-Ghiöl,	17 April.	13·2 — 8·3 — 2·4 — 2·0.

Dendrocopus leuconotus typicus (BECHST.)

1. ♂. Ciucurova,	3 April.	14·0 — 9·5 — 3·45 — 2·1.
------------------	----------	--------------------------

Micropus apus (L.)

1. ♂. Cap Dolojman,	12 Mai.	17·6 — 7·45 — 0·75 — 0·8.
2. ♀. Cap Dolojman,	12 Mai.	18·2 — 7·65 — 0·8 — 0·7.

Caprimulgus europæus L.

1. ♂. Dranow, 6 Mai. 20.1 — 14.3 — 1.05 — 1.4.

Alcedo ispida bengalensis TEMM. & SCHLEG.

1. ♀. Periteasca, 19 April. 7.0 — 4.5 — 3.7 (A csőr magassága 0.75) — 0.8.
 2. ♀. Periteasca, 19 April. 6.9 — 3.5 — 3.95 (Schnabelhöhe " 0.8) — 0.8.

Coracias garrula L.

1. ♂. Babadagh, 13 Mai. 19.9 — 12.7 — 3.15 — 1.9.

Bubo bubo (L.)

1. ♂. Cap Dolojman, 27 März. 45.9 — 24.0 — 4.2 — 6.75.

Gyps fulvus (Gm.)

1. ♀. Cap Dolojman, 31 März. 72.8 — 37.2 — 8.1 — 10.1.
 2. ♂. Jurilofca, 14 Mai. 74.6 — 32.0 — 7.8 — 9.9.

Circus macrourus (Gm.)

1. ♀ juv. Cap Dolojman, 22 April. 32.3 — 20.5 — 2.6 — 7.1.
 2. ♀ ad. Cap Dolojman, 22 April. 35.9 — 24.4 — 2.7 — 7.0.

Circus æruginosus (L.)

1. ♂ ad. Moru-Ghiöl, 15 April. 40.2 — 25.0 — 3.1 — 7.7.
 2. ♀ ad. Portița. 29 April. 41.7 — 26.4 — 3.5 — 8.1.
 3. ♂ juv. Periteasca, 7 Mai. 38.9 — 25.3 — 3.2 — 8.0.

Accipiter nisus (L.)

1. ♀. Cap Dolojman, 22 April. 23.0 — 18.5 — 1.9 — 5.4.

Buteo buteo typicus (L.)

1. ♂. Jurilofca, 30 März. 37 — 20 — 3 — 6.2.
 2. ♂. Jurilofca, 15 Mai. 36.7 — 20 — 3.4 — 6.5.

Aquila maculata pomarina Br.

1. ♂. Moru-Ghiöl, 15 April. 46.1 — 26.6 — 4.0 — 9.2.

Circaëtus gallicus (Gm.)

1. ♂. Ciucurova, 2 April. 53·4 — 30·5 — 4·4 — 9·2.

Hierofalco lanarius (PALL.)

1. ♀ ad. Cerna, 7 April. 41·5 — 23·6 — 2·9 — 6.
2. ♀ jun. Moru-Ghiöl, 15 April. 39·8 — 24·7 — 3·0 — 5·9.

Cerchneis vespertina (L.)

1. ♀. ad. Periteasca, 7 Mai. 25·4 — 13·5 — 1·8 — 2·4.

Pelecanus onocrotalus L.

1. ♂ ad. Balta Zmeica, 1 Mai. 66·5 — 17·0 — 40 — 12.
2. ♂ ad. Periboina, 15 Mai. 70·3 — 18·4 — 40·5 — 14.
3. ♂ ad. Periboina, 15 Mai. 72 — 20·5 — 41·2 — 11·8.
4. ♂ ad. Periboina, 15 Mai. 59·5 — 16·9 — 33 — 11.
5. ♂ ad. Periboina, 15 Mai. 69 — 20 — 41 — 13·2.
6. ♂ ad. Periboina, 15 Mai. 61·5 — 17·2 — 32 — 12.
7. ♂. Periboina, 15 Mai. 62 — 18 — 29·5 — 11·5.
8. ♀. Periboina, 15 Mai. 64·5 — 18·5 — 41·3 — 14.
9. ♀. Periboina, 15 Mai. 61·8 — 16·5 — 34·5 — 12.
10. ♀. Periboina, 15 Mai. 62·6 — 16·5 — 32·5 — 12·5.
11. ♀. Periboina, 15 Mai. 67·5 — 17·3 — 42·5 — 13·5.

Pelecanus crispus BRUCH.

1. ♂. Zaton, 8 Mai. 66·5 — 20 — 44·2 — 12·2.

Phalacrocorax carbo (L.)

1. ♂ juv. Golovița, 1 Mai. 32 — 18 — 6·4 — 5·4.

Phalacrocorax pygmæus (PALL.)

1. ♀ ad. Moru-Ghiöl, 17 April. 19·8 — 16·7 — 3·4 — 3·3.

Cygnus olor (Gm.)

1. ♂. Jurilofca, 27 Mai. (Coll. P. Nossow.) 49·3 — 24·5 — 9·6 — 9·4.

Tadorna tadorna (L.)

1. ♀. Sinoi-Liman, 27 April. 30·5 — 12·2 — 5·3 — 4·2.
2. ♂. Sinoi-Liman, 27 April. 34·1 — 15 — 6·2 — 5·3.
3. ♀. Cap Dolojman, 4 Mai. 29·9 — 10·1 — 5·7 — 5·0.
4. ♂. Kara Burun (Sinoi-Liman), 17 Mai. 34·1 — 14·4 — 5·7 — 5·3.
5. ♂. Jurilofca (Coll. P. Nossow.), {Május végén} 33 — 12 — 5·5 — 5·3.
6. ♀. Jurilofca (Coll. P. Nossow.), {Ende Mai} " 30·2 — 10·5 — 5·2 — 4·6.

Casarca casarca (L.)

1. ♂. Zmeica tó, See Zmeica,	1 Mai.	34·3 — 12·1 — 4·6 — 5·2.
2. ♂. Skella Jurilofca mellett, Skella bei Jurilofca,	25 April.	36·4 — 14·6 — 4·6 — 5·6.

Phoyx purpurea (L.)

1. ♂. Moru-Ghiöl,	16 April.	35·2 — 13·2 — 13·3 — 11·9.
-------------------	-----------	----------------------------

Herodias alba (L.)

1. ♂. Cernavoda,	26 Mai.	45 — 21·5 — 12·3 — 20·5.
2. ♀. Cernavoda,	26 Mai.	41 — 17 — 11·8 — 16·5.

Garzetta garzetta (L.)

1. ♂. Cernavoda,	} 26--27 Mai.	30 — 12 — 10 — 9·1.
2. " "		26 — 11 — 8·7 — 8·6.
3. " "		26 — 12 — 10 — 9·6.
4. " "		26·7 — 11·3 — 9 — 8·5.
5. " "		28·3 — 11 — 9·2 — 10.
6. " "		28·3 — 11·2 — 9·5 — 10·6.
7. " "		25·5 — 10·5 — 8·5 — 9·0.
8. " "		26·2 — 10·5 — 8·4 — 9·6.
9. " "		26·3 — 10 — 9 — 9·7.
10. " "		29 — 12 — 8·5 — 9·5.

Ardeola ralloides (Scop.)

1. ♂. Cernavoda,	27 Mai.	20·7 — 8·3 — 6·9 — 5·6.
2. ♂. Cernavoda,	27 Mai.	21·2 — 8·5 — 6·9 — 5·5.

Ardetta minuta (L.)

1. ♂. Nr. 121. Portița.	30 April.	14·5 — 4·8 — 4·9 — 4·1.
-------------------------	-----------	-------------------------

Grus grus (L.)

1. ♂. {Jurilofca mellett, Bei Jurilofca,	{Máj. végén Ende Mai }	(Coll. P. Nossow.)	57·4 — 20·2 — 12·7 — 25·7.
2. ♀. " "	" "	" " "	53 — 18·6 — 11 — 24.
3. ♀. " "	" "	" " "	55·5 — 19·8 — 11 — 23·5.

Aegialitis alexandrina (L.)

1. ♀. Jurilofca,	23 April.	10·7 — 4 — 1·45 — 2·4.
------------------	-----------	------------------------

Arenaria interpres (L.)

1. ♂. Periteasca,	9 Mai.	15·1 — 5·8 — 2·2 — 2·7.
-------------------	--------	-------------------------

Hæmatopus ostralegus L.

1. ♀. Periteasca, 9 Mai. 26.3 — 11.1 — 8.5 — 5.1.

Recurvirostra avocetta L.

14 megmért példánynál így ingadoznak a méretek:

Von 14 gemessenen Exemplaren schwanken die Dimensionen in nachstehender Weise:

Szárnyhossza	} Max. 22.8	Farok hossza	} Max. 9.3	Csőr	} Max. 9.2	Csüd	} Max. 9.8
Flügelänge							

Himantopus himantopus (L.)

1. ♀. Jurilofca, 23 April. 22.6 — 7.6 — 6.5 — 10.9.

Pelidna alpina (L.)

1. ♂. Pascha Kázla, 28 März. 10.6 — 4.6 — 3.0 — 2.5.

Ancylochilus subarcuatus (GÜLD.)

1. ♂. Periteasca, 9 Mai. 12.2 — 5.5 — 3.7 — 2.7.
 2. ♂. Periteasca, 9 Mai. 12.4 — 5.0 — 3.65 — 2.8.
 3. ♂. Periteasca, 9 Mai. 13.0 — 4.7 — 3.6 — 2.9.
 4. ♀. Periteasca, 9 Mai. 12.4 — 4.6 — 4.0 — 3.1.

Calidris arenaria (L.)

1. ♀. Periteasca, 9 Mai. 12.1 — 4.9 — 2.75 — 2.2.
 2. ♀. Periteasca, 9 Mai. 12.0 — 4.7 — 2.7 — 2.5.
 3. ♀. Periteasca, 9 Mai. 11.7 — 4.0 — 2.9 — 2.4.
 4. ♀. Periteasca, 9 Mai. 11.8 — 4.4 — 2.6 — 2.3.

Totanus fuscus (L.)

1. ♂. Portița, 30 April. 16.1 — 5.5 — 5.0 — 5.5.
 2. ♂. Portița, 30 April. 16.4 — 6.6 — 5.9 — 5.3.
 3. ♀. Portița, 30 April. 16.7 — 6.8 — 6.2 — 5.3.
 4. ♀. Portița, 30 April. 16.6 — 6.7 — 6.2 — 5.6.
 5. ♀. Portița, 30 April. 16.5 — 6.5 — 6.7 — 5.7.

Totanus totanus (L.)

1. ♂. Jurilofca, 23 April. 15.5 — 5.5 — 4.7 — 5.4.

Numenius arcuatus (L.)

1. ♀. {Jurilofcánál, Máj. végén} (Coll. P. Nossow.) 25.4 — 12.2 — 11.8 — 7.3.
 {Bei Jurilofca, Ende Mai }

Hydrochelidon nigra (L.)

1. ♂. Sinoi-Liman,	27 April.	21·5 — 8·4 — 3·0 — 1·4.
2. ♀. Jurilofca,	3 Mai.	21·3 — 7·9 — 2·7 — 1·45.

Gelochelidon anglica (MONT.)

1. ♂. Jurilofca,	23 April.	32·3 — 12·0 — 4·2 — 3·3.
2. ♂. Jurilofca,	3 Mai.	3·2 — 13·3 — 4·1 — 3·4.
3. ♂. {Razim tó, See Razim,	9 Mai.	32·7 — 12·2 — 4·1 — 3·1.
4. ♂. " "	9 Mai.	32·5 — 14·3 — 3·9 — 3·3.
5. ♀. Sinoi-Liman,	17 Mai.	32·4 — 14·3 — 3·8 — 3·2.

Hydroprogne caspia (PALL.) 1769.

1. ♂. Dranow,	5 Mai.	40·7 — 14·7 — 6·35 — 4·7.
2. ♀. Dranow,	5 Mai.	40·6 — 14·2 — 6·6 — 4·5.
3. ♂. Dranow,	6 Mai.	42·1 — 15·45 — 6·65 — 4·3.
4. ♂. Periteasca,	9 Mai.	41·35 — 16·6 — 6·9 — 4·5.
5. ♂. Periteasca,	9 Mai.	40·25 — 15·5 — 6·85 — 4·55.
6. ♂. Periteasca,	9 Mai.	38·6 — 16 — 7 — 4·1.
7. ♂. Sinoi,	17 Mai.	41·3 — 16·2 — 7·2 — 4·3.
8. ♂. Sinoi,	17 Mai.	40·7 — 15·6 — 7·2 — 4·2.
9. ♂. Sinoi,	17 Mai.	40·5 — 14·4 — 6·95 — 4·5.
10. ♀. Periteasca,	9 Mai.	41·2 — 15·7 — 7·2 — 4·4.
11. ♀. Sinoi,	17 Mai.	41·6 — 14·3 — 6·7 — 4·35.
12. ♀. Sinoi,	17 Mai.	41 — 17·2 — 6·7 — 4·0.

Sterna fluviatilis NAUM.

1. ♂. Golovița,	1 Mai.	25·1 — 14·5 — 3·75 — 1·85.
2. ♀. Golovița,	1 Mai.	26·4 — 15·2 — 3·9 — 1·6.
3. ♀. Golovița,	1 Mai.	26·1 — 14·9 — 4·1 — 1·75.
4. ? Jurilofca,	3 Mai.	25·8 — 13·8 — 3·65 — 1·75.

Sterna cantiaca Gm.

1. ♂. Sinoi,	27 April.	29·5 — 15 — 5·45 — 2·6.
2. ♂. Sinoi,	27 April.	29 — 15·3 — 5·9 — 2·5.
3. ♂. Curt-Bei,	27 April.	29·7 — 13·2 — 5·5 — 2·6.
4. ♂. Sinoi,	17 Mai.	29 — 12 — 5·35 — 2·6.
5. ♀. Curt-Bei,	27 April.	29·6 — 14·35 — 5·5 — 2·6.
6. ♀. Portița,	29 April.	30·3 — 15·8 — 5·4 — 2·4.
7. ♀. Sinoi,	17 Mai.	32 — 17·5 — 5·6 — 2·6.
8. ♀. Sinoi,	17 Mai.	29·4 — 15 — 5·7 — 2·4.

Sterna minuta L.

1. ♂. Jurilofca,	15 Mai.	18·3 — 8·0 — 3·2 — 1·5.
2. ♀. Jurilofca,	15 Mai.	17·2 — 7 — 3·1 — 1·6.
3. ♀. Jurilofca,	15 Mai.	17·5 — 7·8 — 3·1 — 1·45.

Gelastes gelastes (LICHT.)

1. ♂.	Curt-Bei,	27 April.	29·8	— 10·9	— 4·4	— 4·9.
2. ♂ juv.	Curt-Bei,	27 April.	30·25	— 11·4	— 4·5	— 4·9.
3. ♂ jun.	Sinoï,	17 Mai.	31·3	— 11·0	— 4·5	— 5·0.
4. ♂.	Sinoï,	17 Mai.	29·6	— 11·5	— 4·35	— 5·0.
5. ♂.	Sinoï,	17 Mai.	30·35	— 11·0	— 4·4	— 5·0.
6. ♂ juv.	Sinoï,	17 Mai.	30·1	— 10·75	— 4·2	— 5·1.
7. ♂.	Sinoï,	17 Mai.	31·3	— 11·7	— 4·5	— 4·9.
8. ♂.	Sinoï,	17 Mai.	29·9	— 10·6	— 4·25	— 4·8.
9. ♂.	Sinoï,	17 Mai.	29·4	— 10·4	— 4·1	— 5·05.
10. ♀.	Curt-Bei,	27 April.	29·2	— 11·0	— 4·4	— 5·1.
11. ♀.	Sinoï,	27 April.	30·5	— 11·5	— 4·6	— 5·1.
12. ♀.	Kara-Burun,	28 April.	28·9	— 10·4	— 3·9	— 4·9.
13. ♀.	Sinoï,	17 Mai.	29·2	— 10·5	— 4·1	— 4·8.

Larus minutus PALL.

1. ♀ ad.	See Issaca,	17 April.	22·1	— 9·5	— 2·35	— 2·5.
2. ♀ juv.	Periteasca,	9 Mai.	22·1	— 9·4	— 2·6	— 2·6.

Larus melanocephalus NATT.

1. ♂.	Curt-Bei,	27 April.				
2. ♀.	Kara-Burun,	28 April.	28·6	— 11·0	— 3·25	— 4·4.
3. ♀.	Sinoï,	17 Mai.	28·5	— 12·0	— 3·4	— 4·5.

Larus ridibundus L.

1. ♀.	Moru-Ghiöl,	15 April.	29·1	— 11·3	— 3·8	— 4·45.
-------	-------------	-----------	------	--------	-------	---------

Larus argentatus typicus BRÜNN.

1. ♂. ad.	Periboina,	15 Mai.	41·3	— 15·1	— 5·85	— 6·5.
-----------	------------	---------	------	--------	--------	--------

Larus argentatus michahellesi BRUCH.

1. ♂.	Razim,	19 April.	45·7	— 17·5	— 6·05	— 7·0.
2. ♂.	Dranow,	6 Mai.	43·1	— 15·75	— 5·55	— 6·5.
3. ♂.	Dranow,	6 Mai.	46·8	— 17·5	— 6·1	— 7·5.
4. ♂.	Dranow,	6 Mai.	41·9	— 16·0	— 5·55	— 6·35.
5. ♀ juv.	Cap Dolojman,	27 März.	44·2	— 16·3	— 5·8	— 6·35.
6. ♀.	Jurilofca,	3 Mai.	44	— 16·7	— 6·2	— 7·0.

Lophæthya griseigena (BODD.)

1. ♂.	Girila Litkow,	17 April.	15·5	— 0	— 4·2	— 5·0.
-------	----------------	-----------	------	-----	-------	--------

Columba livia unicolor A. & L. BR.

1. ♂.	Slava russeasca,	1 April.	23·0	— 12·5	— 1·95	— 2·75.
-------	------------------	----------	------	--------	--------	---------

V. Oologiai rész.

Feldolgozta REISER O.

Szép számú tojást gyűjtöttünk ugyan, de minthogy a tojásfuróm megkésve érkezett utánam s a bőrök kikészítésével igen el voltam foglalva, sajnálatomra elmaradt a tojások kifűvése s csak keveset preparálhattam magam. A hátramaradt részt KLINGL, a ki igen gyakorlott s tapasztalt volt e dologban, ugyanazon a praktikus módon csomagolta, a mely a tyúktojások külföldre való szállításánál használatos s ez a módszer annyiban kitűnően be is vált, hogy a tojásokat Juriloscától Orsováig *sértellen állapotban* tudtuk elhozni. Itt azonban valószínűleg a vámvizsgálatnál megromlott a csomagolás, mert Budapestre az egész küldemény teljesen összezúzódva érkezett meg. Még a néhány épen maradt tojásról is letérlődött a czeruzával irt jegyzés, úgy hogy a fészekaljhoz való tartozóság, sőt még a faji hovátartozás is sokszorosan kérdésessé vált. Az elpusztult tojások közül különösen a következőket sorolom fel:

20 fészekalj (1—3 darabból álló) a *Larus argentatus michahellesi*-ből, összesen 44 tojás. A helyszínen kiválasztott sorozat a világos szürke-zöld alapszíntől a csaknem csokoládé-barnaig minden átmenetet képviselt.

A *Melanocorypha calandra* 1 fészke április 21-éről, 3 tipikus tojással.

A *Calandrella brachydactyla* 1 fészke május 12-éről, 3 tipikus tojással.

Totanus totanus 4—5 fészekalj 2—4 tojással.

Himantopus himantopus 2 fészekalja 3—3 tojással.

A többi 60 tojást illetően a REISER O. úr szíves feldolgozása ad felvilágosítást, a melyhez újra annak hangoztatását fűzöm, hogy a sólyom és pelikántojások kivételével a többinél a fészekaljak összetartozósága nem mutatható ki s hogy a sorozatképen gyűjtött tojásoknak a legnagyobb része hiányzik; így a 113 avocetta-tojásból is csak néhány maradt meg.

V. Oologisches.

Bearbeitet von O. REISER.

Gesammelt wurde zwar eine ganze Anzahl Eier, da aber mein Eierbohrer verspätet ankam und ich auch zu sehr durch die Zubereitung der Bälge in Anspruch genommen war, so musste ich leider auf das Ausblasen jener verzichten und konnte nur wenige Stücke selbst präparieren. Den Rest verpackte KLINGL, der darin viel Übung und Erfahrung besass, in derselben praktischen Weise, welche bei dem Export von frischen Hühnereiern zum Gebrauch kommt, und bewährte sich diese Methode auch insoferne vortrefflich, als wir die Eier *unversehrt* von Jurilofca bis Orsova brachten. Hier muss aber wohl die Verpackung gelegentlich der Zollrevision gelitten haben, denn in Budapest kam Alles in vollständig zertrümmertem Zustande an. Auch auf den wenigen erhalten gebliebenen Eiern wurden dabei meist die mit Bleistift gemachten Bezeichnungen verwischt, so dass die Gelegeinheit, ja selbst die Artzugehörigkeit vielfach in Frage gestellt wurde. Aus der Zahl der vernichteten Eier sei hier insbesondere Folgendes angeführt:

20 Gelege (à 1—3 Stück) von *Larus argent. michahellesi* mit 44 Eiern. Die an Ort und Stelle ausgewählte Suite zeigte alle Übergänge von lichtgraugrüner Grundfarbe bis zu einem fast chokoladebraunen Tone.

1 Nest von *Melanocorypha calandra* vom 21. April mit 3 typischen Eiern.

1 Nest von *Calandrella brachydactyla* vom 12. Mai mit 3 typischen Eiern.

Totanus totanus. 4—5 Gelege zu 2—4 Eiern.

2 Gelege von je 3 Eiern des *Himantopus himantopus*.

Betreffs der übrig gebliebenen 60 Eier gibt die von Herrn O. REISER in der liebenswürdigsten Weise übernommene Bearbeitung Auskunft, wobei nur nochmals betont sei, dass mit Ausnahme der Falken- und Pelikaneier der Gelegeverband zerrissen ist und weitaus der grössere Teil der als Suiten gesammelten Eier fehlt; so blieben von 113 Avocetteneiern nur einige wenige übrig.

A Dobruzsában 1897-ben gyűjtött tojások súlya, méretei s a hozzájuk fűzött megjegyzések.

Falco lanarius (Pall.).

1 magános tojás a fészekben április 6-án: Balabangea.

Nagyság: 55.4×42.5 mm. Súly: 480 egr.

5 darabból álló fészekalj április 7-én. Han-Cearca.

Nagyság: $\frac{57.6 \quad 57.4 \quad 55.9 \quad 55.1 \quad 53.7}{43 \quad 42.5 \quad 42.3 \quad 43.3 \quad 43.2}$ mm.

Súly: 472 497 452 498 488 egr.

Ezek a méretek mint a súlyadatok is igen jól megegyeznek az oroszországi darabokéival, melyeket GOEBEL vizsgált 1879-ben.

Aquila melanaëtus (L.).

2 darabot számláló fészekalj április 4-én. Ciucurova.

Nagyság: $\frac{74.8 \quad 73.7}{57.9 \quad 55.5}$

Súly: 1519 1330.

A rendszeren fellépő halvány violaszínű héj-foltok egészen hiányoznak ennél a fészekaljnál. Az egyik darab csaknem folt nélküli, a másikon gyér világosbarnás foltozás van.

Vultur monachus (L.).

1 darabból álló fészekalj apr. 4-én. Ciucurova.

Nagyság: 93×72.2 mm. Súly: 2650 egr.

Fiatalabb, nem nagyon erős termetű nőtény.

Eroősen sötétbarnával foltos. A tojás felszínének csak 4 pontján olvad a rajzolat nagyobb foltokba, különben élesen határozottan tűnik elé a fehér alaptól. Violaszínű foltok úgy ennél, mint a többi három tojásnál sincsenek.

1 tojásból álló fészekalja április 9-én. Han-Cearca.

Nagyság: 92.5×72.9 mm. Súly: 2660 egr.

Igen nagy nőtény, talán a 3-iknál is nagyobb. Nem került lővésre. A fészek is valamennyi megvizsgált között a legnagyobb volt.

A tojásnak majdnem egész felületét sűrű, kissé elmosott, világosbarna rajzolat borítja úgy, hogy a tompa felén az alapszínből semmi sem látható. E tájon vizesen ráfestett sötétbarna szín is található két ponton.

Gewicht, Maasse und Bemerkungen über die Eierausbeute aus der Dobruzscha 1897.

Falco lanarius (Pall.).

1 Ei, einzeln, 6. April. Balabangea.

Grösse: 55.4×42.5 mm. Gewicht: 480 egr.

Gelege zu 5 Stück, 7. April. Han-Cearca.

Grösse: $\frac{57.6 \quad 57.4 \quad 55.9 \quad 55.1 \quad 53.7}{43 \quad 42.5 \quad 42.3 \quad 43.3 \quad 43.2}$ mm.

Gewicht: 472 497 452 498 488 egr.

Diese Dimensionen stimmen ebenso wie das Gewicht sehr gut mit russischen Exemplaren nach den Messungen GOEBEL's 1879.

Aquila melanaëtus (L.).

Gelege zu 2 Stück, 4. April. Ciucurova.

Grösse: $\frac{74.8 \quad 73.7}{57.9 \quad 55.5}$

Gewicht: 1519 1330.

Die gewöhnlich auftretenden blässvioletten Schalenflecke fehlen diesem Gelege vollständig. Das eine Exemplar ist nahezu fleckenlos, das andere zeigt eine sparsame lichtbräunliche Fleckung.

Vultur monachus (L.).

Gelege zu 1 Stück, 4. April. Ciucurova.

Grösse: 93×72.2 mm. Gewicht: 2650 egr.

Jüngerer, nicht allzustarkes ♀.

Kräftig dunkelbraun gefleckt. Nur an 4 Stellen der Eioberfläche fliesst die Zeichnung zu grösseren Flecken zusammen, die übrige tritt auf dem weissen Grunde scharf markirt hervor. Violette Schalenflecke fehlten bei diesem und den anderen drei Eiern vollständig.

Gelege zu 1 Stück, 9. April. Han-Cearca.

Grösse: 92.5×72.9 mm. Gewicht: 2660 egr.

♀ sehr gross, vielleicht noch grösser als bei 3, wurde nicht erlegt. Der Horst war der grösste von allen besuchten.

Eine dichte, etwas verschwommene, lichtbraune Zeichnung bedeckt fast die ganze Oberfläche des Eies, so dass am stumpfen Ende desselben von der Schalengrundfarbe nichts zu sehen ist. Hier findet sich auch etwas dunkelbraune Farbe an zwei Stellen flüchtig aufgetragen.

1 tojásból álló fészekalja április 9-én. Han-Cearca.

Nagyság: 87.6×68.8 mm. Súly: 1540 cgr.

Hatalmas termetű, igen vén nőténytől való. Egyszínűen fehér a tojás!

1 darabból álló fészekalja április 11-én. Han-Cearca.

Nagyság: 94.5×64.5 mm. Súly: 2370 cgr.

Határozottan fiatal, igen kicsiny termetű nőténytől.

Tetemes hosszúsága s esekély vastagsága miatt jócskán megnyúlt, tehát abnormis tojás. A sűrű, rozsdabarna rajzolat a tojás hegyes vége felé oly sűrű, hogy itt az alapszínből semmi sem világít át. A póluson magán erősen sötétbarna felhőzet látszik.

Grus grus (L.).

2 darabból álló fészekalja április 18-án. Golovița.

Nagyság: $\frac{97.9}{66.3} \quad \frac{97.2}{66.4}$ mm.

Súly: 2402 2360 cgr.

Ez a két tojás, mely egy fészekben találtatott, tehát bizonyosan egy fészekaljhoz tartozik, első pillanatra rendkívül eltérő színűnek látszik. Míg az első teljesen normális színezetű, addig a második igen sajátságos sárgás-zöld általános színével tűnik fel, melyen mindenütt áttetszik a foltozat s mely annyira egyenletesen borítja az egész felszint, hogy teljesen kizártnak látszik annak a lehetősége, mintha talán a fészekben a lerakás *után* állt volna be valami véletlen színeződés, valami növényi festőanyag révén.

Sokkal jogosabb az a feltevés, hogy a sárgás-zöld bevonat közvetlenül a tojás lerakása *előtt* jutott arra rá s hogy a darúnak valami növényi tápláléka okozta azt.

Mínt hogy ez a vízben könnyen oldható s nedves ruhával könnyen ledörgölhető festőanyag határozottan édes ízű s mínt hogy a darúról ismeretes, hogy szívesen eszik bizonyos gyökereket, melyeket maga kapar ki, valószínű az a gyanítás, hogy egy jókora adag édesgyökér, valószínűleg a *Glycyrrhiza echinata* L. okozta ezt a csodálatos páczot.

Gelege zu 1 Stück, 9. April. Han-Cearca.

Grösse: 87.6×68.8 mm. Gewicht: 1540 cgr.

♀ ein mächtiges, uraltes Stück.

Einfarbig, weisses Exemplar.

Gelege zu 1 Stück, 11. April. Han-Cearca.

Grösse: 94.5×64.5 mm. Gewicht: 2370 cgr.

♀ ein entschieden junger Vogel von sehr geringer Grösse.

In Folge bedeutender Länge und geringer Breite von ziemlich gestreckter, daher abnormer Gestaltung. Die dichte, rostbraune Zeichnung häuft sich gegen das spitze Ende derartig an, dass hier nichts von der Grundfarbe durchleuchtet. Am Pol selbst zeigt sich obenauf eine starke dunkelbraune Wölkung.

Grus grus (L.).

1 Gelege zu 2 Stück, 18. April Golovița.

Grösse: $\frac{97.9}{66.3} \quad \frac{97.2}{66.4}$ mm.

Gewicht: 2402 2360 cgr.

Diese beiden Eier, welche in ein und demselben Neste gefunden wurden, somit ein richtiges Gelege bilden, erscheinen auf den ersten Blick ungemein verschieden gefärbt. Während das erste Ei durchaus normal ist, zeigt das zweite eine höchst eigentümliche, gelbgrüne Gesamtfärbung, welche bei überall durchscheinender Fleckung derartig gleichmässig die ganze Oberfläche erfüllt, dass eine accessorische Auftragung etwa von pflanzlichen Farbstoffen im Neste *nach* dem Legen des Eies vollständig ausgeschlossen erscheint. Es ist vielmehr die Vermutung gerechtfertigt, dass dieser gelbgrüne Überzug sich unmittelbar *vor* dem Legen des Eies der Oberfläche mitteilte und durch ein pflanzliches Nahrungsmittel des Kranichs hervorgerufen wurde.

Da dieser in Wasser leicht lösliche und mit einem feuchten Tuche leicht abreibbare Farbstoff deutlich süß schmeckt, und andererseits der Kranich als Liebhaber von selbst ausgegrabenen Wurzeln bekannt ist, so liegt die Vermutung nahe, dass eine tüchtige Portion einer Süßholzwurzel, wahrscheinlich von *Glycyrrhiza echinata* L., jene merkwürdige Beize verursachte.

Recurvirostra avocetta (L.).

1 egyedülálló darab, a ráírt dátum április 23.

Nagyság: 51.5×35.4 . Súly 203 cgr.

Világos színvarietása e különbeu sötétszínű tojásoknak!

2 darabból álló fészekaljja, Sinoi-limán.

Nagyság:	$\frac{49.1}{35.4}$	$\frac{48.7}{34.7}$	mm.
Súly:	201	202	cgr.

Teljesen abnorm színezetű fészekalj, mint-hogy a második tojás rajza csak néhány pontból, az elsőnél pedig csak három nagyobb feketebarna foltból áll. Az alapszín ennél a fészekaljnál is világos olajosbarna.

Tadorna tadorna (L.).

1 magányos darab május 20-áról. Jurilofca.

Nagyság: 62.8×43.3 mm. Súly: 600 cgr.

Az Európa északi részéről való tojásoktól nem lehet megkülönböztetni!

Anas strepera (L.).

3 darabból álló fészekalj. Sinoi-limán.

Nagyság:	$\frac{56.5}{39.6}$	$\frac{54.5}{39.1}$	$\frac{54}{40.2}$	mm.
Súly:	393	390	389	cgr.

5 darabból álló fészekalj. Jurilofca.

Nagyság:	$\frac{54.4}{37.8}$	$\frac{53}{36.7}$	$\frac{52.8}{38.3}$	$\frac{52.3}{38.2}$	$\frac{52.2}{38}$	mm.
Súly:	331	298	326	340	315	cgr.

Feltűnően apró, de különben tipikus tojások!

Pelecanus crispus (Bruch.).

2 tojás (valószínűleg külön fészkekből) április 15-éről. Moru-Ghiöl.

Nagyság:	$\frac{101.5}{57.7}$	$\frac{95.9}{62.6}$	mm.
Súly:	1910	2370	cgr.

Sterna cantiaca (Gm.).

4 darab (melyek közül 2 valószínűleg egy fészekaljhoz tartozik) május végéről. Sinoi-limán.

Recurvirostra avocetta (L.).

1 Exemplar, einzeln, Datum auf dem Ei: 23. April.

Grösse: 51.5×35.4 mm. Gewicht: 203. cgr.

Lichte Farben-Var., dieser zumeist dunkel-gefärbten Eier.

Gelege zu 2 Stück, Sinoi-Liman.

Grösse:	$\frac{49.1}{35.4}$	$\frac{48.7}{34.7}$	mm.
Gewicht:	201	202	cgr.

Gänzlich abnorm gefärbtes Gelege, indem sich bei dem zweiten Ei die Zeichnung auf wenige Punkte, bei dem ersten aber auf drei grössere schwarzbraune Flecken beschränkt. Die Grundfarbe ist auch bei diesem Gelege ein liches Olivenbraun.

Tadorna tadorna (L.).

1 Exemplar, einzeln, 20. Mai. Jurilofca.

Grösse: 62.8×43.3 mm. Gewicht: 600 cgr.

Von Eiern aus dem Norden Europas nicht zu unterscheiden.

Anas strepera (L.).

Gelege zu 3 Stück. Sinoi-Liman.

Grösse:	$\frac{56.5}{39.6}$	$\frac{54.5}{39.1}$	$\frac{54}{40.2}$	mm.
Gewicht:	393	390	389	cgr.

Gelege zu 5 Stück. Jurilofca.

Grösse:	$\frac{54.4}{37.8}$	$\frac{53}{36.7}$	$\frac{52.8}{38.3}$	$\frac{52.3}{38.2}$	$\frac{52.2}{38}$	mm.
Gewicht:	331	298	326	340	315	cgr.

Ein auffallend kleingeformtes, aber sonst typisches Gelege.

Pelecanus crispus (Bruch.).

2 Eier (wahrscheinlich aus verschiedenen Nestern), 15 April. Moru-Ghiöl.

Grösse:	$\frac{101.5}{57.7}$	$\frac{95.9}{62.6}$	mm.
Gewicht:	1910	2370	cgr.

Sterna cantiaca (Gm.).

4 Stück (wovon 2 wahrscheinlich zu einem Gelege gehörig), Ende Mai. Sinoi-Liman.

A 2-ik példányt több, jellemző, nagy üszögös folt diszíti.

Nagyság:	$\frac{57.8}{37.3}$	$\frac{52.6}{38.5}$	$\frac{52.6}{36.3}$	$\frac{52.1}{36.2}$	mm.
Súly:	268	267	222	255	e gr.

Ezek a tojások, melyek e madárnak délkeleti Európában egyetlen s már a SINTENIS testvérektől 1874-ben meglátogatott fészkelési helyéről valók, méretekben és színezetben semmit sem térnek el az északi daraboktól.

Gelochelidon anglica Mont.

1 fészkalj 3 tojással

1 " 2 "

1 " 2 " és 4 egyes példány április 26. és 27-éről, május 3-áról. Jurilofca, Sinoï-limán.

Nagyság	48.5	47.1	47	49	45.5	51.7	50.2	49.3	49.2	45.7	43.5	mm.
Grösse	35.5	35.1	34.4	35.6	34.8	36.9	35.3	36	32.1	43.2	34.6	
Súly	200	197	183	198	181	224	198	(205)	168	180	172	e gr.
Gewicht												

Ismeretes, hogy a kaczagó csér tojásai úgy nagyság, mint alapszín és foltozat dolgában jelentékeny eltéréseknek vannak alávetve, mint a hogy ezt az előttem fekvő gyűjtemény is hátróztatott mutatja. Egy jó sötét fészkalj (a harmadik) abnorm nagyságú tojásokból áll, mert ezeknek a méreteit a serajevoi muzeum 80 boszniai példánya közül egy sem éri el.

Gelastes gelastes (Licht.).

2 egyes darab május végéről. Sinoï-limán.

Nagyság	$\frac{55}{38.9}$ mm.	Súly	(340) e gr. ;
Grösse		Gewicht	

(nincs jól kitisztítva!)
(unrein entleert!)

Az egyik tojás normálisan durva foltozatú, a másik igen finoman foltozott. E fajnak tojásai *fehér* alapon mindig hamuszínű alsó- és 2 árnyalatú barna felső foltokat viselnek.

Az igen jellemző alapszínén kívül a gelastesirály tojását könnyű megkülönböztetni minden közeli rokon fajától, mert áteső fényben sárgaszínű s nem zöld; erre az ismertető jegyre úgy látszik mindeddig alig vigyázott valaki.

Das 2. Exemplar ist mit mehreren charakteristischen grossen Brandflecken geziert.

Grösse:	$\frac{57.8}{37.3}$	$\frac{52.6}{38.5}$	$\frac{52.6}{36.3}$	$\frac{52.1}{36.2}$	mm.
Gewicht:	268	267	222	255	e gr.

Maasse und Färbung der Eier von diesem einzigen in Südost-Europa bisher bekannten und schon 1874 von den Gebrüdern SINTENIS besuchten Brutplatze zeigen keinerlei Abweichungen von nordischen Exemplaren.

Gelochelidon anglica Mont.

1 Gelege zu 3 Stück,

1 " " 2 "

1 " " 2 " und

4 einzelne Exemplare. 26. und 27. April, 3. Mai. Jurilofca, Sinoï-Liman.

Bekanntlich unterliegen die Eier der Lachmeerschwalbe sowohl hinsichtlich der Grösse, als auch der Grundfarbe und Fleckenzeichnung bedeutenden Verschiedenheiten, wie sich dies auch bei der vorliegenden Collection deutlich zeigt. Ein ziemlich dunkles Gelege (das dritte) besteht aus abnorm grossen Stücken, da die Maasse desselben (siehe oben) von achtzig gemessenen bairischen Exemplaren des Museums in Sarajevo nicht erreicht werden.

Gelastes gelastes (Licht.).

2 einzelne Stücke, Ende Mai. Sinoï-Liman.

Nagyság	$\frac{54.4}{36.7}$ mm.	Súly	293 e gr.
Grösse		Gewicht	

Das eine Ei ist normal grob, das andere sehr fein gefleckt. Auf *weissem* Grunde sind die Eier dieser Art stets mit aschgrauen Schalen- und braunen (in 2 Abstufungen) Oberflecken versehen. Ausser der sehr markanten Grundfärbung unterscheiden sich die Eier der dünn-schnäbeligen Möve ebenso leicht als sicher von denen aller näheren Gattungsverwandten dadurch, dass das durchfallende Schalenlicht gelb und nicht grün erscheint, ein Merkzeichen, welches bisher allgemein nicht beachtet worden zu sein scheint.

Larus melanocephalus (Natt.).

15 darab a Sinoi-limánból.

(Lehetetlen meghatározni az egyes tojások összetartozóságát.)

Nagyság	60	59.6	56.2	55.8	55.5	55.1	54.6	54.5	mm.
Grösse	38.5	40.6	40	39.7	40.8	39.6	39.4	38.3	
Súly	280	(321)	321	284	320	298	299	253	cgr.
Gewicht									

(nincs jól kitisztítva!)
(unrein entleert!)

Nagyság	54.5	54.2	54.1	53.5	53	52.5	51.9	mm.
Grösse	40.2	38.7	38.8	38.4	38.4	37.5	38.8	
Súly	(314)	298	290	260	281	254	263	cgr.
Gewicht								

(nincs jól kitisztítva!)
(unrein entleert!)

Ezek a ritkán s megbízható embertől tudtommal eddig még csak a Dobrudsából gyűjtött tojások úgy különböznek nagyobb méreteikkel s nagyobb súlyukkal a különben hasonló kaczagó-sirály tojásoktól, hogy az utóbbiak legnagyobb tojásai megegyeznek a szerezsen-sirály legkisebbjeivel. A kérdéses faj tojásainál általában a világos alapszínnek az uralkodók s csak néhányon látható kávébarna-féle szín. A foltozás erősebben van kifejezve mint a kaczagó-sirály tojásain s itt-ott igen jól látható kaeskaringsó rajzok fordulnak elő.

Reiser O.

VI. Migratió.

Midőn a Dobrudsába rándultam, nem azon gondolat vezetett, hogy faunisztikus vizsgálatokat tegyek, hanem az az iparkodás, hogy előzetesen tanulmányozzam, hogyan lehetne *gyakorlatilag* megvizsgálni a phänológiának azt az ágát, a melyet eddig majdnem kizárólag csak elméletileg műveltek. A madárvonulást az utolsó években mindenütt behatóan tanulmányozták, és ebben az irányban különösen Magyarországon, az Ornith. Központ fenállása óta nevezetes eredményeket értek el. De az egész vonulási tüneménynek egy lényeges része, a dolog természeténél fogva, többé-kevésbé figyelmen kívül maradt.

Értem az *utakat*, melyeken a madarak vonulás közben haladnak, mielőtt téli szállásairól jövet költő helyeiket elérnék. Éppen

Larus melanocephalus (Natt.).

15 Stück. Sinoi-Liman.

NB. Es ist unmöglich zu entscheiden, ob nicht einige Eier dieser Serie vollen Gelegen angehört hatten.

Diese selten und meines Wissens mit Zuverlässigkeit nur in der Dobrudscha gesammelten Eier unterscheiden sich vor Allem durch grössere Maasse und bedeutenderes Gewicht von den sonst ziemlich ähnlichen Lachmöven-Eiern, so dass die grössten Lachmöven-Eier den kleinsten der Schwarzkopfmöve gleichkommen. Im Allgemeinen herrschen bei den Eiern der letzteren Art lichte Grundfarbentöne vor, und nur wenige sind etwa kaffeebraun. Die Fleckung ist scharf ausgeprägt wie bei den Lachmöven, und hie und da tritt sehr deutliche Schnörkelzeichnung auf.

O. Reiser.

VI. Migratio.

Der Hauptgedanke, welcher mich bei meiner Rekognoscirungstour nach der Dobrudscha leitete, lag weniger in der Durchführung faunistischer Untersuchungen, als vielmehr in dem Bestreben, Vorstudien anzustellen über die Möglichkeit der *praktischen* Erforschung eines Zweiges der Phänologie, welcher bisher fast ausschliesslich theoretisch behandelt wurde. In den letzten Jahren sind allerseits eingehende Studien über den Vogelzug angestellt und besonders in Ungarn seit dem Bestehen der Ornith. Centrale auch namhafte Erfolge in dieser Richtung errungen worden. Doch ist hierbei dem Wesen der Sache entsprechend ein integrierender Teil der gesammten Zugserscheinung mehr oder weniger ausserhalb der Betrachtung verblieben. Ich meine die *Wanderwege*, welche die Vögel während des Zuges zurücklegen, ehe sie, aus den Winterquartieren kommend, ihre Brutstätten erreichen. Gerade über die Wander-

azon utakról, a melyek a mi területeinkre vezetnek, nagyon csekély és futólagos jegyzetek ismereteseek, daczára az adatokban gazdag phänologiának és a Magy. Ornith. Központ mintaszerű dolgozatainak. A megfigyelő hálózatok munkálatai — első sorban a Magy. Ornith. Központ igen beható dolgozatai — csak a *megtelepedés* kérdésével foglalkoznak és a *költözés útjait* csak annyiban érintik, a mennyiben azok oly madárfajok *átvonulására* vonatkoznak, a melyek *nem itt* fészkelnek. Pedig bizonyos, hogy az *utak kérdése* is mélyen belevág a költözés kérdésének megoldásába; a mi már azért is megfontolandó és megvizsgálendő, mivel a *költöző madarak téli szállásairól* a sejtelemnél többet még ma is alig tudunk.

Különösen Magyarországra nézve a költöző madarak megtelepedése háromféle combinatiót enged meg. Vagy *széles arcvonaltan való bevándorlás* által történik ez, vagy *útvonalakon*, mely utóbbi esetben vagy egy *elágazása a Menzbier-féle utvonaltan* vezeti őket területeinkre a Duna völgyében fölfelé, vagy pedig egy *külön utvonalt* a Duna középső völgyébe a *Balkánfélsziget lapályain* (Maritza, Struma és Vardar-Morawa; Narenta-Boszna) át. E két utóbbi eszmét már Mojsisovics «Tierleben der öster.-ung. Tiefebene» című munkájában (61—66. l.) elég behatóan tárgyalta. A terjedelmes megfigyelő hálózatok, melyek Ausztria-Magyarországra és az occupált területre kiterjednek, *egyedül* nem képesek e kérdéseket tisztázni, de kapcsolatban egy bár kicsiny, de czélszerűen elhelyezett megfigyelő záróvonallal a Balkánfélsziget *keleti részén*, az időbeli adatok összehasonlítása már magában is becses anyagot szolgáltatna. Ezen kérdések megoldásának nyitja minden esetre a Balkánfélszigeten rejlik, még pedig aránylag szűk területen, úgy, hogy sehol oly könnyen, mint épen itt, meg nem oldhatók, s itt az egész phänológiára kiható érdekekkel kellene birniok.

Mindenek előtt ezeknek megfontolása vitt rá tavaszi kirándulásomra. A Dobrudsát, még pedig első sorban annak *északi részét* azért válasz-

wege, welche in unsere Gebiete führen, sind trotz des reichen phänologischen Datenmaterials und trotz der mustergiltigen Arbeiten der Ung. Ornith. Centrale, nur äusserst geringfügige und flüchtige Notizen bekannt geworden. Die Arbeiten der Beobachtungsnetze — vor Allem die sehr eingehenden der Ung. Ornith. Centrale — beschäftigen sich nur mit der Frage der *Besiedlung* und berühren die *Wanderwege* nur insoweit, als sie den *Durchzug nicht im Gebiete brütender* Vogelarten zum Gegenstande haben. Es ist aber gewiss, dass für die Lösung der migratorischen Fragen auch die *Wegefrage* eine einschneidende Bedeutung besitzt, was umso mehr der Beachtung und Untersuchung bedürftig erscheint, als unsere Kenntnis von den *Winterquartieren der Zugvögel* heute noch kaum über das Niveau der Mutmassungen hinaus reicht.

Speziell für die Besiedlung Ungarns durch die Zugvögel sind drei Combinationen möglich. Entweder erfolgt dieselbe durch eine *Immigration in breiter Frontwanderung* oder *auf dem Wege von Zugstrassen*, in welcher letzterem Falle entweder eine *Abzweigung der pontischen Strasse Menzbier's* die Wanderer im Thale der Donau stromaufwärts in unsere Gebiete leitet, oder aber eine *separate Zugstrasse* durch die *Depressionen der Balkanhalbinsel* (Maritza, Struma und Vardar-Morawa; Narenta-Bosna) sie in das mittlere Donauthal führt. Letztere beiden Ideen hat schon Mojsisovics ziemlich ausführlich in seinem «Tierleben der österr.-ungar. Tiefebene» (p. 61—66) behandelt. Die ausgedehnten Beobachtungsnetze, welche über Österreich-Ungarn und über das Occupationsgebiet gezogen sind, vermögen *allein* nicht volle Klarheit über diese Fragen zu bringen, jedoch dürfte im Anschlusse an einen zwar nur kleinen, aber zweckmässig angelegten Beobachtungscordon *im Osten* der Balkanhalbinsel schon der Vergleich der Zeitdaten allein wertvolles Material ergeben. Der Schlüssel zu den in Rede stehenden Fragen liegt jedenfalls auf der Balkanhalbinsel und zwar in einem verhältnismässig so eng begrenzten Gebiete, dass nirgends so leicht wie gerade hier eine Lösung derselben stattfinden könnte, welche von dem weitgehendsten Interesse für das gesammte Gebiet der Phänologie sein müsste. Diese Erwägungen vor Allem, veranlassten mich zu meiner Frühjahrsreise. Die Dobrudscha, und vor Allem die *nörd-*

tottam megfigyelő állomásnak, minthogy lagúnás területe sokféle talajalakulásával különösen alkalmasnak látszott a költözés megfigyelésére, mert itt a *Fekete-tenger nyugati partján* első sorban tapasztalatilag meg kellett állapítani, hogy egy *pontusi útvonal tényleg létezik és végre*, mert minden valószínűség szerint az itt szerzett *időbeli adatok* összehasonlítása a magyarországiakkal legtanulságosabbnak ígérkezett.

Határozott alakba öntve a kérdések, melyeknek gyakorlati megoldását magam elé tűztem, a következők:

1. Létezik-e tényleg jelentékenyebb vonulás a Fekete-tenger nyugati partján?

2. Tapasztalatilag az *útvonal* fogalma alá tartozik-e az, vagy az *arcvonalban való vonulás* *theoriájának* keretébe?

3. Mely irányban történik a vonulás?

4. Mily analogiája van:

a) faunistikus tekintetben,

b) időszakai változásokra nézve Magyarország phänologiai tüneményeivel?

Eleve is tisztában kellett lennem azzal, hogy utazásom eredménye, miután az csak puhatóldzási jellegű volt, és sajnos, már nagyon előrehaladt időszakban történt, hozzá természetesen inkább *járó-keelő*, mint *állandó* megfigyeléssel járt, elegendő nem lehet ezen kérdések *végleges* kimerítő és alapos megoldására. Különösen áll ez a 4. pontról, melyre töredékszerű megfigyeléseimből következtetni egyelőre merészség és elhamarkodás lenne. Döntök csak a későbbi, éveken át állandó, az *egész* vonulási időszakot felölelő és hálószerűen beosztott megfigyelések *lehetnek*. Rám nézve nagyon hátrányos volt az összehasonlításra szolgáló anyag esekélye, mivel éppen 1897-ben néhány igen fontos dél-magyarországi adat kimaradt, a megszállott tartománybeliek pedig, melyekhez különös reményeket fűztem, egészen elestek, miután az ottani megfigyelő hálózat csak 1898-ban kezdi meg működését. Különösen fontosnak tarthatom

liche Dobrudscha wählte ich deshalb zu meinem Beobachtungsposten, weil mir das Lagunengebiet mit seiner mannigfaltigen Bodengestaltung für migratorische Beobachtungen besonders geeignet erschien, weil vor Allem *die tatsächliche Existenz einer pontischen Zugstrasse hier an der Westküste des Schwarzen Meeres praktisch* festzustellen war, und weil endlich aller Wahrscheinlichkeit nach die Vergleichung der hier erlangten *Zeitdaten* mit den ungarischen am lehrreichsten wirken musste.

In ein präcises Gewand gekleidet lauten also die Fragen, deren praktische Lösung ich mir vorerst zur Aufgabe gemacht hatte, folgendermassen:

1. Existirt thatsächlich eine bedeutendere Zugsbewegung an der Westküste des Schwarzen Meeres?

2. Fällt dieselbe praktisch unter den Begriff der *Zugstrasse* oder in den Rahmen der *Frontwanderungstheorie*?

3. In welcher Richtung bewegt sich der Zug?

4. Welche Analogien hat derselbe

a) in faunistischer Beziehung,

b) in Bezug auf die temporären Phasen zu den phänologischen Erscheinungen Ungarns?

Von vornherein musste ich mir bewusst sein, dass die Resultate meiner Reise, - die ja mehr den Charakter einer Rekognoscierungstour trug, leider erst zu einer schon zu weit vorgeschrittenen Jahreszeit angetreten wurde und naturgemäss ein mehr *ambulantes*, als *stationäres* Beobachten mit sich brachte, nicht ausreichen würden zu einer *endgiltigen*, erschöpfenden und gründlichen Lösung dieser Fragen. Dies ist denn auch besonders bezüglich des Punktes 4. der Fall, wo Folgerungen aus meinen doch immerhin nur fragmentarischen Beobachtungen zu ziehen, für jetzt noch zu gewagt und vorzeitig erscheinen dürfte. Die Entscheidung darüber *können* erst spätere, jahrelang stationär die *ganze* Zugssaison hindurch fortgesetzte und netzweise aufgeteilte Beobachtungen beibringen. Als sehr erschwerend für mich kam dabei noch das geringe Vergleichsmaterial an Daten in Betracht, da gerade 1897 einige der wichtigsten südungarischen Daten ausblieben und die aus dem Occupationsgebiet, auf die ich ganz besondere Hoffnungen gesetzt hatte, ganz wegfielen, weil das dortige Beobachtungsnetz seine Thätigkeit erst 1898 beginnt. Als besonders wertvoll darf ich es aber wohl betrachten, dass ich einer-

azonban, hogy egyrészt annyira *előrehaladott* időszakban és oly nagyon délre eső vidéken kétségen kívül igazi vonulási tünetenyeket mégis elegendő számban figyelhettem meg, és hogy másrészt a Dobrudsában föltalálni véltem a mádrvonulás sarkpontjait, tehát azon pontokat, melyeken jövőre tervszerű és állandó, marandó tudományos eredményt ígérő vonulási megfigyeléseket kellene tenni.

Nos mit felelnek most a fönt felsorolt elméleti kérdésekre vonulási megfigyeléseimnek tapasztalati eredményei, ha tisztán csak a határozottra szorítkozáván, minden még oly közel fekvő esábitó, hypothetikus következtetéstől eltekintünk? Körülbelül ezeket:

1. A pontusi útvonal tényleges létezésének eszméjét, melyet eddig többnyire csak theoretikusan feltételeztek, *tetemesen támogatják* a helyszínén tett vizsgálódásaim.

2. *Félre nem ismerhető módon* meg lett figyelve nem egy fajnak az a hajlama, hogy *határozott útvonalakon* haladjon.

3. A megfigyelt vonulási tünetenyek főiránya *határozottan délészaki* volt.

4. Vonatkozások a Dobrudsában és a Magyarországon észlelt vonulási tünetenyek között faunistikus tekintetben határozottan és *tisztán* csak igen gyéren, a megérkezésre nézve pedig egyáltalában *nem* voltak megállapíthatók. *Előzetes* eredményeim tehát nem szólnak a mellett, hogy a pontusi útvonaltól fölfelé egy folyamanti elágazás létezik, a mely különben már irányánál fogva is (tavasszal nyugat, ősszel kelet felé) ellenkeznek egyéb tapasztalatainkkal. Ez másrészt valószínűbbé teszi, hogy Magyarországot költöző madarai a Balkánfélsziget lapályai felől népesítik be.

A megfigyelésem idejében észlelt legfontosabb phänologiai adatokat könnyebb áttekintés végett vonulási naptár alakjában adom, ez főleg mindazon *tisztán* vonulási adatokat tartalmazza, melyeknek birtokába juthattam. És most a részletekhez!

Kezdetől fogva nem kétkedtem, hogy az első kérdésre igenlő választ találhassak; hiszen már

seits in so *vorgerückter* Jahreszeit und in so südlicher Lage überhaupt noch zweifellos echte Zugserscheinungen in ziemlicher Anzahl beobachten konnte, und dass ich andererseits die Angelpunkte für den Vogelzug in der Dobrudscha gefunden zu haben glaube, also diejenigen Punkte, an welchen künftige, planmässige und stationäre Zugsbeobachtungen in der Dobrudscha mit Aussicht auf bleibende wissenschaftliche Erfolge angestellt werden müssten.

Wie beantworten nun die empirischen Ergebnisse meiner Zugsbeobachtungen die theoretischen Fragen, welche ich oben aussprach, wenn wir uns ganz auf das rein Positive beschränken, und von allen noch so verführerisch nahe liegenden hypothetischen Folgerungen absehen? Etwa folgendermaassen:

1. Die Idee von der thatsächlichen Existenz einer bisher meist nur theoretisch angenommenen pontischen Zugstrasse erfährt durch meine an Ort und Stelle gemachten Forschungen eine *wesentliche Verstärkung*.

2. Bei nicht wenigen Arten wurden Beobachtungen gemacht, die *unverkennbar* für eine starke Neigung derselben zum Ziehen auf *bestimmten Wanderstrassen* sprechen.

3. Die Hauptrichtung bei den vorgenommenen Zugserscheinungen war *entschieden die von S nach N*.

4. Beziehungen zwischen den Zugserscheinungen in der Dobrudscha und denen in Ungarn konnten mit Gewissheit und *Klarheit* in faunistischer Beziehung nur ganz vereinzelt, und in Bezug auf die Daten des Eintreffens überhaupt *nicht* constatirt werden. Meine *vorläufigen* Resultate sprechen also nicht für das Vorhandensein einer fluviatilen Abzweigung von der pontischen Heerstrasse donauaufwärts, die ja auch schon durch ihre Richtung (im Frühjahr nach W, im Herbste nach O) zu unseren sonstigen Erfahrungen im Widerspruch stünde. Dadurch wird andererseits eine Besiedelung Ungarns mit seinen Zugvögeln durch die Balkandepressionen wahrscheinlicher.

Die wichtigsten phänologischen Daten meiner Beobachtungsperiode füge ich der leichteren Übersicht wegen in der Form eines Zugskalenders bei; derselbe enthält insbesondere alle *rein* migratorischen Daten, welche ich ermitteln konnte. Nun zu den Einzelheiten!

Von Anfang an zweifelte ich nicht, auf die erste Frage eine bejahende Antwort zu finden;

a meglevő faunistikai adatok is elég biztosan kimutatták, hogy ama területeken nagy vonulási mozgalmak van. Habár a megfigyelési területre aránylag későn jutottam el, mégis *több mint 120 fajról* tisztán költözési adatokat szerezhettem meg, még pedig olyanokat, melyek számos faj ezer meg ezer példányának átvonulását megállapították.

Nehezebbnek látszott a második kérdés megoldása, és meg kell vallanom: kevés reményt tápláltam, hogy annak csak félig-meddig kielégítően is megfeleljek. Annál jobban lepett meg az elért eredmény, mely alább következik és — úgy hiszem — a vonulás megítélése dolgában sem kevésbé érdekes. Kitént ugyanis, hogy sok faj egészen külön és valóban más szóval, mint *útvonalal* jobban meg nem nevezhető utakon vonul, úgy hogy egy helyen a közönséges megjelenésekhez tartoznak, holott másokon, nem is messze fekvőkön egyáltalában feltalálhatók nem voltak. Éme elkülönített, a nagy pontusi útvonal korlátain belül eső utak: *a)* a tengerparti fenyér, *b)* a lagúnák nádas szigetei és mocsarai és a Delta, *c)* a szárazföldi partok és *d)* a belső föld. A nélkül, hogy azon fajokra kiterjeszkedném, melyeket már életmódjuk a tengerhez és annak szomszédságához köt, itt röviden csak azokat sorolom fel, melyek vonulásáról bő anyaggal rendelkezem.

Regulus regulus és *ignicapillus*. Márczius végén a szárazföld partja mentén, de sem a nádasokban, sem a belső földön.

Phylloscopus trochilus. Ritkán a belső földön, gyakrabban a szárazföld partján, és május 17-ig igen nagy számmal valamennyi nádasban és tengerparti fenyéren.

Ruticilla phoenicura. Április 19-től május elejéig majdnem csak ♂ ♂, május első hetében tulnyomóan ♀ ♀. Nagy számmal valamennyi nádasban és a fenyéren; ellenben csak 2—3-szor a szárazföld partján és soha a belső földön észre nem vétetett.

Pratincola rubetra. Épen így, de valamivel gyakrabban a szárazföld partján.

Anthus cervinus. Április 23-től május 17-ig

war doch durch die bereits vorliegenden faunistischen Daten die Existenz einer grossen Zugsbewegung in jenen Gebieten ziemlich sicher erwiesen. Trotzdem ich das Beobachtungsgebiet verhältnismässig spät betrat, konnte ich doch noch über *mehr als 120 Species* rein migratorische Daten erhalten, und zwar solche, welche bei einer Reihe von Arten den Durchzug von Tausenden und Abertausenden von Individuen feststellten.

Schwieriger erschien mir der Tenor der zweiten Frage, und ich muss gestehen, dass ich nur geringe Hoffnung für eine halbwegs befriedigende Lösung derselben hegte. Umso überraschender war mir das gewonnene Resultat, das ich im Nachstehenden ausführen will, und das, wie ich glaube, nicht ohne Interesse für die Beurteilung der Zugsbewegung an sich ist. Es zeigte sich nämlich, dass viele der einzelnen Arten ganz gesonderte und wirklich nicht gut anders als mit dem Worte *Strasse* zu bezeichnende Wege zu ihrer Wanderung wählen, so dass sie an einer Stelle zu den gewöhnlichen Erscheinungen gehörten, während sie an anderen, gar nicht weit entfernten überhaupt nicht anzutreffen waren. Diese getrennten Wege innerhalb der grossen pontischen Zugsstrasse waren; *a)* die Stranddüne, *b)* die Rohrseln und Sümpfe der Lagunen und des Delta, *c)* die Festlandsufer und *d)* das Binnenland. Ohne auf jene Arten einzugehen, welche durch ihre Lebensverhältnisse schon an das Meer und dessen nächste Nachbarschaft gebunden sind, will ich hier nur diejenigen kurz anführen, über deren Zug mir ein reicheres Material zu Gebote steht.

Regulus regulus und *ignicapillus*. Ende März längs der Festlandsufer, aber nicht in den Rohrbalten und im Binnenland.

Phylloscopus trochilus. Selten im Binnenlande, häufiger am Festlandsufer und bis 17. Mai *sehr zahlreich in allen Rohrsümpfen* und auf der Stranddüne.

Ruticilla phoenicura. Vom 19. April bis Anfang Mai fast nur ♂ ♂, in der ersten Woche des Mai überwiegend ♀ ♀. *In Menge auf allen Rohrseln und der Düne*, dagegen nur zweibis dreimal am Festlandsufer und gar nicht im Binnenlande beobachtet.

Pratincola rubetra. Ebenso, jedoch etwas häufiger am Festlandsufer.

Anthus cervinus. Vom 23. April bis 17. Ma

közönséges minden nádasban, ritkábban a fenyéren, a szárazföldön soha sem.

Muscicapa grisola. Csak a nádasokban.

Upupa epops. Május közepéig rendszeren és nagy számmal a fenyéren és a mocsarakban; a szárazföld partján 2—3-szor.

Ficedula atricapilla. Egy ízben a szárazföld partján, gyakrabban a nádasokban.

Caprimulgus europaeus. Gyakran a mocsárban és a fenyéren, csak egyszer a szárazföld partján.

Sylvia sylvia és *S. curruca*. Átvonulva csak a fenyéren.

Ezen kiragadott 12 faj, mely bizonyára nem a nádas lakója, a neki kevésbé megfelelő félig sósvízű mocsarakban tartózkodott, holott nyugatra csak néhány km-nyire is alkalmas tanyája bőven akadt volna.* *Lanius collurio*, *L. minor* és *Turtur turtur* először szintén a mocsaras területen jelentek meg, a hol látszólag szintén tömegesebben vonultak, mint a belső földön.

Más megfigyelések tisztán szárazföldi utakra látszanak mutatni. Így a *sármány-fajok* közül, bár némelyike a Dobrudsza belsejét, valamint Bessarabiát és Dél-Oroszországot igen nagy számmal lakja, vonulás közben *egyetlen egy sem* figyeltetett meg sem a mocsarakban, sem a szárazföld partján. És mégis költének Jurilofkánál, alig egy órányira a parttól!

Ugyanaz áll a *fülemiléről*, a *karvaly-poszáta* és a *sárga-rigóról*, melyek sehogysem, valamint a gyurgyóka- és a szalakótáról, melyek csak igen csekély számban a partvonal mentén vagy a mocsarakban lettek megfigyelve. Darvak, pártás daru és részben a két pelikán is főképen a szárazföld partjának mentén, de a mellett oly határozott *irányban* látszanak vonulni, hogy annak kanyarulatait nem követve a szárazföld nagy részén, sőt hegyi erdőkön is átvágnak. Ez különösen áll a *darvakról*, melyek Jurilofka és Ciamurli de jos között az északi Dobrudsza szárazföldjét érik el és innét Tulcea felé tartanak. Száz meg ezer halad naponta a költözés idejé-

* Vesd össze ezen megfigyeléseket az ugynevezett «pihenő állomások» és «gyülekező állomások» teoriájával.

gemein in allen Rohrbalthen, seltener auf der Düne, gar nicht am Festlande.

Muscicapa grisola. Nur in den Balten.

Upupa epops. Bis Mitte Mai regelmässig und häufig auf der Düne und in den Sümpfen; am Festlandsufer 2—3-mal.

Ficedula atricapilla. Einmal am Festlandsufer, öfters in den Balten.

Caprimulgus europaeus. Oft im Rohrsumpf und auf der Düne, nur einmal am Festlandsufer.

Sylvia sylvia und *S. curruca*. Durchziehend nur auf der Düne.

Diese 12 herausgegriffenen Arten, die doch sicherlich keine *Rohrbewohner* sind, hielten sich also in den ihnen wenig zusagenden *brakischen* Sumpfgeländen auf, während ihnen doch nur wenige Kilometer weiter westlich vollkommen passende Ruhestellen in Hülle und Fülle zur Verfügung standen.* *Lanius collurio*, *L. minor* und *Turtur turtur* erschienen *zuerst* ebenfalls im Sumpfgelände, wo ihr Durchzug anscheinend auch stärker war wie im Binnenlande.

Andere Beobachtungen scheinen auf reine Landwege hinzuweisen. So wurde von den *Ammerarten*, von denen doch einige sehr zahlreich das Innere der Dobrudscha wie auch Bessarabien und Südrussland bewohnen, *nicht eine einzige* auf dem Zuge beobachtet, weder in den Sümpfen, noch am Festlandsufer. Und doch brüten sie bei Jurilofca kaum eine Stunde vom Strand! Dasselbe war der Fall mit der *Nachtigall*, der *Sperbergrasmücke* und dem *Pirol*, die gar nicht, sowie mit dem *Bienenfresser* und der *Blaurake*, die nur in ganz verschwindend geringer Menge längs der Uferlinie oder in den Balten zur Beobachtung gelangten. *Kraniche*, Jungfernkraniche und zum Teil auch die beiden Pelikane scheinen hauptsächlich längs der Festlandsküste, aber dabei in einer so bestimmten *Zugsrichtung* zu ziehen, dass sie den Ausbuchtungen jener nicht folgen, sondern selbst bedeutendere Strecken Festlandes und sogar Bergwälder überfliegen. Dies gilt insbesondere von den *Kranichen*, welche zwischen Jurilofca und Ciamurli de jos das Festland der nördlichen Dobrudscha erreichen und von da aus der Richtung gegen Tulcea folgen. Hunderte und Tausende

* Vergl. diese Beobachtungen mit der Theorie der sog. «Raststationen» und «Sammelstationen».

ben ezen az uton, számos csapat pihen a parton, legtöbbször azonban feltartóztatlanul vonul a 200 m-nyire a tenger színe fölé emelkedő erdős hegyeken át és a kipihent csapatok is rövid idő múlva ugyanezen az uton követik őket. Keletre a mocsaras vidéken, de különösen nyugatra a belső földön a darvak átvonulása igen jelentéktelen és az út szélessége, a melyet ezen csapatok elfoglalnak, még 10 km-tert sem tesz. A *pelikán-csapatok*, melyeket ugyanezen az uton a tengerpart mentén és a Babadagh és Caraman Chiöj halmai fölött elvonulni láttam, alighanem egyenesen Oroszországban levő költő helyeiknek tarthattak, a hol FLOERICKE szerint például a Poshadt-tengeren még igen jelentékeny költő telepeik vannak, holott a Dunán, az összes jelentések szerint, már korántsem fészkelnek *ezrével* e hatalmas madarak. A *gémek* mozgolódása a Dobrudsában nem tette rám a vonulás benyomását, hanem csakis a nyaraló helyek benépesítésének látszott. De a lipován halászok eljárása, hogy t. i. *épen megérkezett kócsagokra a fenyéren lopódzva* vadásznak, ezen kívánt madaraknak partmenti vonulása mellett szól.

A teljesség kedvéért felhozom itt még azon fajokat is, melyeket mint úgynevezett *«idegen átvonulókat»* figyeltem meg, ú. m.: *Passer hispaniolensis*, *Melanocorypha sibirica*, *Alauda nigra*, *Ampelis garrulus*, egy kérdéses *Saxicola*-faj, melyet elejtenem nem sikerült, *Anthropoides virgo*, *Colymbus spec.*, *Oedemia nigra* és *fusca*, *Mergus merganser* és *serrator*. Azon körülményből, hogy *daczára* a terület nagy kiterjedésének, késői megérkezésemnek és az egészen idegen területen tett első puhatóldzó kirándulásom fölületességének mégis ezen fajokkal ismételt találkozottam, némi jogosultsággal arra lehetne következtetni, hogy nevezett fajok rendszeren és aránylag nagy számmal vonulnak keresztül a Dobrudsán.

Végre hadd említsem még a megfigyelt *tömeges csapatokat*, a melyekben ezer meg ezer egyén igen kiesiny és áttekinthető területen érte el a szárazföldet; különösen említésre méltók a gólyák és pintyök csapatjai márczius 30-áról. Összes adataim minden esetre arra utalnak,

passiren täglich während des Zuges diese Strasse; viele Scharen ruhen am Ufer aus, die meisten aber ziehen unbeirrt über die waldbedeckten Berge von 200 m. Meereshöhe hinweg, und auch die ausgeruhten Flügel folgen ihnen bald auf demselben Wege. Östlich im Sumpfgebiete und namentlich westlich im Binnenlande ist der Durchzug der Kraniche nur unbedeutend, und die Breite der von den Zügen dieser Vögel passirten Strasse beträgt demnach nicht einmal ganze 10 Kilometer. Die auf demselben Wege längs der Küste ziehenden *Pelikanscharen*, welche ich die Hügel von Babadagh und Caraman-Chiöj überfliegen sah, dürften geradezu ihren Brutplätzen in Südrussland zugestremt haben, wo sich, nach FLOERICKE, z. B. im Faulen Meer noch sehr bedeutende Brutcolonien befinden, während an der Donau, allen Berichten zufolge, keineswegs mehr *Tausende* dieser gewaltigen Vögel nisten. Die *Reiherbewegung* in der Dobrudscha machte mir nicht den Eindruck einer Zugerscheinung, sondern lediglich den der Besiedlung des Sommerquartiers. Doch spricht die Jagdmethode der lipowanischen Fischer, *frisch angelangte Edelreiher auf der Düne zu beschleichen*, für eine teilweise Küstenwanderung dieser begehrten Vögel.

Der Vollständigkeit halber führe ich hier auch noch jene Arten an, welche als *«fremde Durchzügler»* zur Beobachtung gelangten, nämlich: *Passer hispaniolensis*, *Melanocorypha sibirica*, *Alauda nigra*, *Ampelis garrulus*, eine fragliche *Saxicola*-Art, welche zu erlegen mir leider nicht gelang, *Anthropoides virgo*, *Colymbus spec.*, *Oedemia nigra* und *fusca*, *Mergus merganser* und *serrator*. Aus dem Umstande, dass ich diesen Arten *trotz* der grossen Ausdehnung des Terrains, *trotz* der späten Zeit meines Eintreffens und *trotz* der relativen Oberflächlichkeit einer ersten Rekognoscierungstour in einem vollständig fremden Gebiete wiederholt begegnete, liesse sich wohl mit einiger Berechtigung darauf schliessen, dass die erwähnten Species regelmässig und im Verhältniss zahlreich die Dobrudscha passiren.

Endlich sei noch der beobachteten *Massenzüge* gedacht, welche auf äusserst kleinem und übersichtlichem Terrain Tausende und Abertausende von Individuen ans Land brachten; besonders erwähnenswert ist in dieser Beziehung der Storch- und Finkenzug vom 30. März. Jedenfalls weisen alle meine Daten auf das

hogy a *Fekete-tenger nyugati partjának mentén nagyszabású átvonulás megy végbe*, és hogy némely faj nagy hajlamot mutat *oldalt határolt utakon* vonulni.

Az *irány*, melyben a madarak a Fekete-tenger nyugati partján való vonulásuk alkalmával haladnak, általában látható a vonulási naptár adataiból, melybe csak biztos és tisztán költözési mozgalmakat jegyeztem föl. A *Larus melanocephalus* (Cfr. III. rész) nagy vonulását nem vettem fel, mert a «honnan» felől tisztába jönni nem tudtam. 29 biztos «irányadat» megadja a $D \rightarrow \text{É}$ -; 2 adat a $D \rightarrow \text{ÉK}$ -; 4 adat a $DK \rightarrow \text{ÉNy}$ -, 3 a $K \rightarrow \text{Ny}$ -, egy a $\text{Ny} \rightarrow \text{K}$ - és egy az $\text{ÉK} \rightarrow \text{DNy}$ -i irányt. Ezzel a vonulás iránya általában mint *északi* meg van állapítva, annál inkább, mivel épen a nagyobb vonuló csapatok ezen irányban tartottak és maguk az apró madarak is a homokbuzkákon vagy a Bissericuța magányos sziklás szigetén huzamosabb nyugtalanítás alkalmával rendszeren ezen irányba csaptak, habár ez elég gyakran a Razim terjedelmes síkjára vezetett. *Soha sem* láttam apró madarakat más irányban átvonulni a tengeren vagy csak a lagúnák színén is. A *helyi* mozgás, az egyedüli, mely szabály szerint apró madarakon észlelhető, rendszeren északi irányu volt. Az északi iránytól eltérő, szám szerint oly elenyésző adatok közelebről megvizsgálva könnyen megfejtethők.

Az $\text{ÉK} \rightarrow \text{DNy}$ -i adat egy kócsagra vonatkozik, mely a Jurilofka melletti fenyérről, táplálékot keresve a védettebb lagunába vonulhatott. Ugyanaz nap különben a délelőtti órákban a jurilofcai parti mocsarakra nézve rendkívül számos és fajban gazdag vonulás ment végbe. Ez valószínűleg bizonyos összefüggésben állott az erős ÉK -i szélvészszel, mely délben támadt és estig dühöngött. Délután a mocsarak mind üresek voltak és csak az ott fészkelő Avocetta-k, vörös- és gólyalábuak voltak láthatók. A $\text{Ny} \rightarrow \text{K}$ -i adat április 8-ról szintén csak az 5 szürke-lúdnak a maesini folyóbálta nádasaiából a Delta nádasába való helyváltoztatásán alapulhatott. Az április 9-iki $DK \rightarrow \text{ÉNy}$ -i adat csak a föld felületét követő kis eltérést jelenti az

Vorhandensein einer starken Zugsbewegung längs der Westküste des Schwarzen Meeres hin und auf die bei manchen Arten deutlich zu Tage tretende Neigung, auf *seitlich begrenzten Wanderwegen* einher zu ziehen.

Die *Richtung*, welche die Vögel bei ihrer Wanderung an der Westküste des Schwarzen Meeres einhalten, erhellt im Allgemeinen aus den Angaben des Zugkalenders, in welchem ich nur sichere und rein migratorische Bewegungen verzeichnet habe. Den grossen Zug von *Larus melanocephalus* (Cfr. Teil III) nahm ich nicht mit auf, weil ich über das «Woher» desselben nicht ins Reine zu kommen vermochte. 29 sichere «Richtungsdaten» ergeben die Richtung $S \rightarrow N$; 2 Daten $S \rightarrow \text{NO}$; 4 Daten $\text{SO} \rightarrow \text{NW}$; 3 $O \rightarrow W$, eine $W \rightarrow O$ und eine $\text{NO} \rightarrow \text{SW}$. Damit ist im Allgemeinen die Zugrichtung als eine *nördliche* festgestellt, umso mehr als gerade die grösseren Durchzüge diese Richtung inne hielten, und selbst die Kleinvögel auf den Dünen oder auf dem einsamen Felseiland Bissericuța bei nachhaltiger Beunruhigung regelmässig diese Richtung einschlugen, obwohl dieselbe oft genug auf die weite Fläche des Razims hinausführte. *Niemals* sah ich Kleinvögel über das Meer oder selbst über die Wasseroberfläche der Lagunen in anderer Richtung ziehen. Die *locale* Bewegung, die einzige, die man in der Regel bei Kleinvögeln beobachten kann, war regelmässig eine *nördliche*. Die an Zahl so verschwindenden Daten, welche von der N-Richtung abweichen, lassen sich bei näherer Betrachtung zwanglos erklären.

Die $\text{NO} \rightarrow \text{SW}$ -Date bezieht sich auf einen Edelreier, welcher der Nahrung wegen von den Dünen bei Jurilofca in die geschützteren Lagunen gestrichen sein dürfte. Denselben Tag fand übrigens in den Vormittagsstunden ein für die Strandsümpfe von Jurilofca ungewöhnlich starker und artenreicher Zug statt. Wahrscheinlich stand derselbe in einem gewissen Zusammenhange mit dem heftigen NO -Sturme, der sich gegen Mittag erhob und bis zum Abend tobte. Nachmittags waren die Balten alle leer, und nur die dort brütenden Avosetten, Rot-schenkel und Stelzenläufer zu finden. Die $W \rightarrow O$ -Date vom 8. April dürfte ebenso nur auf einer lokalen Ortsveränderung der 5 Graugänse aus den Mačiner Strombalten nach den Delta-sümpfen beruhen. Die Date vom 9. April mit $\text{SO} \rightarrow \text{NW}$ stellt nur eine dem Terrain folgende

északi iránynak. Ugyanaz történt április 17-én, a mikor *Larus minutus* és *Hydrochelidon nigra*, melyeket én az Issacov taván, és báró W. a Gorgul-taván megfigyeltünk, tulajdonképpen nem egy huzamban vonultak, hanem inkább csak tőről tóra vándoroltak. A többi vonulás közben megfigyelt Sternidák ezrei mind kisebb-nagyobb magasságban a víz tükre fölött egyenes irányban, minden megszakítás nélkül, észak felé vonultak. Végre a többi adatokra nézve, melyek a K→Ny-i és DK→ÉNy-i irányt említik, azt hiszem, kimondhatom, hogy ezek oly madarakra vonatkoznak, melyek egyenesen magában a Dobrudsában levő fészkelő helyeikre iparkodtak. A *Coracias garrula* (május 1—7-ig) és *Merops apiaster*-re nézve (május 9.) következő megfontolások szolgálhatnak ezen föltevés megokolására. Mindkét faj nagy számmal lakja a Dobrudsát, de vonulás közben, úgy látszik, csakis szárazföldi utakon haladnak, mert a fenyéren és a tengersékek területén pihenve sohasem, és átvonulva is csak az említett esetekben észleltek. Ez semmi arányban nincs a környéken mindenütt tanyázó madarak nagy számával, a miért is közel áll a föltevés, hogy a K→Ny felé vonuló kevés madár útközben valami uton módon nagyon is keletre vetődött és most a legrövidebb uton iparkodik a szárazföldet és alighanem vele együtt fészkelő helyét is elérni.

E föltevést támogatja a márczius 30-iki megfigyelés, e napon ugyanis délután a *Ciconia ciconia* és *Fringilla coelebs* tömegesen vonultak, vagy jobban mondva, tömegesen érkeztek meg. E napig ugyanis gólyát a falvakban egyáltalában nem, pintyot az erdőkben pedig nagyon keveset találtunk, holott e naptól kezdve mindkét faj alkalmas helyeken nagyon közönséges volt.

Kivált a gólyára vonatkozólag kérdezősködéseimre mindenütt márczius 30-át, vagy április 1-ét mondták a megérkezés napjának. A gólyák — bár inkább kelet felől jöttek — a szárazföld partjának ugyanazon pontjaira találtak, mint a darvak. Itt a tömegek rövid tartózkodás után, mely ezélből mindannyian leereszkedtek, különféle irányban, legyezőszerűen szétváltak, úgy hogy rögtön a helyszínén önkénytelenül az

kleine Deviation der nördlichen Zugsrichtung dar. Dasselbe war am 17. April der Fall, wo *Larus minutus* und *Hydrochelidon nigra*, die ich am See von Issacov und Baron W. am See von Gorgul beobachtete, nicht eigentlich stetig zogen, sondern vielmehr von See zu See wanderten. Alle sonst ziehend beobachteten Sterniden — und es waren ihrer Tausende — strichen höher oder niedriger über dem Wasserspiegel in schmurgerader Richtung ohne jeden Aufenthalt direct nordwärts. Bezüglich der übrigen Daten endlich, welche die Richtung mit O→W und SO→NW angeben, glaube ich aussprechen zu können, dass es sich dabei um solche Vögel handelte, welche direct ihren in der Dobrudscha selbst befindlichen Brutplätzen zueilten. Bei *Coracias garrula* (1. und 7. Mai) und *Merops apiaster* (9. Mai) dienen folgende Erwägungen zur Begründung dieser Annahme. Beide Arten bewohnen die Dobrudscha in grosser Menge, scheinen aber auf der Wanderung ausschliesslich Festlandswege einzuschlagen, da sie an den Dünen und im Lagunengebiet niemals ausruhend und überhaupt nur die erwähnten Male durchziehend angetroffen wurden. Dies steht nun in gar keinem Verhältnisse zu der Zahl der ringsum überall zahlreich wohnenden Vögel, und es liegt deshalb die Vermutung nahe, dass die wenigen von O→W streichenden Stücke auf ihrer Wanderung durch irgend welche Einflüsse zu weit östlich gelangten und nun auf dem kürzesten Wege dem Festlande und damit auch wohl ihren Brutplätzen zustrebten.

Unterstützung findet diese Annahme durch die Beobachtung vom 30. März, an welchem Tage Nachmittags ein Massenzug oder richtiger ein Massenankommen von *Ciconia ciconia* und *Fringilla coelebs* stattfand. Nun hatten wir bis zu diesem Tage Störche in den Dörfern gar nicht und Finken in den Wäldern ganz auffallend wenige gefunden, während von diesem Tage an beide Arten an den ihnen zusagenden Plätzen gemeine Erscheinungen waren. Speciell für die Störche ergaben meine Anfragen überall den 30. März oder den ersten April als Ankunftstag! Die Störche trafen — allerdings aus mehr östlicher Richtung kommend — genau an derselben Strecke auf das Festlandufer wie die Kranichzüge. Von hier aus fand nach kurzem Aufenthalte, wozu sich alle niederliessen, eine fächerartige Zersplitterung der Massen nach den verschiedensten Richtungen hin statt.

az ötletem támadt, hogy ez rendes, ismert helyekre való bevándorlás volt. A pinyék, melyek kis csapatokban és egyenkint a talajt mindenütt ellepték, innen azután északnyugati, sőt nyugati irányt vettek.

Figyeljük meg most az általam a Dobruzsában megfigyelt vonulási analógiákat a magyarországiakkal *faunistikus tekintetben!* A lényegben saját megfigyeléseimre szorítkozom és régebbi keleti faunistikai adatokat csak ott említek, a hol a fölvetett kérdések megvilágítására nélkülözhetetleneknek látszanak.

Legnevezetesebb ugyanis az *Anthus cervinus* tömeges előfordulása.* Ha egyrészt *elterjedését* szemügyre vesszük és másrészt költözésének adatait Magyarország, Ausztria és Nyugat-Európára nézve átnézzük, önkénytelenül következik, hogy épen ezen faj útvonalakon vándorol, melyeknek fővonalai Közép-Európát keleten és gyéribben nyugaton is kikerülik. Legyen szabad arra az *egy példányra* Bulgáriából utalnom, melyet REISER O. 1890. május 10-én Sophia mellett, tehát a maritza-morawai lapályon lelt, a honnan az egynehány magyarországi példány is (*rendesen*, de nem gyakran a Duna zombékjában és Velence mellett) jöhetett. Ezzel megint analog értelemben ellenkezik a *régi pipis** teljes hiánya*, mely a Pontuson épen nem látszik vonulni, hanem szárazföldi utakat választ. Feltűnő volt továbbá a *sárga billegetők* gyér előfordulása és a *melanocephala, paradoxa*, sőt *borealis* alfajok teljes hiánya. Az első kettő a Dobruzsza *nyugati* részében épen úgy költ, mint annak északkeleti és keleti részében. A tartomány délnyugati részében fészkel a *melanocephala* és alighanem ezen madár átvonulását említi COMTE ALLÉON; a *bolgár és szerb madarak zöme* valószínűleg mint déloroszországi és magyarországi képviselői (én a *melanocephala* ép úgy, mint a *paradoxat* a temes-kubini zombékokban kimutattam) más utakon halad, hogy a költő helyekre jusson. Rendkívül érdekes to-

so dass mir sofort unwillkürlich an Ort und Stelle der Gedanke an eine regelrechte ortskundige Einwanderung kam. Die Finken, die in kleinen Schwärmen und einzeln allerwärts den Boden bedeckten, schlugen dann eine nordwestliche bis westliche Richtung ein.

Betrachten wir nun die Analogien der von mir in der Dobruzscha beobachteten Zugsbewegung mit derjenigen Ungarns in *faunistischer Beziehung!* Ich beschränke mich dabei in der Hauptsache auf *meine eigenen* Beobachtungen und erwähne faunistische Angaben älteren Datums nur da, wo sie zur näheren Beleuchtung der angeregten Fragen unerlässlich erscheinen.

Am bemerkenswertesten ist wohl das massenhafte Vorkommen von *Anthus cervinus*.* Wenn wir einerseits die *Verbreitung* des rotkehligen Piepers ins Auge fassen und andererseits seine Migrationsdaten für Ungarn, Österreich und auch den europäischen Westen überblicken, so ergibt sich ziemlich zwanglos, dass gerade dieser Pieper ein «Strassenwanderer» ist, dessen Hauptwege Centraleuropa im Osten und spärlicher im Westen ungehen. Es sei mir gestattet, hier auf das *eine Exemplar* aus Bulgarien hinzuweisen, welches O. REISER am 10. V. 1890 bei Sofia, also in der Maritza-Morava-Depression, sammelte, was auch der Weg für die spärlichen ungarischen Belegexemplare (*regelmässig*, aber nicht häufig in den südlichen Donaurieden und bei Velence) sein könnte. Dem steht wieder mit analoger Bedeutung das fast *vollständige Fehlen des Wiesenpiepers*** gegenüber, der am Pontus eben nicht zu ziehen scheint, sondern kontinentale Strassen wählt. Auffallend war ferner das spärliche Auftreten von *Schafstelzen* überhaupt und das vollständige Fehlen der Formen *melanocephala, paradoxa* und sogar *borealis*. Erstere beiden brüten sowohl im Westen als im Nordosten und Osten der Dobruzscha. Im Südwesten der Provinz nistet *melanocephala*, und den Durchzug wohl dieser Vögel erwähnt Comte ALLÉON; *das Gros der bulgarischen und serbischen Vögel* schlägt wohl ebenso wie die südrussischen und *ungarischen* Vertreter dieser Formen (ich habe sowohl *melanocephala* wie *paradoxa* in den Temes-Kubiner Rieden nachgewiesen) andere Wege ein, um zum Brutgebiete zu gelangen. Äusserst interes-

* Cfr. Comte Alléon l. c.

** Cfr. Ugyanott.

* Cfr. Comte Alléon l. c.

** Cfr. ibidem.

vább a *Locustella naevia* és *fluviatilis* teljes hiánya. Daczára annak, hogy mindkét fajt jól ismerem és fölkeresésére igen nagy gondot fordítottam, még sem találtam meg és így igazat kell adnom a régibb jelentéseknek, melyeknek tagadó eredményét kételkedéssel vettem és hiányos megfigyelésnek tulajdonítottam. Ezen fajok a Dobrudsától keletre nagyon el vannak terjedve, holott a keleti vonulás adataiból csak Tiflisről van tudomásom a *fluviatilis* egyetlen egy példány¹ alapján. Ez megint az arcvonalban való vándorlás ellen és az utvonal theoriája mellett látszik szólani. Másrészt arra mutatnak ezen adatok, hogy a két *Locustella* faj költő helyét Galieziában és Nyugat-Oroszországban nem a pontusi utvonalon és annak pruth- és dnjesztermenti² elágazódásain érik el.

Vége legyen itt még említés téve egynehány keleti fajról, melyek a Dobrudsán átvonulnak. Én az idén csak *Passer hispaniolensis* és *Anthropoides virgatus* jegyeztem, de hozzájuk esatolom a *Ruticilla erythrogastris* is,³ melyet COMTE ALLÉON egyszer megfigyelt. Ezen fajok, ha őket a Dobrudsán keresztül többé-kevésbé rendszeres átvonulóknak tekintjük, a Pontus nyugati partján át kerülnek, hogy fészkelő helyeikre érjenek, a mi PALMÉN utvonal theoriája szerint legalább az *Anthropoides virgatus* lenne megmagyarázható.

Ha most végre még a *háromujjú-sirály* hiányát is fölhozom, melyet sem én, sem más elődöm a Fekete-tengeren meg nem figyeltünk, bár vonulás közben még nálunk, a *belföldön* is nem épen nagyon ritka, akkor a faunistikai anyagot, melyet *saját tapasztalataimmal* kiegészíteni, vagy kritikailag áttekinteni képes vagyok, körülbelől ki is merittem. Még csak azt akarom említeni, hogy vadászaim elég pontosan leírtak egy *Stercorarius* fajt mint *ritka jelenséget* a parton. Annak pontos és hiteles

sant ist ferner das vollständige Fehlen von *Locustella naevia* und *fluviatilis*. Trotzdem ich beide Arten *genau* kenne und die äusserste Sorgfalt auf ihr Aufsuchen verwendete, fand ich sie doch nicht und muss daher den älteren Berichten Recht geben, deren negatives Ergebnis ich bis dahin sehr skeptisch aufgefasst und auf mangelhafte Beobachtung geschoben hatte. Nun reicht das *Verbreitungsgebiet* dieser Arten nach Osten weit über die Dobrudscha hinaus, während von östlichen *Zugsdaten* mir nur für *fluviatilis* Tiflis mit einem einzigen Frühjahrsbelegstück¹ bekannt ist. Dies scheint wiederum gegen die Frontwanderung und für die Zugstrassentheorie zu sprechen. Andererseits weisen diese Daten darauf hin, dass die beiden *Locustellen*-Arten ihre in Galizien und Westrussland gelegenen Brutplätze *nicht* auf der pontischen Strasse und deren am Pruth und Dnjeszter² gelegenen Abzweigungen erreichen.

Endlich sei hier noch einiger *östlicher* Arten Erwähnung gethan, welche die Dobrudscha auf dem Zuge passiren. Ich notirte heuer nur *Passer hispaniolensis* und *Anthropoides virgo*, füge diesen aber noch die von Comte ALLÉON einmal beobachtete *Ruticilla erythrogastra*³ bei. Diese Arten machen — sofern wir sie als mehr oder minder regelmässige Durchzügler der Dobrudscha annehmen wollen — eigentlich einen *Umweg* über die Westküste des Pontus, um in ihr Brutgebiet zu gelangen, was wenigstens beim Jungfernkranich sich im Sinne der genetischen Zugstrassentheorie PALMÉN's erklären liesse. Wenn ich nun schliesslich noch das Fehlen der *Dreizehen-Möve* anführe, welche ich ebenso wenig wie einer meiner Vorgänger am Schwarzen Meere beobachtete, obschon sie auf dem Zuge sogar bei uns *im Binnenlande* nicht übermässig selten vorkommt, so ist damit das faunistische Material, welches ich *aus eigener Erfahrung* zu ergänzen oder kritisch zu übersehen vermag, auch so ziemlich erschöpft. Erwähnen will ich nur noch, dass mir meine Jäger eine *Stercorarius*-Art als *seltene Erscheinung* an der Küste ziemlich genau beschrieben. Eine genaue und

¹ RADDE, Orn. cauc. 231. l.

² MENZBIER, Die Zugstrassen der Vögel.

³ REISER, Orn. balc. II. 44. l. és COMTE ALLÉON, Orn. II. 403. l. «Le printemps dernier» = *mult taveszszal* (1885) és nem «késő tavaszszal».

¹ RADDE, Orn. cauc. p. 231.

² MENZBIER, Die Zugstrassen der Vögel.

³ REISER, Orn. balc. II. p. 44 und Comte ALLÉON, Orn. II., p. 403. «Le printemps dernier» = *im verfloffenen Frühjahr* (1885) und nicht: «im späten Frühjahr».

meghatározása minden esetre igen becses és már phänologiai szempontból is igen érdekes lenne.

Ezen futólagos és nagyobbára az én ideitavaszi megfigyeléseimen alapuló összeállításból kitűnik, hogy faunistikus tekintetben Magyarország és a Dobrudscha útvonalai között feltűnő eltérések vannak, melyek az arcvonalban való költözés ellen szólnak és arra látszanak mutatni, hogy a Dobrudscha útvonalai külön vagy önálló vándorutakat képviselnek.

Hátra van még, hogy megvizsgáljuk a kétféle vonulási mozgalomnak időszaki vonatkozásait. Ezen tekintetben tanulmányaimra nézve rendkívül becses lett volna, ha az okkupált terület megfigyelő hálózata mult tavasszal már működött volna, de — sajnos — még nem működött. Mielőtt magára a pontos időbeli adatok összehasonlítására áttérnék, még az általános vonulás egy néhány érdekes tünetét szeretném fölemlíteni. Itt első helyen áll az északi fajoknak feltűnően késői megjelenése. Az adatok: *Oedemia fusca* és *nigra* aránylag még elég nagy számmal márczius 27—31-ig, 5 *Mergus serrator* április 29-én, *Colymbus spec?* (minden esetre septentrionalis) április 30-án a magyarországi ugyanezen fajokra vonatkozó rendes vonulási adatokhoz képest rendkívüli későiek. Ugyanez áll az *Arenaria interpres*-, *Haematopus ostralegus*- és *Calidris arenaria*-ról, habár ezen adatokra a fajok ritkasága miatt Magyarországon, a tavaszi vonulás idejében, nem nagy súlyt fektetek. Belátható ugyanis, hogy madaraknak, melyek oly későn indulnak csak északi hazájukba, más utakat kell választaniok, mint Észak-Európa lakóinak, melyek bizonyára költöző vendégeink zömét képezik.

Hasonló megfontolásokra vezet azon fajok átvonulásának hosszú tartama, melyek a Dobrudscha-ban épen nem, vagy legfeljebb elvétve költöttek. Így vonult a *Motacilla flava* már márczius 29-én, vonulása tetőpontját érte körülbelül április 25-től május 5-ig, és a tengeresék területéről való elutazásomkor még egyre tartott. Az *Anthus cervinus*-, melynek megérkezése minálunk körülbelül május első napjaira esik, tömegesen már április 23-án láttam. A vonulás tartott változó mennyiségben május 17-én való elutazásomig, meg lett tehát általam figyelve

verlässliche Bestimmung derselben wäre jedenfalls äusserst wertvoll und schon vom phänologischen Standpunkte an sich interessant.

Es ergibt sich also aus dieser flüchtigen und grösstenteils auf meiner diesjährigen Frühjahrsbeobachtung beruhenden Zusammenstellung, dass in faunistischer Beziehung zwischen den Wanderwegen Ungarns und der Dobrudscha auffällige Divergenzen bestehen, welche gegen die Frontwanderung zu sprechen und darauf hinzuweisen scheinen, dass die Wege der Dobrudscha getrennte oder selbstständige Zugstrassen darstellen.

Es erübrigt nunmehr, noch die temporären Beziehungen der beiderseitigen Zugbewegungen einer Prüfung zu unterziehen. Unendlich wertvoll wäre es in dieser Beziehung für meine Studien gewesen, wenn das Beobachtungsnetz des Occupationsgebietes im verflossenen Frühjahr schon functionirt hätte, was leider nicht der Fall war. Bevor ich auf den Vergleich der stricten Zeitdaten selbst übergehe, möchte ich noch einige interessante Erscheinungen des Gesamtzuges erwähnen. Da ist vor Allem das auffallend späte Erscheinen von nordischen Arten. Die Daten: *Oedemia fusca* und *nigra* noch verhältnismässig zahlreich vom 27. bis 31. März, 5 *Mergus serrator* am 29. April, *Colymbus spec.* (wohl septentrionalis) am 30. April sind gegen normale ungarische Zugdaten derselben Arten ausserordentlich verspätet. Dasselbe gilt von *Arenaria interpres*-, *Haematopus ostralegus* und *Calidris arenaria*-, obschon ich diesen Daten wegen der grossen Seltenheit der Arten in Ungarn auf dem Frühjahrszuge wenig Gewicht beilege. Es ist einleuchtend, dass Vögel, die so spät erst nach ihrer nordischen Heimat aufbrechen, andere Wege wählen müssen als die Bewohner Nordeuropas, die wohl das grösste Contingent unserer Zuggäste liefern.

Zu ähnlichen Erwägungen veranlasst die lange Dauer des Vorüberzuges von Arten, die gar nicht oder höchstens ganz vereinzelt in der Dobrudscha brüten. So zog *Motacilla flava* schon am 29. März; ihr Zug kulminirte etwa vom 25. April bis 5. Mai und dauerte bei meiner Abreise im Lagunengebiete noch an. *Anthus cervinus*-, dessen Ankunft bei uns etwa in die ersten Maitage fällt, sah ich in Massen schon am 23. April. Der Zug dauerte in wechselnder Stärke bis zu meiner Abreise am 17. Mai, wurde also 26 Tage hindurch von mir beobachtet.

26 napon át. Vesd össze SEEBOHM ezen Anthus-fajra vonatkozó jegyzeteit a Petsoráról és a Jeniseiről. Hasonló hosszú tartamu volt a *Ruticilla phoenicea* és *Pratincola rubetra* vonulása, mely mindkét fajnál április vége és május eleje közt culminált, nem sokkal másképp végre *Phylloscopus trochilus*-é, melyet hasonlóképen május közepéig elég gyakran a nádasokban találtam.

A belföldön ugyan nem könnyű az átvonulás változatait pontosan megfigyelni, hiszen magának a nyugatnak is, mely mindenféle fajokra vonatkozó vonulási adatokban oly gazdag, hiányzik az adat-anyag arra, hogy e kérdést kimerítse, de már saját megfigyelésem alapján hiszem, hogy ezen fajok vonulása nálunk, Magyarországon sokkal korábban éri el tetőpontját. Mindezen dobrudsai adatok oly költő helyekre mutatnak, melyek messze északon vagy északkeleten fekszenek, és összefüggésben az előrebocsátottakkal gyaníttatják, hogy a pontusi utvonál végső elágazódásaiban talán még tovább északkeletre ér, mint a hogy azt maga MENZBIER föltette.

Az első megérkezési adatok összehasonlítását a két területről könnyebb áttekintés végett alább táblázat alakjában adom. Aránylag csekély értéket tulajdonítok nekik, mivel különösen az első megérkezések idejét tüntetik fel, pedig nevezett vizsgálódásoknál az egész vonulás irányadó, mindenek előtt pedig kimerítő adatokat igényelnek a vonulás culminációja és a tulajdonképeni megtelepedés. Azonkívül hiányzanak MENESTORFER úr megbetegedése folytán a fontos adatok Temes-Kubinból, a hol magam még márczius 19-én a gólyák fészkeikre való megérkezését jegyeztem. Különben a táblára vetett egy pillantás mutatja, hogy az összehasonlító adatok között valódi összefüggés nincs. A dobrudsai megtelepedési adatok nagyjában összevágznak a magyarországiakkal, a mi a föld éghajlati befolyásaival megegyezik, a Magy. Ornith. Központ munkálatai által most elég biztosan kimutatott előrenyomulás teoriája értelmében és helyességének újabb bizonyítékául szolgálhat. Különben ezen adatok legtöbbje látszólag összefüggés nélkül tér el egymástól, a miből pedig

Vergl. hiermit die Notizen SEEBOHM's über diesen Pieper von der Petschora und vom Jenisei. Von ähnlich langer Dauer war der Zug bei *Ruticilla phoenicea* und *Pratincola rubetra*, der bei beiden Arten Ende April — Anfang Mai kulminirte, nicht viel anders endlich bei *Phylloscopus trochilus*, den ich ebenfalls bis Mitte Mai häufig genug im Röhricht antraf. Es ist im Binnenlande zwar nicht leicht die Phasen des Vorüberzuges genau zu verfolgen, auch fehlt es an erschöpfendem Datenmaterial für diese Frage selbst in unserem an Zugdaten aller Art so reichen Westen, doch bin ich schon auf Grund meiner eigenen Erfahrungen der Ansicht, dass die Zugskulmination dieser Arten bei uns in Ungarn eine weit frühere ist. Es weisen alle diese Dobrudscha-Daten auf Brutplätze hin, welche weit im Norden oder Nordosten gelegen sind, und gestatten im Zusammenhange mit all dem Vorhergesagten wohl die Vermutung, dass die pontische Zugstrasse in ihren extremsten Verzweigungen vielleicht noch weiter nordostwärts reicht, als selbst MENZBIER angenommen hat.

Die Vergleichung der ersten Ankunftsdaten aus den beiden Gebieten gebe ich der leichteren Übersicht wegen nachstehend in tabellarischer Form. Ich messe ihnen verhältnismässig wenig Wert bei, da sie speciell die ersten Ankunftszeiten darstellen, bei den in Rede stehenden Untersuchungen jedoch der ganze Zugverlauf massgebend ist, vor Allem jedoch, die Kulmination des Zuges und die eigentliche Besiedlung erschöpfender Daten bedarf. Ausserdem fehlen in Folge Erkrankung des Herrn MENESTORFER die wichtigen Daten aus Temes-Kubin, wo ich noch selbst am 19. März die Ankunft der Störche bei ihren Nestern notirte. Ein Blick auf die Tabelle zeigt übrigens, dass kein reeller Zusammenhang zwischen den vergleichenden Daten besteht. Die Besiedlungsdaten aus der Dobrudscha stimmen im Grossen und Ganzen mit den ungarischen überein, was mit den klimatisch-tellurischen Einflüssen im Sinne der jetzt durch die Arbeiten der U. O. C. ziemlich sicher festgestellten Vorrückungstheorie übereinstimmt und als ein neuer Beweis für deren Richtigkeit gelten kann. Im Übrigen weichen die meisten dieser Daten in scheinbar zusammenhangloser Weise von einander ab, woraus jedoch mit Rücksicht auf die zu nördliche Lage meines Beobachtungspostens gegenüber der

tekintve az elágazás helyétől* nagyon is északra eső megfigyelő állomásom fekvését, biztos következtetés még mindig nem vonható. Az adatok egész soránál a megérkezés ideje a Dobrudzában határozottan későbbi, a mi az elágazás teoriája ellen vall.

A nélkül, hogy következtetéseimet mind *bebizonyítottaknak* tekinteném, egyedül csak azon voltam, hogy kimutassam, milyen módon kell a gyakorlati vizsgálódásnak működni, hogy theoretikus, tudományos phänologiai munkálatoknak segítségére legyen azon hatalmas kérdések megoldásában, melyek a költözési mozgalom lényege körül fölmerülnek. A rendelkezésemre álló térhez alkalmazkodva megkísérlettem rövid és durva körvonalakkal vázlatozni annak a *valószínűségét*, hogy a Balkánfélsziget délkeleti részén közel egymáshoz és majdnem párhuzamosan egymással két nagy utvonala halad, melyeknek egyike a Pontus partjai mentén Oroszországba vezet, míg a másikán a Balkán lapályain keresztül jött költözők, első sorban a Magyar-medenczét telepítik meg, egy részük pedig túl azon, Észak-Európában fekvő költő helyére iparkodik.

Rátérek most azon mód fejtegetésére, melylyel nézetem szerint a felvetett kérdésben pontos és nagyobb horderejű eredményeket lehetne elérni. Ausztria, Magyarország és az okkupált tartományok fenálló megfigyelő hálózataira már rámutattam. Kapcsolatban ezekkel kellene a Balkánfélszigeten is állomásokat létesíteni. Ilyeneket Makedonia és Thracia belsejében keresztül vinni politikai viszonyoknál fogva nem igen sikerülne, a partjaikon levők pedig tiszta képet nem nyújthatnának, mert azok részint már maguk is téli szállásokul szolgálnak, részint talán mindkét utvonalat érintik. Nézetem szerint a *Dobrudzában már 2 állomás*** elegendő lenne. Az egyiknek, a *tengeresék területén* levőnek hirt kellene adnia a pontusi utvonalon végbenő vonulás lefolyásáról, míg a másiknak *Cernavodán* annak a Dunához vezető esetleges elágazását, valamint a Dobrudsa és a Duna

* Costanța-Cernavodánál.

** A térképen Nicolifel közelében föltüntetett harmadik megfigyelőpont rendkívül megfelelő terepviszonyai folytán különösen alkalmas ellenőrző-állomásként szerepelne.

eventuellen Abzweigsstelle* noch immer keine sicheren Schlüsse gezogen werden können. Bei einer Reihe von Daten ist die Ankunftszeit in der Dobrudscha entschieden später, was *gegen* die Abzweigungstheorie spricht.

Ohne nun meine Folgerungen sämtlich als *erwiesen* ansehen zu wollen, war es mir lediglich darum zu thun, zu zeigen, in welcher Weise die praktische Forschung einzusetzen hat, um den theoretischen, wissenschaftlich-phänologischen Arbeiten hilfreich beizustehen bei der Lösung der gewaltigen Fragen über das Wesen der Migrationsbewegung. Dem mir zu Gebote stehenden Raume angepasst, habe ich es versucht, in kurzen und rohen Umrissen die *Wahrscheinlichkeit* dessen zu skizziren, dass im Südosten der Balkanhalbinsel zwei grosse Zugstrassen nahe bei einander und fast parallel verlaufen, deren eine längs der Küste des Pontus nach Russland führt, während auf der anderen durch die Balkandepressionen hindurch vor Allem das ungarische Becken besiedelt wird, und ein Teil der Wanderer darüber hinaus seinen in Nordeuropa gelegenen Brutplätzen zustrebt.

Ich komme nun auf die Erörterung der Art und Weise, in welcher meinem Dafürhalten nach positive und weitertragende Erfolge in der angeregten Frage gewonnen werden könnten. Auf die bereits bestehenden Beobachtungsnetze Österreich-Ungarns und des Occupationsgebietes habe ich schon hingewiesen. Im Anschlusse an dieselben wären auch auf der Balkanhalbinsel Stationen zu errichten. Solche im Innern von Makedonien und Thrakien sind in Folge der politischen Verhältnisse nicht gut durchführbar und solche an den dortigen Küsten würden kein klares Bild liefern, weil die Küsten theils selbst schon Winterquartiere darstellen, theils möglicherweise von beiden Zugstrassen zugleich berührt werden. Meiner Ansicht nach würden schon *zwei Stationen in der Dobrudscha*** genügen. Die eine *im Lagunengebiete* müsste über den Verlauf des Zuges an der «pontischen Strasse» Nachricht geben, während die andere *in Cernavoda* die Eventualität der Abzweigung an die Donau, sowie die Besiedlung der Do-

* Bei Costanța-Cernavoda.

** Die auf der Karte verzeichnete dritte Station bei Nicolifel hätte vor allem den Zweck, als sehr geeigneter Controllposten zu dienen.

mocsarainak megtelepítését kellene megfigyelnie. A pontusi állomásnak ugyanazon területen kellene megfigyeléseket tennie, a hol ez idén én működtem, a másik állomásnak kellene az egész Kara-su lapályt, mindkét oldalán fekvő pusztadombjait és úgy a Duna mocsarait Cernavodán, mint a tengerpartot Costanța mellett hatáskörébe belevonnia. Mindkét állomást járó-kelőnek kellene képzelni, mivel a dolog nem anyira szabatos, bizonyos pontokról szerzendő időbeli adatokon, mint inkább az egész vonulási mozgalom áttekinthető képén és különösen annak hullámozásán fordul meg. Cernavodára épen tekintettel az ott felállítandó állomás eshetőségére rándultam ki, és a helységet arra kiválóan alkalmasnak találtam. A Costanțába vezető vasut (2 óra) kiválóan megkönnyíti a tengerparttal való összeköttetést, úgy hogy oda hetenkint többször lehet kirándulni. A Kara-su lapály változó talajalakulásával minden előnyt nyújt arra, hogy egy megfigyelő állomás sikerrel működjék, és végre Cernavoda aránylag nyugateurópai tartózkodást nyújt a «Field-Ornithologist»-nak, ki a keleti part vad mocsaraiban való, *hónapokig tartó* időzésre, távol a művelt világ minden kényelmétől, talán nem elég szívós és kitartó.

Szükség esetén e két állomás elegendő lehet tisztázni a *Via pontica* kérdését kölcsönös ellenőrzés által is.

Legalább egy néhány népszerű faj számára talán Románia királyságában is lehetne *megfigyelő hálózatot* szervezni, mivel ezen virágzó állam kormányza mindennemű kulturális törekvést készséggel előmozdit és TOCILESCU G. tanár Bukarestben különösen a vándorlásra vonatkozó kérdések iránt érdeklődik. Ezen adatok — és ha mindjárt csak a fecske-, gólya-, kakuk stb.-re vonatkoznának is — a *Duna egész vonaláról* nyújtva a Kárpátoktól délre eső területen való megtelepedésről felvilágosítást adnának, míg az *átvonulásról Erdély és Bukovina* állomásai kimerítően tudósítanak. Az *egész nyugatot* amúgy is ellenőrzik az okkupált-terület és Ausztria-Magyarország megfigyelő állomásai.

brutscha und der Donaubalten zu beobachten hätte. Die pontische Station hätte die Beobachtungen auf demselben Terrain zu führen, wo ich dieses Jahr thätig war; die andere Station hätte die ganze Kara-su-Niederung mit den beiderseits gelegenen Steppenhügeln und sowohl die Donaubalten bei Cernavoda, als die Küste bei Costanța in den Kreis ihrer Thätigkeit einzubeziehen. Beide Stationen wären als ambulante zu denken, da es sich ja weniger um präzise Zeitdaten an bestimmten Punkten, als um ein übersichtliches Bild der gesammten Zugsbewegung und namentlich der Fluctuationen derselben handelt. Ich besuchte Cernavoda gerade mit Rücksicht auf die Eventualität der Errichtung einer Station daselbst und fand die Localität ausserordentlich geeignet dazu. Die Bahnlinie (2 Stunden) nach Costanța erleichtert die Verbindung mit der Küste ausserordentlich, so dass mehrmals wöchentlich Ausflüge nach dieser stattfinden können. Die Kara-su-Niederung bietet mit ihrem abwechslungsreichen Terrain alle Chancen zu einem ergiebigen Beobachtungsposten, und endlich stellt auch das Städtchen Cernavoda einen verhältnismässig westeuropäischen Aufenthalt für den «Field-Ornithologist» dar, der für *monatelanges* Leben in den wilden Balten der Ostküste, fern von *allen* Bequemlichkeiten der civilisirten Welt, vielleicht nicht zähe und ausdauernd genug ist.

Diese beiden Stationen können allenfalls genügen, um die Frage der *Via pontica* auch durch *gegenseitige Controle* zu klären.

Wenigstens für einige «populäre» Arten liesse sich auch wohl ein *Beobachtungsnetz* im Königreich Rumänien organisiren, da die Regierung dieses aufblühenden Reiches culturelle Bestrebungen jeder Art bereitwilligst fördert und Professor G. TOCILESCU in Bukarest sich speciell für Migrationsfragen interessirt. Diese Daten — und wenn sie auch nur Schwalben, Störche, Kukuke und dergl. zum Gegenstande hätten — *von der ganzen Donaulinie* geboten, würden über die Besiedlung im Süden der Karpathen Aufschluss erteilen, während *über den Vorüberzug* die Stationen *Siebenbürgens* und der *Bukovina* erschöpfende Nachricht brächten. *Der ganze Westen* ist durch die Stationen des Occupationsgebietes und Österreich-Ungarns ohnehin unter *Controle*.

I. Tábla. Az első megfigyelés adatai.

Kelet.	Faj.		A vonulás iránya.
Márcz. 27.	<i>Ciconia alba</i> (L.)	2 példány.	Pihenve.
Márcz. 28.	<i>Milvus ater</i> (L.)	1 példány.	Időzve.
Márcz. 29.	<i>Upupa epops</i> .	1 példány.	—
	<i>Budytes flavus</i> (L.) }	1 példány.	{ D→É. Magasan a Dolojman hegyfoka fölött vonulva
Apr. 3.	<i>Hirundo rustica</i> (L.)	1 példány.	Ciucuváruban.
Apr. 8.	<i>Cuculus canorus</i> (L.)	1 példány.	Pihenve.
Apr. 17.	<i>Sterna nigra</i> } <i>Larus minutus</i> }	150—200.	{ DK→ÉNy.
Apr. 19.	<i>Ruticilla phoenicura</i> ♂. <i>Prat. rubetra</i> ♂. <i>Sterna fluviatilis</i> .	4 példány.	A fenyéren (D→É.) " " " " D→É.
	<i>Sylvia cinerea</i> .	Többen.	Pihenve.
Apr. 21.	<i>Hirundo urbica</i> .	1 példány.	Part mentén bogarászva.
	<i>Cypselus apus</i> .	3 példány.	→É.
Apr. 22.	<i>Ficedula atricapilla</i> ♂.		Pihenve.
Apr. 23.	<i>Anthus cervinus</i> .		Tömegesen.
	<i>Sterna hybrida</i> .	4—5.	D→É.
	<i>Grus virgo</i> (L.)	30—40.	D→É.
Apr. 27.	<i>Clivicola riparia</i> .	2—3.	D→É.
Apr. 28.	<i>Coracias garrula</i> .	2 példány.	D→É.
Apr. 29.	<i>Cot. coturnix</i> .		A fenyéren pihenve.
Máj. 1.	<i>Merops apiaster</i> .	Néhány pihenve.	D→É.
Máj. 2.	<i>Oriolus galbula</i> (L.)		Szólva.
Máj. 4.	<i>Caprimulgus europæus</i> .	3—4.	Dolojman hegyfokán pihenve.
	<i>Anthus campestris</i> .	2—3.	"
Máj. 5.	<i>Hydroprogne caspia</i> .	2.	Dranow.
	<i>Turtur turtur</i> .	Többen.	A fenyéren. D→É.
Máj. 6.	<i>Muscicapa grisola</i> ♂.		Dranow.
Máj. 7.	<i>Lanius minor</i> ♂.		Pihenve.
Máj. 8.	<i>Lanius collurio</i> ♂.	Egyedül.	Periteasca fenyéren.

Tabelle I. Daten der ersten Beobachtung.

Datum.	Species.		Zugrichtung.
27 März.	<i>Ciconia alba</i> (L.)	2 Stück.	Ruhend.
28 März.	<i>Milvus ater</i> (L.)	1 Stück.	Berührend.
29 März.	<i>Upupa epops.</i>	1 Stück.	
	<i>Budytes flavus</i> (L.) }	1 Stück.	{ S→N. hoch über Cap Dolojman zihend.
3 April.	<i>Hirundo rustica</i> (L.)	1 Stück.	In Ciueuroru.
8 April.	<i>Cuculus canorus</i> (L.)	1 Stück.	Ruhend.
17 April.	<i>Sterna nigra</i> } <i>Lanus minutus</i> }	150—200.	{ SO→NW.
19 April.	<i>Ruticilla phoenicura</i> ♂.		Düne (S→N.)
	<i>Prat. rubetra</i> ♂.		" "
	<i>Sterna fluviatilis.</i>	4 Stück.	S→N.
	<i>Sylvia cinerea.</i>	Mehrere.	Ruhend.
21 April.	<i>Hirundo urbica.</i>	1 Stück.	Längs des Ufers jagend.
	<i>Cypselus apus.</i>	3 Stück.	→N.
22 April.	<i>Ficedula atricapilla</i> ♂.		Ruhend.
23 April.	<i>Anthus cervinus.</i>		Massen.
	<i>Sterna hybrida.</i>	4—5.	S→N.
	<i>Grus virgo</i> (L.)	30—40.	S→N.
27 April.	<i>Clivicola riparia.</i>	2—3.	S→N.
28 April.	<i>Coracias garrula.</i>	2 Stück.	S→N.
29 April.	<i>Cot. coturnix.</i>		Auf der Düne ruhend.
1 Mai.	<i>Merops apiaster.</i>	Einige ruhend.	S→N.
2 Mai.	<i>Oriolus galbula</i> (L.)		Ruhend.
4 Mai.	<i>Caprimulgus europæus.</i>	3—4.	Cap Dolojman ruhend.
	<i>Anthus campestris.</i>	2—3.	" " "
5 Mai.	<i>Hydroprogne caspia.</i>	2.	Dranow.
	<i>Turtur turtur.</i>	Mehrere.	Düne — S→N.
6 Mai.	<i>Muscicapa grisola</i> ♂.		Dranow.
7 Mai.	<i>Lanius minor</i> ♂.		Ruhend.
8 Mai.	<i>Lanius collurio.</i>	Allein.	Periteasca Düne.

Faj - Species	Dobruđa	Ujvidék 84 m. a tengerzsin f. lott Neusatz	Német- Palánka 83	Kupi- novo 78	Bélye 87	Uj-Bes- senyó 91	Bocsár- rét	Arad 110	Izsok	Balaton vidéke	Nagy- Enyed, 270	Bács 360	Fogaras 430
<i>Chelidonaria urbica</i> (L.)	Az első ápril 21-én átvonulva 21. April die Ersten durchziehend	4/IV.	—	—	—	6/IV.	—	2/IV.	1/IV.	—	2/IV.	—	14/IV.
<i>Cypselus apus</i>	Az első ápril 21-én 21. April die Ersten	15/IV.	27/IV.	10/V.	—	—	—	—	—	13/V.	—	—	10/V.
<i>Ficedula atricapilla</i>	Az első ápril 22-én 22. April der Erste	—	—	—	—	—	—	10/III. (?)	—	—	—	—	3/V.
<i>Olivicola riparia</i> (L.)	Az első ápril 27-én 27. April die Ersten	—	—	24/III. (?)	—	—	—	—	—	—	—	—	9/V.
<i>Coracias garrula</i> (L.)	Az első ápril 28-án 28. April die Ersten	—	26/IV.	—	21/IV.	—	—	24/IV.	—	20/IV.	—	—	15/V.
<i>Coturnix coturnix</i> (L.)	Az első ápril 29-én 29. April die Ersten	—	—	—	—	—	19/IV.	—	—	28/IV.	25/IV.	8/V.	27/IV.
<i>Merops apiaster</i> (L.)	Az első május 1-én 1. Mai die Ersten	—	23/IV.	5/V.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Oriolus oriolus</i> (L.)	Az első május 2-án 2. Mai die Ersten	28/IV.	24/IV.	—	27/IV.	1/V.	—	15/IV.	—	6/V.	7/V.	28/IV.	2/V.
<i>Caprimulgus europ.</i> (L.)	Az első május 4-én 4. Mai die Ersten	—	—	—	11/V.	—	—	—	—	—	—	—	3/V.
<i>Turtur turtur</i> (L.)	Az első május 5-én 5. Mai die Ersten	—	17/IV.	18/IV.	25/IV.	—	—	—	23/IV.	24/IV.	24/IV.	—	23/IV.
<i>Muscicapa grisola</i> (L.)	Az első május 6-án 6. Mai die Ersten	—	—	23/V. (?)	—	—	—	—	—	—	—	—	23/IV.
<i>Lanius minor</i> (L.)	Az első május 7-én 7. Mai der Erste	—	—	—	3/V.	1/V.	—	5/V.	8/V.	8/V.	28/IV.	—	10/V.
<i>Lanius collurio</i> (L.)	Az első május 8-án 8. Mai das Erste ♂	—	3/V.	—	15/V.	—	—	—	10/V.	13/V.	7/V.	—	18/V.

III. Vonulási naptár.

Kelet	Faj	A von. iránya	Jegyzetek	Időjárás
Márc. 26.	<i>Melanocorypha sibirica</i> Gm. <i>Alauda nigra</i> Falk.	— —	Néhány péld. Tulceánál pihenve. Pasa-Kázlánál 1 péld. pihenve.	{Der. Szélesend. Éjjel ÉK-i vihar, röv. id. tartó eső.
" 27.	<i>Ciconia ciconia</i> (L.) <i>Clangula clangula</i> (L.) <i>Oedemia fusca</i> (L.) " <i>nigra</i> (L.) <i>Fuligula marila</i> (L.) <i>Mergus merganser</i> (L.) <i>Mergus serrator</i> (L.)	— — — — — —	{ Az első 2 péld. pihenve a száraz- föld partján. Csapatosan a Razim taván. { Meglehető számmal a Razim ta- ván. Többen ugyanott, többnyire ♂♂.	{ Nagy DK-i vi- har.
" 28.	<i>Ciconia ciconia</i> (L.) <i>Merula merula</i> (L.) <i>Turdus musicus</i> L. <i>Milvus migrans</i> BODD. <i>Luscinola melanopogon</i> T. <i>Passer hispaniolensis</i> T. <i>Pratincola rubicola</i> (L.)	— — — — — — —	Megint 2 péld. Pasa-Kázlánál. A szárazföld partján, a nádasban, cserjésben és kertekben pihenve. Az első időzve Pasa-Kázlánál. 2 péld. túskesövényekben Pasa- Kázlánál. 1 péld. túskesövényekben Pasa- Kázlánál. Néhány ♀ vagy fiók túskesövé- nyekben ugyanott.	{ Derült. szél- csend.
" 29.	<i>Anthus pratensis</i> (L.) <i>Upupa epops</i> (L.) <i>Motacilla flava</i> (L.) <i>Nycticorax nycticorax</i> (L.) <i>Colaeus monedula</i> (L.) <i>Ardea cinerea</i> (L.) <i>Mergus merganser</i> (L.) <i>Oedemia fusca</i> (L.) " <i>nigra</i> (L.) <i>Ful. marila</i> (L.) <i>Clangula clangula</i> (L.)	— — D→É →É →ÉK →ÉK — — — — —	1 péld. a mezőn Jurilofcánál. 1 péld. a parton Dolojman hegy fokánál. 1 péld. elvonulva magasan a Do- lojman hegyfoka fölött. 2 péld. a hegyfok szikláiban, elvo- nulva a Razim fölött. Nagy csapatokban a sziklák kö- zött alkonyatkor elvonulva. 6 példány a Razim fölött vonulva, egyesektől követve; hívásuk éjjel is hallatszott. Egyesek a Razimon. Egyesek a Razimon. Sokan a Razimon.	{ Kissé felhős. Este felé ÉK-i szél.

III. Zugskalender.

Datum	Species	Zugrichtung	Bemerkungen	Witterung
März. 26.	<i>Melanocorypha sibirica</i> GM.	—	{ Ruhend bei Tulesa einige Exemplare.	{ Am 26. März. Heiter. Windstill. In der Nacht NO St., kurzer Regen.
	<i>Alauda nigra</i> FALK.	—	Ruhend bei Pascha-Kâzla 1 St.	Am 27. März. Heftiger SO Sturm.
„ 27.	<i>Ciconia ciconia</i> (L.)	—	{ Die ersten 2 St. ruhend am Festlandsufer.	
	<i>Clangula clangula</i> (L.)	}	—	In Schaaren auf dem See Razim.
	<i>Oedemia fusca</i> (L.)			
	„ <i>nigra</i> (L.)			
	<i>Fuligula marila</i> (L.)			
	<i>Mergus merganser</i> (L.)	—	Ziemlich viele auf dem Razim.	
	<i>Mergus serrator</i> (L.)	—	Mehrere ebendort, meist ♂♂.	
„ 28.	<i>Ciconia ciconia</i> (L.)	—	Wieder 2 St. bei Pascha-Kâzla.	{ Heiter, Wind-
	<i>Merula merula</i> (L.)	}	—	{ Am Festlandufer im Röhricht, in Hecken u. Gärten ruhend.
	<i>Turdus musicus</i> L.			
	<i>Milvus migrans</i> BODD.	—	{ Der erste weilend bei Pascha-Kâzla.	
	<i>Luscinola melanopogon</i> T.	—	{ 2 St. in Dornhecken bei Pascha-Kâzla.	
	<i>Passer hispaniolensis</i> T.	—	1 St. in Dornhecken bei P.-Kâzla.	
	<i>Pratincola rubicola</i> (L.)	—	{ Einige — ♀ oder Junge — in Dornhecken ebenda.	
„ 29.	<i>Anthus pratensis</i> (L.)	—	1 St. im Feld bei Jurilofca.	{ Leicht bewölkt; gegen Ab. NO-Wind.
	<i>Upupa epops</i> (L.)	—	1 St. am Strand bei C. Dolojman.	
	<i>Motacilla flava</i> (L.)	S→N	1 St. zieht hoch über C. Dolojman.	
	<i>Nycticorax nycticorax</i> (L.)	→N	{ 2 St. in den Felsen des Cap. ziehen über den Razim fort.	
	<i>Colacus monedula</i> (L.)	→NO	{ Grosse Schwärme in den Felsen, ziehen bei Eintritt der Dämmerung fort.	
	<i>Ardea cinerea</i> (L.)	→NO	{ 6 St. ziehen über den Razim, einzelne folgen; rufend auch in der Nacht gehört.	
	<i>Mergus merganser</i> (L.)	—	Einzelne am Razim.	
	<i>Oedemia fusca</i> (L.)	}	—	Einzelne am Razim.
	„ <i>nigra</i> (L.)			
	<i>Ful. marila</i> (L.)			
	<i>Clangula clangula</i> (L.)	—	Viele am Razim.	

Kelet	Faj	A von. iránya	Jegyzetek	Időjárás
Márc. 30.	<i>Asio accipitrinus</i> (PALL.)	—	{ Pihenve egy szántóföldön Pasa-Kázlánál.	{ Reggel borus, délben verőfényes. Növekedő ÉK-i szél, mely este felé viharra fejlődik.
	<i>Grus grus</i> (L.)	D→É	{ Feltűnően nagy és számos csapatok. Sok ezerből álló tömeges csapat. A Golovičán érkeznek többé-kevésbé zárt csapatokban; pihenve részint a nádas szigeteken közel a parthoz, részint a partmenti földeken. Némelyek rögtön továbbvonnak, mások nyugodtan eledelt keresnek. Fáradtaknak nem látszanak. Az első, sok százból álló csapatok már 4 órakor érkeznek meg. A vonulás alkonyatig tart. A csapat szélessége körülbelül 3 km. Pasa-Kázla és Canli-Bugeac között.	
	<i>Ciconia ciconia</i> (L.)	DK→ÉNy=Ny	{ Ezer meg ezer a gólyák társaságában; a vonulás iránya ugyanaz. A földeket mindenfelé ellepik.	
	<i>Fringilla coelebs</i> (L.)	DK→ÉNy	{ Tömegesen minden szántóföldön és a partok mentén. Kis csoportokban észak felé vonulva.	
	<i>Motacilla alba</i> (L.)	→É	{ Többen tuskés kerítésekben.	
	<i>Luscinola melanopogon</i> T.	—	{ 25—30 példány ékalakban vonulva a Razim fölött.	{ 9 óráig eső, az után bor. Erős ÉÉK-i szél.
« 31.	<i>Ardea cinerea</i> (L.)	→E	{ 18 példány a Dolojman hegyfokán átvonulva.	{ Ápr. 1. Éjjel nagy eső. Reggel derült, este bor. Majdnem szélsend.
	<i>Pelecanus crispus</i> BRUCH.	→É	{ Úgy, mint márc. 27. és 29-én.	{ 2-án DK-i vihar, 3-án esős, délben és éjjel zivatar DK-i szélvész. 4-én derült és meleg.
	Anatida-k	—	{ Sokan vonulva.	
Apr. 1.	<i>Milvus migrans</i> (BODD.)	—	{ Az első Ciucurova falvában.	
« 3.	<i>Hir. rustica</i> (L.)	—	{ ♂ teljesen kifáradva Ciucurova egyik kertjében élve megfogták.	
	<i>Locustella luscinoides</i> (SAVI.)	—	{ ♂ Sehir forrásánál.	
« 4.	<i>Motacilla melanope</i> (PALL.)	—	{ 1 példány reggel 6 órakor a hegyeken átvonult.	
	<i>Ardea cinerea</i> (L.)	D→É	{ 40—50 példányból álló raj az erdőben.	{ Köd és eső, DK-i vihar.
« 5.	<i>Bombycilla garrula</i> (L.)	—	{ Sokan vonulnak a völgyön át.	{ Nagy eső, ÉK-i szél. Este derült. Ápr. 7-én eső.
« 6.	<i>Buteo buteo desertorum</i> (DAUD.)	D→É	{ Többen a faluban.	
	<i>Hir. rustica</i> (L.)	—	{ Néhányan egy tarlón Orta-Chiöjnél.	
	<i>Mel. sibirica</i> (GM.)	—	{ 5 péld. délután a hegyi erdőn át Vurful-Stanavanciunál.	{ 8-án regg. eső, este derült.
« 8.	<i>Anser anser</i> (L.)	Ny→K	{ Az elsőt hallották.	
	<i>Cuculus canorus</i> (L.)	—	{ 1 péld. vonult hajnalban a hegyi erdőn át Vurful-Stanavanciunál.	{ Der. és meleg. Este eső 11-ig.
« 9.	<i>Ardea cinerea</i> (L.)	DK→ÉNy	{ Sokan a sz. Györgyág nádasában és csalitjában.	{ Der. és meleg, ÉK-i szél.
« 15.	<i>Turdus viscivorus</i> L.	—		

Datum	Species	Zugrichtung	Bemerkungen	Witterung
März 30.	<i>Asio accipitrinus</i> (PALL.)		Ruhend auf einem Feld bei P.-Käzla.	Früh trüb, Mittag sonnig.
	<i>Grus grus</i> (L.)	S→N	Besonders starker Zug.	Steigender
			Massenzug von vielen Tausenden.	NO-Wind, der
			Kommen über die Golovița in mehr oder minder geschlossenen Scharen; ruhen teils auf den Rohrinseln nahe dem Strande, teils auf den Feldern am Ufer. Manche ziehen gleich weiter, manche suchen ruhig Futter. Von Ermüdung nichts zu bemerken. Eintreffen der ersten Scharen von vielen Hunderten etwa um 4 Uhr. Zug dauert bis zur Dämmerung. Breite des Zuges etwa 3 Kilometer zwischen Pascha-Käzla und Canli-Bugeac.	gegen Abend, sturmartig wird.
	<i>Ciconia ciconia</i> (L.)	SO→NW=W		
	<i>Fringilla coelebs</i> (L.)	SO→NW	Tausende und Abertausende in Gesellschaft der Störche; Zugrichtung dieselbe. Bedecken allenthalben die Felder.	
	<i>Motacilla alba</i> (L.)	→N	Massenhaft auf allen Feldern und längs der Ufer. Ziehen in kleinen Trupps nordwärts.	
	<i>Luscinola melanopogon</i> (T.)	—	Mehrere in Dornhecken.	
„ 31.	<i>Ardea cinerea</i> (L.)	→N	25—30 Stück ziehen in Keilform über den Razim.	Bis 9 Uhr Reg. dann bewölkt.
	<i>Pelecanus crispus</i> (BRUCH.)	→N	18 Stück ziehen über das Cap Do-lojman.	Starker NNO-Wind. Am 1. April. In der Nacht heftiger Regen. Früh schön, Ab. be-
	Anatiden	—	Wie am 27. und 29. März.	wölkt. Fast
Apr. 1.	<i>Milvus migrans</i> (BODD.)	—	Viele am Zuge.	windst. Am 2.
„ 3.	<i>Hir. rustica</i> (L.)	—	Die erste in Ciucurova im Dorfe.	SO-Sturm, 3.
	<i>Locustella luscinioides</i> (SAVI)	—	♂ vollständig ermattet in einem Garten Ciucurovas lebend ergriffen.	Regner., Mitt.
„ 4.	<i>Motacilla melanope</i> (PALL.)	—	♂ bei der Quelle Schir.	u. in d. Nacht
	<i>Ardea cinerea</i> (L.)	S→N	1 Stück Morgens 6 Uhr über die Berge gezogen.	Gew. SO-St. 4.
„ 5.	<i>Bombycilla garrula</i> (L.)	—	Schwarm von 40—50 im Walde.	Heit. u. warm.
„ 6.	<i>Buteo buteo desertorum</i> (DAUD.)	S→N	Viele ziehen über das Thal.	Reg. SO-Stur.
	<i>Hir. rustica</i> (L.)	—	Mehrere im Dorfe.	6. Stark. Reg.,
	<i>Al. sibirica</i> (GM.)	—	Einige auf einem Brachfelde bei Orta-Chiöj.	NO-Wind. Ab.
„ 8.	<i>Anser anser</i> (L.)	W→O	5 St. Nachmittags über den Bergwald am Vurful-Stanavanciu.	heiter. 7. Reg.
	<i>Cuculus canorus</i> (L.)	—	Den ersten gehört.	Morgens Reg.
„ 9.	<i>Ardea cinerea</i> (L.)	SO→NW	1 St. streicht früh Morgens über den Bergwald am Vurful Stanavanciu.	Abends klar.
„ 15.	<i>Turdus viscivorus</i> (L.)	—	Viele im Röhricht u. Gebüsch am St. Georgsarme.	Heit. u. warm. Abends Regen bis 11-ten. NO-Wind.

Kelet	Faj	A von. iránya	Jegyzetek	Időjárás		
Ápr. 17.	<i>Hydrochelidon nigra</i> (L.) <i>Larus minutus</i> (PALL.)	} DK→ÉNy	100—150 az első, 60—80 a második fajból vonul egy csapatban a Deltán át. Én az Isacov tavánál találtam őket, báró W. a Gorgul tavánál.	16. és 17. épen ilyen, éjjel nagyon hideg.		
« 18.	<i>Motacilla flava</i> (L.) <i>Saxicola spec.</i> <i>Plegadis falcinellus</i> (L.) <i>Phylloscopus trochilus</i> (L.) <i>Alcedo ispida</i> (L.) <i>Upupa epops</i> (L.)				— — — — —	Néhány ♂ a mocsarakban. Egy fehér <i>Saxicola</i> , biztosan nem <i>Sax. senanthe</i> , párjával Dunavánál. Egy csapat a mocsarakban. Egyesek a Delta nádasaiban. " " "
« 19.	<i>Ruticilla phoenicura</i> (L.) <i>Saxicola morio</i> (HEMPER.) <i>Pratincola rubetra</i> (L.) <i>Phylloscopus trochilus</i> (L.) <i>Upupa epops</i> (L.) <i>Alcedo ispida</i> (L.)	— — — — —	Meglehetős sok ♂ a Razim fenyérének nádjában. Egy ♂ a Bissericuța-n. ♂♂ a fenyérének nádjában. A nádasban. 2—3 a fenyér nádjában. Sokan a nádasok szélén.	Épen ilyen.		
	<i>Haematopus ostralegus</i> (L.)	—	3 <i>Jurilofca</i> kikötőjében. Ezek, egy a lábán megsebzett példány által felismerhetők, ápr. 23-ig maradnak. Későbbben a belső mocsarakban már nem láttuk.			
	<i>Sterna fluviatilis</i> (NAUM.) <i>Sylvia sylvia</i> (L.)	— —	4 péld. — az elsők — a Razim-on. Az elsők a Bissericuța-n.			
« 21.	<i>Chelidonaria urbica</i> (L.) <i>Cypselus apus</i> (L.) <i>Anthus trivialis</i> (L.) <i>Saxicola morio</i> (HEMPER.)	— →É — —	1 péld. — az első — <i>Jurilofca</i> -nál. 3 péld. <i>Dolojman</i> -nál, a Razim fölött elvonulva. Több ♀ <i>Dolojman</i> hegyfokánál. Egy pár <i>Dolojman</i> hegyfokánál.	{ Délelőtt der., este nagy eső dél felől.		
« 22.	<i>Accipiter nisus</i> (L.) <i>Circus macrurus</i> (GM.) " <i>pygargus</i> (L.) " <i>aeruginosus</i> (L.) <i>Milvus migrans</i> (BODD.) <i>Falco subbuteo</i> (L.) <i>Buteo buteo</i> (L.)	} Általában D→É, helyenkint a partvonalat köv., nemso-kára mind-egyik az eredeti irányba törekszik.	Körülbelül délelőtt 11 óráig rendkívül sok ragadozó madár vonult <i>Dolojman</i> hegyfokánál, alig mulik el 5 perc a nélkül, hogy egy, vagy 3—4 madár a sziklák mentén, vagy fölöttük nem érkeznek. Szám szerint túlnyomó a hosszúfarkú réti-héja.	ÉK-i szél.		
	<i>Pratincola rubetra</i> (L.) <i>Ficedula atricapilla</i> (L.)			— —	Néhányan <i>Dolojman</i> hegyfokánál. 1 ♂ ugyanott a bogácsosban.	
« 23.	<i>Anthus cervinus</i> (PALL.) <i>Pelidna alpina</i> (L.) <i>Pawoncella pugnax</i> (L.) <i>Glottis littoreus</i> (L.) <i>Rhyacophilus glareola</i> (L.)			— — — — —	Kisebb, nagyobb csapatokban szá-zával, ezrével a <i>Jurilofca-Pasa</i> -Kâzla melletti nádasokon. Csapatokban ugyanott. Egy nagy csapatban ugyanott. Kisebb csapatokban ugyanott. Meglehetős nagy falkákban ugyanott.	{ Dél. derült, szélesend. Dél-ut. erős ÉK-i szélvész.

Datum	Species	Zugrichtung	Bemerkungen	Witterung
Apr. 17.	<i>Hydrochelidon nigra</i> (L.)	} SO→NW	100—150 der ersteren, 60—80 der zweiten Art in einem Trupp ziehen über das Delta. Ich begegne ihnen am See Isacov, Baron W. am See Gorgul.	} 16. und 17. ebenso, in der Nacht empfindlich kalt.
	<i>Larus minutus</i> (PALL.)			
" 18.	<i>Motacilla flava</i> (L.)		Einige ♂ in den Balten.	} Heiter, klar. SO-Wind.
	<i>Saxicola spec. ?</i>		Ein weisser Steinschmätzer, bestimmt nicht <i>Sax. oenanthe</i> , in einem Pärchen bei Dunavaț.	
	<i>Plegadis falcinellus</i> (L.)		Ein Trupp in den Balten.	
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)		Einzelne im Röhricht des Delta.	
	<i>Alcedo ispida</i> (L.)	—	" " "	
	<i>Upupa epops</i> (L.)	—	Ziemlich viele in den Balten.	
	" 19.	<i>Ruticilla phoenicea</i> (L.)		Ziemlich viel ♂ ♂ auf der Rohrdüne des Razim.
<i>Saxicola morio</i> (HEMPR.)		—	Ein ♂ auf Bissericuța.	
<i>Pratincola rubetra</i> (L.)		—	♂ ♂ auf der Rohrdüne.	
<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)			Im Röhricht.	
<i>Upupa epops</i> (L.)		—	2—3 im Rohr der Dünen.	
<i>Alcedo ispida</i> (L.)		—	Viele an den Rohrrändern.	
<i>Haematopus ostralegus</i> (L.)		—	3 im Hafen von Jurilofca. Diese — durch ein geständertes Stück kenntlich — bleiben bis 23. April. Später in den Binnenbalten nie mehr gesehen.	
<i>Sterna fluviatilis</i> (NAUM.)		—	4 St. — die ersten — am Razim.	
<i>Sylvia sylvia</i> (L.)		—	Die ersten auf Bissericuța.	
" 21.		<i>Chelidonaria urbica</i> (L.)		1 St. — die erste — bei Jurilofca.
	<i>Cypselus apus</i> (L.)	→N	3 St. bei Dolojman, streichen über den Razim fort.	
	<i>Anthus trivialis</i> (L.)		Mehrere ♀ ♀ bei C. Dolojman.	
	<i>Saxicola morio</i> (HEMPR. et EHR.)	—	Ein Pärchen bei C. Dolojman.	
" 22.	<i>Accipiter nisus</i> (L.)	} Im Allgemein. S→N stellenweise der Uferlinie folgend, jedoch bald wieder d. urspr. Richtung zutrebend.	} Bis etwa 11 Uhr Vormittags auffallender Raubvogelzug beim Cap Dolojman, es vergehen kaum 5 Minuten ohne dass 1 od. 3—4 Vögel längs oder über die Felsen gestrichen kommen. Der Zahl nach dominiert die Steppenweihe.	} Hell. NO-Wind.
	<i>Circus macrurus</i> (GM.)			
	" <i>pygargus</i> (L.)			
	" <i>aeruginosus</i> (L.)			
	<i>Milvus migrans</i> (BODD.)			
	<i>Falco subbuteo</i> (L.)			
	<i>Buteo buteo</i> (L.)			
	<i>Pratincola rubetra</i> (L.)			
<i>Ficedula atricapilla</i> (L.)	—	1 ♂ ebendort im Distelgestrüppe.		
" 23.	<i>Anthus cervinus</i> (PALL.)	—	In grösseren u. kleineren Trupps zu Hunderten u. Tausenden auf den Rohrgrinda's bei Jurilofca-Pascha-Kázla.	} Vormittags klar, windstill. Nachmittags heftig. Sturm NO.
	<i>Pelidna alpina</i> (L.)	—	Scharen ebenda.	
	<i>Pavoncella pugnax</i> (L.)	—	Eine grosse Schar ebenda.	
	<i>Glottis littoreus</i> (L.)	—	Kleine Trupps ebenda.	
	<i>Rhyacophilus glareola</i> (L.)	—	Ziemliche Flüge ebenda.	

Kelet	Faj	A von. iránya	Jegyzetek	Időjárás	
Apr. 23.	<i>Pelecanus onocrotalus</i> (L.)	D→É	{ Délelőtt egy 30—40 példányból álló csapat, délután négy 200—300 példányból álló csapat.		
	<i>Hydrochelidon nigra</i> (L.)	D→É	{ Egyenként és kisebb társaságokban átvonulva.		
	<i>Hydrochelidon hybrida</i> (PALL.)	D→É	4—5 példány átvonulva.		
	<i>Gelastes gelastes</i> (LICHT.)	—	Az elsők kis csapatokban.		
	<i>Anthropoides virgo</i> (L.)	D→E	{ 30—40 példányból álló csapat magasan elvonulva.		
	<i>Ardeola ralloides</i> (SCOP.)	D→É	3 példány vonulva.		
	<i>Herod. alba</i> (L.)	ÉK→DNy	Magányos példány.		
	<i>Nycticorax nycticorax</i> (L.)	D→É	12 példány.		
" 27.	<i>Plegadis falcinellus</i> (L.)	D→É	{ Délelőtt és délután egy-egy 15—20 egyénből álló csapat.		
	<i>Clivicola riparia</i> (L.)	D→É	{ 2—3 alacsonyán a Sinoi-Liman tükre fölött vonulva.	{ 26-án viharos, ÉK-i pásztás eső. 27-én derült, tiszta, ÉKK-i szél.	
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	—	Egyesek a Liman nádasában.		
	<i>Pelecanus onocrotalus</i> (L.)	D→É	{ 3, 200—300 példányból álló csapat a Sinoi-Liman fölött.		
	<i>Falco subbuteo</i> (L.)	D→E	Egyesek a Sinoi-Liman fölött.		
<i>Upupa epops</i> (L.)	—	Egyesek mindenfelé.			
" 28.	<i>Garzetta garzetta</i> (L.)	—	2 példány Kurt-Bei-nál.	{ Derült, tiszta	
	<i>Coracias garrula</i> (L.)	D→É	{ 2 példány a Sinoi-Liman fölött vonulva.	{ ÉK-i szél.	
	<i>Anthus trivialis</i> (L.)	—	Többen a nádasban.		
	<i>Upupa epops</i> (L.)	—	Sokan egyenként.		
" 29.	<i>Haematopus ostralegus</i> (L.)	D→É	{ 15—20 a fenyér mentén vonulva. (Portița).	{ Derült, tiszta, különben szélcsend.	
	<i>Oedinenus oedinenus</i> (L.)	—	Néhányan a fenyéren.		
	<i>Coturnix coturnix</i> (L.)	—	Az első ugyanott.		
	<i>Mergus serrator</i> (L.)		{ 2 ♂, 5 ♀ reggel a kunyhó mellett elvonul.		
	<i>Motacilla flava</i> (L.)	}	—		Egyesek mindenfelé a fenyéren és a nádasban.
	<i>Anthus trivialis</i> (L.)				
<i>Upupa epops</i> (L.)					
" 30.	<i>Colymbus spec. ?</i>	—	Egy példány a Gura-Sinoei-ban.	{ Der., tiszta, gy.	
	<i>Upupa és Coturnix</i>	—	Meglehetősen sokan.	{ ÉKK-i szél.	
Máj. 1.	<i>Pelecanus onocrotalus</i> (L.)	D→É	30 példány vonulva.	{ Derült, tiszta, EK-i szél, este felé erős ÉK-K-i, majdnem K-i szél.	
	<i>Pavoncella pugnax</i> (L.)	—	10—15 a Golovița-ban.		
	<i>Plegadis falcinellus</i> (L.)	—	{ Egy nagyobb csapat a Golovița-ban.		
	<i>Hydrochelidon nigra</i> (L.)	D→É	{ Sok csapat, néha százával vonul nap közben.		
	<i>Ruticilla phoenicura</i> (L.)	—	Sok ♀ minden nádas szigeten.		
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	}	Meglehetősen sokan elszórva a nádas szigeteken.		
	<i>Pratincola rubetra</i> (L.)				
	<i>Coracias garrula</i> (L.)				K→Ny
	<i>Merops apiaster</i> (L.)	D→É	{ Egyesek — az elsők — Jurilofca fölött vonulnak.		
	" 2.	<i>Oriolus oriolus</i> (L.)	—		Az első szól Jurilofca-ban.

Datum	Species	Zugrichtung	Bemerkungen	Witterung
Apr. 23.	<i>Pelecanus onocrotalus</i> (L.)	S→N	{ Vormittags ein Trupp von 30—40 St., Nachmittags 4 solche à 200— 300 Stück.	
	<i>Hydrochelidon nigra</i> (L.)	S→N	{ Einzelne u. in kleinen Gesellschaf- ten durchziehend.	
	<i>Hydrochelidon hybrida</i> (PALL.)	S→N	4—5 Stück durchziehend.	
	<i>Gelastes gelastes</i> (LICHT.)		Die ersten in kl. Trupps.	
	<i>Anthropoides virgo</i> (L.)	S→N	{ Eine Schar von 30—40 hoch über- hin streichend.	
	<i>Ardeola ralloides</i> (SCOP.)	S→N	3 Stück ziehend.	
	<i>Herod. alba</i> (L.)	NO→SW	Einzelnes Stück.	
	<i>Nycticorax nycticorax</i> (L.)	S→N	12 Stück.	
	<i>Plegadis falcinellus</i> (L.)	S→N	{ Vor- u. Nachmittag je eine Schar von 15—20 Individuen.	
	" 27.	<i>Clivicola riparia</i> (L.)	S→N	{ 2—3 wieder über dem Wasserspie- gel im Sinoi-Liman streichend.
<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)			Einige im Röhricht des Liman.	
<i>Pelecanus onocrotalus</i> (L.)		S→N	{ 3 Scharen à 200—300 Individuen über den Sinoi-Liman.	{ 27. Hell, klar, NOO-Wind.
<i>Falco subbuteo</i> (L.)		S→N	Einige ober dem Sinoi-Liman.	
" 28.	<i>Upupa epops</i> (L.)		Allenthalben einzelne.	
	<i>Garzetta garzetta</i> (L.)		2 Stück bei Kurt-Bei.	{ Heiter, klar, NO-Wind.
	<i>Coracias garrula</i> (L.)	S→N	2 St. ziehen über den Sinoi-Liman.	
	<i>Anthus trivialis</i> (L.)		Mehrere im Röhricht.	
	<i>Upupa epops</i> (L.)		Viele einzeln auf den Grindas.	
" 29.	<i>Haematopus ostralegus</i> (L.)	S→N	{ 15—20 längs der Düne ziehend. (Portița).	{ Heiter, klar, fast windstill.
	<i>Oedienemus oedienemus</i> (L.)		Einige auf der Düne.	
	<i>Coturnix coturnix</i> (L.)	—	Die erste ebenda.	
	<i>Mergus serrator</i> (L.)		{ 2 ♂♂ 5 ♀♀ streichen Morgens an der Hütte vorbei.	
	<i>Motacilla flava</i> (L.)	}	Einzelne allenthalben auf d. Düne u. im Röhricht.	
	<i>Anthus trivialis</i> (L.)			
	<i>Upupa epops</i> (L.)			
" 30.	<i>Colymbus spec. ?</i>	—	Ein Stück in der Gura-Sinoci.	{ Heit., klar, l. NOO-Wind.
	<i>Upupa und Coturnix</i>	--	Ziemlich viele.	
Mai 1.	<i>Pelecanus onocrotalus</i> (L.)	S→N	30 Stück ziehend.	{ Heiter, klar, NO-Wind.
	<i>Pavoncella pugnax</i> (L.)	—	10—15 in der Golovița.	
	<i>Plegadis falcinellus</i> (L.)		{ Ein grösserer Trupp in der Golo- vița.	{ Gegen Abend heftiger NOO- fast O-Wind.
	<i>Hydrochelidon nigra</i> (L.)	S→N	{ Viele Trupps, manche von Hun- derten, ziehen den Tag über.	
	<i>Ruticilla phoenicura</i> (L.)		Viele ♀ auf allen Rohrseln.	
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	}	Ziemlich viele zerstreut auf den Rohrseln.	
	<i>Pratincola rubetra</i> (L.)			
	<i>Coracias garrula</i> (L.)	O→W	{ 3—4 einzeln über den See zie- hend.	
	<i>Merops apiaster</i> (L.)	S→N	{ Einzelne — die ersten — ziehen über Jurilofca.	
	" 2.	<i>Oriolus oriolus</i> (L.)	—	Der erste ruft in Jurilofca.

Kelet	Faj	A von. iránya	Jegyzetek	Időjárás
Máj. 3.	<i>Hydrochelidon nigra</i> (L.)	D→E	{ Sok, 30—40 egyénből álló csapat vonul a Razim fölött.	{ Derült, kissé felhős, erős
	<i>Merops apiaster</i> (L.)	?	{ Néhányan szólva vonulnak el a faluk fölött.	{ ÉÉK-i szél.
	<i>Tringa spec. ?</i>	—	Nagy rajokban.	
" 4.	<i>Caprimulgus europaeus</i> (L.)	—	{ 3—4 — az elsők — Dolojman hegyfokánál.	{ Erős ÉK-i szél éjjel eső.
	<i>Anthus campestris</i> (L.)	—	2—3 ugyanott.	
	<i>Clivicola riparia</i> (L.)	D→É	{ 2—3 alacsonyan vonul el a halmok fölött.	
	<i>Prat. rubetra</i> (L.)	—	{ Néhányan a Dolojman hegyfoka- nál.	
" 5.	<i>Hydroprogne caspia</i> (PALL.)	—	Egy pár Dranow-nál.	{ Borus, ÉÉK-i
	<i>Motacilla flava</i> (L.)	—É	{ Körülbelül 100-an a Bissericuța-n fölriasztva északi irányban távozo- nak.	{ később ÉK-i vihár; éjjel n. eső.
	<i>Prat. rubetra</i> (L.)	—	Sokan ugyanott.	
	<i>Turtur turtur</i> (L.)	—	Egyesek ugyanott.	
" 6.	<i>Caprimulgus europaeus</i> (L.)	—	3—4 a Dranow melletti nádasban.	{ Egész nap eső.
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	—	Sokszor a nádasban.	
	<i>Ruticilla phoenicura</i> (L.)	—	♀ ♀ épen úgy.	
	<i>Muscicapa grisola</i> (L.)	—	Néhány ♂ ugyanott.	
	<i>Ficedula atricapilla</i> (L.)	—	2—3 ♀ ugyanott.	
	<i>Prat. rubetra</i> (L.)	—	Néhányan épen úgy.	
" 7.	<i>Cerchneis vespertina</i> (L.)	—	3—4 a fenyéren Periteasca-nál.	{ Der., erős É-i szél. Este
	<i>Ficedula atricapilla</i> (L.)	—	Néhány ♀ ugyanott.	{ ÉNy-i nagy eső.
	<i>Lanius minor</i> (GM.)	—	Egy péld. a Zaton nádasában.	
	<i>Coracias garrula</i> (L.)	K→Ny	2 példány a Razim fölött.	
	<i>Haematopus ostralegus</i> (L.)	D→É	{ Egy csapat a fenyéren Periteasca mellett egyenesen vonulva.	
" 8.	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	}	E felsorolt fajok mind kisebb-na- gyobb számban a Periteasca mel- letti fővényes parton vannak el- szórva, mely itt körülbelül 100— 150 lépés széles, gyér füvel, egyes tamarixbokrokkal, kevés náddal van benőve. Sok a kötetlen kagylóho- mok. Az egyik oldalán határolja a tenger, a másikon náddal benőtt félig sós mocsarak. Az első hím ugyanott, egyedül.	{ Reggel derült, felváltva É-i—ÉK-i szél.
	<i>Lanius minor</i> (GM.)			
	<i>Sylvia sylvia</i> (L.)			
	<i>Sylvia curruca</i> (L.)			
	<i>Cuculus canorus</i> (L.)			
	<i>Pratincola rubetra</i> (L.)			
	<i>Anthus trivialis</i> (L.)			
	<i>Ruticilla phoenicura</i> (L.)			
	<i>Coturnix coturnix</i> (L.)			
	<i>Falco subbuteo</i> (L.)			
	<i>Lanius collurio</i> (L.)			
" 9.	<i>Arenaria interpres</i> (L.)	—	{ A fővényes parton Periteasca mell., 8—10 egyedül, 5—6 tringák- kkal.	{ Derült, tiszta, hűvös ÉÉK-i szél.
	<i>Ancylochylus subarcuatus</i> (GÜLD.)	—	{ Sok, 30—50 és még több egyénből álló csapat.	
	<i>Calidris arenaria</i> (L.)	—	{ 2 csapat ugyanott; 5 elejtett pél- dány mind ♀ ♀.	
	<i>Merops apiaster</i> (L.)	K→Ny	3 példány a Zmeica tó fölött.	

Datum	Species	Zugrichtung	Bemerkungen	Witterung
Mai 3.	<i>Hydrochelidon nigra</i> (L.)	S→N	{ Viele Trupps von 30—40 Individuen ziehen über den Razim.	{ Schön, leicht bewölkt, starker NNO-Wind.
	<i>Merops apiaster</i> (L.)	?	{ Einzelne ziehen rufend über das Dorf.	
	<i>Tringa spec. ?</i>	—	{ Grosse Schwärme.	
" 4.	<i>Caprimulgus europaeus</i> (L.)	—	{ 3—4 — die ersten — bei Cap Dolojman.	{ Heftiger NO-Wind. In der Nacht Regen.
	<i>Anthus campestris</i> (L.)	—	{ 2—3 ebenda.	
	<i>Clivicola riparia</i> (L.)	S→N	{ 2—3 ziehen niedrig über die Hügel.	
	<i>Prat. rubetra</i> (L.)	—	{ Einige bei Cap Dolojman.	
" 5.	<i>Hydroprogne caspia</i> (PALL.)	-	{ Ein Pärchen bei Dranow.	{ Trüb, Sturm aus NNO, später NO; in d. Nacht heftig. Regen.
	<i>Motacilla flava</i> (L.)	→N	{ Etwa 100 auf Bissericuța, verlassen aufgescheucht die Grinda in nördlicher Richtung.	
	<i>Prat. rubetra</i> (L.)	-	{ Viele ebenda.	
	<i>Turtur turtur</i> (L.)	—	{ Einzelne ebenda.	
" 6.	<i>Caprimulgus europaeus</i> (L.)	—	{ 3—4 auf der Rohrgrinda von Dranow.	{ Ganzen Tag Regen.
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	—	{ Vielfach im Rohr.	
	<i>Ruticilla phoenicura</i> (L.)	—	{ ♀ ebenso.	
	<i>Muscicapa grisola</i> (L.)	-	{ Einige ♂ ebendort.	
	<i>Ficedula atricapilla</i> (L.)	—	{ 2—3 ♀ ebendort.	
	<i>Prat. rubetra</i> (L.)	—	{ Einige ebenso.	
" 7.	<i>Cerchneis vespertina</i> (L.)	—	{ 3—4 auf der Düne bei Periteasca.	{ Aufheiternd stark. Wind N. Abends heftiger Regen aus NW.
	<i>Ficedula atricapilla</i> (L.)	—	{ Einige ♀ ebendort.	
	<i>Lanius minor</i> (Gm.)	—	{ Ein Stück am Zaton im Rohr.	
	<i>Coracias garrula</i> (L.)	O→W	{ 2 Stück über den Razim.	
	<i>Haematopus ostralegus</i> (L.)	S→N	{ Ein Trupp auf der Düne bei Periteasca geradeaus ziehend.	
" 8.	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	}	Die nebenstehenden Arten alle mehr oder minder häufig über die Stranddüne bei Periteasca zerstreut. Diese ist hier etwa 100—150 Schritte breit, mit spärlichem Gras, einzelnen Tamariskensträuchern und etwas Rohr bewachsen. Viel freier Muschelsand. Auf der einen Seite das Meer, auf der anderen m. Rohr durchzogene Brackbaltan.	{ Morgens heit. N-NO Wind wechselnd.
	<i>Lanius minor</i> (Gm.)			
	<i>Sylvia sylvia</i> (L.)			
	<i>Sylvia curruca</i> (L.)			
	<i>Cuculus canorus</i> (L.)			
	<i>Pratincola rubetra</i> (L.)			
	<i>Anthus trivialis</i> (L.)			
	<i>Ruticilla phoenicura</i> (L.)			
	<i>Coturnix coturnix</i> (L.)			
	<i>Falco subbuteo</i> (L.)			
" 9.	<i>Lanius collurio</i> (L.)	—	{ Das erste ♂ ebendort allein.	{ Hell, klar, frischer NNO-Wind.
	<i>Arenaria interpres</i> (L.)	—	{ Am Dünenstrand bei Periteasca, 8—10 allein, 5—6 mit Tringen.	
	<i>Ancylochylus subarcuatus</i> (GÜLD.)	—	{ Viele Trupps von 30—50 u. mehr.	
	<i>Calidris arenaria</i> (L.)	—	{ 2 Trupps ebenda; 5 erlegte Stücke sind ♀ ♀.	
	<i>Merops apiaster</i> (L.)	O→W	{ 3 Stück über dem See Zmeica getroffen.	

Kelet	Faj	A von. iránya	Jegyzetek	Időjárás
Máj. 12.	<i>Sylvia sylvia</i> (L.)	}	Sokan a Dolojman hegyfokánál levő puszta dombokon.	Borult, DK-i szél.
	" <i>curruca</i> (L.)			
	<i>Lanius minor</i> (GM.)			
	" <i>collurio</i> (L.)			
	<i>Saxicola spec. ?</i>			
	<i>Saxicola morio</i> (HEMPH.)			
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)			
	<i>Clivicola riparia</i> (L.)		Megint egy fehér <i>Saxicola</i> , — a mely nem <i>ananthe</i> — a hegyfok szikláinak tövében. Egy pár ugyanott.	
			Meglehetős sokan — a sziklák kö- zött is — Dolojman hegyfokánál.	
			Többen a puszta dombok fölött va- dászgatva.	
" 13.	<i>Lanius minor</i> (GM.)		Igen sokan csoportonként pihenve Babadagh-nál.	Máj. 13. Der., tisztá, majdn. szélesend. 15.
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)		Egy az erdő szélén, a bokrokban hallatszott.	Eső vált. szél, többny. DDK-i vihár. 17. Ziv. változó, több- ny. K-i, DK-i ÉK-i széllel.
" 15.	<i>Sterna minuta</i> (L.)		Az elsők a jurilofcai kikötőben.	
" 17.	<i>Anthus cervinus</i> (PALL.)		Ugy mint eddig, naponta kisebb- nagyobb számban, gyakran páro- rosával.	

KISEBB KÖZLÉSEK. — KLEINERE MITTHEILUNGEN.

Az 1897-dik évi IV. kötet 193. oldalán a csehországi vonulási adatok birálatában megígérttem, hogy jelen V-dik kötetet egy értekezéssel nyitóm meg, a mely a vonulás körül szerzett tapasztalatokat egybefoglalja s a konkluziót kivonja. Időközben benyújtotta Dr. ALMÁSY György dobrudsai dolgozatát s így én, hogy ennek a megérdemelt teljes hatást biztosítsam, ezikkemet az őszi füzetre halasztom, a melyben a vonulásnak 1897. évi feldolgozása is megjelenik.

Herman Ottó.

A füstí fecske idei fölvonulása. Minthogy annak pontosabb megállapítása, hogyan szállja meg tavaszkor a füstí fecske Magyarország területét? helyesen még a mi kitünően működő, de nem eléggé borító hálózataink segítségével sem sikerülhet, a Magyar Ornithologiai Központ ezidén a kir. m. Természettudományi Társulat nyújtotta összeg egy részét arra fordítja, hogy két nagy testület támogatásával tegyen kísérletet a megszállás menetének pontosabb meghatározására. Az egyik testület a nevezett társulat 8200 tagja, illetőleg előfizetője, a másik Magyarország néptanítóinak egyeteme, melynek a «Nép-

Ich versprach im IV. Bande vom Jahre 1897 pag. 193 in meiner Recension der Zugdaten von Böhmen, dass ich den gegenwärtige V-ten Band mit einer Abhandlung eröffnen werde, welche die Erfahrungen in Betreff des Vogelzuges zusammenfassen und die Schlussfolgerung ziehen wird. Inzwischen reichte Dr. GEORG v. ALMÁSSY seine Arbeit über die Dobrudscha ein und, um denselben die verdiente volle Wirkung zu sichern, verschiebe ich die Herausgabe meines Artikels bis zum Herbst-Hefte, wo auch die Bearbeitung des Zuges von 1897 erscheinen wird.

Otto Herman.

Der Frühlingszug der Rauchschnalbe. Da es selbst mit Hülfe unserer ausgezeichnet wirkenden, doch nicht genügend deckenden Beobachtungsnetze nicht möglich ist pünktlich festzusetzen, auf welche Art die Rauchschnalbe im Frühling Ungarn besiedelt, hat die Ungarische Ornithologische Centrale heuer einen Theil der von der königl. ung. Naturwissenschaftlichen Gesellschaft bewilligten Summe dazu verwendet, mit der Hilfe zweier grosser Corporationen den Versuch zu machen, den Gang der Ankunft und Besiedlung pünktlicher zu bestimmen. Die eine Corporation sind die 8200 Mitglieder und die

Datum	Species	Zugrichtung	Bemerkungen	Witterung
Mai 12.	<i>Sylvia sylvia</i> (L.)	}	Viele auf den Steppenhügeln bei Cap Dolojman.	Bewölkt, SO-Wind.
	« <i>curruca</i> (L.)			
	<i>Lanius minor</i> (GM.)			
	« <i>collurio</i> (L.)			
	<i>Saxicola spec.?</i>	—	{ Wieder 1 weisser Steinschmätzer, der nicht <i>œnanthe</i> ist, unter den Felsen des Caps.	
	<i>Saxicola morio</i> (HEMPER. et E.)	—	Ein Pärchen ebendort.	
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	—	{ Ziemlich viele — auch in den Fel- sen — bei Cap Dolojman.	
	<i>Clivicola riparia</i> (L.)	—	{ Mehrere über den Steppenhügeln jagend.	
« 13.	<i>Lanius minor</i> (GM.)	—	{ Schrviele truppenweise ausruhend bei Babadagh.	13. Mai. Heiter, klar, fast wind- still. 15. Regen, wechselnder Wind, meist sturmart. Böen aus S—SO.
	<i>Phylloscopus trochilus</i> (L.)	—	{ Einen in Gebüsch am Wald- rand gehört.	
« 15.	<i>Sterna minuta</i> (L.)	—	Die ersten im Hafen von Jurilofca.	17. Gewitterbil- dungen mit wechselndem Winde, meist O—SO—NO.
« 17.	<i>Anthus cervinus</i> (PALL.)	—	{ Wie bisher, täglich in grösserer oder kleinerer Zahl, oft paar- weise.	

tanítók Lapja» 15,300 példányban jár. Az esz-
köz egy levező-lap, a melynek a nagyméltóságú
kereskedelemügyi miniszter úr megadta a porto-
mentességet s a mely egyfelől a «Természet-
tudományi Közlöny»-höz, másfelől a «Néptanítók
Lapjához», mellékelve terjed el az ország minden
részébe. A lap czímoldalán a füsti fecske és
fészke látható; a közlési oldalon a következő
kérdések állanak: a füsti fecske megérkezett: a
határban, a helységben, a háznál, fészkel-e?

Ezenkívül hely, nap és aláírás. A lap a Termé-
szettudományi Társulat közlönyének februáriusi
füzetével már szétküldetett, a tanítóké márczius
10-én indult. Nem lehet tagadni, hogy vannak
tudományos kérdések, a melyeknek megoldása
hálózatoss megfigyelés nélkül nem is képzelhető
és hogy itt a társadalomnak legszélesebb s te-
gyük hozzá, legtanultabb rétegei nagy szolgálá-
tot tehetnek, az kétségtelen. Az ornithologia
terén, a vonulás tünetének érdekében ez az első
nagyobb arányú kísérlet s mi teljes bizodalom-
mal várjuk az eredményt.

M. O. K.

Abonntenen der oben erwähnten Gesellschaft, die
andere Corporation bildet die Gesammtheit der
Volksschullehrer Ungarns, welche die «Zeitschrift
der Volksschullehrer» in 15,500 Exemplaren be-
zieht. Die Feststellung vermittelt eine Postkarte,
welcher seine Excellenz der Herr Handels-
minister Portofreiheit verliehen hat, und welche
einstheils dem Organe der Naturwissenschaftlichen
Gesellschaft, anderseits der «Zeitschrift
für Volkslehrer» beigelegt, in allen Theilen des
Landes verbreitet wird. Auf der Adressseite der
Karte ist eine Rauchschwalbe sammt Nest sicht-
bar, auf der Schriftseite stehen folgende Fragen:
«Die Rauchschwalbe kam an: im Gebiete, in der
Ortschaft, im Hause, nistete sie?» Ausserdem der
Name des Ortes, der Tag und die Unterschrift.
Die Karte wurde schon mit dem Februarhefte
des Organes der Naturwissenschaftlichen Ge-
sellschaft versendet; jene der Lehrer wurde am
10. März abgesendet. Es ist nicht zu leugnen,
dass es wissenschaftliche Fragen gibt, deren
Lösung ohne Beobachtungsnetz undenkbar ist;
und dass hier die breitesten und wir können
sagen, intelligentesten Schichten der Gesell-
schaft grosse Dienste leisten können, das ist
unzweifelhaft. Auf dem Gebiete der Ornithologie
ist dies im Interesse des Phänomens des Zuges
der erste grössere Versuch und wir erwarten
mit vollem Vertrauen das Resultat. U. O. G.

Caccabis saxatilis MEYER et WOLF. A szirti fogoly, a mely Európa déli részében lakik, a magyar anyaország területéről is megkerült. Ezt főként TOMCSÁNYI GUSZTÁV lugosi főerdőmester úrnak köszönjük, ki egy a mult év december 14-én kelt levelében hívta fel intézetünk figyelmét arra, hogy ez a madár a Krassó-Szörény megyében fekvő Koronini község határában előfordul s belőle példányokat úgy 1896-ban, mint 1897-ben ejtettek el. Kérésünkre a főerdőmester úr szives közbenjárására a fehértemplomi erdőgondnokságtól a folyó évi január 28-ikán egy szép kakast küldtek be, mely most intézetünk gyűjteményében van elhelyezve s kézzel fogható bizonyítéka ezen madár magyar honosságának, a mely csodálatos módon hazánknak a Kárpátok heglánczától s a Dráva és Duna folyóktól bekerített területén eddig nem volt található, holott nemcsak a balkáni, steyerországi, salzburgi hegységekben, hanem a galicziai Kárpátokban és bukovinai hegységekben is találták.

M. O. K.

Telelő vendégek hazánkban. Dr. LENDL ADOLF m. tanár úr, a praeparatoriumába az ország különböző részéből beküldött figyelemre érdemesebb madaraknak jegyzékét be szokta küldeni a M. Orn. Központhoz.

Ezekből felsoroljuk a beküldési sorrendben azokat a fajokat, a melyek telelni jöttek hozzánk:

1897. okt. 12.	<i>Colymbus arcticus</i> ,	Nagy-Enyed,
" nov. 2.	<i>Archibuteo lagopus</i> ,	Balassa-Gyarmat,
" " 29.	<i>Bucephala clangula</i> ,	Pusztaráda,
" decz. 4.	<i>Ampelis garrula</i> ,	Kézmárk,
" " 27.	" "	Liptó-Újvár,
1898. febr. 9.	<i>Mergus merganser</i>	Léva.

Ezekhez sorakozik az *Otocoris alpestris*, a melyet f. év január hónapjáról Kosztká László úr Izsákról jelentett be. Végül megemlítjük, hogy a mult év december 29-éről a Buda-Örs kopár hegyeiről került *Tichodroma muraria*, s a Cerva Frigyes jelentése szerint Sziget-Csépen a plébánia udvarán a mult november hó 26-ikán egy *Loxia curvirostra* ♂-et löttek.

M. O. K.

Caccabis saxatilis MEYER et WOLF. Das Steinhuhn, welches in den südlichen Theilen Europa's wohnt, wurde nun auch auf dem Gebiete Ungarns bestätigt. Dies können wir hauptsächlich Herrn GUSTAV VON TOMCSÁNYI, Oberforstmeister von Lugos, verdanken, der in einem Briefe vom 14-ten Dez. vergangenen Jahres unser Institut aufmerksam machte, dass dieser Vogel im Gebiete der Ortschaft Koronini, Krassó-Szörényer Comitát, vorkommt, und dass man sowohl im J. 1896, wie auch 1897 einige Exemplare erlegt habe. Auf unsere Bitte vermittelte es der Herr Oberforstmeister, dass wir von der Forstverwaltung in Fehértemplom am 28-ten Januar dieses Jahres einen schönen Hahn erhielten, welcher in der Sammlung unseres Institutes aufbewahrt wird und nun greifbar beweist, dass dieser Vogel in Ungarn einheimisch ist, und welcher sonderbarer Weise bis jetzt auf dem, von den Karpaten, der Donau und der Drau umfassten Territorium des Vaterlandes nicht zu finden war, trotzdem derselbe nicht nur im Balkangebirge, in Steyermark und Salzburg, sondern auch in den Karpaten von Galizien und Bukovina gefunden wurde.

U. O. C.

Wintergäste in Ungarn. Herr Professor Dr. ADOLF LENDL pflegt das Verzeichniss der interessanteren Vögel, die in sein Präparatorium aus verschiedenen Theilen des Landes gelangen, der U. Ornith. Centrale einzusenden. Auf Grund der Mittheilungen führen wir in der Reihenfolge der Einsendung jene Arten an, welche zu uns kamen, um hier zu überwintern.

An diese reiht sich *Otocoris alpestris*, durch Herrn LADISLAUS KOSZTKA im Januar dieses Jahres von Izsák gemeldet. Zum Schlusse erwähnen wir, dass am 29-ten Dezember des vergangenen Jahres auf den felsigen Bergen von Buda-Örs *Tichodroma muraria* erschien; endlich laut Meldung FRIEDRICH CERVA's im Hofe der Pfarre von Sziget-Csép am 26-ten November 1897 ein ♂ von *Loxia curvirostra* erlegt wurde. U. O. C.

Az 1897/98-iki tél enyhe voltával sok saját-
ságos jelenséget nyújtott már eddig — február
vége — is. A fürjek helyenkint nagy számmal
átteleltek; Fehérmegyében decemberben — hir-
lapi közlés szerint — 86 darab esett; novem-
berben ZVARINYI DEZSŐ úr Palics körül 150,
decemberben 39 darabot lőtt, ennek a hónap-
nap a végén — 30-ikán — havas árokban még
mindig akadt 2 fürj. A palicsi telelést a «Ter-
mészet» 1898 XII. száma közli.

December hóról KOSZTKA LÁSZLÓ úr Izsák
községből mint ott tartózkodó fajokat jelenti
be a *Sturnus vulgaris*-t, *Alauda arvensis*-t és
Pratincola rubicolá-t, a mely utóbbi fajból jan.
hóban Ó-Verbász községből küldött be SCHENK
JAKAB úr egy példányt; továbbá január hóban
ugyancsak Izsák határában láttak *Anthus pra-*
tensis-t és *Motacilla albá*-t. Dr. WARTHA VINCZE,
a műegyetem rektora Üllőről *bibiczet* jelzett ja-
nuárban. Az embernek önkénytelenül is eszébe jut
az 1853. év, a mikor a januári és februári enyhe
időjárásra, márcziusban feltámadt a tél s a már
megérkezett vándorokat — a mint NAUMANN a
Naumannia-ban (1853. évf. pag. 352—363) meg
is írta — inséges pusztulásba döntötte, vagy az
a tél, a mely 1843-ban és 1845-ben tavaszias
időjárás után márczius 20—23-ika körül fagyos
havas zivatarral ütven vissza, a már megjött
költöző madarakat — a mint STETTER közli
(Magy. Orv. és Term.-vizsg. V. nagygyűlésének
munkálatai) és Zeyk hátrahagyott kézírataiban
írja, — nagyon megsanyargatta. M. O. K.

Die Milde des Winters 1897/98 brachte uns
auch schon bis jetzt — Ende Februar — viele
eigentümliche Erscheinungen. Die Wachteln
überwinterten an manchen Stellen zahlreich; im
Comitate Fehér fielen — laut journalistischer
Mittheilung — im Dezember 86 Stück; im
November schoss Herr DESIDERIUS ZVARINYI in
der Umgegend von Palics ungefähr 150, im
Dezember 39 Stücke; Ende dieses Monats —
am 30-ten, waren in einem beschneiten Graben
noch immer 2 Wachteln zu finden. Das Über-
wintern bei Palics theilt die XII. Nummer 1898
der Zeitschrift «Természet» mit.

Im Monate Dezember meldete Herr Ladislaus
v. Kosztka von Izsák folgende noch vorkom-
mende Arten: *Sturnus vulgaris*, *Alauda arven-*
sis und *Pratincola rubicola*, von welch' letzte-
rer Art Herr JACOB SCHENK im Jänner aus der
Gemeinde Ó-Verbász ein Exemplar einsandte;
weilers wurden gleichfalls in Izsák im Jänner
Anthus pratensis und *Motacilla alba* gesehen.
Herr Dr. VINCENZ WARTHA, Rector des polytech-
nischen Institutes, meldete Kibitze nächst Üllő
im Jänner. Unwillkürlich denkt man an das
Jahr 1853, wo dem milden Wetter im Jänner
und Februar der Winter im März eintrat und
die schon angekommenen Wanderer — wie auch
NAUMANN in der Naumannia (Jg. 1853, pag.
352—363) schreibt — zu Grunde richtete; aber
auch an den Winter von 1843 und 1845, wo nach
schönem Frühlings-Wetter um den 20—23-ten
März der Winter mit eisigem Schneesturme
auferstand und die schon eingetroffenen Zug-
vögel — laut Mittheilung STETTERS (Werke der
V. Jahresversammlung der ungarischen Ärzte
und Naturforscher) auch laut dem handschrift-
lichen Nachlass Nicolaus v. Zeyk's, grosser Not
preisgegeben waren.

INTÉZETI ÜGYEK. — INSTITUTS-ANGELEGENHEITEN.

Dr. Floericke Curt, mint a M. O. Központnak
beltagja, a vallás- és közoktatásügyi m. k. mi-
niszter úr jóváhagyásával kiszállott Fülöpszállás
vidékére, hogy ott az idej tavaszi madárvonulást
megfigyelje s a magyar nyelvet is elsajátítsa.

M. O. K.

Dr. Curt Floericke, interner Mitarbeiter der
U. O. Centrale, ist mit Genehmigung Se. Excel-
lenz des kön. ung. Ministers für Cultus und
Unterricht nach Fülöpszállás gereist, um dort
den Frühlingszug der Vögel zu beobachten und
die ungarische Sprache zu erlernen.

A **M. O. Központ** három térképnek a kidolgozásához fogott. Az első a nagy térkép, a mely a magyar megfigyelő hálózatok történeti és most működő állomásait fogja feltüntetni. A második a földgömb északi felének keleti részét, belevéve azonban a sark körüli területeket és déli szélesség első fokait is, fogja adni, föltüntetve azokat a vonulási utakat, a melyeket a szerzők térképileg kimutattak. A harmadik Magyarország domborzati térképe, a mely a vonulás jelenségeinek territoriális alakulását teszi szemlélhetővé.

A térképeket Kogutowitz és társa czég készíti itt Budapesten. A földirati hálózat már ornithologiai zónák szerint lesz beosztva. Ezekon kívül megtörténik az első lépés az egyes fajok vonulásának egyetemes föltüntetésére is, a mely végre a kakuk választatott mint legalkalmasabb faj. A Magy. Ornith. Központ reményli, hogy e madár tavaszi vonulására nézve mintegy 6000 datált adat lesz összehozható, mely czélra dr. BLASIUS RUDOLF úr, mint az egykori németországi megfigyelő hálózatok ügyét intéző bizottság elnöke rendelkezésünkre bocsátotta a kezei között volt egész kiadatlan anyagot. Nem csekély segítségünkre van az is, hogy PH. L. SCLATER, intézetünk kitünő tiszteleti tagja megszerezte és rendelkezésünkre bocsátotta az összes angol megfigyelő állomások földirati pozícióit. Ha — a mint reméljük — sikerül, hogy Franciaország adatait is megkijuk, dr. FLOERICKE és az intézet főnöke azonnal hozzálátnak a mintafaj kidolgozásához. *M. O. K.*

A hasznos és káros madarakról szóló mű befejezéséhez közeledik és a sokszorosítás rövid időn kezdetét veszi. Chernelházi CHERNEL ISTVÁN az író, befejezte a maga részét s immár csak azoknak a meghatározásoknak a beillesztése marad hátra, a melyeket a táplálékra vonatkozólag egyfelől a magvizsgáló, másfelől a rovar-tani állomás részben igen meglepő eredménnyel végzett.

NÉCSEY ISTVÁN, az illusztrátor, elkészítette az összes szövegrajzokat s a színes táblák nagy

Die **U. O. Centrale** begann die Ausarbeitung dreier Karten. Die erste ist die grösste Karte, welche die geschichtlichen und die jetzt wirkenden Stationen des ungarischen Beobachtungsnetzes aufweisen wird. Die zweite wird die östliche Seite der nördlichen Hälfte des Erdballs wiedergeben, inclusive der circumpolaren Gebiete und der ersten Breitengrade der Aequatorialzone; dieselbe wird jene Zugwege enthalten, welche die verschiedenen Verfasser kartographisch verzeichnet haben. Die Dritte ist die Relief-Karte von Ungarn, welche die territoriale Gestaltung des Zuges veranschaulicht. Die Karten werden in Budapest von der Firma Kogutowitz & Co. ausgeführt. Das geographische Netz wird schon nach ornithologisch-migratorischen Zonen eingetheilt. Ausserdem geschieht auch der erste Schritt, um den Zug der einzelner Arten universell zu bearbeiten. Zu diesem Zwecke wurde der Kukuk, als die gegenwärtig geeignetste Art bestimmt. Die U. O. C. hofft, dass es möglich sein wird, für den Frühlingszug dieses Vogels ungefähr 6000 datierte Angaben zusammenzubringen, zu welchem Zwecke Herr Dr. Rudolf Blasius, der Präsident des e. Comités für Zugsbeobachtungen in Deutschland, das ganze in seinen Händen befindliche Materiale zu unserer Verfügung stellte. Einen nicht minder wichtigen Beitrag verdanken wir PH. L. SCLATER, dem ausgezeichneten Ehrenmitgliede unseres Institutes, der uns die gesammten geographischen Positionen der englischen Beobachtungs-Stationen zur Verfügung stellte. Wenn es uns — wie wir hoffen — gelingt, auch die französischen Daten zu erhalten, werden Dr. Floericke und der Chef der Anstalt mit der Bearbeitung der als Muster gewählten Art so fort beginnen. *U. O. C.*

Das Werk über die nützlichen und schädlichen Vögel nähert sich dem Abschlusse und in Kurzem fängt Druck und Vervielfältigung an. STEFAN CHERNEL von Chernelháza ist mit seinem Theil bereits fertig und fehlt nunmehr blos die Einfügung der Bestimmungen, welche mit Bezug auf die Nahrung einestheils die Samenuntersuchungs-, anderstheils die entomologische Station mit überraschenden Resultaten vollzogen hat. Der Illustrator STEPHAN v. NÉCSEY vollendete die gesammten Text-Bilder und auch einen grossen Theil der färbigen Vogel-Tafeln. Wir

részét is. Biztos kilátásunk van arra, hogy a mű minden része szerint magyar termék lesz.

M. O. K.

A Nansen-féle *Rhodostethia rosea* táblája elkészült és a Czettel és Deutsch-féle müintézetnél sokszorosítás alatt van. A táblának meg van a maga érdekes története. A bőr alapján nem lehetett biztosan boldogulni, mert kissé el volt nyújtva, a koponyacsont pedig hiányzott. Szerencsére Nansen egy példányt, melynek fejét a lövés elszakította, borszeszbe tett, úgy hogy a test formája megmaradt, mely közelebb áll a *Sterna* mint a *Larus* typushoz.

Ezt a borszeszben őrzött példányt COLLETT tanár ideküldte s egy vázlat alapján kikérte SVERDRUP kapitány, a Fram parancsnoka véleményét is; ezeken az alapokon készítette el a művész a képet.

M. O. K.

haben Aussicht, dass das Werk in allen seinen Teilen ungarisches Product sein wird.

U. O. C.

Die Tafel der Nansen'schen *Rhodostethia rosea* ist fertig und befindet sich in der Kunstanstalt Czettel & Deutsch, um vervielfältigt zu werden. Die Tafel hat eine interessante Geschichte. Mit Hilfe des Balges war kein Fortkommen, da derselbe etwas gedehnt war und der Schädelknochen fehlte. Zum Glück hatte Nansen ein Exemplar, dessen Kopf der Schuss zerschmetterte, in Spiritus gelegt; so wurde die Form des Körpers erhalten, welche eher dem Typus von *Sterna*, als jenem von *Larus* entspricht. Dieses in Spiritus aufbewahrte Exemplar schickte Professor COLLET hierher und holte auch auf Grund einer Skizze die Meinung des Capitäns SVERDRUP, Befehlshaber der Fram ein. Auf Grund dieser Informationen beendete der Künstler das Bild.

U. O. C.

PERSONALIA.

Dr. WLASSICS GYULA vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister úr ő nagyméltósága a M. O. K. fölterjesztésére és az ornithologia terén szerzett kiváló érdemek alapján f. évi február 11-én kelt 3497. sz. leiratával a következő kinevezéseket foganasította:

I. A Magy. Ornith. Központ **tiszteleti tagjaivá:**

1. H. ROTHSCHILD WALTER, F. Z. S., Tring, Angolország.

2. Mr. HOWARD SAUNDERS, F. L. S., F. Z. S., British-Museum, Angolország.

3. OGILVIE-GRANT W. R., Angolország.

4. WILLIAM EAGLE CLARKE, F. L. S., Edinburg, Angolország.

5. Dr. HENNICKE KÁROLY, Gerában, N. O.

6. JACOBI v. WANGELIN, kormány- és erdőtanácsos, Merseburg, a német Ornithologiai Egyesület elnöke, ki a II. Nemzetközi Ornithologiai Kongresszuson, itt Budapesten mint a IV. osztály előadója szerepelt.

7. Gróf BERLEPSCH HANS, Schloss Berlepsch, ki a II. Nemzetk. Ornith. Kongresszusnak működő tagja volt.

Seine Excellenz der kön. ung. Minister für Cultus und Unterricht, Dr. JULIUS v. WLASSICS, haben auf Vorschlag der U. O. C. und auf Grund der Verdienste auf dem Gebiete der Ornithologie, mit Rescript vom 11. Febr. l. J., Z. 3497., folgende Ernennungen vollzogen:

I. Zu **Ehrenmitgliedern** der Ungarischen Ornithologischen Centrale wurden ernannt:

1. The Hon. WALTER ROTHSCHILD, F. Z. S., Begründer des Tring-Museums.

2. Mr. HOWARD SAUNDERS, F. L. S., F. Z. S., British Museum, England.

3. W. R. OGILVIE-GRANT, England.

4. WILLIAM EAGLE CLARKE, F. L. S., Edinburg, England.

5. Dr. CARL HENNICKE in Gera.

6. JACOBI v. WANGELIN, Regierungs- und Forstrat, Vorsitzender des grössten ornithologischen Vereins in Deutschland und gewesener Referent der IV. Classe am II. International. Ornitholog. Congressse in Budapest.

7. HANS Graf BERLEPSCH, der eine vornehme Stelle in der Ornithologie einnimmt und Mitglied des II. Intern. Ornith. Congresses zu Budapest war.

8. DR. PARROT KÁROLY, München, ki a vezetése alatt álló müncheni Ornithologiai egyesület tevékenységének irányítása céljából a M. O. Központot fölkereste és tanulmányozta.

9. MENZBIER MIH. SÁNDOR, egyetemi tanár Moszkvában.

II. Levelező tagokul:

1. KLEINSCHMID OTTÓ, Niersteinban.

2. THIENEMANN JAN. Lipcsében.

3. DR. JAKOBI ARNOLD, Lipcsében.

4. ULM-ERBACH született ns. SIEBOLD bárónő, a madárvonulás megfigyelése körül szerzett kiváló érdemeiért.

5. GRÓF SALVADORI TAMÁS, egyet. tanár, Turinban.

6. MARTORELLI JÁCZINT, tanár, Milanóban.

7. BOROSKAY JÁNOS, erdőmester, Zólyomban.

8. HAUER BÉLA, birtokos, Pusztá-Bojáron.

9. SZÜTS BÉLA, tisztartó, Tavarnán.

10. RÓNAY ANTAL, főerdőtanácsos, Ungvárt.

Az állandó megfigyelők közé felvétellett:

1. SZLÁVI KORNÉL, Újvidéken, ez idő szerint Lussin-Piccolo szigetén.

2. FRANK ERIK, Mersina, Syriában.

8. DR. CARL PARROT, der im Interesse des unter seiner Leitung stehenden Ornith. Vereines in München, die Ung. Ornithologische Centrale directe besucht und studiert hat.

9. AL. MICH. MENZBIER, Universitäts-Professor zu Moskau.

II. Zu correspondierenden Mitgliedern:

1. OTTO KLEINSCHMIED, Nierstein.

2. JOH. THIENEMANN, Leipzig.

3. DR. ARNOLD JACOBI, Leipzig.

4. Freiin v. ULM-ERBACH geb. von SIEBOLD, in Anerkennung besonderer Verdienste auf dem Gebiete des Zugsbeobachtung.

5. Graf THOMAS SALVADORI, Universitätsprofessor zu Turin.

6. HYACINTH MARTORELLI, Professor zu Milano.

7. JOH. v. BOROSKAY, Forstmeister, Zólyom.

8. BÉLA v. HAUER, Grundbesitzer, Pta-Bojár.

9. BÉLA v. SZÜTS, Hofrichter, Tavarna.

10. ANTON v. RÓNAY, Ober-Forstrat, Ungvár. In die Reihe der ständigen Beobachter wurden aufgenommen:

1. CORNEL SZLÁVI, Újvidék, zur Zeit auf der Ins. Lussin-Piccolo.

2. ERICH FRANK, Mersina in Syrien.

POSTSCRIPTUM.

Az első füsti fecske. Még az Aquila zárta előtt röptült be a Központba a feeskés lapon az első hír; küldte dr. SIMBRIGER FRIGYES es. és kir. törzsorvos, a k. m. Term. Tud. Társulat régi, hű tagja állomáshelyéről *Innsbruckból*, Tirol, hol az első feeskét a városban *márczius 6-án* észlelte. Innsbruck viszonyai így alakulnak:

É. sz. 47° 15'

K. h. 29° 0'

Ferrótól. Öt évi ismert sorozatból az érkezési formula így alakul:

L. (F.) Mart. 21. 1886.

Lk. (S.) Apr. 7. 1887.

J. (Schw.) 18.

K. (Mittel) Mart. 29—30.

Márcz. 6-ika tehát igen rendkívüli jelenség, a mely különös szint kölcsönözne az idej vonulásnak.

M. O. K.

Die erste Rauchschnalbe. Noch vor Schluss der Aquila flog die erste Schnalbenpost in die Centrale; Absender ist der k. u. k. Stabsarzt Dr. FRIEDRICH SIMBRIGER, ein altes, treues Mitglied des k. u. Naturw. Gesellschaft, derzeit in *Innsbruck*, Tirol, wo er die Rauchschnalbe im Intravillan am 6. März beobachtet hat. Die Verhältnisse Innsbrucks gestalten sich wie folgt:

N. B. 47° 15'

Ö. L. 29° 5'

von Ferro. Aus der bekannten Serie bestehend aus fünf Jahren, ergibt sich als Formel:

Der 6. März wäre also eine aussergewöhnliche Erscheinung, welche den Zugsverhältnissen dieses Jahres ein eigenes Gepräge verleiht. U. O. C.

AQUILA.

In excelso figit nidum
Regina avium....

A MAGYAR MADÁRTAN KÖZPONTI FOLYÓIRATA.

PERIODICAL OF ORNITHOLOGY. JOURNAL POUR L'ORNITHOLOGIE. ZEITSCHRIFT FÜR ORNITHOLOGIE.
EDITED BY THE HUNGARIAN CENTRAL-BUREAU PUBLIÉ PAR LE BUREAU CENTRAL POUR ORGAN DES UNGARISCHEN CENTRALBUREAUS
FOR ORNITHOLOGICAL OBSERVATIONS. LES OBSERVATIONS ORNITHOLOGIQUES. FÜR ORNITH. BEOBSACHTUNGEN.

Nr. 4: sz. 1898. November 15.

Budapest, N.-Múzeum.

Évfolyam V. Jahrgang

Petényi J. S. Ornithologiai hagyatéka.

J. S. von Petényi's ornithologischer Nachlass.

III.*

Fam. X. AMPELIDAE.

GEN. AMPELIS.

Ampelis garrula LINN.

Csonttollú madár. — Seidenschwanz.

PETÉNYI SALAMON J. kéziratából feldolgozta CSÖRGEY TITUSZ a M. O. K. assistense.

Aus dem handschriftlichen Nachlasse J. SALAMON PETÉNYI'S bearbeitet von TITUS CSÖRGEY Assistenten der U. O. C.

Egy színes táblával. — Mit einer colorirten Tafel.

Nemi elnevezés (Geschlechtsnamen):

Bombyciphora, PET.; *Bombicilla*, NAUM.; *Lanius et Ampelis*, LINN.; *Parus*, PALL.

Seidenschwanz (általánosán, gemein); *Seidenschwafel* (a nagy-kovácsbeli sváboknál; bei den Schwaben in Nagy-Kovács); *Friesling* (Körmöcz táján; um Körmöcz).

Curčalka (Sárosban; in Sáros); *Kochlaček-čky* (Trencsénm.; Trencsiner Com.); *Kalinák eo Kaliny zère* = Ostormén evő = Viburnumfresser (Lipótvár); *Kochlačka-g* (Nógrád).

NAUMANN a Coracoideák rendében a *Garrulus* és *Coracias* között említi e madarat s leírását a *Nucifraga caryocatactes* után adja. KAYSERLING és BLASIUS művében a *Sitta* és *Garrulus*, SCHINZNÉL a verébalkatuak rendében a Coracoideák családjában a *Fregilus graculus* és *Coracias garrula* leírása között található. S míg BREHM «Handbuch»-jában a Picoidák után tárgyalja, MEYERNÉL és WOLFNAŁ közvetlen a rigók (*Turdus*) családjá után s a *Cinclus aquaticus* leírása előtt található.

NAUMANN erwähnt ihn in der Ordnung *Coraces*, zwischen den Hehern und der Blaurake und lässt ihn nach dem Tannenheher (*Nucifraga caryocatactes*) folgen. Bei KAYSERLING und BLASIUS steht er zwischen *Sitta* und *Garrulus*; bei SCHINZ in der Ordnung *Passeres*, Familia *Coracoideae*, zwischen *Pyrhocorax graculus* und *Coracias garrula*. In BREHM'S «Handbuch» steht dieser Vogel nach den Spechtartigen (*Picoidae*), worauf die *Muscicapidae* folgen; MEYER und WOLF stellen ihn unmittelbar nach dem Genus *Turdus* und vor *Cinclus*.

* Lásd: Aquila III. pg. 149. és IV. pg. 105.

* S. Aquila III. pg. 149 und IV. pg. 105.

E kísérletezésből eléggé kiviláglik, hogy e madárfaj mindeddig nem találta meg s nehezen is találja meg illő helyét az európai madarak rendszerében, mivel nálunk nincsenek hozzá közelálló rokonalakok. Ily kísérletként állították már a *Muscicapa* és *Accentor* közé; de míg egyfelől az említettek csőre aránylag hosszabb s felül éles ormójú s a csontmadaré gömbölydeden ormozott, addig másfelől a lábak alkata is teljesen eltérő, a mennyiben amazoké egészben feltűnően hosszabb, nagyon rövid lábszárral és hosszú csüddel, a csontmadárnak jóval rövidebb lábán pedig ennek ellenkezőjét látjuk: hosszú lábszárt nagyon rövid csüddel. De ezektől eltekintve is mennyire különbözik a csonttollú madár tápláléka, hideg lakóhelye s egész viselkedése, együgyű életmódja a fürge, óvatos, mondhatni előkelő légykapóétól (*Muscicapa*). Tagadhatlan, hogy alkatának egészében, (mind a mellett is, hogy farka sokkal rövidebb), eléggé közeledik a *Garrulus*-félékhez, de hasonló viszonyban van a *Lanius*okkal, sőt a *Parus*-félékkel is.

Nemi jegyek.

A *csőr* rövid, egyenes, vaskos, alul s még inkább felül íves, tövén széles és laposabb, de az ornyílásoktól kezdve hegye felé hirtelen keskenyedő, jól behúzott élekkel.

A hosszabb felső káva orma élbe emelkedik, hajlott hegye előtt kinnetszve; az alsó káva hegye kisebb kimmetszéssel. A száj jó mélyre hasított.

Az *oronyílások*: igen nagyok, szépen tojásdadok, a homlokhoz közel hegyesen tojásdad mélyedésben feküsznek s mélyen lenyuló sertéktől vannak takarva.

A *nyelv* széles-lapos, porczogós, kétágú pergamentszerű hegygyel; oldalain kissé fogaesos, tövén egy-egy nagyobb sarokfoggal s hegye felé több kisebb lágy fogaeskával ellátva, a szájpadrés előtt egy hosszúkás, keskeny és lágy púppal.

A *lábak* kurták, vaskosak. Az elől álló három ujj külsője a középsővel tövén összenöve; a csüd elől táblás, a hátsó szarutáblák kifelé fele-

Aus allen diesen Versuchen ist soviel ersichtlich, dass man für diese Vogelart noch immer keinen wahren Platz in dem System der europäischen Vögel gefunden hat und auch schwerlich finden wird, da keine ihm nahestehende Verwandte bei uns vorkommen; er muss daher stets gewaltthätig in das System hineingeschoben werden. So versuchte man diesen Vogel auch in die Reihe der Fliegenfänger oder in die der Steinschmätzer zu stellen; nur ist bei den Genannten der Schnabel verhältnissmässig länger, oben scharfkantig (bei *Bombicilla* zugerundet) und auch der Bau der Füsse verschieden: im Ganzen viel länger, mit kurzem Schienbein und langem Tarsus, während bei *Bombicilla* die sehr kurzen Tarsen mit dem verhältnissmässig langen Schienbein auffallen. Wie verschieden ist noch dazu ihre Nahrung, die kalten Wohnorte, Aufenthaltsplätze, ihr ganzes Betragen, die einfältige Lebensart von der der flinken, schlauen, sozusagen vornehmen Fliegenfänger!

Er kommt wohl in seinem Habitus auch den Hehern ziemlich nahe (nur hat er einen viel kürzeren Schwanz), so auch dem *Lanius* und selbst dem *Parus*.

Geschlechtskennzeichen.

Schnabel kurz, gerade, dick, unten und noch mehr oben gewölbt, an der Wurzel breit und flach, vor den Nasenlöchern aber bedeutend nach der Spitze zu verschmälert, mit ziemlich eingezogenen Schneiden. Der längere Oberkiefer am Rücken ziemlich messerförmig erhöht, mit einem Ausschnitte vor der gekrümmten Spitze.

Der Unterkiefer hat einen kleineren Ausschnitt auf der Spitze. Rachen ziemlich geöffnet.

Nasenlöcher sehr gross, schön oval, liegen nahe an der Stirne in einer spitzigovalen Vertiefung, sind von den tief herabreichenden Borsten bedeckt.

Zunge ziemlich breit und flach, knorpelig, mit pergamentartiger zweiteiliger Spitze; beiderseits etwas gezähmelt, hinten mit je einem grösseren Eckzahne und mehreren aussen und innen stehenden kleinen weichen Zähnechen versehen; vor der Gaumenspalte ein länglicher, schmaler und weicher Höcker.

Füsse kurz, stark, die äussere der drei Vorderzehen mit der mittleren an der Wurzel verwachsen; Lauf vorn getafelt, die hinteren Horn-

részben, befelé kétharmadrészben recézézet nélkül.

A csüd egyenlő hosszú a középső ujjal, a láb-szár két akkora.

A *karmok* hegyesek, erősen hajlottak.

A *szárny* középhosszú, jó hegyes; áll 19 evezőből, köztük az első feltűnően rövid, jóval rövidebb a szárnyfedő tollainál, $\frac{1}{10}$ része a második evező hosszának; a harmadik evező magában vagy a másodikkal együtt leghosszabb a szárnyon; a második evező jóval hosszabb a negyediknél. A másodrendű evezők hegyükön ferdén görbülten elmetszve. A tizedik egész tizennyolczadik evező furcsa pergamentszerű nyujtványt vagy függeléket visel. (NAUMANN szerint olykor a 19-ik is.) Az evező tollak merevek s rugalmasak.

A *farok* középhosszú; tollai egyenletesen széles lobogójuak nagyon vékony szárral; 12 tollas, felül s alul több mint $\frac{6}{7}$ részben fedőtollakkal borítva.

Testalkata kissé zömök, de semmi esetre sem otromba, hanem szépen arányos s a szárnyak inkább kissé megnyultak s keskenyek.

A lágy *tollazat* jó tömött, esinosan rajzolt s selymes légysága mellett is szépen simán illeszkedő.

Megjegyzések.

BREHM és MEYER a csőrt egyenesnek írják le. Már pedig a felső káva tövétől kezdve végig hajlott s hegyén horogba görbült. Ily módon a keselyű csőrét is egyenesnek lehetne mondani! Vagy pedig állapítsák meg az ornithologusok, hogy az «egyenes» terminus a csőr mely részére vonatkozik: vajjon a csőr hasítékára-e, hol a két káva érintkezik, avagy a csőr felső és alsó többnyire elkerekített felületére? Mert az első esetet véve, áll a madárra a jegy «a csőr egyenes», míg a másik esetben éppen nem.

MEYER szerint a csőr «felül hajlott». Hajlott az alul is! Nem tudom mit ért BREHM, mikor azt mondja: «az ornyílások szabadok s mégis sörtektől fődve.» A mi nyitott, az nem lehet zárt! *

decken nach aussen zur Hälfte, nach innen zu zwei Drittel Teilen ihrer Längenflächen ohne Querteilung.

Lauf mit der Mittelzehe von gleicher Länge, Schienbein doppelt so lang als die vorgenannten.

Die *KralLEN* spitzig, stark gekrümmt.

Flügel mittellang, ziemlich spitzig, zählt 19 Schwingen, deren erste auffallend kurz, weit kürzer als die Flügeldecken, ein zehntel Teil der zweiten ist; die dritte Schwinge bildet allein oder mit der zweiten zusammen die Spitze des Flügels; die zweite Schwinge bedeutend länger als die vierte. Die Schwingen der zweiten Ordnung an den Enden schief rund abgestutzt, deren 10-te bis 18-te (nach NAUMANN manchmal sogar die 19-te) trägt merkwürdige pergament-ähnliche Schaftfortsätze oder Anhängsel. Die Schwungfedern alle steif und elastisch.

Schwanz mittellang; seine Federn mit gleich breiten Fahnen und mit sehr dünnen Schäften; 12-fedrig, oben und unten über $\frac{6}{7}$ seiner Länge überdeckt.

Gestalt etwas kurz, doch durchaus nicht plump, sondern schön proportionirt; die Flügel sogar etwas schmal und gestreckt.

Das weiche *Gefieder* ist recht dicht, zierlich gezeichnet und trotz seiner Seidenweichheit schön schliessend.

Bemerkungen.

BREHM und MEYER beschreiben den Schnabel als gerade, doch irrig, da die Oberkinnlade gleich von der Stirnwurzel an allmählich gebogen und an der Spitze in einen Haken gekrümmt ist. So wäre ja auch der Schnabel eines Geiers gerade! Oder aber sollten die Ornithologen bestimmen, worauf sich der Ausdruck «gerade» beim Schnabel beziehe? Ob vielleicht nur auf die zwei Seitenwände desselben, an welchen sich die beiden Kinnladen berühren, oder auf die obere und untere, meist zugerundete Fläche? Nehmen wir den ersten Fall, so passt die Note «der Schnabel gerade» auf diesen Vogel, im zweiten Falle aber gar nicht mehr.

Falsch bezeichnet MEYER den Schnabel als «oben gewölbt», da derselbe doch auch unten gewölbt ist. Was BREHM damit will, wenn er sagt: «die Nasenlöcher sind offen und doch von darüberliegenden Borstenhaaren bedeckt» weiss ich nicht. Was offen ist, ist nicht bedeckt.*

* BREHM úgy foghatta fel a dolgot, hogy az orr-

* BREHM mag wohl darauf hingedeutet haben, dass

MEYER találóan mondja a madár nyelvéről hogy az széles, oldalt fűrészesen diszített, hasított, de nem helyesen állítja, hogy «hegyes», mivel csak hegyesen bemetszett.

A szárny jellemzését tévesen adja úgy NAUMANN, SCHINZ, mint MEYER, midőn az első és második evezőt leghosszabbnak mondják, nem ismerve fel az elesenevészett elsőt. A szárnyak azt az alakját, a milyen a csontmadaré, külön névvel lehetne jelölni. Ez közepesen kiterjesztve olyan forma, mint a csizmadiák dikicse a nyelénél tartva.

A farok- és szárnytollak gerinczének *végfüg-gelégei* keskeny, hosszudad lándzsás, pergamentszerű ékítmények; hegyükön elkerekítve, de középen be is metszve, alsó felükön kissé kivájva; csillogón simák. Nagyságukat illetőleg a szárnyon gyakran a hátsók a legkisebbek, az elsők legnagyobbak, de sokszor megfordítva.

Fejlődésüket tekintve nem egyebek, mint a tollgerincz buja kinövései. A növekvő tollon eleinte teljesen hiányoznak, utóbb mint fehérés, majd vöröses pelyhek jelentkeznek, de még mindig foszlottan. E pelyhek végre összeállnak s hirtelen bőrnemű függelékké válnak.

A farok tollain másként látszanak fejlődni. Kezdetben a tollgerincz rövidebb a lobogója hegyénél, melyen a pelyh ül. Itt a tollhegyen ülő pelyh mindjárt pirossá s utóbb bőrneművé válik; végre a szár is megnövekedve egyesül a függelékkel.

Boneztani jegyzetek.

A *gyomor* nem nagy, gömbölyded; oldalán benyomva; igen erős izomzatú; belseje kemény, duzzadt, ránczos bőrral bevonva. A kavicsok rendszeren hiányoznak belőle; ezek működését valószínűleg a boróka kemény magvai helyettesítik.

A gyomrot mirigyes jó nagy *begyzacskó* előzi meg. A 250—317 mm. hosszú és 6·6—13 mm. széles bélből az alfelyülés előtt két, 7·5—8·8 mm. hosszú és 1—2·2 mm. széles *vukbél* nyulik ki.

A *szív* jó nagy, gyakran zsiradékkal bevonva.

A *máj* nagy, különösen a jobbfelöli lebeny-tyúje erősen fejlett.

nyílások ninesenek részben finom bőrral elzárva, tehát a fedő sörték eltávolítása után egészen nyitottak.

Cs. T.

Falsch geben NAUMANN, SCHINZ und auch MEYER beim Charakterisiren des Flügels die 1-te und 2-te Schwinge für die längsten an, da sie die erste, abortive Schwinge verkannten.

Die Form des Flügels sollte — wie sie *Am-pelis* hat — ihren eigenen Namen bekommen. Erist mittelmässig ausgebreitet, einer Zischmen-macher-Kneif ähnlich, wenn man ihn beim Stiele hält.

Die *Schafffortsätze* der Flügel- und Schwanzfedern sind schmale, lanzettförmige, pergamentartige Zierden; ihre Spitze zugerundet, aber in der Mitte auch eingeschnitten; von unten etwas ausgehöhlt; sie sind glattglänzend. Was ihre Grösse anbelangt, so sind am Flügel manehmal die hintersten am kleinsten, die vordersten am grössten, doch auch oft umgekehrt. Betrachten wir ihre Entwicklung, so sind sie gewiss nichts als ausschweifende Fortsätze der Schäfte. Zuerst fehlen sie ganz, dann werden sie auf den Schwingen als weisslicher, später als rötlicher Flaum bemerkt, — aber noch steif zerschlissen, — der sich endlich consolidirt und sofort in den lederartigen Anhängsel sich umbildet. Am Schwanz scheint der Vorgang anders zu verlaufen: zuerst ist der Schaft kürzer als das Ende der Feder ohne Flaum. Die Endbärtchen werden hier anfangs rot, später lederartig, bis endlich der Schaft hinauswächst und sie in ein Anhängsel vereinigt.

Anatomische Bemerkungen.

Magen nicht gross, rundlich, an den Seiten etwas eingedrückt, ungemein fest musculös; innerlich mit einer harten, schwielig-runzligen Haut überzogen. Gewöhnlich fand ich *keine* Kieselsteinchen darinnen, da deren Functionen hier wahrscheinlich die harten Kerne der Wachholderbeeren ersetzen. Auch ein drüsiger, ziemlich grosser Vormagen vorhanden.

Vom 250—317 mm. langen, 6·6—13 mm. breiten *Darm* zweigen sich unweit des Afters zwei *Blinddärme* von 7·5—8·8 mm. Länge und 1—2·2 mm. Breite ab.

Das *Herz* recht gross, oft von Fett umhüllt.

Leber gross, besonders der rechte Lappen stark entwickelt.

die Nasenlöcher durch kein *Häutchen* zum Teil verschlossen sind, folglich nach dem Aufheben der Borsten offen erscheinen.

T. Cs.

A *here* vöröses, kerekded, fiatal madaraknál még tavasszal is igen kiesiny.

A tojó *petefészke* egy esetben igen nagy volt, számos tojással, míg igen vén tojóknál meg sem találtam azt. Ezek valószínűleg már túl voltak azon a koron, a melyben még szaporodásra képesek s a petefészkeknek csak hártájája maradván hátra, ez alig tűnt szembe.

A esontollú madár *húsa* nagyon gyenge s fűszeres, jó ízére nézve a fenyőrigónak is fölötte áll. Az egész test belül s kívül vörössárga zsírba van burkolva.

Erős boróka illata soká megvédi e madár husát a romlástól, csak úgy mint a fenyőrigóét.

Hoden rötlich, abgerundet, bei jungen Exemplaren auch im Frühjahr sehr klein.

Eierstock war in einem Falle sehr gross und enthielt zahlreiche Eier, doch fand ich bei sehr alten Vögeln keine Eierstöcke mehr.

Wahrscheinlich verlieren diese dieselben, wenn sie schon über die Brutjahre hinaus sind, so dass man keine Spur mehr davon sieht, da nur die Eierstockhaut vorhanden und dann kaum zu unterscheiden ist.

Das *Wildpret* ist sehr zart und wohlschmeckend, das der Krametsvögel an Würze und Wohlgeschmack erheblich übertreffend. Der ganze Vogel ist innerlich und äusserlich von rötlichgelbem Fette überzogen.

Wegen seines starken Wachholdergeruches verwest dieser Vogel sehr langsam, genau wie dies auch bei den Wachholderdrosseln der Fall ist.

Faji nevek. — Artnamen.

Bombyciphora garrula, PET.; *Bombicilla peregrinans*, PET.; *Bombicilla garrula*, NAUM.
Lanius bombicilla, LINN.; *Ampelis garrula*, LINN.; *Purus bombicilla*, PALL.
 Tótul: (Slawisch): *Kochlač brkohlaw*, általánosán használva. (Allgemein gebraucht.)

Különösnek tartom, hogy a esontollú madár, bár hazánkunk rendes téli vendége, eredeti magyar nevét hiába keressük. Legszigorosabb kérdezősködésem eredményeül is csak azt az általános, a fenyőrigóra is alkalmazott «*fenyves madár*» nevezést találtam, mely ha már az előbbire sem illő, még kevésbbé a esontollú madárra, mely az említett rigónál is kisebb mértékben van a fenyőbogyóra utalva.

A művelt osztály a németből fordított «*Selyemfark*, *Selyemfarkú madár*» nevet használja, bár éppen nem találóan.

VAJDA PÉTER, buzgó írónk, de kevésbbé praktikus természettudósunk, CUVIER fordítása közben arra a szerencsétlen gondolatra jutott, hogy a már LINNÉ által helytelenül választott faji nevet (*Garrula*) nemi névre emelje s a fajt «*Selyemfarkú loeska*» (ebből: loesogni) magyar néven szerepeltesse, nem tekintve arra, hogy e madár inkább néma, mint esaesogó.

Unbegreiflicher Weise hat dieser in unserem Vaterlande beinahe allwinterlich erscheinende Vogel im ungarischen Volke keinen eigentlichen Namen erhalten. Trotz meinem angestregten Nachfragen fand ich blos die allgemeine, auch den Wachholderdrosseln gegebene Benennung «*fenyves madár*», die aber noch weniger auf diesen als auf die Wachholderdrosseln passt, da die Seidenschwänze noch viel weniger auf die genannten Beeren als jene Drosseln angewiesen sind.

In den gebildeten Kreisen ist die Benennung «*Selyemfark*, *Selyemfarkú madár*» — wörtlich vom Deutschen übersetzt — üblich, doch gilt dieser Name durchaus nicht als charakterisirend.

Unser fleissiger Schriftsteller, aber unpraktischer Naturforscher PETER VAJDA kam bei der Übersetzung CUVIERS auf den unglücklichen Einfall, den ohnehin für diesen Vogel von LINNÉ unpassend gewählten Species-Namen «*Garrula*» sogar zu einem Gattungsnamen im Magyarischen zu erheben und ihn «*Loeska*» (von loesogni = schwätzen) und die Species «*Selyemfarkú loeska*» zu nennen, obwohl dieser Vogel eher ein *Stummer* als ein *Schwätzer* genannt werden könnte.

Nem Geschlecht	Bub hosszu Schopflänge	Sárga farkszalag szélessége	Fekete torokfolt Schwarzer Kehlfleck		Függelékek a szárnyon Anhangsel am Flügel		Függelékek száma
		Breite der gelben Schwanzbinde	hosszu lang	széles breit	hosszu lang	széles breit	Zahl der Anhangsel
Hím Männchen	32·92—37·31	6·58—10·97	19·75—21·95	15·36—17·56	1·19—13·37	1·65—2·74	4—9
Nőstény Weibchen	26·88—35·12	4·38—7·13	17·56	13·17	1·09—3·29	0·54—1·65	2—8

Szinezet.*Öreg hím típusa.*

A csőr első fele szarudad kékfekete, tövén fehéres szaruszinű, élein vörösen futtatva; a százug feketésen szegve, belső széle vöröses. Szemcsillaga vörösbarna.

A lábak feketék szürkés reczézettel; a talpak földesszürkék, karmok feketék.

Az ornyilások fedői, a pofa tája s a szemén át a nyakszírtig haladó hegyesen végződő sáv, úgy a torok is bársonyfekete, utóbbi alsó szélén többé-kevésbé barnás tollszegésekkel keverve s oldalán egy, a százugtól kiinduló fehér sávval élesen határolva.

A homlok, a torok oldalai s a fark alja mahagoni barna; a homlok színe lassanként vész el a tollbűbban.

A fej, egész nyak s a mell felső része vöröses-szürke, mely szín a mell közepe felé folyton halványodva sárgás vagy vöröses ezüstszürkébe olvad s elterjedve a has oldalain s a lábszáron a szennyes-fehérszürke has közepét körülfogja. A hát felső részének gyengéden barnásszürke színezete a szárny fedőtollain is elterjed. A hát alja, a faresík s a fark fedői lágy hamuszürkével színezye.

Az elsőrendű evezőtollak feketék, valamivel világosabb, finom szegésűek; az első és második folt híjján, a harmadik s negyedik toll hegyének külső zászlója élesen határolt többnyire sárgásba hajló fehér szegéssel, mely az ötödiktől a tizedik tollon mindig szélesbedve mind szebb sárgába, söt gummigutta színbe megy át; az ötödik egész kilencedik evező vége keresztben fehéren szegve, mi a tizediken már hiányzik.

A másodrendű evezők barnásszürkék vagy sötét hamuszínűek, eléfelé sorban mindig sötétvedve egész a feketéig.

A külső zászlójuk végén levő fehér folt a

Färbung.*Typus des alten Männchens:*

Vorderhälfte des Schnabels hornblauschwarz, an der Wurzel weisslichhornfärbig, an den Schneiden rötlich angelaufen; Mundwinkel schwärzlich eingefasst, sein innerer Rand rötlich. Iris rotbraun. Füsse schwarz mit graulichen Einschnitten. Sohlen erdgrau, Krallen schwarz.

Nasendecken, Zügel, ein breiter, über dem Auge sich hinziehender, beim Genick spitzig endender Streif und die Kehle sammetschwarz, letzgenannte am unteren Rande mehr oder weniger durch bräunliche Federränder verwaschen und scharf begrenzt durch einen vom Mundwinkel auslaufenden weissen Streif. Stirn, Kehlsseiten und die Unterschwanzdecken mahagonibraun; die Farbe der Stirne verliert sich allmählich in den Schopf.

Kopf, ganzer Hals bis an den Oberrücken und auf der Oberbrust hin rötlichgrau, welche Farbe nach der Brustmitte hin allmählich lichter werdend in ein Rötlich- oder Gelblichsilbergrau verschmilzt und sich über die Bauchseiten und Schienbeine verbreitet und die schmutzigweissgraue Bauchmitte einschliesst. Oberrücken sanft blaugrau, welche Farbe sich auch an den Flügeldecken verbreitet. Unterrücken, Bürzel und Oberschwanzdecken zart aschgrau.

Die Schwingen erster Ordnung schwarz, etwas lichter fein gesäumt, mit einem scharf abge schnittenen, weissen, meist gelblich eingelassenen Spitzensaum, welcher nach aussen das Ende der ganzen Fahne einnimmt und sich von der 4. bis 10. sehr schön zitronen- oder gummiguttageb färbt. Die Spitze der 5. bis 9. Schwinge weiss in die Quere eingefasst.

Die Schwingen zweiter Ordnung bräunlichgrau oder dunkelashgrau, der Reihe nach stets dunkler werdend bis sie ganz schwarz erscheinen. Die weissen Spitzenflecken der Aussen-

szárnyon keresztbe menő sávot alkot. Ezenfelül a másodrendű evezők 10-től 18-ikig való tollainak gerince végén megvan a pergamentszerű, felül skarlátpiros, alul haragosvörös függelék is.

Az elsőrendű evezők fedőtollai feketék fehérre végződve, ezáltal egy megnyult, a másodrendű evezők keresztcsájának ferdén szembe menő sávot adnak.

A szárny belső tollazata fehérösszürke, gyenge barna lehelettel. A szárny belsejének hegy felőli része selymesen fénylő hamuszürke.

A fark tollai tövükön világos hamuszürkék, hegyök felé lassankint szürkefeketébe sötétedve; a tollak aranysárga hegye igen szép, a feketétől jól elütő szalagot alkot.

A farktollak sárga foltjában olykor finom fekete szárfoltot látni, sőt néha igen apró, skarlátpiros szárfüggelék, vagy gyakrabban ki nem álló piros szárvégfoltot, de mindet csak nagyon vén hímeknél.

A tojó és fiatalabb madarak színezete.

Egészben fakóbb; a torokfolt fénytelenebb fekete s nincs élesen határolva, a pofa tája világosabb, a farkszalag halványabb sárga, vagy éppen csak szemnyesfehér.

Az elsőrendű evezőkön *csak a* halványabban sárga *hosszanti csíkot találni*, de a keresztbe menő fehérét nem. A gerincefüggelékek a farkon teljesen hiányoznak; a szárnyon is kevesebb számmal, kisebbek, sőt teljesen hiányozhatnak is, de nem lehetetlen, hogy ilyeneknél azok csak a költési időben fejlődnek ki.

Minél idősebb a madár:

szárnyán annál szebb és több a függelék, annál nagyobbak evező tollainak fehér és sárga foltjai s annál szebb s élénkebb egész színezete.

Megjegyzések.

A szárny és fark rajzolata rendkívül változó: a hímek majd minden dísz nélküliek, majd meg feltűnően díszítettek; a tojók szárnya olykor nem mutat semmi pirosat, máskor oly pompásan van színezve, mint a legszebb hímeké.

A farkszalagja is majd szélesebb, majd keskenyebb, most fehérén, majd sárgán, kénessárgán, sőt pirosassárgán színezett. Némelyiknek a

fahnen letztgenannter Schwingen bilden einen Querstreif auf dem Flügel. Ausser diesen tragen die Schwingen zweiter Ordnung von der 10. bis 18. auch pergamentartige, oben hochscharlachrote, unten matt karminrote Schaftfortsätze.

Die Decken der Schwingen erster Ordnung schwarz mit weissem Ende, wodurch ein schief laufender, länglicher, lichter Streif entsteht, der jenem, welcher durch die Schwingen zweiter Ordnung entsteht, schief entgegengesetzt ist.

Innere Flügeldecken weisslichgrau, schwach braun angehaucht. Die Spitzenhälfte der Flügelinnenseite seidenartig glänzend, aschgrau.

Die Schwanzfedern an der Wurzel hellaschgrau, nach der Spitze zu allmählich bis ins Grauschwarze übergehend; die Spitzen aller Federn sind sehr schön goldgelb, welche Farbe sich vom Schwarz scharf abscheidet. Auch feine schwarze Schaftstrieche und äusserst feine scharlachrote Anhängsel oder innerliche rote Schaftstrieche kommen am Ende der Schwanzfedern vor, doch nur bei sehr alten Männchen.

Färbung der Jungen und der Weibchen.

Im Allgemeinen düsterer, als die der alten Männchen. Der Kehlfleck matter schwarz, Zügel lichter, die Schwanzbinde lichter gelb, manchmal nur schmutzigweiss. Die Hauptschwingen zeigen nur die lichtergelben Längsstreifen, aber keine weissen Querflecken. Die Anhängsel fehlen am Schwanz gänzlich und auch die am Flügel sind weniger an Zahl, kleiner oder fehlen auch gänzlich; doch ist es möglich, dass bei solchen Individuen dieselben sich erst beim Brüten entwickeln.

Je älter der Vogel ist

desto zahlreicher und schöner sind die Anhängsel der Schwingen, desto grösser auch die weissgelben Flecken der Spitzen derselben, desto schöner die allgemeine Färbung.

Anmerkungen. Die Flügel- und Schwanzzeichnungen variiren ungemein: Männchen bald gar nicht, bald auffallend gezeichnet; Weibchen haben oft gar kein Rot auf den Flügeln, dann wieder ein so schönes, wie die schönsten Männchen. Auch das Schwanzende bald mit breiter, bald mit schmalerer Endbinde; diese bald weiss, bald gelb, schwefelgelb, ja sogar rötlichgelb. Bei mehreren alten Exemplaren

farka hegye pirosan volt szegye s ezen színezet is majd csak egyes farktollakon volt látható, majd az összesen.

Az egész színezet is jelentékeny változásoknak van alávetve. Így az egyik madáron a fekete színezet teljesen hiányzott s a esőr és lábak vörösesek voltak, míg egy az 1847 januárjának 14-én GRINEUS küldötte tojó szép fehérbarna varietást mutatott.

Elterjedése és tartózkodási helyei.

A esontollú madár, mint a magas észak lakója, nyáron át csak az arktikus körön belül található. Innen költözik le a nagy hidegtől és hótól üzetve délibb vidékekre. Európa összes országai között hazánkat is meglátogatja.

Leginkább kedveli az oly erdős helyeket, hol sok a bogyótermő fa és bokor, főképp hol a vörös berkenye (*Sorbus aucuparia*) tenyész.

A sik földeken kóborolva fölkeres minden erdős helyet, ligetet, angolkertet, gyümölcsösöket s ott marad addig, míg csak valami enni valót talál. Így keresi fel például a Margitszigetet Pest-Buda között.

Szükségtől hajtva a legzajosabb helységek közepén fekvő kertekbe is belátogat.

Gyakran található a fenyőrigó (*Turdus pilaris*) társaságában és úgy látszik, evvel együtt vonul is.

LANGSDORF Amerikában az ész. széles. 56-ik foka alatt találta e madarat.

*Életmódja.**

Valamely tájra megérkezve, az egész csapat a legkimagaslóbb fák esűsára telepszik, hogy innen szemlét tartson a környéken. Rövid szünet után leszállva a bokrokra, élelem után néznek, miközben még a földre hullott bogyókat sem engedik veszendőbe menni. Ha esillapult az éhség, újra a fák esűsára gyülekeznek az eszóródott csapat s miután felórára esöndben átengedte magát az emésztésnek, újból elül kezdi az evést.

* Rokosz levele nyomán.

ren waren die äussersten Spitzen der Schwanzfedern rot eingefasst; auch diese Zeichnung kam bald nur an einigen, bald an sämtlichen Schwanzfedern vor.

Auch in der Totalfärbung zeigen sich bedeutende Verschiedenheiten. So fehlte bei einem Exemplare die schwarze Farbe gänzlich; Schnabel und Füsse waren dabei rötlich; ein im Jahre 1847 am 14. Jänner von GRINEUS eingeliefertes Weibchen stellt wiederum eine schöne weissbraune Varietät dar.

Verbreitung und Wohnorte.

Der Seidenschwanz ist Bewohner des hohen Nordens; den Sommer hindurch findet man ihn nur innerhalb des arktischen Kreises. Von dort durch Kälte und hohen Schnee vertrieben, wandert er nach südlicheren Gegenden, wobei er sämtliche Länder Europas, so auch Ungarn, besucht. Er hält sich am liebsten dort auf, wo viele beerentragende Bäume und Büsche stehen, besonders wo *Sorbus aucuparia* wächst.

Auf ihren Streifzügen über Ebenen besucht die Schar alle Gehölze, Auen, englische Anlagen und Baumgärten und verweilt dort so lange, als noch etwas für sie zu fressen da ist.

Durch die Not getrieben, besucht er die Gärten inmitten der belebtesten Ortschaften.

Auch in der Gesellschaft der Wachholderdrosseln hält sich der Seidenschwanz oft auf und scheint auch mit diesen zu ziehen.

In Nordamerika fand ihn LANGSDORF unter der 56. nördl. Breite.

*Lebensart.**

In einer Gegend angekommen, besetzt die ganze Schar die Spitzen der hohen Bäume, um von dort Umschau zu halten; sie gewähren hiebei dem Beobachter ein herrliches Bild. Nach kurzer Weile lassen sie sich auf die Sträucher nieder, um Nahrung zu suchen, wobei sogar die zum Boden gefallenen Beeren aufgeklaut werden. Ist der Hunger gestillt, so vereinigt sich die indessen zerstreute Schar wieder auf einer hohen Baumspitze, verhält sich eine halbe Stunde lang ruhig und gibt sich der Verdauung hin, um dann das Fressen wieder von vorne zu beginnen.

* Nach dem Briefe Rokosz'.

Alig érthető, hogyan tudja e különben oly együgyű madár selymes tollazatát még a boróka sűrű tövisei közt is, hol pedig eleget forgolódik, úgy megóvni a beszennyezéstől és szétkúsátlástól, hogyan képes azt oly épen s tisztán megőrizni!

Tápláléka.

Tápláléka bogyóból és más apróbb gyümölcsféléből áll, mit a legkülönfélébb bokor- és fannemek nyújtanak neki, mint a: *vörös berkenye* (*Sorbus aucuparia*); a *Sorbus torminalis* és *aria*; *galagonya* (*Crataegus oxyacantha*), *bodza* (*Sambucus*), *boróka fenyő* (*Juniperus communis*), a *vadrózsa* (*Rosa canina*), a *feketé és vörös áfonya* (*Vaccinium myrtillus* et *vitis idea*), végre az *ostorménfa* (*Viburnum lantana*) s a *kányafa* (*Viburnum opulus*).

Megeszi az *égerfa* (*Alnus*) magját is, de mégis legszívesebben a *fagyal* (*Ligustrum vulgare*) bogyóját. Csak mikor ez már fogyatékn van, akkor veti magát a *vadrózsa* bogyójára, s ha ez is kevesbedik, keresi fel a *borókafenyőt*. Eljár a *tölgyes erdőbe* is a *lépbogyó* (*Viscum album* termése) után keresgélni.

Igen sok táplálékra van szüksége: egy ily madár begyében 32 bogyót találtam, s egy másnak gyomrában még a *tühegyes borókalevelek* is benn voltak anélkül, hogy a madárnak ártottak volna.

Azt mondják: szép testben szép lélek lakozik. Itt mintha e törvény sántikalna, mert ez esetben egy pompás test egyebet sem tud mint enni és újra csak enni!

Hangja, éneke.

Hívó hangja halk, mintha így szólna: *szi—szirrrri—rie!* *sziszirri!* vagy *criiiii—criii!* ezt a *cerr—cerr* előzi meg, mely a hosszúfarkú *czinke* (*Orites caulatus*) hívásához nagyon hasonló. Hívása kellemes hangú s napjában többször hallik.

Énekére vonatkozólag azt beszélték a *biliniek*, hogy az 1845 márcziusán a kertekbe csapatosan látogató csonttollú madarakat a *sárga rigó* módjára szépen flótázó hangon hallották énekelni, pedig gyakran.

Es ist mir fast unbegreiflich, wie dieser sonst so einfältige Vogel im Stande ist, seine seidenweiche Befiederung auch in dem dichtesten Gewirr der Wachholdernadeln, woselbst er sich doch viel bewegt, vor Verunreinigung und Zerzaustwerden zu beschützen!

Nahrung.

Sie besteht aus Beeren und kleinen Früchten, welche ihm von den verschiedensten Sträuchern und Baumgattungen dargeboten werden. So z. B. die Früchte von *Sorbus aucuparia*, *torminalis* und *aria*; *Crataegus oxyacantha*; *Sambucus*, *Juniperus communis*, *Rosa canina*, *Vaccinium myrtillus* und *vitis idea*, endlich *Viburnum lantana* und *opulus*.

Auch die Erlensamen werden angenommen, doch am liebsten werden die Beeren von *Ligustrum vulgare* verzehrt. Nur wenn die letzteren schon ausgegangen sind, wird die Frucht von *Rosa canina* aufgesucht; ist auch diese nicht mehr zu finden, dann erst sucht der Seidenschwanz seinen Hunger auf den *Juniperus*-Sträuchern zu stillen.

Er besucht auch wohl die Eichenwälder, um zu der Frucht des *Viscum album* zu gelangen. Er braucht sehr viel Nahrung: bei einem Exemplar zeigte der Magen- und Kropfinhalt 32 Stück Beeren, und bei einem anderen wurden sogar die *nadelspitzen Wachholderbaumblätter* im Magen gefunden, ohne dass der Vogel davon Schaden erlitten hätte.

Man sagt: in einem schönen Leibe wohne auch eine schöne Seele; hier ist die Natur gestolpert, denn in diesem Falle ist ein herrlicher Leib zu nichts als zum Fressen fähig!

Stimme, Gesang.

Der ganz leise Ruflaut tönt wie: *si—sirrrri—rie!* *sisirrirri!* Des Gesanges bezüglich erzählte man mir zu *Bilin*, dass man im März 1845 von den *dazumal häufig erschienenen Seidenschwänzen*, die die Gärten besuchten, einen dem des *Pirols* (*Oriolus*) ganz ähnlichen, *schönflötenden Gesang* recht häufig gehört habe. (?)

Möglich, dass ein anderer Vogel sich auf demselben Baume hören liess.

Die Stimme der in der Gefangenschaft gehaltenen ist ein «*criiii—crii*» auf «*cerr—cerr*», hat die grösste Ähnlichkeit mit der Stimme der

De meglehet, hogy valami más madár is ült egyazon fán s az hallatta dalát.

Érkezése, tartózkodása, távozása.

Mint már említve volt, hazánkat e madár csak a sarkköri tájak zord telétől üzetve látogatja meg. Költöző ugyan, de nem szabályosan vonuló, inkább csak kóborol hol nyugat, hol kelet, hol dél irányában.

Rendesen — mint többi északi vendégünk — más utat vesz visszatértében mint a melyen jött, mert ilyenén több eledelt talál. Innen van, hogy nem minden télen látható mindenütt s egyszer ősszel, másszor tavasszal, hol itt, hol ott bukkanhatni rá.

Ha északi vidékeken elég bogyót talál a telelésre, úgy lejobb nem is jó. Rendesen *november végén érkezik s márczius közepéig*, vagy ha a tél hosszasabban tart, április elejéig nem *vonul visszafelé*.

Ritka ez utóbbi eset, s eskakis ha utótél következik, mint volt 1844-ben.

Koronként való megjelenéséből a nép háborút, döghalált, drágaságot s más effélet jósol.

Álljanak itt sorrendben mindazon vonulási adatok, melyek a esontollú madárnak hazánkban való tartózkodására világot vetnek, kezdve a legkorábbi őszi adatoktól a legkésőbbi tavasziakig*:

* A táblázatbeli sorozat igazolja PETÉNYI állítását az *Ampelis*-nek Magyarországon való tartózkodását illetőleg, amennyiben a legtöbb adat november és márczius közé esik, míg az 1844-iki áprilisi adatok az utótélre vonatkozó nézetének helyessége mellett szólnak.

Hogy a rendkívül kései 1844-iki júniusi adat nem tévedés szüleménye, bizonyítja maga PETÉNYI, midőn a FELDEGG-féle gyűjteményre utal, a melyben a kérdéses madár található. Nem lehetetlen azonban, hogy régebbi sebesülés tartotta vissza ezt az egy madarat oly sokáig.

Schwanzmeise, tönt angenehm und wird des Tages öfters gehört.

Ankunft, Aufenthalt, Wegzug.

Wie schon erwähnt, besuchen diese Vögel unser Vaterland nur dann, wenn sie die Strenge des circumpolaren Winters dazu zwingt. Obwohl Wandervogel, haben sie doch keinen regelmässigen Zug und sind eher Landstreicher zu nennen, die bald nach Westen, bald nach Süden oder Osten herumschweifen.

Wie auch andere unserer nordischen Vogelgäste, schlagen auch die Seidenschwänze zum Rückzug stets einen anderen Weg ein, da sie auf diesem mehr Nahrung finden. Das mag die Ursache sein, dass sie nicht in jedem Winter überall zu sehen sind und einmal im Herbst, ein andermal im Frühjahr, bald da, bald dort auftauchen.

Aus ihrer zeitweisen Erscheinung prophezeit das Volk einen Krieg, eine Pest, Hungersnot und ähnliche Unglücksfälle.

Finden sie in nördlicheren Gegenden genügend Beeren zum Überwintern, so ziehen sie nicht mehr weiter nach Süden herab.

Der Rückzug dauert gewöhnlich von Ende November bis Mitte März, oder, falls der Winter weiter ausharrt, bis Anfang April. Es kommt aber doch selten vor, dass man sie noch im April bei uns findet, nämlich nur dann, wenn ein Nachwinter eintritt, wie das im Jahre 1844 der Fall war.

Nun möge die Reihe jener Daten folgen, welche auf den Aufenthalt des Seidenschwanzes in Ungarn ein Licht werfen, von den frühesten Ankunftsdaten an bis zu den spätesten Frühlingsdaten.*

* Die Datenreihe in der Tabelle beweist die Richtigkeit der Behauptung PETÉNYI's den Aufenthalt des Seidenschwanzes in Ungarn betreffend, da die meisten Daten zwischen November und März fallen, während die Aprildaten des Jahres 1844 für die Richtigkeit seiner Ansicht den Nachwinter betreffend sprechen. Das auffallend späte Datum vom Juni 1844 wird sich auch wohl nicht auf einen Irrtum gründen, da doch PETÉNYI selbst auf die Feldegg'sche Sammlung hinweist, wo der betreffende Vogel zu finden ist. Immerhin bleibt es aber möglich, dass eine frühere Verwundung den Vogel so lange zurückgehalten hat

Hónap. Monat.	Nap — Tag.	Év — Jahr.	Helység, vidék — Ortschaft, Gegend.	Jegyzet — Bemerkungen.
Október	24	1831	Ostroluka	
November	—	1843	Majna	
"	közepé — Mitte	—	Cmarova	
"	vége felé	1849	Buda	
"	gegen Ende	—	Lípes	nagy csapatok — grosse Schaaren.
Deczember	27	—		
"	1	1847	Zólyom	roppant számmal — ungemein häufig.
"	2	1847	Práskova	esapatosan — scharweise.
"	—	1845	Mostenicz	sok — viele.
"	második fele	1847	Buda	több darab — mehrere Stücke.
"	zweite Hälfte	1844	Besztereze	igen sok — sehr viele.
"	26	1845	Bossacz	
"	vége felé	1845		
"	gegen Ende			
Január	eleje — Anfang	1851	Pest	egy darab — ein Stück.
"	13	1835	Práskova	kis csapat — kleine Schaar.
"	14	1847	Zólyom	
"	közepé — Mitte	1850	Rof. (Tisza R. ?)	
"	24	1831	Ostroluka	
"	vége — Ende	1844	Bossacz	roppant számban — ungemein häufig
"	"	"	Sohler Herrengrund	" "
"	"	"	Mostenicz	" "
"	"	"	Szepesség	" "
"	"	"	Rof.	" "
Február	közepé — Mitte	1850	Rof.	
"	—	1835	Zólyom	számos — zahlreich.
"	—	1831	Trencsén	
"	28	1844	Zólyom	igen számosan — sehr häufig.
Márczius	—	1845	Bilin	számos — häufig.
"	vége — Ende	1850	Nagy-Kovácsi	
Április	—	1850	Nagy-Kovácsi	
"	20	1834	Kosóc	igen sok — sehr viel.
"	vége — Ende	1844	Besztereze	
Junius	—	1844	Éger	Feldegg-féle gyűjteményben. In der Feldegg'schen Sammlung.

erős utótel —
starker Nachwinter.

Fogságban való viselkedése.

A fogságot igen könnyen veszi, rögtön megszélidül s már az első napon kézből eszik. Csendes, megférő természetű s csak ha éhség bántja, lesz irigykedővé; ha jól tartják, nem is próbálja a szabadulást.

Minden evés után iszik egyet, azután nyugalomra tér, kissé felborzolja a tollát s rövid idő 18—30 perc múlva már kiadja szemetjét. Tisztaságát eléggé megőrzi, ápolójával csakhamar megismerkedik. Bóbitáját rendszeren le-

* Rokosz levele nyomán.

Benahmen in der Gefangenschaft.*

Die Gefangenschaft erträgt der Seidenschwanz sehr leicht, ist sofort zutraulich und nimmt schon am ersten Tage das Futter aus der Hand. Er ist ruhig und ziemlich verträglich; nur wenn ihn der Hunger plagt, wird er neidisch; bei genügender Nahrung macht er gar keinen Fluchtversuch. Nach jedem Frasse trinkt er, dann geht er zur Ruhe und bläst das Gefieder etwas auf, um nach kurzer Zeit — 18—30 Minuten — den Unrat abzugeben. Er ist genügend reinlich und erkennt den Pfleger bald. Der Federbusch

* Nach dem Briefe Rokosz'.

esapva hordja, csak ingerült állapotban vagy tollászkodás közben emeli fel.

Szeret fürödni is, homokot vagy földet nem szed föl, de a szemetet lerágiesálja az ülökéről.

A mi az ételmezt illeti, eleinte, egyéb nem lévén, borókabogyót és fehér kenyeret adtam elébe, de ez nem ízlett neki, míg utóbb a főtt marhahusból sárgarépából, s zsemlyéből álló elegyételt igen szívesen ette s mellette mindvégig vidám és egészséges maradt.

Azonkívül megette a következő gyümölcsfélét is, mint: eseresznyót — melyet majd egészben, majd két részben mint a husát és magját nyelte le — a meggyet, ribizkét, egress, áfonyát, málnát, fekete szedret, az epret és bodzát, továbbá mindenféle erdei gyümölcsöt, végre az érett szilvát, a vadberkenyét, csak a «Sviba» (kökény) nem ízlett neki. Mindezeket kívül fehér kenyeret is kapott, a melyet nagyon kedvelt.

Rovarfével is tettem kísérleteket ily eredménynyel: a lisztférget szívesen falja, míg a sima, zöld, vagy szőrös hernyóra nem is hederint; fogyasztgat néhány repülő bogárfélét s a legyet röptében nagy ügyesen kapja el; a szárnyatlan hangyát kevésbé, a repülőt már inkább, de legszívesebben a bábját eszi, a cserebogárfélét s a csimazza épen nem, más kukacféle is alig kell neki. Lepke sem ízlett neki, de annál jobban a túró és édes sajtneműk.

Emésztése jó és gyors, napjában igen sok ételre van szüksége. A mint a 20 esipkebogyót eléjük tettem, oda ugrottak madaraim s felkapva a bogyót megnyomták egy kiesít, hogy egészbe lenyelhessék s 18–30 perc múlva már kijött a gyümölcs salakja! A táplálékot félig emésztve adja ki; a magvak épen maradnak, minél fogva a esont tollúmadár alkalmas arra, hogy a neki ételmezt adó bokorfélét maga is terjeszse.

Párosult esontollú madaraim is voltak már, hordták is a fészkekhez valót, de a tojás lerakásáig nem jutottak, bár lehetőleg jól ápoltam s nyáron a bántó nap melegétől is megóvtam őket.

Az egyik kiszabadulva is csakhamar visszatért, «errrr-errrr» hangon hívogatva leült társai kalitkájára, hol pusztá kézzel fogtam meg.

wird meist niedergelegt, nur in der Erregung und beim Putzen des Gefieders wird er aufgestellt.

Er badet sehr gerne; Sand und Erde nimmt er nicht auf, sondern frisst den Unrat von den Sitzhölzern. Was das Futter anbelangt, gab ich meinen Vögeln anfangs nur Wachholderbeeren und weisses Brod, doch wollten sie dasselbe nicht anrühren, frassen aber das Mischfutter, mit welchem ich Versuche machte und welches aus gekochtem Rindfleisch, Möhren und Semmeln bestand, sehr gerne, und blieben dabei stets munter und gesund. Ausserdem frassen sie folgende Früchte: Kirschen, — welche sie bald im Ganzen, bald in zwei Teilen, zuerst das Fleisch, dann den Kern verschluckten, — Weichseln, Ribeseln, Stachel-, Heidel- und Himbeeren, schwarze Maulbeeren, Erdbeeren, Hohlhunder- und noch viele Waldbeeren, reife Zwetschken und Eberesehen; nur «Sviba» (Schlehen) frassen sie schlecht oder gar nicht. Neben allen diesen bekamen sie noch weisses Brod, was sie sehr gerne frassen. Mit Insekten machte ich folgende Proben: Mehlwürmer fressen sie gerne, grüne glatte, oder behaarte Raupen rühren sie gar nicht an. Sie verzehren aber einige geflügelte Insekten; Fliegen fangen sie geschickt auch im Fluge weg. Ameisen fressen sie wenig, die geflügelten mehr, jedoch Ameiseneier gerne, Maikäferarten und Engerlinge gar keine, Würmer wenige. Schmetterlinge frassen sie nicht, desto lieber nahmen sie aber Topfen und süssen Käse an.

Die Verdauung ist in der Gefangenschaft gut und schnell; diese Vögel brauchen eine Menge Nahrung täglich. Als ihnen 20 Rosenbeeren vorgelegt wurden, sprangen die Vögel hinzu, fassten je eine Beere, drückten sie ein wenig und schluckten sie ganz hinab; nach 18–30 Minuten kamen schon die Exeremente der Frucht hervor. Die Nahrung ist halb verdaut, die Kerne unversehrt, der Vogel daher geeignet, die Nahrungsgesträuche zu verbreiten.

Ich hatte auch gepaarte Seidenschwänze im Käfige, die schon Baumaterialien zusammenschleppten, doch brachten sie es nicht zu Eiern, obwohl sie sehr gut gepflegt und im Sommer auch vor der ihnen lästigen Sommerhitze geschützt wurden.

Einst entfloß mir einer, kam aber bald zurück, setzte sich mit dem Locktone «errr—errrr» auf den Käfig seiner Kameraden und liess sich dabei mit der Hand ergreifen.

Élősködő férget sohasem láttam rajtok.

Négyet már fél évig tartottam kalitkában, midőn kettő hirtelen kimult a nélkül, hogy tudnám mitől?

Fogásának módja.

Rendesen hurokkal és lépvesszővel fogdoszák s minthogy igen együgyű, nagyon könnyen és nagy számmal esik fogságba.

Schmarotzer bemerkte ich keine.

Vier Stücke hatte ich schon ein halbes Jahr hindurch in meinem Besitz, als plötzlich zwei davon umkamen, ohne dass die Ursache davon mir bekannt wurde.

Fang.

Gefangen werden sie mit Schlingen und Vogelleim wegen ihrer Einfältigkeit sehr leicht, daher oft in grosser Menge.

A madárvonulás Magyarországon az 1897. év tavaszán.

(*A Magyar Ornithologiai Központ IV. évi jelentése.*)

Feldolgozta GAAL GASTON.

Der Vogelzug in Ungarn während des Frühjahres 1897.

(*IV. Jahresbericht der Ungarischen Ornithologischen Centrale.*)

Bearbeitet von GASTON von GAAL.

A Magy. Orn. Központ mélyen tisztelt főnökének szives megbízása folytán most negyedik ízben van szerencsém Magyarország madárvonulási adatait — ez alkalommal az 1897. év tavaszára vonatkozókat — összeállítva közrebocsátani.

Miután azok az alapelvek, a melyek szerint a feldolgozás foganatosítandó, úgysis már több ízben is publikálva lettek, s a dolog fejlődésével szükségesnek mutatkozó változtatások s esetleges újítások az előző évi jelentésekben úgysis minden egyes esetben megemlítették — nehogy szükség nélkül ismétlésekbe essem (a mi ilyen természetű, t. i. rendes szabályokhoz alkalmazkodó feldolgozásoknál másként elkerülhető nem lenne) egyszerűen hivatkozom az Aquila I—IV. előző évfolyamaira, s most csak röviden azt tartom szükségesnek kijelenteni, hogy az 1896. évig bezárólag kifejtett alapelvekhez a feldolgozásnál az idén is tölem telhetőleg alkalmazkodni iparkodtam.

S ezzel azután minden további commentár nélkül a M. O. K. szivessége által rendelkezésemre bocsátott vonulási anyag kritikai összeállítására térek át.

Zum viertenmale habe ich die Ehre Ungarns Vogelzugsmaterial, welches mir durch die wiederholte Güte des sehr geehrten Chefs der Ung. Orn. Centrale anvertraut wurde, — u. z. jetzt pro 1897 — zusammengestellt zu publicieren.

Nachdem jene Grundprincipien, nach welchen die Bearbeitung zu vollziehen ist, die Centrale schon öfters publiciert hat, jene Modificationen aber, welche durch die Fortentwicklung der Frage sich als nothwendig erwiesen haben, von Fall zu Fall stets erwähnt wurden, berufe ich mich einfach um Wiederholungen zu vermeiden (was sonst bei Bearbeitungen, welche an gewisse, festgesetzte Regeln gebunden sind, zu umgehen ganz unmöglich wäre) auf die vorher erschienenen I—IV. Jahrgänge der *Aquila*, und erkläre ich hier nur so viel, dass ich nach Kräften bemüht war, mich bei der Bearbeitung auch heuer streng an die bis zum Jahre 1896 festgesetzten und publicierten Grundprincipien zu halten.

Mit der Erklärung schreite ich nun ohne jedweden weiteren Commentar an die kritische Zusammenstellung und Vergleichung des mir durch die Güte der U. O. C. anvertrauten Frühjahrszugsmaterials.

Az 1897. évi megfigyelők névsora :

Bikkessy Guido — rend. megf. — Magyar-Óvár.
 Boroskay János — rend. megf. — Zólyom.
 Buda Ádám — lev. tag. — Réa.
 Chernel István — lev. tag. — Kőszeg.
 Csató János — tiszt. tag. — Nagy-Enyed.
 Czynk Ede — lev. tag. — Fogaras.
 Dörner István ifj. — priv. megf. — Bocsár.
 Erdőhatóságok, magy. kir. — több száz állomás.
 Ertl Gusztáv — lev. tag. — Liptó-Ujvár.
 Fászl István — lev. tag. — Sopron.
 Földes János — lev. tag. — Német-Palánka.
 Forgách Károly gróf — tiszt. tag. — Ghymes.
 Gaal Gaston — lev. tag. — Boglár.
 Greisiger Mihály dr. — lev. tag. — Szepes-Béla.
 Gretzmacher Gyula — lev. tag. — Selmezbánya.
 Hauer Béla — rend. megf. — Kis-Harta.
 Havlicek József — rend. megf. — Kupinovo.
 Hegyfoky Kabos — tiszt. tag. — Túrkeve.
 Kocyan Antal — lev. tag. — Zuberecz.
 Kosztka László — rend. megf. — Izsák.
 Kunszt Károly — lev. tag. — Cs.-Somorja.
 Linder Károly — priv. megf. — Kolozsvár.
 Medreczky István — lev. tag. — Ungvár.
 Menestorfer Gusztáv — rend. megf. — Temes-Kubin.
 Mikolacsek György — priv. megf. — Fazekas-Dencs.
 Pfennigberger József — lev. tag. — Bélye.
 Povázsay Máté — priv. megf. — Eperjes.
 Reman József — priv. megf. — Szany.
 Schenk Henrik — priv. megf. — Ó-Verbász.
 Schenk Jakab — rend. megf. — Kolozsvár.
 Schuch Mihály — rend. megf. — Uj-Bessenyő.
 Stettner Markó — rend. megf. — Felső-Lövő.
 Szabó György — priv. megf. — Jánosháza.
 Szláv Kornél — priv. megf. — Ujvidék.
 Szüts Béla — rend. megf. — Tavarna.
 Tóth Mihály dr. — rend. megfigyelő — Nagy-Várad.

Ungarns Beobachter im Jahre 1897.

Bikkessy, Guido von, — ord. Beob. in — Magyar-Óvár.
 Boroskay, Johann von, — ord. Beob. in — Zólyom.
 Buda, Ádám von, — corr. Mtgd. in — Réa.
 Chernel, Stefan von, — corr. Mtgd. in — Kőszeg.
 Csató, Johann von, — Ehren-Mtgd. in — Nagy-Enyed.
 Czynk, Eduard von, — corr. Mtgd. in — Fogaras.
 Dörner, Stefan jun. — priv. Beob. in — Bocsár.
 Kön. ung. Forstbehörden — mit einigen hundert Stationen.
 Ertl, Gustav — corr. Mtgd. in — Liptó-Ujvár.
 Fászl, Stefan hchw. — corr. Mtgd. in — Sopron.
 Földes, Johann — corr. Mtgd. in — Német-Palánka.
 Forgách, Karl Graf — Ehren-Mtgd. in — Ghymes.
 Gaal, Gaston von, — corr. Mtgd. in — Boglár.
 Greisiger, Michael Dr. — corr. Mtgd. in — Szepes-Béla.
 Gretzmacher, Julius — corr. Mtgd. in — Selmezbánya.
 Hauer, Béla von, — ord. Beob. in — Kis-Harta.
 Havlicek, Josef — ord. Beob. in — Kupinovo.
 Hegyfoky, Kabos hchw. — Ehren-Mtgd. in — Túrkeve.
 Kocyan, Anton von, — corr. Mtgd. in — Zuberecz.
 Kosztka, Ladislaus von, — ord. Beob. in — Izsák.
 Kunszt, Karl — corr. Mtgd. in — Cs.-Somorja.
 Linder, Karl — priv. Beob. in — Kolozsvár.
 Medreczky, Stefan von, — corr. Mtgd. in — Ungvár.
 Menestorfer, Gustav — ord. Beob. in — Temes-Kubin.
 Mikolacsek, Georg — priv. Beob. in — Fazekas-Dencs.
 Pfennigberger, Josef — corr. Mtgd. in — Bélye.
 Povázsay, Matheus — priv. Beob. in — Eperjes.
 Reman, Josef — priv. Beob. in — Szany.
 Schenk, Heinrich — priv. Beob. in — Ó-Verbász.
 Schenk, Jakob — ord. Beob. in — Kolozsvár.
 Schuch, Michael — ord. Beob. in — Uj-Bessenyő.
 Stettner, Marco — ord. Beob. in — Felső-Lövő.
 Szabó, Georg — priv. Beob. in — Jánosháza.
 Szláv, Cornel von, — priv. Beob. in — Ujvidék.
 Szüts, Béla von, — ord. Beob. in — Tavarna.
 Tóth, Michael Dr. — ord. Beob. in — Nagy-Várad.

Vadászlap — több madárfajról — sok állomás.	Vadászlap (Jagdzeitung) — über mehrere Arten von vielen Stationen.
Wachenhusen Antal — lev. tag. — Arad.	Wachenhusen, Anton von, — corr. Mtgd. in Arad.
Wellibil Károly — priv. megf. — Gács.	Wellibil, Karl — ord. Beob. in — Gács.
Wokrzál Tódor — priv. megf. — Maros-Vécs.	Wokrzál, Theodor — ord. Beob. in — Maros-Vécs.

A magyarországi új megfigyelő állomások jegyzéke az 1897. év tavaszán.*

Ungarns neue Beobachtungsstationen im Frühjahre d. J. 1897.*

XLIVa. zóna. — XLIVa. Zone.

A 44°30'—45° é. sz. között. — Zwischen 44°30'—45° N. B.

Uj állomás nincs. — Neue Stationen sind nicht errichtet worden.

XLV. zóna. — XLV. Zone.

A 45°—45°30' é. sz. között. — Zwischen 45°—45°30' N. B.

Fiume	3—65 m.	45°19'35'' É. sz. (N. B.) 32°6'28'' K. h. (Ö. L.)	Com. Fiume.
Vukovár	101 m.	45°21'— 36°40'12''	“ “ “ Szerém.
Gyér	81 m.	45°24'21'' 38°39'38''	“ “ “ Torontál.
Gilád	83 m.	45°28'16'' 38°48'18''	“ “ “ Temes.
Retyezát {hegy} {Berg}	2151 m.	45°20'30'' 40°28'—	“ “ “ Hunyad.
Malomviz	490 m.	45°29'45'' 40°31'30''	“ “ “ “
Nagy-Baár	456—615 m.	45°28'— 40°50'10''	“ “ “ “

XLVa. zóna. — XLVa. Zone.

A 45°30'—46° é. sz. között. — Zwischen 45°30'—46° N. B.

Ivanovopolje	177 m.	45°35'— É. sz. (N. B.) 34°47'45'' K. h. (Ö. L.)	Com. Pozsega.
Detkovác	106 m.	45°53'38'' 35°15'5''	“ “ “ Verőcze.
Sikota	106 m.	45°59'5'' 35°25'30''	“ “ “ Somogy.
Dantova	96 m.	45°59'50'' 36°35'—	“ “ “ Bács-Bodrog.
Kolluth	90 m.	45°53'31'' 35°35'45''	“ “ “ “

* A többi állomást lásd az 1895. és 1896. évi jelentésben. — Die übrigen Stationen siehe im Jahresberichte 1895 und 1896.

Monostorszeg:	86 m.	45°51'14" 36°36'22"	É. sz. (N. B.) K. h. (Ö. L.)	Com. Bács-Bodrog.
Temesvár	91 m.	45°45'30" 38°55' 3"	" " "	Temes.
Alkenyér	204—410 m.	45°56'34" 41° — 18"	" " "	Hunyad.
Páró	439—554 m.	45°50'52" 42°51'31"	" " "	Fogarás.
Persány	495 m.	45°47'— 42°52'38"	" " "	" "
Zernest	722 m.	45°33'23" 42°59'18"	" " "	" "
Bareza-Ujfalv	530 m.	45°46'29" 43°10' 9"	" " "	Brassó.
Hosszúfalv	691 m.	45°36'40" 43°23'50"	" " "	" "

XLVI. zóna. — XLVI. Zone.

A 46 —46°30' é. sz. között. Zwischen 46° 46°30' N. B.

Iháros-Berény	215 m.	46°21'57" 34°46'44"	É. sz. (N. B.) K. h. (Ö. L.)	Com. Somogy.
Berzenceze	140 m.	46°12'25" 34°49'—	" " "	" "
Szenta	150 m.	46°15'19" 34°50' 3"	" " "	" "
Fazekas-Dencs	142 m.	46°23'22" 34°51'20"	" " "	" "
Vrászló-Pathihid	156 m.	46°26'— 34°53'—	" " "	" "
Babócsa	123 m.	46° 2'32" 35°— 50"	" " "	" "
Rinya-Szentkirály	130 m.	46° 9'12" 35° 3'40"	" " "	" "
Csokonya	140 m.	46° 4'22" 35° 6'37"	" " "	" "
Lábod	148 m.	46°12'25" 35° 7' 7"	" " "	" "
Vaszar	153—250 m.	46°16'29" 35°52'53"	" " "	Baranya.
Mánfa	203—403 m.	46° 9'42" 35°54'34"	" " "	" "
Baranya-Szaboles	236—325 m.	46° 6'45" 35°56'28"	" " "	" "
Baracska	94 m.	46° 2'33" 36°34'16"	" " "	Bács-Bodrog.
Kerek	108 m.	46°20'11" 39°15'41"	" " "	Arad.
Világos	103—496 m.	46°15'55" 39°18'20"	" " "	" "
Odvos	231—615 m.	46° 6'39" 39°29' 8"	" " "	" "

Szkerisoró	1385 m.	46°29'58'' 41° 3'—	É. sz. (N. B.) K. h. (Ö. L.)	Com. Torda-Aranyos.
Toroczkó	544 m.	46°27'12'' 41°14'21''	" " " "	" "
Taploca	673 m.	46°22'45'' 43°28'20''	" " " "	Csik.
Csik-Szentlélek	941 m.	46°21'— 43°31'—	" " " "	" "
Bükszád	713—1119 m.	46° 5'53'' 43°32'44''	" " " "	Háromszék.

XLVIa. zóna. — XLVIa. Zone.

A 46°30' —47°. é. sz. között. — Zwischen 46°30' 47° N. B.

Pórszombat	189 m.	46°43'50'' 34°14'30''	É. sz. (N. B.) K. h. (Ö. L.)	Com. Zala.
Szöke-Denes	117 m.	46°33'35'' 34°55'—	" " " "	Somogy.
Vörs	61 m.	46°39'45'' 34°56'—	" " " "	" "
Csákány	130 m.	46°32'20'' 34°56'23''	" " " "	" "
Sümeg	182 m.	46°58'51'' 34°56'48''	" " " "	Zala.
Balaton-Keresztúr	120 m.	46°41'40'' 35° 2'15''	" " " "	Somogy.
Marczali	129 m.	46°34'43'' 35° 4'55''	" " " "	" "
Boglár	113 m.	46°46'51'' 35°19'37''	" " " "	" "
Túr	141—292 m.	46°42'20'' 35°26'—	" " " "	" "
Szemes	188—276 m.	46°48'15'' 35°26'20''	" " " "	" "
Visz	130—281 m.	46°43'30'' 35°26'50''	" " " "	" "
Nagy-Dorog	99—141 m.	46°37'50'' 36°19'25''	" " " "	Tolna.
Paks	94—181 m.	46°37'39'' 36°32' 3''	" " " "	" "
Izsák	106 m.	46°48' 4'' 37°10'40''	" " " "	" "
Békés-Csaba	90 m.	46°41' 2'' 38°45'46''	" " " "	Békés.
Sarkad-Remete	93 m.	46°42'20'' 38°58'50''	" " " "	Bihar.
Barakony	103 m.	46°38' 9'' 39°30'41''	" " " "	Arad.
Gujpu *	1200 m.	{ Lásd } { Siehe }	Magura	" Kolozs.

* Magura község határában fekszik. — Liegt im Hotter der Gemeinde Magura.

Szentmihálytelke	418—582 m.	46° 54' 10'' 41° 5' 21''	É. sz. (N. B.) K. h. (Ö. L.)	Com. Kolozs.
Hójai erdő {Középl} {Mittel}	400 m.	46° 46' 15'' 41° 12' 20''	" "	" "
Borév	400—700 m.	46° 30' 15'' 41° 16' 13''	" "	Torda-Aranyos.
Szamosfalva	319—349 m.	46° 47' 6'' 41° 19' 30''	" "	Kolozs.
Czege	300—429 m.	46° 56' 34'' 41° 43' 14''	" "	Szolnok-Doboka.
Maros-Vásárhely	316 m.	46° 32' 40'' 42° 14' —	" "	Maros-Torda.
Magyar-Régen	400 m.	46° 47' 12'' 42° 21' 50''	" "	" "
Székes	399—472 m.	46° 31' 13'' 42° 22' 24''	" "	" "
Maros-Vécs	388—585 m.	46° 51' 30'' 42° 25' 40''	" "	" "
Laposnya	813 m.	46° 46' 25'' 42° 53' —	" "	" "

XLVII. zóna. — XLVII. Zone.

A 47° 47°30' é. sz. között. — Zwischen 47°—47°30' N. B.

Felső-Eőr	317 m.	47° 2' 40'' 33° 52' 39''	É. sz. (N. B.) K. h. (Ö. L.)	Com. Vas.
Ság	160 m.	47° 25' 30'' 34° 30' 30''	" "	Sopron.
Felső-Káld	169 m.	47° 9' 50'' 34° 42' 40''	" "	Zala.
Jánosháza	149 m.	47° 7' 30'' 34° 50' —	" "	Vas.
Szany	124 m.	47° 27' 45'' 34° 58' 10''	" "	Sopron.
Bakony * (Zircz)	200 m.	47° 15' 48'' 35° 32' 30''	" "	Veszprém.
Csákvár	136—266 m.	47° 23' 38'' 36° 7' 35''	" "	Székesfehérv.
Budai hegyek {Középl} {Mittel}	150 m.	47° 30' — 36° 43' —	" "	Pest.
Pa.-Szentkirály	174—222 m.	47° 31' 25'' 37° 9' 45''	" "	" "
Alberti-Irsa	129 m.	47° 15' 20'' 37° 16' 30''	" "	" "
Martfű	87 m.	47° — 30'' 37° 59' 25''	" "	J.-N.-K.-Szolnok.
Mező-Telegd	174 m.	47° 4' 25'' 39° 51' 30''	" "	Bihar.
Felső-Derna	174—240 m.	47° 12' 21'' 39° 58' 8''	" "	" "

* Középerértékül Zircz-et véve. — Als Mittelwerth Zircz angenommen.

Szilágy-Nagyfalu	213—316 m.	47°11'52'' 40°22' 8''	É. sz. (N. B.) K. h. (Ö. L.)	Com. Szilágy.
Szilágy-Somlyó	231 m.	47°14'— 40°28'—	" " " "	"
Zsibó	198—422 m.	47°15'41'' 40°55'22''	" " " "	"
Szuplai	604 m.	47°26'13'' 41 55'42''	" " " "	Besztercze-Naszód.
Hordó	340 m.	47°21'52'' 42° 3'33''	" " " "	"
Simontelke	340 m.	47° 4'— 42°10'—	" " " "	"
Párva	864 m.	47°23'46'' 42°12'33''	" " " "	"
Földra	378 m.	47°16'39'' 42°15'47''	" " " "	"
Orosz-Borgó	440 m.	47 11'47'' 42°18'38''	" " " "	"
Romuli	720 m.	47°15' 2'' 42°19'33''	" " " "	"
Borgó-Besztercze	584—801 m.	47°12'34'' 42°25'50''	" " " "	"

XLVIIa. zóna. — XLVIIa. Zone.

A 47°30'—48° é. sz. között. — Zwischen 47°30'—48° N. B.

Kismarton	180 m.	47°50'45'' 34°11'29''	É. sz. (N. B.) K. h. (Ö. L.)	Com. Sopron.
Langató	240 m.	47°30'26'' 34°13' 3''	" " " "	"
Medgyes	118 m.	47°45'15'' 34°20' 4''	" " " "	"
Mihályi	128 m.	47°30' 8'' 34°45'46''	" " " "	"
Ó- } Új- } Mocs	109 m.	47°45'30'' 36° 4'40''	" " " "	Esztergom.
Pilis-Maróth	157 m.	47°47'10'' 36°32'35''	" " " "	"
Pomáz	113—311 m.	47°39'— 36°41'18''	" " " "	Pest.
Leányfalu	105—557 m.	47°43'31'' 36°45'17''	" " " "	"
Gödöllő	190—246 m.	47°36'— 37° 1'—	" " " "	"
Buják	194—337 m.	47°53' 2'' 37°12'30''	" " " "	Nógrád.
Pa.-Lőrincz	132—216 m.	47°44'31'' 37°20'42''	" " " "	"
Jászberény	100 m.	47°30'18'' 37°34'15''	" " " "	J.-N.-K.-Szolnok.
Sírok	174 m.	47°56'— 37°51'55''	" " " "	Heves.

Felső-Tárkány	218 m.	47° 58' 30" É. sz. (N. B.) 38° 4' 50" K. h. (Ö. L.)	Com. Heves.
Jánk	117 m.	47° 56' 10" 40° 19' 40"	" " " Szatmár.
Hosszúfalva	175 m.	47° 34' 20" 41° 5' 40"	" " " "

XLVIII. zóna. — XLVIII. Zone.

A 48°—48°30' é. sz. között. — Zwischen 48°—48°30' N. B.

Pozsony-Püspöki	134 m.	48° 6' 30" É. sz. (N. B.) 34° 51' 30" K. h. (Ö. L.)	Com. Pozsony.
Zsitva-Ujfalu	150 m.	48° 17' 30" 35° 59' 30"	" " " Bars.
Hizér	169—244 m.	48° 22' 16" 36° 3' —	" " " "
Garam-Szt.-György	149 m.	48° 7' 40" 36° 17' 20"	" " " "
Zeliz	137 m.	48° 3' 7" 36° 19' 36"	" " " "
Bát	231 m.	48° 17' 25" 36° 24' 40"	" " " Hont.
Ipolyság	137 m.	48° 4' 16" 36° 37' —	" " " "
Málnapatak	240—591 m.	48° 29' 50" 37° 20' 54"	" " " Nógrád.
Alsó-Zsolca	110 m.	48° 4' 18" 38° 32' 54"	" " " Borsod.
Perbenyik	112 m.	48° 23' 25" 39° 40' 15"	" " " Zemplén.
Fekete-Tisza * (= Tiszcsora)	1203—1228 m.	48° 19' 50" 41° 51' —	" " " Mármaros.
Kevele (= Szvidovecz)	626—1042 m.	48° 14' — 41° 59' 30"	" " " "
Körösmező	647—843 m.	48° 16' 10" 42° 1' 25"	" " " "
Mezőhát = Lazescsina = Körösmező			" " "
Fehér-Tisza (= Bogdán-Lubi)	613—820 m.	48° 3' 40" 42° 5' 35"	" " " "

XLVIIIa. zóna. — XLVIIIa. Zone.

A 48°30'—49° é. sz. között. — Zwischen 48°30'—49° N. B.

Morava	161—404 m.	48° 36' 14" É. sz. (N. B.) 35° 31' 42" K. h. (Ö. L.)	Com. Nyitra.
Apátfalu	ca. 202 m.	48° 51' 30" 35° 38' 30"	" " " Trenesén.
Tordomesztiez	240 m.	48° 38' 14" 35° 47' 41"	" " " Nyitra.

* «Tiszcsora» zsilip a Fekete-Tisza folyón. — «Tiszcsora» Schleuse am Flusse Fekete-Tisza.

Garam-Szt.-Kereszt	242—395 m.	48°35'— 36°31'45''	É. sz. (N. B.) K. h. (Ö. L.)	Com. Bars.
Uj-Massa	691—1099 m.	48°50'15'' 37°43' 6''	" "	Gömör.
Szepes-Véghely	613—932 m.	48°59'25'' 37°58'35''	" "	Szepes.
Bunyita	ca. 350 m.	48°51'40'' 39° 3'50''	" "	Sáros.
Felső-Remete	276 m.	48°50'45'' 39°51'—	" "	Ung.
Karcsava	122 m.	48°41'— 39°55'—	" "	" "

XLIX. zóna. — XLIX. Zone.

A 49°—49°30' é. sz. között. — Zwischen 49°—49°30' N. B.

Námesztó	596—948 m.	49°24'26'' 35° 8'55''	É. sz. (N. B.) K. h. (Ö. L.)	Com. Árva.
Mutne	700—836 m.	49°27'40'' 36°59'20''	" "	" "
Veszele	780 m.	49°28'20'' 37° 3'10''	" "	" "
Podbjel	548—923 m.	49°18'22'' 37° 9'20''	" "	" "
Szlanicza	589 m.	49°24'32'' 37°11'22''	" "	" "
Alsó-Sztepano	675 m.	49°21'40'' 37°12'30''	" "	" "
Zábidó	627—979 m.	49°19' 8'' 37°16'38''	" "	" "
Trsztena	607—859 m.	49°21'30'' 37°16'40''	" "	" "
Brezovicza	727 m.	49°20'32'' 37°19'22''	" "	" "
Jablonka	664 m.	49°28'30'' 37°21'25''	" "	" "
Oravicza puszta	793 m.	49°18' 3'' 37°25'—	" "	" "
Hladovka	756 m.	49°22'20'' 37°25'35''	" "	" "
Hági	836—1060 m.	49° 5'13'' 37°48'36''	" "	Szepes.
Landok	731—1002 m.	49°14'20'' 38° 1'21''	" "	" "
Hobgárt	520—668 m.	49°17'40'' 38°24'—	" "	" "
Szepes-Váralja	431—615 m.	49°— 38°25'20''	" "	" "
Bártfa	277—388 m.	49°17'40'' 38°56'40''	" "	" "

XLIX_z. zóna. — XLIX_a. Zone.

A 49° 30'—50° é. sz. között. — Zwischen 49° 30'—50° N. B.

Felső-Lipnicza	681 m.	49° 31' 30''	É. sz. (N. B.)	Com. Arva.
		37° 18'—	K. h. (Ö. L.)	
Felső-Zubricza	781 m.	49° 35'—	" " " "	
		37° 18' 24''	" " " "	
Podvilk	678 m.	49° 33'—	" " " "	
		37° 24' 20''	" " " "	

Az 1897. év tavaszán
Magyarország területén megfigyelt madarak
betűrendes jegyzéke.

Alphabetisches Verzeichniss
der während des Frühjahrszuges 1897 in Ungarn
beobachteten Vögel.

1. ↔ *Accentor modularis*, L.

XLVI.	— Mart. 21.	— (in) Nagy-Enyed.
XLVI _a .	— " 29.	— " Kolozsvár.
XLVII _a .	— " 25.	— " Sopron.
XLVIII.	— " 24.	— " Cs.-Somorja.
XLVIII _a .	— Apr. 8.	— " Zólyom.
"	— Mart. 25.	— " Ungvár.
XLIX.	— " 24.	— " Zuberecz.
"	— " 27.	— " Liptóújvár.

Ungvárott 1-2 át is telett.

Hat bei Ungvár in 1-2 Expl. überwintert.

L. (F.) — Mart. 21. — (in) Nagy-Enyed.
(XLVI.)Lk. (Sp.) — Apr. 8. — " Zólyom.
(XLVIII_a.)

J. (Sch.) = 19 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 30.

2. ↔ *Acrocephalus arundinaceus*, Gm.

XLV _a .	— Apr. 11.	— (in) Ó-Verbász.
"	— " 27.	— " Fogaras.
XLVI _a .	— " 15.	— " Kolozsvár. — (v. Linder.)
"	— " 16.	— " Kolozsvár. — (v. Schenk.)
XLVIII.	— Mai 8.	— " Cs.-Somorja.

Kolozsvár későbbi adata elesik.

Kolozsvár's späteres Datum fällt weg.

L. (F.) — Apr. 11. — (in) Ó-Verbász.
(XLV_a.)Lk. (Sp.) — Mai 8. — " Cs.-Somorja.
(XLVIII.)

J. (Sch.) = 28 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 24—25.

3. ↔ *Acrocephalus palustris*, BECHST.

XLV _a .	— Mai 11.	— (in) Ó-Verbász.
XLVI _a .	— " 10.	— " Kolozsvár.
XLVIII.	— " 8.	— " Cs.-Somorja.

4. ↔ *Acrocephalus phragmitis*, BECHST.

XLV _a .	— Apr. 29.	— (in) Fogaras.
XLVII _a .	— " 20.	— " Sopron.
XLVIII.	— Mai 5.	— " Cs.-Somorja.

Aránylag késő adatok.

Verhältnissmässig späte Daten.

5. ↔ *Acrocephalus turdoides*, MEX.

XLV.	— Apr. 28.	— (in) Német-Palánka.
"	— " 4.	— " Újvidék.
XLV _a .	— " 6.	— " Ó-Verbász.
"	— " 25.	— " Fogaras.
XLVI _a .	— " 27.	— " Kolozsvár.
XLVIII.	— " 24.	— " Cs.-Somorja.

Német-Palánka fekvéséhez viszonyítva tart-
hatatlan késő.Német-Palánka ist bei seiner geogr. und
hypsom. Lage unhaltbar spät.

L. (F.) — Apr. 4. — (in) Újvidék. (XLV.)

Lk. (Sp.) — " 27. — " Kolozsvár.
(XLVI_a.)

J. (Sch.) = 24 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 15—16.

6. ↔ *Aegialitis fluviatilis*, BECHST.

XLVa.	—	Mart. 20.	—	(in) Réa.
"	—	Apr. 5.	—	" Fogaras.
XLVIa.	—	" 8.	—	" Kolozsvár.
XLVIII.	—	" 4.	—	" Cs.-Somorja.
XLVIIIa.	—	Mart. 25.	—	" Zólyom.
"	—	Apr. 10.	—	" Tavana.
XLIX.	—	" 12.	—	" Liptó-Ujvár.

Zólyom aránylag feltűnő kora!

Zólyom verhältnismässig auffallend früh!

L. (F.)	—	Mart. 20.	—	(in) Réa. (XLVa.)
Lk. (Sp.)	—	Apr. 12.	—	" Liptó-Ujvár. (XLIX.)

J. (Sch.) = 24 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 31.—Apr. 1.

7. ↔ *Aegialitis hiaticula*, L.

XLVIa.	—	Apr. 8.	—	(in) Kolozsvár.
--------	---	---------	---	-----------------

8. ↔ *Alauda arborea*, L.

XLVa.	—	Mart. 2.	—	(in) Réa.
"	—	" 1.	—	" Fogaras.
XLVI.	—	Febr. 27.	—	" Nagy-Enyed.
XLVIIa.	—	Mart. 19.	—	" Valkó.
XLVIIIa.	—	Febr. 24.	—	" Zólyom.
"	—	Mart. 4.	—	" Tavana.
"	—	Febr. 20.	—	" Ungvár.
XLIX.	—	Apr. 22.	—	" Liptó-Ujvár.

Liptó-Ujvár az idén ismét túlkéső, úgy mint eddig minden évben.

Liptó-Ujvár heuer wiederum zu spät, so wie bisher in jedem Jahre.

L. (F.)	—	Febr. 20.	—	(in) Ungvár.
---------	---	-----------	---	--------------

(XLVIIIa.)

Lk. (Sp.)	Mart. 19.	—	"	Valkó. (XLVIIa.)
-----------	-----------	---	---	------------------

J. (Sch.) = 28 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 5—6.

9. ↔ *Alauda arvensis*, L.

XLIVa.	—	Febr. 12.	—	(in) Kupinovo.
XLV.	—	" 24.	—	" Német-Palánka.
"	—	" 28.	—	" Ujvidék.
XLVa.	—	" 22.	—	" Bélye.

XLVa.	—	Jan. 28.	—	(in) Ó-Verbász. — 8 db. — 8 Stück.
"	—	Febr. 24.	—	" Bocsár.
"	—	" 18.	—	" Uj-Bessenyő.
"	—	" 27.	—	" Réa.
"	—	" 28.	—	" Fogaras.
XLVI.	—	" 24.	—	" Arad.
"	—	" 20.	—	" Berzova.
"	—	" 21.	—	" Nagy-Enyed.
"	—	Mart. 1.	—	" Csik-Szereda.
"	—	Febr. 28.	—	" Bereczk.
XLVIa.	—	Mart. 2.	—	" Visz.
"	—	Febr. 26.	—	" Kolozsvár. (Linder.)
"	—	" 28.	—	" <i>Kolozsvár.</i> (Schenk.)
"	—	Mart. 1.	—	" Maros-Vécs.
XLVII.	—	Febr. 18.	—	" Kőszeg.
"	—	" 18.	—	" Jánosháza.
XLVIIa.	—	" 21.	—	" Sopron.
"	—	" 26.	—	" Miklósfalu.
XLVIII.	—	Jan. 24.	—	" Cs.-Somorja.
"	—	Febr. 24.	—	" Ghymes.
"	—	" 28.	—	" Selmezbánya.
XLVIIIa.	—	" 24.	—	" Zólyom.
"	—	" 24.	—	" Eperjes.
"	—	" 27.	—	" Tavana.
"	—	" 24.	—	" Ungvár.
XLIX.	—	Mart. 13.	—	" T.-Szt.-Márton.
"	—	" 5.	—	" Podbjel.
"	—	" 14.	—	" Zuberecz.
"	—	" 3.	—	" Liptó-Ujvár.
"	—	Febr. 25.	—	" Szepes-Béla.

Ó-Verbász jelentése így szól: jan. 28-án 8 db., ettől fogva folyton; febr. 17-én már mindenütt, de nem teljes szám; febr. 23-tól mind! — *Somorja* szintén vonulási s nem áttelelési dátum, noha januári adatot ad.

Von *Ó-Verbász* berichtet man wie folgt: am 28-ten Jänner 8 Stück, seitdem fortwährend zu sehen; am 17-ten Feber schon überall, aber noch nicht alle hier; seit d. 23-ten Feber alle!

Somorja's Jänner-Datum ist ebenfalls als Zugs- und nicht Überwinterungs-Angabe zu betrachten.

L. (F.)	—	Jan. 24.	—	(in) Cs.-Somorja.
---------	---	----------	---	-------------------

(XLVIII.)

Lk. (Sp.)	—	Mart. 14.	—	" Zuberecz. (XLIX.)
-----------	---	-----------	---	---------------------

J. (Sch.) = 50 nap (Tage).

K. (M.) = Febr. 17—18.

10. ↔ **Alcedo ispida**, L.

- XLV. — $\left. \begin{array}{l} \text{Áttelelt} \\ \text{Überwintert} \end{array} \right\}$ (in) *Ujvidék*.
 XLVII. — *Jan.* 7. — " *Kőszeg*.
 XLIX. — *Febr.* 4. — " *Liptó-Ujvár*.

11. ↔ **Anas boschas**, L.

- XLV. — *Febr.* 21. — (in) *Ujvidék*.
 XLVa. — " 19. — " *Ó-Verbász*.
 " — " 25. — " *Bocsár*.
 XLVI. — *Mart.* 24. — " *Sistarovecz*.
 XLVIa. — " 24. — " *Kolozsvár*.
 (Schenk.)
 " — " 27. — " *Kolozsvár*.
 (Linder.)
 XLVII. — *Jan.* 7. — " *Kőszeg*.
 XLVIIa. — *Febr.* 25. — " *Sopron*.

Kőszeg, áttelelési adat. — *Kolozsvár*, *Sistarovecz*, későnek látszanak.

Kőszeg, Überwinterungs-Datum. — *Kolozsvár*, *Sistarovecz*, erscheinen zu spät.

- L. (F.) — *Febr.* 19. — (in) *Ó-Verbász*.
 (XLVa.)
 Lk. (Sp.) — *Mart.* 24. — " $\left\{ \begin{array}{l} \text{Kolozsvár. (XLVIa.)} \\ \text{Sistarovecz. (XLVI.)} \end{array} \right.$
 J. (Sch.) = 34 nap (Tage).
 K. (M.) = *Mart.* 7—8.

12. ↔ **Anser cinereus**, MEY.

- XLIVa. — *Mart.* 16. — (in) *Ogradina*.
 XLVI. — *Febr.* 23. — " *Sistarovecz*.
 " — *Mart.* 31. — " *Dorgos*.
 " — " 25. — " *Toroczkó*.
 XLVII. — " 26. — " *Deés*.
 " — *Apr.* 5. — " *Bethlen*.
 XLVIIa. — *Febr.* 25. — " *Sopron*.
 " — *Mart.* 25. — " *Vissó*.
 XLVIII. — " 10. — " *B.-Gyarmat*.
 " — *Febr.* 22. — " *Losonez*.
 " — *Mart.* 16. — " *Kabolyapolyána*.
 XLVIIIa. — " 4. — " *Ó-Kemenceze*.
 " — " 12. — " *Dubrinics*.
 " — " 12. — " *Sztavna*.
 " — " 2. — " *Ungvár*.
 " — " 10. — " *Radváncz*.
 " — *Apr.* 19. — " *Liptó-Oszáda*.

Az áprilisi adatok mindenesetre kérdésesek.
 Die April-Daten sind jedenfalls bedenklich.

Aquila. V.

- L. (F.) — *Febr.* 22. — (in) *Losonez*.
 (XLVIII.)
 Lk. (Sp.) — *Apr.* 19. — " *Liptó-Oszáda*.
 (XLVIIIa.)
 J. (Sch.) — 57 nap (Tage).
 K. (M.) = *Mart.* 22.

13. ↔ **Anser segetum**, GM.

- XLVa. — *Febr.* 19. — (in) *Bocsár*. Több esapat D→É, a hó végéig folyton.
 Mehrere Flüge S → N während des ganzen Monats.
 XLVII. — *Mart.* 2. — " *Kőszeg*.

14. ↔ **Anthus campestris**, L.

- XLVIa. — *Mart.* 11. — (in) *Kolozsvár*.
 (Linder.)
 " — " 21. — " *Kolozsvár*.
 (Schenk.)
 XLVIII. — *Apr.* 14. — " *Cs.-Somorja*.

Az idénre normalisan késő adatok.
 Für heuer normal späte Daten.

15. ↔ **Anthus pratensis**, L.

- XLVa. — *Apr.* 12. — (in) *Fogaras*.
 XLVIa. — *Mart.* 23. — " *Kolozsvár*.
 XLVIII. — *Jan.* 27. — " *Cs.-Somorja*.
 2 db. — 2 Stück.
 XLVIIIa. — *Mart.* 25. — " *Tavarna*.
 " — " 21. — " *Ungvár*.

Somorja így jelent: *Jan.* 27-én 2 db.; 30-án 1 ♂; *febr.* 27-én 2 db.; *márcz.* 18-án 3 db.; *márcz.* 23-án esapat.

Somorja berichtet: am 27. Jänner 2 St.; am 30-ten 1 ♂; 27-ten Feber 2 St.; 18-ten März 3 St.; den 23-ten Flug.

Az első érkezés formulája:
 Formel der ersten Ankunft:

- L. (F.) — *Jan.* 27. — (in) *Cs.-Somorja*.
 (XLVIII.)
 Lk. (Sp.) — *Apr.* 12. — " *Fogaras*. (XLVa.)
 J. (Sch.) = 76 nap (Tage).
 K. (M.) = *Mart.* 5—6.

A szélsőségek túlnagyok, az idei középszám semmiesetre sem valami nagyon megbízható.

Die Schwankung viel zu gross, das heurige Mittel ist deshalb nicht besonders zuverlässlich.

16. ↔ *Anthus trivialis*, L.

XLVa. — Mart. 30. — (in) Ó-Verbász.

“ — Apr. 14. — “ Fogaras.

XLVIa. — “ 15. — “ Kolozsvár.

XLVII. — “ 20. — “ Kőszeg.

XLVIIa. — “ 13. — “ Sopron.

XLVIII. — “ 11. — “ Cs.-Somorja.

XLVIIIa. — “ 14. — “ Zólyom.

“ — “ 16. — “ Ungvár.

XLIX. — “ 20. — “ Zuberecz.

L. (F.) — Mart. 30. — (in) Ó-Verbász.
(XLVa.)

Lk. (Sp.) — Apr. 20. — “ Kőszeg (XLVII),
Zuberecz (XLIX).

J. (Sch.) = 22 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 9—10.

17. ↔ *Aquila clanga*, PALL.

XLVa. — Mart. 8. — (in) Bélye.

18. ↔ *Aquila naevia*, GM.

XLVa. — Apr. 24. — (in) Fogaras.

XLIX. — Mart. 29. — “ Zuberecz.

“ — Apr. 17. — “ Liptó-Ujvár.

“ — Mart. 9. — “ Feketevág.

Nagy az ingadozás.

Über-grosse Schwankung.

L. (F.) — Mart. 9. — (in) Feketevág.
(XLIX.)

Lk. (Sp.) — Apr. 24. — “ Fogaras. (XLVa.)

J. (Sch.) = 47 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 1.

19. ↔ *Ardea alba*, L.

XLV. — Mart. 24. — (in) Német-Palánka.

20. ↔ *Ardea cinerea*, L.

XLIVa. — Mart. 1. — (in) Kupinovo.

XLV. — “ 25. — “ Karavukova.

XLV. — Mart. 16. — (in) Morovic.

“ — “ 2. — “ Német-Palánka.

“ — Jan. 31. — “ Ujvidék.

“ — Mart. 12. — “ Ujvidék.

XLVa. — Febr. 23. — “ Monostorszeg. —
A gém-telepnél
már csapatokban.
Bei der Brut-
colonie in Flü-
gen.

“ — Mart. 25. — “ Szonta.

“ — “ 2. — “ Fogaras.

“ — “ 23. — “ Mundra.

“ — “ 27. — “ Sarkaicza.

“ — “ 25. — “ Persány.

“ — “ 16. — “ Hidvég.

XLVI. — “ 20. — “ Nagy-Ényed.

XLVIa. — Apr. 1. — “ Kis-Harta.

“ — Mart. 27. — “ Kolozsvár.

XLVII. — “ 20. — “ Nagy-Ilonda.

“ — “ 20. — “ Deés.

XLVIII. — “ 18. — “ Kabolyapolyána.

Ujvidék első adata: «Jan. 31-én 1 db. → D K felé» telelési adatszámba jön.

Ujvidék's erstes Datum: «Am 31-ten Jänner 1 St. → SO» kann nur als Winterungsangabe betrachtet werden.

L. (F.) — Febr. 23. — (in) Monostorszeg.
(XLVa.)

Lk. (Sp.) — Apr. 1. — “ Kis-Harta.
(XLVIa.)

J. (Sch.) = 38 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 13—14.

21. ↔ *Ardea comata*, PALL.

XLIVa. — Apr. 15. — (in) Kupinovo.

XLV. — “ 16. — “ Ujvidék.

22. ↔ *Ardea garzetta*, L.

XLIVa. — Mart. 8. (in) Kupinovo.

Az eddig ismert legkorábbi dátum, s egyelőre mindenesetre mint rendkívüli adat figyelemmel kísérendő.

Das früheste bis heute bekante Datum; welches als eine jedenfalls aussergewöhnliche Erscheinung einstweilen mit besonderer Aufmerksamkeit zu begleiten ist.

23. ↔ *Ardea minuta*, L.

- XLVa. — Apr. 16. — (in) Ó-Verbász.
 " — Mai 5. — " Fogaras.
 XLVIII. — " 8. — " Cs.-Somorja.

24. ↔ *Ardea purpurea*, L.

- XLIVa. — Apr. 12. — (in) Kupinovo.
 XLV. — " 8. — " Német-Palánka.
 " — Mart. 13. — " Ujvidék.
 XLVa. — " 20. — " Bélye.
 " — " 28. — " Ó-Verbász.
 " — Apr. 20. — " Fogaras.
 XLVIa. — " 4. — " Izsák.

Nagyon kevert adatok, mint e fajnál majdnem mindig.

Sehr bunte Daten, wie bei dieser Art beinahe in jedem Jahre.

- L. (F.) — Mart. 13. — (in) Ujvidék. (XLV.)
 Lk. (Sp.) — Apr. 20. — " Fogaras. (XLVa.)
 J. (Sch.) = 39 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 1.

25. ↔ *Botaurus stellaris*, L.

- XLIVa. — Apr. 10. — (in) Kupinovo.
 XLVa. — Mart. 22. — " Fogaras.
 XLVI. — " 30. — " Arad.

Kupinovo túl késő.

Kupinovo unhaltbar spät.

26. ↔ *Branta bernicla*, L.

- XLVIII. — Mart. 28. — (in) Cs.-Somorja.

Egy ♂ lövetett.

Ein ♂ geschossen.

27. ↔ *Bucephala clangula*, L.

- XLVa. — Jan. 9. — (in) Fogaras. 5 db. —
 5 St.
 " — Febr. 12. — " Fogaras. 2 db.
 2 St.
 XLVIII. — Jan. 16. — " Cs.-Somorja.
 Csapatokban. —
 In Flügen.
 " — Febr. 13. — " Cs.-Somorja.
 Még itt vannak.
 Sind noch da.

28. ↔ *Buteo vulgaris*, BECHST.

- XLVIa. — Febr. 23. — (in) Kolozsvár.
 (Schenk.)
 " — " 28. — " *Kolozsvár*.
 (Linder.)
 XLIX. — Mart. 18. — " Zuberecz.
 " — " 14. — " Liptó-Ujvár.

29. ↔ *Caprimulgus europæus*, L.

- XLVa. — Mai 11. — (in) Bélye.
 " — " 3. — " Fogaras.
 XLVIa. — " 7. — " Kolozsvár.
 XLVIII. — " 17. — " Cs.-Somorja.

- L. (F.) — Mai 3. — (in) Fogaras. (XLVa.)
 Lk. (Sp.) — " 17. — " Cs.-Somorja.
 (XLVIII.)

J. (Sch.) = 15 nap (Tage).

K. (M.) = Mai 10.

30. ↔ *Cerchneis cenchris*, L.

- XLVI. — Apr. 16. — (in) Nagy-Enyed.

31. ↔ *Cerchneis tinnuncula*, L.

- XLV. — Mart. 3. — (in) Német-Palánka.
 " — { Attelelt } " Ujvidék.
 { Überwintert }
 XLVa. — Mart. 21. — " Fogaras.
 XLVI. — " 18. — " Arad.
 XLVIa. — " 14. — " Boglár. — Sok.
 Viele.
 " — " 2. — " Kolozsvár. —
 (Linder.)
 " — " 3. — " *Kolozsvár*. —
 (Schenk.)
 " — " 20. — " Maros-Vécs.
 XLVII. — Febr. 26. — " Kőszeg.
 XLVIII. — " 27. — " Cs.-Somorja.
 XLVIIIa. — Mart. 22. — " Zólyom.
 " — Apr. 14. — " Eperjes.
 " — Mart. 22. — " Tavarna.
 XLIX. — Apr. 2. — " Zuberecz.
 " — " 17. — " Liptó-Ujvár.

Szinte bámulatos, hogy ennél a madárfajnál, mely pedig «helyenként áttelelő», mely határozottan jut kifejezésre nálunk az érkezési különbségekben a megfigyelő hely fekvése.

Es ist wirklich staunenswerth wie entschied-

den die Lage der Beobachtungsstationen in den Ankunfts-differenzen dieser Vogelart Jahr für Jahr bei uns zum Ausdruck kommt, trotzdem dass diese Art eine gelegentlich überwinternde ist.

L. (F.) — Febr. 26. — (in) Kőszeg. (XLVII.)
Lk. (Sp.) — Apr. 17. — „ Liptó-Ujvár.
(XLIX.)
J. (Sch.) = 51 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 23.

32. ↔ *Cerchneis vespertina*, L.

XLVa. — Apr. 27. — (in) Fogaras.
XLVI. — „ 20. — „ Nagy-Enyed.
XLVIa. — „ 19. — „ Visz.
„ — „ 20. — „ Izsák.
„ — „ 25. — „ Kolozsvár.

L. (F.) — Apr. 19. — (in) Visz. (XLVIa.)
Lk. (Sp.) — „ 27. — „ Fogaras. (XLVa.)
J. (Sch.) = 9 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 23.

33. ↔ *Charadrius apricarius*, L.

XLVIIa. — Mart. 14. — (in) Sopron. — 1 db.
1 St.
XLVIII. — Febr. 28. — „ Cs.-Somorja. —
1 ♂.

34. ↔ *Chelidon urbica*, L.

XLIVa. — Mart. 26. — (in) Ogradina.
XLV. — Apr. 4. — „ Ujvidék.
XLVa. — „ 6. — „ Ó-Verbász.
„ — „ 6. — „ Uj-Bessenyő.
„ — „ 14. — „ Fogaras.
„ — „ 2. — „ Sárkány.
„ — „ 15. — „ Páró.
„ — „ 5. — „ Alsó-Venicze.
„ — „ 18. — „ Uj-Sinka.
„ — „ 19. — „ Zernest.
„ — „ 20. — „ Hidvég.
„ — „ 4. — „ Hosszúfalu.
„ — „ 24. — „ S.-Szt.-György.
„ — „ 24. — „ Nagy-Borosnyó.
„ — „ 16. — „ Kovászna.
XLVI. — „ 2. — „ Arad.
„ — „ 2. — „ Nagy-Enyed.
„ — „ 20. — „ Kézdi-Vásárhely.

XLVIa. — Apr. 1. — (in) Izsák.
„ — „ 2. — „ Kolozsvár.
(Schenk.)
„ — „ 9. — „ Kolozsvár.
(Linder.)
„ — „ 17. — „ G.-Szt.-Imre.
„ — „ 17. — „ Alsó-Fancsal.
XLVII. — „ 14. — „ Kőszeg.
„ — „ 7. — „ Jánosháza.
XLVIII. — „ 20. — „ Cs.-Somorja.
„ — „ 26. — „ Selmeczbánya.
XLVIIIa. — „ 28. — „ Tavana.
„ — „ 12. — „ Ó-Kemencze.
„ — „ 12. — „ Dubrinics.
„ — „ 5. — „ Sztavna.
„ — „ 12. — „ Ungvár. (Erdöh.)
(Forstbeh.)
„ — „ 14. — „ Ungvár. (Med-
reczky.)
XLIX. — „ 29. — „ Zuberecz.
„ — „ 21. — „ Liptó-Ujvár.
„ — Mai 15. — „ Feketevág.
„ — Apr. 18. — „ Szepes-Béla.

Feketevág az összes többi adatokkal szemben túlkésőnek látszik, figyelmen kívül hagyjuk.

Feketevág scheint sämtlichen Stationen gegenüber allzuspät, wird unberücksichtigt.

L. (F.) — Mart. 26. — (in) Ogradina.
(XLIVa.)
Lk. (Sp.) — Apr. 29. — „ Zuberecz.
(XLIX.)
J. (Sch.) = 35 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 12.

35. ↔ *Ciconia alba*, L.

XLIVa. zóna. — XLIVa. Zone.

(Zwischen N. B.) 44°30'—45° (é. sz. között.)

Alföld. — Tiefebene.

Ny. (W.)
↓
(O.)
Mart. 23. — (in) Kupinovo. — 78 m.
„ 18. — „ Pancsova. — 79 m.
„ 26. — „ Deliblat. — 93 m.
„ 26. — „ Fehértemplom. — 97—
141 m.
„ 25. — „ Berzászka. — 81 m.
„ 20. — „ Dalbosecz. — 254 m.
„ 16. — „ Ogradina. — 58—249 m.

* Ny. = nyugat; W. = West.
K. = kelet; O. = Ost.

A XLIVa. zóna formulája:

Formel der XLIVa. Zone:

- L. (F.) — Mart. 16. — (in) Ogradina.
 Lk. (Sp.) — " 26. — " Deliblat, Fehér-
 templom.
 J. (Sch.) = 11 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 21.

XLV. zóna. — XLV. Zone.

(Zwischen N. B.) 45° — $45^{\circ}30'$ (é. sz. között.)

Alföld. — Tiefebene.

- Ny. (W.)
 Apr. 1. — (in) Zupanja. — 86 m.
 Mart. 15. — " Karavukova. — 84 m.
 " 16. — " Morovič. — 85 m.
 " 17. — " Német-Palánka. — 83 m.
 " 24. — " Ujvidék. — 84 m.
 " 29. — " Nagy-Beeskerek. — 83 m.
 " 17. — " Denta. — 93 m.
 K. (O.)

A XLV. zóna formulája:

Formel der XLV. Zone:

- L. (F.) — Mart. 15. — (in) Karavukova.
 Lk. (Sp.) — Apr. 1. — " Zupanja.
 J. (Sch.) = 18 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 23—24.

XLVa. zóna. — XLVa. Zone.

(Zwischen N. B.) $45^{\circ}30'$ — 46° (é. sz. között.)

Alföld. — Tiefebene.

- Ny. (W.)
 Mart. 18. — (in) Bélye. — 87 m.
 " 18. — " Dantova. — 96 m.
 " 19. — " Kolluth. — 90 m.
 " 29. — " Apatin. — 86 m.
 " 18. — " Szonta. — 87 m.
 " 10. — " Doroszló. — 91 m.
 " 21. — " Ó-Verbász. — 85 m. S→N,
 D→É.
 " 16. — " Bocvár. — 85 m. S→N,
 D→É.
 " 18. — " Uj-Bessenyő. — 91 m.
 " 28. — " Csákova. — 83 m.
 " 28. — " Liget. — 88 m.
 " 18. — " Vadászerdő. — 85 m.
 " 19. — " Mosnicza. — 92 m.
 " 19. — " Unip. — 91 m.
 " 24. — " Temes-Rékás. — 106 m.
 " 17. — " Kiszető. — 110 m.
 " 20. — " Bálincez. — 125 m.
 " 2. — " Lugos. — 125 m.
 K. (O.)

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

- Ny. (W.)
 Mart. 24. — (in) Dobrest. — 350 m.
 Apr. 20. — " Szudriás. — 147 m.
 Mart. 25. — " Padurány. — 161 m.
 " 24. — " Poverzsina. — 168 m.
 " 23. — " Német-Facset. — 162 m.
 Apr. 5. — " Kossova. — 196 m.
 " 25. — " Déva. — 184 m.
 " 30. — " Szászváros. — 224 m.
 " 6. — " Alkenyér. — 204—410 m.
 " 14. — " Felső-Porumbák. — 479 m.
 Mart. 17. — " Streza-Kercisora. — 491 m.
 Apr. 3. — " Alsó-Vist. — 426 m.
 Mart. 22. — " Fogaras. — 430 m. (Czynk.)
 Apr. 3. — " Fogaras. — 430 m. (Erdő-
 hat., Forstbeh.)
 Mart. 25. — " Mundra. — 454 m.
 Apr. 10. — " Sarkaicza. — 597 m.
 Mart. 31. — " Páró. — 439—554 m.
 " 24. — " Alsó-Venicze. — Ca. 448 m.
 " 25. — " Felső-Komána. — 501 m.
 " 18. — " Barcza-Ujfalu. — 530 m.
 " 25. — " Hidvég. — 510 m.
 " 23. — " Hosszúfalu. — 691 m.
 " 29. — " S.-Szt.-György. — 542 m.
 " 26. — " Nagy-Borosnyó. — 564 m.
 " 28. — " Kovászna. — 560 m.
 K. (O.)

Az adatok elhelyezkedésében ugyanaz a viszony, a mit már két ízben constatáltunk. Mart. adatok a zóna egész nyugati felében (Alföld); a keleti hegyvidék nyugati fele tarka; s a legkeletibb rész tömör martiusi adatokkal. *E viszony állandósága mindinkább kidomborodik.*

In der Vertheilung der Daten sehen wir ganz dasselbe Verhältniss, welches schon zwei Jahre nacheinander zu constatieren war. März-Daten in der ganzen westlichen Hälfte (Tiefebene) der Zone; die westliche Hälfte der östlichen Erhebung bunt; in der östlichen Hälfte dagegen einheitliche März-Daten. *Die Ständigkeit dieses Verhältnisses prägt sich von Jahr zu Jahr immer mehr aus.*

A XLVa. zóna formulája:

Formel der XLVa. Zone:

- L. (F.) — Mart. 2. — (in) Lugos.
 Lk. (Sp.) — Apr. 30. — " Szászváros.
 J. (Sch.) = 60 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 31—Apr. 1.

XLVI. zóna. — XLVI. Zone.

(Zwischen N. B.) 46° — $46^{\circ}30'$ (é. sz. között.)**Dunántúli dombvidék.
Hügelland jens. d. Donau.**

N W	Apr. 7. — (in) Csurgó. — 150 m.
	“ 9. — “ Berzence. — 140 m.
	“ 8. — “ Babósza. — 123 m.
	“ 7. — “ Nagy-Atád. — 130 m.
	“ 8. — “ Rinya-Szt.-Király. — 130 m.
Mart. 31. — “ Szegzárd. — 110 m.	

Alföld. — Tiefebene.

Mart. 24. — (in) Apátfalva. — 89 m.
“ 28. — “ Szemlak. — 107 m.
Apr. 4. — “ Pécska. — 102 m.
Mart. 23. — “ Csála. — 105 m.
“ 24. — “ Arad. — Ca. 110 m.
Apr. 6. — “ Paulis. — 210 m.
“ 10. — “ Radna. — 183 m.
Febr. 24. — “ Lippa. — 208 m.
Mart. 13. — “ Berzova. — 160 m.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

N W O	Apr. 1. — (in) Sistarovecz. — 245 m.
	Mart. 28. — “ Dorgos. — 245 m.
	“ 15. — “ Valyemare. — 283 m.
	“ 7. — “ Topánfalva. — 549 m. — 100 db. K→Ny. — 100 St. O→W.
	“ 24. — “ Nagy-Enyed. — 270 m.
	“ 20. — “ Taplóca. — 673 m.
	“ 24. — “ Kézdi-Vásárhely. — 592 m.
	“ 26. — “ Bereczk. — 592 m.

Lippa feltünő kora, elesik. — *Aradon* mart. 26-án 6 db. vonult D. → É. felé; május 8-án 94 db. DK → ÉNy. — *Topánfalván*, mart. 26-án 100 db. vonult K. → Ny. felé. *Ebben a zónában is feltünő az ország legkeletibb része állandó martiusi adataival.*

Lippa auffallend früh, fällt weg. — In *Arad* zogen am 26-ten März 6 St. S → N.; am 8-ten Mai 94 St. SO → NW. — In *Topánfalva*, den 26-ten März 100 St. O → W. *Auch in dieser Zone sind die beständigen Märzdaten im äussersten Osten des Landes auffallend.*

A XLVI. zóna formulája :

Formel der XLVI. Zone :

L. (F.) — Mart. 7. — (in) Topánfalva.
Lk. (Sp.) — Apr. 10. — “ Radna.
J. (Sch.) = 35 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 24.

XLVIa. zóna. — XLVIa. Zone.

(Zwischen N. B.) $46^{\circ}30'$ — 47° (é. sz. között.)**Dunántúli dombvidék.
Hügelland jens. d. Donau.**

N W	Mart. 28. — (in) Szőke-Dencs. — 117 m.
	Apr. 10. — “ Vörs. — 61 m.
	Mart. 30. — “ Szemes. — 188 m.

Alföld. — Tiefebene.

Mart. 21. — (in) Kis-Harta. — 98 m.
“ 24. — “ Izsák. — 106 m.
“ 20. — “ Békés-Csaba. — 90 m.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

N W O	Mart. 27. — (in) Kolozsvár. — 349 m. (Schenk.)
	“ 29. — “ Kolozsvár. (Linder.)
	“ 26. — “ Borrév. — 400—700 m.
	“ 18. — “ Torda. — 391 m.
	“ 17. — “ Magyar-Régen. — 400 m.
	“ 26. — “ Herbus. — Ca. 400 m.
	“ 31. — “ Maros-Vécs. — 388—585 m.
	“ 29. — “ G.-Szt.-Imre. — 421 m.
Apr. 3. — “ Alsó-Fancsal. — 606 m.	
“ 23. — “ Laposnya. — 813 m.	

Vörs tarthatatlan késő szemben a többi állomásokkal, különben megfigyelő szerint fészekfoglalási adat. — Aránylag *Laposnya* is későnek látszik. *Görgény-Sz.-Imre* tömeges vonulást jelez: 150—200 db.

Vörs im Vergleiche mit den übrigen Stationen unhaltbar spät, ist übrigens laut des Beobachters eine Nestbesiedelungs-Angabe. — *Laposnya* scheint verhältnissmässig ebenfalls spät. — *Görgény-Sz.-Imre* notiert Massenzug, 150—200 Stück ziehend.

A XLVIa. zóna formulája :

Formel der XLVIa. Zone :

L. (F.) — Mart. 17. — (in) Magyar-Régen.
Lk. (Sp.) — Apr. 23. — “ Laposnya.
J. (Sch.) = 38 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 4—5.

XLVII. zóna. — XLVII. Zone.

(Zwischen N. B.) $47^{\circ}—47^{\circ}30'$ (é. sz. között.)**Dunántúl és Alföld.****Jens. d. Donau und Tiefebene.**

- Ny. (W.)
(O.)
Apr. 7. — (in) Felső-Lövő. — 350—410 m.
Mart. 30. — " Ság. — 160 m.
Apr. 2. — " Pa.-Sz.-Király. — 174—
222 m.
Mart. 22. — " N.-Várad. — 126—230 m.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

- K. (O.)
Mart. 20. — (in) Nagy-Ilonda. — Ca. 230 m.
" 18. — " Deés. — 251 m.
" 15. — " Bethlen. — Ca. 250 m.

Deésen 50 db vonult → ÉÉNy.In *Deés* zogen 50 St. → NNW.

A XLVII. zóna formulája:

Formel der XLVII. Zone:

- L. (F.) — Mart. 15. — (in) Bethlen.
Lk. (Sp.) — Apr. 7. — " Felső-Lövő.
J. (Sch.) = 24 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 26—27.

A legkeletibb állomásokról ebben a zónában sajnos az idén sem kaptunk adatokat s így az az 1895. évi vonuláskor észlelt jelenség, (lásd Aquila III. 1896. p. 71.), hogy az áprilisi adatok ebben a zónában a legkeletibb állomásokra tolódnak át, állandóságára nézve most sem ellenőrizhető.

Von den östlichsten Stationen dieser Zone haben wir leider auch heuer keine Daten, somit ist auch heuer die Möglichkeit ausgeschlossen, die Stabilität jener im Jahre 1895 beobachteten Erscheinung, dass sich in dieser Zone die April-Daten auf die östlichsten Theile des Landes verschieben (Vgl. Aquila III. 1896. p. 71.), näher untersuchen zu können.

XLVIIa. zóna. — XLVIIa. Zone.

(Zwischen N. B.) $47^{\circ}30'—48^{\circ}$ (é. sz. között.)**Dunántúli dombvidék.****Hügelland jens. d. Donau.**

- Ny. (W.)
(O.)
Apr. 8. — (in) Sopron. — 212 m.

Alföld. — Tiefebene.

- Apr. 5. — (in) Gödöllő — 221 m.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

- K. (O.)
Apr. 27. — (in) Vissó. — 480—1000 m.
" 27. — " Fajna. — 700—1200 m.

A XLVIIa. zóna formulája:

Formel der XLVIIa. Zone:

- L. (F.) — Apr. 5. — (in) Gödöllő.
Lk. (Sp.) — " 27. — " Vissó, Fajna.
J. (Sch.) = 23 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 16.

XLVIII. zóna. — XLVIII. Zone.

(Zwischen N. B.) $48^{\circ}—48^{\circ}30'$ (é. sz. között.)**Dunántúli dombvidék.****Hügelland jens. d. Donau.**

- Ny. (W.)
(O.)
Mart. 20. — (in) Cs.-Somorja. — 130 m.

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

- K. (O.)
Apr. 14. — (in) Hizér. — 169—244 m.
" 7. — " Felső-Hámor. — 269 m.
" 18. — " Garamrév. — 211 m.
Mart. 22. — " B.-Gyarmat. — 148 m.
Apr. 5. — " Losonez. — 191 m.
" 7. — " Rimaszombat. — 208 m.
Mai 1. — " Diósgyőr. — 183 m.
Mart. 18. — " *Kabolyapolyána*. — 410
1000 m.

Kabolyapolyána túlkora, tarthatatlan.
(Talán tollhiba?)

Kabolyapolyána unhaltbar früh. (Vielleicht
Schreibfehler?)

A XLVIII. zóna formulája:

Formel der XLVIII. Zone:

- L. (F.) — Mart. 20. — (in) Somorja.
Lk. (Sp.) — Mai 1. — " Diós-Győr.
J. (Sch.) = 43 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 10.

XLVIIIa. zóna. — XLVIIIa. Zone.

(Zwischen N. B.) $48^{\circ}30'—49^{\circ}$ (é. sz. között.)**Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.**

- Ny. (W.)
(O.)
Mart. 23. — (in) Geletnek. — 239—500 m.
" 21. — " Zólyom. — 295—500 m.
4 db. — 4 St.
Apr. 4. — " Zólyom. — 180—200 db.
180—200 St.
Mart. 22. — " Rozsnyó. — 314—797 m.
" 28. — " Eperjes. — 257—300 m.
" 27. — " Kakasfalu. — 375—700 m.
" 30. — " Tavarna. — 163—300 m.

Alföld. — Tiefebene.

- N. Mart. 18. (in) Ungvár. — 120—262 m. —
(Erdőhat., Forstbeh.)
Apr. 9. — « Ungvár. (v. Medreezky.)
Mart. 25. — « Radváncz. — 136—200 m.

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

- Apr. 2. — (in) Ó-Kemencze. 149—400 m.
Mart. 23. — « Dubrinics. — 169—400 m.
« 12. — « Sztavna. — 379—700 m.

Tömeges vonulást jegyez *Zólyom* apr. 4-ről és *Ungvár* apr. 10—17.

Massenzug notieren: *Zólyom* vom 4-ten Apr.; und *Ungvár* v. 10—17. April.

Rendkívül meglepő s megmagyarázhatatlan dolog ez a zóna idei martiusi adataival. Miután azonban csaknem az összes állomások martiusi adatot adnak, el kell fogadnunk.

Ausserordentlich überraschend und unerklärlich sind die heurigen beinahe einheitlichen Märzdaten dieser Zone. Da aber beinahe sämtliche Stationen März-Ankunft notieren, müssen wir sie acceptieren.

A XLVIIIa. zóna formulája:

Formel der XLVIIIa. Zone:

- L. (F.) — Mart. 12. — (in) Sztavna.
Lk. (Sp.) — Apr. 2. — « Ó-Kemencze.
J. (Sch.) = 22 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 22—23.

XLIX. zóna. — XLIX. Zone.

(Zwischen N. B.) 49°—49°30' (é. sz. között.)

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

- Mart. 28. — (in) Turócz-Szt.-Márton. 399 m.
« 30. — « Rózsahegy. — 496—900 m.
Apr. 1. — « Mutne. — 700—836 m.
« 7. — « Zuberecz. — 700—1300 m.
« 9. — « Trsztena. — 607—859 m.
« 5. — « Liptó-Ujvár. 637—1200 m.
« 6. — « Liptó-Ujvár. (Erdőhat. —
Forstbeh.)
« 6. — « Vichodna. — 775—900 m.
Mart. 30. — « Landok. — 731—1000 m.
Apr. 6. — « Szepes-Béla. 631—800 m.
Mart. 28—29. « Hobgárt. — 520—668 m.

Landok és *Hobgárt* «nagy csapatokat» jelez. *Landok* und *Hobgárt* notieren Massen.

A XLIX. zóna formulája:

Formel der XLIX. Zone:

- L. (F.) — Mart. 28. — (in)-T.-Szt.-Márton.
Lk. (Sp.) — Apr. 9. — « Trsztena.
J. (Sch.) = 13 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 3.

Összegezve már most a tíz magyar zóna eredményét a következő táblázatot kapjuk:

Die Resultate der zehn ungarischen Zonen sind aus folgender Tabelle zu ersehen:

Zóna Zone	Legkor. Früh.	Legkés. Spät.	Ingad. Schw.	Közép Mittel
XLIV a.	Mart. 16.	Mart. 26.	11	Mart. 21.
XLV	« 15.	Apr. 1.	18	« 23—24.
XLV a.	« 2.	« 30.	60	« 31—Apr. 1.
XLVI	« 7.	« 10.	35	« 24.
XLVI a.	« 17.	« 23.	38	Apr. 4—5.
XLVII	« 15.	« 7.	24	Mart. 26—27.
XLVII a.	Apr. 5.	« 27.	23	Apr. 16.
XLVIII	Mart. 20.	Mai 1.	43	« 10.
XLVIII a.	« 12.	Apr. 2.	22	Mart. 22—23.
XLIX	« 28.	« 9.	13	Apr. 3.

A legkorábbi nap kilencz zónában martiusra, egyben (XLVIIa.) áprilisra esett. *Mindenesetre számításba jön azonban, hogy a (XLVIIa.) zónából az idén csupán 4 adat érkezett be, tehát a formula bázisa nagyon gyenge.* Súly: martius második fele. — A legkésőbbi nap egy esetben (XLIVa.) martius, egy esetben (XLVIII.) május, és nyolcz esetben áprilisra esett; súly április közepe. — Az *ingadozás* épen nem egyöntetű, egyes zónákban kisebb, másokban nagyobb a rendesnél. — A *középszámok* is meglehetősen szabálytalanul sorakoznak, különösen feltűnő a XLVIIIa. zóna aránytalanul korai középszáma, mely egyáltalán nem indokolható. Annyi azonban az idén e rendellenes jelenségek között is mégis constatalható, hogy a későbbi érkezés az ország északi zónáiban mutatkozik; bár ez koránsem annyira fokról-fokra kifejezett, mint a mult évben. *Egyáltalán az idej gólyavonulás az eddigi tapasztalatokkal szemben zavartnak mondható, s több olyan rejtélyes jelenséget mutat fel, mely ez idő szerint meg nem magyarázható.*

Der früheste Tag fiel in neun Zonen auf März, in einer (XLVIIa.) auf April. *Doch muss jedenfalls in Betracht genommen werden, dass wir heuer aus der XLVIIa. Zone nur 4 Daten erhalten haben, und daher die Basis zur Beurteilung jener Zone in hohem Grade ungenügend erscheint.* Culmination der frühesten Ankunft ist: Zweite Hälfte März. — Der späteste Tag fiel

einmal (XLIVa.) auf März, einmal (XLVIII.) auf Mai, und achtmal auf April; culminirt: Mitte April. — Die *Schwankung* gar nicht congruent; in einigen Zonen kleiner in den übrigen grösser als sonst. Die *Mittel* sind ebenfalls recht unregelmässig; besonders auffallend ist das aussergewöhnlich frühe Mittel der XLVIIIa. Zone, für welches keine Ursache angegeben werden kann. Trotz diesen unregelmässigen Erscheinungen können wir aber dennoch soviel constatieren, dass die späteren Mittel im Allgemeinen in die nördlichen Zonen fallen, wenn dieses Verhältniss auch nicht so entschieden, von Grad zu Grad zum Ausdruck kommt als im vorigen Jahre. *Im Allgemeinen kann der heurige Zug des Storches als sehr unregelmässig gelten, der mehrere solch' räthselhafte Momente ergab, deren genügende Erklärung bis dato unmöglich ist.*

S ha a Herman-féle* területi beosztás szerint csoportosítottunk:

Wenn wir unsere Daten nach der Herman'schen* territorialen Eintheilung gruppieren, so erhalten wir Folgendes:

I.

**Dunántúli dombvidék.
Hügelland jens. d. Donau.**

L. (F.) — Mart. 20.
Lk. (Sp.) — Apr. 9.
J. (Sch.) = 21 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 30.

II.

Nagy magy. Alföld. — Grosse ung. Tiefebene.

L. (F.) — Mart. 2.
Lk. (Sp.) — Apr. 10.
J. (Sch.) = 10 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 21—22.

III.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

L. (F.) — Mart. 7.
Lk. (Sp.) — Apr. 30.
J. (Sch.) = 55 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 3.

* Herman Ottó: Madárvonulás elemei. Budapest, 1895.

* Herman Ottó: Elemente des Vogelzuges. Budapest, 1895.

IV.

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

L. (F.) — Mart. 12.
Lk. (Sp.) — Mai 1.
J. (Sch.) = 51 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 6.

Az évről-évre tapasztalt sorrend: mely szerint a késés újból congruens a tengerszin feletti magasságokkal.

Also auch heuer das sich von Jahr zu Jahr wiederholende Verhältniss: Die Verspätung ist im Allgemeinen vollkommen congruent mit dem hypsometrischen Charakter der einzelnen Landestheile.

S végül az 1897-iki országos formula így alakul:

Das heurige (1897) Landesmittel gestaltet sich endlich wie folgt:

Országos formula. — Landesformel.

L. (F.) — Mart. 2. — (in) Lugos. (XLVa.)
Lk. (Sp.) — Mai 1. — „ Diósgyőr.
(XLVIII.)
J. (Sch.) = 61 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 1.

36. ↔ **Ciconia nigra, L.**

XLIVa. — Mart. 29. — (in) Kupinovo.
XLV. — „ 13. — „ Morovič.
„ — Apr. 10. — „ Német-Palánka.
XLVa. — Mart. 29. — „ Bélyye.
XLVIIIa. — „ 25. — „ Dubrinies.
„ — „ 20. — „ Sztavna.

Német-Palánka a többi állomások egyöntetű martiusi adataival szemben meg nem állhat.

Német-Palánka ist den Märzdaten sämtlicher Stationen gegenüber unhaltbar.

L. (F.) — Mart. 13. (in) Morovič. (XLV.)
Lk. (Sp.) — „ 29. — „ Kupinovo
(XLIVa.), Bélyye
(XLVa.)

J. (Sch.) = 17 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 21.

37. ↔ **Circus ærginosus, L.**

XLVa. — Mart. 20. — (in) Bélyye.
„ — { Attelelt } „ Ó-Verbász.
 { Überwintert }
XLVIa. — Apr. 4. — „ Kolozsvár.
XLVIIa. — { Attelelt } „ Sopron.
 { Überwintert }
XLVIII. — Apr. 7. — „ Cs.-Somorja.

Ó-Verbászon és Sopron-nál a Fertőn az idén több áttelelt. Ez a két határozott megfigyelés megerősíti Szarvas tavalyi adatát (Aquila IV. 1897. p. 69): hogy t. i. bizonyos körülmények között ez a mindeddig tipikus vonulónak (←→) tartott madárfaj is áttelel hazánkban. (←→)

In Ó-Verbász und bei Sopron am Fertő- (Neusiedler)-See haben mehrere überwintert. Die zwei heurigen Überwinterungsfälle bestärken die vorjährige Beobachtung (Vide: Aquila IV. 1897. p. 69) aus Szarvas, dass nämlich unter Umständen auch dieser bis jetzt als typischer gehaltene Zügler (←→) in Ungarn überwintert (←→).

38. ←→ Circus cyaneus, L.

XLV. — Apr. 2. — (in) Német-Palánka.
 XLVIIIa. — " 7. — " Zólyom.
 " — Mart. 17. — " Tavarna.

Hogy erről a fajról áttelelési adatunk nincs, az annak tulajdonítandó, hogy olyan mennyiségben telet át nálunk minden évben, hogy megfigyelőink mint természetes dolgot nem is említik. Hogy csak a magam tapasztalatait említsem, itt Boglár és Lelle körül nincs nap, hogy ne lássak egész télen át egyet-kettőt és pedig minél szigorúbb a tél, annál többet a falu és a kazalok körül.

Dass wir von dieser Art kein Überwinterungsdatum erhielten, können wir dem Umstande zuschreiben, dass sie bei uns jährlich und in solcher Anzahl überwintert, dass sie unsere Beobachter als eine regelmässige und gewöhnliche Erscheinung gar nicht notieren. Um nur bei meinen eigenen Erfahrungen zu bleiben, giebt es im Winter kaum einen Tag, an welchem ich in der Umgebung von Boglár und Lelle in der Nähe der Häuser und Tristen nicht 1-2 Exemplare zu sehen bekäme, und zwar je stärker der Winter, um so mehr.

39. ←→ Circus pygargus, L.

XLVIII. — Apr. 10. (in) Cs.-Somorja. —
 1 ♂.

40. ←→ Columba oenas, L.

XLV. — { Attelelt } (in) Ujvidék.
 XLVa. — { Überwintert } Febr. 25. — " Dobrest.
 " — " 28. — " Fogaras.
 " — Mart. 7. — " Mundra.

XLVa. — Mart. 4. — (in) Páró.
 " Febr. 26. — " Persány.
 " — " 20. — " Alsó-Venicze.
 " — Mart. 2. — " Uj-Sinka.
 " — Febr. 25. — " Felső-Komána.
 " — Mart. 2. — " Barezsa-Ujfalu.
 " — Febr. 23. — " Hidvég.
 " — " 28. — " S.-Szt.-György.
 " Mart. 8. — " Kovászna.
 XLVI. { Attelelt } " Fazekas-Dencs.
 { Überwintert }
 " — Febr. 24. — " Lábod.
 " — " 19. — " Arad.
 " — " 20. — " Sistarovecz.
 " — Mart. 10. — " Berzova.
 " — Febr. 20. — " Tótvárad.
 " — Mart. 12. — " Csertés.
 " — Apr. 17. — " Topánfalva.
 " Mart. 10. — " Csik-Szt.-Lélek.
 XLVIa. Febr. 20. — " Pórszombat.
 " — Apr. 1. — " Béles.
 " — Mart. 2. — " Kolozsvár.
 " — Febr. 21. — " G.-Szt.-Imre.
 XLVII. — " 19. — " Kőszeg.
 " " 13. — " Jánosháza.
 " — " 10. — " Szany.
 " " 17. — " Csákvár.
 " — " 12. — " Pa.-Szt.-Király.
 " Mart. 14. — " Nagy-Várad.
 " — Mai 1. — " Deés.
 XLVIIa. Febr. 14. — " Budakesz.
 " " 19. — " Nagy-Maros.
 " " 21. — " Visegrád.
 " " 14. — " Gödöllő.
 " — " 26. — " Mácsa.
 XLVIII. " 17. — " Ghymes.
 " Mart. 8. — " Felső-Hámor.
 " — " 7. — " B.-Gyarmat.
 " Febr. 20. — " Losonez.
 XLVIIIa. Mart. 17. — " Geletnek.
 " Febr. 22. — " Zólyom.
 " — " 26. — " Uj-Massa.
 " " 27. — " Kakasfalu.
 " — " 25. — " Tavarna.
 " Mart. 2. — " Ungvár.
 " " 6. — " Dubrinics.
 XLIX. — " 20. — " Szepes-Ófalu.
 " " 7. — " Szepes-Béla.

Topánfalva, Béles és Deés túlkésők, nyilván nem a Col. oenasra vonatkoznak. Figyelembe nem jönnek.

Topánfalva, Béles und Deés all' zu spät.

beziehen sich augenscheinlich nicht auf Col.
omas. Müssen ausser Acht gelassen werden.

L. (F.) --- Febr. 10. --- (in) Szany. (XLVII.)
Lk. (Sp.) --- Mart. 20. --- " Szepes-Ófalu.
J. (Sch.) --- 39 nap (Tage). (XLIX.)
K. (M.) = Mart. 1.

41. ↔ *Columba palumbus*, L.

XLV. --- Mart. 25. --- (in) Karavukova.
" --- " 4. --- " Német-Palánka.
XLVa. --- " 15. " Bélye.
" --- " 28. " Szonta.
" --- " 26. " Doroszló.
XLVI. --- Febr. 13. " Fazekas-Denes.
" --- " 24. " Lábod.
XLVIa. --- Apr. 5. " Visz.
" --- Mart. 27. --- " Kis-Harta.
" --- " 31. --- " Kolozsvár.
XLVII. --- " 2. " Felső-Lövő.
" --- Febr. 25. --- " Kőszeg.
" --- " 11. " Jánosháza.
XLVIIa. --- " 14. " Sopron.
" --- Mart. 3. " Jászberény.
XLVIII. --- Febr. 19. " Püspöki.
" --- " 27. " Cs.-Somorja.
" --- Mart. 1. " Zsitva-Ujfalu.
" --- Febr. 21. " Zeliz.
" --- Mart. 24. " Selmeczbánya.
XLVIIIa. --- " 27. " Oszáda.
" --- Febr. 28. " Uj-Massa.
" --- Mart. 16. " Óviz.
" --- " 14. " Tavarna.
XLIX. --- " 16. " Zuberecz.
" --- Febr. 21. --- " Liptó-Ujvár.
" --- Mart. 30. " Feketevág.
" --- " 17. " Szepes-Béla.

Lábod-on nagy számban volt észlelhető. —
Visz túlkéső, tarthatatlan, mindenesetre meg-
figyelési hiba.

War in *Lábod* am 24-ten Feber in grosser
Anzahl zu sehen. *Visz* unhaltbar spät, ist
jedenfalls ein Beobachtungsfehler.

L. (F.) --- Febr. 11. --- (in) Jánosháza.
(XLVII.)
Lk. (Sp.) --- Mart. 31. --- " Kolozsvár.
(XLVIa.)
J. (Sch.) = 49 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 7.

42. ↔ *Coracias garrula*, L.

XLV. Apr. 26. --- (in) Német-Palánka.
XLVa. " 21. " Bélye.
" Mai 15. " Fogaras.
XLVI. Apr. 24. " Arad.
XLVIa. --- " 20. " Boglár.
XLVII. " 25. " Felső-Lövő.
" " 14. --- " Jánosháza.
XLVIIa. Mai 10. " Tavarna.
XLIX. " 16. --- " Szepes-Béla.
L. (F.) Apr. 14. --- (in) Jánosháza.
(XLVII.)
Lk. (Sp.) Mai 16. " Szepes-Béla.
J. (Sch.) 33 nap (Tage). (XLIX.)
K. (M.) = Apr. 30.

43. ↔ *Coturnix dactylisonans*, MEY.

XLV. --- $\left. \begin{array}{l} \text{Atteleh} \\ \text{Übervintert} \end{array} \right\}$ (in) *Karavukova*.
XLVa. " " " *Szonta*.
" " " *Doroszló*.
" --- Febr. 17. " *Ó-Verbász*.
1 db. — 1 St.
" --- Mart. 7. " *Ó-Verbász*.
2 db. 2 St.
" --- Apr. 2. --- " *Ó-Verbász*.
Szól. — Schlägt.
" " 19. " *Boesár*.
" --- Mai 8. " *Réa*.
" --- Apr. 27. " *Fogaras*.
XLVI. " 26. " *Csurgó*.
" --- Mart. 28. --- " *Pécs*.
" --- " 9. " *Baracska*.
" --- Apr. 15. " *Csáka*.
" --- " 27. " *Sistarovecz*.
" --- Jul. 13. --- " *Topánfalva*.
" --- Apr. 25. " *Nagy-Enyed*.
XLVIa. " 28. --- " *Lelle*.
" " 29. " *Kolozsvár*.
" " 28. " *Maros-Vécs*.
XLVII. --- " 29. " *Kőszeg*.
" --- Jan. 16. " *Felső-Káld*.
XLVIIa. Apr. 30. --- " *Miklósfalva*.
XLVIII. Mai 17. " *Cs.-Somorja*.
" --- Apr. 30. " *Ghymes*.
XLVIIIa. Mai 1. " *Zólyom*.
" --- " 17. --- " *Eperjes*.
" " 1. " *Tavarna*.
" " 15. " *Ungvár*.
" --- " 27. --- " *Szepes-Béla*.

Ó-Verbászon febr. 17-én 1. dbot; mart. 7-én 2 dbot láttak: megfigyelő szerint «valószínű telelők»; akármint van a tulajdonképeni vonulás megítélésénél, csakis a harmadik (április 2.) dátum jöhet figyelembe. *Baracska* túlkora, tulajdonképeni vonulási dátumnak nem tekintethető. *Topánfalva* nem lehet vonulási adat, figyelembe nem jön. *Felső-Káld*, telelés. *Cs.-Somorja* viszonylag túlkéső, figyelembe nem vehető.

Ó-Verbász notiert vom 17-ten Feber 1 St.: vom 7-ten März 2 St.: laut Beobachter «wahrscheinlich Überwinternde»: wie es auch immer stehen mag, kann bei der Beurtheilung des eigentlichen Zuges blos das dritte Datum (Apr. 2.) berücksichtigt werden. — *Baracska* viel zu früh, als typisches Zugdatum nicht acceptierbar. — *Topánfalva* kann kein Zugdatum sein, wird unberücksichtigt. — *Felső-Káld* Überwinterung. — *Cs.-Somorja* verhältnissmässig zu spät, bleibt weg. — *Es ist bemerkenswerth, dass wir von Jahr zu Jahr immer mehr Nachrichten von der Überwinterung dieser Vogelart in Ungarn erhalten.*

L. (F.) — Mart. 28. — (in) Pécs. — (XLVI.)
Lk. (Sp.) — Mai 27. — « Szepes-Béla. —
J. (Sch.) = 61 nap (Tage). (XLVIIIa.)
K. (M.) = Apr. 27.

44. ↔ *Cotyle riparia*, L.

XLIVa. — Mart. 24. — (in) Kupinovo.
XLVa. — Apr. 25. — « Ó-Verbász.
" — Mai 9. — « Fogaras.
" — " { eleje }
 { Anfang } " Szamosfalva.
XLVIII. — Apr. 24. — « Cs.-Somorja.
XLVIIIa. — Mai 10. — « Tavarna.

L. (F.) — Mart. 24. — (in) Kupinovo. —
(XLIVa.)

Lk. (Sp.) — Mai 10. — « Tavarna. —
J. (Sch.) = 48 nap (Tage). (XLVIIIa.)
K. (M.) = Apr. 16—17.

45. ↔ *Cuculus canorus*, L.

XLIVa. — Apr. 17. — (in) Kupinovo.
" — " 13. — « Ogradina.
XLV. — " 20. — « Uj-Gradiska.
" — " 8. — « Német-Palánka.
" — " 25. — « Ujvidék.
XLVa. — Mart. 15. — « Bélye.
" — Apr. 7. — « Dobrest.

XLVa. — Apr. 8. — (in) Streza-Kerecsora.
" — " 8. — " Fogaras.
" — " 11. — " Hosszúfalu.
" — " 6. — " S.-Szt.-György.
" — " 8. — " Kovászna.
XLVI. — " 26. — " Berzenceze.
" — " 26. — " Szentá.
" — Mart. 29. — " Sistarovecz.
" — Apr. 27. — " Berzova.
" — Mart. 3. — " Tótvárád.
" — Apr. 18. — " Topánfalva.
" — " 2. — " Nagy-Enyed.
" — " 9. — " Bereczk.
XLVIa. — " 5. — " Visz.
" — " 12. — " Kis-Harta.
" — " 21. — " Izsák.
" — " 10. — " Kolozsvár. —
(Linder.)
" — " 15. — " Kolozsvár. —
(Schenk.)
" — " 3. — " Magyar-Régen.
" — " 5. — " Maros-Vécs.
" — " 14. — " G.-Szt.-Imre.
" — " 9. — " Laposnya.
XLVII. — " 17. — " Felső-Lövő.
" — " 9. — " Kőszeg.
" — " 8. — " Csákvár.
" — " 16. — " Pa.-Szt.-Király.
" — " 5. — " Deés.
XLVIIa. — Mai 2. — " Miklósfalu.
" — Apr. 26. — " Budakesz.
" — " 20. — " Nagy-Maros.
" — " 20. — " Gödöllő.
XLVIII. — " 24. — " Cs.-Somorja.
" — " 6. — " Ghymes.
" — " 2. — " Felső-Hámor.
" — " 21. — " Selmezbánya. —
(Vadas.)
" — " 28. — " Selmezbánya. —
(Gretzmacher.)
" — " 8. — " Diós-Győr.
" — " 16. — " Kabolapolyána.
XLVIIIa. — " 18. — " Geletnek.
" — " 15. — " Zólyom.
" — " 25. — " Eperjes.
" — " 14. — " Tavarna.
" — " 24. — " Ungvár.
" — " 12. — " Sztavna.
XLIX. — " 23. — " T.-Szt.-Márton.
" — " 26. — " Zuberecz.
" — " 25. — " Feketevág.
" — " 26. — " Szepes-Béla.

Tótvárad túl kora dátuma ellene mond az összes idej és tavalyi megfigyeléseknek, ennél fogva a formulához fel nem használhatjuk.

Miklósfalu pedig aránylag későnek látszik.

Tótvárad's all' zu frühes Datum widerspricht sämtlichen heurigen und vorjährigen Daten, wird demnach bei der Formel nicht verwendet. — *Miklósfalu* scheint dagegen verhältnissmässig spät.

Összehasonlítás céljából állítsuk fel e fajnál az összes zónák formuláit külön-külön is.

Vergleichshalber stellen wir auch hier die Formeln der einzelnen Zonen in folgender Tabelle separat auf.

Zóna Zone	Legkor. Früh.	Legkés. Spät.	Ingad. Schwank.	Közép Mittel
XLIV a.	Apr. 13.	Apr. 17.	5	Apr. 15.
XLV	" 8.	" 25.	18	" 16-17.
XLV a.	Mart. 15.	" 11.	28	Mart. 28-29.
XLVI	" 29.	" 26.	29	Apr. 12.
XLVI a.	Apr. 3.	" 21.	19	" 12.
XLVII	" 5.	" 17.	13	" 11.
KLVII a.	" 20.	Mai 2.	13	" 26.
XLVIII	" 2.	Apr. 24.	23	" 13.
XKVIII a.	" 12.	" 25.	14	" 18-19.
XLIX	" 23.	" 26.	4	" 24-25.

A mennyire ilyen aránylag kevés adat alapján lehetséges, némi csekély késés az északibb zónák rovására ezen fajnál is kimutatható; bár semmi esetre sem olyan kifejezett, mint ezt más jobban megfigyelt fajoknál tapasztaltuk.

Wegen der geringen Anzahl der Daten ist bei dieser Art nur eine kleine Verspätung auf Kosten der nördlichen Zonen aufzuweisen; dieselbe ist aber bei weitem nicht so ausgesprochen, als die, welche wir bei anderen besser beobachteten Arten in Erfahrung gebracht haben.

Az idej országos formula lesz:

Das heurige Jahresmittel lautet:

L. (F.) — Mart. 15. — (in) Bélye. (XLV a.)
Lk. (Sp.) — Mai 2. — " Miklósfalu.
J. (Sch.) = 49 nap (Tage). (XLVII a.)
K. (M.) = Apr. 8.

46. ↔ *Cypselus apus*, L.

XLIV a. — Mai 10. — (in) Kupinovo.
XLV. — Apr. 27. — " Vukovár.
" — " 15. — " Ujvidék.
XLV a. — Mai 10. — " Fogaras.
XLVI a. — " 13. — " Boglár.
XLVII. — Apr. 28. — " Felső-Lövö.

XLVIII. — Apr. 17. — (in) Felső-Hámor.
" — " 26. — " Selmeczbánya.
XLIX. — Mai 10. — " Zuberecz.
" — " 2. — " Szepes-Béla.

L. (F.) — Apr. 15. — (in) Ujvidék. (XLV.)
Lk. (Sp.) — Mai 13. — " Boglár. (XLVI a.)
J. (Sch.) = 29 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 29.

47. ↔ *Emberiza miliaria*, L.

XLV. — Mart. 3. — (in) Német-Palánka.
XLVI a. — $\left. \begin{array}{l} \text{Ätteilt} \\ \text{Überwintert} \end{array} \right\}$ " Békés-Csaba.
" — Febr. 28. — " Kolozsvár.
XLVII. — " 23. — " Kőszeg.
" — " 17. — " Jánosháza.

Ugyszólván mindenütt telet az országban.

Diese Art überwintert in Ungarn beinahe überall.

L. (F.) — Febr. 17. — (in) Jánosháza. — (XLVII.)
Lk. (Sp.) — Mart. 3. — " Német-Palánka.
J. (Sch.) = 15 nap (Tage). (XLV.)
K. (M.) = Febr. 24.

48. ↔ *Emberiza schœniclus*, L.

XLV a. — $\left. \begin{array}{l} \text{Ätteilt} \\ \text{Überwintert} \end{array} \right\}$ (in) Ó-Verbász.
XLVI a. — Apr. 4. — " Izsák.
" — Febr. 28. — " Kolozsvár.
XLVIII. — " 27. — " Cs.-Somorja.
XLVIII a. — Mart. 25. — " Zólyom.

Ó-Verbász-on egész télen nagy csapatokban volt látható. — Izsák túl késő.

War in Ó-Verbász den ganzen Winter hindurch in grossen Flügen zu sehen. — Izsák zu spät.

49. ↔ *Erithacus cyaneculus*, Wolf.

XLV a. — Mart. 28. — (in) Ó-Verbász.

50. ↔ *Erithacus luscina*.

XLV. — Apr. 22. — (in) Német-Palánka.
" — " 24. — " Ujvidék.
XLV a. — " 11. — " Bélye.
" — " 25. — " Ó-Verbász.
XLVI. — Mart. 16. — " Sistarovecz.
" — Apr. 10. — " Berzova.
XLVI a. — " 29. — " Kolozsvár. (Linder.)

XLVI _a .	—	Apr. 30.	—	(in) Kőozsvár. — (Schenk.)
XLVII.	—	" 9.	—	" Kőszeg.
"	—	" 14.	—	" Bethlen.
XLVII _a .	—	" 20.	—	" Sopron.
"	—	" 25.	—	" Budakesz.
"	—	" 26.	—	" Nagy-Maros.
"	—	" 26.	—	" Visegrád.
"	—	" 23.	—	" Gödöllő.
"	—	" 20.	—	" Valkó.
XLVIII.	—	" 24.	—	" Cs.-Somorja.
"	—	" 15.	—	" Ghymes.
"	—	" 29.	—	" Felső-Hámar.
XLVIII _a .	—	" 23.	—	" Zólyom.
"	—	Mai 9.	—	" Eperjes.
"	—	Apr. 16.	—	" Tavarna.
"	—	" 13.	—	" Ungvár.

Sistarovecz túl kora, tarthatatlan.

Sistarovecz unhaltbar, früh.

L. (F.)	—	Apr. 9.	—	(in) Kőszeg. (XLVII.)
Lk. (Sp.)	—	Mai 9.	—	" Eperjes. (XLVIII _a .)
J. (Sch.)	=	31 nap (Tage).		
K. (M.)	=	Apr. 24.		

51. ↔ *Erithacus philomela*, L.

XLV _a .	—	Apr. 25.	—	(in) Fogaras.
XLVI.	—	" 19.	—	" Nagy-Enyed.
XLVI _a .	—	" 27.	—	" Kőozsvár.
XLVIII _a .	—	" 24.	—	" Ungvár.

L. (F.)	—	Apr. 19.	—	(in) Nagy-Enyed.
Lk. (Sp.)	—	" 27.	—	" Kőozsvár.
J. (Sch.)	=	7 nap (Tage).		
K. (M.)	=	Apr. 22.		

52. ↔ *Erithacus rubecula*, L.

XLIV _a .	—	Mart. 3.	—	" Kupinovo.
XLV.	—	{ Ättelelt Überwintert}	"	" Ujvidék.
XLV _a .	—	"	"	" Ó-Verbász.
"	—	Mart. 20.	—	" Réa.
"	—	" 10.	—	" Fogaras.
XLVI.	—	Febr. 27.	—	" Arad.
"	—	Mart. 10.	—	" Nagy-Enyed.
XLVI _a .	—	" 4.	—	" Kőozsvár. — (Linder.)
"	—	" 12.	—	" Kőozsvár. (Schenk.)

XLVII.	—	Febr. 26.	—	(in) Kőszeg.
"	—	{ Ättelelt Überwintert}	"	" Jánosháza.
XLVII _a .	—	"	"	" Sopron.
"	—	Apr. 16.	—	" Vissó.
XLVIII.	—	Mart. 10.	—	" Cs.-Somorja.
"	—	" 24.	—	" Selmezbánya.
"	—	" 6.	—	" Kabolapolyána.
XLVIII _a .	—	" 18.	—	" Zólyom.
"	—	" 28.	—	" Eperjes.
"	—	" 10.	—	" Tavarna.
"	—	" 16.	—	" Ungvár.
XLIX.	—	" 28.	—	" Zuberecz.
"	—	" 27.	—	" Liptó-Ujvár.
"	—	" 27.	—	" Szepes-Béla.

Ó-Verbász jelentése így szól: télen van legtöbb; északról jöttekkel is szaporodva — martiustól fogyott.

Ó-Verbász berichtet wie folgt: am häufigsten im Winter vermehrt durch nördliche Ankömmlinge — vom März an in verminderter Anzahl.

L. (F.)	—	Febr. 26.	—	(in) Kőszeg. (XLVII.)
Lk. (Sp.)	—	Mart. 28.	—	" Eperjes (XLVIII _a), Zuberecz (XLIX.)
J. (Sch.)	=	31 nap (Tage).		
K. (M.)	=	Mart. 13.		

53. ↔ *Falco regulus*, PALL.

XLV _a .	—	{ Egész télen d. ganz. Winter}	(in)	Ó-Verbász.
"	—	Mart. 5.	—	" Ó-Verbász. — Az utolsó. Der letzte.
XLIX.	—	" 29.	—	" Liptó-Ujvár.

54. ↔ *Falco subbuteo*, L.

XLV _a .	—	Apr. 21.	—	(in) Fogaras.
XLVI _a .	—	Mart. 15.	—	" Boglár.
"	—	" 21.	—	" Kőozsvár. (Schenk.)
"	—	Apr. 20.	—	" Kőozsvár. — (Linder.)

55. ↔ *Ficedula rufa*, BECHST.

XLV _a .	—	Mart. 7.	—	(in) Bélye.
"	—	" 23.	—	" Ó-Verbász.
"	—	" 18.	—	" Uj-Bessenyő.
"	—	Apr. 5.	—	" Fogaras.
XLVI.	—	Mart. 30.	—	" Arad.
"	—	" 20.	—	" Nagy-Enyed.
XLVI _a .	—	" 21.	—	" Kőozsvár. — (Schenk.)

- XLVIa. — Mart. 21. — (in) Kolozsvár. —
(Linder.)
XLVII. — " 16. — " Kőszeg.
XLVIIa. — " 21. — " Sopron.
XLVIII. — " 24. — " Cs.-Somorja.
XLVIIIa. — Apr. 3. — " Zólyom.
" — Mart. 14. — " Ungvár. ♀.
XLIX. — Apr. 6. — " Zuberecz.
" — Mart. 30. — " Liptó-Ujvár.

- L. (F.) — Mart. 7. — (in) Bélye. (XLVa.)
Lk. (Sp.) — Apr. 6. — " Zuberecz. —
(XLIX.)

J. (Sch.) = 31 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 22.

56. ↔ *Ficedula sibilatrix*, L.

- XLVa. — Apr. 25. — (in) Fogaras.
XLVIa. — " 24. — " Izsák.
XLVII. — " 20. — " Kőszeg.
XLVIII. — " 24. — " Cs.-Somorja.

L. (F.) — Apr. 20. — (in) Kőszeg. (XLVII.)
Lk. (Sp.) — " 25. — " Fogaras. (XLVa.)
J. (Sch.) = 6 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 22—23.

57. ↔ *Ficedula trochilus*, L.

- XLVa. — Mart. 27. — (in) Ó-Verbász.
" — Apr. 17. — " Fogaras.
" — " 15. — " Kolozsvár.
XLVIIa. — " 8. — " Sopron.
XLVIII. — " 3. — " Cs.-Somorja.

- XLVIIIa. — Apr. 14. — (in) Zólyom.
XLIX. — " 11. — " Zuberecz.

L. (F.) — Mart. 27. — (in) Ó-Verbász.
(XLVa.)
Lk. (Sp.) — Apr. 17. — " Fogaras. (XLVa.)
J. (Sch.) = 22 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 6—7.

58. ↔ *Fringilla coelebs*, L.

- XLV. — { Áttelelt } (in) *Ujvidék*.
{ Überwintert }
XLVa. — Mart. 5. — " Ó-Verbász.
XLVI. — Febr. 28. — " Arad.
XLVIa. — { Áttelelt } " *Kolozsvár*.
{ Überwintert } (Linder.)
XLVII. — " " *Kőszeg*.
XLVIIa. — Mart. 16. — " Miklósfalu.
XLVIII. — Febr. 20. — " Cs.-Somorja.
" — " 20. — " Selmeczbánya.
XLVIIIa. — Mart. 7. — " Zólyom.
" — " 3. — " Eperjes.
XLIX. — " 16. — " Zuberecz.
" — Febr. 17. — " Liptó-Ujvár.
(Ertl.)
" — Mart. 2. — " *Liptó-Ujvár*.
(Erdőhat., Forst-
beh.)

L. (F.) — Febr. 17. — (in) Liptó-Ujvár.
(XLIX.)
Lk. (Sp.) — Mart. 16. — " Miklósfalu.
(XLVIIa.), Zube-
recz. (XLIX.)
J. (Sch.) = 28 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 2—3.

59. ↔ *Fringilla montifringilla*, L.

	Az első:	Hol?	Az utolsó:
	Die ersten:	Wo?	Die letzten:
XLIVa.	Jan. 16.	(in) Ó-Verbász.	Apr. { eleje
XLVII.	" 6.	" Kőszeg.	Jan. 27.
XLVIIa. (896)	Dec. 5.	" Sopron.	Febr. 14.
XLVIII.	Jan. 24.	" Cs.-Somorja.	" 20.
"	"	" Ungvár.	Mart. 18.

Cs.-Somorján meglty. jelentése szerint úgy jan. 24-én, mint febr. 20-án nagy csapatokban. A mennyire adatainkból megállapítható, 1896. dec. 5-től 1897. apr. elejéig tartózkodott nálunk.

Cs.-Somorja berichtet: am 24-ten Jänner, so wie am 20-ten Feber in grossen Flügen. So weit es aus unseren Daten zu bestimmen möglich ist, hielt sich diese Art bei uns vom 5. Dec. 1896. bis Anfang April auf 1897.

60. ↔ *Fulica atra*, L.

- XLV. — Mart. 1. — (in) Német-Palánka.
 " — Febr. 10. — " Ujvidék.
 XLVa. — Jan. 20. — " *Bélye*
 " — Febr. 14. — " Kolluth.
 " — " 8. — " Ó-Verbász.
 " — Mart. 12. — " Fogaras.
 XLVIa. — " 15. — " Izsák.
 XLVIII. — " 23. — " Cs.-Somorja.

Bélye korai dátuma az összes többi állomásokkal szemben csak mint alkalmi adat vehető figyelembe.

Bélye's all' zu frühes Datum kann sämtlichen übrigen Daten gegenüber blos als Gelegenheits-Datum gelten.

- L. (F.) — Febr. 8. — (in) Ó-Verbász. —
 (XLVa.)
 Lk. (Sp.) — Mart. 23. — " Cs.-Somorja.
 (XLVIII.)
 J. (Sch.) = 44 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 1—2.

61. ↔ *Gallinago major*, GM.

- XLVIa. — Apr. 19. — (in) Kolozsvár.

62. ↔ *Gallinago scolopacina*, Br.

- XLV. — Febr. 28. — (in) Ujvidék.
 XLVa. — " 27. — " *Bélye*.
 " — Mart. 11. — " Fogaras.
 XLVI. — " 14. — " Nagy-Enyed.
 XLVIa. — " 23. — " Kolozsvár. —
 (Linder.)
 " — " 25. — " *Kolozsvár*. —
 (Schenk.)
 XLVIIIa. — " 25. — " Zólyom.
 L. (F.) — Febr. 27. — " *Bélye*. (XLVa.)
 Lk. (Sp.) — Mart. 25. — " Zólyom. —
 (XLVIIIa.)
 J. (Sch.) = 27 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 12.

63. ↔ *Gallinula chloropus*, L.

- XLIVa. — Febr. 16. (in) Kupinovo.
 XLV. — Mart. 31. — " Ujvidék.
 XLVa. — Febr. 25. — " *Bélye*.

- XLVa. — {^{Ättelelt}Überwintert} (in) Ó-Verbász.
 " — Apr. 5. — " Fogaras.
 XLVIIa. — Mart. 27. — " Sopron.

Ó-Verbászon állítólag «sok ättelelt».

In Ó-Verbász überwinterten laut des Beobachters viele.

- L. (F.) — Febr. 16. — (in) Kupinovo. —
 (XLIVa.)
 Lk. (Sp.) — Apr. 5. — " Fogaras. (XLVa.)
 J. (Sch.) = 49 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 12.

64. ↔ *Graculus carbo*, L.

- XLIVa. — Mart. 23. — (in) Kupinovo.
 XLV. — Apr. 20. — " Ujvidék.
 XLVIII. — Febr. 27. — " Cs.-Somorja. —
 1 ♂.

Ujvidék vonulási adatnak túlkéső.

Ujvidék für Zugsangabe zu spät.

65. ↔ *Grus cinerea*, L.

- XLVa. — Febr. 24. — (in) Uj-Bessenýő. —
 →É. — →N.
 " — Mart. 3. — " Dobrest.
 " — " 29. — " Hidvég.
 " — " 16. — " Hosszúfalu.
 " — " 25. — " S.-Szt.-György.
 " — " 28. — " Kovászna.
 XLVI. — " 12. — " Arad. — 3 db.;
 13-án 30 db.;
 24-én 100 db. —
 3 St.; am 13-ten
 30 St.; am 24-ten
 100 Stücke.
 " — " 18. — " Paulis.
 " — " 20. — " Kerek. — Leg-
 alább 200—300
 db.— Wenigstens
 200—300 Stücke.
 " — " 3. — " Sistarovecz.
 " — " 16. — " Kézdi-Vásárhely.
 " — " 18. — " Bereczk.
 XLVII. — " 17. — " Nagy-Várad.
 " — Apr. 25. — " Nagyfalu.—Nagy
 csapat vonult át
 a Berettyó-völgy
 felett. — Grosser

Flug zog durch
über das Berettyó-
Thal.

- XLVIII. — Apr. 16. — (in) Kabolapolyána.
XLVIIIa. — " 23. — " Ungvár.
" — " 15. — " Ó-Kemencez.
" — " 20. — " Dubrinies.
" — " 15. — " Csornoholova.

- L. (F.) — Febr. 24. — (in) Uj-Bessenjó.
Lk. (Sp.) — Apr. 25. — " Nagyfalú.
J. (Sch.) = 61 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 26.

66. ↔ *Hirundo rustica*, L.

XLIVa. zóna. — XLIVa. Zone.

(Zwischen N. B.) $44^{\circ}30'$ — 45° (é. sz. között.)

Alföld. — Tiefebene.

- Apr. 1. — (in) Kupinovo. — 78 m.
Mart. 15. — " Panesova. — 79 m.
Apr. 8. — " Deliblat. — 93 m.
Mart. 28—30. — Fehértemplom. 97—141 m.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

- Apr. 3. — (in) Berzászka. — 81 m.
" 20. — " Dalbosecz. — 254 m.
" 2. — " Herkulesfürdő. 153—600 m.

Dalbosecz az idén is túl késő, tarthatatlan.

Dalbosecz ist auch heuer unhaltbar spät.

A XLIVa. zóna formulája:

Formel der XLIVa. Zone:

- L. (F.) — Mart. 15. — (in) Panesova.
Lk. (Sp.) — Apr. 8. — " Deliblat.
J. (Sch.) = 25 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 27.

XLV. zóna. — XLV. Zone.

(Zwischen N. B.) 45° — $45^{\circ}30'$ (é. sz. között.)

Alföld. — Tiefebene.

- Apr. 2. — (in) Uj-Gradiska. — 129 m.
" 18. — " Zupanja. — 86 m.
Mart. 27. — " Karavukova. — 84 m.
" 31. — " Morović. — 85 m. K →. —
O →.
Apr. 3. — " Német-Palánka. — 83 m.
" 1. — " Ujvidék. — 84 m.
" 5. — " Nagy Beeskerek. — 83 m.

Aquila, V.

- Apr. 2. — (in) Gilád. — 83 m.
" 2. — " Denta. — 93 m.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

- Apr. 7. — (in) Temes-Szlatina. — 315 m.

A XLV. zóna formulája:

Formel der XLV. Zone:

- L. (F.) — Mart. 27. — (in) Karavukova.
Lk. (Sp.) — Apr. 7. — " Temes-Szlatina.
J. (Sch.) = 12 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 1—2.

XLVa. zóna. — XLVa. Zone.

(Zwischen N. B.) $45^{\circ}30'$ — 46° (é. sz. között.)

Alföld. — Tiefebene.

- Mart. 30. — (in) Detkovác. — 106 m.
Apr. 1. — " Bélye. — 87 m.
Mart. 30. — " Bezdán. — 91 m.
" 31. — " Kolluth. — 90 m.
Apr. 5. — " Apatin. — 86 m.
Mart. 23. — " Szonta. — 87 m.
" 28. — " Doroszló. — 91 m.
Apr. 2. — " Ó-Verbász. — 85 m.
1000 db. — 1000 St.
" 2. — " Boesár. — 85 m.
" 4. — " Uj-Bessenjó. — 91 m.
" 2. — " Csákova. — 83 m.
" 5. — " Liget. — 88 m.
" 9. — " Vadászerdő. — 97 m.
" 3. — " Unip. — 91 m.
" 3. — " Temes-Rékás. — 106 m.
" 13. — " Jerszeg. — 131 m.
" 4. — " Kiszető. — 110 m.
" 8. — " Bálinez. — 125 m.
Mart. 8. — " Lugos. — 125 m.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

- Apr. 9. — (in) Dobrest. — 350 m.
" 6. — " Szudriás. — 147 m.
" 7. — " Padurány. — 161 m.
" 6. — " Poverzsina. — 168 m.
" 8. — " Furdia. — 214 m.
" 4. — " Német-Facset. — 162 m.
" 9. — " Kossova. — 196 m.
" 5. — " Ohába-Bisztra. — 271 m.
" 10. — " Bisztra ^{erdőház} _{Forsthaus} 1137 m.
" 8. — " Vajda-Hunyad. — 220 m.
" 25. — " Déva. — 184 m.
" 15. — " Szászváros. — 224 m.
" 15. — " Auszel ^{erdőház} _{Forsthaus} 1200 m.
" 14. — " Oasa, " — 1191 m.

N. (W.)	Apr. 12. — (in) Gilcság, ^{erdőház} _{Forsthaus} 837 m.
	“ 26. — “ Magura, “ (Hunyad megye). — 1551 m.
	“ 19. — “ Prigona ^{erdészház} _{Forsthaus} 1418 m.
	“ 5. — “ Kudzsir. — 322—670 m.
	“ 10. — “ Szászsebes. — 263 m.
	“ 17. — “ Sugág. — 461 m.
	“ 14. — “ Felső-Porumbák. — 479 m.
	“ 4. — “ Streza-Kercisora. — 491 m.
	“ 13. — “ Alsó-Vist. — 426 m.
	“ 2. — “ Fogaras. (v. Czynk). 430 m.
	“ 12. — “ Fogaras. ^{erdőhat.} _{Forstbeh.}
	“ 12. — “ Sebes. — 555 m.
	“ 9. — “ Mundra. — 454 m.
	“ 16. — “ Sarkaicza. — 597 m.
	“ 10. — “ Persány. — 495 m.
“ 11. — “ Alsó-Venicze. — ca. 448 m.	
“ 12. — “ Uj-Sinka. — ca. 560 m.	
“ 1. — “ Felső-Komána. — 501 m.	
“ 3. — “ Zernest. — 722 m.	
“ 9. — “ Barcza-Ujfalu. — 530 m.	
“ 2. — “ Hidvég. — 510 m.	
“ 9. — “ Hosszúfalu. — 691 m.	
K. (O.)	“ 15. — “ S.-Szt.-György. — 542 m.
	“ 12. — “ Nagy-Borosnyó. — 564 m.
	“ 8. — “ Kovászna. — 560 m.

Lugos adata túl kora, semmivel sem indokolt; az összes többi állomásoknak ellenmond, figyelembe vonulási adatként nem jöhet.

Lugos zu früh, kann nicht begründet werden; widerspricht sämtlichen übrigen Stationen, kann als eigentl. Zugdatum nicht in Betracht gezogen werden.

A XLVa. zóna formulája:

Formel der XLVa. Zone:

L. (F.) — Mart. 23. — (in) Szonta.

Lk. (Sp.) — Apr. 26. — “ Magura. (Erdészlak.—Forsthaus.)

J. (Sch.) = 35 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 9.

XLVI. zóna. — XLVI. Zone.

(Zwischen N. B.) 46°—46°30' (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék.

Hügelland jens. d. Donau.

N. (W.)	Apr. 7. — (in) Csurgó. — 150 m.
	“ 8. — “ Berzencze. — 140 m.
	“ 7. — “ Nagy-Atád. — 130 m.
	“ 8. — “ Kaposvár. — 142 m.
	K. (O.)

Alföld. — Tiefebene.

N. (W.)	Apr. 4. — (in) Szegszárd. — 110 m.
	Mart. 29. — “ Báltaszék. — 91 m.
	“ 3. — “ Apátfalva. — 89 m.
	“ 4. — “ Szemlak. — 107 m.
	“ 10. — “ Pécska. — 102 m.
	“ 4. — “ Csála. — 105 m.
	“ 1. — “ Arad. — 110 m.
	“ 4. — “ Paulis. — 125—322 m.
	“ 1. — “ Radna. — 124—153 m.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

N. (W.)	Apr. 7. — (in) Lippa. — 208 m.	
	“ 4. — “ Sistarovecz. — 245 m.	
	“ 1. — “ Dorgos. — 245 m.	
	“ 6. — “ Berzova. — 150—250 m.	
	Mart. 29. — “ Tótvárad. — 189—270 m.	
	K. (O.)	Apr. 24. — “ Csertés ^{erdészlak} _{Forsthaus} 1002 m.
		“ 1. — “ Topánfalva. 549—900 m.
		“ 7. — “ Abrudfalva. — Ca. 600 m.
		“ 8. — “ Zalatna. — 440 m.
		“ 15. — “ Offenbánya. 471—800 m.
		“ 26. — “ Rakató. — 1000 m.
“ 14. — “ Szkerisora. — 1385 m.		
“ 1. — “ Nagy-Enyed. — 270 m.		
“ 20. — “ Csik-Szereda. — 670 m.		
“ 8. — “ Kézdi-Vásárhely. — 570 m.		
“ 11. — “ Bereczk. — 592 m.		

Igen szépen kidomborodik ebben a zónában, a havasi állomások késése.

Das Verspäten der Hochgebirgsstationen ist in dieser Zone scharf ausgeprägt.

A XLVI. zóna formulája:

Formel der XLVI. Zone:

L. (F.) — Mart. 29. — (in) Báltaszék, Tótvárad.

Lk. (Sp.) — Apr. 26. — “ Rakató.

J. (Sch.) = 29 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 12.

XLVIa. zóna. — XLVIa. Zone.

(Zwischen N. B.) 46°30'—47° (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék.

Hügelland jens. d. Donau.

N. (W.)	Apr. 7. — (in) Csákány. — 130 m.
	“ 8. — “ Balaton-Keresztúr. 120 m.
	“ 1. — “ Marcali. — 129 m.
	“ 4. — “ Fonyód. — Ca. 120 m.
	“ 5. — “ Visz. — 130—281 m.
	K. (O.)

Alföld. — Tiefebene.

- Apr. 1. — (in) Kis-Harta. — 98 m.
 " 4. — " Izsák. — 106 m.
 Mart. 25. — " Csaba. — 90 m.

Keleti hegvidék. — Oestliche Erhebung.

- Mai 20. — (in) Pietrásza. — 1550 m.
 Apr. 25. — " Béles-Fürésztelep. 932 m.
 " 20. — " Dámes. — 1482 m.
 " 26. — " Dobrus. — 1110 m.
 " 20. — " Marisel. — 1199 m.
 " 18. — " Magura. Ca. 1300 m.
 " 29. — " Gujpu. — 1200 m.
 " 26. — " Hideg-Havas. — 1374 m.
 " 11. — " Meleg-Szamos. — 585 m.
 " 11. — " Hideg-Szamos. — 433 m.
 " 2. — " Kolozsvár. — 349 m.
 " 3. — " Torda. — 391 m.
 " 9. — " Monor. — 479 m.
 " 5. — " Magyar-Régen. — 400 m.
 " 9. — " Herbus-telep. — 365 m.
 " 9. — " Maros-Vécs. 388—585 m.
 " 8. — " Görgény-Szt.-Imre. 421—
 700 m.
 " 16. — " Alsó-Fancsal. — 606 m.
 " 19. — " Laposnya. — 813 m.

Pietrásza az idén is késő: adatát igazolja a magas tengerszín feletti fekvés (1550 m.),* de miként az 1896. évi vonuláznál, úgy az idén is figyelmen kívül hagyjuk a formula megállapításánál. A mi azonban a hypsometrikus viszonylatot illeti, rendkívül érdekes adat, annyi is inkább, mert most már két éven át ismétlődik. — *Dames* ellenben, mely szintén igen magas (1482 m.), az idén normális dátumot ad, pedig 1896-ban ez is május 24-iki dátumot jelzett.

Pietrásza auch heuer sehr spät; wird durch die hohe hypsometrische Lage (1550 m.),* bedingt. Findet bei der Feststellung der Zonen-Formel aus demselben Grunde, wie im J. 1896 auch heuer keine Anwendung. Ist aber trotzdem die hypsometrischen Verhältnisse beleuchtend, ein sehr interessantes Datum, welches sich jetzt schon zwei Jahre nacheinander wiederholte.

Dames dagegen, welche Station ebenfalls sehr hoch (1482 m.) liegt, giebt heuer normales

* Az 1896-iki vonulás feldolgozásánál hibásan 1339 méter volt írva. — Im Jahre 1896 fehlerhaft 1339 m. angegeben.

Datum, obzwar im J. 1896 auch diese ein spätes

Datum (24. Mai) notiert hatte.

A XLVIa. zóna formulája:

Formel der XLVIa. Zone:

- L. (F.) — Mart. 25. — (in) Csaba.
 Lk. (Sp.) — Apr. 29. — " Gujpu.
 J. (Sch.) = 36 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 11—12.

XLVII. zóna. — XLVII. Zone.

(Zwischen N. B.) 47°—47°30' (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék.
Hügelland jens. d. Donau.

- Apr. 9. — (in) Felső-Lövő. 350—400 m.
 " 3. — " Kőszeg. — 274 m.
 " 12. — " Csepreg. — 180 m.
 " 14. — " Zala-Erdőd. — 152 m.
 " 9. — " Csákvár. — 136—266 m.
 " 3. — " Pusztá-Szt.-Király. 174
 222 m.

Keleti hegvidék. — Oestliche Erhebung.

- Apr. 8. — (in) Szilágy-Nagy-falu. — 213
 316 m.
 " 21. — " Szilágy-Somlyó. — 231 m.
 " 16. — " Zilah. — 267 m.
 " 5. — " Nagy-Ilonda. — Ca. 230 m.
 Mart. 30. — " Deés. — 251 m.
 Apr. 5. — " Bethlen. — Ca. 250 m.
 " 10. — " Szupláj. — 604 m.
 " 10. — " Hordó. — 340 m.
 " 10. — " Naszód. — 331 m.
 " 11. — " Párva. — 864 m.
 " 11. — " Földra. — 378 m.
 " 8. — " Orosz-Borgó. — 440 m.
 " 11. — " Romuli. — 720 m.
 " 12. — " Májér. — 560 m.
 " 10. — " Borgó-Beszterezé. — 584
 801 m.
 " 16. — " Ó-Radna. — 531—900 m.
 " 8. — " Maros-Borgó. 600—700 m.
 " 15. — " Nagy-Ilva. — 540 m.
 " 16. — " Új-Radna. — Ca. 600 m.
 " 16. — " Dornavölgy. — Ca. 1000
 1600 m.
 " 16. — " Kosna. — Ca. 860 m.

A XLVII. zóna formulája:

Formel der XLVII. Zone:

L. (F.) — Mart. 30. — (in) Deés.
 Lk. (Sp.) — Apr. 21. — « Szilágy-Somlyó.
 J. (Sch.) = 23 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 10.

XLVIIa. zóna. — XLVIIa. Zone.

(Zwischen N. B.) $47^{\circ}30'$ — 48° (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék.
Hügelland jens. d. Donau.

Ny. (W.) —
 Apr. 6. — (in) Sopron. — 212 m.
 « 6. — « Medgyes. — 118 m.
 « 9. — « Miklósfalu. — 123 m.
 « 8. — « Telki. — 247 m.
 « 20. — « Budakesz. — 231 m.
 « 15. — « Nagy-Maros. — 368 m.
 « 18. — « Visegrád. — 346 m.

Alföld. — Tiefebene.

Apr. 17. — (in) Gödöllő. — 190—246 m.
 « 6. — « Mácsa. — 305 m.
 « 2. — « Valkó. — 206 m.
 Mart. 20. — « Jászberény. — 100 m.

Keleti hegyvidék. — Oestliche Erhebung.

K. (O) —
 Apr. 7. — (in) Mármaros-Sziget. — 274 m.
 Mart. 31. — « Rónaszék. — 362 m.
 Apr. 4. — « Fehérpatak. — Ca. 367 m.
 « 7. — « Vissó. — Ca. 480 m.
 « 7. — « Fajna. — Ca. 700—800 m.
 « 16. — « Lajosfalva. — 928 m.

A XLVIIa. zóna formulája:
 Formel der XLVIIa. Zone:

L. (F.) — Mart. 20. — (in) Jászberény.
 Lk. (Sp.) — Apr. 20. — « Budakesz.
 J. (Sch.) = 32 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 4—5.

XLVIII. zóna. — XLVIII. Zone.

(Zwischen N. B.) 48° — $48^{\circ}30'$ (é. sz. között.)

Dunántúli dombvidék.
Hügelland jens. d. Donau.

Ny. (W.) —
 Apr. 4. — (in) Cs.-Somorja. — 130 m.
 « 5. — « Vág-Sellye. — 121 m.

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

K. (O) —
 Apr. 8. — (in) Ghymes. — 192 m.
 « 13. — « Máriacsalád. — 282 m.
 « 8. — « Hizér. — 169—244 m.

Ny. (W.) —
 Apr. 29. — (in) Felső-Hámor. — 269 m.
 « 16. — « Garamrév. — 211—700 m.
 « 8. — « Szélakna. — 863 m.
 « 10. — « Selmezbánya. 593—942 m.
 « 8. — « Lenge. — Ca. 600 m.
 « 8. — « Bélabánya. — 484 m.
 Mart. 31. — « Ipolyság. — 137 m.
 Apr. 16. — « Tópaták. — 594 m.
 « 3. — « Balassa-Gyarmat. — 148 m.
 « 2. — « Losoncz. — 191 m.
 « 12. — « Rima-Szombat. — 208 m.
 « 8. — « Mocsolyás. — 334—422 m.
 « 15. — « Ujhuta. — 582 m.
 « 10. — « Parasznya. — 183—300 m.
 « 15. — « Diósgyőr. — 183 m.
 « 18. — « Boeskó. — 141 m.
 « 12. — « Kabolapolyána. — 410—
 1000 m.
 « 25. — « Fekete-Tisza. (Tiszcsora). —
 1228 m.
 « 18. — « Rahó. — 443 m.
 « 21. — « Kevele. — 626—1042 m.
 « 4. — « Bogdán. — 548 m.
 « 25. — « Mezőhát. — 721 m.
 « 22. — « Bogdán-Luhi. 613—1000 m.

Felső-Hámor aránylag késő, figyelembe nem jön.

Felső-Hámor verhältnissmäßig spät, wird ausser Acht gelassen.

A XLVIII. zóna formulája:
 Formel der XLVIII. Zone:

L. (F.) — Mart. 31. — (in) Ipolyság.
 Lk. (Sp.) — Apr. 25. — « Tiszcsora, Mezőhát.
 J. (Sch.) = 26 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 12—13.

XLVIIIa. zóna. — XLVIIIa. Zone.

(Zwischen N. B.) $48^{\circ}30'$ — 49° (é. sz. között.)

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

Ny. (W.) —
 Apr. 7. — (in) Apátfalu. — Ca. 202 m.
 « 13. — « Nyitra-Kolos. — Ca. 250 m.
 « 18. — « Geletnek. — 243 m.
 « 28. — « Körmöczbánya. — 554 m.
 « 17. — « Mocsár. — 615 m.
 « 10. — « Jallna. — 268 m.
 « 15. — « Keeskés. — Ca. 400 m.
 « 6. — « Dobó. — 447 m.
 « 8. — « Zólyom. — 295 m.

- Ny. (W.)
 Apr. 8. — (in) Oszáda. — 587 m.
 " 21. — " Maluzsina. — 733 m.
 " 14. — " Teplicska. — 847 m.
 Mart. 30. — " Rozsnyó. — 314 m.
 Apr. 16. — " Óvíz. — 550 m.
 " 14. — " Szomolnok. — 561 m.
 " 15. — " Aranyidka. — 609 m.
 " 14. — " Eperjes. — 257—300 m.
 " 9. — " Kakasfalu. — 340 m.
 " 10. — " Keczerpeklén. — 280 m.
 " 10. — " Tavarna. — 163 m.

Alföld. — Tiefebene.

- Apr. 5. — (in) Ungvár. — 120—141 m.
 " 6. — " Radvánecz. — 136 m.

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

- Apr. 5. — (in) Ó-Kemencze. — 149 m.
 " 8. — " Dubrinics. — 169—400 m.
 " 10. — " Turja-Remete. — 180 m.
 " 12. — " Csornoholova. 240—600 m.
 " 5. — " Sztavna. — 379 m.

A XLVIIIa. zóna formulája:
 Formel der XLVIIIa. Zone:

- L. (F.) — Mart. 30. — (in) Rozsnyó.
 Lk. (Sp.) — Apr. 28. — " Kőrmöczbánya.
 J. (Sch.) = 30 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 13—14.

XLIX. zóna. — XLIX. Zone.

(Zwischen N. B.) 49°—49°30' (é. sz. között.)

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

- Ny. (W.)
 Apr. 18. — (in) Námesztó. — 596—948 m.
 " 6. — " Túróc-Sz.-Márton. 399 m.
 " 28. — " Fenyőháza. — Ca. 500
 1000 m.
 " 16. — " Alsó-Kubin. 468—700 m.
 " 9. — " Rózsahegy. — 496—900 m.
 " 24. — " Veszéle. — 780 m.
 " 14. — " Podbjel. — 548—923 m.
 " 12. — " Szlanicza. — 589 m.
 " 19. — " Alsó-Sztepáno. — 675 m.
 " 18. — " Turdossin. — 569 m.
 " 24. — " Zábido. — 627—979 m.
 " 16. — " Zuberecz. — 700—1300 m.
 " 9. — " Trsztena. — 607—859 m.
 " 14. — " Brezovieza. — 727 m.
 " 24. — " Jablonka. — 664 m.
 " 12. — " Liptó-Ujvár. 637—1200 m.

- Ny. (W.)
 Apr. 26. — (in) Oravicza-pusztá. — 793 m.
 " 14. — " Hladovka. — 756 m.
 " 14. — " Szvarin. — 684 m.
 " 14. — " Vichodna. — 775—900 m.
 " 26. — " Feketevág. — 750 m.
 Mai 5. — " Hági. — 836—1060 m.
 Apr. 18. — " Szepes-Szombat. — 683 m.
 " 25. — " Szepes-Ófalu. — Ca. 500 m.
 " 14. — " Szepes-Béla. 631—800 m.
 " 23. — " Podolin. — 570 m.

A XLIX. zóna formulája:
 Formel der XLIX. Zone:

- L. (F.) — Apr. 6. — (in) T.-Sz.-Márton.
 Lk. (Sp.) — Mai 5. — " Hági.
 J. (Sch.) = 30 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 20—21.

XLIXa. zóna. — XLIXa. Zone.

(Zwischen N. B.) 49°30'—50° (é. sz. között.)

Északi hegyvidék. — Nördliche Erhebung.

- (W.)
 Apr. 24. — (in) Felső-Lipnicza. — 681 m.
 " 24. — " Felső-Zubricza. — 781 m.
 " 7. — " Podvilk. — 678 m.

Kevés adat.
 Zu wenig Daten.
 A XLIXa. zóna formulája:
 Formel der XLIXa. Zone:

- L. (F.) — Apr. 7. — (in) Podvilk.
 Lk. (Sp.) — " 24. — " Felső-Lipnicza.
 (et) Zubricza.
 J. (Sch.) = 18 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 15—16.

Összegezve már most a tizenegy zóna eredményeit:

Die Resultate aller elf Zonen zusammengefasst ergeben folgende Tabelle:

Zóna Zone	Legkor. Früh.	Legkés. Spätest.	Ingad. Schwank.	Közép Mittel
XLIV a.	Mart. 15.	Apr. 8.	25	Mart. 27.
XLV	" 27.	" 7.	12	Apr. 1—2.
XLIV a.	" 23.	" 26.	35	" 9.
XLVI	" 29.	" 26.	29	" 12.
XLVI a.	" 25.	" 29.	36	" 11—12.
XLVII	" 30.	" 21.	23	" 10.
XLVII a.	" 20.	" 20.	32	" 4—5.
XLVIII	" 31.	" 25.	23	" 12—13.
XLVIII a.	" 30.	" 28.	30	" 13—14.
XLIX	Apr. 6.	Mai 5.	30	" 20—21.
XLIX a.	" 7.	Apr. 24.	18	" 15—16.

A legkorábbi nap az első kilencz zónában márcziusra, a két utolsó zónában (XLIX. és XLIXa.) áprilisa esett; súly márczius vége. A legkésőbbi érkezés tíz zónában áprilisa és egy (XLIX-ik) zónában májusra esett; súly április hó vége. — Az *ingadozás* elég egyöntetű, s általában kisebb mint az előző években. — *Aközépszámok* eléggé egyöntetű sorozatot adnak fokozatos késéssel. (Kivételt csupán a XLVIIa. és XLIXa.) zónák tesznek; az előbbi zónában azonban a korai középszámot *Jászberény* korai (márcz. 20-iki) érkezési dátuma dönti el, mely nem rendes megfigyelőtől származik, hanem a «*Vadászlap*»-ból vett adat, s ha ezt figyelmen kívül hagyjuk, a legkorábbi nap *Rónaszék* márcz. 31-iki erdészeti dátuma lenne, miáltal a zóna középszáma ápr. 10-re módosulna, a mi azután már a sorozatba vág. A XLIX-ik zóna középszáma pedig mindössze 3 adaton alapul, tehát bázisa elenyésző kevés). A XLIX. zóna az idén is lényegesen későbbi középszámot ad, mint a többiek, bár a különbség közel sem oly nagy mint 1896-ban.

Der *früheste Tag* fiel in den ersten 9 Zonen auf den Monat März, in den letzten 2 Zonen (XLIX. und XLIXa.) auf April; culminirt Ende März. — Der *späteste Tag* fiel in 10 Zonen auf April und in der XLIX-ten Zone auf Mai; culminirt Ende April. — Die *Schwankung* annehmbar congruent, und im Allgemeinen kleiner als in den vorigen Jahren. — Die *Mittel* geben eine ganz schöne Reihenfolge, mit einer augenscheinlich gegen Norden steigender Verspätung. Ausnahme bilden bloß die XLVIIa. und XLIXa. Zonen; in der ersteren wird aber das Mittel durch *Jászberény*'s frühes Datum (20. März) beeinflusst, welches aber nicht von unserem Beobachtungs-Apparate her stammt, sondern der «*Vadászlap*» (Jägerzeitung) entnommen wurde. Wenn wir dieses Datum ausser Acht lassen möchten, so würde *Rónaszék*'s 31. März-Datum die früheste Ankunft abgeben, wodurch das Mittel der Zone in 10. April corrigirt mit den Übrigen Mittel vollkommen harmoniren würde. Das Mittel der XLIXa. Zone basirt nur auf drei Daten, ist daher nicht zuverlässlich. Die XLIX. Zone ergiebt auch heuer ein wesentlich späteres Mittel als die Übrigen, obzwar die Verspätung bei weitem nicht so gross ist, als im Jahre 1896.

Ha az adatokat már most a HERMAN-féle terü-

leti felosztás szerint csoportosítjuk, az eredmény a következő:

Gruppiren wir unsere Daten nach der HERMAN'schen Territorial-Eintheilung, so erhalten wir folgendes Resultat:

I.

**Dunántúli dombvidék.
Hügelland jens. d. Donau.**

L. (F.) — Apr. 1.
Lk. (Sp.) — „ 20.
J. (Sch.) = 20 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 10—11.

II.

Alföld. — Tiefebene.

L. (F.) — Mart. 15.
Lk. (Sp.) — Apr. 17.
J. (Sch.) = 34 nap (Tage).
K. (M.) = Mart. 31—Apr. 1.

III.

Keleti hegvidék. — Oestliche Erhebung.

L. (F.) — Mart. 29.
Lk. (Sp.) — Apr. 29.
J. (Sch.) = 32 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 13—14.

IV.

Északi hegvidék. — Nördliche Erhebung.

L. (F.) — Mart. 30.
Lk. (Sp.) — Mai 5.
J. (Sch.) = 37 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 17.

Az eddig is tapasztalt hypsometrikus befolyás mindenben érvényesül az 1897. évi fecskekonuláznál is.

Der bis jetzt immer erfahrene hypsometrische Einfluss, giebt auch bei dem heurigen (1897) Schwalbenzug.

*

Az országos formula már most 1897-re így alakul:

Die Landesformel für d. J. 1897. gestaltet sich nun wie folgt:

L. (F.) — Mart. 15. — (in) Pancsova. —
(XLIVa.)
Lk. (Sp.) — Mai 5. — „ Hági. (XLIX.)

J. (Sch.) = 52 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 9—10.

67. ↔ *Hydrochelidon fissipes*.

XLV. — Apr. 24. — (in) Ujvidék.
XLVa. — " 23. — " Fogaras.

68. ↔ *Hypolais icterina*, Vieill.

XLVII. — Mai 5. — (in) Kőszeg.
XLVIII. — " 5. — " Cs.-Somorja.
XLIX. — " 9. — " Zuberecz.

69. ↔ *Ibis falcinellus*, L.

XLIVa. — Apr. 16. — (in) Kupinovo.
XLVIa. — " 28. — " Boglár.

70. ↔ *Lanius collurio*, L.

XLV. — *Mart.* 3. — (in) *Német-Palánka*.
XLVa. — Mai 15. — " Bélye.
" — " 8. — " Ó-Verbász.
" — " 18. — " Fogaras.
XLVI. — " 7. — " Nagy-Enyed.
XLVIa. — " 13. — " Lelle.
" — " 10. — " Izsák.
" — " 4. — " Kolozsvár.
XLVII. — Apr. 28. — " Kőszeg.
XLVIII. — Mai 5. — " Cs.-Somorja.
" — " 7. — " *Selmeczbánya*. —
(Gretzmacher.)
" — " 17. — " *Selmeczbánya*. —
(Vadas.)
XLVIIIa. — " 8. — " Zólyom.
" — " 10. — " Eperjes.
" — " 10. — " Tavarua.
" — " 5. — " Ungvár.
XLIX. — " 30. — " Zuberecz.

Német-Palánka tarthatatlan kora; az összes magyar megfigyelések között példátlan. Eddig ismert legkorábbi adatunk e fajról: *aprilis 3. Budapest, 1881. és Somorja 1892.* — *Zuberecz* pedig aránylag későnek látszik.

Német-Palánka unhaltbar früh; kann durch keinen einzigen Präcedentenfall bekräftigt werden. Das bis jetzt bekannte früheste Datum dieser Vogelart ist der *3. April, Budapest, 1881 und Somorja 1892.* *Zuberecz* scheint verhältnissmässig etwas spät.

L. (F.) — Apr. 28. — (in) Kőszeg. (XLVII.)
Lk. (Sp.) — Mai 30. — " Zuberecz. (XLIX.)
J. (Sch.) = 33 nap (Tage).
K. (M.) = Mai 14.

71. ↔ *Lanius minor*, Gm.

XLVa. — Mai 9. — (in) Bélye.
" — " 8. — " Ó-Verbász.
" — " 1. — " Uj-Bessenyő.
" — " 10. — " Fogaras.
XLVI. — " 5. — " Arad.
" — Apr. 28. — " Nagy-Enyed.
XLVIa. — Mai 8. — " Lelle.
" — " 8. — " Izsák.
" — " 4. — " Kolozsvár.
XLVIIa. — " 1. — " Sopron.
XLVIII. — Apr. 28. — " Cs.-Somorja.
XLVIIIa. — " 28. — " Tavarua.

L. (F.) — Apr. 28. — (in) N.-Enyed (XLVI);
Cs.-Somorja.
(XLVIII); Tavarua (XLVIIIa.)
Lk. (Sp.) — Mai 10. — " Fogaras. (XLVa.)
J. (Sch.) = 13 nap (Tage).
(K. M.) = Mai 4.

72. ↔ *Larus ridibundus*, L.

XLVa. — *Febr.* 3. — (in) *Ujvidék*.
" — *Mart.* 14. — " Ó-Verbász.
XLVIa. — *Mai* 7. — " *Kolozsvár*.
XLVIII. — *Febr.* 27. — " Cs.-Somorja.

Ujvidék téli adat. — *Kolozsvár* tarthatatlan késő.

Ujvidék Winter-Datum. — *Kolozsvár* unhaltbar spät.

73. ↔ *Ligurinus chloris*, L.

XLVa. — { *Áttelelt* } (in) *Ujvidék*.
 { *Überwintert* }
XLVIa. — *Mart.* 19. — " *Kolozsvár*.
XLVII. — " 1. — " *Kőszeg*.
XLVIIIa. — " 22. — " *Eperjes*.
XLIX. — " 14. — " *Liptó-Ujvár*.

L. (F.) — *Mart.* 1. — (in) *Kőszeg*. (XLVII.)
Lk. (Sp.) — " 22. — " *Eperjes*.
(XLVIIIa.)
J. (Sch.) = 22 nap (Tage).
K. (M.) = *Mart.* 11—12.

74. ↔ *Locustella fluviatilis*, WOLF.

- XLV_a. — Mai 11. — (in) Fogaras.
 XLVI_a. — „ 22. — „ Kolozsvár.
 XLVIII. — „ 1. — „ Cs.-Somorja.

75. ↔ *Locustella luscinioides*, SAVI.

- XLVI. — Apr. 19. — (in) Nagy-Enyed.
 XLVI_a. — Mai 15. — „ Kolozsvár.
 XLVIII. — „ 5. — „ Cs.-Somorja.

76. ↔ *Locustella naevia*, BODD.

- XLV_a. — Apr. 16. — (in) Ó-Verbász.
 „ — Mai 2. — „ Fogaras.
 XLVIII. — „ 5. — „ Cs.-Somorja.

77. ↔ *Mareca penelope*, L.

- XLV_a. — Febr. 23. — (in) Ó-Verbász. — 20
 db. volt itt kevés
 ideig. — 20 St.
 waren hier aber
 nur auf kurze Zeit.

78. ↔ *Mergus albellus*, L.

- XLVIII. — Jan. 16. — (in) Cs.-Somorja. —
 ♀ és juv. sok; ♂
 itt-ott egy-egy.
 ♀ und juv. viele;
 ♂ hie und da je
 1 Stück.
 „ — Febr. 13. — „ Még itt vannak.
 Sind noch da.

79. ↔ *Mergus merganser*, L.

- XLVIII. — Jan. 16. — Febr. 27. — (in) Cs.-Somorja.

80. ↔ *Merops apiaster*, L.

- XLIV_a. — Mai 5. — (in) Kupinovo.
 XLV. — Apr. 23. — „ Német-Palánka.

81. ↔ *Milvus ictinus*, SAV.

- XLV. — Mart. 30. — (in) Német-Palánka.
 XLVI. — Febr. 26. — „ Nagy-Enyed.
 XLVI_a. — Mart. 18. — „ Kolozsvár. —
 (Linder.)

- XLVI_a. — Mart. 22. — (in) Kolozsvár. —
 (Schenk.)

- XLVIII_a. — „ 25. — „ Tavarna.

- L. (F.) — Febr. 26. — (in) Nagy-Enyed. —
 (XLVI.)

- Lk. (Sp.) — Mart. 30. — „ Német-Palánka.
 (XLV.)

- J. (Sch.) = 33 nap (Tage).

- K. (M.) = Mart. 14.

82. ↔ *Milvus korschun*, GM.

- XLV. — Mart. 14. — (in) Ujvidék.

- XLVI_a. — Apr. 9. — „ Kolozsvár.

- XLVIII. — „ 3. — „ Cs.-Somorja.

- XLVIII_a. — Mart. 30. — „ Zólyom.

- L. (F.) — Mart. 14. — (in) Ujvidék. (XLV.)

- Lk. (Sp.) — Apr. 9. — „ Kolozsvár. —
 (XLVI_a)

- J. (Sch.) = 27 nap (Tage).

- K. (M.) = Mart. 27.

83. ↔ *Monticola saxatilis*, L.

- XLV. — Mart. 27. — (in) Ó-Verbász.

- XLVIII. — Apr. 15. — „ Selmeczbánya.

- XLVIII_a. — „ 28. — „ Tavarna.

- XLIX. — „ 18. — „ Zuberecz.

- L. (F.) — Mart. 27. — (in) Ó-Verbász. —
 (XLV_a)

- Lk. (Sp.) — Apr. 28. — „ Tavarna. —
 (XLVIII_a)

- J. (Sch.) = 33 nap (Tage).

- K. (M.) — Apr. 12.

84. ↔ *Motacilla alba*, L.

- XLIV_a. — Febr. 20. — (in) Kupinovo.

- XLV. — „ 20. — „ Karavukova.

- „ — „ 28. — „ Német-Palánka.

- „ — { Áttelelt } „ Ujvidék.
 { Überwintert }

- XLV_a. — Jan. 4. — „ Bélye.

- „ — Febr. 24. — „ Szonta.

- „ — „ 20. — „ Doroszló.

- „ — Jan. 13. — „ Ó-Verbász.

- „ — Mart. 29. — „ Bocsár.

- „ — „ 13. — „ Uj-Bessenyő.

- „ — „ 11. — „ Réa.

- „ — Febr. 28. — „ Fogaras.

XLVa.	— Mart. 12. — (in) Hidvég.
"	— " 10. — " Kovászna.
XLVI.	— Febr. 14. — " Fazekas-Denes.
"	— " 27. — " Arad. — (Vadász-lap.)
"	— Mart. 13. — " Arad. — (Wachenhusen.)
"	— " 19. — " Sistarovecz.
"	— " 8. — " Berzova.
"	— " 1. — " Tótváradi.
"	— " 5. — " Topánfalva.
"	— " 10. — " Szkerisora.
"	— " 3. — " Toroczkó.
"	— " 19. — " Nagy-Enyed.
"	— " 20. — " Bereczk.
XLVIa.	— Febr. 20. — " Pórszombat.
"	— Mart. 3. — " Túr.
"	— " 15. — " Kolozsvár.
"	— " 5. — " Torda.
"	— " 10. — " Herbus.
"	— " 18. — " Maros-Vécs.
"	— " 14. — " Görg.-Sz.-Imre.
"	— " 23. — " Laposnya.
XLVII.	— " 15. — " Felső-Lövő.
"	— Febr. 26. — " Kőszeg.
"	— " 27. — " Jánosháza.
"	— " 18. — " Szany.
"	— Mart. 1. — " Csákvár.
"	— " 2. — " P.-Sz.-Király.
"	— " 18. — " Nagy-Váradi.
"	— " 2. — " Bethlen.
XLVIIa.	— Febr. 23. — " Sopron. — Már sok; néhány áttelelt. — Schon zahlreich; einige überwintert.
"	— Mart. 15. — " Miklósfalu.
"	— " 7. — " Budakesz.
"	— " 9. — " Nagy-Maros.
"	— " 9. — " Visegrád.
"	— " 3. — " Gödöllő.
"	— " 14. — " Mácsa.
"	— Febr. 12. — " Valkó.
"	— " 27. — " Jászberény.
"	— Mart. 2. — " Felső-Tárkány.
"	— " 15. — " Vissó.
"	— " 15. — " Fajna.
XLVIII.	— Febr. 26. — " Püspöki.
"	— " 27. — " Cs.-Somorja.
"	— " 27. — " Ghymes.
"	— Mart. 1. — " Zeliz.
"	— " 15. — " Felső-Hámor.

Aquila. V.

XLVIII.	— Mart. 9. — (in) Solmeczabánya.
"	— Febr. 5. — " Gács.
XLVIIIa.	— Febr. 27. — " Geletnek.
"	— Mart. 11. — " Zólyom.
"	— " 11. — " Oszáda.
"	— Apr. 14. — " Teplicska.
"	— Mart. 7. — " Szepes-Véghely.
"	— " 14. — " Óviz.
"	— " 21. — " Eperjes.
"	— " 3. — " Kakasfalu.
"	— " 14. — " Tavarna.
"	— " 6. — " Ungvár.
"	— " 8. — " Dubrinies.
"	— " 10. — " Sztavna.
XLIX.	— " 10. — " T.-Sz.-Márton.
"	— " 16. — " Zuberecz.
"	— Febr. 28. — " Trsztena.
"	— Mart. 15. — " Liptó-Ujvár.
"	— " 25. — " Szepes-Ófalu.
"	— " 13. — " Szepes-Béla.

Bélye téli adat. — *Ó-Verbász*-on jan. 13-án 4 db. → D. K.; febr. 3—28-ig 1—2 db.; mart. 6-án rendes számban. — *Bocsár* nem érkezési dátum — *Gács*, téli adat. — *Teplicska* tarthatatlan késő.

Bélye, überwint. Datum. — In *Ó-Verbász* am 13 Jänner 4 St. → S. O.; vom 3—28 Feber 1—2 St.; am 6 März in gewöhnlicher Anzahl. — *Bocsár* ist keine erste Ankunft. — *Gács* Winter-Datum. — *Teplicska* unhaltbar spät.

Miután e fajról elég adatunk van, — noha e faj nem tipikus vonuló Magyarországon — kíséreljük meg mégis a formulát zónánként is felállítani.

Da wir von dieser Vogelart eine hübsche Datenreihe erhielten, versuchen wir die Formel auch zonenweise aufzustellen — obwohl sie kein typischer Zugvogel für Ungarn ist.

Zóna	Legkor.	Legkés.	Ingad.	Közép
Zone	Früh.	Spät.	Schwank.	Mittel
XLIV a.	Febr. 20.	Febr. 20.	—	Febr. 20.
XLV	" 20.	" 28.	9	" 24.
XLV a.	" 20.	Mart. 13.	22	Mart. 2—3.
XLVI	" 14.	" 20.	35	" 3
XLVI a.	" 20.	" 23.	32	" 7—8.
XLVII	" 18.	" 18.	29	" 4.
XLVII a.	" 12.	" 15.	32	Febr. 27—28
XLVIII	" 26.	" 15.	18	Mart. 6—7.
XLVIII a.	" 27.	" 21.	23	" 10.
XLIX	" 28.	" 25.	26	" 12—13.

Noha a sorozat nem egészen egyöntetű, a fo-

kozatos késés észak felé mégis első tekintetre szembeötlő.

Die Reihenfolge ist zwar nicht vollkommen congruent, doch ist die Verspätung gegen Norden auf den ersten Blick ersichtlich.

Országos formula:

Landesformel:

L. (F.) — Febr. 12. — (in) Valkó. (XLVIIa.)
 Lk. (Sp.) — Mart. 25. — " Szepes-Ófalu. —
 J. (Sch.) = 42 nap (Tage). (XLIX.)
 K. (M.) = Mart. 4—5.

85. ↔ *Motacilla boarula*, L.

XLIVa. — Apr. 28. — (in) Kúpinovo.
 XLVI. — Mart. 9. — " Bereczk.
 XLVIa. — " 23. — " Kolozsvár.
 XLVIII. — " 18. — " Selmezbánya.
 XLVIIIa. — " 11. — " Oszáda.
 XLIX. — " 16. — " Zuberecz.
 " — Febr. 20. — " Liptó-Ujvár.
 " — Mart. 15. — " Szepes-Béla.

Kúpinovo túl késő, tarthatatlan

Kúpinovo allzu spät, unhaltbar.

L. (F.) — Febr. 20. — (in) Liptó-Ujvár. —
 (XLIX.)
 Lk. (Sp.) — Mart. 23. — " Kolozsvár. —
 (XLVIa.)
 J. (Sch.) = 32 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 7—8.

86. ↔ *Motacilla flava*, L.

XLVa. — Mart. 26. — (in) Ó-Verbász.
 " — Apr. 21. — " Fogaras.
 XLVI. — Mart. 17. — " Topánfalva.
 " — Apr. 14. — " Nagy-Enyed.
 XLVIa. — " 6. — " Izsák.
 " — " 13. — " Kolozsvár.
 " — " 21. — " Görg.-Sz.-Imre.
 XLVII. — " 13. — " Jánosháza.
 XLVIII. — " 14. — " Cs.-Somorja.
 XLVIIIa. — Mart. 27. — " Oszáda.
 " — Mai 5. — " Tavarna.
 XLIX. — " 9. — " Zuberecz. —
 " — " 2. — " Szepes-Béla.

L. (F.) — Mart. 17. — (in) Topánfalva. —
 (XLVI.)

Lk. (Sp.) — Mai 9. — (in) Zuberecz. —
 (XLIX.)

J. (Sch.) = 54 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 12—13.

87. ↔ *Muscicapa atricapilla*, L.

XLVa. — Mai 3. — (in) Fogaras.
 XLVI. — Mart. 10. — " Arad.
 XLVIa. — Apr. 14. — " Kolozsvár. —
 (Linder.)
 " — " 15. — " Kolozsvár. —
 (Schenk.)
 XLVIII. — " 21. — " Cs.-Somorja.
 XLVIIIa. — " 20. — " Tavarna.
 XLIX. — Jul. 4. — " Zuberecz.

Idei adatai rendellenesen nagy eltérést mutatnak. — *Zuberecz* késő, tarthatatlan.

Die heurigen Daten ergeben eine unregelmässig grosse Schwankung. — *Zuberecz* unhaltbar spät.

L. (F.) — Mart. 10. — (in) Arad. (XLVI.)

Lk. (Sp.) — Mai 3. — " Fogaras. (XLVa.)

J. (Sch.) = 55 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 6.

88. ↔ *Muscicapa collaris*, BECHST.

XLVI. — Apr. 24. — (in) Nagy-Enyed.
 XLIVa. — " 21. — " Kolozsvár. —
 (Linder.)
 " — " 24. — " Kolozsvár. —
 (Schenk.)
 XLVII. — " 25. — " Kőszeg.
 XLVIIIa. — " 21. — " Zólyom.
 " — " 20. — " Tavarna.
 " — " 23. — " Ungvár.

Igen szép egyöntetű sorozat az ország minden részéből, mely e madárfaj gyors terjeszkedéséről tanuskodik.

Eine sehr schöne, congruente Datenreihe aus dem ganzen Lande; bezeugt eine sehr rasche Verbreitung dieser Vogelart während des Zuges.

L. (F.) — Apr. 20. — (in) Tavarna. —
 (XLVIIIa.)

Lk. (Sp.) — " 25. — " Kőszeg. (XLVII.)

J. (Sch.) = 6 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 22—23.

89. ↔ *Muscicapa grisola*, L.

- XLIVa. — Mai 23. — (in) *Kupinovo*.
 XLVa. — Apr. 24. — « Ó-Verbász.
 " — " 23. — « Fogaras.
 XLVIa. — " 25. — « Kolozsvár.
 XLVII. — Mai 5. — « Kőszeg.
 XLVIII. — " 5. — « Cs.-Somorja.
 XLVIIIa. — Apr. 28. — « Ungvár.
 XLIX. — Mai 10. — « Zuberecz.

Kupinovo tarthatatlan késő.

Kupinovo unhaltbar spät.

- L. (F.) — Apr. 23. — (in) Fogaras. (XLVa.)
 Lk. (Sp.) — Mai 10. — « Zuberecz. —
 (XLIX.)
 J. (Sch.) = 18 nap (Tage).
 K. (M.) = Mai 1—2.

90. ↔ *Muscicapa parva*, BECHST.

- XLVIa. — Apr. 24. — (in) Kolozsvár.
 XLVII. — Mai 9. — « Kőszeg.

91. ↔ *Numenius arquatus*, L.

- XLVa. — Mart. 2. — (in) Ó-Verbász. —
 D→É; S→N.
 " — " 17. — « Bocsár. D→É;
 S→N.
 XLVIa. — " 15. — « Boglár. — Elsők,
 sok. — Die ersten,
 viele.
 " — " 15. — « Kis-Harta.
 " — Mai 9. — « Kolozsvár.
 (Linder.)
 XLVIII. — Mart. 20. — « Cs.-Somorja.

Kolozsvár túl késő, figyelembe nem jöhet.

Kolozsvár allzu spät, wird nicht in Betracht gezogen.

- L. (F.) — Mart. 2. — (in) Ó-Verbász. —
 (XLVa.)
 Lk. (Sp.) — " 20. — « Cs.-Somorja.
 (XLVIII.)
 J. (Sch.) = 19 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 11.

92. ↔ *Nyctiardea nycticorax*, L.

- XLIVa. — Mart. 1. — (in) *Kupinovo*.
 XLV. — Apr. 2. — « Német-Palánka.

- XLV. — Mart. 30. — (in) Ujvidék.
 XLVa. — Jan. 20. — « *Bélye*.
 " — Apr. 3. — « Fogaras.
 XLVI. — " 4. — « Arad.
 XLVIa. — " 6. — « Kolozsvár.
 (Linder.)
 " — " 8. — « *Kolozsvár*. —
 (Schenk.)
 XLVIII. — " 24. — « Cs.-Somorja.

Bélyéről Pfennigberger a következőket írja:
 «Jan. 24-én éjjel néhány Nyctiardea vomult és
 szólt. Az udójárás igen enyhe, esős, elég erős
 DDK. széllel». Mindennek dacára csakis mint
 rendkívüli adat érdekes, a formula megállapítá-
 sánál azonban épen azért nem jöhet figye-
 lembe.

Aus *Bélye* berichtet Pfennigberger wie folgt:
 «Am 20-ten Jänner in der Nacht auch einige
 Nachtreiher ziehen und rufen gehört. Witterung
 sehr mild, regnerisch bei ziemlich starkem
 SSO Wind». Als eine ausserordentliche Er-
 scheinung ist wohl sehr interessant, kann aber
 bei der Aufstellung der Formel eben deshalb
 nicht verwendet werden.

- L. (F.) — Mart. 1. — (in) *Kupinovo*.
 (XLIVa.)
 Lk. (Sp.) — Apr. 24. — « Cs.-Somorja. —
 (XLVIII.)
 J. (Sch.) = 55 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 28.

93. ↔ *Nyroca leucophthalmos*, BECHST.

- XLVa. — Mart. 12. — (in) Fogaras.
 XLIVa. — Apr. 4. — « Izsák.

94. ↔ *Oedicnemus crepitans*, L.

- XLVIa. — Apr. 10. — (in) Izsák.
 XLVIII. — Mai 17. — « Cs.-Somorja.

95. ↔ *Oriolus galbula*, L.

- XLV. — Apr. 24. — (in) Német-Palánka.
 " — " 28. — « Ujvidék.
 XLVa. — " 27. — « *Bélye*.
 " — " 27. — « Ó-Verbász.
 " — Mai 1. — « Uj-Bessenyo.
 " — Apr. 28. — « Réa.
 " — Mart. 20. — « *St.-Kercisora*.

"	—	Mai 2.	—	"	Fogarás.
XLVI.	—	Apr. 15.	—	"	Arad.
"	—	" 27.	—	"	Sistarovecz.
"	—	Mai 2.	—	"	Tótvár.
"	—	" 7.	—	"	Nagy-Enyed.
LXVIa.	—	" 6.	—	"	Boglár.
"	—	Apr. 24.	—	"	Kolozsvár.
"	—	" 27.	—	"	Maros-Vécs.
XLVII.	—	" 27.	—	"	Kőszeg.
"	—	" 10.	—	"	Deés.
"	—	" 10.	—	"	Bethlen.
XLVIIa.	—	" 29.	—	"	Sopron.
"	—	" 30.	—	"	Miklósfa.
XLVIII.	—	Mai 1.	—	"	Cs.-Somorja.
"	—	Apr. 28.	—	"	Ghymes.
XLVIIIa.	—	Mai 1.	—	"	Zólyom.
"	—	" 11.	—	"	Eperjes.
"	—	Apr. 27.	—	"	Tavarna.
"	—	" 28.	—	"	Ungvár.

Streza Kercisora csak megfigyelési hiba lehet; ilyen korai érkezésre példa nincs.

Streza Kercisora kann nur ein Beobachtungsfehler sein; eine so frühe Ankunft ist beispieldlos.

L. (F.)	—	Apr. 10.	—	(in)	Deés, Bethlen. — (XLVII.)
Lk. (Sp.)	—	Mai 11.	—	"	Eperjes. — (XLVIIIa.)
J (Sch.)	=	32 nap (Tage).			
K. (M.)	=	Apr. 25—26.			

96. ↔ *Ortigometra crex*, L.

XLVa.	—	Mai 9.	—	(in)	Fogarás.
XLVI.	—	" 15.	—	"	Topánfalva.
"	—	" 7.	—	"	Nagy-Enyed.
XLVIa.	—	Apr. 30.	—	"	Kolozsvár.
"	—	" 29.	—	"	Maros-Vécs.
XLVII.	—	Mai 3.	—	"	Kőszeg.
XLVIIa.	—	Apr. 30.	—	"	Valkó.
XLVIII.	—	Mai 1.	—	"	Cs.-Somorja.
"	—	" 1.	—	"	Ghymes.
XLVIIIa.	—	" 10.	—	"	Zólyom.
"	—	" 4.	—	"	Tavarna.
"	—	" 5.	—	"	Ungvár. (Erdőhat. Forstbeh.)
"	—	" 9.	—	"	Ungvár. — (Medreczky.)
XLIX.	—	" 22.	—	"	Szepes-Béla.

L. (F.)	—	Apr. 29.	—	(in)	Maros-Vécs. — (XLVIa.)
Lk. (Sp.)	—	Mai 22.	—	"	Szepes-Béla. — (XLIX.)
J. (Sch.)	=	24 nap (Tage).			
K. (M.)	=	Mai 10—11.			

97. ↔ *Ortigometra minuta*, PALL.

XLVa.	—	{ ^{Áttelelt} _{Überwintert} }	(in)	Ó-Verbász. — 2 db. — 2 St.
"	—	Apr. 6.	—	" Ó-Verbász. Kezdődik a tulajdonképeni vonulás. — Fängt der eigentl. Zug an.

98. ↔ *Ortigometra porzana*, L.

XLVa.	—	Apr. 14.	—	(in)	Fogarás.
XLVIa.	—	" 6.	—	"	Izsák.
"	—	" 24.	—	"	Kolozsvár.

99. ↔ *Ortigometra pygmaea*, NAUM.

XLVa.	—	Apr. 6.	—	(in)	Ó-Verbász.
-------	---	---------	---	------	------------

100. ↔ *Pandion haliaetus*, L.

XLVIII.	—	Apr. 10.	—	(in)	Cs.-Somorja. — 1 ♂.
---------	---	----------	---	------	---------------------

101. † *Pastor roseus*, L.

XLVI.	—	Mai 1.	—	(in)	Arad.
-------	---	--------	---	------	-------

102. ↔ *Philomachus pugnax*, L.

XLVIa.	—	Mart. 28.	—	(in)	Izsák.
--------	---	-----------	---	------	--------

103. ↔ *Platalea leucorodia*, L.

XLIVa.	—	Mart. 29.	—	(in)	Kupinovo.
XLVa.	—	Jan. 20.	—	"	Bélye.

E fajról mindezeideig téli adatunk nincs. *Bélyéről* Pfennigberger a következőket jelenti: „Jan. 20-án 12 db. kanalasgém volt a Szerebaniczában 30 db. szürke gém lárságában látható».

Bélye's heuriges Datum ist bis jetzt die einzige Winter-Angabe von dieser Art. Herr Pfennigberger berichtet von dort wie folgt:

«20. Jänner 1897, 12 Löffelreihen mit ca. 30. St. grauen Reihern in Szrebranicza Donau-durchstich gesehen».

104. ↔ *Podiceps cristatus*, L.

XLV. — Mart. 1. — (in) Német-Palánka.

XLVa. — " 12. — " Ó-Verbász.

105. ↔ *Podiceps minor*, Gm.

XLV. — Apr. 3. — (in) Német Palánka.

" — " 4. " Ujvidék.

XLVa. — Jan. 6. — " Ó-Verbász.

Ó-Verbász, téli adat.

Ó-Verbász, Winterangabe.

106. ↔ *Pratincola rubetra*, L.

XLVa. — Mart. 20. (in) Fogaras.

XLVI. — Apr. 5. — " Arad.

XLVIa. — " 25. — " Izsák.

" — " 13. — " Kolozsvár.

XLVIII. — " 10. — " Cs.-Somorja.

XLVIIIa. — Mai 1. — " Zólyom.

" — Apr. 26. — " Tavarna.

" — Mart. 8. " Ungvár. — (Med-
reczky.)

XLIX. — Apr. 24. — " Zuberecz.

" — " 11. — " Liptó-Ujvár.

" — Mart. 27. — " Szepes-Béla.

L. (F.) — Mart. 8. — (in) Ungvár. —
(XLVIIIa.)

Lk. (Sp.) — Mai 1. — " Zólyom. —
(XLVIIIa.)

J. (Sch.) = 55 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 4.

107. ↔ *Pratincola rubicola*, L.

XLV. — Mart. 11. (in) Német-Palánka.

" — " 3. — " Ujvidék.

XLVa. — " 14. — " Ó-Verbász.

" — " 12. — " Réa.

" — " 28. — " Fogaras.

XLVI. — " 21. " Nagy-Enyed.

XLVIa. — " 3. " Kolozsvár.
(Linder.)

" — " 4. — " Kolozsvár.
(Schenk.)

XLVII. — Mart. 14. — (in) Kőszeg.

XLVIIa. — { ^{Áttelelt} | " Sopron. — Több.
_{Überwintert} } Mehrere.

XLVIII. — Febr. 24. — " Cs.-Somorja. —

XLVIIIa. — Mart. 18. — " Zólyom.

" — " 3. — " Tavarna.

XLIX. — " 27. — " Szepes-Béla.

Ezen fajról is az idén kapunk először téli tar-
tózkodási adatot.

Auch von dieser Vogelart erhalten wir heuer
zum erstenmale Winterungs-Angaben.

L. (F.) — Febr. 24. — (in) Cs.-Somorja. —
(XLVIII.)

Lk. (Sp.) — Mart. 28. — " Fogaras. (XLVa.)

J. (Sch.) = 33 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 12.

108. ↔ *Querquedula circia*, L.

XLVa. — Mart. 19. — (in) Ó-Verbász.

" — " 17. — " Réa.

" — " 20. — " Fogaras.

XLVIa. — Apr. 1. — " Izsák. — Sok. —
Viele.

" — Mart. 31. — " Kolozsvár.

XLVIII. — " 26. — " Cs.-Somorja. —
1 ♂.

L. (F.) — Mart. 17. — (in) Réa. (XLVa.)

Lk. (Sp.) — Apr. 1. — " Izsák. (XLVIa.)

J. (Sch.) = 16 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 24—25.

109. ↔ *Querquedula crecca*, L.

XLV. — Mart. 2. — (in) Német-Palánka.

XLVa. — " 28. — " Ó-Verbász.

" — " 17. — " Réa.

XLVIa. — " 27. — " Kolozsvár.

XLVIII. — Febr. 13. — " Cs.-Somorja. —
Nagy csapatok.
Grosse Flüge.

L. (F.) — Febr. 13. — (in) Cs.-Somorja.
(XLVIII.)

Lk. (Sp.) — Mart. 28. — " Ó-Verbász. —
(XLVa.)

J. (Sch.) = 44 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 6—7.

110. \leftrightarrow *Rallus aquaticus*, L.
 XLV_a. — $\left. \begin{array}{l} \text{Áttelelt} \\ \text{Überwintert} \end{array} \right\}$ (in) *Ó-Verbász*. —
 Nagy számban. —
 In grosser Anzahl.

111. \leftrightarrow *Recurvirostra avocetta*, L.
 XLVI_a. — Mart. 22. — (in) Kis-Harta.

112. \leftrightarrow *Ruticilla cairii*, L.
 XLIX. — Apr. 1. — (in) Liptó-Ujvár.

113. \leftrightarrow *Ruticilla phœnicura*, L.
 XLV_a. — Apr. 3. — (in) Fogaras.
 XLVI. — " 9. — " Nagy-Enyed.
 XLIV_a. — " 7. — " Kolozsvár. —
 (Linder.)
 " — " 8. — " *Kolozsvár*. —
 (Schenk.)
 XLVII. — " 4. — " Felső-Lövő.
 " — " 4. — " Kőszeg.
 XLVII_a. — Mart. 30. — " Sopron.
 XLVIII. — Apr. 15. — " Cs.-Somorja.
 " — Mart. 21. — " Selmezbánya.
 XLVIII_a. — " 28. — " Zólyom.
 " — Apr. 12. — " Tavana.
 " — " 10. — " Ungvár.
 XLIX. — " 8. — " Liptó-Ujvár.

- L. (F.) — Mart. 21. — (in) Selmezbánya. —
 (XLVIII.)
 Lk. (Sp.) — Apr. 15. — " Cs.-Somorja.
 (XLVIII.)
 J. (Sch.) = 26 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 2—3.

114. \leftrightarrow *Ruticilla tithys*, Scop.
 XLVI_a. — Mart. 18. — (in) Izsák.
 " — " 27. — " Kolozsvár.
 XLVII. — " 23. — " Kőszeg.
 XLVII_a. — " 22. — " Sopron.
 XLVIII. — " 18. — " Cs.-Somorja.
 XLVIII_a. — " 19. — " Zólyom.
 " — " 24. — " Tavana.
 " — " 4. — " Ungvár. — 1 ♀.
 XLIX. — " 28. — " Zuberecz.
 " — " 28. — " Liptó-Ujvár.
 " — " 19. — " Szepes-Béla.

- L. (F.) — Mart. 4. — (in) Ungvár. —
 (XLVIII_a)
 Lk. (Sp.) — " 28. — " Zuberecz, Liptó-
 Ujvár. (XLIX.)
 J. (Sch.) = 25 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 16.

115. \leftrightarrow *Saxicola oenanthe*, L.
 XLV. — Mart. 30. — (in) Német-Palánka.
 XLV_a. — Apr. 12. — " Fogaras.
 XLVI. — " 13. — " Arad.
 " — " 3. — " Nagy-Enyed.
 XLVI_a. — Mart. 29. — " Izsák.
 " — Apr. 15. — " Kolozsvár.
 XLVII_a. — " 6. — " Sopron.
 XLVIII. — Mart. 25. — " Cs.-Somorja.
 XLVIII_a. — " 30. — " Tavana.
 " — Apr. 10. — " Ungvár.
 XLIX. — " 1. — " Liptó-Ujvár.
 " — Mart. 27. — " Szepes-Béla.

- L. (F.) — Mart. 25. — (in) Cs.-Somorja. —
 (XLVIII.)
 Lk. (Sp.) — Apr. 15. — " Kolozsvár.
 (XLVI_a)
 J. (Sch.) = 22 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 4—5.

116. \leftrightarrow *Scolopax rusticola*, L.
 XLIV_a. — $\left. \begin{array}{l} \text{Áttelelt} \\ \text{Überwintert} \end{array} \right\}$ (in) *Kupinovo*.
 XLV. — Febr. 25. — " Fiume. — 1 pár.
 →DNy. 1 Paar
 →SW.
 " — " 28. — " Karavukova.
 " — Mart. 8. — " Morovič. (Apr. 1.
 az utolsó. — Die
 Letzten am 1-ten
 April).
 " — Febr. 24. — " Német-Palánka.
 (Néhány itt is te-
 lelt. — Einige
 überwinterten
 auch.)
 " — Mart. 15. — " Gyér.
 " — " 8. — " Retyezát.
 " — " 7. — " Malomviz.
 " — " 4. — " Nagy-Baár.
 XLV_a. — Febr. 28. — " Ivanovopolje.
 " — Jan. 5. — " *Detkovác*. — 12
 db. — 12 St.

XLVa.	— Mart. 9. — (in)	Detkovác. — (Tulajdonképeni vonulás. Eigent- licher Zugs- beginn.)
"	Febr. 27.	" Sikota.
"	" 27.	" Baranya-Sellye.
"	" 20.	" Bélye.
"	" 26.	" Apatin.
"	Mart. 2.	" Szonta.
"	Febr. 20.	" Doroszló.
"	Mart. 4.	" Liget.
"	Febr. 28.	" Temesvár.
"	Mart. 5.	" Mosnicza.
"	" 2.	" Dobrest.
"	" 6.	" Facset.
"	" 10. —	" Szászsebes.
"	" 13.	" Fogaras. (Vadász- lap. Jagdzeitung.)
"	" 15.	" <i>Fogaras.</i> (Czynk.)
"	" 29. —	" Mundra.
"	" 26.	" Páró.
"	" 11.	" Persány.
"	" 17.	" Alsó-Venicze.
"	" 25.	" Uj-Sinka.
"	" 15. —	" Felső-Komána.
"	" 14.	" Zernest.
"	" 16.	" Barezsa-Ujfalu.
"	— " 12.	" Hidvég.
"	" 8. —	" Kovászna.
XLVI.	— Febr. 24.	" Iháros-Berény.
"	" 18. —	" <i>Fazekas-Dencs.</i> (Nem biztós adat. Nicht vollkom- men authenti- sches Datum.)
"	" 24.	" Vrászló-Pathihid.
"	" 25.	" Rinya-Sz.-Király.
"	— " 18.	" Csokonya.
"	[Áttelelt] [Überwintert]	" <i>Vaszar.</i> (Kevés. Wenige.)
"	Febr. 25.	" Mánfa.
"	Mart. 3.	" B.-Szabolcs.
"	" 2. —	" Pécska.
"	" 7.	" Csálai erdő.
"	" 6. —	" Arad.
"	" 16. —	" <i>Világos.</i> — (Nem első érkezés. — Nicht erste An- kunft.)
"	— " 10.	" Sistarovecz.
"	" 9. —	" Odvas.

XLVI.	Mart. 8. — (in)	Dorgos.
"	" 7.	" Berzova.
"	" 3. —	" Tótvárad.
"	" 7.	" Gurahonez.
"	" 4. —	" Nagy-Enyed.
"	— " 13. —	" Nagy-Küküllő.
"	" 27. —	" <i>Bükszád.</i> — (Nem első. — Nicht der Erste.)
"	— " 16.	" Kézdi-Vásárhely.
"	" 20.	" Bereczk.
XLVIa.	Febr. 25.	" Pórszombat.
"	— Mart. 12.	" Sümeg.
"	— Mart. 5. — (in)	Visz.
"	— Jan. 4. —	" <i>Nagy-Dorog.</i> — 2 db. — 2 St.
"	— Febr. 27.	" <i>Paks.</i> (Már nem az első. — Schon nicht die Ersten.)
"	— Mart. 1.	" Sarkad-Remete.
"	" 12.	" Barakony.
"	" 14.	" Szentmihálytelke.
"	" 8. —	" Hójai erdő.
"	" 6.	" Kolozsvár. — (Vadászl. Forst- zeitung.)
"	— " 15.	" <i>Kolozsvár.</i> — (Linder.)
"	" 14.	" Maros-Vásárhely.
"	— Febr. 28.	" Székes.
"	Mart. 17. —	" Maros-Vécs.
"	" 14.	" Görg.-Sz.-Imre.
XLVII.	" 14.	" Felső-Lövő.
"	" 28.	" <i>Felső-Eőr.</i> — (Tömérdek. Mas- senhaft.)
"	— Jan. 27.	" <i>Kőszeg.</i>
"	— Mart. 4.	" <i>Kőszeg.</i> (Tulaj- donképeni vonu- lás. — Eigent- licher Zug.)
"	" 7.	" Jánosháza.
"	— Febr. 20. —	" Szany.
"	Mart. 2. —	" Bakony.
"	" 1.	" Moór.
"	" 1. —	" Csákvár.
"	Febr. 28.	" Budai hegyek.
"	Mart. 4.	" P.-Sz.-Király.
"	Febr. 26.	" Alberti-Irsa.
"	Mart. 18. —	" Martfü.
"	— " 16. —	" Nagyvárad.
"	— " 22.	" <i>Mezőtelegd.</i> (Nem

			első érkezés. — Nicht die Ersten.)		(Löve 5 db. — Geschoss. 5 St.)
XLVII.	— Mart.	4. — (in)	Felső-Derna.	XLVIII _a .	— Mart. 20. — (in) Geletnek.
"	— "	8 — "	Szilágy-Nagyfalu.	"	— " 4. — " G.-Szentkereszt.
"	— "	3. — "	Zsibó.	"	— " 14. — " Zólyom.
"	— "	23. — "	Nagy-Ilonda.	"	— " 3. — " Uj-Massa.
"	— "	11. — "	Deés.	"	— " 12. — " Szepes-Véghely.
"	— "	15. — "	Simontelke.	"	— " 12. — " Rozsnyó.
XLVII _a .	— "	2. — "	Kis-Marton.	"	— " 18. — " Óviz.
"	— "	3. — "	Langotó.	"	— " 10. — " Eperjes.
"	— "	12. — "	Miklósfalu.	"	— " 15. — " Kakasfalu.
"	— "	2. — "	Tata.	"	— " 11. — " Bunyita.
"	— "	12. — "	Mócs. — (Már erösen huznak. Voller Zug.)	"	— " 15. — " Tavarna.
"	— "	2. — "	Körtvélyes.	"	— " 12. — " Szinna.
"	— "	6. — "	Pilis-Maróth.	"	— " 25. — " <i>Karcsava</i> (31 db. lövetett. — Ge- schossen 31 St.)
"	— "	9. — "	Budakesz.	"	— " 3. — " Ungvár.
"	— "	7. — "	Nagy-Maros.	"	— " 12. — " Dubrinics.
"	— "	8. — "	Visegrád.	"	— " 21. — " Csornoholova.
"	— Febr.	28. — "	Pomáz.	"	— " 25. — " Sztavna.
"	— Mart.	3. — "	Leányfalu.	XLIX.	— " 15. — " T.-Sz.-Márton.
"	— "	8. — "	Vác.	"	— Apr. 12. — " Zuberecz.
"	— "	3. — "	Gödöllő.	"	— Mart. 29. — " Liptó-Ujvár.
"	— "	8. — "	Mácsa.	"	— Apr. 2. — " Feketevág.
"	— "	5. — "	Valkó.	"	— " 5. — " Szepes-Ófalu.
"	— "	2. — "	Buják.	"	— Mart. 31. — " Szepes-Béla.
"	— "	26. — "	<i>Pusztalőrincz.</i>	"	— " 17. — " Szepes-Váralja.
"	— "	21. — "	<i>Jászberény.</i>	"	— " 18. — " Bártfa.
"	— "	2. — "	Sírok.		
"	— "	6. — "	Felső-Tárkány.		
"	— "	7. — "	Jánk.		
"	— "	2. — "	Hosszúfalu.		
XLVIII.	Febr.	26. — "	Pozsony.		
"	— "	27. — "	Cs.-Somorja.		
"	— Mart.	3. — "	Ghymes.		
"	— "	5. — "	Zsitva-Ujfalu.		
"	— "	11. — "	Zeliz.		
"	— "	8. — "	Felső-Hámor.		
"	— "	3. — "	Bát.		
"	— "	3. — "	Losonez.		
"	— "	2. — "	Málnapatak.		
"	— "	5. — "	Rimaszombat.		
"	— "	27. — "	<i>Alsó-Zsolca.</i> — Löve 27 db. — Geschoss. 27 St.		
"	— "	7. — "	Sátoralja-Ujhely.		
"	— "	3. — "	Perbenyik.		
"	— "	19. — "	Kabolapolyána.		
XLVIII _a .	— "	4. — "	Morava.		
"	— "	6. — "	Apátfalva.		
"	— "	20. — "	Tordomeszticz. —		

Delkovác, Nagy-Dorog téli adatok. — *Felső-Eőr* nem érkezési dátum. — *Kőszeg* első adata telelés. — *Nagy-Ilonda* aránylag későnek látszik. — *Pusztalőrincz, Jászberény* túl késők, figyelembe nem jönnek. — *Alsó-Zsolca* nem érkezési adat. — *Tordomeszticz, Geletnek* aránylag késők. — *Karcsava* nem érkezési dátum, figyelembe nem jó. — *Zuberecz* aránylag későnek látszik. — *Az idén sokfelé áttelelt hazánkban.*

Delkovác, Nagy-Dorog, Winter-Daten. — *Felső-Eőr* kein Ankunftsdatum. — *Kőszeg's* erstes Datum Winter-Aufenthalt. — *Nagy-Ilonda*, scheint verhältnissmässig spät. — *Pusztalőrincz, Jászberény* zu spät, werden ausser Acht gelassen. — *Alsó-Zsolca*, kein Ankunftsdatum. — *Tordomeszticz, Geletnek* verhältnissmässig spät. — *Karcsava*, kein Ankunftsdatum, wird nicht in Betracht gezogen. — *Zuberecz* scheint verhältnissmässig etwas spät. — *Überwinterte heuer in Ungarn* vielmals.

Allitsuk fel összehasonlítás ezéjából az egyes zónák formuláit külön-külön.

Stellen wir vergleichshalber die Formeln der einzelnen Zonen auch separat auf :

Zóna Zone	Legkor. Früh.	Legkés. Spätest.	Ingad. Schwank.	Közép Mittel
XLIV a.	(Áttelelt. — Ueberwintert.)			
XLV	Febr. 24.	Mart. 15.	20	Mart. 5—6.
XLV a.	" 20.	" 29.	38	" 10—11.
XLVI	" 18.	" 20.	31	" 5.
XLVI a.	" 25.	" 17.	21	" 7.
XLVII	" 20.	" 23.	32	" 7—8.
XLVII a.	" 28.	" 12.	13	" 6.
XLVIII	" 26.	" 19.	22	" 8—9.
XLVIII a.	Mart. 3.	" 25.	23	" 14.
XLIX	" 15.	Apr. 12.	29	" 29.

A legdélibb zónából esakis egy adatunk van, ez is telelési adat. A mi a *legkorábbi* érkezést illeti 7 zónában február második felére, a 2 legészakibb zónában martius első felére esett. Súly február vége. A *legkésőbbi* nap 8 zónában martius és a legészakibb (XLIX.) zónában aprilis; súly martius második fele. Az ingadozás zónánként különböző; legnagyobb a XLV. zónában, oka a zóna alakulásának nagy hegyrajzi különbözőeteiben keresendő. Az erdélyi havasi állomások késő adatai döntik el. A *középszámok* a XLV—XLVIII-ik zónákban congruenseknek mondhatók, némi késést a többihez viszonyítva, esakis a XLV a. zóna tüntet fel, a mi a hegyrajzi alakulás differenciáiban gyökerzik. Határozott késést mutat fel ellenben a két legészakibb (XLVIII a. és XLIX.) zóna, az északi hegyvidék (Kárpát-hegység) régiójából. *Az idej adatok összességéből conclusióként arra következtelhetünk, hogy ezen faj tavaszi megérkezésének idejét — már t. i. egy akkora területen, mint Magyarország — nem annyira a geographikus elemek — északibb vagy délibb fekvés — mint a hegyrajzi alakulás különbségei — tehát hypsometrikus elemek — szabják meg.*

Aus der südlichsten (XLIV a.) Zone, haben wir blos ein einziges Datum, und das ist ein Überwinterungsdatum. Die *früheste Ankunft* fällt in 7 Zonen auf die zweite Hälfte des Feber, in den 2 nördlichsten Zonen auf die erste Hälfte des März; Culmination Ende Feber. Der *späteste Tag* fällt in 8 Zonen auf März, in der nördlichsten Zone (XLIX.) aber auf April; Culmination zweite Hälfte März.

Die *Schwankung* ist zonenweise verschieden, am grössten in der XLV. Zone, die Ursache ist jedenfalls in der verschiedenen hypsometrischen Gestaltung der Zone zu suchen; sie wird durch die späten Daten der siebenbürgischen Hochgebirgs-Stationen bedingt. Die *Mittel* können in den XLV—XLVIII. Zonen congruent genannt werden; nur die XLV a. Zone ist gegenüber den Anderen etwas spät, was in den Differenzen der hypsometrischen Gestaltung wurzelt. Eine entschiedene Verspätung zeigen dagegen die beiden nördlichsten (XLVIII a. und XLIX.) Zonen, aus der Region der «Nördlichen Erhebung» (Kárpátgebirge). *Aus der Gesamtheit der heurigen Daten erhalten wir als Resultat, dass die Frühjahrs-Ankunftszeit dieser Vogelart — auf einer Strecke nämlich blos in der Ausdehnung Ungarns — nicht durch geographische Elemente — südlichere oder nördlichere Lage — sondern vielmehr durch die verschiedenen Höhenlagen — also durch hypsometrische Elemente — beeinflusst wird.*

Most még csak az 1897. évi országos közép megállapítása van hátra, mely így alakul :

Es bleibt nur noch die Aufstellung des *Landesmittel* pro 1897 übrig, welches sich folgendermassen gestaltet :

- L. (F.) — Febr. 18. — (in) Csokonya. — (XLVI.)
 Lk. (Sp.) — Apr. 12. — " Zuberecz. (XLIX.)
 J. (Sch.) = 54 nap (Tage).
 K. (M.) = Mart. 16—17.

117. ↔ Serinus hortulanus, Koch.

- XLIV a. — { Áttelelt } (in) Kolozsvár.
 { Überwintert }
 XLVII. — Mart. 29. — " Kőszeg.
 XLVIII. — " 31. — " Cs.-Somorja.
 XLVIII a. — " 21. — " Ungvár.
 XLIX. — Apr. 19. — " Zuberecz.
 " — " 8. — " Liptó-Ujvár.
 " — " 14. — " Szepes-Béla.

Kolozsvárt, Linder jelentése szerint, ősztől aprilis 1-ig volt látható.

In *Kolozsvár* war, laut Linder, vom Herbst bis 1. April zu sehen.

- L. (F.) — Mart. 21. — (in) Ungvár. — (XLVIII a.)

Lk. (Sp.) Apr. 19. — " Zuberecz. (XLIX.)
 J. (Sch.) = 30 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 4—5.

118. ↔ *Spatula clypeata*, L.

XLVa. — Mart. 27. — (in) Fogaras.
 XLVII. — " 16. — " Kőszeg.

119. ↔ *Sterna fluviatilis*, NAUM.

XLVa. — Apr. 25. — (in) Ó-Verbász.
 " — Apr. 26. — " Fogaras.
 XLVIII. — " 10. — " Cs.-Somorja.

120. ↔ *Sterna minuta*, L.

XLVIII. — Apr. 14. — (in) Cs.-Somorja.

121. ↔ *Sturnus vulgaris*, L.

XLIVa. — Febr. 3. — (in) Kupinovo. 5 db.
 5 St.
 " " 15. — " Kupinovo. Sok. —
 Viele.
 XLV. — { Áttelelt } " Karavukova.
 { Überwintert }
 " Mart. 24. — " Német-Palánka.
 " { Áttelelt } " Ujvidék.
 { Überwintert }
 XLVa. — Jan. 2. — " Bélye.
 " — { Áttelelt } " Szonta.
 { Überwintert }
 " — " " Doroszló.
 " — Febr. 15. — " Ó-Verbász.
 " — Mart. 4. — " Uj-Bessenyő. —
 Sok. — Viele.
 " " 8. — " Réa.
 " — Febr. 18. — " Fogaras.
 XLVI. " 10. — " Fazekas Dencs.
 " " 24. — " Arad.
 " — Mart. 8. — " Sistarovecz.
 " Febr. 15. — " Dorgos.
 " — Mart. 10. — " Topánfalva.
 " — Febr. 21. — " Nagy-Enyed.
 XLVIa. " 22. — " Lelle.
 " — " 22. — " Kolozsvár.
 " — " 22. — " Maros-Vécs.
 " — Mart. 1. — " Görg.-Sz.-Imre.
 XLVII. " 2. — " Kőszeg.
 " — Febr. 17. — " Jánosháza.
 " — " 10. — " Szany.
 " " 21. — " Csákvár.
 " — Mart. 14. — " Nagy-Várad. —
 (Csapatokban. —
 In Flügen.)

XLVII. — Mart. 20. — (in) Deés.
 XLVIIa. — Febr. 21. — " Sopron.
 " — " 21. — " Felső-Tárkány.
 XLVIII. — Jan. 31. — " Cs.-Somorja. —
 3 db. — 3 St.
 " — Febr. 20. — " Cs.-Somorja. —
 (Tulajdonképeni
 vonulók. Eigentl.
 Zug.)
 " — " 27. — " Ghymes.
 XLVIIIa. — Mart. 29. — " Geletnek.
 " — Febr. 28. — " Tavarna.
 " — Mart. 14. — " Ungvár.
 XLIX. — " 16. — " Szepes-Béla.

Áttelelt sokfelé. — *Német-Palánka* túlkéső,
 tarthatatlan. — *Cs.-Somorja* első adata csak
 téli tartózkodás számba jöhet.

Hat heuer an vielen Stellen überwintert. —
Német-Palánka zu spät, unhaltbar. — *Cs.-So-*
morja's erstes Datum kann nur als unregelmäs-

L. (F.) — Febr. 3. — (in) Kupinovo. —
 (XLIVa.)

Lk. (Sp.) — Mart. 29. — " Geletnek.
 J. (Sch.) = 55 nap (Tage). (XLVIIIa.)
 K. (M.) = Mart. 2.

122. ↔ *Sylvia atricapilla*, L.

XLVa. — Mart. 29. — (in) Bélye.
 XLVIa. — Apr. 14. — " Kolozsvár. —
 (Linder.)
 " — " 15. — " Kolozsvár. —
 (Schenk.)
 XLVII. — " 10. — " Kőszeg.
 XLVIIa. — " 6. — " Sopron.
 XLVIII. — " 10. — " Cs.-Somorja.
 XLVIIIa. — " 28. — " Zólyom.
 " — " 4. — " Ungvár.

L. (F.) — Mart. 29. — " Bélye. (XLVa.)

Lk. (Sp.) — Apr. 28. — " Zólyom. —
 (XLVIIIa.)

J. (Sch.) = 31 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 13.

123. ↔ *Sylvia cinerea*, BECHST.

XLVa. — Mai 2. — (in) Fogaras.
 XLVI. — Apr. 24. — " Nagy-Enyed.

XLVIa. — Apr. 24. — (in) Kolozsvár.
 XLVII. — " 15. — " Kőszeg.
 XLVIIa. — " 16. — " Sopron.
 XLVIII. — " 21. — " Cs.-Somorja.
 XLVIIIa. — " 28. — " Zólyom.
 " — " 25. — " Tavarna.
 L. (F.) — Apr. 15. — (in) Kőszeg. (XLVII.)
 Lk. (Sp.) — Mai 2. — " Fogaras. (XLVa.)
 J. (Sch.) = 18 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 23—24.

124. ↔ *Sylvia curruca*, L.

XLVa. — Apr. 8. — (in) Fogaras.
 XLVI. — " 8. — " Nagy-Enyed.
 XLVIa. — " 4. — " Kolozsvár.
 XLVII. — " 10. — " Kőszeg.
 XLVIIa. — " 16. — " Sopron.
 XLVIII. — " 14. — " Cs.-Somorja.
 XLVIIIa. — " 24. — " Zólyom.
 " — " 18. — " Eperjes.
 " — " 4. — " Ungvár.
 XLIX. — " 27. — " Zuberecz.
 L. (F.) — Apr. 4. — " Kolozsvár.
 (XLVIa.)
 Lk. (Sp.) — " 27. — " Zuberecz. (XLIX.)
 J. (Sch.) = 24 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 15—16.

125. ↔ *Sylvia hortensis*, BECHST.

XLVa. — Apr. 24. — (in) Ó-Verbász.
 XLVI. — " 24. — " Nagy-Enyed.
 XLVIa. — " 25. — " Kolozsvár.
 XLVII. — " 22. — " Felső-Lövő.
 " — Mai 7. — " Kőszeg.
 XLVIII. — Apr. 21. — " Cs.-Somorja.
 XLVIIIa. — " 24. — " Ungvár.
 XLIX. — " 27. — " Zuberecz.
 L. (F.) — Apr. 21. — (in) Cs.-Somorja. —
 (XLVIII.)
 Lk. (Sp.) — Mai 7. — " Kőszeg. (XLVII.)
 J. (Sch.) = 17 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 29.

126. ↔ *Sylvia nisoria*, BECHST.

XLVa. — Mai 8. — (in) Ó-Verbász.
 XLVII. — " 7. — " Kőszeg.

XLVIII. — Mai 8. — (in) Cs.-Somorja.
 XLVIIIa. — " 5. — " Zólyom.
 " — Apr. 27. — " Ungvár.

L. (F.) — Apr. 27. — (in) Ungvár.
 (XLVIIIa.)
 Lk. (Sp.) — Mai 8. — " Ó-Verbász. —
 (XLVa.) — Cs.-
 Somorja. —
 (XLVIII.)
 J. (Sch.) = 12 nap (Tage).
 K. (M.) = Mai 2—3.

127. ↔ *Totanus calidris*, L.

XLVIa. — Apr. 4. — (in) Izsák.

128. ↔ *Totanus glareola*, L.

XLVIa. — Apr. 6. — (in) Izsák. — (Csapa-
 tok. — Flüge.)
 XLVIII. — " 11. — " Cs.-Somorja. —
 1 ♂.

129. ↔ *Totanus ochropus*, L.

XLVa. — Apr. 11. — (in) Ó-Verbász.
 XLVIa. — Mart. 28. — " Kolozsvár. —
 (Linder.)
 " — " 31. — " Kolozsvár. —
 (Schenk.)
 XLVIII. — Jan. 16. — " Cs.-Somorja. —
 2 db. — 2 St.
 " — Apr. 4. — " Cs.-Somorja.
 3 db. — 3 St.

Somorja első dátuma téli adat.

Somorja's erstes Datum Wintervorkommen.

130. ↔ *Tringides hypoleucus*, L.

XLVa. — Apr. 5. — (in) Fogaras.
 XLVI. — " 4. — " Arad.
 XLVIa. — " 2. — " Kolozsvár. —
 (Linder.)
 " — " 25. — " Kolozsvár.
 (Schenk.)
 XLVIII. — Jan. 16. — " Cs.-Somorja. —
 1 db. — 1 St.
 " — Apr. 3. — " Cs.-Somorja.
 XLVIIIa. — Mart. 30. — " Ungvár.
 XLIX. — Apr. 20. — " Zuberecz.
 " — " 13. — " Liptó-Ujvár.

Cs.-Somorja téli adata erről a fajról mind-
 eddig egyedül áll, de miután megfigyelőnk
 (Kunszt) jelentése így szól; «Jan. 16. egy dbot
 láttam el is ejtettem; igen kövér volt.» Tévedés
 a fajban ki van zárva. Mindenesetre rendkívüli
 jelenség.

Cs.-Somorja's Winterdatum steht bis jetzt
 einzig da, da aber der Bericht unseres dortigen
 Beobachters (Kunszt) folgendermassen lautet:

«16. Jänner, 1 St. gesehen; auch erlegt; war
 sehr fett», ist ein Irrthum ausgeschlossen.
 Jedenfalls eine ausserordentliche Erscheinung.

L. (F.) — Mart. 30. — (in) Ungvár. —
 (XLVIIIa.)
 Lk. (Sp.) — Apr. 20. — « Zuberecz. (XLIX.)
 J. (Sch.) = 22 nap (Tage).
 K. (M.) = Apr. 9—10.

131. ↔ Turdus iliacus, L.

	Az első: Erste:	Hol? Wo?	Az utolsó: Letzte:
XLVa.	— Mart. 2. — (in)	Ó-Verbász.	— Apr. 24.
«	— « 19. — «	Réa.	— — —
XLVIII.	— « 20. — «	Cs.-Somorja.	— — —
XLVIIIa.	— Apr. 2. — «	Zólyom.	— — —
«	— Mart. 24. — «	Tavarna.	— — —

Az első érkezés formulája:

Formel der ersten Ankunft:

L. (F.) — Mart. 2. — (in) Ó-Verbász. —
 (XLVa.)

Lk. (Sp.) — Apr. 2. — « Zólyom. —
 (XLVIIIa.)

J. (Sch.) = 32 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 17—18.

XLVa. — Mart. 8. — (in) Fogaras.
 XLVI. — Febr. 26. — « Nagy-Enyed.
 XLVIa. — Mart. 17. — « Izsák.
 « — « 16. — « Kolozsvár.
 « — Febr. 26. — « Maros-Vécs.
 XLVII. — Mart. 3. — « Kőszeg.
 XLVIIa. — Febr. 23. — « Sopron.
 « — Mart. 10. — « Miklósfa.
 XLVIII. — « 13. — « Cs.-Somorja.
 XLVIIIa. — « 8. — « Zólyom.
 « — « 19. — « Eperjes.
 « — « 10. — « Tavarna.
 « — « 13. — « Ungvár.
 XLIX. — « 24. — « Zuberecz.
 « — « 14. — « Liptó-Ujvár.
 « — « 4. — « Szepes-Béla.

132. ↔ Turdus merula, L.

XLV. — Mart. 3. — (in) Karavukova.

« — { Attelelt } « Ujvidék.
 { Überwintert }

XLVa. — Mart. 1. — « Szonta.

« — « 1. — « Doroszló.

XLVI. — « 9. — « Bereczk.

XLVIa. — { Attelelt } « Kolozsvár.
 { Überwintert }

« — Febr. 28. — « Maros-Vécs.

XLVII. — Mart. 22. — « Nagy-Várad.

XLVIII. — Febr. 28. — « Selmezbánya.

L. (F.) — Febr. 28. — (in) Maros-Vécs. —
 (XLVIa.) — Sel-
 mezbánya. —
 (XLVIII.)

Lk. (Sp.) — Mart. 22. — « Nagy-Várad. —
 (XLVII.)

J. (Sch.) = 23 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 11.

L. (F.) — Febr. 23. — (in) Sopron.
 (XLVIIa.)
 Lk. (Sp.) — Mart. 24. — « Zuberecz.
 (XLIX.)

J. (Sch.) = 30 nap (Tage).

K. (M.) = Mart. 9—10.

134. ↔ Turdus pilarus, L.

XLVa. — Febr. 16. — (in) Bélye.

« — « 9—28. « Ó-Verbász.

« — Mart. 9. — « Fogaras.

XLVI. — { Attelelt } « Arad. Egy 30—40
 { Überwintert } dbból álló csapat
 áttelelt; február
 15-én eltűntek.—

133. ↔ Turdus musicus, L.

XLVa. — Febr. 26. — (in) Bélye.

« — Mart. 2. — « Uj-Bessenyő.

Ein Flug von etwa 30—40 St. hat überwintert; am 15. Feber waren sie verschwunden.

Szepes-Béla im Verhältnisse zu den übrigen Stationen für heuer zu spät, wird nicht verwendet.

L. (F.) — Apr. 8. (in) Sopron. — (XLVIIa.)

Lk. (Sp.) — " 29. — " Zólyom. (XLVIIIa.)

J. (Sch.) = 22 nap (Tage).

K. (M.) = Apr. 18—19.

XLVIa. — Mart. 17. — (in) Izsák.

" — " 29. — " Kolozsvár.

XLVII. Jan. 1—Mart. 6. " Kőszeg.

XLVIIa. Jan. 22—Mart. ^{Közepel}_{Mitte} (in) Sopron. — Csapatok. Flüge.

XLVIIIa. — Febr. 27. — (in) Ungvár. Az utolsók. — Die Letzten.

135. ↔ *Turdus torquatus*, L.

XLVa. — Mart. 26. — (in) Fogaras.

XLIX. — Apr. 5. — " Zuberecz.

" — Mart. 28. — " Szepes-Béla.

136. ↔ *Turtur auritus*, GRAY.

XLIVa. — Apr. 18. — (in) Kupinovo.

XLV. — " 17. — " Német-Palánka.

XLVa. — " 25. — " Bélye.

" — " 25. — " Ó-Verbász.

" — " 23. — " Fogaras.

XLVI. — " 21. — " Sistarovecz.

" — " 24. — " Nagy-Enyed.

XLVIa. — " 24. — " Lelle.

" — " 23. — " Izsák.

" — " 24. — " Kolozsvár.

" — " 27. — " Maros-Vécs.

XLVII. — " 24. — " Kőszeg.

XLVIIa. — " 8. — " Sopron.

" — " 27. — " Miklósfalu.

" — " 12. — " Budakesz.

" — " 17. — " Nagy-Maros.

" — " 16. — " Visegrád.

" — " 12. — " Gödöllő.

" — " 16. — " Valkó.

XLVIII. — " 24. — " Cs.-Somorja.

" — " 21. — " Ghymes.

XLVIIIa. — " 29. — " Zólyom.

" — " 25. — " Eperjes.

" — " 26. — " Tavarna.

" — " 10. — " Ungvár.

XLIX. — *Mai* 28. — " Szepes-Béla.

137. ↔ *Upupa epops*, L.

XLIVa. — Apr. 20. — (in) Kupinovo.

XLV. — " 23. — " Német-Palánka.

" — " 6. — " Ujvidék.

XLVa. — " 1. — " Bélye.

" — " 14. — " Fogaras.

XLVI. — " 5. — " Arad.

" — " 9. — " Sistarovecz.

" — *Mai* 6. — " Tótvárad.

" — " 15. — " Topánfalva.

" — Apr. 10. — " Nagy-Enyed.

" — " 14. — " Bereczk.

XLVIa. — " 15. — " Túr.

" — " 2. — " Kis-Harta.

" — " 4. — " Izsák.

" — Mart. 30. — " Kolozsvár. — (Linder.)

" — Apr. 7. — " Kolozsvár. — (Schenk.)

" — Mart. 19. — " Maros-Vécs.

" — Apr. 10. — " Görg.-Sz.-Imre.

" — " 16. — " Laposnya.

XLVII. — " 25. — " Felső-Lövő.

" — " 8. — " Csákvár.

" — " 10. — " Deés.

XLVIIa. — " 9. — " Sopron.

" — " 7. — " Miklósfalu.

" — " 17. — " Valkó.

XLVIII. — " 10. — " Cs.-Somorja.

" — " 3. — " Ghymes.

" — " 26. — " Selmezbánya.

XLVIIIa. — " 3. — " Zólyom.

" — " 18. — " Eperjes.

" — " 1. — " Tavarna.

" — " 8. — " Dubrinics.

" — " 10. — " Ungvár.

XLIX. — " 15. — " T.-Sz.-Márton.

" — " 19. — " Zuberecz.

" — " 20. — " Szepes-Béla.

Szepes-Béla a többi állomásokhoz képest az idén túl késő, figyelembe nem jő.

Tótvárad és Topánfalva tarthatatlan késők.
Tótvárad und Topánfalva unhaltbar spät.

- L. (F.) — Mart. 19. — (in) Maros-Vécs. —
(XLVIa.)
Lk. (Sp.) — Apr. 26. — " Selmezbánya.
(XLVIII.)
J. (Sch.) = 39 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 7.

138. ↔ *Vanellus cristatus*, L.

- XLIVa. — Febr. 26. — (in) Kupinovo.
XLV. — " 16. — " Karavukova.
" — " 27. — " Ujvidék.
XLVa. — Jan. 5. — " *Béllye*. Egy csapatban 21 db. —
Ein Flug zu 21 St.
" — Febr. 26. — " Szonta.
" — " 16. — " Doroszló.
" — Mart. 1. — " Ó-Verbász.
" — Febr. 25. — " Bocsár.
" — Mart. 1. — " Uj-Bessenyo. —
Csapatok. — In
Flügen.
" — " 8. — " Fogaras.
XLVI. — Febr. 11. — " Fazekas-Dencs.
" — Mart. 10. — " Nagy-Enyed.
" — " 15. — " Taplocza.
XLVIa. — Febr. 19. — " Lelle.
" — Mart. 7. — " Kis-Harta.
" — " 3. — " Kolozsvár. —
(Schenk.)
" — " 4. — " *Kolozsvár*. —
(Linder.)
XLVII. — Febr. 19. — " Kőszeg.
" — " 18. — " Jánosháza.
" — " 16. — " Szany.
" — Mart. 9. — " Nagy-Várad.
XLVIIa. — Febr. 27. — " Sopron.
" — " 27. — " Miklósfalu.
" — " 19. — " Gödöllő.
" — " 20. — " Jászberény.
XLVIII. — " 27. — " Cs.-Somorja.
" — " 27. — " Ghymes.
" — " 21. — " Zeliz.
" — " 21. — " Gács.
XLVIIIa. — Mart. 25. — " *Tavarna*.

Béllye csakis mint rendkívüli vonulási jelenés jöhet figyelembe s mint ilyen nagyon érdekes, de a vonulási formula megállapításánál rendes vonulási adatként nem szerepelhet. — *Tavarna* túl késő.

Béllye's Datum kann nur für eine aussergewöhnliche, obwohl sehr interessante Zugerscheinung angesehen werden, muss aber bei Aufstellung der Formel unberücksichtigt werden. — *Tavarna*, zu spät.

- L. (F.) — Febr. 11. — (in) Fazekas-Dencs. —
(XLVI.)
Lk. (Sp.) — Mart. 15. — " Taplocza. (XLVI.)
J. (Sch.) = 33 nap (Tage).
K. (M.) = Febr. 27.

139. ↔ *Yunx torquilla*, L.

- XLVa. — Apr. 5. — (in) *Béllye*.
" — " 22. — " Fogaras.
XLVI. — " 8. — " Nagy-Enyed.
XLVIa. — " 29. — " *Visz*.
" — " 24. — " *Izsák*.
" — " 2. — " Kolozsvár. —
(Schenk.)
" — " 9. — " *Kolozsvár*. —
(Linder.)
XLVII. — " 9. — " Felső-Lövő.
" — " 4. — " Kőszeg.
XLVIIa. — " 11. — " Sopron.
XLVIII. — " 15. — " Cs.-Somorja.
" — " 9. — " Selmezbánya.
XLVIIIa. — " 15. — " Zólyom.
" — " 12. — " *Tavarna*.
" — " 14. — " Ungvár.
XLIX. — " 18. — " Liptó-Ujvár.
" — " 17. — " Szepes-Béla.

Visz, Izsák túl késők, tarthatatlanok.
Visz und Izsák zu spät, unhaltbar.

- L. (F.) — Apr. 2. — (in) Kolozsvár. —
(XLVIa.)
Lk. (Sp.) — " 22. — " Fogaras. (XLVa.)
J. (Sch.) = 21 nap (Tage).
K. (M.) = Apr. 12.

Az 1897. év folyamán átteléltek:*

Im Jahre 1897 haben überwintert:

↔ <i>Accentor modularis</i> , L.	(in) Ungvár.
↔ <i>Alcedo ispida</i> , L.	" Ujvidék, Kőszeg.
↔ <i>Anas boschas</i> , L.	" Kőszeg.
↔ <i>Ardea cinerea</i> , L.	" Ujvidék.
↔ <i>Cerchneis limuncula</i> , L.	" Ujvidék.
↔ <i>Circus æruginosus</i> , L.!!	" Ó-Verbász, Sopron.
↔ <i>Columba oenas</i> , L.	" Ujvidék, Fazekas-Denes.
↔ <i>Coturnix dactylisonans</i> , Mey.	" Karavukova, Ó-Verbász. Felső-Káld.
↔ <i>Emberiza miliaria</i> , L.	" Békés-Csaba.
↔ " <i>schoenichus</i> , L.	" Ó-Verbász.
↔ <i>Erithacus rubecula</i> , L.	" Ujvidék, Ó-Verbász, Jánosháza, Sopron.
↔ <i>Fringilla coelebs</i> , L.	" Ujvidék, Kolozsvár, Kőszeg.
↔ <i>Fulica atra</i> , L.	" Bélye.
↔ <i>Gallinula chloropus</i> , L.	" Ó-Verbász.
↔ <i>Larus ridibundus</i> , L.	" Ujvidék.
↔ <i>Ligurinus chloris</i> , L.	" Ujvidék.
↔ <i>Motacilla alba</i> , L.	" Ujvidék, Bélye, Ó-Verbász, Sopron, Gács.
↔ <i>Nyctiarca nycticorax</i> , L.	" Bélye.
↔ <i>Ortyometra minuta</i> , Pall.	" Ó-Verbász.
↔ <i>Platalea leucorodia</i> , L.!!!	" Bélye.
↔ <i>Podiceps minor</i> , Gm.	" Ó-Verbász.
↔ <i>Pratincola rubicola</i> , L.	" Sopron.
↔ <i>Rallus aquaticus</i> , L.	" Ó-Verbász.
↔ <i>Scolopax rusticola</i> , L.	" Kupinovo, Német-Palánka, Detkovác, Vaszar, Nagy-Dorogh, Kőszeg.
↔ <i>Serinus hortulanus</i> , Koch.	" Kolozsvár.
↔ <i>Sturnus vulgaris</i> , L.	" Karavukova, Ujvidék, Bélye, Szonta, Doroszló. Cs.-So- morja.
↔ <i>Totanus ochropus</i> , L.	" Cs.-Somorja.
↔ <i>Tringoides hypoleucus</i> , L.	" Cs.-Somorja.
↔ <i>Vanellus cristatus</i> , L.	" Bélye.

Összesen 29 faj.

Zusammen 29 Arten.

* Vagy legalább néhány téli előfordulási adatot felmutatnak fel.

* Oder weisen wenigstens einige Winter-Aufenthalts-Daten auf.

Az 1896-ig bezárólag megállapított országos középszámnál korábban érkeztek az idén :
Früher als das Landesmittel (einschliesslich bis 1896 ausgerechnet) sind heuer angekommen :

Hány nappal? Mit wie viel Tagen?	A következő fajok Die folgenden Arten	Hány nappal? Mit wie viel Tagen?	A következő fajok Die folgenden Arten
23	↔ <i>Anthus pratensis</i> ,	5	↔ <i>Chelidon urbica</i>
22	↔ <i>Monticola saxatilis</i> .	5	↔ <i>Gallinago scolopacina</i> ,
19	↔ <i>Larus ridibundus</i> ,*	5	↔ <i>Scolopax rusticola</i> ,
18	↔ <i>Gallinula chloropus</i> ,	5	↔ <i>Turdus iliacus</i> ,
17	↔ <i>Fulica atra</i> ,	4	↔ <i>Ligurinus chloris</i> ,
15	↔ <i>Emberiza miliaria</i> .	4	↔ <i>Pratincola rubetra</i> ,
14	↔ <i>Turdus merula</i> ,	4	↔ <i>Querquedula crecca</i> ,
13	↔ <i>Alauda arborea</i> ,	4	↔ <i>Sylvia cinerea</i> ,
13	↔ <i>Muscicapa atricapilla</i> ,	4	↔ <i>Vanellus cristatus</i> ,
12	↔ <i>Alauda arvensis</i> ,	4	↔ <i>Turdus musicus</i> ,
12	↔ <i>Milvus korschun</i> ,	3	↔ <i>Columba palumbus</i> ,
11	↔ <i>Motacilla boarula</i> ,	3	↔ <i>Motacilla alba</i> ,
11	↔ <i>Pratincola rubicola</i> ,	3	↔ <i>Turtur auritus</i> ,
8	↔ <i>Aegialitis fluviatilis</i> ,	2	↔ <i>Ardea purpurea</i> ,
8	↔ <i>Aquila naevia</i> .	2	↔ <i>Numenius arquatus</i> ,
8	↔ <i>Ciconia nigra</i> ,	2	↔ <i>Oriolus galbula</i> ,
7	↔ <i>Erithacus rubecula</i> ,	2	↔ <i>Sylvia atricapilla</i> ,
7	↔ <i>Nyctiardea nycticorax</i> ,	2	↔ <i>Sylvia hortensis</i> ,
7	↔ <i>Sturnus vulgaris</i> ,	2	↔ <i>Yunx torquilla</i> ,
6	↔ <i>Cuculus canorus</i> ,	1	↔ <i>Ciconia alba</i> ,
6	↔ <i>Cypselus apus</i> ,	1	↔ <i>Cotile riparia</i> ,
6	↔ <i>Ficedula rufa</i> ,	1	↔ <i>Serinus hortulanus</i> ,
6	↔ <i>Fringilla coelebs</i> ,	1	↔ <i>Sylvia curruca</i> ,
6	↔ <i>Milvus ictinus</i> ,	1	↔ <i>Sylvia nisoria</i> ,
6	↔ <i>Ruticilla tithys</i> ,		
6	↔ <i>Aerocephalus turdoides</i> ,		
5	↔ <i>Ardea minuta</i> ,		
			Összesen 51 faj.
			Zusammen 51 Arten.

Az 1896-ig bezárólag megállapított országos középszámnak megfelelőleg érkeztek az idén :
Entsprechend dem Landesmittel (bis inclusive 1896 ausgerechnet) sind heuer angekommen :

↔ *Aerocephalus arundinaceus*,
↔ *Accentor modularis*,
↔ *Anthus trivialis*,
↔ *Ardea cinerea*.

↔ *Columba oenas*,
↔ *Turdus torquatus*,
↔ *Saxicola oenanthe*,
↔ *Aerocephalus palustris*.

Összesen 8 faj.
Zusammen 8 Arten.

* Dült betűkkel azok a fajok vannak nyomtatva a táblázatokban, a melyeknek középszáma kevés, t. i. 4-nél kevesebb adatra támaszkodik. Lásd erre vonatkozólag *Aquila IV*, 1896. p. 110, 3-ik bekezdésben mondottakat.

* In den Tabellen sind mit cursiver Schrift jene Arten gedruckt, deren Mittel auf ungenügende, das heisst auf weniger als 4 Angaben basiert. Siehe diesbezüglich unsere Bemerkung in *Aquila III*, 1896 p. 110, 3. Abschn.

Az 1896-ig bezárólag megállapított országos középháznál későbbben érkeztek az idén :
 Später als das Landesmittel (einschliesslich bis 1896 ausgerechnet) sind heuer angekommen :

Hány nappal ? Mit wie viel Tagen ?	A következő fajok Die folgenden Arten	Hány nappal ? Mit wie viel Tagen ?	A következő fajok Die folgenden Arten
1	↔ Ficedula trochilus.	6	↔ <i>Locustella fluviatilis</i> ,
1	↔ Hirundo rustica.	6	↔ <i>Ortigometra crex</i> ,
2	↔ <i>Cerchneis tinnuncula</i> ,	7	↔ <i>Anas boschas</i> ,
2	↔ <i>Cerchneis vespertina</i> ,	7	↔ <i>Querquedula cirieia</i> ,
2	↔ <i>Circus aeruginosus</i> ,	8	↔ <i>Acrocephalus phragmitis</i> ,
2	↔ <i>Coturnix dactylisonans</i> ,	8	↔ <i>Coracias garrula</i> ,
2	↔ <i>Erithacus philomela</i> ,	8	↔ <i>Ficedula sibilatrix</i> ,
2	↔ <i>Falco subbuteo</i> ,	9	↔ <i>Lanius collurio</i> ,
2	↔ <i>Locustella naevia</i> ,	9	↔ <i>Sterna fluviatilis</i> ,
2	↔ <i>Tringoides hypoleucus</i> ,	10	↔ <i>Ortigometra porzana</i> ,
3	↔ <i>Muscicapa collaris</i> ,	11	↔ <i>Hypolais icterina</i> ,
3	↔ <i>Ruticilla phoenicea</i> ,	11	↔ <i>Motacilla flava</i> ,
3	↔ <i>Upupa epops</i> ,	11	↔ <i>Totanus ochropus</i> ,
4	↔ <i>Emberiza schaniclus</i> ,	14	↔ <i>Anser cinereus</i> ,
4	↔ <i>Lanius minor</i> ,	14	↔ <i>Circus cyaneus</i> ,
5	↔ <i>Buteo vulgaris</i> ,	14	↔ <i>Locustella luscinioides</i> ,
5	↔ <i>Muscicapa grisola</i> ,	15	↔ <i>Grus cinerea</i> ,
6	↔ <i>Erithacus huscinia</i> ,	16	↔ <i>Caprimulgus europæus</i> ,
			Összesen 36 faj.
			Zusammen 36 Arten.

Ha már most táblázataink eredményeit egybevetjük kitűnik, hogy az idén (1897):

áttelelt	29 faj;
az országos középnel	korábban	jött	51 "
"	"	középnek megfelelőleg	" 8 "
"	"	középnel későbbben	" 36 "

Az 1897. évi tavaszi vonulás jellege tehát Magyarországon normálisan korainak mondható.

Ki kell azonban itt külön is emelnem az idei áttelelő fajoknál észlelt rendkívüli jelenségeket, melyek közül különösen a *Platalea leucorodia* téli előfordulása hazánkban mindezideig példátlanul áll.

Ha még az érkezések eredményét rendek (Ordo) szerint is csoportosítjuk, a következőkép alakul az egyes rendek egymáshoz való viszonya:

Aquila. V.

Wenn wir nun die Resultate unseres Tabellen zusammenfassen, ergibt es sich klar, dass heuer:

29 Arten	überwintert haben:
51 "	früher
8 "	entsprechend und
36 "	später

eingetroffen sind, als dies unsere allgemeine Landesmittel gestatten würden.

Mithin ist der Charakter des 1897-er Frühjahrszuges normal-früh zu nennen.

Wir müssen aber auch noch hier besonders betonen, dass das heurige Jahr ganz auffallende Erscheinungen mit sich brachte, besonders die gelegentlichen Überwinterungsdaten betreffend. Besonders auffallend ist das Winter-Vorkommen von *Platalea leucorodia*, das bis heute in Ungarn gänzlich beispiellos dasteht.

Wenn wir noch das Resultat auch nach Ordnungen (Ordines) untersuchen, so erhalten wir folgende Tabelle.

O r d o	Korábban	Megfelelőleg	Későbbben
	Früher	Entsprechend	Später
S p e c i e s			
I. Accipitres	3	—	6
II. Passeriformes	30	6	20
III. Scansores	2	—	—
IV. Columbæ	2	1	—
V. Gallinæ	—	—	1
VI. Grallæ	12	1	5
VII. Natatores	2	—	4
Összesen — Zusammen	51	8	36

Magyarország területét az 1897. évi tavaszi vonulás alatt megszállták:
 Ungarns Territorium haben während des Frühjahrszuges i. J. 1897 besiedelt:

A következő fajok Die folgenden Arten	Nap alatt Binnen Tagen	A következő fajok Die folgenden Arten	Nap alatt Binnen Tagen	A következő fajok Die folgenden Arten	Nap alatt Binnen Tagen
Anthus pratensis	76	Chelidon urbica	35	Aerocephalus turdoides	24
Ciconia alba	61	Anas boschas	34	Sylvia curruca	«
Grus cinerea	«	Lanius collurio	33	Turdus merula	23
Coturnix dactylisonans	»	Coracias garrula	«	Anthus trivialis	22
Anser cinereus	57	Monticola saxatilis	«	Saxicola oenanthe	«
Muscicapa atricapilla	55	Pratincola rubicola	«	Ficedula trochilus	«
Nyctiardea nycticorax	«	Milvus iclinus	«	Tringoides hypoleucus	«
Sturnus vulgaris	«	Vanellus cristatus	«	Ligurinus chloris	«
Pratincola rubetra	«	Motacilla boarula	32	Turtur auritus	«
Scelopax rusticola	54	Turdus iliacus	«	Yunx torquilla	21
Motacilla flava	«	Oriolus galbula	«	Accentor modularis	19
Hirundo rustica	52	Erithacus lusciniæ	31	Numenius arquatus	«
Cerchneis tinnuncula	51	Ficedula rufa	«	Muscicapa grisola	18
Alauda arvensis	50	Erithacus rubecula	«	Sylvia cinerea	«
Gallinula chloropus	49	Sylvia atricapilla	«	Sterna fluviatilis	17
Cuculus canorus	«	Serinus hortulanus	30	Ciconia nigra	«
Columba palumbus	«	Turdus musicus	«	Sylvia hortensis	«
Cotyle riparia	48	Cypselus apus	29	Querquedula circia	16
Aquila nœvia	47	Aerocephalus arundinaceus	28	Caprimulgus europæus	15
Fulica atra	44	Alauda arborea	«	Emberiza miliaria	«
Querquedula crecca	«	Fringilla cœlebs	«	Lanius minor	13
Motacilla alba	42	Gallinago scolopacina	27	Sylvia nisoria	12
Columba cœnas	39	Milvus Korschun	«	Cerchneis vespertina	9
Upupa epops	«	Ruticilla phœnicura	26	Erithacus philomela	7
Ardea purpurea	«	Ruticilla tithys	25	Ficedula sibilatrix	6
Falco subbuteo	38	Ortigometra crex	24	Muscicapa collaris	«
Ardea cinerea	«	Aegialitis fluviatilis	«		

S végül következik utolsó táblázatunk az idei középszámokból összeállított vonulási naptár 1897-re.

Zuletzt folgt nun unsere letzte Tabelle: die Zusammenstellung des Zugskalenders für das J. 1897, und zwar auf Grund der heuer erhaltenen Mittelzahlen.

Magyarország vonulási naptára 1897-re. — Ungarns Zugskalender für d. J. 1897.

Az érkezési dátumokból levont országos közép 1897 Jahresmittel der Ankunftsstage		Madárfaj: Der folgenden Vogelart:	Az érkezési dátumokból levont országos közép 1897 Jahresmittel der Ankunftsstage		Madárfaj: Der folgenden Vogelart:
Február	17—18	↔ Alauda arvensis, L.—	Aprilis	4—5	↔ Saxicola oenanthe, L.—
"	24	↔ Emberiza miliaria, L.—	"	6	↔ Muscicapa atricapilla, L.—
"	27	↔ Vanellus cristatus, L.—	"	6—7	↔ Ficedula trochilus, L.—
Martius	1	↔ Columba oenas, L.—	"	7	↔ Upupa epops, L.—
"	1—2	↔ Fulica atra, L.—	"	8	↔ Cuculus canorus, L.—
"	2	↔ Sturnus vulgaris, L.—	"	9—10	↔ Hirundo rustica, L.—
"	2—3	↔ Fringilla coelebs, L.—	"	"	↔ Anthus trivialis, L.—
"	4—5	↔ Motacilla alba, L.—	"	"	↔ Tringoides hypoleucus, L.—
"	5—6	↔ Alauda arborea, L.—	"	12	↔ Chelidon urbica, L.—
"	"	↔ Anthus pratensis, L.—	"	"	↔ Monticola saxatilis, L.—
"	6—7	↔ Querquedula crecca, L.—	"	"	↔ Yunx torquilla, L.—
"	7	↔ Columba palumbus, L.—	"	12—13	↔ Motacilla flava, L.—
"	7—8	↔ Motacilla boarula, L.—	"	13	↔ Sylvia atricapilla, L.—
"	"	↔ Anas boschas, L.—	"	15—16	↔ Acrocephalus turdoides, Mey.—
"	9—10	↔ Turdus musicus, L.—	"	"	↔ Sylvia curruca, L.—
"	11	↔ Turdus merula, L.—	"	16—17	↔ Cotile riparia, L.—
"	"	↔ Numenius arquatus, L.—	"	18	↔ Sterna fluviatilis, Naum.—
"	11—12	↔ Ligurinus chloris, L.—	"	18—19	↔ Turtus auritus, Gray.—
"	12	↔ Gallinula chloropus, L.—	"	22	↔ Erithacus philomela, Bechst.—
"	"	↔ Pratincola rubicola, L.—	"	22—23	↔ Ficedula sibilatrix, Bechst.—
"	"	↔ Gallinago scolopacina, Bp.—	"	"	↔ Muscicapa collaris, Bechst.—
"	13	↔ Erithacus rubecula, L.—	"	23	↔ Cerchneis vespertina, L.—
"	13—14	↔ Ardea cinerea, L.—	"	23—24	↔ Sylvia cinerea Bechst.—
"	14	↔ Milvus iclinus, Sav.—	"	24	↔ Erithacus luscinius, L.—
"	16	↔ Ruteilla tithys, Scop.—	"	24—25	↔ Acrocephalus arundinaceus, Gm.—
"	16—17	↔ Scolopax rusticola, L.—	"	25—26	↔ Oriolus galbula, L.—
"	17—18	↔ Turdus iliacus, L.—	"	27	↔ Coturnix dactylisonans, Mey.—
"	21	↔ Ciconia nigra, L.—	"	29	↔ Cypselus apus, L.—
"	22	↔ Anser cinereus, Mey.—	"	"	↔ Sylvia hortensis, Bechst.—
"	"	↔ Ficedula rufa, Bechst.—	"	30	↔ Coracias garrula, L.—
"	23	↔ Cerchneis tinnuncula, L.—	"	1—2	↔ Muscicapa grisola, L.—
"	24—25	↔ Querquedula circaea, L.—	"	2—3	↔ Sylvia nisoria, Bechst.—
"	26	↔ Grus cinerea, L.—	"	4	↔ Lanius minor, Gm.—
"	27	↔ Milvus korschun, Gm.—	"	10	↔ Caprimulgus europaeus, L.—
"	28	↔ Nyctiardea nycticorax, L.—	"	10—11	↔ Ortigometra crex, L.—
"	30	↔ Accentor modularis, L.—	"	14	↔ Lanius collurio, L.—
Mart. 31.	Apr. 1.	↔ Aegialitis fluviatilis, Bechst.—	Maius	1—2	↔ Muscicapa grisola, L.—
Aprilis	1	↔ Ciconia alba, L.—	"	2—3	↔ Sylvia nisoria, Bechst.—
"	"	↔ Aquila naeviva, L.—	"	4	↔ Lanius minor, Gm.—
"	"	↔ Ardea purpurea, L.—	"	10	↔ Caprimulgus europaeus, L.—
"	2—3	↔ Falco subbuteo, L.—	"	10—11	↔ Ortigometra crex, L.—
"	"	↔ Ruteilla phoenicea, L.—	"	14	↔ Lanius collurio, L.—
"	4	↔ Pratincola rubetra, L.—			
"	4—5	↔ Serinus hortulanus, Koch.—			

Köszeg, 1898. Junius 30.

A madarak vándorlása.

Irta dr. PALACKÝ J. tanár.

II. Ázsia.¹

Közép-Ázsiára nézve nincsenek adataink. Azonban fel kell tennünk, hogy Tibetnél a vonulást megszakítja a táplálék hiánya, a szárazság, valamint e vidék feltétlen magassága és öldöklő hidege.² Tudjuk, hogy Gilgitben a lúdakat gödrökben fogdossák, melyekben török vannak felállítva; olyan nagy e madarak szomjúsága. Még a Himalájának két véghajlása is, a keleti és a nyugoti (Kafirisztánban) a világnak azon vidékei közé tartozik, a melyek kevésbé ismeretesek. A Henrik orleans-i herceg gyűjteményében levő 216 fajból 120 Keleti-Tibetből és Nyugot-Kinából (Sze-Tehuen), 73 Turkesztánból (Lob-Nor) és 95 faj Észak-Ázsiából került.

Gilgitre vonatkozólag vannak birtokunkban megfigyelések dr. SCULLY-tól, Pamirra nézve SEVERZOW-tól³ (DIXON pg. 196), de ez kevés egy akkora területet illetőleg. Sajnos, hogy a PRJEWALSKI-féle gyűjtemény nem ismeretes egész teljességében, minthogy közzététele, a mennyire én tudom, a 142. számmal (*Anthus spinoletta*; 3. füzet) megszűnt, de ezt az utolsó utazás leírása (orosz szöveg) kárpótolhatja legalább valamennyire, mert Dél-Turkesztán hegységeinek 256 faja ott nincs mind elészámítva.

Említsük meg a GRUM-GRZIMAILO gyűjteményét Pamirból (136 faj, részl. BIANCHI), északnyugotról a Russow gyűjteményét (419 faj), a jarkandi gyűjteményekről (HUME, SCULLY) nem is szólva.

A megtett minden kifogások mellett két vonulást ismerünk el, ú. m. keletit és nyugotit, a melyek észak felé legyezőszerűleg s egymást keresztezve szélesednek ki. Például a *Larus minutus* nyugotról, a mely egész Jakuczkiig, Ochockig jut, de Mongolországban és Kinában nem fordul elő.

A vízi fajok költözködése Ázsiában a folyóknak és tavaknak nagyon szabálytalan széteszlá-

¹ Lásd «Aquila» IV. kötet 213. old.

² Lásd HENDERSONNAK a madarak Nyugoti-Tibetben való ritkaságára vonatkozó megfigyeléseit. (SEVERZOW pg. 278.)

³ Bull. Soc. Imp. Natur. Moscou 1880. 234. s. köv. lap.

La migration des oiseaux.

Par M. Prof. Dr. J. PALACKÝ.

II. Asie.¹

Nous manquons de dates pour l'Asie centrale. Mais il est à présumer, que la migration est arrêtée au Thibet par le manque de nourriture et la sécheresse, comme par l'altitude absolue et le froid mortel de ces parages.² Nous savons, qu'on capture au Gilgit les oies par le moyen des puits, où l'on leur tend des pièges — tant leur soif est grande. Même les deux versants du Himalaya, l'oriental et l'occidental (au Kafiristân), appartiennent aux contrées les moins connues du monde. La collection du prince Henri d'Orléans comptait parmi 216 esp. 120 du Thibet oriental et de la Chine occidentale (Sze-Tehuen), 13 du Turkestân (Lobnor) et 95 esp. du nord de l'Asie. Pour le GILGIT, nous avons les observations du dr. SCULLY, pour le Pamir SEVERZOW³ (DIXON p. 196), mais c'est peu pour une contrée si étendue. Il est à regretter, que la coll. PRJEVALSKI n'est pas tout à fait connue, la publication ayant (à ce que je sais) cessé avec le No. 142 (fasc. 3) (*Anthus spinoletta*), mais le récit (russe) du voyage dernier peut y suppléer à la rigueur seulement, car les 256 espèces des montagnes du Turkestân du sud n'y sont pas énumérées toutes.

Mentionnons la coll. GRUM-GRZIMAILO du Pamir (136 esp. det. BIANCHI) pour le nord-ouest la coll. RUSSOW (419) sans parler des collections du Yarkand (HUME, SCULLY).

Toute réserve faite, nous reconnaissons deux migrations: de l'est, et de l'ouest, qui se répandent au nord en éventail, de manière à se croiser. Par ex. *Larus minutus* de l'ouest, qui arrive jusqu'à Yakutsk, Ochotsk mais manque à la Mongolie et la Chine.

La migration des espèces aquatiques dépend de la distribution des fleuves et des lacs, en

¹ Voir l'«Aquila» Tom. IV. pag. 213.

² Voyez l'observation de HENDERSON (SEVERZOW pag. 278) sur la rareté des oiseaux au Thibet occid.

³ Bull. Soc. Imp. Natur. Moscou 1880. p. 234. sg.

sától van feltételezve. *Nema sabinei* ismeretes Callaoból, nyárban Taimirig s a Léna deltájáig hatol.

Ázsia vándormadarainak fő telelési telepe Kelet-India, azonban vannak olyan fajok is, a melyek a Papua-szigetekig és Ausztráliáig, mások még Észak-Afrikaig, sőt a nyugoti költözőknek egy része egész délkeleti- és keleti Európaig hatolnak el.

A keleti vonulás paleotropikusabb, endemikusabb, mint a nyugoti.

Ázsiának nincs antarktikus költőzködése, de a Himalájánál van merőleges vonulása, a mely gazdagabb más hasonlóknál.*

A sarkköri vidékek nem eléggé ismeretesek; például nem tudjuk (SAUNDERS után) hol fészkel a Kamesatkából, Pitlekajból és a Léna deltájától való *Rodostethia rosea* faj, a melynek különben fiókáit találták már St.-Michaelen (Alaska) október elsején.

Hol fészkel a *Tringa subarquata* Taimiron kívül, kérde SHARPE (590. lap.)

Bizonyára van meglehetősen bizonytalanság, pld. az *Accentor nepalensis* fajnál, a mely telepedve van Sikkimben, telegilgitben, nyaral Afganisztánban és Kis-Ázsiában; hogyan tudjunk hasonló jelenségeket kimagyarázni? Nem, tudjuk, hogy a *Chelidon urbica* fajnak azok az egyénei, a melyek Indiában egész Nilgiriig telelnek, nyaralni Gilgitbe, vagy azon jóval túl mennek? hogy az *Anthus japonicus*, mely a nyarat Kelet-Ázsiában egész Kamesatkáig tölti, és Nepálban, Kinában, sőt Moultanban és Sindben (Kurrashee) telegilgitben, délen olyan legyezőszerű egy eloszlása van-e, mint annyi más, télben Indiától egész be Óceániába szétszórt fajnak. Olyan fajok is vannak, a melyek Közép-Turkesztánban telelnek (lásd alább), mint a *Merula maxima* az Eleagnus vágásokban Kashgar és Jarkand közelében. A Kasmirban és Gilgitben megtelepült *Motacilla personata* Indiában telegilgitben, a nyarat meg Turkesztánban, Persiában és Afganisztánban tölti. A nyárban a Himaláján 6000'-nál magasabban előforduló *Motacilla melanops*, a mely Kasmirban, Afganisztánban fészkel,

* A Himaláján fészkelő madarak közül legyenek megemlítve: a *Totanus glottis* Pamirból, *Scolopax rusticola* (10,000' mag.), *Anthus similis, rosaceus* (15,000'-ig), *Motacilla melanops*, *Carpodacus erythrinus* (11,000'), *Emberiza fucata, stewarti*, *Accentor jerdoni* (lásd: OATES), *Merula albicincta* (nyárban 13,000', télben 7000').

Asie fort irrégulière. (*Nema sabinei* connu du Callao — en été au Taimyr, au delta de la Léna).

Les Indes sont le grand centre d'hivernage pour l'Asie, mais il y a des oiseaux, qui pénètrent jusqu'à Papouasie et Australie, d'autres en Afrique du nord.

De même une partie des migrants occidentaux arrive dans l'Europe du sud-est et de l'est.

La migration de l'est est plus paléotrope, plus endémique, que celle de l'ouest. L'Asie n'a pas de migration antarctique, mais une migration verticale au Himalaya, qui est plus riche que les autres semblables.*

Les contrées arctiques ne sont pas assez connues, par ex. nous ne savons pas (ex SAUNDERS) où niche la *Rhodostethia rosea* du Kamtchatka, de Pitlekaj (*Vega*), du delta de la Léna, mais qui avait des poussins à St.-Michael (Aljaska) le 1 octobre.

Où niche *Tringa subarquata*, demande SHARPE (pag. 590 — excepté le Taimyr.).

Il y a bien une certaine incertitude par ex. chez l'*Accentor nepalensis*, résident au Sikkim, hivernant au Gilgit, en été dans l'Afganisztán, l'Asie Mineure — comment doit on expliquer des phénomènes pareils? Nous ne savons pas si les ex. de *Chelidon urbica*, qui hivernent en Inde jusqu'aux Nilgeries, passent l'été au Gilgit ou vont plus loin, si par ex. l'*Anthus japonicus*, qui passe l'été dans l'Asie orientale jusqu'au Kamtchatka et hiverne au Nepal, en Chine, même au Moultan en au Sind (Kurrashee), a une distribution analogue et éventail au sud, comme tant d'autres espèces, distribuées en hiver depuis l'Inde jusqu'en Océanie. Il y a même des espèces qui hivernent au Turkestán central (v. plus loin), comme *Merula maxima* aux taillis d'Eleagnus près de Kashgar et de Yarkand. *Motacilla personata* sédentaire au Cachemire, au Gilgit, hiverne en Inde et passe l'été au Turkestán, en Perse, en Afganisztán. *Motacilla melanops*, en été au Himalaya au dessus de 6000, qui niche au Cachemire, dans l'Afganisztán, hi-

* Mentionnons parmi les oiseaux, qui nichent au Himalaya: *Totanus glottis* au Pamir, *Scolopax rusticola* (jusqu'en 10,000' s. m.), *Anthus similis, rosaceus* (jusqu'en 15,000' s. m.), *Motacilla melanops*, *Carpodacus erythrinus* (11,000'), *Emberiza fucata, stewarti*, *Accentor jerdoni* (voir OATES). *Merula albicincta* en été 13,000', en hiver 7000' etc.

egész Indiában telet, mint az *Anthus similis* is. A *Gallinago solitaria* fajt találták januárius hóban Tibetben, Ferganában, Kashgarhoz közel. A sarkkörü madarak között, de a melyek Pamirban is költenek, találjuk az *Actitis hypoleucis*, *Totanus ochropus*, *glottis*, *glareola*, *Tringa temminckii* fajokat.

Hogyan magyarázhatjuk, hogy a *Sterna anglica*, a mely fészkel Kásmirban (Walan tó), Pamirban, a Kirgizi szepteken, a Hoang-Ho völgyében (de Fao-ban, Texasban is), fészkel Ausztráliában, Portugáliában is, ellenben hiányzik Amerika nyugoti részében [kivéve Guatemlát (Chiapas)], és telet Bahiában egész be Argentiniába (Bahio-Blanca — januárban), a Nyanzánál. A *Sterna caspia*, a mely költ Tasmaniában, a Nagy-Rabszolga-tónál, Labradorban, a Káspi tengernél, a Sylt és Gotland szigeten, a Zámbezi torkolatánál, állandóan tartózkodik a Gambiánál s a Veres-tengernél! A Pamirban, Jarkandnál, Dániában, a Teneriffa szigetén, Missolonginál, Texasban fészkelő *Sterna fluviatilis* majdnem világpolgár egész a Jóremény-fokig, Bahiáig, Ceylonig; ellenben ritka a Csendes-tengernél, (Kína, Peking, Kukumor, Zaidam, Dauria). Hasonlóan a *Sterna macrura* fajt (sarkkörü; СЕЕБОМ), melyet a Wilke's-Landon (déli sarkkör) III. 12-én, és Chiliben is, leltek, — találtatott az ész. szélességnek egész 82° 27'-ig (Grinelland — FEILDEN, a Ferenicz József-földön, a Jeniszej folyó közelében, a Léna és Ob deltájánál), míg Ázsia keleti és déli részében ritkának látszik (az Amur folyó déli folyásánál SAUNDERS nem tud róla); e fajt látták Bahiánál, a Czethal-öbölnél. (SAUNDERS P. Z. S.)

A *Sterna cantiaca*, a mely fészkel a Kaukázusban, Texasban, de Floridának északi részén nem, Ázsiának csak a délnyugoti felét látogatja meg: a Káspi-tengert, Veres-tengert, Mezopotamiát, Mekrant, Sindet (SAUNDERS P. Z. S. Bengal, télen). Az Afrikában elterjedve levő *Sterna media*, a mely költ Adenben, él a középtengeri medencében [Sicilia, Gibraltár (SAUNDERS szerint szűk számmal)] Persián, Arábián, Madagaskaron keresztül elhatol egész a Malaji szigetterig, az Aru szigetekre, Ausztrália északi és nyugoti részébe és fészkel Czelebesz szigetén; de hát valójában költözködő-e? vagy a fészkelés végett csak a csendes-tengeri szigeteket keresi-e fel? Ugyanez a kérdés áll az Amur tartománytól, Koreától, Sandvich szigetektől egész Ausz-

verne dans toute l'Inde, comme l'*Anthus similis*. *Gallinago solitaria* a été trouvée en janvier au Thibet, au Fergana, près de Kachgar. Parmi les oiseaux arctiques, mais qui nichent aussi au Pamir, nous trouvons *Actitis hypoleucis*, *Totanus ochropus*, *glottis*, *calidris*, *glareola*, *Tringa temminckii*.

Comment expliquer, que la *Sterna anglica*, qui niche au Cachemire (Lac Walan) au Pamir, dans les steppes Kirghizes, dans la vallée du Hoangho (mais aussi à Fao, au Texas) niche aussi en Australie, au Portugal, mais manque à l'Amérique occidentale (à l'exception du Guatemala, Chiapas), et hiverne à Bahia, jusqu'en Argentine (Bahia Blanca au janvier), au Nyanza.

La *Sterna caspia*, qui niche en Tasmanie, au Grand lac d'Esclaves, au Labrador, à la mer Caspienne, au Sylt, au Gotland, au delta du Zambesi, réside au Gambia, à la Mer Rouge! *Sterna fluviatilis*, qui niche au Pamir, à Yarkand, au Danemark, à Teneriffa, à Missolonghi, au Texas, est à peu près cosmopolite jusqu'en Cap-de-Bonne Espérance, à Bahia, au Ceylon, — mais rare au Pacifique (Chine, Peking, Kukumor, Zaidam, Daurie). De même *Sterna macrura* (circumpolar ex СЕЕБОМ) trouvée au Wilkesland (antarct.) le 12/3., au Chili même, a été trouvée jusqu'au 82° 27' ln. (Grinelland par FEILDEN, au Franz Josefland, près du fl. Yenisej, au delta de la Léna, de l'Ob., mais paraît rare en Asie orientale et méridionale (au sud du fleuve Amour SAUNDERS n'en connaît pas d'ex.); et a été vue à Bahia, à la Walfishbay (SAUNDERS P. Z. S.).

Sterna cantiaca, qui niche au Caucase, au Texas, mais pas au nord de la Floride, ne visite que le sudouest de l'Asie: la mer Caspienne, la mer Rouge, la Mesopotamie, Mekran, le Sind (SAUNDERS P. Z. S. Bengal en hiver). *Sterna media*, si répandue en Afrique, qui niche à Aden, vit à la méditerranée (Sicile, Gibraltár) [SAUNDERS dit «sparingly»], s'avance par la Perse, l'Arabie, au Madagascar, jusqu'à la Malaisie, aux îles Aru, à l'Australie du nord et de l'ouest et niche au Celebes mais est-elle vraiment migratoire — ou recherchet-elle seulement des îles tranquilles pour nicher? Même doute pour la *Sterna bergii*, répandue du Corée des îles Sandwich (Dole) et du pays d'Amour jusqu'en Australie aux îles

tráliáig, a Viti szigetekig elterjedő *Sterna bergii* fajra nézve, a mely Czejlouban fészkel. A *Sterna minuta*, a mely Kasgar, Jarkand közelében, a Transzkáspiai tartományban, India északi részén fészkel, elenyomul egész Jáváig.

Úgy látszik, hogy a Sternidák, valamint más tengeri madarak valaha a tenger partján mindenütt fészkeltek, de a jégkorszak, valamint a beltengerek kiszáradása és az emberi kéz okozta rombolások miatt kénytelenek voltak a több biztonságot adó szigetekre vonulni, a mint ezt ma is teszi pld. a *Sterna melanauchen*, a mely Új-Kaledóniában, Dél-Kínában, (Hai-nan) s Polinéziában költ, vagy az *Anous stolidus*, a mely a Diego-Garcia, Sala y Gomez, Granada szigetén, a Bahamákon, az Acunhá-n s a Laccadivákon fészkel.

Hasonló változások nyomai találhatók még.

A *Recurvirostra avocetta* már nem fészkel többé Angliában rendszeren (SHARPE 329. old.), mint valaha, csak «esetleges látogató» lett.

A *Scolopax rusticola* fészkel még most is Izland szigetén, az Azori- és Kanári-szigeteken, Madeira-szigetén, Ussuri tartományban.

A *Calidris arenaria* fészkel egykoron a skandináviai fjeldeken, Grimsey-n, most pedig Grönlandnak (Grinelland) és Alaskának északi részén, de Jarkand közelében is (SCULLY október).

Arra azonban, hogy egy általános teóriát lehessen felállítani, még igen kevés adatunk van. A *Tringa temminckii* például vajjon költ-e még Krimben, mint a Demidow idejében? A *Gallinago scolopacina* fészkel a Kaukázusban 7000' magasságig, a *G. solitaria* költ Ázsiának északi részében és a hegysegeiben (Himalája 15,000', Tibet 12,000'), de télire elköltözik a völgysegekbe (Ferganában január hóban; Tibetbe, Kasgarba, Nepálba, valamint Kínába és Japánba).

Mindenekelőtt a szelekre vonatkozólag óhajtánánk teljesebb tájékoztatásokat, a melyekkel a madárvonulások kiegészítődnének.

Tudjuk pld., hogy az észak-keletről jövő szélrohamok Európába, még Helgolandig is elsodor- nak szibériai madarakat,* a hol ezek Észak-

Viti, qui niche au Ceylon. La *Sterna minuta*, qui niche près de Kachgar, de Yarkand, à la Transcaspié, dans le nord de l'Inde, s'avance jusqu'au Java.

Il paraît que les Sternides, comme d'autres oiseaux marins, nichaient jadis partout au bord de la mer, mais furent forcées de reculer — par l'époque glaciaire, comme par la dessiccation des mers intérieures, et la destruction par la main de l'homme — aux îles mieux protégées, comme le fait aujourd'hui par ex. la *Sterna melanauchen*, nichant ex Nouvelle Calédonie, en Chine méridionale (Hainan), Polynésie, ou l'*Anous stolidus*, qui niche à Diego Garcia, Sala y Gomez, Grenade, aux Bahamas, à Acunha, aux Laccadives.

On trouve des traces de tels changements.

Recurvirostra avocetta ne niche plus régulièrement en Angleterre (SHARPE p. 329) comme autrefois, mais est devenu un «occasional visitor».

Scolopax rusticola niche encore en Islande (SEEBOHM), aux Açores, Canaries, à Madeira, dans le pays d'Oussouri.

Calidris arenaria nichait autrefois aux fjelds de Scandinavie, à Grimsey, maintenant au nord du Grönland (Grinelland) et de l'Alaska mais aussi près de Yarkand (SCULLY — octobre).

Mais nous avons trop peu de dates pour une théorie générale: Est-ce que par ex. *Tringa temminckii* niche encore à la Crimée, comme au temps de DEMIDOFF? *Gallinago scolopacina* niche au Caucase en 7000', *G. solitaria* niche au nord et aux montagnes de l'Asie (Himalaya 15,000', Thibet 12,000'), mais émigre en hiver aux vallées (au Fergana en janvier comme au Thibet, au Kachgar, au Nepal, comme en Chine et au Japon).

Nous désirons avant tout des renseignements plus complets sur les vents, avec lesquels les migrations des oiseaux s'accomplissent. Nous savons par ex. que les coups de vent venant du nord-est apportent des oiseaux de la Sibérie en Europe, même au Helgoland,* où ils rencon-

* Ide jegyezzük (SELYS-LONGCHAMPS után) a *Hirundo daurica*, *Lanius isabellinus*, *Pycnonotus nigricans*, *Parus sibiricus*, *Calamodyte agricola* JERDON, *certhiola*, *Melanocorypha sibirica*, *tatarica*, *Anthus richardi*, *cerveinus*, *Caprimulgus arenicolor* SEVERZOV stb. fajokat.

* Notons (ex SELYS-LONGCHAMPS) *Hirundo daurica*, *Lanius isabellinus*, *Pycnonotus nigricans*, *Parus sibiricus*, *Calamodyte agricola* JERDON, *certhiola*, *Melanocorypha sibirica*, *tatarica*, *Anthus richardi*, *cerveinus*, *Caprimulgus arenicolor* SEVERZOV etc.

Amerikából véletlenül idekerült vendégekké találkoznak, (*Vireosylvia olivacea*, *Sylvicola virens*, *Mimus carolinensis*, *Anthus ludovicianus*, *Charadrius virginicus*, *Totanus macularius* és mások). — Hasonlóképen kétségtelen, hogy az észak-keleti szél Ázsiába dob észak-amerikai madarakat, míg az észak-nyugoti szél ázsiai madarakat Észak-Amerikába egész Mexikóig hajt. Az olvasót utaljuk arra a kivonatra, a melyet az ázsiai ornisra vonatkozólag a bécsi zoológ.-botan. Gesellsch. folyóiratában, 1892-ben (l. 42. ülés, ápril 6-ikán) közzé tettünk volt. TAČANOVSKI-nak Kelet-Szibériát illető munkájából megjelent utóbbi közlemény több részletezést hozott. Az észak-keleti legszélsőbb szögletre nézve részleteket találunk STEINEGGER-nek a Kamesatka és a Kommandorszki szigetek madaraira vonatkozó jegyzékében. Ez utóbbiakon az egyedüli tartózkodó vízi madár a *Tringa (Arquatella) couesi* RIDGWAY (= *maritima* DALL, *ptilocnemis*, *crassirostris* BOGDANOW), de a mely a Behring-szorosnál hiányzik (COUES). A legnagyobb rész csak átvonul [*Strepsilus interpres* (= *Tringa oahuensis* BLOXHAM), *Charadrius fulvus*, *Calidris arenaria*, *Limosa baueri*, *Actitis hypoleucos* stb.], egy rész csupán fészkel ott [*Larus glaucescens*, köztük az egyedüli *Larus*-féle; *Aegialitis mongola*, *Nettion* (= *Querquedula*) *crecca*, *Mergus serrator* (tartózkodó)]. Az *Aegiothus hornemanni* ellenben északról csak télen jön meg. STEJNEGER a Kommandorszki szigetek 137 fajáról a következő kimutatást adja: 54 van Kelet-Ázsiában, 34 tengeri faj csupán a Csendes-Oceánból, 7 közös az Atlanti tengerrel, 11 faj nincs meg Kamesatkában, de emennek van 15 olyan faja, melyet nem találunk Japánban. Van ott 39 sarkköri, 37 paleártikus, 9 szibériai és 8 amerikai faj. De Udskoinak és az Amur torkolatának van 42 faja, a melyik nincs meg Kamesatkában. A fehér szín az uralkodó, mint Szibériában (GLOGER, SEEBOHM). A Csendes-tenger mindkét partja minden tengeri fajt, kettő kivételével, közösen bír. Az édes vízi fajok a paleártikus és sarkköri területekhez inkább tartják magokat, mint a tengeriek. A Csukesok félszigetén 8 olyan faj fordul elő, a melyet Kamesatkában nem találunk. Sőt STEJNEGER állítása szerint vannak olyan madarak, a melyek a Kurilokról és Jésszo szigetéről jönnek Kamesatkába, a nélkül, hogy Japán déli részébe csapnának.

Jésszó madarainak STEJNEGER-től származó jegyzéke (Bull. U. S. Mus. 15, pg. 165) nem

trent des hôtes du hasard venus de l'Amérique du Nord (*Vireosylvia olivacea*, *Sylvicola virens*, *Mimus carolinensis*, *Anthus ludovicianus*, *Charadrius virginicus*, *Totanus macularius* et d'autres). De même sans doute le vent du nord-est rejette en Asie des oiseaux de l'Amérique du Nord, le vent de nord-ouest des oiseaux de l'Asie en Amérique du nord jusqu'au Mexique. Nous renvoyons le lecteur au résumé, que nous avons publié sur l'ornis du nord-est de l'Asie en 1892 dans le journal de la Société Zoolog.-botan. de Vienne (v. 42. séance du 6 avril). La publication postérieure de l'ouvrage de TAČANOVSKI sur la Sibérie orientale a apporté plus de détail. Pour le coin extrême nord-est ou trouvera du détail dans les listes des oiseaux du Kamtchatka et des îles Commander par STEJNEGER. Le seul oiseau résidant aquatique des dernières est *Tringa (Arquatella) couesi* RIDGWAY (= *maritima* DALL, *ptilocnemis*, *crassirostris* BOGDANOW), mais qui manque au détroit de Bering (COUES). La plus grande partie y passe seulement [*Strepsilus interpres* (= *Tringa oahuensis* BLOXHAM), *Charadrius fulvus*, *Calidris arenaria*, *Limosa baueri*, *Actitis hypoleucos* etc.]; une partie seulement y niche [*Larus glaucescens* en est le seul laride, *Aegialitis mongola*, *Nettion* (= *Querquedula*) *crecca*, *Mergus serrator* résident].

Au contraire *Aegiothus hornemanni* n'y arrive du nord qu'en hiver. STEJNEGER donne la liste suivante des 137 esp. des Comander islands: 54 sont en Asie orientale, 34 marines du Pacifique seulement, 7 communes avec l'Atlantique, 11 esp. manquent au Kamtchatka, mais celle-là possède 15 esp., qui manquent au Japon. Il y a là 39 esp. circumpolaires, 37 paléarctiques, 9 de la Sibérie, 8 de l'Amérique. Mais Udskoi et les bouches de l'Amour possèdent 42 esp., qui manquent au Kamtchatka. La couleur blanche domine, comme en Sibérie (GLOGER, SEEBOHM). Les deux côtes du Pacifique ont là toutes les espèces marines communes, exceptées 2. Les espèces d'eau douce sont plus paléarctiques et circumpolaires, que les espèces marines. La péninsule des Tschouktsches possède 8 esp., qui manquent au Kamtchatka. De même STEJNEGER assure, qu'il y a des oiseaux, qui viennent des Kouriles et du Yezo, au Kamtchatka, sans toucher au Japon méridional.

La liste des oiseaux de Yezo par STEJNEGER (165. p. Bull. U. S. Mus. 15), n'est pas complète.

teljes. A nagy földségeknek — a mennyire most tudjuk — Szibériától észak felé való hiányzása, az arktikus kontinensek nyugoti és keleti oldalain egymástól annyira eltérő meteorológiai feltételek, mindennekfelett pedig a tengeráramok magukkal hozzák az izoptézisek vonalainak esését, a melyről DIXON a 293. s köv. lapon beszél, s a mely Kelet-Ázsiában kevésbé ismeretes. SEEBOHM (Siberia in Asia) a Jeniszei völgyre vonatkozó adatok jegyzékében: *Lagopus rupestris* a $71\frac{1}{2}^{\circ}$ é. sz.-ig, *Phylloscopus superciliosus* 70° , valamint *Phylloscopus trochilus*, *Geocichla sibirica* 68° , valamint *Motacilla melanope*, *Merula obscura*, *Sylvia affinis* 67° , *Merula atrigularis* 63° , *Emberiza aureola* 68° stb. fajokat sorol fel. Megjegyzi, hogy főképen a fiatal madarak azok, a melyek nyugotra (egész Angliáig és Észak-Afrikaig) kerülnek. S azután azt mondja, hogy «az egyes egyének természetrajza befejező szakasza a fajok természetrajzának.» Általában a madarak messzebb haladnak északra a Pecsora völgyben, a melyre nézve a SEEBOHM jegyzéke (Siberia in Europa) majdnem kimerítő és mi az olvasót erre utaljuk, mert Ázsiának észak-nyugoti széle csak kicsiben különbözik Európa észak-keleti részétől, s mert nekünk SEEBOHM nézetei leginkább tetszenek, sokkal inkább, mint a DIXON-éi vagy GÄTKE-éi.*

Nem kell elfelejtenünk, hogy az ázsiai kontinens újabb formáció, legelőbb pliocén (Howorth pld.) és hogy a Himalája főképen nem volt meg azelőtt, míg a beltengerek a Hanhai, a Turáni-tenger (Aral, Balkas stb.) a Kaspi-tenger kiterjedtebbek voltak s most is folyton száradnak (pld. Turkesztánban).

* Zárójelben legyen megjegyezve: (l. DIXON pag. 117.) az *Anthus richardi* faj sem az Afgan boundary com.-nál, sem MEWES-nél, sem SEEBOHM-nál, sem HARVIE BROWN-nál (Pecsora), sem KAMESATKÁból, sem RIDGWAY-nél, sem Koraúból (GIGLIOLI), sem RADDE-nél (Usszuri), sem HOMEYER-nél nincs megemlítve, de igen is fel van sorolva a Kaukázusból (RADDE) Mongoliában Kansouból (TAC.), Ordosból, Pekinből (OUSTALET), Jounanból (ANDERSON), de nem Japánból (BLAKISTON), sem SEVERZOV-nál és PLESKE-nél (Turkesztánban), sem BIANCHINÁL (Pamir), sem FINSCHE-nél (Nyugat-Szibéria), sem TIBET-ből (ORLEANS herczeg), sem a Transkáspiai tartományokból; de említi TAČANOVSKI délről (Dauria, Baikal, de nem Keleti-Szibéria), PRJEVALSKI (Buchaingol, Zaidam), JERDON (Észak-India, Nepal, Birma, Czejlon), WHITEHEAD (Borneo), BLANFORD (Lenkoran) és SCULLY. OATES kettős vonulást tulajdonít neki. SÉLYS-LONGCHAMPS Helgolandból októberről idézi. E szerint DIXON-t (pag. 117.) helyre kell igazítani.

L'absence, à ce que nous savons à présent, de grandes terres au nord de la Sibérie et les conditions météorologiques si différentes des côtés ouest et est des continents arctiques, surtout les courants marins, ont pour conséquence l'abaissement des lignes des isoptères, dont parle DIXON à la page 293 sg., en Asie orientale, si peu connue du reste. SEEBOHM (Siberia in Asia) donne des dates pour une liste pour la vallée du Yenisej: *Lagopus rupestris* jusqu'au $71\frac{1}{2}^{\circ}$ l. n., *Phylloscopus superciliosus* 70° , comme *Phylloscopus trochilus*, *Geocichla sibirica* 68° , comme *Motacilla melanope*, *Merula obscura*, *Sylvia affinis* 67° , *Merula atrigularis* 63° , *Emberiza aureola* 60° etc. Il remarque, que ce sont les oiseaux jeunes surtout, qui dévient à l'ouest (jusqu'en Angleterre et en Afrique du Nord). Il remarque ensuite: «the history of individuals is the epitomy of the history of the species». En général les oiseaux s'avancent plus au nord dans la vallée de la Petchora, pour laquelle le liste de SEEBOHM (Siberia in Europa) est presque complète et nous y envoyons le lecteur, car le nord-ouest extrême de l'Asie n'en différera que peu, et ses vues nous plaisent le plus, plus que celles de DIXON et de GÄTKE.*

Il ne faut pas oublier, que le continent d'Asie est de formation récente, pliocène au plus tôt (Howorth par ex.), et l'Himalaya surtout n'existait pas auparavant, tandis que les mers intérieures, le Hanhai, la mer touranique (Aral, Balkach etc.), la Caspienne étaient plus étendues et se dessèchent encore (au Turkestán par ex.).

* Par parenthèse (v. DIXON, pag. 117) l'*Anthus richardi* n'est cité ni chez l'Afgan boundary com.-ni chez MEWES, ni chez SEEBOHM, ni chez HARVIE BROWN (Petchora), ni au *Kamtchatka*, ni chez RIDGWAY, ni en Corée (GIGLIOLI), ni chez RADDE (OUSSOURI), ni même chez HOMEYER, mais bien au Caucase (RADDE) en Mongolie au Kansou (TAC.), Ordos, à Pekin (OUSTALET), au Jounan (ANDERSON), mais pas au Japon (BLAKISTON), ni chez SEVERZOV et PLESKE (au Turkestán, ni chez BIANCHI (Pamir), ni chez FINSCHE (Sibérie occid.), ni au Thibet (Pr. D'ORLEANS, ni en Transcaspié, mais chez TAČANOVSKI au sud (Daurie, Baikal, non dans la Sibérie orientale), mais chez PRJEVALSKI (Buchaingol, Zaidam), chez JERDON (Inde du Nord, Nepal, Birma, Ceylon), WHITEHEAD (Borneo), chez BLANFORD (Lenkoran), et chez SCULLY. OATES lui donne une migration double. SÉLYS-LONGCHAMPS le cite à Helgoland en octobre. D'après cela il faut corriger DIXON (pag. 117).

Természetesen a *Leh*-nél talált viziló ott más, létezési feltételek között élt. Ugyanesak azoknak a mammutoknak nagy tömege, a melyeknek csontjait Új-Szibériában találják, esakis terjedelmes erdőségekben élhetett.

Rámutatunk arra a nagy különbségre, a mely a kelet-himalájai (indo-malaji) ornis és nyugot-himalájai (európai) ornis között van. — Amabban megvannak a Timeliidák, Paradoxornithák, Liotrichidák, Phyllornithidák, Garrulacidák, Phasianidák, a melyek Kínában maradnak; rendszeren csak a Muscicapidák (2) nyomulnak Kamesatkáig, 1 Paradoxornithida Koreáig (*Suthora webbiana*), 1 Liotrichida egész a Kuku-Nor tóig (*Allothrius pallidus*). Korea — a családokat illetőleg nem különbözik egyébben, mint az *Eurystomus orientalis*, *Pericrocotus cinereus*, *Phasianus torquatus*, *Hypsipetes amaurotis*, *Pitta nympha* fajokban. De annyi szubtropikus madárnak a Moupinon (4000 m.) való előfordulása, mint az *Aeothopyga dabryi*, *Juhina nigrimentum*, *Spizixus semigularis*, 2 *Trochalopteron*, 2 *Cinclosoma*, *Babax*, *Cholornis*, *Alcippe (Moupinia) poecilotis*, 3 *Fulcetta* stb. bizonyítja, hogy nem a hideg az, a mi őket északról elűzi, mert más hasonló madarak (*Pterorhinus davidi*, *Pericrocotus brevirostris*, *Buchanga leucogenys*) egész Mandzsuriáig hatolnak, hanem hogy a jégkorszak előtt nem is voltak ott, s ennél fogva nem is szoktak oda menni. A mandzsuriái térségek ellenben megkönnyítik (DIXON szerint) — a fajoknak légi elterjedését, mint pld. a *Suthora buloma* fészkel Ussuri közelében. Koreában nem igen vannak erdőségek, legfeljebb tíz hektár, s ott ez magyarázza meg különösen a kúszó madarak ritkaságát (GIGLIOLI, TAČANOVSKI). Ott, hol a sarki szelek ellen némi védelem található, némely madarak kitelelnek, mint pld. Koreában a *Ceryle lugubris*, *Certhia familiaris*, *Regulus japonicus*. Hasonlóképen nyugoton a *Lithofalco aesalon* áttelel Kaszgarban, valamint a három *Buteo* Jarkandban, melyek a nyarat nem töltik ott (SCULLY), *Lanius homeyeri*, *Herodias alba*, *Anas boschas*, *crecca*.

Jarkandra nézve több adataink vannak SCULLY-nél: *Athene bactriana*, *Picus leucopterus*, (látták februárban), *Troglodytes pallidus*, *Turdus atrogularis*, *Anthus aquaticus*, *Fregilus graculus* (nyáron, 12,000' Sanju közelében), *Emberiza schoeniclus*, *Tetraogallus himalayanus*, *Ardea cinerea* (nyáron a hegységekben) stb. PRJEVALSKI a *Ruticilla erythrogastra severzowi* fajváltoza-

Naturellement le hippopotame trouvé à Leh y vivait sous d'autres conditions d'existence. De même la grande quantité de mammut, dont on trouve les ossements à la Nouvelle Sibérie, ne pouvait vivre, que dans des forêts étendues.

Nous avons remarqué la différence profonde entre l'ornis du Himalaya oriental (indo-malaisienne), et celle du Himalaya occidental (européenne). La première a les Timaliides, Paradoxornithides, Liotrichides, Phyllornithides, Garrulacides, Phasianides, qui restent en Chine, d'ordinaire seulement les Muscicapides s'avancent (2), jusqu'au Kamtchatka, 1 Paradoxornithide jusqu'en Corée *Suthora webbiana*, 1 Liotrichide jusqu'au lac Koukou-Nor (*Allothrius pallidus*). La Corée ne diffère plus quant aux familles, que par l'*Eurystomus orientalis*, *Pericrocotus cinereus*, *Phasianus torquatus*, *Hypsipetes amaurotis*, *Pitta nympha*. Mais la présence de tant d'oiseaux subtropiques au Moupin (en 4000 m.) comme *Aeothopyga dabryi*, *Juhina nigrimentum*, *Spizixus semigularis*, 2 *Trochalopteron*, 2 *Cinclosoma*, *Babax*, *Cholornis*, *Alcippe (Moupinia) poecilotis*, 3 *Fulcetta* etc. démontre, que n'est pas le froid, qui les chasse du nord, car d'autres oiseaux semblables s'avancent jusqu'en Mantchourie (*Pterorhinus davidi*, *Pericrocotus brevirostris*, *Buchanga leucogenys*), mais qu'ils n'y étaient pas avant l'époque glaciaire et alors qu'ils n'ont pas l'habitude d'y revenir. Les plaines de la Mantchourie au contraire facilitent l'expansion de l'aire de l'espèce (selon DIXON), comme par ex. *Suthora buloma* niche près de l'Oussouri. Le manque de forêts en Corée, où elles n'occupent que 10 hectares, explique la rareté des oiseaux (grimpeurs surtout-GIGLIOLI, TAČANOVSKI). Là, où il y a un abri quelconque contre le vent polaire, quelques oiseaux hivernent, par ex. en Corée *Ceryle lugubris*, *Certhia familiaris*, *Regulus japonicus*. Même chose à l'ouest *Lithofalco aesalon* hiverne à Kachgar, comme les 3 *Buteo* à Yarkand, (qui y manquent en été — SCULLY), *Lanius homeyeri*, *Herodias alba*, *Anas boschas*, *crecca*.

Pour Yarkand nous avons plus de dates chez SCULLY: *Athene bactriana*, *Picus leucopterus* (vu en février), *Troglodytes pallidus*, *Turdus atrogularis*, *Anthus aquaticus*, *Fregilus graculus* (en été 12,000' près de Sanjü), *Emberiza schoeniclus*, *Tetraogallus himalayanus*, *Ardea cinerea* (en été aux montagnes) etc. PRJEVALSKI a vu *Ruticilla erythrogastra v. severzowi* par un

tot a Tarim közelében — 23° C. hideg mellett látta. A HENDERSON gyűjteményében levő 59 jarkandi fajból paléarktikus faj volt 29, ezekből 23 esik Indiára, a mely összesen 32 fajjal volt képviselve, a Himalája tizzel. SAUNDERS azt mondja, hogy a *Larus brunneicephalus* JERDON (non GRAY 10,983 Handlist = *tibetanus* 10,984), a mely a Dalai-Nornál, a Hoang-Ho partjain, a Pangong-tó (12,000' HUME) közelében, Kasgárban fészkel, telet Indiában, Arakanban (BLYTH) egész Kaes szigetig, Adenig, Ceylonban, de nem keleti Kinában, jóllehet Birmába és Tenasserimbe elmegy. PRJEVALSKI 48 madárfajt sorol fel, mint a Lob-Nornál és mellékén telelőket, a melyek közül 20 állandó; említük fel pld. a következőket: *Upupa epops* (Charchalyk-oáz), három galamb, a hattyú, *Botaurus stellaris* (Lob-Nornál), *Anthus*, *Lanius*, *Turdus atrigularis* (nagy számmal), két récze (novemberben, *Harelda glacialis* és *Anas clypeata*), míg más réczék február 4-ikén (1877.), főként pedig február 8-ikán (*Dafila acuta*, *Fuligula rufina*, *Casarca rutila*) a lúdak (*Anser cinereus*) és gémek (*Ardea alba*, *cinerea*) társaságában tömegben érkezének meg a Lob-Norhoz. Ezek nyugotról vagy délnyugotról és nem délről jövének. A ben-szülöttek azt mondják, hogy ősszel ugyanazon vidék felé (Khotan) távoznak el. Február 19-éig, a *Larus brunneicephalus*-tól és hattyútól az utolsó madárig — *Fulica atra*, *Totanus calidris* — 27 faj érkezett. Márczius kezdetével elvonultak, az utolsók márczius 10—12-ike körül, de a Tarim alsó völgyébe, támogatva 15 más fajtól jöttek mások egész április 10-éig, sőt a *Cuculus canorus* (a Tian-san alján) április 19-dikén.

A Jan-cze-kiang alsó vidékére nézve az olvasót STYAN-ra (Ibis 1890; 90 faj) utaljuk. Másfelől PRJEVALSKI ad némi adatokat a nyugoti vonulásra nézve, a melyek szerint a *Myophonus temminckii* Indiából ősszel nagyon el volt terjedve (a Kunges folyótól kezdve a Tian-sánig), míg maga a vonulás általában nagyon jelentéktelen. A behatóbb részleteket illetőleg SEVERTZOV-ra (l. e.) utalunk. PRJEVALSKI azt mondja pld., hogy a *Tichodroma muraria* a Juldusnál (Tian-sán) állandó. Az Altin-tagban (télen) állandó 18 madár közül megemlít egy *Scolopax* fajt, a *Podoces tarimensis*, melyet a sivatag patriarkájának nevez (egész 10,000' magasságig), a *Fregilus graculus*, *Corvus corax*, *Accentor fulvescens* fajokat. A Lob-Nor mellékén 1877-ben átteleltek pld. a *Panurus barbatus*, *Cynchra-*

froid de — 23° C. près du Tarim. Des 59 espèces de Yarkand de la coll. HENDERSON, il y avait 29 esp. paléarctiques, dont 23 en Inde qui en somme en avait 32, le Himalaya 10. SAUNDERS dit, que *Larus brunneicephalus* JERDON (non GRAY, 10,983 Handlist = *tibetanus* 10,984), qui niche au Dalai-Nor, sur les bords du fl. Hoang-ho, près du lac Pangong (12,000' Hume), au Kachgar; hiverne en Inde, en Arakan (BLYTH), jusqu'au Katch, à Aden, en Ceylon, mais pas en Chine orientale, quoiqu' il arrive au Birma, au Tenasserim. PRJEVALSKI cite comme hivernants au Lobnor et à l'entourage 48 oiseaux, dont 20 sédentaires, notons par ex. *Upupa epops* (oase Charchalyk), 3 pigeons, le cygne, *Botaurus stellaris* (au Lobnor), *Anthus*, *Lanius*, *Turdus atrigularis* (nombreux), 2 canards (au novembre, *Harelda glacialis* et *Anas clypeata*), tandis que d'autres canards arrivaient au Lobnor le 4 février (1877), surtout le 8 février en foule (*Dafila acuta*, *Fuligula rufina*, *Casarca rutila*) en compagnie des oies (*Anser cinereus*) et des hérons (*Ardea alba*, *cinerea*). Ils venaient de l'ouest-sudouest, pas du sud. Les indigènes disaient, que les oiseaux s'en vont en automne pour la même contrée (Khotan). Jusqu'au 19 février arrivaient 27 espèces depuis le *Larus brunneicephalus* et le cygne jusqu'aux derniers oiseaux *Fulica atra*, *Totanus calidris*. Ils s'en allaient au commencement du mars, les derniers vers le 10—12 mars, mais dans la vallée inférieure du Tarim ils venaient renforcés de 15 espèces autres jusqu'au 10 avril, le *Cuculus canorus* même le 19 avril (sous le Thian-schan).

Nous renvoyons le lecteur par ex. pour le Yangtsekiang inférieur à STYAN (Ibis 1890—90 esp.) D'autre côté PRJEVALSKI donne quelques dates pour la migration d'ouest, ou le *Myophonus temminckii* d'Inde était très répandu en automne (près du fleuve Kunges au Thian-schan), mais la migration en général très insignifiante. Nous renvoyons à SEVERTZOV (l. e.) pour les détails plus amples. PRJEVALSKI dit par ex., que la *Tichodroma muraria* est sédentaire au Juldus (Thian-schan). Parmi les 18 oiseaux résidents dans l'Altyn-tagh (en hiver) il mentionne un *Scolopax*, *Podoces tarimensis*, qu'il nomme le patriarche du désert (jusqu'en 10,000'), *Fregilus graculus*, *Corvus corax*, *Accentor fulvescens*. Près du Lobnor hivernaient en 1877 par ex. *Panurus barbatus*, *Cynchramus schoeniclus*,

mus schoenicius, pyrrhuloides, Rhopophilus deserti, Passer ammodendri, Anthus, Circus, Picus, Alauda, ritkán fázának s a mint mondják, hattyúk nemzedékei. A vizimadarak, vonulás idején milliónszámra érkeznek a Lob-Norhoz, míg ellenben az éneklők ott nagyon ritkák. A réczék egyszerre két-ötezer fejet számláló seregekben vonulnak át!

WALLACE (Island Life) Kelet-Ázsiából a *passer*-ekből 151 fajt sorolt fel, melyek közül Európában 77, Észak-Ázsiában 63, Dél-Ázsiában azonban csupán 11 faj találtaték, de ezek a számok elavultak, épen mint a Közép-Ázsiában előforduló európai *passer*-ekre nézve (NEWTON után) a 32, vagy a Japánban előjövő európai madárfajokra nézve (l. STEJNEGER munkáit: Bull. U. S. Nat. Mus.) a 40-es szám. Arra nézve, hogy a Nyugat- és Kelet-Ázsia között levő nagy különbséget jelezzük, talán elég lesz rámutatni a WALLACE (Distribution) részéről a palesztinai 322 madárfaj között felsorolt, Európában is illetékes madarak 260-ra menő számára, melyek közül 134 angolországi (79 szárazföldi).

Ilyen tényszerű tárgyat sohasem tudnánk bevégezni, ha nem félnénk az olvasó türelmének kimerülésétől. Végezzük hát be a koreai Ornis fajainak (TAČANOVSKI és GIGLIOLI) északi sora és a kelet-szibériai alakok közötti összehasonlítással. Legelőbb is említsük fel a koreai honos fajokat: *Haliaetus branickii*, *Thriponax kalinovskii*. A vizimadarak megközelítőleg ugyanazok, mint nyugoton, a *Grus leucauchen*, *nipon*, *Rhynchea sinensis*, *Ardetta sinensis*, *Sternula sinensis* stb. kivételével. A szárazföldi madarak között nagyobb a különbség: *Falco hendersoni*, *Buteo plumipes*, *Archibuteo hemilasius*, *Caprimulgus jotaka*, *Eurystomus orientalis*, *Halcyon coromandus*, *Ispida bengalensis*, *Acanthylis caudacuta*, 4 *Phyllopeuste*, *Turdus varius*, *Microscelis amaurotis*, *Limonidromus indicus*, *Suthora webbiana*, *Oriolus cochinchinensis*, *Otomela lucionensis*, *Pericrocotus cinereus*, *Jungipicus dörriesi*, *Otis dybouskii* stb. De a Fringillidák, valamint az Emberizidák egyenlőbbek a nyugotiakkal: *Fringilla montifringilla*, *Plectrophanes nivalis*, *Coccothraustes vulgaris*, *Loxia curvirostra*.

Vegyük most már Kelet-Szibériát TACZANOVSKI után. Már Dauriában ott leljük a *Caprimulgus jotaká*-t, a Baikál nyugoti mellékén csak a *Caprimulgus europaeus*-t. A *Chaetura caudata* és *Cypselus apus* Dauriában találkoznak egymás-

pyrrhuloides, Rhopophilus deserti, Passer ammodendri, Anthus, Circus, Picus, Alauda, rarement des faisans et d'après l'on dit des natifs des cygnes. Les oiseaux aquatiques s'arrêtent au Lobnor dans leur migration par millions, mais les oscines y sont rares. Les canards passent par bandes de 2—5000! à la fois.

WALLACE (Island Life) comptait pour l'Asie orientale 151 *passeres*, dont 77 étaient en Europe, 63 en Asie septentrionale et seulement 11 en Asie du Sud, mais ces chiffres sont antiquées, y comme le nombre de 22 *passeres* (ex NEWTON) européens en Asie centrale, où le nombre de 40 oiseaux européens au Japon (voir les travaux de STEJNEGER Bull. U. S. Nat. Mus.). Il suffit peut-être de citer le nombre des oiseaux européens cités en Palestine par WALLACE (Distribution) 260 des 322, dont 134 en Angleterre (79 terrestres), pour signaler la grande différence entre l'ouest et l'est de l'Asie.

Nous ne finirions pas avec un sujet si étendu, si nous ne craindrions de lasser l'attention du lecteur. Finissons donc par une comparaison des frontières boréales des espèces de l'ornis du Corée (chez TAČANOVSKI et GIGLIOLI) et de celle de la Sibérie orientale. Mentionnons d'abord les espèces endémiques du Corée: *Haliaetus branickii*, *Thriponax kalinovskii*. Les oiseaux aquatiques sont à peu près les mêmes qu'à l'ouest, excepté *Grus leucauchen*, *nipon*, *Rhynchea sinensis*, *Ardetta sinensis*, *Sternula sinensis* etc. Dans les oiseaux terrestres la différence est plus grande: *Falco hendersoni*, *Buteo plumipes*, *Archibuteo hemilasius*, *Caprimulgus jotaka*, *Eurystomus orientalis*, *Halcyon coromandus*, *Ispida bengalensis*, *Acanthylis caudacuta*, 4 *Phyllopeuste*, *Turdus varius*, *Microscelis amaurotis*, *Limonidromus indicus*, *Suthora webbiana*, *Oriolus cochinchinensis*, *Otomela lucionensis*, *Pericrocotus cinereus*, *Jungipicus dörriesi*, *Otis dybouskii* etc. Mais les Fringillides sont comme les Emberizides plus semblables à l'ouest: *Fringilla montifringilla*, *Plectrophanes nivalis*, *Coccothraustes vulgaris*, *Loxia curvirostra*.

Prenons maintenant la Sibérie orientale chez TACZANOVSKI. Nous trouvons déjà dans la Daurie *Caprimulgus jotaka*, à l'ouest du Baikal seulement *Caprimulgus europaeus*. *Chaetura caudata* et *Cypselus apus* se rencontrent en Daurie.

sal. A keletéi a *Cecropis daurica*, *Chelidon lagopoda* PALLAS (*urbica* auct. MIDDENDORF, RADDE, SCHRENCK és PRJEVALSKI, TAČANOVSKI után) fajok; — egyetlen példányban látták az *Eurystomus orientalis*-t az Amur tartományban, valamint egy példányban a *Zosterops erythropleura* fajt is. A *Certhia familiaris*, *Upupa epops* mindenütt megvannak. A keleti *Cinclus pallasii* fajt a Baikal mellékén nem látták PALLAS óta; ott esupán a *Cinclus leucogaster* fordul elő, Dauriában a *Troglodytes fumigatus*-ból csak három darabot leltek, s megint csak hármat a *Horornis squamiceps*-ből az Usszuri tartományban. Dauriában kaptak egy *Calamoherpe fasciolata*-t; a *Curruca garulana* egy példánya egész Jakuezkig hatolt. A *Saxicola morio*, *isabellina* és *stapazina* elmennek egészen be Dauriába. Az *Oroceles gularis*-nak három példányát Usszuri tartományban találták. A *Turdus aliciae*-t a Csukesoi foknál és a *Turdus chrysolus*-t Usszuriban látták 1—1 példányban; hasonlólag a *Turdus pelios*-nak és *Geocichla sibirica*-nak két-két példányát a Kultuk-öbölnél figyelték meg; az utóbbi fajból egyet Dauriában, a *Budytes taiwanus*-ból három példányt Curuehaitunál, az *Anthus japonicus*-ból három példányt Dauriában, az *Anthus rufogularis*-ból egyet Udszkoi-nál láttak stb.

L'est a *Cecropis daurica*, *Chelidon lagopoda* PALLAS (*urbica* auct. MIDDENDORF, RADDE, SCHRENK et PRJEVALSKI ex TAČANOVSKI) un seul ex. d'*Eurystomus orientalis* a été vu au pays d'Amour, comme un seul ex. de *Zosterops erythropleura*. *Certhia familiaris*, *Upupa epops* sont partout. *Cinclus pallasii* de l'est n'a pas été vu au lac Baikal depuis PALLAS, seulement *Cinclus leucogaster* s'y trouve. En Daourie on a trouvé 3 ex. seulement du *Troglodytes fumigatus*, au pays d'Oussouri 3 ex. seulement du *Horornis squamiceps*. En Daourie on a trouvé un seul ex. de *Calamoherpe fasciolata*; un seul ex. de *Curruca garulana* s'est avancé jusq'au Yakoutsck. *Saxicola morio*, *isabellina* et *stapazina* s'avancent jusqu'en Daourie. D'*Oroceles gularis* on a trouvé 3 ex. au pays d'Oussouri.

Un seul ex. du *Turdus aliciae* a été vu au cap Tchouktskoi, 1 ex. du *Turdus chrysolus* au pays de l'Oussouri et de même 2 ex. du *Turdus pelios*, de *Geocichla sibirica* 2 ex. au golf Kultuk, 1 en Daourie, du *Budytes taiwanus* 3 ex. à Curuehaitu, d'*Anthus japonicus* 3 ex. en Daourie. d'*Anthus rufogularis* 1 ex. à Udszkoi etc.

A fekete varju (*Corvus corone* L.) Magyarország madárvilágában.

Mindazok az adatok, melyek honi irodalmunkban a ezimül írt madárra vonatkoznak, mai napig nélkülözték azt a kétségtelen bizonyosságot, melynek révén az Magyarország faunájába felvehető lett volna.

Kitűnt ugyanis, hogy megfigyelőink rendszerint a *vetési varjuval* (*Corvus frugilegus*) zavarták össze, a mit legnyomatékosabban megerősít az a tény is, hogy a *fekete varjuinak* (*Corvus corone*) egyetlen nálunk lövött példányáról nines hiteles tudomásunk s honi gyűjteményeinkből is mindez ideig hiányzik.

Hogy a vetési varjuval a szabadban könnyen összetéveszthető, az bizonyos; különösen nagyobb távolságból vagy rossz világításban, mikor a esőrtövének kopaszágát és a tollazat

Die Rabenkrähe (*Corvus corone* L.) in der Ornithologie Ungarns.

Alle Daten, welche sich in unserer heimischen Litteratur auf den obengenannten Vogel beziehen, entbehrten bis dato jenes unzweifelhaften Beweises, welchem zufolge man ihn in Ungarns Fauna aufnehmen könnte.

Es stellte sich nämlich heraus, dass ihn unsere Beobachter in den meisten Fällen mit der *Saatkrähe* (*Corvus frugilegus*) verwechselten, was auf das Schlagendste auch durch die Tatsache bekräftigt wird, dass wir von der Erlegung der Rabenkrähe (*Corvus corone*) bei uns auch nicht eine einzige sichere Angabe haben, und dass sie aus unseren einheimischen Sammlungen bisher fehlt.

Dass man sie mit der Saatkrähe im Freien sehr leicht verwechseln kann, das ist sicher; besonders wenn man bei grösserer Entfernung die Kahlheit der Schnabelwurzel und den Glanz

fényét ki nem vehetjük. De még a közelben is tévedésbe eshetik az avatatlan megfigyelő, ha a két faj között a különbséget csak a kopasz esőrtőben keresi, mert mint tudjuk, a fiatal vetési varjak esőrtőve nem kopasz s így a fekete varjuhoz ezek tényleg igen hasonlítanak. Mint kezdő ornithologus, «szemre» én is összetévesztettem több esetben e két fajt, de beláttam tévedésemet, mert a hazánk különböző területein lővött varjak között, «kézből» határozva, mindaddig nem akadtam fekete varjura.

Vizsgálataim közben azonban feltűnt, hogy a dolmányos varjak (*Corvus cornix*) szürke színe hazánk nyugati határán legsötétebb, kelet és délkelet felé azonban általában világosodik. Ezt tudva és tudva, hogy a velünk határos Stíriában és Ausztriában a fekete (*corone*) és dolmányos varju (*cornix*) vegyesen fordul elő, sőt sok helyen az előbbi uralkodik, tisztán állott előttem, hogy ha valahol, hát Sopron és Vas megyében fogom legelőbb a fekete varjút megkeríthetni.

Föltevésemben nem is esalatkóztam, mert 1896 szept. 2-án Kőszegen, a város határának nyugati részén egy esapat dolmányos varju között csakugyan 3—4 fekete színűt találtam, melyek közül a legközelebb ülőt meglöve, csakhamar kezembe vehettem a fekete varju első höní példányát. Ez, habár a fekete szín uralkodik rajta, még sem volt egészen tipikus, mert a hát, mell és has tollainak csak hegye volt fekete, töve azonban hamuszínű, sőt hasán egyes egészen szürke tollak is kandikáltak elő. Azóta, úgy 1897-ben mint a jelen évben is, láttam egyes fekete varjakat Kőszeg, Léka és Borostyánkő vidékén s Reiser Otmár barátom levélben arról értesít, hogy a Muraközben szintén előfordul ez a madár.

Kőszeg vidékén nyáron a vetési varjuval nem téveszthető össze, mert ez utóbbi ott nem fészkel s csak szeptember végén, még inkább októberben, kezd esapatosan jelentkezni. Ha tehát

des Gefieders nicht recht wahrnehmen kann. Doch kann sich der uneingeweihte Beobachter selbst aus geringer Entfernung täuschen, wenn er den Unterschied der zwei Arten nur in der Kahlheit der Schnabelwurzel sucht, da die Schnabelwurzel der jungen Saatkrähen bekanntlich nicht kahl ist und dieselben daher der Rabenkrähe wirklich sehr gleichen.

Als Anfänger in der Ornithologie verwechselte auch ich im Freien die beiden Arten, doch sah ich meinen Irrtum bald ein, da mir unter den in den verschiedensten Gegenden unseres Vaterlandes erlegten und «aus der Hand» determinirten Krähen, bisher keine Rabenkrähe unterkam.

Während meinen Untersuchungen fiel es mir aber auf, dass das Grau der Nebelkrähen (*Corvus cornix*) an der Westgrenze unseres Vaterlandes am dunkelsten ist, gegen Ost und Südost hin aber immer lichter wird.

Dieser Erfahrung zufolge und da ich wusste, dass in dem benachbarten Österreich und Steiermark die Rabenkrähe (*Corvus corone*) und die Nebelkrähe (*Corvus comix*) gemischt vorkommen, dass sogar an vielen Stellen die erstere dominirt, stand es klar vor mir, dass ich das erste Exemplar der Rabenkrähe — wenn es mir je gelingen wird — im Soproner oder Vaser Comitate erlegen werde.

Ich täuschte mich auch nicht in meiner Voraussetzung, denn i. J. 1896 am 2. September fand ich in Kőszeg im westlichen Teile des Stadthotters unter einer Nebelkrähenschaar richtig 3—4 schwarzgefärbte vor; nachdem ich die nächstsitzende erlegte, konnte ich alsbald das erste heimische Exemplar der Rabenkrähe in die Hand nehmen. Obwohl bei diesem die schwarze Farbe dominirte, war es doch kein ganz typisches Exemplar, da nur die Spitzen der Rücken-, Brust- und Bauchfedern schwarz waren, die Schäfte aber grau, an dem Bauche erschienen sogar einige ganz graue Federn. Seither sah ich sowohl im vorigen 1897-er, als im heurigen Jahre einige Rabenkrähen in der Gegend von Kőszeg, Léka und Borostyánkő, und mein Freund OTHMAR REISER theilte mir brieflich mit, dass dieser Vogel auch im Muraköz (Muhrau) vorkommt.

In der Gegend von Kőszeg kann man sie während des Sommers mit der Saatkrähe nicht verwechseln, da letztere dort nicht nistet, und nur Ende September, noch mehr im October

itt nyárszakán fekete színű varjút látunk, biztosan «*corone*»-nek határozhatjuk meg.

De az avatott megfigyelő, kinek többször volt alkalma a fekete varjút a szabadban látni, kedvező világításban s nem tulságos messziről, oly területeken is bizton felismerheti, a hol esetleg a vetési varjuval egyidőben fordul elő. Mert az előbbi (*corone*) természetére, alakjára, hangjára szakasztottan megegyezik a dohmányos varjuval (*cornix*), míg az utóbbi (*frugilegus*) nyulánkabb, karesűbb esőrű, kisebb fejű és más hangú. Színezete pedig az utóbbinak (*frugilegus*) fényes kékés zománczú, míg előbbié fénytelenebb s merőben fekete vagy barnásfekete, a mit bizonyos gyakorlattal a repülő varjakon is észrevehetünk már.

Elejtett, kézügyben levő példányok meghatározása természetesen még könnyebb, mert a vetési varju (*frugilegus*) szárnyalkata egészen más, mint a fekete varjué (*corone*), mely e tekintben is egyezik a dohmányos varjuval (*cornix*).

A különbségek im ezek:

<i>Vetési varju.</i>	<i>Fekete varju.</i>
(<i>Corvus frugilegus</i> L.)	(<i>Corvus corone</i> L.)
<i>Csőr:</i>	
Karesű, hegyes, a felső káva hegye kissé nyulik az alsó fölé.	Erős, a felső káva hegye meglehetősen hajlik az alsó fölé.
<i>Fej, nyak, begy, hát:</i>	
Aezélfényű bíboros-kék zománczú.	Kékes fényű fekete-kevésbbé zománczos.
<i>Szárny:</i>	
1-ső evező <i>hosszabb</i> a 9-iknél.*	1-ső evező <i>rövidebb</i> a 9-iknél.
2-ik evező <i>hosszabb</i> a 6-iknél.	2-ik evező <i>rövidebb</i> a 6-iknél.

* E. Hartert «Feinde d. Jagd» ez. művében és a «Mith. d. orn. Ver. in Wien 1887. 146. I.» azt mondja: 1-ső evező *egyenlő* a 9-ikkel; ezt én magyar példányokon nem találtam.

schaarenweise zu erscheinen pflegt. Wenn wir daher hier während des Sommers eine schwarze Krähe sehen, können wir sie sicher als *corone* bestimmen.

Der Kenner aber, der mehrfach Gelegenheit hatte die Rabenkrähe im Freien zu sehen, vermag sie bei günstiger Beleuchtung und nicht allzu grosser Entfernung auch auf solchen Gebieten sicher zu erkennen, wo sie mit der Saatkrähe gleichzeitig vorkommt. Die vorige (*corone*) gleicht nämlich nach Statur, Gestalt und Stimme der Nebelkrähe auf ein Haar, während die letztere (*frugilegus*) schwächer ist, einen schlankeren Schnabel, kleineren Kopf und eine andere Stimme hat. Die Farbe der letzteren (*frugilegus*) ist ein glänzendes, blauschillerndes Schwarz, während das Gefieder der vorigen mattschwarz oder braunschwarz ist, was bei einiger Übung selbst im Fluge wahrnehmbar ist.

Erlegte Exemplare aus der Hand zu determiniren ist natürlich noch viel leichter, da die Flügelgestaltung der Saatkrähe (*frugilegus*) eine ganz andere ist, als die der Rabenkrähe (*corone*), welche auch in dieser Hinsicht der Nebelkrähe (*cornix*) gleicht.

Die Unterschiede sind folgende:

<i>Saatkrähe:</i>	<i>Rabenkrähe:</i>
(<i>Corvus frugilegus</i> L.)	(<i>Corvus corone</i> L.)
<i>Schnabel.</i>	
Schlank, spitz, die Spitze der Oberkiefer ragt ein wenig über die untere hinaus.	Kräftig, die Spitze der Oberkiefer ragt in einem ziemlichen Bogen über die untere.
<i>Kopf, Hals, Kropf, Rücken.</i>	
Mit Stahlglanz, purpurbau schillernd.	Bläulich glänzend schwarz, weniger schillernd.
<i>Flügel.</i>	
1. Schwinge länger, als die 9.*	1. Schwinge kürzer, als die 9.
2. Schwinge <i>länger</i> , als die 6.	2. Schwinge <i>kürzer</i> , als die 9.

* E. HARTERT sagt in «Feinde der Jagd» und «Mith. d. orn. Ver. in Wien», 1887 pag. 146: die 1. Schwinge ist der 9. *gleich*; bei ungarischen Exemplaren fand ich das nicht.

Végül még egyet. Sokat vitatkoztak és vitakoznak még ma is azon, vajjon a fekete varju (corone) és dolmányos varju (cornix) külön fajok-e? avagy pedig csak egyetlen faj színváltozatai?

E rövidke cikk keretében ezeket a kérdéseket bővebben nem tárgyalhatom, mert ezúttal inkább csak azt akartam kiemelni, hogy fekete varju tényleg előfordul nálunk és figyelmeztetni akartam megfigyelőinket azokra a jegyekre, melyeket varjaink meghatározásánál szemügyre kell venniök. Néhány szóval azonban mégis felelni akarok a felvetett kérdésekre. Mindazok után, a miket a fekete és dolmányos varju előfordulásáról, elterjedéséről, életmódjáról tudok és tapasztaltam: *a fekete varju (corone) külön fajként nem állhat meg, hanem csak a dolmányos varjunak színváltozása vagy fajtája.* Ha más nem bizonyítja ezt, hogy a kettő egymással párosodik, szaporodásra képes ivadékot nevel s tipikusan csak bizonyos területeken található. A dolmányos varju elterjedése nagyobb s a hol a fekete varju elterjedésével határos, ott igen sok átmeneti alak kerül elő, t. i. olyanok, melyek hol jobban, hol kevésbé feketék, de nem tiszták. Ezt a Bécs—St.-Pölten felé eső vasutvonalról is kiválóan meg lehet figyelni. Bécs táján csupán dolmányos varjakat láthatunk; később a dolmányosak közt feltűnő sötétszürkek és egyes feketék is kezdenek mutatkozni; St. Pöltennél a feketék már csak oly számosak, mint a dolmányosak s Lilienfeld, Annaberg (Maria-Czell közelében) vidékén a fekete uralkodik, úgy, hogy alig látni egy-egy dolmányosat. Láttam ezen a tájon fészüküknél ülő varjupárt, melyek egyike dolmányos, a másik fekete volt.

Mások máshol ugyanezt tapasztalták, a mi csak imént kifejezett felfogásomban megerősít.

Chernel István.

Und jetzt noch eins! Es wurde und wird auch heute noch viel darüber gestritten, ob die Rabenkrähe (corone) und die Nebelkrähe (cornix) distinguirte Formen darstellen? oder ob sie nur Farbenvarietäten einer Art seien?

Diese Frage kann ich in dem Rahmen dieses kurzen Artikels nicht weitläufiger behandeln, da ich derzeit nur hervorheben wollte, dass die Rabenkrähe bei uns wirklich vorkommt und unsere Beobachter auf jene Merkmale aufmerksam machen wollte, welche bei der Bestimmung der zwei Krähen in Betracht kommen. In einigen Worten will ich aber doch die aufgeworfenen Fragen beantworten. Alldem zufolge was ich über das Vorkommen, die Verbreitung und Lebensweise der Raben- und Nebelkrähe weiss und erfahren habe, *kann die Rabenkrähe als selbstständige Art nicht bestehen, sondern sie ist nur eine Farbenvarietät oder Abart der Nebelkrähe.* Nebst anderem wird dies durch die Thatsache bewiesen, dass sich die zwei Formen untereinander paaren und fortpflanzungsfähige Nachkommen aufziehen, und dass nur auf gewissen Gebieten typische Exemplare zu finden sind. Das Verbreitungsgebiet der Nebelkrähe ist grösser und dort, wo es an das Gebiet der Rabenkrähe grenzt, kommen viele Übergangsformen vor, nämlich solche, welche in grösserem oder geringerem Grade, aber nicht rein schwarz sind. Dieses kann man von der Bahnstrecke Wien—St. Pölten sehr gut beobachten. In der Umgebung von Wien sind noch lauter Nebelkrähen zu sehen, später zeigen sich unter diesen auffallend dunkelgraue und einzelne Rabenkrähen; bei St. Pölten ist ihre Zahl schon gleich und in der Gegend von Lilienfeld, Annaberg (in der Nähe von Maria-Zell) dominirt schon die Rabenkrähe, so dass man kaum hie und da eine Nebelkrähe zu sehen bekommt. Ich habe in dieser Gegend ein an dem Neste sitzendes Krähenpaar gesehen, von welchem eines die Raben-, das andere die Nebelkrähe war.

Andere haben in anderen Gegenden dasselbe erfahren, was mich in meiner eben ausgesprochenen Ansicht bestärkt.

Stephan Chernel von Chernelháza.

KISEBB KÖZLÉSEK. KLEINERE MITTHEILUNGEN.

A *Saxicola albicollis* (Vieill.) és *Saxicola amphileuca* Hempr. & Ehrb. megkülönböztetésének kérdéséhez.

Ujabb időben többszörösen előfordult, hogy a czímül írt *Saxicola*-alakokat esupán synonymáknak tekintették. E nézetnek hódol MADARÁSZ GYULA dr. is, mikor a «Természetráji Füzetek» 1898. XXI. évf. 473—479. lapján világosan kimondja, hogy a *Saxicola amphileuca* nem más, mint elszínült, kopott tollazatú öreg *Saxicola albicollis*.*

Ennek ellenében én e helyen határozottan reá akarok mutatni a szóban forgó két hantmadár közt fennálló nem lényegtelen különbségekre, melyeket 1894-ben a «Mater. z. einer Orn. Bale.» IV. köt. 46. és 47. lapjain is már érintettem, de a melyek MADARÁSZ GYULA dr. figyelmét úgy látszik elkerülték.

A *Saxicola amphileuca* a *Saxicola albicollis*-től a következő jegyekben tér el:

1. fején a csórtó és szem között levő fekete részlet szélesebb;
2. testarányai — úgyszólván minden testrésze — kisebbek;
3. feje sokkal laposabb s így koponyaalkata egészen más.

Ezeket az eltéréseket különben az eredeti, HEMPRICH és EHRENBURG-tól származó diagnózis is jórészt kiemeli.

A Bulgáriában lőtt 3 példány megszerzése óta, kiváló gondom volt, főleg a Görögországban gyűjtés czéljából megtett utazásaim közben, hogy minél több *Saxicolákra* vonatkozó anyagot szerezzek; de az *amphileuca*-val nem találkoztam többé.

Csak az athéni múzeumban láttam egy 1859 máj. 28-án Attikában lövött him hantmadarat, mely kétségtelenül az utóbbi jegyeit viseli.

* Mindinkább többen helyeslik azt az eljárást, hogy ne esupán a *Saxicola stapazina*, hanem a *Saxicola aurita* nevet is selejtezzük ki, mert csakis így tisztázódik a *Saxicolák* elnevezésének kérdése.

Zur Unterscheidung
der *Saxicola albicollis* (Vieill.) von *Saxicola amphileuca* Hempr.-Ehrbg.

In neuerer Zeit ist mehrfach angenommen worden, dass die beiden, in der Überschrift genannten *Saxicola*-Formen als Synonyma aufzufassen wären, welcher Ansicht namentlich Dr. J. v. MADARÁSZ in den «Természetráji Füzetek», J. XXI, 1898, p. 473—479, bestimmten Ausdruck verleiht, indem er annimmt, dass *S. amphileuca* nur eine Verfärbungsercheinung der alten ♂ ♂ von *S. albicollis* * darstellt, welche durch Abnützung des Gefieders entsteht.

Dem gegenüber hebe ich in präciserer Form nochmals jene nicht unbeträchtlichen Unterschiede zwischen diesen beiden Steinschmälzern hervor, welche ich 1894 im Bde IV der «Mat. zu einer Orn. Bale.» S. 46 u. 47 bereits erwähnt habe und von Dr. v. MADARÁSZ offenbar übersehen worden sind.

Saxicola amphileuca unterscheidet sich von *S. albicollis*:

1. Durch breiteres Schwarz der Kopfpartie zwischen Schnabelwurzel und Auge.
2. Kleinere Dimensionen fast aller Körperteile.
3. Bedeutend abgeplatterten Kopf, so dass der Schädelbau ein gänzlich verschiedener ist.

Diese Unterschiede sind übrigens grösstenteils bereits in der Original-Diagnose von HEMPRICH und EHRENBURG enthalten.

Seit der Erbeutung jener 3 Exemplare in Bulgarien, bemühte ich mich namentlich auf den Sammelreisen in Griechenland möglichst viel Materiale von *Saxicola* im Allgemeinen zusammenzubringen, doch kam mir hiebei keine *amphileuca* mehr unter.

Nur im Museum von Athen fand ich ein Steinschmälzer-Männchen, welches am 28. Mai 1859 in der Attika geschossen wurde und die deutlich erkennbare Merkmale von *amphileuca* trägt.

* Es findet immer mehr der Vorschlag Beifall, nicht bloss die Bezeichnung *S. stapazina* gänzlich zu eliminieren, sondern den gleichen Vorgang auch bei *S. aurita* eintreten zu lassen, denn nur hiedurch kann der grossen Verwirrung in der *Saxicola*-Nomenclatur wirksam begegnet werden.

Minden szóba jöhető körülményt figyelembe véve, talán mégis legajánlatosabb, ha őket fajilag nem választjuk szét, hanem a *Saxicola albicollis amphileuca* HEMPR. & EHRENB. néven az utóbbit, mint Európa legkeletibb és Ázsia nyugoti részeiben élő, jól felismerhető alakot, csak fajtaként különböztetjük meg.

Sarajevo, 1898 szeptember hó.

Reiser Otmár.

*

A Bibliographia Ornithologica érdekében megjegyezzük, hogy dr. Madarász Gyula illető értekezése három formában jelent meg, még pedig: először mint a Természetrajzi Füzetek XXI. kötete, 3., 4. füzetének egyik értekezése a 473—479. lapokon; másodszer e forrás megjelölésével mint különnyomat; harmadszer e forrás megjelölése nélkül 1—7-ig való külön lap-számozás mellett.

A mi a *Saxicola melanoleuca*-nak tüskére való felakasztását illeti, a melyet Madarász ornithologiailag méltat, talán szükséges lett volna előbb bebizonyítani, hogy ez a faj, a *Saxicola*-jellegtől eltérve, bokrok között röpked. De én emlékszem, hogy a midőn ezelőtt negyven és egynehány esztendővel a Velebich gerincezétől indulva, a Karszt sziklasivatagot Obrovazzo felé végigmértem, ott a morlákság tisztelt kecskepásztorai — gyerekek — mindent megkínóztak, felakasztottak és fölnyársaltak, a mi mozgott és élt — föltéve, hogy hatalmukba keríthették. Éppen ezért hajlandó volnék az immár irodalmilag is megörökített preparatumot inkább folklorisztikailag, mint ornithologiailag méltatni, annyival is inkább, mert az a nyársalás és akasztás máshol is divik.

H. O.

A madárvonulásról.

Azt a cikket, a mely egybe fogja foglalni a vonulás körül szerzett tapasztalatok tanúságait, újból el kell halasztani, noha az ahhoz való interzonális anyag együtt van. Az elhalasztás oka az, hogy az ezidén végzett megfigyelés, mely a füsti fecske tavaszi fölvonulását illetve közel 6000 adatot nyújtott s ügylászik, hogy az elköltözésre vonatkozó adatanyag is gazdag lesz. E nagyszabású megfigyelésnek, melynek a tudományban csakugyan ninesen párja, feldolgozása roppant munkát követel és semmi kétség, hogy

Beim Zusammenfassen aller Umstände wird es aber trotz alledem vielleicht am zutreffendsten sein, keine artliche, sondern nur eine subspezifische Trennung durchzuführen, so dass *Saxicola albicollis amphileuca* HEMPRICH-EHRENB. die gut erkennbare Form des äussersten Ostens von Europa und des westlichen Asiens darstellt.

Sarajevo, im September 1898.

Othmar Reiser.

*

Im Interesse der Bibliographia Ornithologica sei es hier bemerkt, dass die angeführte Abhandlung des Dr. J. v. Madarász in dreierlei Ausgaben erschien, u. z.: erstens als Abhandlung im Bd. XXI, Heft 3—4 der Természetrajzi Füzetek auf pag. 473—479; zweitens mit Anführung dieser Quelle als Separatabdruck; drittens ohne Anführung dieser Quelle, mit besonderer Paginierung von 1 angefangen bis 7.

Was das Aufspießen der *Saxicola melanoleuca* anbelangt, welches v. Madarász ornithologisch würdigt, wäre es vielleicht notwendig gewesen, erst zu beweisen, dass diese Art, den *Saxicola*-Charakter verleugnend, im Gebüsch umherfliegt. Ich will mich aber erinnern, dass als ich vor vierzig und einigen Jahren vom Velebitkamm aus die Steinwüste gegen Obrovazzo durchquerte, dort die verehrlichen moralischen Gaisbuben alles marterten, spießen und aufhingen, was dort «kreuchte und fleugte», vorausgesetzt, dass sie es erhaschten. Eben deswegen wäre ich eher geneigt dieses nunmehr schriftstellerisch verewigte Präparat folkloristisch, als ornithologisch zu würdigen, umsomehr als dieses Spiessen und Hängen auch anderwärts beliebt ist.

O. H.

Über den Vogelzug.

Von der Publication meines Artikels, in welchem ich die bisher über den Vogelzug gemachten Erfahrungen und Schlüsse besprechen werde, muss ich wieder absteigen, obwohl das dazu gehörige interzonale Material beisammen ist. Die Ursache der Verzögerung ist die heutige Observation, welche uns über den Frühlingszug der Rauchschwalbe nahezu 6000 Daten brachte, und auch für den Wegzug ein reichhaltiges Material ergeben dürfte. Die Bearbeitung dieser, ihrer Dimension nach in der Wis-

a végső eredmény lényeges befolyást fog gyakorolni az egyetemes conclusiók alakulására.

A feldolgozás menetét e rövid vázlat adja.

1. Az adatoknak chronologiai rendje.
2. Az adatoknak politikai területek és pontok szerint való osztályozása.
3. A napi térképek fölszerelése.
4. A kisebb területi egységek középszámai.
5. A nagy területek középszámai.
6. Az országos középszám meghatározása.
7. Összehasonlítás az eddig ismert középszámokkal.
8. Az adatok számának területek szerinti megállapítása.
9. Az első megjelenés és a fészkelés kezdete közötti időköz.
10. A határban és a helységben való megjelenés közötti időköz meghatározása.

Dr. KRAMMER NÁNDOR tanár, a M. O. K. externistája, a dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter nyújtotta adjutumban részesítve, az egész szünidőt — 1898 július és augusztus hónapokat — arra áldozta, hogy a tavaszi fölvonulást rendbeszedje s annak fejlődését térképeken kimutassa.

Minden nap külön térképet kapott, mely a megyei és járás szerint való beosztását tünteti föl.

Ezekbe a térképekbe egy pontozó készülékkel bejegyeztettek a maguk helyére az adatok, még pedig a helységeknek a katonai táborkari térkép alapján való meghatározása mellett.

A márczius 1—9-iki szórványos adatok egy térképen egyesítettek úgy a május 3—8-ikiak is; a márczius 10. május 2-iki adatok napi térképeken külön külön jegyeztettek be, úgy hogy a vonulás és telepedés fejlődése nem kevesebb mint 54, illetőleg 56 térképen van föltüntetve. Ezeket a nagy térképeket a Kogutowitz és társa-féle földrajzi intézet kis alakra redukálta és sokszorosította.

Míndez ma már készen van; de a kép teljessége megköveteli az őszi elvonulás hasonló kimutatását is.

senschaft bis dato einzig dastehenden Observation, erfordert viel Zeit und grosse Mühe, und es unterliegt keinem Zweifel, dass das endgiltige Resultat die Gestaltung der allgemeinen Schlüsse in nicht zu unterschätzendem Grade beeinflussen wird.

Den Gang der Bearbeitung gibt die folgende kleine Skizze.

1. Die chronologische Reihenfolge der Daten.
2. Die Gruppierung der Daten nach Stationen und politischen Gebieten.
3. Eintragung der Daten in die Tageskarten.
4. Die Mitteldata der kleineren Gebiete.
5. Die Mitteldata der geogr. Gebiete.
6. Bestimmung des Landesmittels.
7. Vergleichung mit den bisher bekannten Mitteln.
8. Bestimmung der Datenanzahl in den verschiedenen Gebieten.

9. Der Intervall zwischen der ersten Ankunft und dem Beginne des Brutgeschäftes.

10. Bestimmung der Intervalle zwischen dem ersten Eintreffen im Orte und in der Gemarckung.

Prof. Dr. FERDINAND KRAMMER, Externist der U. O. C., erhielt durch Dr. Julius Wlassics, königl. ung. Minister für Cultur und Unterricht, ein angemessenes Adjutum und opferte seine ganze Ferienzeit — die Monate Juli und August 1898 — dem Ordnen der Daten des Frühlingzuges und der Herstellung der Tageskarten.

Ein jeder Tag erhielt eine nach Comitatus und Bezirk eingetheilte Karte, welche dann die Entwicklung des Zuges von Tag zu Tag ersichtlich macht. In diese Karten wurden die Stationen mittelst eines Punktierapparates eingetragen. Die Lage des Beobachtungspunktes wurde auf Grund der militärischen Generalstabskarte festgestellt.

Die zerstreuten Daten vom 1—9. März wurden auf eine Karte vereinigt, ebenso die Daten vom 3—8. Mai. Die Daten vom 10. März bis 2. Mai wurden in separate Tageskarten eingetragen, so dass die Entwicklung des Zuges und der Besiedelung auf nicht weniger, als 54, bezl. 56 Karten ersichtlich ist. Diese grossen Karten wurden durch das geogr. Institut Kogutowitz und Comp. auf ein kleineres Format reducirt und vervielfältigt.

Dies alles ist schon fertig; doch erfordert die Vervollständigung des Bildes noch die gleiche Bearbeitung des Herbstzuges.

Ez az oka annak, hogy az ígért cikkek csak az *Aquila* VI. kötetében láthat napvilágot; természetesen a fecske megfigyelésről szóló anyag teljes kimutatásával együtt.

Budapest, 1898 október 20.

Herman Olló.

Dr. Middendorf Sándor Isepiptesisei Oroszországból. Mentől inkább behatolunk a meglevő vonulási adatok vizsgálataiba, annál világosabb lesz, hogy a meglevő, időleg és helyileg szabatosan megnevezett adatoknak feldolgozása elől nem térhetünk ki, ha csak a cél- és terv nélküli «megfigyelősködésekkel» s ezeknek gyakran nagyon is terjengős közléseivel megelégedni nem akarunk. A komolyan vett feladatra nézve a legkiválóbb fontossággal bír a magas északra vonatkozó amaz adatoknak ismerete és értékesítése, a melyek között a dr. Middendorf Sándoréi első sorban jönnek tekintetbe. Mindenekelőtt arról van szó, hogy az összes adatok az új időszámítású naptár szerint irassanak át s a M. O. Központ gyűjteményében levők módjára könnyen kezelhetőkké tétessenek. Middendorf E. barátom Hellenormban, intézetünknek tiszteleti tagja, arról értesített, hogy ő családjának kegyelet parancsolta kötelességéül tekinti az atyja adatainak rendezését és hogy e munka végrehajtására a leánya vállalkozott. Ez mindenesetre nagy lépés a cél felé.

H. O.

Nansen rózsasirálya. Ennek a valójában magas-északi madárnak, és pedig átmeneti tollzatban levő példányról festett és színes nyomatban nem rég elkészült képét elküldtük Christianiába dr. Collett R. tanárhoz. Midőn dr. Nansen körutazása alkalmával Budapestet is meglátogatta, átnézte maga az első próbanyomatot; némi kétségeskedés merült fel leginkább a láb színére vonatkozólag. Dr. Collett tanár azonban azt írja, hogy ő a képpel nagyon meg van elégedve.

Scolopax rusticola Kupinovon fészkelő és áttelelő.

Az erdei szalonka késői elvonulása és korai megjelenése már régen azt a gondolatot ébresztette fel bennem, hogy nálunk esetleg áttelel,

Das ist die Ursache, dass der versprochene Artikel — natürlich mit dem vollständigen Ausweise über die Schwalbenobservation — erst im VI. Bande des *Aquila* erscheinen wird.

Budapest, 1898. den 20. Oktober.

Otto Herman.

Dr. Alexander von Middendorff's Isepiptesesen Russlands. Je weiter wir in der Sichtung der vorhandenen Zugdaten fortschreiten, desto klarer zeigt es sich, dass der wissenschaftlichen Bearbeitung aller vorhandenen datierten Angaben nicht ausgewichen werden kann, es sei denn, dass man sich mit zweck- und planloser «Beobachtereien» und deren oft gar so redseligen Publication begnügen will. Für die ernstgenommene Aufgabe ist nun die genaue Kenntniss und Verwerthung der auf den hohen Norden bezüglichen Angaben von höchster Wichtigkeit, wobei Dr. A. v. Middendorff's Daten in erster Reihe in Betracht kommen. Es handelt sich vor allem um die Reduction sämtlicher Daten auf den Calendar neuen Styles und um deren Mobilisierung nach Art der Sammlung der U. O. C. Mein Freund E. v. Middendorff auf Hellenorm, Ehrenmitglied unserer Anstalt, benachrichtigte mich nun, dass er es als von der Pietät dictierte Pflicht seiner Familie erachtet, die Daten seines Vaters zu ordnen, und dass sich seine Tochter dieser Arbeit unterziehen wird. Dies ist jedenfalls ein grosser Schritt nach vorwärts. *O. H.*

Nansens Rosenmöve. Das Bild dieses wirklich hochnordischen Vogels u. zw. im Übergangskleide, wurde unlängst ausgeführt und reproduciert an Professor R. Collett nach Christiania abgesendet. Dr. Nansen besuchte auf seiner Rundreise auch Budapest und revidierte selbst den ersten Probedruck: es ergaben sich besonders bezüglich der Farbe der Füsse einige Zweifel. Professor Collett schreibt, er sei mit der Abbildung sehr zufrieden.

Scolopax rusticola Brut- und Überwinterungsvogel in Kupinovo.

Der späte Wegzug und die frühe Ankunft der Waldschnepe regte in mir schon längst den Gedanken auf, dass sie in unserer Gegend über-

sőt költ is. Már 1892-ben kaptam a matieviczai kerületben működő erdőőrömtől ez irányú jelentést; azt állította, hogy látott több csapat fiatal, fűjmódra felszálló erdei szalonkát. A dolog feledésbe ment, de mikor fiam 1895 Sylvester estéjén 3 darab, 1896 január 2-án pedig még két darab erdei szalonkát lőtt, akkor fokozott mértékben fordítottam figyelmemet erre a tárgyra.

További megfigyeléseim folyamán azután azt tapasztaltam, hogy visszavonulás 1896 őszén egyáltalában nem is történt, vadászataink közben pedig 1897 január és február havában ismételtén láttunk és lőttünk erdei szalonkát; ehhez járult végre még az is, hogy a tavaszi vonulás alkalmával egyáltalában nem bizonyult igaznak a «Palmarum trallarum» regulája, t. i. tavaszi vonulás se volt észlelhető. Most meg volt oldva a kérdés, az erdei szalonka nálunk látszólag *állandó madár**; végleges megoldását azáltal nyerte, hogy 1897 tavaszán az erdei szalonkának két fészekalját is találtuk.

Véleményem szerint hazánkban még több hasonló eset is adhatná magát elő, hogy ha a hosszúesőrüeket tavasszal több oltalomban és kíméletben részesítenék, s őket az örökös lelvéssel a megtelepedéstől el nem riasztanák.

Kupinovo, 1897 aug. 17-én.

Havlicsek J.

A karvaly kártékonysága.

Egy idevaló lakos múlt hónap 22-én egy karvalyfészekhez vezetett, melyben fiatalok voltak. Vártam az öregekre, de első napon csak a nőtényt tudtam elejteni. A fészekben öt fióka volt, melyek közül négyet kivettem, az ötödiket azonban benne hagytam, hogy másnap megszerzem a hímét is és délelőtt 1/212 órakor hazamentem.

* Teljesen bizonyos, hogy az erdei szalonkának nagy része télire nem hagyja el Európát, mint helytmaradó faj azonban, a szó szigorú értelmében véve, nem fogadható el szélességünkben. Bizonyos, hogy itt átteleléssel állunk szemben, mely annál gyakoribb, minél alkalmasabb a pont, mint Kupinovo is. Fontos és érdekes a fészkelés.

M. O. K.

wintern und sogar brüten könnte. Eine diesbezügliche Mitteilung erhielt ich schon im Jahre 1892 von meinem im Bezirke Matievicza angestellten Forstwarte, der angab, er hätte mehrere Völker junger, nach Art der Wachteln auffliegender Waldschnepfen gesehen. Die Sache geriet in Vergessenheit, doch als mein Sohn im Jahre 1895 am Sylvesterabend drei und am 2. Jänner 1896 noch zwei Waldschnepfen erlegte, lenkte ich meine Aufmerksamkeit wieder in erhöhtem Masse dieser interessanten Sache zu. Meine weiteren Beobachtungen ergaben, dass im Herbst 1896 gar kein Abzug stattfand und während unserer Jagden wurden im Jänner und Feber 1897 wiederholt Waldschnepfen gesehen und erlegt, dazu kommt endlich noch, dass sich die Regel «Palmarum trallarum» beim Frühjahrszuge durchaus nicht bewährte, d. i. es fand auch kein Zuzug statt. Nun war die Frage gelöst, die Waldschnepfen ist bei uns scheinbar *Standvogel**. Eine definitive Lösung erhielt die Frage dann dadurch, dass wir im Frühjahre 1897 auch zwei Gelege der Waldschnepfen erhielten.

Meiner Meinung nach könnten in unserem Vaterlande noch mehrere diesbezügliche Fälle vorkommen, nur sollte man dem Langschnabel während des Frühjahrszuges mehr Schutz und Schonung angedeihen lassen, und ihn nicht durch das ewige Abschiessen vom Ansiedeln zurückschrecken.

Kupinovo, 17. August 1897.

J. Havlicsek.

Schädlichkeit des Sperbers.

Durch einen hiesigen Einwohner wurde mir am 22. v. M. ein Horst des Sperbers mit Jungen gezeigt. Ich wartete auf die Alten, doch gelang es mir den ersten Tag nur das Weibchen zu erlegen. Im Horste befanden sich fünf Junge, von welchen ich viere wegnahm, das fünfte aber im Horste liess, um am künftigen Tage des Männchens habhaft zu werden, und ging um 1/212 Uhr Vormittag nach Hause.

* Es ist zwar ganz sicher, dass ein grosser Teil der Waldschnepfen während des Winters Europa nicht verlässt, als Standvogel in des Wortes strenger Bedeutung kann aber die Art in unseren Breiten doch nicht aufgefasst werden. Es handelt sich sicherlich um Ueberwinterung, welche um so häufiger, je geeigneter der Punkt ist, wohin Kupinovo besonders gehört. Wichtig und interessant ist das Nisten der Art. *U. O. G.*

A következő napon délután 2 órakor ismét a fészeknél voltam és elejtettem a szép himet. Erre aztán felmentem a körülb. 2 m. magasságban elhelyezett fészekhez és elvettem az ötödik fiókot is. De mennyire meglepődtem, mikor a fészekbe tekintettem! Mert míg előző napon nem találtam eleségkészletet, addig most a fészek széle egészen be volt borítva az összehordott táplálékkal; tartalma a következő volt:

2 öreg és 3 fiatal kék ezinege	
1 » » 1 » barátka poszáta	
2 « « 4 « vörösbegy	
1 « « 5 « erdei pinty	
— « « 2 « énekes rigó	
	3 mezei egér
	2 erdei egér.

Mindezt *egy* him hordta össze a fiatal karvalynak *egy* nap alatt, nem számítva azt, a mit a fiatal karvaly megevett. Ezenfelül a him begyében és gyomrában még két madár maradványait találtam fel. Az elrablott fiatalok nagyságából következtetve négy fészkaljat pusztított ki a karvaly.

Ez az eset hathatós bizonyítékot szolgáltat a karvalynak valóban óriási kártékonyágáról.

Nádasd, Sopronmegye 1898 jul. 28.

Tilsch K.

Adatok az idej fészkelés lefolyásához és a buhú biológiájához.

ERTL GUSZTÁV kir. kincstári erdőmester úr intézetünket becses ajándékaival évenként meg szokta tisztelni, így az idén is számos fészket, fészkaljat és ingluviálét adott intézetünk gyűjteményébe. Ezekről más helyen számolunk be, itt csak az ezek kíséretében beérkezett egy pár biológiai adatát közöljük.

Az idej (1898) fészkelésnél sok rendellenes vonás mutatkozott, egyesek igen korán fogtak a fészkeléshez, mások meg nagyon későn. Lehet, hogy az idej tavaszi vonulás is hasonló tüneteket fog mutatni, a mennyiben az idej adatok felületes átnézése után is azonnal szembeötlőnek *Numenius arcuatus*, *Sylvia cinerea*, *Pratincola rubicola*, *Alauda arvensis*, *Motacilla alba* és sok más faj telelési adatai.

Am folgenden Tage, Nachmittags 2 Uhr, fand ich mich wieder beim Horste ein, und erlegte das schöne Männchen. Hierauf begab ich mich zu dem circa 2 m. hoch angelegten Horste und nahm das fünfte Junge weg. Wie war ich aber überrascht, als ich in den Horst hineinsah! Denn während ich vorherigen Tages keinen Vorrat vorfand, war jetzt der Rand des Horstes mit zugetragener Nahrung völlig belegt; der Inhalt war wie folgt:

2 alte und 3 junge Blaumeisen,
1 alte und 1 junge Mönchgrasmücke,
2 alte und 4 junge Rotkehlchen,
1 alter und 5 junge Buchfinken,
2 « Singdrossel,
3 Feldmäuse,
2 Waldmäuse.

Dies Alles hat *ein* Männchen dem jungen Sperber über *einen* Tag zugetragen, nebst dem was der junge Sperber gekröpft hatte. Dann fand ich im Kropf und Magen des Männchens Reste von 2 Vögeln vor. Nach der Stärke der geraubten Jungen zu urteilen, plünderte der Sperber 4 Nester.

Es ist dies ein schlagender Beweis für die ganz enorme Schädlichkeit des Sperbers.

Nádasd, Com. Sopron, den 28. Juli 1898.

K. Tilsch.

Einige Daten über das heurige Nistgeschäft und zur Biologie des Uhu's.

Herr GUSTAV ERTL königl. Forstmeister pflegt unser Institut jährlich mit werthen Geschenken zu beehren, so sandte er heuer eine schöne Anzahl Nester, Gelege und Ingluvialien. Über diese werden wir an anderer Stelle berichten, hier veröffentlichen wir einige biologische Beobachtungen, die uns in Begleitung obiger Geschenke zukamen.

Das Nistgeschäft wurde heuer (1898) sehr unregelmässig betrieben, einige fingen den Nestbau ungemein früh, andere wieder sehr spät an. Es ist möglich, dass uns der heurige Frühjahrszug ähnliche Erscheinungen bringen wird, wenigstens fallen die Überwinterungsdaten von *Numenius arcuatus*, *Sylvia cinerea*, *Pratincola rubicola*, *Alauda arvensis*, *Motacilla alba* und mehrere anderer Arten auch schon bei einem flüchtigen Durchsehen der heurigen Daten auf.

A *Bubo maximus*-nak az idén április 22-én már fiókái voltak, holott a múlt évben ilyenkor a fészekalj se volt teljes. Érdekes, hogy ERTL írta a fészket, melyből tavaly két tojást, az idén két fiókat szerzett, már 1866-ban ismerte, s már akkor is szedett ki belőle két fiókat.

Ezért igen valószínűnek látszik, hogy ez a buhú pár már teljes 32 évig tartja ezt a fészket elfoglalva. A fészkekben a nyúl és az ott (Liptó-Ujvár) ritka fogoly mellett még egész *pisztrángokat* és azok maradványait is találta. Ugyancsak pisztrángablásairól 1865-ben egy Oszelna mellett levő fészeknél is meggyőződhetett; itt nap-nap után talált pisztrángmaradványokat. A buhú halászatáról csak FRRSCH említ egy esetet, mikor egy pár egy nádas moesárban ütött tanyát, a melyen mindig voltak halmaradványok.

Ezek a megfigyelések egyrészt nagy kártékonyságáról — mely kiterjed a vadászatra és halászatra — tesznek tanúságot, de másrészt nagy alkalmazkodási képességéről is.

M. O. K.

Füstös réce (*Oedemia fusca* L.) A velencei tavon f. é. aug. 18-án fogtak elevenen egy vén ♂-et. Tollazata teljesen kiszinezett, csak evezőinek hegye van kissé lekopva s hátán látszanak egyes szürkébarna tollszegések. Kötömye Meszleny Pál velencei földbirtokos gyűjteményében van.

M. O. K.

Nyíl farkú halfarkas (*Stercorarius parasiticus* L.) Ugyancsak a velencei tavon f. é. aug. 30-án Meszleny Benedek lőtt egy fiatal példányt, mely kötömye birtokában van. Tévedések elkerülése végett hangsúlyozzuk, hogy itt *St. parasiticus* alatt a legkisebb halfarkast értjük, azt, melynek két első evezője *fehér szárú*, barna testszínzete pedig *hamuszínűen* árnyalt, a felső esőrkávéjának ki foga pedig közelebb fekszik a esőrhégyéhez, mint az orrlyuk széléhez. Mindezt azért kívánjuk megjegyezni, mivel a nálunk lövött halfarkasokat rendszerint rosszul hatá-

Bubo maximus hatte heuer am 22. April schon Junge, während im vorigen Jahre um diese Zeit noch nicht einmal das Gelege vollständig war. Es ist interessant, dass Herr ERTL diesen Horst, welchem er im vorigen Jahre zwei Eier, heuer zwei Jungen entnahm, schon im Jahre 1866 kannte, und demselben schon damals zwei Jungen entnahm. Es scheint daher sehr wahrscheinlich, dass dieser Horst schon 32 Jahre hindurch von demselben Uhu-paare bewohnt wird. In dem Horste fand er ausser dem Hasen und dem dort (Liptó-Ujvár) seltenen Rebhühne noch ganze *Forellen* und deren Überbleibsel. Ebenso konnte er sich von den Forellenräubereien auch im Jahre 1865 an einem nächst Oszelna gelegenen Horste überzeugen; hier fand er täglich Überbleibsel von Forellen. Über das Fischen des Uhu's berichtet uns FRRSCH in einem Falle von einem Paare, welches sich in einem mit Rohr bestandenen Sumpf ansiedelte, an dessen Horst immer Fischreste zu sehen waren.

Diese Beobachtungen bezeugen theils die grosse Schädlichkeit des Uhu's, die sich sowohl dem Jäger, als dem Fischer bemerkbar macht, theils auch sein hohes Anpassungsvermögen.

U. O. C.

Trauerente (*Oidemia fusca* L.). Auf dem See von Venedig wurde heuer am 18-ten Aug. ein altes ♂ lebendig gefangen. Das Gefieder war vollständig verfärbt, nur die Spitzen der Schwimmen waren ein wenig verstossen, und auf den Rückenfedern waren einzelne graubraune Einfassungen zu sehen. Der präparirte Vogel steht in der Sammlung Benedikt von Meszleny's, Grundbesitzer in Venedig.

U. O. C.

Kleine (Büffon'sche) Schmarotzermöve (*Stercorarius parasiticus* L.). Ein junges Exemplar wurde ebenfalls auf dem Venediger See am 30. Aug. l. J. von Benedikt v. Meszleny erlegt und befindet sich in seiner Sammlung. Um Irrthümern vorzubeugen, betonen wir, dass hier unter *St. parasiticus* die kleinste Schmarotzermöve zu verstehen ist: die ersten zwei Schwimmen sind *weisschäftig*, die braune Farbe des Gefieders hat einen *aschfarbenen* Anflug, der Zahn des Oberkiefers ist der Spitze des Schnabels näher, als dem Rande der Nasenöffnung. Diese

rozzák meg, u. i. a varjunál nagyobbakat «*pomathorinus*»-nak, a kisebbeket «*parasiticus*»-nak szokták nevezni. Már pedig a *parasiticus* tudomásunk szerint csak egyszer fordult elő hazánkban a Fertőn (ez Huszty Ö. lékai gyűjteményében áll), a többi, majdem biztosan mondható, nem *parasiticus*, hanem *crepidatus* Banks. (ékfarkú halfarkas), melynek öt első evezője fehérszárú, barna tollazata nem hamuszínűen árnyalt.

Előbbi csókanagyságú, utóbbi körülbelül varjunagyságú. A két fajt már csak azért is fel szokták cserélni, mert latin elnevezéseik tekintetében nagy a zavar s FRIDERICH is, kinek «Naturgeschichte der deutschen Vögel» című könyvét meghatározások czéljából nálunk szél-tében használják, feleserélte e két madarat a «*parasiticus*» czíme alatt adván a «*crepidatus*» faji jegyeit.

M. O. K.

Rozsdás ölyv (*Buteo ferox* Gm.). Egy ♀ példány f. é. aug. 20-án Magyar-Nádason (Kolozs vármegye) lövetett s Rosonowsky Frigyes preparatoriuma révén intézetünk gyűjteményébe került.

M. O. K.

Bütykös ásólúd [*Tadorna tadorna* (L.)]. Dr. LENDL ADOLF a f. é. márczius 23-án jelentette, hogy az ő preparatoriumába kikészítés végett e fajból egy frissen lőtt példányt küldtek Pancsováról. E kézzelfogható bizonyíték alapján jogosan vehetjük fel a bütykös ásólúdat a hazánkban előforduló madarak jegyzékébe.

M. O. K.

Merkmale führen wir nur darum an, weil man die bei uns erlegten Schmarotzermöven gewöhnlich schlecht determiniert, die nämlich, welche über Krähengrößen sind, werden gewöhnlich «*pomathorinus*» genannt, die kleineren aber «*parasiticus*». *Parasiticus* ist aber unseres Wissens bisher erst einmal in unserem Vaterlande vorgekommen, nämlich auf dem Fertőer See (das Stück steht in der Sammlung Edm. Huszty's in Léka), die anderen sind fast ganz sicher keine *parasiticus*, sondern *crepidatus* Banks gewesen (Richardson'sche Schmarotzermöve) deren braunes Gefieder keinen aschfarbenen Anflug hat, und deren erste 5 Schwingen weisschäftig sind. Die estere ist von Dohlen-, letztere beiläufig von Krähengröße. Die zwei Arten werden auch schon darum verwechselt, weil in ihrer lateinischen Nomenclatur eine ziemliche Verwirrung herrscht, und auch FRIDERICH, dessen «Naturgeschichte der deutschen Vögel» bei uns überall zu Determinationen gebraucht wird, diese zwei Arten verweckselte, und unter dem Namen «*parasiticus*» die Arthenzeichen von «*crepidatus*» gab. U. O. C.

Adlerbussard (*Buteo ferox* Gm.). Ein ♀ wurde am 20-ten Aug. 1. J. in Magyar-Nádas (Com. Kolozs) erlegt, und gelangte durch Friedrich Rosonowsky's Präparatorium in die Sammlung unseres Instituts. U. O. C.

Die Brandente [*Tadorna Tadorna* (L.)]. Dr. ADOLF LENDL theilte uns am 23. März 1. J. mit dass er ein Exemplar dieser Art behufs Preparation aus Pancsova erhielt. Diesem handgreiflichen Beweise zufolge können wir die Brandente ganz mit Recht in der Liste der sicher in Ungarn vorkommenden Arten verzeichnen.

U. O. C.

INTÉZETI ÜGYEK. INSTITUTS-ANGELEGENHEITEN.

A M. Ornithologiai Központ munkássága

1897 június elsejétől egész 1898 augusztus 31-éig.

A füsti fecske 1898. évi vonulásának megfigyelése. A M. O. K. a hazai madárvonulás megfigyeléseinek nemcsak az eddigi módon volt irányzója, hanem egy e téren nagy értékkel bíró újabb lépést tett akkor, a midőn a füsti fecske vonulásának megfigyelését a legszélesebb körre terjesztette ki. Erre a célra külön levelező-lapokat nyomtatott, melyekhez a kereskedelemügyi m. k. minisztertől kieszközölte a portómentességet. A portómentes tavaszi levelező-lapokat a «Néptanítók Lapja»-hoz és a «Természettudományi Közlöny»-höz mellékelve küldte szét több mint 23 ezer példányban.

A laposkákából megközelítőleg hatezer került vissza, hozván az ország különböző községeiből a választ e kérdésekre: a villásfarkú füsti fecske mikor érkezett meg a határban, a helységben, a háznál és fészkel-e? Konstatálhatjuk, hogy e művelethez készséggel járultak hozzá hazánk különböző állású egyénei, de mindenekfelett a néptanítók, kik — a szász tanítók kivételével — nemzeti különbség nélkül igyekeztek egy tudományos kérdés megoldását támogatni.

A f. évi tavaszi fecskévonulás összes adatainak feldolgozását dr. Krammer Nándor tanár vállalta el s vette munkába. Az eredményt majd az Aquila jövő — VI. — évfolyamában fogjuk bemutatni. Itt rámutatunk arra, hogy intézetünk megfigyelői szervezete újabb erőt nyert abban a nagy megfigyelői hálózatban, melyet országunk értelmes néptanítósa alkot, s a melynek kiváló fontossága nemcsak roppant nagy kiterjedtségében, hanem főként abban van, hogy olyan vidékeket is bőven képvisel, a melyeken az erdészek kítünő hálózata egészen megszakad. De különös elismeréssel kell megemlítenünk, hogy magánosok és hivatalnokok,

Die Thätigkeit der Ung. Ornithologischen Centrale

in der Zeit vom 1. Juni 1897 bis 31. August 1898.

Die Beobachtung des Rauchschnalbenzuges im Jahre 1898. Die ung. ornithologische Centrale hat die Beobachtung des heimischen Vogelzuges nicht nur in ihrem bisherigen Stadium zu erhalten gewusst, sondern that noch einen von grösster Tragweite zeugenden Schritt vorwärts, indem sie sich zur Beobachtung der Rauchschnalbe ein bisher völlig beispielloses Beobachtungsnetz construirte. Es wurden eigens zu diesem Zwecke bestimmte Correspondenzkarten gedruckt, deren Portofreiheit von dem kön. ung. Minister für Handel erwirkt wurde. Die so bevorzugten Frühlingscorrespondenzkarten wurden der «Néptanítók Lapja» (Blatt der Volksschullehrer) und dem «Természettudományi Közlöny» (Naturwissenschaftliche Mittheilungen) beigelegt, und so in über 23 Tausend Stücken versendet. Zurückgesandt wurden beiläufig 6000 Stück, die dann aus den verschiedensten Gegenden unseres Vaterlandes Antwort brachten auf folgende Fragen: wann kam die Schnalbe in der Gemarkung, in dem Orte, an dem Hause an und nistet sie? Wir können constatieren, dass unsere Bestrebungen überall und von allen Seiten bestens unterstützt wurden, im höchsten Grade aber von den Volksschullehrern, die — mit Ausnahme der sächsischen — mit grösster Bereitwilligkeit das Ihrige zur Lösung einer wissenschaftlichen Frage beitrugen. Die Bearbeitung der heurigen Frühlingszugsdaten wurde von Prof. Dr. Ferdinand Krammer vorbereitet; die Ergebnisse werden wir im folgenden — VI-ten — Jahrgange der Aquila veröffentlichen. — Wir weisen nur noch auf das grosse von den intelligenten Volksschullehrern unseres Landes gebildete Beobachtungsnetz hin, in welchem der Beobachtungsorganismus unseres Institutes eine neue Kraft erhielt, dessen hervorragende Bedeutung nicht nur in seiner grossen Ausdehnung begründet ist, sondern hauptsächlich in dem Umstande, dass es auch solche Gegenden in den Kreis der Beobachtung zieht, wo das vortreffliche Netz der Förster gänzlich versagt. Mit besonderer Anerkennung müssen wir noch hervorheben, dass

sőt hivatalfőnökök a vezetésük alatt állókkal együtt igyekeztek az adatok beszolgáltatásában résztvenni, bárha a fennebbi levelező-lapokból nem is kaptak. Ez idő szerint folyamatban van a füsti fecske őszi vonulásának a megfigyelése és bejelentése, a melyhez a portómentes lapok szétküldése a «Néptanítók Lapja»-hoz mellékelve, a múlt augusztus hó első hetében történt meg.

Petényi J. Salamon Ornithologiai hagyatékának feldolgozását és kiadását a tud. Akadémia támogatása mellett folytatta és folytatja.

Hazai ornithologusainknak 1896-iki értekeztétől vett megbízatása értelmében folytatja a **teljes magyar ornithologiai szótár** előkészítését; előlegesen pedig illetékes szakférfiak véleményének bevonásával összeállította s kiadta a «**Nomenclator Avium Regni Hungariæ**» — «Magyarország Madárfajainak Elnevezései» cím alatt a hazai fajok rendszeres névjegyzékét (161 nem 329 fajjal képviselve) kellő mértékben kibővítve úgy a latin, mint magyar szinonimákkal.

A M. O. K. intézte a főnök útján a hazánk madárvilágát ismertető nagy munkának kiadását, úgy hogy ennek a földművelésügyi m. kir. miniszterium megbízásából készül és «**Magyarország madarai különös tekintettel gazdasági jelentőségükre**» címet viselő munkának első kötete — Általános rész — már sajtó alatt van, s ez év végén fog onnan kikerülni. A szöveget chernelházi CHERNEL ISTVÁN, az illusztrációkat NÉCSEY ISTVÁN és HÁRY GYULA festőművészek készítették, a szövegrajzokhoz a fametszeteket MORELLI GUSZTÁV, a ezinkkliséket WEINWURM ANTAL szolgáltatják, a színes képek könyomatu sokszorosítását CZETTEL és DEUTSCH cég intézete Budapesten végzi. Az összes munka megjelentetésére vonatkozó intézést HERMAN OTTÓ mint a M. O. K. főnöke végzi. A II. kötet a jövő évben fog megjelenni. Az ezen munkához szükséges színes és fekete képeknek eredeti festményeiből az elkészülteket f. év márcziusában a képviselőház egyik termében kiállította s érdeklődő ministereknek, képviselőknek és a sajtó embereinek bemutatta.

auch Private und Beamte, sogar Amtsvorstände mit unter ihrer Leitung stehenden zusammen sich an der Einsendung der Daten beteiligten, obwohl sie von obigen Correspondenzkarten gar keine erhielten. — Derzeit erhalten wir schon die Berichte über den Herbstzug der Rauchschnalbe; die Versendung der frankirten Correspondenzkarten fand im Monate August als Beilage der «Néptanítók Lapja» statt.

J. Salamon Petényi's ornithologischer Nachlass wurde und wird unter Mithilfe der ung. Akademie der Wiss. bearbeitet und veröffentlicht.

Im Auftrage der 1896-er Versammlung der ungarischen Ornithologen setzt die Centrale die Vorbereitung eines *vollständigen ungarischen ornithologischen Wörterbuches* fort; einstweilen wurde bisher mit Anhörung der Meinungen, kompetenter Fachmänner der «**Nomenclator Avium Regni Hungariæ**» — «Die Benennungen der Vogelarten Ungarns» verfasst und herausgegeben, in welchem das systematische Verzeichniss der einheimischen Vögel (161 Genus mit 329 Arten) mit den lateinischen und ungarischen Synonymen gehörig ausgestattet enthalten ist.

Die Leitung des grossen, die Vögel der Heimath beschreibenden Werkes wurde der U. O. Centrale übertragen, und die Arbeit ist nun bisher so weit gediehen, dass sich der erste Band — allgemeiner Theil — dieses im Auftrage des kön. ung. Ackerbauministers entstandenen Werkes, unter dem Titel «**Ungarns Vögel, mit besonderer Rücksicht auf ihre ökonomische Bedeutung**», schon unter der Presse befindet, und am Ende des I. Jahres erscheinen wird. Den Text bearbeitete STEPHAN CHERNEL v. CHERNELHÁZA, die Illustrationen erhielten wir von STEPHAN v. NÉCSEY und JULIUS v. HÁRY. Die Holzschnitte zu den Textillustrationen verfertigte GUSTAV MORELLI, die Clichés ANTON WEINWURM, die Vervielfältigung der Buntdruck-Tafeln in Steindruck übernahm die Firma CZETTEL und DEUTSCH in Budapest. Die Leitung sämmtlicher Arbeiten wurde Otto Herman, Chef der U. O. Centrale anvertraut. Der II. Band wird im kommenden Jahre erscheinen. Die Originale der Schwarz- und Buntdruckillustrationen, welche bis März I. Jahres vollendet waren, wurden in einem Saale des Abgeordnetenhauses ausgestellt, und den sich für die Sache interessirenden Ministern, Abgeordneten und Journalisten gezeigt.

«A fehér gólya és füstifecske 1897-iki tavaszi vonulása» cím alatt SZALAY L. ELEMÉR r. gyakornokunkkal feldolgoztattuk az idevágó adatokat. S hogy e tekintetben az erdészeti karal szemben, mint a mely a két madárfaj vonulására nézve mindenkifelett túlnyomólag szolgáltatott adatokat — számot adhassunk, a talpraesett cikket az Erdészeti Lapokban (1898. VI. füzet) tettük közzé.

A vallás- és közokt. és földművelésügyi m. k. miniszterektől ideintézett kérdésekben *szakvéleményt adott*; így egyéb, nemzetközi érdekű tárgyak között az Állandó Nemzetközi Ornithologiai Bizottság részéről sürgetve követelt *szubvenzió ügyében*, a *párisi 1895-iki madárvédelmi conventio ügyében*, az osztrák Madárvédelmi Szövetségnek egy *madár- és állatvédelmi internationalis bizottság szervezése* iránti indítványára stb. nyilvánított véleményt. Továbbá felvilágosításokat adott egyesületeknek, avagy magános egyéneknek részint direkte ideintézett, részint a Természettud. Társulat útján hozzánk származtatott szakkérdéseire. Továbbá igyekezett ornithologusainkat — a mennyiben ez iránt intézetünket megkeresték — szakkutatásaikban támogatni.

Annak a kiváló buzgóságnak szerény viszonzásául, a melylyel a m. kir. erdészeti kar a megfigyelési adatokat beszolgáltatja s intézetünket a madárvonulás problémájának tudományos felderítésében évről-évre fokozottabban támogatta és támogatja, a Nomenclator-nak 350 példányát az erdőhatóságok s illetőleg erdész urak között leendő szétosztás végett átszolgáltattuk a m. kir. földművelésügyi ministeriumban, Mélt. SÓLTZ GYULA min. tanácsos, országos főerdőmester úrhoz.

A *Rhodostethia rosea* képét Nansen művéhez dr. Collett christianiai egyetemi tanár a M. Ornith. Központ közbejöttével Budapesten (a Nécesy István festménye után a Czettel és Deutsch-féle műintézetben) készíttette el.

Intézetünk az 1900. évi párisi világkiállítás m. k. kormánybiztosának felhívására jelentkezett a kiállításon való részvételre s a megfelelő módon való megjelenéshez a készülődéseket meg is kezdte.

«Der Zug des Storches und der Rauchschwalbe im Frühjahr 1897.» Die diesbezüglichen Daten wurden von unserem ord. Practicanten LUDWIG ELEMÉR v. SZALAY bearbeitet. Den sehr gelungenen Artikel veröffentlichten wir in den «Erdészeti Lapok» («Forstblätter») (Jahrg. 1898, Heft 6) um den Forstmännern welche uns über diese zwei Arten die weitaus grösste Datenanzahl lieferten auch auf diese Art unsere Anerkennung zu zeigen.

Die Centrale gab ferner *fachmännische Meinungen* ab über die hieher gerichteten Fragen des königl. ung. Ministeriums für Cultus und Unterricht und Ackerbau, so z. B. nebst anderen internationalen Fragen in Sache der von dem ständ. internat. Comité für Ornithologie dringlich geforderten *Subvention*, in Sachen der *1895-er Pariser Vogelschutz-Convention*, ebenso auch über einen Antrag des *östr. Vogelschutzvereins über die Organisierung eines internationalen Comités für Vogel- und Thierschutz* u. s. w. Die Centrale gab ferner Vereinen und privaten Personen Aufklärungen über theils direkt hiehergerichtete, theils durch die Naturwissensch. Gesellsch. zu uns übersandte, unserem Fache angehörende Fragen. Unsere Ornithologen erhielten — so weit sie sich an unser Institut wandten — kräftige Beihilfe zu ihren Fachstudien.

Als bescheidene Erwiderung für den grossen Eifer, welchen die königl. ung. Forstbeamten von Jahr zu Jahr unserem Institut gegenüber an den Tag legten, und unsere, die wissenschaftliche Klärung des Vogelzuges betreffende Bestrebungen immer mehr und mehr förderten und noch fördern, wurden behufs Vertheilung an die Forstbehörden, bezgl. an die Herren Förster 350 Exemplare des Nomenclators dem königl. ung. Ministerium für Ackerbau, resp. Sr. Hochwohlgeboren Herrn JULIUS SÓLTZ, Ministerialrath und Landesforstmeister übergeben.

Die Abbildung der *Rhodostethia rosea* zu dem Werke Nansen's, liess Dr. Collett, Prof. an der Universität von Christiania, mit Intervention der Ung. Ornith. Centrale in Budapest (nach Stephan v. Nécesy's Bild, bei der Firma Czettel & Deutsch) ausführen.

Unser Institut wird dem Aufrufe des königl. ung. Regierungskommissärs für die im Jahre 1900 stattfindende Pariser Weltausstellung folgend, an der Ausstellung auch theilnehmen, und hat die Vorbereitungen zu einem entsprechenden Erscheinen auch schon begonnen.

Mindezeknek intézését a főnök vezette írásbeli és személyes érintkezések útján.

Az ügydarabok száma 1897 végén 698 volt. A folyó évben aug. 31-éig 496 számot intéztünk el. Ezekbe nincsenek beleszámítva a főnöknek bizalmasabb jellegű, de az intézet érdekében írt levelei (mintegy 300 drb) és kisebb jelentőségű ügyekben az irodából levelező-lapokon kiadott tájékoztató kérdések s adott feleletek (hozzávetőleg 120 drb).

A *M. O. K. folyóirata* az «*Aquila*» IV. kötet a múlt évben 36 íven jelent meg egy színezett képmelléklettel és a szöveg közé nyomott rajzokkal; a f. év tavaszán az V. kötet 1—3. egyesített füzetei 26 és 1/2 íven több a szöveg közé nyomott képekkel és egy térképmelléklettel küldetett szét. Egy pár hazai folyóirat az *Aquilából* vagy egész terjedelmében vett át cikket, vagy összevont mutatványt közölt; szövegrajzainkból is nemesak itthon, hanem külföldön a Naumann-féle madármunka kiadósága is vett igénybe.

Elismeréssel kell megemlítenünk, hogy intézetünket feladatainak megoldásában felkérésre szíves készséggel támogatták egyesek és intézetek, belföldiek és külföldiek. Itthon dr. Lóczy LAJOS tanár úr földrajzi positiók meghatározásával, a *rovartani állomás* és *állami magvizsgáló intézet* a madárbegyártalmak meghatározásának minuciózus munkájával kötelezték le a M. O. Központot, s még inkább a *bécsi s leydeni muzeumok*, a melyek az intézet megkeresésére igen fontos adatok kiszolgáltatásában olyan kész és őszinte segítséget tanúsítottak, a minőt még hazai intézeteknél sem mindig található. Az *angol megfigyelési állomások* földrajzi meghatározásait gondosan összeállított jegyzékben, a dr. SCLATER L. kegyes és valóban lekötelező közvetítésével a f. év elején megkaptuk.

A magán intézetek közül a Rosonowszki s különösen pedig dr. Lendl Adolf preparatoriumát kell kiemelnünk, mint a melyből nemesak önzetlen jóakarattal s késedelem nélkül adatott

Die gesammte Leitung besorgt der Chef theils durch Briefwechsel, theils durch persönlichen Verkehr.

Die Zahl der Akten betrug Ende 1897 698. Im laufenden Jahre wurden bis zum 31-ten August 496 Nummern erledigt. In diese Zahl sind die mehr privaten, aber doch im Interesse des Instituts geschriebenen Briefe des Chefs (circa 300 St.) nicht miteingerechnet, ebenso fehlen die Correspondenzkarten, mit welchen wir gestellte Fragen beantworteten (beiläufig 120 Stück).

Der IV. Band der Zeitschrift der U. O. C. der «*Aquila*» erschien im vorigen Jahre auf 36 Bogen, mit einer Farbendrucktafel und mehreren Textillustrationen; im heurigen Frühjahr wurden die vereinigten Hefte 1—3 des V. Bandes, im Umfange von 26 1/2 Bogen, mit mehreren Textillustrationen und einer Landkarten-Beilage versandt. Einige einheimische Zeitschriften entnahmen der *Aquila* ganze Artikel, einige andere publicirten Auszüge daraus; einige unserer Textillustrationen wurden nicht nur hier zu Hause, sondern auch vom Auslande, u. A. von der Redaction des Naumann'schen Vogelwerkes, in Anspruch genommen.

Vollste Anerkennung müssen wir jenen Privaten und Vereinen — einheimischen wie auch ausländischen — zollen, die unsere Bestrebungen, auf unser Ansuchen, freundlichst unterstützten. Von den einheimischen sind wir besonders verpflichtet: Prof. Dr. LUDWIG Lóczy, der uns geographische Positionen bestimmen liess, der *königl. entomologischen* und der *Sam-Untersuchungs-Station*, welche der U. O. C. die minutiose Arbeit erfordende Kropf- und Mageninhalt bestimmten. Grössten Dank schulden wir den *Museen* in *Wien* und *Leyden*, die uns auf unser Ansuchen sehr wichtige Daten überliessen, und in allem ein solch' aufmerksames und grosses Zuvorkommen zeigten, wie man es selbst bei einheimischen Instituten nicht immer finden kann. Die geogr. Bestimmung der *englischen Beobachtungsstationen*, deren sorgfältig zusammengestelltes Verzeichniss wir Anfang I. Jahres erhielten, verdanken wir Dr. L. SCLATER's Zuvorkommender und wahrhaft auszeichnender Vermittelung.

Von den Privatinstituten müssen wir Herrn Rosonowsky's und besonders Herrn Dr. Adolf Lendl's Präparatorium hervorheben, von wo wir mit der grössten Bereitwilligkeit mehrere Prä-

ki használatra több készítmény, hanem az oda különböző helyekről beküldött számos, érdekes madárról pontos bejelentéseket is kaptunk.

Azon magánosok között, kik intézetünket őszintén támogatni törekednek, legfőképen MAJLÁTH JÓZSEF grófot kell különös elismerés mellett kiemelni, mint a ki a megelőző évtől kezdve a Perbenyik vidékéről a tavaszi madárvonulás érdekes sorozatait s a perbenyiki és dolnji-miholjaci szalonkavadászatok eredményéről szóló kimutatásokat megküldte, s ígérte, hogy ezután is évről-évre küldeni fogja.

Gyűjtemények.

A madárvonulási adatok száma körülbelül 25,000-rel szaporodott.

A könyvtárban az összes kötetek száma (önálló munkákban és folyóiratokban) 510 kötetre emelkedett; ebből újabb gyarapodás 98 kötet. Ebbe nincsenek beleszámítva a kisebb terjedelmű különnyomatok, melyek nagy számmal jöttek be ez idő alatt is. A csereviszony több egyesülettel hozta összeköttetésbe intézetünket, ezek között a tengereken túl való világrészekből az *Australian Museummal* és *Montevideoból a nemzeti muzeummal*, — mindenképezt a «*Société Impériale des Naturalistes de Moscou*» egyesülettel és az *upsalai egyetemmel*. — Itt különösen megemlítjük, hogy több olyan külföldi egyesület és testület csereajánlata elől ki kelle térnünk, a mely nekünk viszonzásul nem helyezett kilátásba ornithologiai tárgyú kiadványokat. A földművelésügyi m. k. miniszter kegyes ajándékából intézetünk részére rendszeresen küldetik a f. évben megindított «Kísérletügyi Közlemények» című folyóirat.

A gyűjtemények gyarapodásáról a hátrább következő kimutatások adnak számot.

Személyzet.

A M. O. K. működő személyzete áll jelenleg:

Állandó szakmegfigyelő van belföldi 47, külföldi 8 összesen 55.

Önkéntes magántudósító: 10.

parate zur Benützung erhielten, und von wo uns auch mehrere aus den verschiedensten Gegenden stammende Zugdaten übersandt wurden.

Von den Privaten, die unser Institut bereitwillig förderten, müssen wir Grafen JOSEPH MAJLÁTH mit besonderer Anerkennung hervorheben. Er sendet uns schon vom vorherigen Jahre an die Zugberichte aus der Gegend von Perbenyik, ebenso die Ausweise über den Schnepfenabschuss in Perbenyik und Dolnji Miholjaj, versprach uns auch weiterhin jährlich diesbezügliche Berichte zu erstatten.

Sammlungen.

Die Zahl der Zugdaten vermehrte sich beiläufig um 25,000.

Die Zahl sämtlicher Bände unserer Bibliothek (selbständige Werke und Zeitschriften) stieg auf 510, davon sind neue Erwerbungen 98 Bände. In dieser Zahl sind die Separata von kleinerem Umfange, die auch jetzt in grosser Anzahl erschienen, nicht miteingerechnet. Der Tauschverkehr brachte unser Institut mit mehreren Vereinen in Verbindung, so aus den überseeischen Erdtheilen mit dem *Australian Museum*, mit dem *National Museum von Montevideo*, und vor Allen mit der «*Société Impériale des Naturalistes de Moscou*» und mit der *Universität von Upsala*. — Hier müssen wir noch betonen, dass wir die Tauschanträge mehrerer ausländischer Vereine und Gesellschaften zurüchweisen mussten, da sie uns als Gegenleistung keine ornithologischen Publicationen in Aussicht stellen konnten. Als gütiges Geschenk des königl. ung. Ministers für Ackerbau haben wir regelmässig die in diesem Jahre zuerst erscheinenden «Kísérletügyi Közlemények» («Experimentelle Mittheilungen») erhalten.

Über den Zuwachs der einzelnen Sammlungen geben die unten folgenden Ausweise Auskunft.

Personal.

Das active Personal der U. O. C. besteht derzeit aus folgenden:

Ständige Fachbeobachter haben wir 47 einheimische und 8 ausländische, zusammen 55.

Freiwillige Privatbeobachter: 10.

Kir. kincstári és vallásalapítványi s más erdőhatósági megfigyelői állomás mintegy 300.

Levelező tag: belföldi 25, külföldi 23, összesen 48.

Tiszteleti tag: belföldi 7, külföldi 33, összesen 40.

A központ hivatalos személyzetében a jelzett idő alatt következő változások történtek: Szalay L. Elemér orvostanhallgató a múlt évi október elején egy évi önkéntességre a katonasághoz bevonulván, helyébe a megüresedett gyakornokságra ideiglenesen Pungur Ella kisasszony neveztetett ki, a ki 1898. április hó végén hivatásának megfelelő állásra neveztetvén ki, a M. O. Központtól búcsút vett. Dr. Floericke Curt ornitologus, a ki ideiglenesen szolgálattételre beosztott volt a M. O. Központhoz, s a ki működését 1898. év elején meg is kezdte volt, magánügyei miatt május hóban megint kilépett. Helyébe a fecske tavaszi vonulásának feldolgozása végett jul.—aug. hónapokra beosztott dr. Krammer Nándor polg. isk. tanár úr B.-Csabáról; ugyan ezen idő alatt egyelőre ideiglenesen gyakornoknak felvételt Schenk Jakab egyetemi III. éves hallgató. Csörgéy Uhlig Titusz egyetemi bölcsészettanhallgató is, egy évi önkéntességi köteletségének teljesítése végett a katonasághoz kelletvén bevonulnia, kivált az intézet kötelékéből, hol 1895. szeptember hava óta részint a gyakornoki, majd assistensi teendők végzésével, részint pedig a Petényi-féle ornitologiai hagyaték alapos és odaadó feldolgozásával elismerésre méltóan foglalkozott. Kállay Ubul, ki az intézethez mint belső önkéntes csatlakozott volt, 1897. év végén a M. O. Központból kilépett.

A M. O. Központ hivatalos személyzete:

Főnök: Herman Ottó.

I.-ső asszisztens: Pungur Gyula szolgálattételre berendelt tanár.

Asszisztens: Schenk Jakab egyetemi bölcsészettanhallgató.

Külső önkéntesek, munkatársak: főt. Hegyfok Kabos plébános (Turkeve), gyulai Gaál Gaston (Boglár), és dr. Krammer Nándor (B.-Csabán).

Végül felemlítjük, hogy a M. O. Központot a f. évi augusztus hó végéig több kül- és belföldi jeles szakember és előkelő állású férfi látogatta meg.

M. O. K.

Königl. ärarische, Stiftungs- und andere Forstbehörden, beiläufig 300 an der Zahl.

Correspondirende Mitglieder: 25 einheimische, 23 ausländische, zusammen 48.

Ehrenmitglieder: 7 einheimische, 33 ausländische, zusammen 40.

Das amtliche Personale der Centrale erlitt während dieser Zeit folgende Veränderungen: L. Elemér Szalay cand. med. rückte am 1-ten Oktober vorigen Jahres als einjährig Freiwilliger in den Soldatenstand ein, an die dadurch frei gewordene Practicanten-Stelle wurde Fräulein Ella Pungur ernannt, nachdem das Fräulein aber Ende April 1898 eine ihrem Berufe entsprechende Stelle erhielt, nahm sie von der Centrale Abschied. Dr. Curt Floericke, Ornithologe, wurde provisorisch zur Dienstleistung angestellt, und begann seine Thätigkeit Anfang 1898, doch trat er wegen Privatangelegenheiten im Mai wieder aus. An seine Stelle wurde für die Monate Juli und August zur Bearbeitung des Frühlingsschwalbenzuges Herr Prof. Dr. Ferdinand Krammer aus B.-Csaba eingeteilt; während dieser Zeit wurde auch Jakob Schenk, III. jähr. Lehramts cand. einstweilen als provisorischer Practicant angestellt. Titus Uhlig Csörgéy Lehramts cand. nahm auch Abschied von der Centrale, indem er als einjährig Freiwilliger in den Soldatenstand einrückte. Seit seiner im September 1895 erfolgten Anstellung leistete er erst als Practicant, dann als Assistent der Centrale, als gründlicher und hingebender Bearbeiter von Petényi's ornithologischem Nachlasse wirklich Hervorragendes, und wir können seiner Leistungen nur mit vollster Anerkennung gedenken. Ubul Kállay, der sich der Centrale freiwillig anschloss, verliess uns Ende 1897.

Das amtliche Personale der U. O. Centrale besteht derzeit aus folgenden:

Chef: Otto Herman.

Erster Assistent: Julius Pungur, zu Dienstleistung einberufener Professor.

Assistent: Jakob Schenk, Lehramts candidat.

Auswärtige Volontaire und Mitarbeiter: Se. Hochwürden Jakob Hegyfok, r. k. Pfarrer (in Turkeve), Gaston v. Gaal zu Gyula (Boglár) und Dr. Ferdinand Krammer (Békés-Csaba).

Endlich erwähnen wir noch, dass unser Institut bis 31. Aug. 1. J. von mehreren ausländischen Fachmännern und hochangestellten Personen besucht wurde.

U. O. C.

Az intézet gyűjteményei.

Ujabb gyarapodások.

Sammlungen des Institutes.

Neuer Zuwachs.

I. Bőr- és kitömött madarak gyűjteménye.

I. Sammlung aufgestellter und in Bälgen präparierter Vögel.

Fajok. — Arten.	Példányszám. Exemplarzahl.	Ajándékozó neve. Name d. Schenkers.
1. <i>Erismatura leucocephala</i>	1	CERNEL ISTVÁN
2. <i>Harelda glacialis</i>	1	" "
3. <i>Mergus serrator</i>	2	" "
4. <i>Saxicola oenanthe</i>	1	" "
5. <i>Charadrius alexandrinus (cantianus)</i>	1	" "
6. <i>Tringa alpina</i>	4	GAAL GASTON
7. <i>Charadrius pluvialis</i>	1	" "
8. <i>Ciconia alba (pullus)</i>	1	HAUER BÉLA
9. <i>Pratincola rubicola</i>	1	KOSZTKA LÁSZLÓ
10. <i>Mergus serrator</i>	1	RÉDLI BÉLA
11. " <i>merganser</i>	1	" "
12. " <i>albellus</i>	1	" "
13. <i>Rallus aquaticus</i>	2	SCHENK HENRIK
14. <i>Turdus musicus</i>	3	STETTNER MARKÓ
15. <i>Cuculus canorus</i>	2	" "
16. <i>Picus major</i>	1	" "
17. <i>Lanius excubitor</i>	1	" "
18. <i>Picus viridis</i>	1	" "
19. <i>Picus martius</i>	1	" "
20. <i>Scops giu</i>	1	" "
21. <i>Coturnix dactylisonans</i>	1	" "
22. <i>Crex pratensis</i>	1	" "
23. <i>Ortygometra porzana</i>	1	" "
24. <i>Cerchneis tinnuncula</i>	1	" "
25. <i>Falco subbuteo</i>	1	" "
26. <i>Sylvia melanocephala</i>	1	SZLÁVY KORNÉL
27. <i>Emberiza cirius</i>	2	" "
28. <i>Scelopax rusticola</i>	1	" "
29. <i>Larus canus</i>	2	" "
30. <i>Larus canus michahelesi</i>	1	" "
31. <i>Corvus corax</i>	1	" "
32. <i>Podiceps minor</i>	1	" "
33. <i>Nyctardea nycticorax</i>	2	" "
34. <i>Astur palumbarius</i>	1	" "
35. <i>Circus aeruginosus</i>	1	" "
36. <i>Milvus migrans</i>	1	" "
37. <i>Limosa aegocephala</i>	1	" "
38. <i>Motacilla boarula</i>	1	" "
39. <i>Anas boschas fera</i> × <i>domestica</i>	1	v. TSCHUSI zu Schmidhoffen
40. <i>Aerocephalus palustris</i>	1	Orosz E.
Összesen Zusammen	51	drb. Stück

Az egész bőrgyűjtemény tartalmaz 260 drbot.

Diese ganze Sammlung besteht aus 260 St.

2. Ingluvialium collectio.

Fajok. — Arten.	Katulyák száma. Zahl d. Schachteln.	Ajándékozó neve. Name d. Schenkers.
1. Turdus viscivorus	1	ERTL GUSZTÁV
2. Regulus cristatus	1	" "
3. Pyrrhula major	1	" "
4. Parus ater	1	" "
5. Lophophanes cristatus	1	" "
6. Aegialites fluviatilis	1	" "
7. Cerehneis tinnuncula	1	" "
8. Cinclus aquaticus	1	" "
9. Carine noctua	1	" "
10. Tetrao tetrix	1	" "
11. Columba palumbus	1	" "
12. Jynx torquilla	1	" "
13. Pica pica (= rustica)	1	" "
14. Astur palumbarius	1	" "
15. Buteo vulgaris	1	" "
16. Podiceps nigricollis	1	" "
17. Ciconia alba	1	SZALAY BERTALAN
18. Ardea comata	1	" "
19. Anas boschas	1	" "
20. Tetrao urogallus	1	CHERNEL ISTVÁN
21. Archibuteo lagopus	1	" "
22. Asio accipitrinus	23 *	" "
23. Corvus frugilegus	17	" "
Összesen	62	
Zusammen		

E gyűjtemény, beleszámítva a dr. Floericke részéről Fülöpszállás környékén gyűjtött s 107 üvegecsében elhelyezett gyomortartalmat is, összesen 773 drbból áll.

Diese Sammlung sammt jenen Ingluvialien, welche Dr. Floericke in der Umgebung von Fülöpszállása, in 107 Eprouvetten sammelte, zählte 773 Stücke.

3. Collectio nidologica et oologica.

Fajok. — Arten.	Fészek szám. Zahl d. Nester.	Tojások száma. Zahl d. Eier.	Ajándékozó neve. Name d. Schenkers.
1. Ruticilla tithys	1	5	ERTL GUSZTÁV
2. Fringilla coelebs	1	5	" "
3. Motacilla alba	1	5	" "
4. " boarula	1	4	" "
5. Cypselus apus	1	2	" "
6. Muscicapa grisola	1	5	" "
7. Serinus hortulanus	1	4	" "
8. Emberiza citrinella	1	5	" "
9. Turdus musicus	1	5	" "
10. " torquatus	1	4	" "
11. Erithacus rubecula	1	6	" "

* Ebből két nagy katulya egy pár száz okádmányt tartalmaz.

* Zwei grosse Schachteln enthalten ein Paar hundert Gewölle.

Fajok. — Arten.	Fészkek szám. Zahl d. Nester.	Tojások száma. Zahl der Eier.	Ajándékozó neve. Name d. Schenkers.
12. <i>Ligurinus chloris</i> ...	2	8	ÉRTL GUSZTÁV
13. <i>Acanthis cannabina</i> ...	1	5	" "
14. <i>Carduelis elegans</i>	1		" "
15. <i>Certhia familiaris</i> ...	1		" "
16. <i>Lophophanes cristatus</i> ...	1		" "
17. <i>Fuligula nyroca</i>		6	SZILÁVY KORNÉL
18. " <i>rufina</i>		1	" "
19. <i>Gallinula chloropus</i>		2	" "
20. <i>Circus aeruginosus</i>		3	" "
21. <i>Nyctardea nycticorax</i>		4	" "
22. <i>Limosa aegocephala</i>		1	" "
23. <i>Ardea minuta</i>		5	" "
24. " <i>comata</i>		5	" "
25. <i>Fulica atra</i>		1	" "
26. <i>Vanellus cristatus</i>		1	" "
27. <i>Ardea purpurea</i>		1	" "
28. <i>Ibis falcinellus</i>		4	" "
29. <i>Podiceps griseigena</i>		1	" "
30. <i>Ciconia alba</i>		1	" "
31. <i>Anas boschas</i>		1	" "
32. <i>Lycos monedula</i>		1	" "
33. <i>Lanius excubitor</i>		1	" "
34. " <i>minor</i>		1	" "
35. <i>Totanus calidris</i>		1	" "
36. " <i>stagnatilis</i>		1	" "
37. <i>Motacilla alba</i>		1	" "
38. <i>Acrocephalus turdoides</i>		1	" "
39. <i>Otis tarda</i>		1	" "
40. <i>Buteo vulgaris</i>		2	" "
41. <i>Rallus aquaticus</i>		2	" "
42. <i>Sitta caesia</i>		5	" "
43. <i>Aegialites fluviatilis</i> ...		1	" "
44. <i>Sterna hybrida</i>		9	" "

4. Collectio anatomica.

Fajok — Arten	Darab szám. Zahl d. Stücke.	Ajándékozó neve. Name d. Schenkers.
1. <i>Ciconia alba</i>	1	SZALAY BERTALAN
2. <i>Ardea alba</i>	1	" "
3. " <i>purpurea</i>	1	" "
4. <i>Circus aeruginosus</i>	2	" "
5. <i>Corvus cornix</i>	1	" "
6. <i>Ardea comata</i>	1	" "
7. <i>Sterna fluviatilis</i>	1	" "
Összesen	8	
Zusammen		

E gyűjtemény, a dr. Floericke I. részéről gyűjtött és borszeszben elhelyezett nyelvekkel együtt, áll összesen 90 drbból.

Diese Sammlung, sammt denjenigen Vogelzungen, welche v. Dr. C. Floericke in Weingeist gesammelt worden sind, enthält zusammen 90 Stücke.

A Magyar Ornithologiai Központhoz érkezett
nyomtatványok jegyzéke.

An die Ungarische Ornithologische Centrale
eingelangte Schriften.

Ajándékok. — Geschenke.

1. Dr. G. v. ALMÁSY: Addenda zu Ornithologia Ungarns. II. (Ueber die Formen der Untergattung *Budytes*.) 1898.
2. ARRIGONI DEGLI ODDI, EL.: Notes on some specimens of Anatidae in the late Count Ninni's Collection. London, 1898.
3. " " " " Nota sopra una varietà di colorito osservata in un' *Anas boschas* Linn. 1898.
4. " " " " Le recenti comparse del *Puffinus Kuhl* (Boie) nel Veneziano. Milano, 1898.
5. " " " " Sopra gli ibridi del tipo *Anas Boschas* Linn. e *Chauleasmus streperus* (Linn.) colti in Italia. Venezia, 1897.
6. " " " " La nidificazione del *Milvus migrans* Boddaert nel territorio Veronese. Venezia, 1898.
7. " " " " Suchetet — Gli Ibridi naturali tra gli Uccelli. Siena, 1897.
8. " " " " Nota supra un *Gennaja Feldeggi* (Schlegel) colto in Calabria. Siena, 1897.
9. BARTELS, PAUL: Ueber Geschlechtsunterschiede. Berlin, 1897.
10. BIANCHI, V.: Uebersicht der palæarktischen Arten der Gattung *Carpodacus* kaup. Berlin, 1898.
11. BLASIUS, R.: Vögel. Braunschweig, 1897.
12. " " Die deutschen Grasmücken (*Sylviinae*). Braunschweig, 1897.
13. BREHM, L. Dr.: Einige Bemerkungen zu Stetter's Beschreibung der Schneesperner. (Mitgetheilt durch Gr. K. Lázár.) Hermannstadt, 1861.
14. CHERNEL ISTVÁN: A pusztai talpastyúk ezidei megjelenése hazánkban. Budapest, 1888.
15. " " Az északi víztaposó lile fészkelése és költözése. Budapest, 1891.
16. CLARKE, WM. EAGLE: On the Avifauna of Franz-Josef Land. London, 1898.
17. DADAY, EUG. Dr.: Pseudoscorpiones e Nova Guinea. Budapest, 1897.
18. v. DEGEN, A. Dr.: Bemerkungen ü. einige orient. Pflanzenarten. XIII—XXXI. Wien, 1894—1897.
19. " " " " *Botrychium virginianum* (Linné) O. Swartz im Südlichsten Ungarn. Wien, 1888.
20. " " " " Ueber die systematische Stellung der *Mœhringia Thomasiana* Gay. Wien, 1894.
21. " " " " Újabb adatok Magyarország délkeleti flórájához. Budapest.
22. " " " " Sur une nouvelle espèce du Genre *Zygis* Pers. Genève, 1896.
23. " " " " Új növények Albániából. Budapest, 1897.
24. " " " " Hazánk homokpusztáinak egy bennszülött szegfüve (*Dianthus dintinus* Kit.) Budapest.
25. " " " " A *Prangos cavinata* Grsb. morfológiai és biológiai tulajdonságairól. Budapest.
26. " " " " *Adicea microphylla* (L.) Európának új bevándorolt növénye. Budapest.
27. " " " " Előzetes jelentés az umbelliferák egy új nemének fölfedezéséről. Budapest.
28. " " " " Egy új *Ajuga*-fajról. Budapest, 1896.
29. " " " " *Wulfenia Baldacchii*. (Új *Wulfenia*-faj a Balkán-félszigetről.) Budapest, 1897.
30. " " " " Eine Bemerkung zu Velenovszky's «Dritten Nachtrag zu Flora Bulgarien». Prag, 1894.
31. ERDÉSZETI EGYESÜLET, országos, könyvtárának katalogusa. Budapest, 1897. I. pótlék. Budapest, 1898.
32. FATIO, V.: Quelques particularités ornithologiques du Mont Salève. Paris, 1897.
33. FEKETE LAJOS: Az erdők berendezése. Budapest, 1898.
34. FINSCH, O. Dr.: On the so called «Sandwich Rail» in the Leyden Museum. Leyden, 1898.
35. " " " " On *Psophia viridis* and *Ps. obscura*. Leyden, 1898.
36. " " " " On the identity of *Muscicapula Westermanni* Sharpe and *M. Melanoleuca*, Hodgs. Leyden, 1898.
37. FLENSBURG, OSC.: Jemförande framställning af Skelettet hos *Ladusvalan*, *Hussvalan*, *Tornsvalan*, *Nattskärvan* och *Göken*. Lund, 1868.
38. FLOERICKE, C. Dr.: Ergebnisse einer Reise durch Transkaukasien, Transkaspien und die Bucharei. Hallein, 1897.

39. FÖLDMIVELÉSÜGYI M. KIR. MINISZTERIUM: A m. kir. erdészeti kísérleti állomások működési szabályzata. Budapest, 1898.
40. HAASE, O.: Ornithologische Notizen aus «St. Hubertus». Berlin, 1895—1898.
41. HALLER, B.: Untersuchungen über die Hypophyse und die Infundibularorgane. Leipzig, 1896.
42. HAUSMANN, W.: Vogel-Varietäten in Siebenbürgen. Hermannstadt, 1869.
43. " " Die Hargitta und ihre Umgebung etc. Hermannstadt, 1860.
44. " " *Nucifraga caryocatactes*. Hermannstadt, 1861.
45. " " *Turdus saxatilis* — die Steindrossel. Hermannstadt, 1865.
46. HEINRICH, C.: *Limicola pygmaea* Koch, und *Phalaropus cinereus* Meyer. Hermannstadt, 1878.
47. HELM, FR.: Der Dippelsdorfer Teich bei Moritzburg. Dresden, 1898.
48. HÖGBERG VICT.: Örebrotraktsens Foglar. Upsala, 1863.
49. v. KIMAKOVICZ, M.: Zur Vogelfauna Siebenbürgens. Hermannstadt, 1895.
50. KJELLMAN, AD. FR.: Jakttagelser vid studiet af Foglarnes Digestionsorganer. I. Upsala, 1875.
51. KNEZOUREK, K.: Ornithologische Notizen aus Starkoc und dessen nächster Umgebung. Hallein, 1898.
52. KOLTHOFF, G.: Zur Herbstwanderung der Nordischen Sumpfvögel über die Insel Öland. Upsala, 1896.
53. KOENIG-WARTHUSEN, R.: Naturwissenschaftlicher Jahresbericht 1892. Stuttgart, 1896.
54. KOSEKE, F.: Ornithologischer Jahresbericht über Pommern f. 1897. Stettin, 1898.
55. LÁZÁR, KOL. GR.: Kurze Beiträge zur Ornithologie Siebenbürgens. I. Hermannstadt, 1859. II. 1862.
56. LOOMIS, LEV. M.: California Water Birds. Nr. I. San-Francisco, 1895.
57. v. LORENZ, L.: Zu Bestrebungen des Oesterreichischen Bundes der Vogelfreunde in Graz. Wien, 1898.
58. LUCAS, FR. A.: The Tongues of Birds. Washington, 1897.
59. MADARÁSZ, GY.: Ceyloni gyűjtéseim madártani eredményei. Budapest, 1897.
60. MÄKLIN, F. W.: Vetenskapliga grunder för bestämmandet af Fogelarternas Ordningsföljd inom släkten och grupper. Helsingfors, 1867.
61. MALESEVICZ EM.: Losonez környékének Reptiliái és Amphibiái. Losonez, 1888.
62. " " Losonez Faunája. Losonez, 1892.
63. MÉHELY L.: Újabb adatok Uj-Guinea Herpetológiájához. Budapest, 1897.
64. " " Zur Herpetologie von Ceylon. Budapest, 1897.
65. MOUILLARD, L. P.: The Empire of the Air: an ornithological essay on the flight of Birds. Washington, 1893.
66. NATURWISSENSCHAFTLICHER VEREIN IN TROPPAU: Die wichtigsten Feinde der Biene im Thierreiche. Troppau, 1898.
67. NILSSON, SVEN, JOH.: Framställning af Benbyggnaden hos *Alauda* etc. Stockholm, 1872.
68. PALMÉN, J. A.: Report on the Migration of Birds. Washington, 1893.
69. " " " Om Foglarnes Flyttningvägar. Helsingfors, 1874.
70. " " " Internationelt ornitologiskt samarbete och Finlands andel deri. Helsingfors, 1885.
71. PARROT, C. DR.: Das Vorkommen von *Muscicapa parva* Bechst. in Bayern. Berlin, 1898.
72. " " " Ornithologisches aus der Oberpfalz. Stettin, 1894.
73. " " " Spätsommertage an der pommerschen Küste. Gera, 1898.
74. PETHÓ, GY.: A Kódrú-hegység északi lejtője stb. Budapest, 1897.
75. " " Die geolog. Verhältnisse der Umgebung von Nagy-Halmágy. Budapest, 1897.
76. PRAZAK, J. P.: Ornithologische Notizen. IV. Berlin, 1897.
77. " " " Ueber einen neuen Vogel vom oberen Yang-Tse-Kiang und Tung-ting-See.
78. " " " Ueber die Vergangenheit und Gegenwart der Ornithologie in Böhmen etc. Gera-Untermhaus, 1897.
79. RINGIUS, G. ERL.: Jemförande framställning af benbyggnaden hos *Fulica*, *Grus*, *Ciconia* och *Ardea*. Upsala, 1874.
80. ROTHSCHILD, W., HARTERT, E. and KLEINSCHMIEDT, O.: *Comabitis eremita* (Linn.) a European Bird. London, 1897.
81. SHALOW, H.: Ueber die Vogelfauna des Südpolarebietes. Berlin, 1897.
82. SCHMIDT, S. DR.: Megemlékezés James Dwight Dana-ról. Budapest, 1896.
83. " " " A bányászat az 1896-ik évi ezredéves országos kiállításon Budapesten. 1897.

84. SEMAYER, VILIB.: Adatok a lőtücsök (*Gryllotalpa vulgaris* Lathr.) női és hím ivarszervének Morphológiájához. Budapest, 1897.
85. SÖTÉR KÁLMÁN: A méh és világa. I. köt! 1., 2. füzetek. Kolozsvár, 1895 és 1896.
86. STETTNER, FR. W.: Notizen aus der Thierwelt Hermannstadt. 1861.
87. " " " Ueber das Leben, den Zug, und das Streichen der Vögel, etc. Hermannstadt, 1864.
88. THÉEL, JOH. HJALMAR: Beskrifning öfver hufvudets ben hos *Anas boschas*. Stockholm, 1872.
89. v. TSCHUSI ZU SCHMIDHOFFEN: Kleine Notizen über «*Pishorina scop* (L.) in Oberösterreich», «*Vultur monachus* in Livland erlegt» etc. Hallein, 1898.

Cserepéldányok. — Tausch-Exemplare.

1. *Akadémiai Értesítő*. Budapest. 1897. évről 95, 96, és 1898-ról: 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103 és 104 füzetek.
2. *Atti della Società Toscana di Scienze Naturali*. Processi Verbali. Vol. X. pg. 243—292; Vol. X. pg. 1—10; Vol. XII. pg. 11—56.
3. *Atti della Società Italiana di Scienze Naturali e del Museo civico di Storia Naturale*. Milano. Vol. XXXVII. fasc. 2° e 3° fogli 8—14 e 15—19¹/₄.
4. *Avicula*. Giornale Ornithologico Italiano. Siena. Anno I. (1897.) fasc. 6. Anno II. (1898.) f. 7, 8, 9, 10.
5. *Bericht der Naturwissenschaftl. Gesellschaft zu Chemnitz*.
6. *Bericht der Oberhessischen Gesellschaft f. Natur- und Heilkunde*.
7. *Bulletin de la Société Impériale des Naturalistes de Moscou*. Nouv. Sér. Toms. VIII, IX, X, XI. (Années 1894, 95, 96, 97.)
8. *Catalogue of the Australian Museum, Sydney*. Nr. 4. Part. 1—4, Nr. 12.
9. *Erdély*. Kolozsvár. VI. (1897.) 8—12. füzet, és VII. (1898.) 1—7. füzetek.
10. *Erdészeti Lapok*. XXXVI. (1897) 11, 12. XXXVII. (1898) 1—8. füzetek.
11. *Értesítő*. Erdélyi Muz. Egly. Orvos-Természettudom. szakosztályából II. Term. t. szak. XIX. köt. (1897.) II. és III. füzet.
12. *Helios*. (Organ des Naturwissensch. Vereins des Regierungsbezirkes Frankfurt. Bd. XV. (1898.)
13. *Jahrbuch des Naturhistorischen Landes-Museums von Kärnten*.
14. *Jahrbuch des Siebenbürgischen Karpathenvereins*. XVIII. Jahrg. (1898.)
15. *X. Jahresbericht des Vereins für Naturwissenschaft zu Braunschweig*.
16. *Jahresbericht der Naturforschenden Gesellsch. Graubündens*. Neue Folge. XL. Bd. (1896—1897.)
17. *Journal of the Asiatic Society of Bengal*. Title page and Index for (1896.) Vol. LXV., Vol. LXVI. Part. II, Nr. 2, 3, 4 (1897.)
18. *Kísérletügyi Közlemények*. Budapest. I. köt. (1898) 1—3. füzetek.
19. *Leopoldina*. XXXIII. (1897.) Nr. 11, 12, XXXIV. Nr. 1—8.
20. *Memoirs of the Australian Museum, Sydney*. Nr. 2.
21. *Memorie*. (Mus. Civico di Storia Naturali di Milano etc.)
22. *Mittheilungen des Naturwissenschaftlichen Vereines zu Troppau*. Nr. 6, 7, 8. (1898.)
23. *Mittheilungen aus dem Osterlande*.
24. *Mittheilungen des Naturwissenschaftlichen Vereines für Steiermark*. (Graz.)
25. *North American Fauna*. (U. S. Department of Agriculture) Washington. Nr. 13. (1897.)
26. *Ornithologisches Jahrbuch*. Hallein. IX. Jahrg. Heft 1—4.
27. *Ornithologische Monatschrift*. Gera (Reuss) XXII. Jahrg. Nr. 11—12; XXIII. Jahrg. Nr. 1—8.
28. *Örnithologische Monatsberichte*. Berlin. V. Jahrg. Nr. 11—12; VI. Jahrg. Nr. 1—9.
29. *Proceedings of the American Academy of Arts and Sciences*. Boston. Vol. XXXIII. 1—17.
30. *Proceedings of the United States National Museum*. Washington. N. 1134.
31. *Records of the Australian Museum*. Vol. I. Nr. 6; Vol. II. Nr. 1; Vol. III. 1—4.
32. *Rovartani Lapok*. Budapest. V. köt. 4—7. füzet.
33. *Schwalbe*. Wien. Jahrg. XXI. (1897.) Nr. 4.
34. *Smithsonian Miscellaneous Collections*.
35. *Smithsonian Report*. Washington.

36. *Societatum Litterae*. Frankfurt. Jahrg. XI. (1897.) Nr. 7—12; Jahrg. XII. (1898.) 1—4.
 37. *A Természet*. Budapest. I. köt. 5—8. füz. (1897.) 9—24. füz. (1898.); II. köt. 1—2. füz. (1898).
 38. *Természetrajzi Füzetek*. Budapest. XXI. (1898.) évf. 1—2. füz.
 39. *Természettudományi Közlöny*. XXIX. köt. (1897.) 339, 340; XXX. köt. (1898.) 341—349. füzet.
 40. *Természettud. Közlönyhöz Pótfüzetek*. XLIV. (1897), XLV—XLVII. füzetek.
 41. *The Auk*. New-York. Vol. XV. (1898). Nr. 1—3.
 42. *Tidskrift for Jägare och Fiskare*. Helsingfors. Argang V. (1897.) Häft 6.
 43. *Vadászlap*. Budapest.
 44. *Zeitschrift für Ornithologie und praktische Geflügelzucht*. Stettin. Jahrg. XXI. Nr. 11—12; Jahrg. XXII. Nr. 1—9.
 45. *Yearbook of the United States Departement of Agriculture*. 1897. Washington. 1898.
-

INDEX ALPHABETICUS AVIUM.

- Abendfalke* 90
Acanthylis caudata 288
Accentor 214
 — *fulvescens* 287
 — *modularis* 235, 275, 276, 278, 279
 — *nepalensis* 281
Accipiter nisus 59, 111, 141, 166, 200, 201
Acrocephalus arundinaceus 107, 235, 276, 278, 279
 — *fruticolus* 133
 — *horticolus* 133
 — *palustris* 93, 107, 133, 135, 235, 276
 — *phragmitis* 47, 235, 277
 — *schœnobœnus* 107
 — *streperus* 107, 133
 — *turdoides* 48, 235, 276, 278, 279
Actitis hypoleucos 284
Adler 38
Adlerbuffard 300
Aegialitis alexandrina 117, 168
 — *dubia* 117
 — *fluviatilis* 236, 276, 278, 279
 — *hiaticola* 117, 236
 — *mongola* 284
Aegiothus hornemanni 284
Aegithalus candatus typicus 106, 129
 — *pendulinus* 47
Aeothopyga dabryi 286
Alauda 288
 — *arborea* 236, 276, 278, 279
 — *arvensis* 105, 209, 236, 276, 278, 279, 298
 — *calandra* 18
 — *nigra* 105, 183, 196, 197
 — *sibirica* 14
 — *yeltoniensis* 105
Alcedo bengalensis 135
 — *ispida* 109, 135, 200, 201, 275
 — *ispida bengalensis* 166, 237
Allothrius pallidus 286
Ammerarten 182
Ampelis 216, 223
 — *garrulus* 106, 131, 183, 208, 213, 217
Anas boschas 47, 115, 237, 275, 277, 278, 279, 286
 — *circia* 47
 — *crecca* 286
 — *clypeata* 287
 — *nyroca* 47
 — *strepera* 47, 175
Anatidae 198, 199
Ancylochylus subarcuatus 118, 169, 204, 205
Anous stolidus 283
Anser anser 114, 198, 199
 — *cinereus* 237, 277, 278, 279, 287
 — *segetum* 237
Anthropoides virgo 117, 147, 183, 187, 202, 203
Anthus 287, 288
 — *aquaticus* 286
 — *campestris* 106, 163, 192, 193, 204, 205, 237
 — *cervinus* 58, 106, 126, 127, 162, 181, 186, 188, 189, 192, 193, 200, 201, 206, 207
 — *japonicus* 281, 289
 — *indovicianus* 284
 — *pratensis* 105, 126, 127, 196, 197, 209, 237, 276, 278, 279
 — *richardi* 285
 — *rufogularis* 289
 — *similis* 282
 — *spinoletta* 280
 — *spipoletta* 127
 — *trivialis* 105, 162, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 238, 276, 278, 279
Aquila clanga 238
 — *imperialis* 19, 21
 — *maculata orientalis* 112
 — *maculata pomarina* 112, 166
 — *maculata typica* 112
 — *melanaëtus* 112, 142, 173
 — *nævia* 238, 276, 278, 279
 — *pennata* 112
 — *rapax* 19, 112, 142
Archibuteo hemilasius 288
 — *lagopus* 208
Ardea alba 147, 238, 287
 — *cinerea* 116, 196, 197, 198, 199, 238, 275, 276, 278, 279, 286, 287
 — *comata* 147, 238
 — *garzetta* 238
 — *minuta* 239, 276
 — *purpurea* 239, 276, 278, 279
Ardeola ralloides 116, 168, 202, 203
Ardetta minuta 116, 168
 — *sinensis* 288
Arenaria interpres 117, 168, 188, 204, 205
Arquatella couasi 284
Asio accipitrinus 110, 198, 199
Ásótud, bütykös 300
Astur brevipes 23, 111
 — *palumbaris* 111
Athene bactriana 286
Aufterfänger 57
Avocetta (Avocette) 57, 73, 81, 126, 149, 150, 151, 184

Babax 286
Bakso 94, 98
Bartmeiße 129, 130
Baumpieper 127, 128
Bergente 115
Beutelmeiße 90
Bibicx 209
Bienenfresser 182
Bienenwolf 90
Billegetö, sárga 186
Blaufußfalke 25, 38, 136
Blaumeiße 15, 48
Blaurade 90, 182
Bombicilla 213, 214
Bombicilla garrula 21, 198, 199, 217
 — *peregrinus* 217
Bombyciphora 213
 — *garrula* 217
Botaurus stellaris 116, 239, 287
Brachpieper 127, 128
Brachvogel 57, 73, 81
Brandente 58, 85, 300
Branta bernicla 239
Bubo bubo 110, 166
 — *maximus* 299
Bucephala clangula 208, 239
Buchanga leucogenys 286
Budjünke 15
Budytes flavus 192, 193
 — *taivanus* 289
Buhu 298
Buteo 286
 — *buteo* 59, 200, 201
 — *buteo desertorum* 112, 141, 142, 198, 199
 — *buteo typicus* 111, 141, 166
 — *buteo Zimmermannæ* 124, 141
 — *desertorum* 24
 — *ferox* 300
 — *plumipes* 288

- Buteo vulgaris* 239, 277
Buvár 47
- Caccabis saxatilis* 208
Calamodus schœnobœnus 135
Calamohërpe fasciolata 289
Calandrella brachydactyla 172
 — *brachydactyla pispolettæ* 129
 — *brachydactyla typica* 105, 129, 162
Calidris arenaria 118, 169, 188, 204, 205, 283, 284
Cannabina cannabina 104
Caprimulgus europæus 109, 166, 182, 192, 193, 195, 204, 205, 239, 277, 278, 279, 288
 — *jotaka* 288
Carduelis carduelis 104
Carine noctua 110
Casarca casarca 114, 168
 — *rutila* 287
Cecropis daurica 289
Cerchneis cenchris 239
 — *tinnunculus* 113, 239, 275, 277, 278, 279
 — *vespertinus* 113, 167, 204, 205, 240, 277, 278, 279
Certhia familiaris 286, 289
 — *familiaris brachydactyla* 106, 163
Ceryle lugubris 286
Chætura caudata 288
Charadrius apricarius 240
 — *fulvus* 284
 — *virginicus* 284
Chaulelasmus streperus 115
Chelidon lagopoda 289
 — *urbica* 108, 195, 200, 201, 240, 276, 278, 279, 281, 289
Chloris chloris 104
Cholornis 286
Ciconia ciconia 116, 185, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 199, 240, 276, 278, 279
 — *nigra* 116, 245, 276, 278, 279
Cinelosoma 286
Cinclus aquaticus 213
 — *leucogaster* 289
 — *pallasii* 289
Circaëtus gallicus 21, 113, 167
Circus 288
 — *æuginosus* 59, 111, 140, 166, 200, 201, 245, 275, 277
 — *cineraceus* 59
 — *cyaneus* 110, 246, 277
 — *macrourus* 59, 111, 166, 200, 201
 — *pygargus* 111, 200, 201, 246
Clangula clangula 115, 196, 197
Clivicola riparia 108, 192, 193, 195, 202, 203, 204, 205, 206, 207
Coccothraustes coccothraustes 104
 — *vulgaris* 288
Colæus monedula 104, 161, 196, 197
Columba livia 19
- Columba livia typica* 121, 160
 — *livia unicolor* 121, 160, 171
 — *œnas* 19, 121, 246, 275, 276, 278, 279
 — *palumbus* 19, 121, 247, 276, 278, 279
Colymbus 120, 183, 188, 202, 203
 — *arcticus* 208
 — *septentrionalis* 120
Coracias 213
 — *garrula* 110, 166, 185, 192, 193, 195, 202, 203, 204, 205, 213, 277, 278, 279
Corone corone 104
Corvus corax 104, 161, 287
 — *cornix* 290, 291
 — *corone* 289, 290, 291, 292
 — *frugilegus* 289, 291
Coturnix coturnix 121, 192, 193, 195, 202, 203, 204, 205, 247, 275, 277, 278, 279
Cotyle riparia 248, 276, 278, 279
Crex crex 121
Cuculus canorus 109, 192, 193, 194, 198, 199, 204, 205, 248, 276, 278, 279, 287
Curruca garrula 289
Cygnus olor 114, 167
Cynchramus pyrrhuloides 288
 — *schœniclus* 287, 288
Cypselus 58
 — *apus* 192, 193, 195, 200, 201, 249, 276, 278, 279, 288
Czankó 126
 — *füstös* 148
Czinke, barkós 129, 130
 — *függő* 90
 — *gyász* 30
 — *hosszúfarkú* 128, 222
 — *kék* 15, 48
 — *rudas* 30
 — *szén* 15
Csér, folyami 89
 — *kormos* 89
 — *ló* 159
Csérek 36, 57, 74, 85, 90, 119
Csérfélék 158
Csóka, kék 90
Csontmadár 131, 216
Csonttollú madár 213, 225
- Dafila acuta* 287
Darú 16, 57, 72, 81, 182
 — *pártás* 182
 — *száz* 148
Darvak 182
Daulias luseinia 108
Dendrocopus leuconotus 109
 — *leuconotus typicus* 165
 — *major* 109, 135, 165
 — *medius* 109
 — *minor* 109, 165
Droffelrojrjünger 48
- Edelfalke* 86
Edelreihër 74, 94, 183, 184
Eisvogel 57
Elfter 56, 136
Emberiza aureola 285
 — *cia* 86, 105
 — *citrinella* 105, 161
 — *hortulana* 105, 161
 miliaria 249, 275, 276, 278, 279
 — *schœniclus* 249, 275, 277, 286
 schœniclus aquatica 124, 125
 schœniclus canneti 125
 schœniclus intermedia 122, 123, 124
 schœniclus palustris 123, 124, 125
 schœniclus passerina 125
 — *schœniclus pyrrhuloides* 122, 123, 125
 — *schœniclus tschusii* 105, 122, 123, 125
 schœniclus typica 122, 123, 125
Enten -57, 90
Erithacus cyaneculus 249
 — *luscina* 249, 277, 278, 279
 — *philomela* 250, 277, 278, 279
 — *rubecula* 108, 250, 275, 276, 278, 279
Eurystomus orientalis 286, 288, 289
- Falco hendersoni* 288
 — *lanarius* 14, 21, 25, 173
 — *peregrinus* 113
 — *regulus* 250
 — *subbuteo* 59, 113, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 250, 277, 278, 279
Fecske, füsti 56, 206, 207, 212, 294, 301, 303
 — *sarlós* 138
Feldsperling 94
Felfentaube 160
Fenyves madár 217
Ficedula atricapilla 108, 165, 182, 192, 193, 195, 200, 201, 204, 205
 — *rufa* 250, 276, 278, 279
 — *sibilatrix* 251, 277, 278, 279
 — *trochilus* 251, 277, 278, 279
Finten 185
Fischreihër 98
Fußfechtmalbe 89
Fogoly, szirti 208
Fregilus graculus 213, 286, 287
Fringilla celebs 104, 185, 198, 199, 251, 275, 276, 278, 279
 — *montifringilla* 251, 288
Fulcetta 286
Fulica atra 121, 252, 275, 276, 278, 279, 287
Fuligula ferina 90
 — *fuligula* 115
 — *marila* 115, 196, 197
 — *nyroca* 36
 — *rufina* 287

- Fülemile* 182
Fürj 209
Füzikék 132
- Galamb, örvös* 19
 — *szirti* 19, 160
 — *vad* 19
Galorita cristata 105
Gallinago gallinago 117
 — *major* 252
 — *scolopacina* 252, 276, 278, 279, 283
 — *solitaria* 282, 283
Gallinula chloropus 121, 252, 275, 276, 278, 279
Gänse 81, 90
Gänsegeier 80, 140
Garrulus glandarius 104
 — *glandarius typicus* 161
Garzetta 72
 — *garzetta* 116, 147, 168, 202, 203
Gecinus viridicanus 109
 — *viridis* 109
Gelastes gelastes 58, 72, 119, 153, 171, 176, 202, 203
Gelochelidon anglica 119, 170, 176
Gém, bibor 49
 — *szürke* 49, 94, 98, 147
 — *üstökös* 94, 98, 147
Géme 47, 89, 93, 94, 183
Geocichla sibirica 285, 289
Glottis littoreus 118, 200, 201
Gólya, fehér 56, 303
Gólyák 185, 189
Gödény 36, 38, 45, 47, 82, 74, 79, 80, 81
 — *sörényes* 38, 74
Graculus carbo 252
Graugán 47, 89, 90, 184
Graurcifer 49, 94
Grus grus 116, 168, 174, 198, 199, 252, 277, 278, 279
 — *leucauchen* 288
 — *nipon* 288
 — *virgo* 192, 193
Gulipán 126, 148, 149, 150, 151
Gypaëtus barbatus 145
Gyps fulvus 18, 19, 110, 140, 166
Gyurgyóka 90, 182
- Hematopus* 148
 — *ostralegus* 117, 169, 188, 200, 201, 202, 203, 204, 205
Halászmadar 119
Halvarkas, nyilfarkú 299
Haliaëtus albicilla 113
 — *branickii* 288
Halecyon coromandus 288
Hantmadár 57, 293
Harelda glacialis 287
Harkályok 90
Hattyú 38, 45, 72, 74, 81, 82
- Saubenterçe* 14
Héja, barna réti 141
 — *törpe* 24
Helodromas ochropus 118
Herodias alba 116, 147, 168, 202, 203, 286
Hiorofalco lanarius 113, 143, 167
Himantopus himantopus 73, 117, 169, 172
Hirundo rustica 109, 192, 193, 194, 198, 199, 253, 277, 278, 279
 — *urbica* 192, 193
Őhóltáube 19
Holló 136
Horornis squamiceps 289
Hydrochelidon fissipes 259
 — *hybrida* 119, 202, 203
 — *nigra* 119, 170, 185, 200, 201, 202, 203, 204, 205
Hydropogone caspia 119, 170, 192, 193, 204, 205
Hypolais icterina 259, 277
 — *philomela* 107
Hypsipetes amaurotis 286
- Ibis falcinellus* 259
Iscipites 296
Ispida bengalensis 288
- Jégmadár* 57
Juhina nigrimentum 286
Jungfernturány 148, 182
Jungipicus dörriesi 288
Jynx torquilla 109, 111, 274, 276, 278, 279
- Kacsa, cigány* 36, 49
 — *kendermagos* 49
Kacsák 57, 90
Kajserabler 5, 22, 36, 90, 143
Kakuk 94
Kalanterterçe 14
Kánya, barna 142
 — *réti* 36
Karakatna 47, 57
Karvaty 297
Keselyű, barna 14, 15, 19, 22, 28, 29, 30, 137, 138, 139, 140, 143, 144
 — *fakó* 18, 80, 140
Kibitk 209
Kócsag, fattyú 72
 — *fehér* 82
 — *kis* 94, 95, 98, 99
 — *lovas* 98
 nagy 94, 95, 99
Kócsagok 74, 94, 96, 97, 147, 183, 184
Köhlmeise 15
Koltrabe 136
Kormorán 36, 47, 57, 72, 81, 146
Krähén 136
Kranci 16, 57, 72, 81, 182, 183
Kuduf 94
- Küttengeier* 14, 19, 22, 29, 30, 136, 137, 138, 139, 140, 143
Łacsmöve 89, 155, 177
Lagopus rupestris 285
Lanius 213
 — *bombicilla* 217
 — *collurio* 106, 163, 182, 192, 193, 195, 204, 205, 206, 207, 259, 277, 278, 279
 — *homeyeri* 286
 — *minor* 106, 163, 182, 192, 193, 195, 204, 205, 206, 207, 259, 277, 278, 279
Larus argentatus 72, 154
 — *argentatus michahellesi* 18, 38, 120, 156, 171, 172
 — *argentatus typicus* 120, 156, 171
 — *brunneiceps* 287
 — *glaucescens* 284
 — *melanocephalus* 38, 72, 120, 154, 155, 171, 177, 184
 — *minutus* 120, 155, 171, 185, 192, 193, 200, 201, 280
 — *ridibundus* 120, 154, 155, 171, 259, 275, 276
 — *tibetanus* 287
Łaubjänger 132
Łerçhen 36
Łerçhenfalke 90
Ligurinus chloris 259, 275, 276, 277, 278
Limnidromus indicus 288
Limnites baueri 284
 — *minuta* 118
 — *temminckii* 118
Lithofalco aesalon 286
Locustella fluviatilis 187, 260, 277
 — *luscinioides* 21, 44, 47, 49, 107, 133, 134, 164, 198, 199, 260, 277
 melanopogon 44
 — *navia* 187, 260, 277
Lophathya cristata 120
 — *griseigena* 120, 171
Loxia curvirostra 208, 288
Lud 81, 90
 — *nyári* 47
 — *szürke* 184
Lullula arborea 105
 arborea typica 162
Lusciniola melanopogon 47, 49, 107, 134, 164, 196, 197, 198, 199
- Łähnenreißer* 94, 98
Mareca penelope 260
Mátyásmadar 23
Mauerfänger 138
Mauer 142
Melanocorypha calandra 105, 162, 172
 sibirica 128, 183, 196, 197, 198, 199
Mergus albellus 260

- Mergus merganser* 115, 183, 196, 197, 208, 260
 — *serrator* 115, 183, 188, 196, 197, 202, 203, 284
Merops apiaster 109, 185, 192, 193, 195, 202, 203, 204, 205, 260
Merula atrigularis 285
 — *maxima* 281
 — *merula* 107, 196, 197
 — *obscura* 285
Mezék 218
Micropus apus 109, 165
Microscelis amaurotis 288
Milane, ſchwarze 142
Miliaria calandra 105, 162
Milvus ater 21, 192, 193
 — *ictinus* 260, 276, 278, 279
 — *korschun* 260, 276, 278, 279
 — *migrans* 59, 113, 194, 196, 197, 198, 199, 200, 201
 — *milvus* 113
Mimus carolinensis 284
Mitteldroffel 38
Mittelfente 49
Monticola saxatilis 260, 276, 278, 279
Moorente 36, 49
Motacilla alba 105, 162, 198, 199, 209, 260, 275, 276, 278, 279, 298
 — *boarula* 262, 276, 278, 279
 — *borealis* 186
 — *flava* 188, 194, 196, 197, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 262, 277, 278, 279
 — *flava typica* 105, 162
 melanocephala 186
 — *melanope* 105, 162, 198, 199
 — *melanops* 281, 285
 — *paradoxa* 186
 personata 281
Moupinia poecilotis 286
Möve, dreizehen 187
 — *dünneſchnäblige* 72, 81, 82, 154
 — *ſchwarzföpfige* 72, 81, 85, 155, 177
Möven 57, 74, 90, 119
Muscicapa 214
 — *atricapilla* 262, 276, 278, 279
 — *collaris* 262, 277, 278, 279
 — *grisola* 108, 165, 182, 192, 193, 194, 204, 205, 263, 277, 278, 279
 — *parva* 263
Myophoneus temmincki 287

Nachtigall 182
Nachtigallroßränger 49, 133, 134
Nachtreiher 94, 98
Nebelfräſe 56, 289, 290, 291, 292
Neophron perenopterus 110
Nettion crecca 284
Numenius 81
 — *arcuatus* 118, 152, 153, 169, 263, 276, 278, 279, 298
 — *phaeopus* 153
Numenius tenuirostris 118, 152
Rußhäger 23
Nyctiardea nycticorax 263, 275, 276, 278
Nycticorax nycticorax 116, 196, 197, 202, 203
Nyroca ferina 115
 — *leucophthalmos* 263
 — *nyroca* 115
Nyaktekeres 111

Oedemia fusca 115, 183, 188, 196, 197, 299
 — *nigra* 115, 183, 188, 196, 197
Oedinemus crepitans 263
 — *oedinemus* 117, 202, 203
Oriolus 222
 — *cochinchinensis* 288
 — *oriolus* 104, 192, 193, 195, 202, 203, 263, 276, 278, 279
Orites caudatus 222
 — *caudatus typicus* 30
Orocetes gularis 289
Ortigometra crex 264, 277, 278, 279
 — *minuta* 264, 275
 — *porzana* 264, 277
 — *pygmæa* 264
Osztrigamadár 57
Otis dybovskii 288
 — *tarda* 117
Otocoris alpestris 208
Otomela lucionensis 288

Ölv, egerész 142
 — *kigyász* 143
 — *nádi* 129
 — *pusztai* 24
 — *rozsdás* 300

Pacsirta búbos 14
 — *kalandra* 14
Pacsirták 36
Pandion haliaëtus 110, 264
Panurus barbatus 287
 — *biarmicus* 47, 106, 129
Parus 213
 — *biarmicus* 163
 — *bombicilla* 217
 — *coeruleus* 106
 — *communis* 106
 — *communis stagnalis* 106, 163
 — *lugubris* 106, 163
 — *major* 106
Passer ammodendri 288
 — *domesticus* 56, 105
 — *hispaniolensis* 105, 121, 183, 187, 196, 197
 — *montanus* 105
Pastor roseus 264
Pavoncella pugnax 118, 200, 201, 202, 203
Pelecanus crispus 38, 114, 146, 167, 175, 198, 199
 — *onocrotalus* 39, 114, 144, 145, 167, 202, 203
 — *sharpii* 145
Pelidna alpina 117, 169, 200, 201
Pelifan 36, 38, 45, 47, 72, 74, 79, 80, 81, 144, 145, 146, 182
 — *fraußöpfige* 74
Perdix perdix 121
Pericrocotus brevirostris 286
 — *cinereus* 286, 288
Pernis apivorus 113
Phalacrocorax carbo 114, 167
 — *pygmæus* 114, 167
Phasianus torquatus 286
Philomachus pugnax 264
Phoyx purpurea 115, 168
Phyllopeuste 288
Phylloscopus rufus 107, 131, 132
 — *rufus meissneri* 132
 — *rufus silvestris* 132, 164
 — *superciliosus* 285
 — *trochilus* 107, 131, 132, 181, 189, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 285
 — *trochilus flaviventris* 132, 164
Pica pica 104
Picus 288
 — *leuconotus typicus* 135
 — *leucopterus* 286
 — *hilfordi* 135
 — *major cissa* 135
 — *martius* 109
 — *medius* 30
Pieper 126
 — *rotzfehltige* 126, 127, 128
Pinty, erdei 15
Pintyek 185 186
Pipis 126
 — *erdei* 127, 128
 — *parlagi* 127
 — *réti* 127, 128, 186
 — *röttorkú* 126, 127, 128
Pirrol 94, 182, 222
Pirregö, nádi 133, 134
Pitta nympha 286
Platalea leucorodia 116, 264, 275, 277
Plectrophanes nivalis 288
Plegadis falcinellus 116, 200, 201, 202, 203
Podiceps cristatus 265
 — *fluviatilis* 120
 — *minor* 265, 275
Podoces tarimensis 287
Poszáta, karvaly 182
 — *nádi* 132
 — *nádirigó* 48
Pratincola rubetra 108, 165, 181, 189, 192, 193, 194, 196, 197, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 265, 276, 278, 279

- Pratincola rubicola* 108, 165, 209, 265, 275, 276, 278, 279, 298
Proctopus nigricollis 120
Pterorhinus davidi 286
 Purpurreißer 49
Pyrrhula europaea (typica) 105

Querquedula circaea 265, 277, 278, 279
 — *crecca* 265, 276, 278, 279, 284
 — *querquedula* 115

 Habenträhe 289, 290, 291, 292
Rallus aquaticus 266, 275
 Raubfischwalbe 159
 Raubfischwalbe 56, 81, 206, 207, 212, 294, 301, 303
Recurvirostra avocetta 117, 148, 169, 175, 266, 283
Réczze, füstös 299
Regulus ignicapillus 106, 163, 181
 — *japonicus* 286
 — *regulus* 106
 Reißer 47, 89, 93, 94, 97, 183
 — *weiß* 82
 Reißerente 115
Remiza pendulina 106
Rhodostethia rosea 211, 281, 303
Rhopophilus deserti 288
Rhyacophilus glareola 118, 200, 201
Rhynchea sinensis 288
Rigó, fenyő 221
 — *lep* 38
 Ringeltaube 19
 Rohrammer 48, 122, 123
 Rohrhuhn 47, 89
 Rohrweihe 129, 141
 Rosenmöve 296
 Rostente 58
Rózsasirály 296
Rucza, füstös 115
 — *hegyi* 115
 — *kereze* 115
 — *kontyos* 115
 — *kormos* 115
Ruticilla cairii 266
 — *erythrogastra* 187
 — *erythrogastra severzowi* 286
 — *phaenicura* 57, 108, 164, 181, 189, 192, 193, 194, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 266, 277, 278, 279
 — *tithys* 266, 276, 278, 279

 Saatfrähe 289, 291
Saxicola 183, 200, 201, 206, 207
 — *albicollis* 293
 — *albicollis amphileuca* 294
 — *amphileuca* 293
 — *isabellina* 289
 — *leucomela* 108, 165
 — *melanoleuca* 294
 — *morio* 93, 200, 201, 206, 207, 289

Saxicola oenanthe 14, 57, 108, 164, 266, 276, 278, 279
 — *stapazina* 289
Sárgarigó 94, 182, 222
Sas, király 19, 22, 36, 90, 143
parlagi 5
 — *réti* 5, 14, 36, 48, 74, 137, 143
 — *törpe* 86
Sasok 38
Sármány, cia 86
 — *nádi* 48, 122, 123
 Schafstelz 186
 Schellente 115
 Schmarotzermöve 299
 Schopfpelikan 38
 Schwanzmeiße 128
 Schwäne 38, 45, 72, 74, 81, 82
Scolopax 287
 — *rusticola* 117, 266, 275, 276, 278, 279, 283, 296
 Seeadler 5, 14, 37, 48, 74, 137
 Seeſchwalben 36, 57, 74, 85, 90, 119
 Seidenreißer 94, 95, 96, 98, 99
 Seidenſchwaferl 213
 Seidenſchwanz 131, 213, 222, 225
Selyemfark 217
Selyemfarkú loeska 217
 — *madár* 217
Seregély 38
Serinus hortulanus 269, 275, 276, 278, 279
 Silbermöve 72, 81, 89, 157, 158
 Silberreißer 94, 95, 98, 99
Sirály 38, 57, 74, 90, 119
 — *danka* 155
 — *déli ezüstös* 156
 — *ezüst* 72, 81, 89, 157, 158
 — *feketefejű* 72, 81, 85
 — *gelastes* 154, 155
 — *háromujjú* 187
 — *kaczagó* 89, 177
 — *kis* 155
 — *rabló* 81
 — *szerecsen* 177
 — *törpe* 119
 — *vékonyesörű* 72, 81, 85
Sitke, fülemile 134, 135
Sitta 213
 — *europaea caesia* 106, 163
Sólyom 86
 — *fekete* 90
 — *kerecsen* 25, 38, 136, 143
Spatula clipeata 115, 270
 Spechte 90
 Sperber 297
 — *kurzgehiger* 111
 Sperbergrasbüdde 182
 Sperling 30
Spizixus semigularis 286
 Staare 38
 Steinhuhn 208
 Steinſchmätzer 57, 293

Stercorarius 187
 — *crepidatus* 300
 — *parasiticus* 299, 300
 — *pomatorinus* 300
Sterna anglica 36, 58, 72, 282
 — *cantiaca* 72, 119, 170, 175, 282
caspia 282
fluvialis 119, 170, 192, 193, 194, 200, 201, 270, 277, 278, 279, 282
 — *hybrida* 58, 192, 193
 — *macrura* 282
media 282
melanauchen 283
 — *minuta* 119, 170, 206, 207, 270
 — *nigra* 58, 192, 193, 194
Sternula sinensis 288
 Storch 185, 303
 — *weiß* 56
 Strandſchnepf 85
Streptopelia interpres 284
Sturnus vulgaris 209, 270, 275, 276, 278, 279
 — *vulgaris intermedius* 104
 Zumpfrohrjäger 132
Suthora buloma 286
 — *webbiana* 286, 288
Sylvia affinis 284
 — *atricapilla* 107, 270, 276, 278, 279
 — *cinerea* 192, 270, 276, 278, 279, 298
curruca 107, 164, 182, 204, 205, 206, 207, 270, 276, 278, 279
hortensis 271, 276, 278, 279
 — *nisoria* 106, 164, 271, 276, 278, 279
 — *simplex* 107
 — *sylvia* 107, 164, 182, 194, 200, 201, 204, 205, 206, 207
Sylviák 94
Sylvicola virens 284
Syrnium aluco 110

Szalakóta 182
Szalonka, erdei 296, 297
 — *parti* 85
Szarka 56, 136
Szárcsa 47, 89
Székiáltó 57, 73, 81

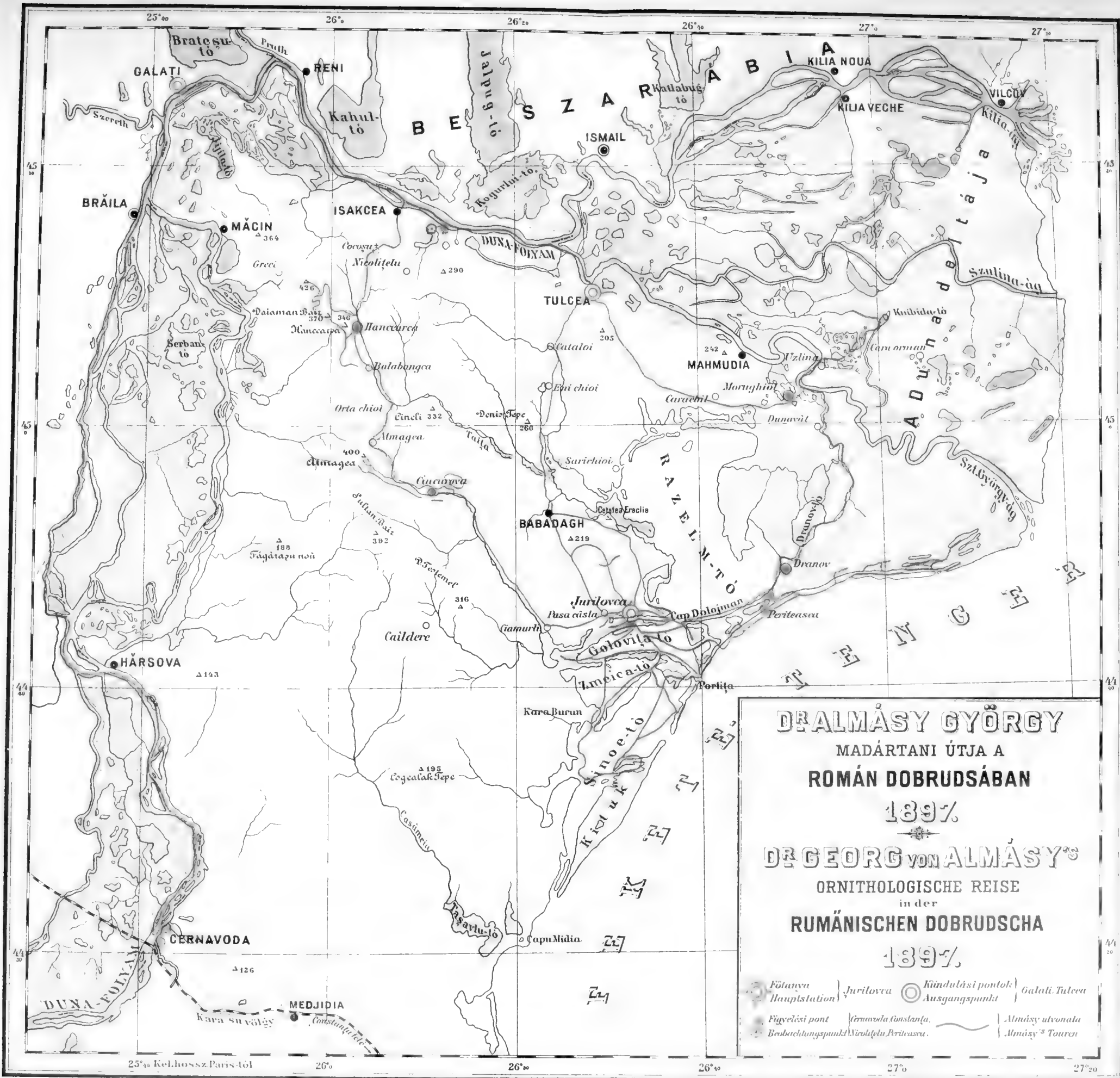
Tadorna 85
 — *casarca* 18, 58
 — *cornuta* 58
 — *tadorna* 18, 114, 144, 167, 175, 300

 Tafelente 90
 Tamarisſtenrohrjäger 134
Tarrhaleus modularis 108, 165
 Taucher 47
Tetraogallus himalayanus 286
Tichodroma muraria 208, 287
Totanus calidris 73, 271, 287
 — *fuscus* 118, 148, 169
glareola 271, 282
glottis 282

- Totanus macularius* 284
 — *ochropus* 271, 275, 277, 282
 — *totanus* 118, 169, 172
Trauerente 115, 299
Trauermeise 30
Trauerjeschwalbe 89
Tringa 204, 205
 — *couesi* 284
 — *crassirostris* 284
 — *maritima* 284
 — *oahuensis* 284
 — *ptilcnemis* 284
 — *subarcuata* 281
 — *temmincki* 282, 283
Tringoides hypoleucus 118, 271, 275, 277, 278, 279
Thriponax kalinovskii 288
Trochalopteron 286
Troglodytes fumigatus 289
 — *pallidus* 286
Tyrpanocorax frugilegus 104
Turdus aliciae 289
 — *atrigularis* 287
 — *atrogularis* 286
 — *chrysolaus* 289
Turdus iliacus 272, 276, 278, 279
 — *merula* 272, 276, 278, 279
 — *musicus* 107, 196, 197, 272, 276, 278, 279
 — *pelios* 289
 — *pilaris* 221, 272
 — *torquatus* 273, 276
 — *varius* 288
 — *viscivorus* 108, 164, 198, 199
Turmfalke 90, 142
Turtur auritus 273, 276, 278, 279
 — *turtur* 121, 182, 192, 193, 195, 204, 205
Uhu 298
Upupa epops 109, 182, 192, 193, 194, 196, 197, 200, 201, 202, 203, 273, 277, 278, 279, 287, 289
Vadlud, szürke 89, 90
Vanellus vanellus 117, 274, 275, 276, 278, 279
Varjak 136
Varju, dolmányos 56, 290, 291, 292
 — *fekete* 289, 290, 291, 292
Varju vécési 289, 290, 291
Veréb, házi 30, 56
 — *mezei* 94
Vércse 142
 — *kék* 90
 — *vörös* 90
Vireosylvia olivacea 284
Vultur monachus 15, 110, 136, 173
Wachtel 209
Waldschneepf 296, 297
Wasserläufer, dunkle 148
Weiße 36
Wendehals 111
Wiesenpieper 127, 128, 186
Würgfalke 143
Xema sabinci 281
Yunx torquilla 109, 111, 274, 276, 278, 279
Zippammer 86
Zosterops erythropleura 289
Zwergadler 86

74

0543

DR ALMÁSY GYÖRGY
 MADÁRTANI ÚTJA A
ROMÁN DOBRUDSÁBAN
 1897.
 DR GEORG VON ALMÁSY'S
 ORNITHOLOGISCHE REISE
 in der
RUMÄNISCHEN DOBRUDSCHA
 1897.

Főtanulmány } Jurilovca Kérdési pontok } Galati, Tulcea
 Hauptstation } Ausgangspunkt }
 Figyelési pont } Cernavoda, Constanța, Almásy útvonala
 Beobachtungspunkt } Nicolifelu, Priteasca. Almásy's Touron

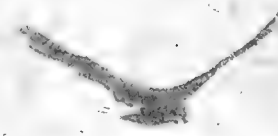
Mérték=1:600.000.

Metsz. és nyom. Kögutovicz és Társa Magyar Földrajzi Intézete Budapestén.

161074

50,20543

Quila

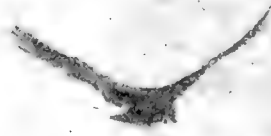
macroura

Hermann's Owl

W. S. ...

TARTALOM. — INHALT.

<p>ALMÁSY GYÖRGY, dr. Madártani betekintés a román Dob- rudzsába 1</p> <p>Megnyitó szó M. O. K. 1</p> <p>I. Általános rész 3</p> <p>II. Kimutatás a Dobrudzsában észlelt fajokról 104</p> <p>III. Vegyes tartalmú jegyzetek 121</p> <p>IV. Mértéktáblázat 162</p> <p>V. Oologia (Reiser O.) 173</p> <p>VI. Migratió 177</p> <p>Kisebb közlések 206</p> <p>Intézeti ügyek 209</p> <p>Personalia 211</p> <p>Postscriptum 212</p>	<p>Ornithologische Bekognoscirung der rumä- nischen Dobrudscha 1</p> <p>Vorwort 1</p> <p>I. Allgemeiner Teil 3</p> <p>II. Verzeichniss der beobachteten Arten 104</p> <p>III. Notizen vermischten Inhalts 121</p> <p>IV. Masstabelle 162</p> <p>V. Oologia (O. Reiser) 173</p> <p>VI. Migratio 177</p> <p>Kleinere Mitteilungen 206</p> <p>Instituts-Angelegenheiten 209</p> <p>Personalia 211</p> <p>Postscriptum 212</p>
--	---

quila

Herman Otto

Vostok

AMERICAN MUSEUM OF NATURAL HISTORY
NEW YORK

TARTALOM. — INHALT.

CSÖRGEY T.	Petényi S. J. Ornithologiai hagyatéka. — III. <i>Ampelis garrula</i> (1 színes táblával) ...	J. S. v. Petényi's Ornitholog. Nachlass. — III. <i>Ampelis garrula</i> (M. 1 col. Tafel) ...	214
GAAL G.	A madárvonulás Magyarországon az 1897. év tavaszán. (A M. O. K. IV. évi jelentése) ...	Der Vogelzug in Ungarn während des Früh- jahres 1897. (IV. Jahresber. der U. O. C.)	226
DR. PALACKÝ J.	A madarak vándorlása. — II. Ázsia ...	La migration des oiseaux. — II. Asie ...	280
CHERNEL I.	A fekete varju (<i>Corvus corone</i> L.) Magyarország madárvilágában ...	Die Rabenkrähe (<i>Corvus corone</i> L.) in der Ornis Ungarns ...	289
Kisebb közlések	...	Kleinere Mitteilungen	293
Intézeti ügyek	...	Instituts-Angelegenheiten	301
A M. O. Központhoz érkezett nyomtatványok jegyzéke	...	An die U. O. Centrale eingelangte Schriften	310

Die Ungarische Ornithologische Centrale

offerirt gegen ornithologische Fachwerke, besonders welche über den Vogelzug handeln. — solange der Vorrath langt — folgende **ornithologische Arbeiten** :

1. **Herman, O.**, Madarász, Dr. J. v., Chernel, St. v., Vastagh, G. v.: *J. S. von Petényi. Der Begründer der wissenschaftlichen Ornithologie in Ungarn. 1799—1855.* Ein Lebensbild. Budapest. 1891. (Mit einer lithographirten und einer Farbendrucktafel.) IV. 1—137 S.
2. **Frivaldszky, J.**: *Aves Hungariae.* Budapest. 1891. Illustriert. VIII. 1—197 S.
3. **Madarász, Gy. dr.**: *Magyarázó a második nemzetközi ornithologiai congressus alkalmával Budapesten rendezett magyarországi madarak kiállításához.* Budapest. Illustriert. VIII. p. 1—114 S.
4. **Madarász, Dr. J. v.**: *Erläuterungen zu der aus Anlass des II. internat. ornithologischen Congresses zu Budapest veranstalteten Ausstellung der Ungarischen Vogelfauna.* Budapest. Illustriert. VIII. 1—124 S.
5. **Lovassy, S. dr.**: *Az ornithologiai kiállítás magyarországi tojás- és fészekgyűjteményének katalógusa.* — Catalog der ungarischen Eier- und Nestersammlung. Budapest. 1891. VIII. 1—56 S.
6. **Reiser, O.**: *Die Vogelsammlung des bosnisch-hercegovinischen Landesmuseums in Sarajevo.* Illustriert. Budapest. 1891. 1—148 S.
7. **Sharpe, Bowdler R.**: *A review of recent attempts to classify birds.* VIII. Budapest. 1891. 1—90 S.
8. **Slater, Philip Lutley**: *The geographical distribution of birds.* Budapest. 1891. VIII. 1—45 S.
9. **Newton, Alfred**: *Fossil Birds from the forthcoming «Dictionary of Birds».* Budapest. 1891. IV. p. 1—15.
10. **Fürbinger, M.**: *Anatomie der Vögel.* Budapest. IV. 1—48 S.
11. **Palmén, Prof. Dr. J. A.**: *Referat über den Stand der Kenntniss des Vogelzuges.* Budapest. 1891. IV. 1—13 S.
12. **Herman, O.**: *Ueber die ersten Ankunftszeiten der Zugvögel in Ungarn (Frühjahrs-Zug.)* IV. 1—42 S.
13. **Liebe, Dr. Th., und J. v. Wangelin**: *Referat über den Vogelschutz.* Budapest. 1891. IV. 1—18 S.
14. **Máday, I.**: *Referat über den internationalen Schutz der, für die Bodenkultur nützlichen Vögel.* Budapest. 1891. IV. 1—17 S.
15. **Blasius, Dr. R.**: *Bericht an das ungarische Comité für den II. internat. ornithologischen Congress in Budapest.* Budapest, 1891. IV. 1—5 S.
16. **Reichenow, Dr. A.**: *Entwurf von Regeln für die zoologische Nomenclatur.* Budapest. 1891. IV. 1—14 S.
17. **Blasius, Dr. R.**: *Entwurf der Statuten des permanenten internationalen ornithologischen Comité.* Budapest. 1891. IV. 1—2 S.
18. **Meyer, A. B.**: *Entwurf zu einem Organisationsplan des permanenten internat. ornith. Comité.* Budapest. 1891. IV. 1—10 S.
19. **Blasius, Dr. R.**: *Bericht über das permanente internationale ornithologische Comité und ähnliche Einrichtungen in einzelnen Ländern.* Wien. 1891. (Sonderabdruck aus «Ornis» Jahrgang 1891.) VIII. 1—15 S.
20. **Főjelentés, Hauptbericht, Comptes Rendu.** I. Th. Budapest. 1892. IV. 1—227 S. II. Th. Budapest. 1892. IV. 1—238 S.
21. **Herman, O.**: *A madárvonulás elemei Magyarországbán 1891-ig.* — Die Elemente des Vogelzuges in Ungarn bis 1891. Mit einer Uebersichtskarte, vier Detailkarten und vier Tabellen. Budapest. 1895. IV. 1—212 S.

Előfizetés.

A Magyar Ornithologiai Központ folyóirata az

AQUILA

szerkeszti: HERMAN OTTÓ

évenként négy füzetben, az évfolyam 30—35 ivnyi terjedelemben jelenik meg.

Egy évfolyam előfizetési ára a belföld számára 10 korona, a külföld számára 16 frank. Az előfizetési pénzek a „Magyar Ornithologiai Központ, Budapest, Nemzeti Muzeum“ cím alatt küldendők be. Félévi előfizetést nem fogadunk el.

Az intézet rendes megfigyelői a folyóiratot ingyen kapják.

Pränumeration.

Das Organ der Ungarischen Ornithologischen Centrale

AQUILA

Redacteur: OTTO HERMAN

erscheint jährlich durchschnittlich in 4 Heften, der Band in der Stärke von 30—35 Bogen.

Der Pränumerationsspreis für einen Jahrgang beträgt für das Inland 10 Kronen, für das Ausland 16 Frank. Die Pränumerationsgelder sind an die „Ungarische Ornithologische Centrale, Budapest, National Museum“ einzusenden. Halbjährige Pränumeration wird nicht angenommen.

Die ständigen Beobachter der Anstalt erhalten die Zeitschrift unentgeltlich.

Abonnement.

Le journal du Bureau Central Ornithologique de Hongrie

AQUILA

Redacteur: OTTO HERMAN

paraît en quatre fascicules par an, forment un volume de 30 à 35 feuilles environ.

Le prix de l'abonnement pour un an est 10 couronnes pour la Hongrie, et 16 francs pour l'étranger. Les montants d'abonnement sont à adresser au „Bureau Central Ornithologique“ de Hongrie à Budapest, Musée National.

On n'accepte par des abonnements pour moins qu'un an.

M.M. les observateurs réguliers du Bureau reçoivent le journal gratuitement.

